

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ
SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBÎR – 61-62. CİLTLER
İNCELEME – METİN
DOKTORA TEZİ

Hazırlayan

ALİ DOĞAN

DANIŞMAN

PROF. DR. AYSUN SUNGURHAN

Ocak - 2020

KIRIKKALE

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ
SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBÎR – 61-62. CİLTLER
İNCELEME – METİN**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
ALİ DOĞAN**

**DANIŞMAN
PROF. DR. AYSUN SUNGURHAN**

**Ocak-2020
KIRIKKALE**

KABUL-ONAY

Prof. Dr. Aysun SUNGURHAN danışmanlığında Ali DOĞAN tarafından hazırlanan “Firdevsî-i Rûmî - Süleymân-nâme-i Kebîr - 61-62. Ciltler, İnceleme – Metin” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

....../.../2020

İmza

Unvanı, Adı Soyadı (Başkan)

.....

İmza

Unvanı, Adı Soyadı

İmza

Unvanı, Adı Soyadı

İmza

Unvanı, Adı Soyadı

İmza

Unvanı, Adı Soyadı

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

....../.../....

Unvanı, Adı Soyadı

Enstitü Müdürü

Doktora Tezi olarak sunduğum **Firdevsî-i Rûmî - Süleymân-nâme-i Kebîr - 61-62. Ciltler, İnceleme – Metin** adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

.../.../....

Ali DOĞAN

İmza

ÖN SÖZ

Firdevsî-i Rûmî, Firdevsî-i Tavîl, Uzun Firdevsî ya da Türk Firdevsî olarak tanınan Firdevsî'nin çeşitli konularda yazılmış manzum ve mensur, telif ve tercüme kırktan fazla eseri vardır. Yazarın bu eserleri arasında en tanınanı Süleymân-nâme-i Kebîr'dir. Dinî, tarihî, destanî hikâyeleri bir araya toplayan Süleymân-nâme-i Kebîr; geometri, astroloji, binicilik, satranç, savaş taktikleri, hekimlik gibi çeşitli alanlarda da bilgi veren, manzum ve mensur parçalardan oluşan, oldukça hacimli, ansiklopedik bir eserdir. Eserin çalışmaya konu olan 61 ve 62. Ciltlerinin de içinde bulunduğu nüshası tek nüshadır ve bu nüsha Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Kitaplığı Bölümünde 1534 numarada kayıtlıdır.

Çalışmada Ön söz, Türkçe-İngilizce Özet, Kısaltmalar ve İçindekiler kısımlarını Giriş ve Üç Ana Bölüm takip etmektedir. Daha sonra sırasıyla Sonuç, Kaynakça, Dizin yer almaktadır.

Birinci Bölüm'de Firdevsî-i Rûmî'nin “Hayatı”, “Edebî Şahsiyeti” ve “Eserleri” üzerinde durulmuştur. Çeşitli kaynaklardan hareketle yazarın adı, nereli olduğu ve vefatıyla ilgili muhtelif görüşlere yer verilmiş, yazarın kendi eserleri ve tezkirecilerin yazar hakkındaki görüşlerinden yola çıkılarak yazarın edebî şahsiyeti üzerinde durulmuştur. Son olarak da başvuru kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda başta Süleymân-nâme-i Kebîr olmak üzere yazarın diğer eserleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın esasını teşkil eden İkinci Bölüm Süleymân-nâme-i Kebîr'in incelemesidir. İncelemenin ilk başlığı “Eserin Dil ve Üslûp, İmlâ Özellikleri”dir. Bu çerçevede eserin dil ve üslûbu, imlâ özellikleri ile ilgili tespit edilen hususlar örnekler de verilerek maddeler halinde sıralanmıştır. İkinci başlıkta “Atasözleri ve Deyimler”e yer verilmiştir. Eserde geçen atasözleri ve deyimler, günümüz Türkçesindeki karşılıkları esas alınarak kaydedilmiştir. Üçüncü başlık “Dinî ve Tasavvufî Unsurlar” olup kendi içinde alt başlıklara ayrılmıştır. Bu başlıkta Allah, melekler, kitaplar, âyet ve hadisler, peygamberler, dört halife gibi dinî unsurlar; kanaat, tevekkül, riyâzet, sabır, vahdet, kesret gibi tasavvufî unsurlar kısaca ortaya koyulmuştur. Dördüncü başlıkta “Tarihî Unsurlar” incelenmiştir. Bu başlık altında Osmanlı hükümdarları, Osmanlı sahası

dışındaki padişahlar, şairler, hükemâ ve filozoflar, Acem menşeli şahıslar, dinî şahsiyetler, kutsal kitaplarda zikredilen ünlü şahsiyetler gibi kişiler ele alınmıştır. Son başlık olan “Tabiat” başlığı altında ise kozmik âlem, dört unsur, hayvanlar ve bitkiler eserde ele alınmış şekillerine göre incelenmiştir.

Üçüncü Bölüm “Nüshanın Tavsifi”, “Çeviriyazılı Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yöntem”, “Çeviriyazı İşaretleri” ve “Çeviriyazılı Metin” başlıklarından oluşmaktadır. Bu bölümde 61 ve 62. Ciltlerin içinde bulunduğu nüsha tanıtılmış, 61 ve 62. Ciltlerin çeviriyazılı metninde izlenen yöntem maddeler hâlinde verilmiştir. Ardından çeviriyazılı metinde kullanılan işaretler verilip çeviriyazılı metin ortaya koyulmuştur. Metindeki farklı harekelemelerden kaynaklanan tutarsızlıklardan ötürü çeviriyazılı metinde tek tip okuma tercih edilmiştir. Metinde geçen âyet, hadis ve Arapça ibarelerin Türkçe mealleri dipnotta verilmiştir. Ayrıca yanlış yazılmış kelimeler ile vezin kusuru olduğu düşünülen beyitler de dipnotta belirtilmiştir.

Sonuç bölümünde çalışmayla ilgili incelemeler değerlendirilmiştir. Bu bölümünden sonra Kaynakça ve Dizin yer almıştır. Dizinde çeviriyazılı metinde geçen şahıs, eser ve yer adları bulunmaktadır.

Bu çalışmayı yaparken her konuda yol göstericiliği ve değerli katkıları ile önümü açan değerli danışman hocam Prof. Dr. Aysun SUNGURHAN’a, çeşitli vesilelerle yardımlarını gördüğüm değerli hocalarım Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK ve Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK’a, Farsça başlıkların okunması ve Türkçeye çevirisindeki yardımlarından dolayı Dr. Öğr. Üyesi Fahrettin COŞGUNER’e, sabrı ve emeği için eşim Duygu DOĞAN ve sevgili aileme sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Ali DOĞAN

Kırıkkale-2020

ÖZ

Doğan, Ali, “Fırdevsî-i Rûmî - Süleymân-nâme-i Kebîr - 61-62. Ciltler, İnceleme – Metin”, Doktora Tezi, Kırıkkale, 2020.

Bu çalışma, XV. yüzyılın sonu ile XVI. yüzyılın ilk yarısında yaşayan Fırdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr adlı eserinin 61 ve 62. Ciltlerinin metnini ve incelemesini içermektedir. Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde Fırdevsî-i Rûmî'nin hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri; ikinci bölümünde eserin dil ve üslûbu, imlâ özellikleri, eserde geçen atasözleri ve deyimler, dinî ve tasavvufî unsurlar, tarihî şahsiyetler, tabiat unsurları incelenmiştir. Üçüncü bölümde nüsha tavsifi yapılmış, metnin kuruluşunda izlenen yöntemle ilgili hususlara yer verilmiş, çeviriyazılı metin oluşturulmuştur. Çalışmanın sonunda sonuç, kaynakça ve dizine yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Divan Edebiyatı, Eski Anadolu Türkçesi, Fırdevsî-i Rûmî, Hz.Süleymân, Süleymân-nâme-i Kebîr.

ABSTRACT

Dogan, Ali, “Firdevsî-i Rûmî - Süleymân-nâme-i Kebîr - Volumes 61-62, Review – Text”, Doctoral Dissertation, Kırıkkale, 2020.

This study includes the text and review of the 61st and 62nd volumes of the work “Süleymân-nâme-i Kebîr” of Firdevsî-i Rûmî, who lived between the end of the XV century and the first half of the XVI century. In the first part of the three-part study, the life of Firdevsî-i Rûmî, his literary personality and works; In the second part, the language and style of the work, the features of the pronunciation, the proverbs and idioms mentioned in the work, religious and mystical elements, historical personalities, natural elements are examined. In the third part, a description of the copy was made, the issues related to the method followed in the establishment of the text were included, and the translation written text was created. At the end of the study, the result, the source and the index are given.

Key words: Classical Ottoman poetry, Old Anatolian Turkish, Firdevsî-i Rûmî, Hz. Süleymân, Süleymân-nâme-i Kebîr.

KISALTMALAR

A.	: Arapça
a.g.e.	: Adı geçen eseri
a.g.m.	: Adı geçen madde
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
Bk.	: Bakınız
bs.	: baskı
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
E.T.	: Eski Türkçe
F.	: Farsça
H.	: Hicrî Yıl
haz.	: Hazırlayan
H.	: Hazret
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Moğ.	: Moğolca
M.	: Miladî Yıl
nr.	: Numara
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Soğd.	: Soğdça
T.	: Türkçe
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
yk.	: Yaprak
Yun.	: Yunanca

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZ.....	iii
KISALTMALAR	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1.1. HAYATI	3
1.2. EDEBÎ ŞAHSİYETİ	5
1.3. ESERLERİ	8
1.3.1. Süleymân-nâme-i Kebîr	8
1.3.2. Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm	13
1.3.3. Da'vet-nâme	13
1.3.4. Firâset-nâme	13
1.3.5. Münazâra-i Seyf ü Kalem	14
1.3.6. Pend-nâme-i Eflâtûn	14
1.3.7. Silâhşör-nâme	14
1.3.8. Şatranç-nâme-i Kebîr	14
1.3.9. Tercüme-i Câmeşûynâme	15
1.3.10. Hayât u Memât.....	15
1.3.11. Kutb-nâme.....	15
1.3.12. Tuhfetü'l-Hâdî	15
1.3.13. Teşhîsü'l-İnsân.....	16
1.3.14. Fâl-ı Kur'ân.....	16
1.3.15. Vilâyet-nâme	16

İKİNCİ BÖLÜM SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBÎR'İN İNCELEMESİ (61-62. CİLTLER)

2.1. ESERİN DİL VE ÜSLÛP, İMLÂ ÖZELLİKLERİ	17
2.1.1. Dil ve Üslûp Özellikleri	17
2.1.2. İmlâ Özellikleri	23
2.2. ATASÖZLERİ VE DEYİMLER	35
2.2.1. Atasözleri	36
2.2.2. Deyimler	37
2.3. DİNÎ VE TASAVVUFÎ UNSURLAR.....	47

2.3.1. Dinî Unsurlar	47
2.3.1.1. Allah.....	47
2.3.1.2. Melekler	50
2.3.1.2.1. Azrâil.....	50
2.3.1.2.2. Cebrâil.....	50
2.2.1.2.3. İsrâfil	51
2.3.1.2.4. Mîkâil	52
2.3.1.2.5. Hârût ve Mârût	52
2.3.1.2.6. Kirâmân Kâtibîn.....	52
2.3.1.2.7. Rıdvân	53
2.3.1.2.8. Cevhiyâ'il Melek.....	53
2.3.1.2.9. Hirâtîli ve Merâhîli Melek	53
2.3.1.2.10. Kemânûr Nâ'â'il	54
2.3.1.2.11. Kiflîz ve Miflîz.....	54
2.3.1.2.12. Nagmagâ'il Melek.....	54
2.3.1.2.13. Salsâ'il Melek	54
2.3.1.3. Kitaplar.....	55
2.3.1.4. Âyet ve Hadisler.....	56
2.3.1.4.1. Âyetler.....	57
2.3.1.4.2. Hadisler	64
2.3.1.5. Peygamberler.....	65
2.3.1.5.1. Hz. Âdem	66
2.3.1.5.2. Hz. Cercis.....	68
2.3.1.5.3. Hz. Dâvûd	68
2.3.1.5.4. Hz. Eş'iyâ.....	69
2.3.1.5.5. Hz. Evyâser-Kâz-Nâsen	69
2.3.1.5.6. Hz. Eyyûb.....	69
2.3.1.5.7. Hz. Hızır-İlyâs.....	70
2.3.1.5.8. Hz. Hûd	71
2.3.1.5.9. Hz. İbrâhim	71
2.3.1.5.10. Hz. İdrîs.....	72
2.3.1.5.11. Hz. Îsâ	73
2.3.1.5.12. Hz. İshâk	74
2.3.1.5.13. Hz. İsmâil	74
2.3.1.5.14. Hz. İsmûyîl.....	75
2.3.1.5.15. Hz. Lût	75
2.3.1.5.16. Hz. Muhammed (s.a.v.).....	75
2.3.1.5.17. Hz. Mûsâ	77
2.3.1.5.18. Hz. Nûh	78
2.3.1.5.19. Hz. Sâlih.....	78
2.3.1.5.20. Hz. Şît.....	79
2.3.1.5.21. Hz. Ya'kûb	79

2.3.1.5.22. Hz. Yûsuf	80
2.3.1.5.23. Hz. Yûşâ bin Nûn	80
2.3.1.5.24. Hz. Süleymân	81
2.3.1.6. Dört Halife	86
2.3.1.7. Âl-i Resûl	86
2.3.1.8. Kazâ ve Kader	87
2.3.1.9. Âhiret İle İlgili Mefhumlar	88
2.3.1.9.1. Âhiret	88
2.3.1.9.2. Mahşer	89
2.3.1.9.3. Âhir zaman	91
2.3.1.9.4. Cennet	91
2.3.1.9.5. Cehennem	93
2.3.1.10. Diğer İtikadî Mefhumlar	95
2.3.1.10.1. Ölüm	95
2.3.1.10.2. Ecel	96
2.3.1.10.3. Rûh	97
2.3.1.10.4. Perî	98
2.3.1.10.5. Cin	100
2.3.1.10.6. Şeytan	102
2.3.1.11. İbâdetle ilgili Mefhumlar	103
2.3.1.11.1. Din, İmân, Müslümân, Şerîat	103
2.3.1.11.2. Abdest, Namaz	104
2.3.1.11.3. Câmi, Mescid	104
2.3.1.11.4. Kible, Kiblegâh	105
2.3.1.11.5. Deyr, Kilise, Büthâne, Ateşhâne	105
2.3.1.11.6. Gazâ	105
2.3.1.11.7. Zekât	106
2.3.1.11.8. Ezan, Duâ	106
2.3.1.11.9. Kâbe	107
2.3.1.11.10. Oruç	108
2.3.1.11.11. Günah, Tevbe	108
2.3.1.11.12. Küfr, Kâfir, Münkir, Müşrik, Ateşperest	109
2.3.1.11.13. Bût	111
2.3.2. Tasavvufî Unsurlar	111
2.3.2.1. Kanaat, Tevekkül, Riyâzet, Sabır	111
2.3.2.2. Mâsivâ	112
2.3.2.3. Nefs	113
2.3.2.4. Bâtın, Zâhir	114
2.3.2.5. Fenâ, Bekâ	115
2.3.2.6. Vahdet, Kesret	115
2.3.2.7. Dünya	115
2.3.2.8. Terk	116

2.3.2.9. Zühd, Takvâ	116
2.3.2.10. Gönül.....	117
2.3.2.11. Ârif.....	118
2.3.2.12. Vird, Zikr.....	119
2.3.2.13. Himmet.....	120
2.3.2.14. Tekebbür, Riyâ	120
2.3.2.15. Dergâh	121
2.3.2.16. Tecellî.....	122
2.3.2.17. Aşk	123
2.3.2.18. Âşık	125
2.3.2.19. Akıl.....	125
2.4. TARİHÎ UNSURLAR.....	126
2.4.1. Osmanlı Hânedânı.....	126
2.4.1.1. Sultan II. Bâyezid.....	127
2.4.1.2. Diğer Osmanlı Hükümdarları.....	127
2.4.2. Osmanlı Sahası Dışındaki Padişah ve Devlet Adamları	128
2.4.2.1. Mahmud ve Ayaz	128
2.4.2.2. Sebük Tekin.....	128
2.4.3. Şairler	129
2.4.3.1. Ahmedî	129
2.4.3.2. Atayî, Çakerî	129
2.4.3.3. Enverî	129
2.4.3.4. Hâce Kemâl, Kâsım.....	130
2.4.3.5. Hâtem	130
2.4.3.6. Nizâmî	130
2.4.3.7. Nizâmî-i Gencevî	130
2.4.3.8. Şeyhî.....	131
2.4.4. Hükemâ ve Filozoflar.....	131
2.4.4.1. Batlamyus.....	131
2.4.4.2. Câlînûs Hakîm.....	131
2.4.4.3. Câmâsb-ı Ekber	131
2.4.4.4. Cevherî	131
2.4.4.5. Eflâtun-ı Yunânî	132
2.4.4.6. Feylesûf-ı Kebîr, Feysâgûris-i Tevhidî	132
2.4.4.7. İbn Sînâ	132
2.4.4.8. Lokmân Hakîm.....	133
2.4.5. Acem Menşeli Şahıslar	133
2.4.5.1. Cemşîd.....	133
2.4.5.2. Dahhâk	133
2.4.5.3. Efrâsiyâb.....	133
2.4.5.4. Ferîdûn	134
2.4.5.5. İskender	134

2.4.5.6. Kahramân	135
2.4.5.7. Keykubâd, Dârâ.....	135
2.4.5.8. Nûşirevân	135
2.4.5.9. Nerimân.....	136
2.4.5.10. Rüstem.....	136
2.4.5.11. Sâm.....	136
2.4.5.12. Zâl.....	137
2.4.6. Dinî Şahşiyetler.....	137
2.4.6.1. Ebû Leheb (Bû Leheb), Ebû Cehl (Bû Cehl)	137
2.4.6.2. Mervân	137
2.4.7. Mutasavvıf Şahşiyetler.....	138
2.4.7.1. Hallâc-ı Mansûr.....	138
2.4.8. Kutsal Kitaplarda Zikredilen Ünlü Şahıslar.....	138
2.4.8.1. Âsaf	138
2.4.8.2. Ashâb-ı Kehf	139
2.4.8.3. Kârûn.....	139
2.4.8.4. Nemrûd.....	139
2.4.8.5. Şeddâd	140
2.4.9. Diğer Şahıslar.....	140
2.4.9.1. Ahî Melih	140
2.4.9.2. Ahlâf.....	140
2.4.9.3. Ata Korkud.....	140
2.4.9.4. Bâd-pây-ı Medenî ve Câliyûs Hakîm.....	140
2.4.9.5. Behrâm Reis	141
2.4.9.6. Bercîs Hakîm ve Berhemîn Hakîm	141
2.4.9.7. Bihrûz, Micder	141
2.4.9.8. Bürzin-i Cihânsuz, Cebbâr-ı A‘zam, Güderz-i Kine-sâz, Kerkîn Kala-güşây, Zerrin Saf-şiken, Zilzâl-i Ekber, Züpin-i Cihângîr.....	141
2.4.9.9. Cimşîd	141
2.4.9.10. Dermâyûs Hakîm.....	141
2.4.9.11. Edünyâ bin Dâvûd.....	141
2.4.9.12. Erkân	142
2.4.9.13. Gazbân Şah.....	142
2.4.9.14. Gûr-ı Şimâl-i Kûhî, Kahtahân-ı Kûhî, Kârcâl-i Kûhî, Kedyûn-ı Kûhî, Siyâh Şîr-i Kûhî	142
2.4.9.15. Hâmân Bî-Amân	142
2.4.9.16. İlyâ bin Yâhûnâsen.....	143
2.4.9.17. İlyâv Şah.....	143
2.4.9.18. Kâhir bin Sâm.....	143
2.4.9.19. Kaytakûn Reis	143
2.4.9.20. Keylâlûs ve Keytârûs	143

2.4.9.21. Lehrûz.....	143
2.4.9.22. Mâh Âferîd	143
2.4.9.23. Maklân-ı Hindî	144
2.4.9.24. Mihrî Bânû	144
2.4.9.25. Safvân bin Afvân.....	144
2.4.9.26. Sâkâ-i Hâmidî, Sâkâ-i Saîd	144
2.4.9.27. Tagtaga	145
2.4.9.28. Tarhistân.....	145
2.4.9.29. Temlîhâ bin Bulkıyâ.....	145
2.4.9.30. Terihtan	145
2.4.9.31. Tubba bin Asda	145
2.4.9.32. Zâhid-i Fenâyî	145
2.4.9.33. Zeyd ü Amr	146
2.5. TABİAT	146
2.5.1. Kozmik Âlem.....	146
2.5.1.1. Gökyüzü	146
2.5.1.2. Seyyâreler.....	149
2.5.1.2.1. Ay.....	149
2.5.1.2.2. Utârid	150
2.5.1.2.3. Zühre	150
2.5.1.2.4. Güneş	151
2.5.1.2.5. Merih.....	152
2.5.1.2.6. Müşteri	153
2.5.1.2.7. Zühal	153
2.5.1.3. Burçlar.....	154
2.5.1.4. Yıldızlar.....	155
2.5.2. Zaman ve Zaman ile İlgili Mefhumlar	156
2.5.2.1. Zaman.....	156
2.5.2.2. Yıl.....	158
2.5.2.3. Ay	160
2.5.2.4. Gün ve Gün İle İlgili Unsurlar	161
2.5.2.5. Mevsimler.....	162
2.5.2.5.1. İlkbahar	162
2.5.2.5.2. Yaz	163
2.5.2.5.3. Sonbahar.....	163
2.5.3. Dört Unsur	163
2.5.3.1. Su.....	164
2.5.3.2. Toprak	165
2.5.3.3. Ateş.....	166
2.5.3.4. Hava	167
2.5.4. Hayvanlar	168
2.5.4.1. Böcekler	169

2.5.4.1.1. Arı	169
2.5.4.1.2. Sinek.....	170
2.5.4.1.3. Pervâne, Semender.....	170
2.5.4.1.4. Karınca	171
2.5.4.1.5. Çekirge (Kerm-i Çeres).....	172
2.5.4.2. Balıklar	172
2.5.4.3. Sürüngeñler	172
2.5.4.3.1. Akrep.....	173
2.5.4.3.2. Yılan.....	173
2.5.4.3.3. Sûsmâr.....	173
2.5.4.4. Dört Ayaklı Hayvanlar	173
2.5.4.4.1. Aslan, Kaplan, Kurt	173
2.5.4.4.2. At.....	174
2.5.4.4.3. Kedi (Çetük).....	174
2.5.4.4.4. Deve, Katır	175
2.5.4.4.5. Fil, Gergedan.....	176
2.5.4.4.6. Koyun, Koç	176
2.5.4.4.7. Merkep (Eşek).....	176
2.5.4.5. Kuşlar	176
2.5.4.5.1. Bûlbûl.....	177
2.5.4.5.2. Deveduşu.....	178
2.5.4.5.3. Güvercin, Horoz.....	178
2.5.4.5.4. Hûdhûd.....	178
2.5.4.5.5. Kaz	178
2.5.4.5.6. Keklik.....	179
2.5.4.5.7. Kumru	179
2.5.4.5.8. Kuzgun	179
2.5.4.5.9. Kuknûs, Rahne Kuşu, Rûh Kuşu	179
2.5.4.5.10. Saka Kuşu	180
2.5.4.5.11. Selvâ Kuşu (Bıldırcın)	180
2.5.4.5.12. Sûlûn, Turaç	180
2.5.4.5.13. Şâhin (Şehbâz), Doğan, Kartal (Ukâb)	181
2.5.4.5.14. Tavus.....	181
2.5.4.5.15. Papağan (Tûtî).....	182
2.5.4.5.16. Sîmurg (Ankâ).....	183
2.5.4.5.17. Hûmâ Kuşu	184
2.5.5. Bitkiler	184
2.5.5.1. Ağaçlar	185
2.5.5.2. Çiçekler	186

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBÎR ÇEVİRİYAZILI METİN

3.1. NÜSHANIN TAVSİFİ	188
3.2. ÇEVİRİYAZILI METNİN HAZIRLANMASINDA İZLENEN YÖNTEM ...	188
3.3. ÇEVİRİYAZI İŞÂRETLERİ	190
3.4. ÇEVİRİYAZILI METİN	191
SONUÇ	568
KAYNAKÇA	571
DİZİN	579

GİRİŞ

Divan edebiyatında örneğine sıkça rastlanan Selim-nâme, Gazâvât-nâme, Fetih-nâme ve Zafer-nâme gibi edebî türler arasında yer alan Süleymân-nâmeler; Kânûni Sultan Süleyman'ı konu alan onun dönemindeki belli başlı olayları anlatan manzum ve mensur eserlere denir.¹

Süleymân-nâmeler; devrin sosyal, siyasal ve kültürel olaylarını ayrıntılı bir şekilde ele almalarıyla tarihî açıdan olduğu kadar edebî açıdan da oldukça önemli eserlerdir. Süleymân-nâmeleri kaleme alan şair ve yazarların çoğu Kânûni Sultan Süleyman zamanında yaşamış ve onunla birlikte seferlere katılmışlardır. Onların elinden çıkan bu eserler birer belge mahiyetinde olup o günleri olduğu gibi aksettirmeleri açısından oldukça önemli eserlerdir. Süleymân-nâmelerin değişmeyen ortak yönü, hemen hemen tamamının destansı ve öğretici karakterli oluşlarıdır. Gerek manzum gerek mensur yazılan Süleymân-nâmelerde sanat kaygısı güdülmemiştir. Yaşanan olaylar abartısız, içten ve düzenli olarak anlatılmış ve genellikle açık, anlaşılır bir dil kullanılmıştır.²

Yavuz Sultan Selim'i konu alan Selim-nâme geleneğinin bir devamı olan manzum, mensur ya da manzum-mensur karışık yazılan Süleymân-nâmelerin elli civarında olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen bu eserler arasında manzum olarak Gubârî, Mahremî, Hakî, Eyyûbî, Senâyî, Fethullah, Ârifî Çelebi ve Levhî Çelebi tarafından yazılanlar ile mensur olarak Celalzâde Mustafa Çelebi, Bostan Çelebi, Celalzâde Salih Çelebi, Matrakçı Nasuh ve Kara Çelebizâde Abdülaziz Efendi tarafından yazılan Süleymân-nâmeler diğer Süleymân-nâmelere göre daha çok ön plana çıkmıştır.³

Divan edebiyatında birincisi Kânûni Sultan Süleyman'ın sancak beyliği, padişahlık dönemi seferleri ve zaferlerini; ikincisi Hz. Süleymân'ın hayatı, saltanatı, mucizelerini konu alan Süleymân-nâme'nin iki türü söz konusudur. Hem Hz. Süleymân hem de

¹ Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, 3.bs., Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s. 280.

² A.g.e., s. 280.

³ Mesut Bayram Düzenli, Ahmet Akgül, "Senâyî'nin Süleymaniyye Adlı Eseri", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 21, 2018, s. 148.

Kânûni Sultan Süleyman'dan bahseden eserlerin Süleymân-nâme adıyla anılmasının sebebi bu iki tarihî şahsiyetin dünyaya hükmeden bir hayat sürmüş olmalarıdır.⁴

Firdevsî-i Rûmî tarafından II. Bâyezid'in emriyle manzum ve mensur olarak kaleme alınan Süleymân-nâme diğer emsallerinden farklı olup Hz. Süleymân'ın hayatı ve menkıbelerini konu almakla birlikte yer yer başka hikâye ve menkıbeleri içeren, geometri, felsefe, matematik, astroloji, binicilik, satranç, savaş taktikleri, hekimlik gibi çeşitli alanlarla ilgili de bilgi veren hacimli bir eserdir. Eser, Şark ilimlerinden Şark tarihine, Şark kültüründen mitolojisine kadar Şark'a ait pek çok unsurdan beslenen ansiklopedik mahiyette bir eserdir.⁵

⁴ Kadir Alper, “Türk Edebiyatında Süleymân-nâmeler”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/7, Summer 2014, s. 151.

⁵ Canım, a.g.e., s. 282.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1.1. HAYATI

15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın başlarında yaşamış olan Firdevsî-i Rûmî, “Türk Firdevsî, Uzun Firdevsî, Firdevsî-i Tavîl” adlarıyla da anılmıştır.⁶ Firdevsî-i Rûmî'nin asıl adının ne olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Bursalı Mehmed Tâhir, “İlyas bin Hızır El-mütahallâs bi'l-Firdevsî”⁷, Vasfi Mahir Kocatürk, “İlyâs”⁸ olduğunu ifade ederken Asuman Akay, Firdevsî'nin Teşhîsü'l-İnsân adlı eserinin 7b varagında adının “Orhan bin Kenek”⁹ olarak geçtiğini ifade etmiştir. Yazarın adı kendi eserleri Kutb-nâme'de, “Şerefeddin Musa”¹⁰, Münâzara-i Seyf ü Kalem'de “Sünnî Mü'min, Orhan Çelebi”¹¹ olarak geçmektedir. Süleymân-nâme ile ilgili yapılan bazı akademik çalışmalarda da Firdevsî'nin adıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Gülnaz Genç, Süleymân-nâme'nin 25 ve 26. Ciltleriyle ilgili yaptığı Doktora Tezinde yazarın adının “Orhan bin Genek” olarak geçtiğini ifade etmektedir.¹² Rabia Aksu, Süleymân-nâme-i Kebîr'in 10. Cildiyle ilgili yaptığı Doktora Tezi çalışmasında yazarın mahlasını “Firdevsî-i Rûmî ve Firdevsî” olarak ifade etmekle birlikte yazarın asıl adının metnin bir yerinde “Orhan” olarak geçtiğini ifade etmiştir.¹³ Yusuf Babür, Süleymân-nâme-i

⁶ Firdevsî-i Rûmî, *Şatrañ-nâme-i Kebîr İnceleme-Metin-Dizin*, haz. M. Atâ Çatıkkaş, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015, s. 15.

⁷ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. Fikri Yavuz, İsmail Özen, II. cilt, Meral Yayınevi, İstanbul, 1972, s. 106.

⁸ Vasfî Mahir Kocatürk, *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi, Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi*, Edebiyat Yayınları, Ankara, 1964, s. 299.

⁹ Asuman Akay, *Firdevsî Süleymân-nâme (44. cilt), Metin ve Fiiller Üzerine Bir İnceleme*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990, s. X.

¹⁰ Firdevsî-i Rûmî, *Kutb-nâme*, haz. İbrahim Olgun, İsmet Parmaksızoglu, 2. bs., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. XI.

¹¹ Firdevsî-i Rûmî, *Kalem ile Kılıcın Münâzarası Münâzara-i Seyf ü Kalem*, haz. Ahmet Tanyıldız, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2017, s. 12.

¹² Gülnaz Genç, *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (25 ve 26. Ciltler), Giriş-Metin-Sözlük*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995, s. 11.

¹³ Rabia Aksu, *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2016, s. 2.

Kebîr'in 6 ve 7. Ciltleriyle ilgili yaptığı Yüksek Lisans Tezi çalışmasında Firdevsî'nin asıl adının "Orhan" olduğunu dile getirmiştir.¹⁴

Şuarâ Tezkirelerinde ise yazarın adının ne olduğundan ziyâde mahlası üzerinde durulmuştur. Latîfî "Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ"¹⁵da, Kınalızâde Hasan Çelebi ise "Tezkiretü's-Şuarâ"¹⁶da yazarın mahlasını "Uzun Firdevsî"; Gelibolulu Mustafâ Âlî "Künhü'l-Ahbâr"¹⁷da, Beyânî ise "Beyânî Tezkiresi"¹⁸nde "Firdevsî" olarak zikretmiştir. Süleymân-nâme'nin 61 ve 62. Ciltlerinde yazar, Firdevsî mahlasını kullanmıştır:

Sözin Firdevsinün tüt cân ile ki
Hudâ rahmet idevire âb-ı kevşer (2a, 14)

Kim ider Firdevsiye hayr du'â
Hağ makâmın kıla anuñ dârü's-selâm (54b, 5)

Ol sebebden bu Süleymân-nâmesin Firdevsi pes
Üç yüz altmış altı cilde yazmağa itdi heves (98b, 6)

Firdevsî'nin adının ne olduğu konusunda farklı görüşler olduğu gibi nereli olduğu konusunda da bir görüş birliği yoktur. Latîfî¹⁹ ve Kınalı-zâde Hasan Çelebi²⁰ tezkirelerinde Firdevsî'nin Bursalı olduğunu ifâde etmişlerdir. Orhan F. Köprülü bu görüşün "büyük bir ihtimalle onun öğrenimini Bursa'da yapmasından ve aruzu da burada Bursalı Melîhî'den öğrenmesinden ileri geldiğini"²¹ söylemiştir. Köprülü'ye

¹⁴ Yusuf Babür, *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr (6-7. Ciltler/İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan, 2013, s. 1.

¹⁵ Latîfî, *Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsiratü'n Nuzamâ*, haz. Rıdvan Canım, AKM Yayınları, Ankara, 2000, s. 424.

¹⁶ Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şuarâ*, haz. İbrahim Kutluk, 2. Cilt, TTK Yayınları, Ankara, 1981, s. 745.

¹⁷ Gelibolulu Mustafâ Âlî, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, haz. Mustafa İsen, AKM Yayınları, Ankara, 1994, s. 161.

¹⁸ Beyânî, Mustafa Bin Carullah, *Tezkiretü's-Şuarâ*, haz. İbrahim Kutluk, TTK Yayınları, Ankara, 1997, s. 203.

¹⁹ Latîfî, a.g.e., s. 424.

²⁰ Kınalızâde Hasan Çelebi, a.g.e., s. 424.

²¹ Orhan F. Köprülü, "Firdevsî, Uzun" *DİA*, XIII. Cilt, 1996, s. 127.

göre Firdevsî, Edincik'te M. 1453'te (H. 857) doğmuştur. Ömrünü Aydıncık, Bursa, Manisa, Balıkesir ve İstanbul'da geçirmiştir.²²

Firdevsî'nin ölümü ile ilgili de kesin bilgiler söz konusu değildir. Latîfî, Tezkire'sinde Firdevsî'nin Süleymân-nâme'yi Sultan Bâyezid'e sunduktan sonra Sultan Bâyezid'in eserden seksen cildi seçip gerisini yaktırmasından dolayı Sultan Bâyezid'i hicveden birkaç beyit yazıp İran'a gittiğini ve burada vefat ettiğini söylemiştir.²³ Orhan F. Köprülü ise Latîfî'nin Firdevsî'nin ölümüyle ilgili görüşlerinin doğru olmadığını çünkü Firdevsî'nin Satraç-nâme'sini M. 1503'te Balıkesir'de yazdığını, yine Süleymân-nâme'nin 81. cüzünde yazdıklarıyla Hayât ve Memât risâlesinde verdiği bilgiler göz önünde bulundurulduğunda Firdevsî'nin 1512'den sonra bile İstanbul'da bulunduğunu belirtmiştir.²⁴ Ölümüyle ilgili çeşitli rivâyetler bulunan Firdevsî'nin vefat yeri ve zamanı ile ilgili kesin bir bilgi mevcut değildir.²⁵

1.2. EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Firdevsî-i Rûmî, Kutb-nâme adlı eserinde “Ne ‘arûz u nahv okıdum ne ho sarf / Cehlile itdüm hebâ ‘ömri telef / Lîk keşf oldı ma‘ânî vird İlâh / Ma‘rifetden olmuşum Hânum agâh”²⁶ ifâdeleriyle hiç öğrenim görmediğini, kendi çabası ve İlâhî yardımıyla kendisini yetiştirdiğini söylemiştir.²⁷ Orhan F. Köprülü, Firdevsî için “tarih, kısas, hendese ve ilm-i nücûm gibi konulara ilgi duyan Firdevsî bir taraftan da Simavlı Nakşî Şeyhi Abdullah-ı İlâhî'ye intisâp ederek tasavvufa yönelmiştir”²⁸ şeklinde görüşler ortaya koyarak Firdevsî'nin genç yaşlardan itibaren ilgi duyduğu konular hakkında bilgi vermiştir. Bursalı Mehmed Tâhir Bey de Firdevsî'nin usûlüne göre eğitim aldığını ifâde ettikten sonra başta tarih olmak üzere felsefe, hendese, astronomi ile de uğraştığını belirtmiştir.²⁹ Frans Babinger, Firdevsî-i Rûmî'nin tarihe olan ilgisini ön plana çıkararak onu Osmanlı tarihçileri arasında zikretmiştir.³⁰

²² Köprülü, a.g.m., s. 127-128.

²³ Latîfî, a.g.e., s. 426.

²⁴ Köprülü, a.g.m., s. 128.

²⁵ Firdevsî-i Rûmî, a.g.e., 2017, s. 13.

²⁶ Firdevsî-i Rûmî, *Kutb-nâme*, s. 2.

²⁷ A.g.e., s. XII.

²⁸ Köprülü, a.g.m., s. 128.

²⁹ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s. 105.

³⁰ Frans Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982, s. 35.

Firdevsî'nin yazarlığıyla ilgili ilk bilgiler yazarın kendi yazdığı eserlerinden ve şuarâ tezkirelerden öğrenilmektedir. Dinî hikâye, felsefe, tarih, şiir, nücûm vb. konulara ilgi göstermiş olan Firdevsî'ye gerek çağdaşları gerekse sonradan gelen tezkireciler bir şair olarak önem vermemiş, Firdevsî'nin şairliğini eleştirip şiirlerini beğenmediklerini belirtmişlerdir.³¹ Latîfî, tezkiresinde;

“Ammâ ne nazmında nezâket ü lezzet ve ne neşrinde letâfet ü halâvet var. Suhan-gûylar esnâsında pür-gûy ıtlâkı aña şâdık u şahîhdür. Meger ki 'avâmü'n-nâsdan ezhân-ı kâşıra efsâne-i kışşası için ve hikâyât-ı hânlar ve kışşa-güzârlar kışşa hişşesi için ba'zı encümende kırâ'at itseler olur. Zîrâ 'avâm cühelesi sözüñ nîk u bedin ne fehm idebilür.”³²

şeklindeki ifâdeleriyle Firdevsî'nin nazmında ve nesrinde “nezâket, letâfet, lezzet” bulunmadığını dolayısıyla onu bir şair olarak beğenmediğini belirtmiştir. Beyânî, Tezkire'sinde “Îrâd olıcak kadar şi'ri yokdur”³³ şeklindeki ifâdesiyle, Kınalı-zâde Hasan Çelebi ise “Tezkiretü's-Şu'arâ”sında “Kelîmât-ı nâ-kabûli tab'-ı gülî gibi kat'en mürebbâ vü musaffâ olmamış eş'âr-ı bî-safâsı hemânâ kelâm-ı mevzûn u mukaffâ makûlesidür”³⁴ ifâdesiyle Firdevsî'nin şairliğine önem vermediklerini dile getirmişlerdir. Firdevsî'yi en sert eleştiren Gelibolulu Mustafâ Âlî'dir. Gelibolulu Mustafâ Âlî, “Kühû'l-Ahbâr”ında

“Ğarâbet bundadır ki işğāya kâbil bir kıt'ası dañi yokdur. Cihât-ı sittî temâmen tettebbu' kılsalar bir rübâ'isine dest-res bulmuş kimse bulunması ma'lûm degüldür... Derdmend Firdevsî-i Tûsinüñ rûhı mezbûr ile iştirāk-ı mañlâşdan âzürde ve bunuñ eş'ârı okınan vilâyetden esen yıl toqandukça mezârınuñ giyâhi bile pejmürde iken tekrâr bir taqlîd dañi hicv semtindeki tereddüdinden peydâ olmışdur. Bu kerre hakîm-i zî-şānuñ rûhı hayât bulmağdan bile me'yûs idügi hüveydâ olmışdur. N'olaydı her şā'ir liyâkatına göre mañlaş ihtiyâr ideydi. Bu bâbda sultānu's-su'arâ fermânına muhâlefet cā'iz olmayup ta'yîn-i mañlaş-ı eñaşş anlardan ruşşat ile zühûra geleydi.”³⁵

şeklindeki görüşleriyle yazarın okumaya değer bir kıtasının dahi bulunmadığını dile getirmiştir. Gelibolulu Mustafâ Âlî, Firdevsî-i Rûmî'nin, “Firdevsî” mahlasını kullanmasından dolayı Firdevsî-i Tûsî'nin ruhunun acı çektiğini ifâde ederek, “Ne olurdu her şair liyâkatına göre mahlas seçseydi.” ifâdeleriyle de onun şairliğini

³¹ Köprülü, a.g.m., s. 127-128.

³² Latîfî, a.g.e., s. 425.

³³ Beyânî, a.g.e., s. 203.

³⁴ Kınalı-zâde Hasan Çelebi, a.g.e., s. 745.

³⁵ Gelibolulu Mustafâ Âlî, a.g.e., s. 161.

eleştirip beğenmediğini dile getirmiştir. Tezkirecilerin aksine Firdevsî, Süleymân-nâme’de kendisini ve eserini övmektedir:

Ki şeh medhî bigi yok şehd ü şeker
Ne Firdevsî bigi tûti şeker hâ (26a, 13)

Ne Süleymân mişli geldi pādşāh
Ne Süleymân-nāmeveş var hōş-maḳāl (54a, 20)

Ne Süleymân mişli sulṭān geldi şeh ‘ālî-cenāb
Ne Süleymân-nāme mişli var durur mücmel kitāb (58b, 1)

Firdevsî-i Rûmî, okuyucularına daha çok bilgi vermeyi amaçladığı için öğrendiği her bilgiyi eserlerinde anlatmaya çalışmış bunu yaparken de sık sık tekrarlara düşmüştür. Bazı araştırmacılar bir konuyu anlatırken sözü gereğinden fazla uzatmasından ve tekrara düşmesinden ötürü okuyucuyu yorduğunu düşünmektedirler.³⁶ Eserlerinde Arapça, Farsça, Moğolca, Soğdca, Yunanca gibi pek çok dilden kelimeler kullanmakla birlikte Firdevsî, Türkçe dil unsurlarını ve söz varlığını bilinçli olarak tercih etmiştir. Eserlerinde kullandığı kelimeler yalnızca yaşadığı döneme ait değil, Karahanlı ve Uygur dönemlerine ait izler de taşımaktadır.³⁷ Bu yüzden Firdevsî’nin eserleri Türk dili ve tarihi açısından oldukça önemli bir yere sâhiptir.³⁸ Firdevsî, okuyucularından eserini okuyup sözlerinden ders çıkarmalarını ve kendisini hayırla yâd etmelerini istemiştir:

Bu hikāyetden budur maḳşūdumuz
Fātiḥayla yâd idesin yâ imām (13a, 20)

Kim ider Firdevsiye ḥayr du‘ā
Ḥaḳ maḳāmın kıla anuñ dārü’s-selām (13a, 21)

Ṭut sözün Firdevsinüñ sen cān ile
K’ola ḳuds-i maḥremüñ rūḥān ile (54a, 14)

³⁶ Firdevsî-i Rûmî, a.g.e., s. XXVI.

³⁷ Firdevsî-i Rûmî, *Kalem ile Kılıcın Münâzarası Münâzara-i Seyf ü Kalem*, s. 14.

³⁸ Firdevsî-i Rûmî, *Kutb-nâme*, s. XXXIII.

1.3. ESERLERİ

Firdevsî-i Rûmî'nin manzum ve mensur pek çok eseri vardır. Firdevsî, “Münâzara-i Seyf ü Kalem” adlı eserinde “Süleymân-nâme'nün musannifi bunun emsâli yetmiş iki risâlenün müellifi Firdevsî”³⁹ ifâdesiyle eserlerinin sayısını yetmiş iki, “Satrañ-nâme-i Kebîr” adlı eserinde “Min ba'd niçe bunun emsâli kitâbları te'lîf kırk dört risâleyi taşnîf eylemişdür”⁴⁰ ifâdesiyle de kırk dört olarak vermiştir. Orhan F. Köprülü de, Firdevsî'nin kırktan fazla telîf ve tercüme eserinin bulunduğunu ancak bu eserlerden bugün yalnızca 16'sının bilindiğini belirtmiştir.⁴¹ Bursalı Mehmed Tâhir, “Osmanlı Müellifleri” adlı eserinde Firdevsî'nin 14 eserinin adını zikretmiştir.⁴² Nihad Sâmî Banarlı ise Firdevsî'nin büyük, hacimli Süleymân-nâme-i Kebîr adlı eseri dışında 15'i aşan manzum ve mensur eseri olduğunu ifâde etmiştir.⁴³ Firdevsî'nin kaynaklara dayanarak bugün bilinen eserleri ve eserlerinin içerikleri şu şekildedir:

1.3.1. Süleymân-nâme-i Kebîr

Fâtih Sultan Mehmed, II. Bâyezid ve Yavuz Sultan Selim dönemlerinde yaşayan Firdevsî, bu padişahlar devrinde yazdığı Süleymân-nâme-i Kebîr eseri ile tanınmıştır. Firdevsî, Süleymân-nâme-i Kebîr'i yazmak için ömrünün elli altmış yılını harcadığını Süleymân-nâme-i Kebîr'in 61. Cildinde ifâde etmiştir:

Elli altmış yıl ki çekdüm ben kemîne zaḥmeti
Tâ kitâbum ḥalk-ı ʿâlem oḡur oldı bâb bâb (59a, 1)

Elde mâlum ḥarc idüben coḡ ḡarâ'ib cem' idüp
Ḳalmadı târiḡ eṣaḡ kim almadum söz kâmyâb (59a, 2)

Varca ʿömrüm ḥarc idüben söyledüm bunca kitâb
Fâtihayla yâd ide Firdevsiyi cümle şîḡâb (59a, 3)

Firdevsî'nin eserini hangi padişah döneminde yazmaya başladığı ile ilgili muhtelif görüşler vardır. Orhan F. Köprülü, eserin II. Bâyezid'in cülûsundan sonra yazılmaya

³⁹ Firdevsî-i Rûmî, *Kalem ile Kılıcın Münâzarası Münâzara-i Seyf ü Kalem*, s. 52.

⁴⁰ Firdevsî-i Rûmî, *Satranç-nâme-i Kebîr*, s. 113.

⁴¹ Köprülü, a.g.m., s. 128.

⁴² Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s. 105-106.

⁴³ Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I*, MEB Devlet Kitapları, İstanbul, 1971, s. 503.

başlandığını söylerken, İbrahim Olgun ve İsmet Parmaksızozoğlu eserin Fâtih Sultan Mehmed adına yazılmaya başlandığını, padişahın ölümüne kadar yedi cildinin yazıldığını söylerler.⁴⁴ M. Atâ Çatıkkaş’a göre ise Firdevsî, eserin ilk beş cildini Fâtih Sultan Mehmed devrinde, altıncı ciltten sekseninci cilde kadar olan kısmını II. Bâyezid devrinde, seksen birinci cildini ise Yavuz Sultan Selîm devrinde kaleme almıştır.⁴⁵

Oldukça hacimli bir eser olmasından dolayı Süleymân-nâme-i Kebîr⁴⁶ adı verilen eserin cilt sayısı ile ilgili de farklı görüşler vardır. Eserin cilt sayısını Latîfî⁴⁷ ve Gelibolu Mustafâ Âlî⁴⁸ 360, Kınalı-zâde Hasan Çelebi⁴⁹ ve Beyânî⁵⁰ 380 olarak belirtmişlerdir. Bursalı Mehmed Tâhir⁵¹, Nihat Sâmi Banarlı⁵² ve Franz Babinger⁵³ ise eserin 366 cilt olduğunu söylemişlerdir. Vasfi Mahir Kocatürk, eserin cilt sayısı ile yürütülen farklı görüşlerin yanlış olduğunu; eserde bu hususa dâir açık ifâdelerin bulunduğunu şu cümlelerle dile getirmiştir:

“Mücellet sayısı yılın günleri kadar olmak üzere üç yüz altmış altı ve meclis bin sekiz yüz otuz altıdır. Eserin cüz sayısının yılın günleri sayısında olması ayrıca enteresandır. Bu, Şark’ta yedi, on iki, yirmi dört gibi, saat, gün, hafta ve ay gösteren ananevi rakamlar cinsinden olmakla beraber, başka bir sebep de göstermektedir: Bu devirlerde Türk halkı arasında toplu okuma âdeti vardır. Bilhassa destan cinsinden büyük eserler evlerde, konaklarda, daha sonra kahvelerde toplanan meclislerin huzurunda bir kişi tarafından okunur ve meclisçe dinlenir. Eserin küçük kısımlarına meclis denilmesi de buradan gelir. Bu şekilde büyük kitapların okunması günlerce sürer. Sanatkârlar da eserini buna göre yazarlar. Türk Firdevsî’si eserini bir yılda okunmak üzere yazmış ve her akşam bir ‘mücellet’ aşağı yukarı yirmi sayfa tutan bir fasıl düşürmüştür.”⁵⁴

Firdevsî, Süleymân-nâme’yi 366 cilt olarak planladığını çalışmaya esas alınan 62. Ciltte belirtmektedir:

Ol sebebden bu Süleymân-nâmesin Firdevsi pes

⁴⁴ Köprülü, a.g.m., s. 128.

⁴⁵ Bk. M. Atâ Çatıkkaş, “Türk Firdevsî’si ve Süleymân-nâme-i Kebîr”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 25, Ağustos 1983, s. 169-178.

⁴⁶ Banarlı, a.g.e., s. 503.

⁴⁷ Latîfî, a.g.e., s. 425.

⁴⁸ Gelibolulu Mustafâ Âlî, a.g.e., s. 161.

⁴⁹ Kınalı-zâde Hasan Çelebi, a.g.e., s. 745.

⁵⁰ Beyânî, a.g.e., s. 203.

⁵¹ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s. 105.

⁵² Banarlı, a.g.e., s. 503.

⁵³ Babinger, a.g.e., s. 35.

⁵⁴ Kocatürk, a.g.e., s. 264-265.

Üç yüz altmış altı cilde yazmağa itdi heves (98b, 6)

Süleymân-nâme, Hz. Süleymân'ın yer yer efsâneleşmiş hayatı ve kıssalarını esas almakla birlikte “hemen bütün tarihten ve her türlü ilimlerden bahsedilmiş, pek çok hikâye ve fıkra anlatılmış, bütün bunlarda dinî, hayâtî ve ahlâkî telkinlere ve öğütlere yer vermiş”⁵⁵ ansiklopedik mahiyette bir eserdir. Firdevsî eserini yazarken Şeh-nâme, Binbir Gece Masalları, Mantiku't-Tayr ve İskender-nâme'den, Kur'ân-ı Kerîm ve Kitâb-ı Mukaddes'ten de yararlanmışır.⁵⁶

Süleymâme-i Kebîr manzum ve mensur karışık yazılmış bir eserdir. Araya serpiştirilen manzum kısımlar, mensur kısımların özeti ya da tekrarı şeklindedir.⁵⁷ Manzum kısımların sanat değeri azdır. Mensur kısımlar ise çok sade, halk söyleyişine çok yakın ve Dede Korkut hikâyelerini hatırlatan bir üslûp ile yazılmıştır. Çatıkkaş'a göre Süleymân-nâme'nin Dede Korkut'tan ayrılan yönü eserde özellikle Arapça ve Farsça olmak üzere pek çok dilden yabancı sözcüklerin kullanılması, özel isimlerin çok olmasıdır.⁵⁸ Nihad Sâmi Banarlı, Süleymân-nâme'nin Dede Korkut Kitabı ile açık bağının bulunduğunu; daha “İslâmlaşmış” ve “Osmanlılaşmış” olduğunu düşünmektedir.⁵⁹

Süleymân-nâme'nin yurt içinde daha çok Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde, yurt dışında ise birçok kütüphanede olmak üzere pek çok nüshası bulunmaktadır. Bu nüshaların adları, bulunduğu kütüphaneler, kayıt numaraları ve varak sayıları şu şekildedir⁶⁰:

- Cilt 1, Gotha, Nr. 111 (357 yk.), 208 (253yk.) 242 (48 yk.) (bk.kaynakça Pertsch, W.)
- Cilt 2-4, Süleymaniye, Hacı Mahmud Ef. Nu. 4863, 188 yk.
- Cilt 3-5, Vaticano-Turco, Nr. 28, 183 yk. XVI. yy.
- Cilt 5-13, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1525, 388 yk.

⁵⁵ Kocatürk, a.g.e., s. 264.

⁵⁶ A.g.e., s. 264.

⁵⁷ Firdevsî-i Rûmî, *Kalem ile Kılıcın Münâzarası Münâzara-i Seyf ü Kalem*, s. 14.

⁵⁸ Firdevsî-i Rûmî, *Süleymân-nâme-i Kebîr*, haz. M. Atâ Çatıkkaş, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2009, s. 18.

⁵⁹ Kocatürk, a.g.e., s. 264.

⁶⁰ Bu tablo İlhamı Jafaroma'nın “Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr'i (63. Cilt), İnceleme-Metin-Dizin” adlı doktora tezinden yararlanılarak oluşturulmuştur. Bk. İlhamı Jafaroma, *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr'i (63. Cilt), İnceleme-Metin-Dizin*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2010, s. 11-13.

- Cilt 7-13, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi Török F.2,360 yk.
- Cilt 8-15, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi Török F.1,406 yk.
- Cilt 14-20, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1526, 321yk.
- Cilt 17-18, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi Török F.3,100 yk.
- Cilt 25-30, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1527,951,306 yk.
- Cilt 25-30, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi Török F.4, 307 yk.
- Cilt 30-36, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1528, 378 yk.
- Cilt 31-32, İstanbul Belediyesi Kütüphanesi M. Cevdet B. 26
- Cilt 33-36, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. 9884, 264 yk.
- Cilt 37-42, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1529, 384 yk.
- Cilt 43-48, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1530, 382 yk.
- Cilt 43-48, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1531, 367 yk.
- Cilt 49-54, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1532, 459 yk.
- Cilt 49-54, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi Török F.5-10, 460 yk.
- Cilt 55-60, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1533, 488 yk.
- Cilt 57-59, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi Török F. 14, 221 yk.
- Cilt 61-66, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1534, 500 yk.
- Cilt 64-66, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi Török F. 11, 276 yk.
- Cilt 67-71, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 892, 470 yk.
- Cilt 67-72, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1535, 591 yk.
- Cilt 71-73, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili Edebiyatı Bölümü Kütüphanesi Nr. 4008, 125 yk.
- Cilt 73-76, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1536, 469 yk.
- Cilt 74-76, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1231, 357 yk.
- Cilt 75, Bibl. Nationale, II supl. 1293, Uppsala Nu. 196, Berlin Nr. 470, 49 yk.
- Cilt 77, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi Török F. 12, 118 yk.
- Cilt 77-80, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1537, 535 yk.
- Cilt 78-80, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi Török F. 13, 409 yk.
- Cilt 81, Fatih, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum Nu. 317, 123 yk.
- Cilt 82, varlığı bilinmekle birlikte elde mevcut nüshası yoktur.

Süleymân-nâme üzerine pek çok akademik çalışma yapılmıştır. Yapılan akademik çalışmalar şu şekildedir:

- Asuman AKAY, Süleyman-nâme (44.cilt), Metin ve Fiiller Üzerine Bir İnceleme, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1990.
- Gülnaz GENÇ, Süleyman-nâme (25 ve 26. ciltler), Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 1995.
- Halil İbrahim USTA, Süleyman-nâme-i Kebir, İnceleme-Metin-Sözlük, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1995.
- Hamdi GÜLEÇ, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleyman-nâmesi (42.cilt) Dâsitânı Ceng-i Âheng-i Efrâsiyâb-ı Türk, Üzerinde Bir Metin İncelemesi, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, 1994.
- Himmet BÜKE, Firdevsî-i Rumî, Süleymân-nâme, (38.Cilt), Dil Özellikleri, Metin, Söz Dizini, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2015.
- Hulusi EREN, Firdevsî-i Rumî, Süleymân-nâme Kebîr-34-35.Ciltler (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin), Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2018.
- İbrahim KÖZ, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının (81. cilt, 7a-54b yk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2004.
- İlhamı JAFAROVA, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının (81. cilt, 54b-82a, 28 yk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2003.
- İlhamı JAFAROVA, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr (63. cilt) inceleme-metin-dizin, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010.
- M. Atâ ÇATIKKAŞ, Süleyman-nâme (72.cilt), Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1979.
- Mehmet Dursun ERDEM, Kitab-ı Kıssanâme-i Süleyman Aleyhisselam Üzerine Söz Dizimi Çalışması (Süleymân-nâme 74. cilt), Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2005.
- Murat VANLI, Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (8.-9. ciltler) (inceleme-metin), Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi, 2012.
- Mustafa AKSOY, Uzun Firdevsî'nin Süleyman-nâmesindeki Destan Unsurları, c. I-II Doktora Tezi, İzmir, 2000.
- Rabia AKSU, Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2016.

- Sezer ÖZYAŞAMIŞ ŞAKAR, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının (81. cilt, 28 yk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2003.
- Yasemin ABUL, Süleymân-nâme-i Kebir (47.cilt) Metin Tenkidi ve İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, 2004.
- Yaşar ŞİMŞEK, Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr (76.cilt) Giriş, Ses Bilgisi, Tenkitli Metin, Sözlük, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2013.
- Yusuf BABÜR, Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (6.-7. ciltler), (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin),Yüksek Lisans Tezi, Erzincan, 2013.
- Zeynep ÇELİK, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme yazmasının (81. cilt) (82b-123b yk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri, 2010.

1.3.2. Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm

Firdevsî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr'den önce Balıkesir'de yazdığı mensur eseri olup bir nüshası H. 1231 numarasıyla Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir.⁶¹

1.3.3. Da'vet-nâme

İlm-i nücûm ve ulûm-ı garîbiye ait bilgileri ihtivâ eden mensur bir eserdir. Fuad Köprülü eserin mukaddimesinde eserin H. 893'te (M. 1488) Balıkesir'de kaleme alındığını ifâde etmiştir. Köprülü'ye göre Firdevsî, eserini Arapça ve Farsça bazı eserlerden tercüme ederek II. Bâyezid'e takdim etmek üzere kaleme almıştır.⁶² Bursalı Mehmed Tâhir, eserin garip ilimlerine vâkıf kimseler için oldukça önemli olduğunu, eserin sekiz bab üzerine tertiplendiğini ifâde etmiştir.⁶³ İlm-i nücûm ve falcılık açısından değerli olan eser Fatma Büyükkarcı tarafından neşredilmiştir.⁶⁴

1.3.4. Firâset-nâme

⁶¹ Köprülü, a.g.m., s. 128.

⁶² A.g.m., s. 128.

⁶³ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s. 106.

⁶⁴ Firdevsî-i Rûmî, *Kalem ile Kılıcın Münâzarası Münâzara-i Seyf ü Kalem*, s.16.

Firdevsî, böyle bir eseri olduğunu “Münazâra-i Seyf ü Kalem” adlı eserinin mukaddimesinde dile getirmiştir.⁶⁵ Nüshası henüz bulunmamış olan eser, II. Bâyezid’in tahta çıkışından önce Balıkesir’de yazılmıştır.⁶⁶

1.3.5. Münazâra-i Seyf ü Kalem

Bir nüshası Millet Kütüphanesinde bulunan eser Balıkesir’de yazılmıştır.⁶⁷ Kılıç ve kalemin karşılaştırılmasının yapıldığı eserin önemi “Hadîkatü’l-Hakâyık”, “Tecnisât, Tâli-i Mevlûd-i Kebîr” ve “Hadis-i Ahsen” adlı eserler hakkında bilgiler vermiş olmasıdır.⁶⁸

1.3.6. Pend-nâme-i Eflâtûn

Arkeoloji Müzesi, 164 numarada kayıtlı olan ve Şeyh Sadi’nin Gülistan isimli eserinin Firdevsî tarafından Farsça’dan Türkçe’ye çevrilmiş küçük bir risalesidir.⁶⁹ Eser sağlık ve temizlik konularını içerir.⁷⁰

1.3.7. Silâhşör-nâme

H. 625 numara ile Topkapı Müzesi Kütüphanesi’nde kayıtlı olan eser, Schlechte tarafından Almanca’ya tercüme edilmiştir. Daha sonra R. Bonelli tarafından ikinci kez neşredilmiştir.⁷¹ Eser, silahlar hakkında bilgiler içerir.⁷²

1.3.8. Şatranç-nâme-i Kebîr

H. 909’da (M. 1503) Balıkesir’de yazılmış olan eser, satranç oyununun tarihçesi ve tekniği hakkında bilgiler vermektedir. Eserde satranç oynama teknikleri ile ilgili

⁶⁵ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s. 106.

⁶⁶ Köprülü, a.g.m., s. 129.

⁶⁷ A.g.m., s. 129.

⁶⁸ Bekir Biçer, *Firdevsî-i Rûmî ve Tarihçiliği*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2005, s. 58.

⁶⁹ Firdevsî-i Rûmî, *Şatranç-nâme-i Kebîr*, s.21.

⁷⁰ Köprülü, a.g.m., s. 129.

⁷¹ A.g.m., s. 129.

⁷² Mustafa Aksoy, *Uzun Firdevsî’nin Süleymân-nâmesi’ndeki Destan Unsurları I. Cilt, (Giriş-İnceleme)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2000, s.44.

Çizilmiş Őekiller ve tarih  kişilerin satranç oyunlarından örnekler verilmiştir.⁷³ Eserin Nuruosmaniye (3553/4675 numarada), Berlin ve M n h kütüphanelerinde olmak üzere   nüshası vardır. Firdevs 'nin kırk kadar eseri olduğu bilgisini barındıran bu eser manzum ve mensur karışık yazılmıştır.⁷⁴Eser, M.At  atıkkaş tarafından incelenmiştir.

1.3.9. Tercüme-i C meş yn me

Nasreddin-i T si tarafından 1274 yılında yazılmış esere Firdevs  bir bölüm ekleyerek Türkçeye çevirmiştir. Çeşitli kumaşlardaki lekelerin nasıl temizleneceği hakkında bilgiler içeren eserin nüshası henüz bulunmamıştır.⁷⁵

1.3.10. Hay t u Mem t

Firdevs , ahl k ve tasavvuf konularını içeren mensur eserini H. 914 (M. 1508) yılında İstanbul'da Farsça'dan tercüme etmiştir.⁷⁶ Bir nüshası Beşiktaş'taki Yahya Efendi Kütüphanesi'ndedir.⁷⁷

1.3.11. Kutb-n me

H. 909 (M. 1503) yılında mesnevi şeklinde yazılmış eserdir. Eserde Venedik, İşpanyol ve Fransız donanmalarının Midilli'ye saldırması ayrıntılı olarak anlatılmakla birlikte II. B yezid, şehzade Korkut, Hamza Bey ile Kemal Reis'in kahramanlıkları m b lağalı bir şekilde işlenmiştir. Bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi H let Efendi 643 numarada kayıtlıdır.⁷⁸Dil ve Anlatımı oldukça sade olan bu eser devrin tarihi açısından ilk elden kıymetli bilgileri ihtiva etmesi y n nden değerlidir. Eser, İbrahim Olgun ve İsmet Parmaksızoğlu tarafından neşredilmiştir.⁷⁹

1.3.12. Tuhfetü'l-H d 

⁷³ Firdevs -i R m , *S leym n-n me-i Keb r*, s. 21.

⁷⁴ Köprülü, a.g.m., s. 129.

⁷⁵ A.g.m., s. 129.

⁷⁶ A.g.m., s. 129.

⁷⁷ Bursal  M. Tahir, a.g.e., s. 106.

⁷⁸ A.g.e., s. 106.

⁷⁹ Firdevs -i R m , *Kalem ile Kılıcın M n zarası M n zara-i Seyf   Kalem*, s.15.

Hakâyık-nâme ve Hakikat-nâme adlarıyla da anılan eser, Hazinedarbaşı Ali Ağa'nın oğlu Mehmet Bey'e armağan olarak kaleme alınmış ve Abdullah-ı İlâhî'nin menkıbelerine dair bilgiler içermektedir. Eserin Ankara Millî Kütüphane ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde çeşitli nüshaları vardır.⁸⁰

1.3.13. Teşhîsü'l-İnsân

Farsçadan Türkçeye H. 886 (M. 1481) yılında tercüme edilen eser, Ahmed Paşa'ya sunulmuştur. Eser, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Kitaplığında kayıtlıdır.⁸¹

1.3.14. Fâl-ı Kur'ân

Kur'ân-ı Kerîm'den fal bakmaya dair olan eser, Farsçadan tercüme edilerek İbrâhim Paşa'ya sunulmuştur. Eser, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü 816 numarada kayıtlıdır.⁸²

1.3.15. Vilâyet-nâme

Nevşehir Hacı Bektaş İlçe Kütüphanesi 200 numarada kayıtlı olan eser, Hacı Bektâş-ı Velî'nin hayatı hakkında bilgiler verir.⁸³ Abdülbaki Gölpınarlı, Firdevsî'nin böyle bir eseri olduğunu ve bu eseri ortaya çıkardığını belirtmiştir.

Firdevsî'nin “Hadîkatü'l- Hakâyık”, “Tecnîsât”, “Hadîs-i Ahsen”, “Tâli-i Mevlûd-ı Kebîr” adlı eserlerinin isimleri Münazâra-i Seyf ü Kalem adlı eserin mukaddimesine geçmesine rağmen nüshaları henüz bulunamamıştır.⁸⁴

⁸⁰ Bursalı M. Tahir, a.g.e., s. 106.

⁸¹ Akay, a.g.e., s. XVIII.

⁸² Aksoy, a.g.e., s. 44.

⁸³ Biçer, a.g.e., s.139.

⁸⁴ Köprülü, a.g.m., s. 129.

İKİNCİ BÖLÜM

SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBÎR'İN İNCELEMESİ (61-62. CİTLER)

2.1. ESERİN DİL VE ÜSLÛP, İMLÂ ÖZELLİKLERİ

2.1.1. Dil ve Üslûp Özellikleri

Divan edebiyatında şairlerin üslûpları hakkında bilgi veren başlıca kaynaklardan olan tezkirelerde “tarz, tarîk, vâdî, şîve, işve, edâ, elfâz” vb. kelimeler üslûp karşılığında kullanılmıştır.⁸⁵ Türkçede “edâ, tarz, anlatış yolu” gibi sözlerle de üslûp kastedilmiş, son dönemde üslûp için biçem kelimesi türetilmiştir.”⁸⁶ Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan Türkçe Sözlük’te üslûp:

“Anlatma, oluş, deyiş veya yapış biçimi, tarz; bir sanatçıya, bir çağa veya bir ülkeye özgü teknik, renk, biçimlendirme ve söyleyiş özelliği, biçem, stil, sanatçının görüş, duyuş, anlayış ve anlatıştaki özelliği veya bir türün, bir çağın kendine özgü anlatış biçimi, biçem, tarz, stil”⁸⁷

şeklinde tanımlanmıştır. Ahmet Çoban, “Edebiyatta Üslûp Üzerine” adlı eserinde üslûbu:

“Belli bir görüş, duyuş ve birikime sahip olan sanatçının hayatı boyunca edindiği tecrübe ve tavırlarla seçtiği konuyu, biçim ve içeriğin belirlediği vasıta ve yöntemler kullanılarak kendine has bir biçimde ördüğü kelimelerle anlatmasından doğan bir edebî değer unsuru ve ölçüsüdür. Yani sanatçının eserinde gizlenen kişiliğinin; dil, biçim ve içerik arasındaki karşılıklı ilişkiler şeklinde, bir devrin belli bir sanat çerçevesine odaklanan akımlar yardımıyla yansıtan ifâde unsurlarının biçimlenmesinde açığa çıkmasıdır.”⁸⁸

şeklindeki ifâdeleriyle açıklamıştır.

⁸⁵ H. Dilek Batıslam, “Tokatlı Ebûbekir Kânî’in Münşeatında ‘Üslûp’ Yerine Kullanılan Kelimeler, *TÜBAR (Türklük Bilimi Araştırmaları)*, S. 33, 2013, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/tubar>, 15 Haziran 2017, s. 47.

⁸⁶ Âlim Kahraman, “Üslûp (Türk Edebiyatı)” *DİA*, XLII. Cilt, 2012, s. 387.

⁸⁷ *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*, 10. bs., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 2062.

⁸⁸ Ahmet Çoban, *Edebiyatta Üslûp Üzerine*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s. 16.

Süleymân-nâme-i Kebîr, manzum ve mensur karışık yazılmış hacimli bir eserdir. Manzum kısımlar genellikle mensur kısımların tekrarı ya da özeti şeklindedir.⁸⁹ Arapça ve Farsça kelimelerin daha çok kullanıldığı bu kısımlarda dil daha ağırdır. Mensur kısımların dili manzum kısımlara nazaran daha sade olmasına rağmen mensur kısımlardaki bazı kıssaların giriş ifâdelerinde ve cilt sonlarındaki duâ bölümlerinde Arapça ve Farsça tamlama ve kelimelerin bolca kullanılması bu kısımların dilini daha ağır ve sanatlı yapmıştır. Mensur kısımlarda Dede Korkut'taki Türkçeyi hatırlatan sade bir dil kullanılmış olmasına rağmen Dede Korkut'taki kadar sanat ve ifâde güzelliği yoktur.⁹⁰

Süleymân-nâme-i Kebîr'de Arapça ve Farsça kelimeler başta olmak üzere Moğolca, Soğdca, Yunanca gibi farklı dillerden pek çok kelime kullanılmıştır. Bu da hem Firdevsî'nin kelime dağarcığının ne kadar geniş hem de eserin kelime çeşitliliği açısından ne kadar zengin olduğunu göstermektedir.

nuşh (Ar.) (40a, 6), kûfl (Ar.) (40a, 6), buhl (Ar.) (54a, 6); ferhunde (Far.) (2b, 5), yeksan (Far.) (17b, 9), leb (Far.) (44b, 20); tamu (Soğd.) (45b, 16), key (Soğd.) (3b, 20), kamu (Soğd.) (1b, 11), uçmak (Soğd.) (20b, 18); cebe (Moğ.) (22b, 20); elmās(Ar./ Yun.) (52a, 15) meymûn (Ar./ Yun.) (56b, 7), usṭurlāb (Ar./ Yun.) (10a, 6)

Eserde bazı kelimelerin hem Arapça hem Farsça hem de Türkçesi kullanılmıştır:

Allah (Ar.) (2b, 1), Çalab (E.T.) (42a, 7), Tañrı (E.T.) (62b, 2); Cennet (Ar.) (3b, 3), Firdevs (Ar.) (54a, 5), uçmağ (E.T.) (4b, 14); şems (Ar.) (2a, 17), güneş (E.T.) (2b, 12); kamer (Ar.) (2b, 12), mäh (Far.) (47a, 5); şu (E.T.) (1b, 2), āb (Far.) (2b, 4), mā' (Ar.) (26a, 7); ceng (Far.) (26a, 18), cidāl (Ar.) (26a, 18), savaş (E.T.) (25a, 11); şecer (Ar.) (2a, 13), ağaç (E.T.) (10b, 5); sāl (Far.) (47a, 5), yıl (E.T.) (6b, 16).

Eserde gerek Türkçe gerekse Arapça ve Farsça çok sayıda tamlama kullanılmıştır:

Hudāvend-i cihān (Fars.) (1b, 2), çeşm-i cihān (Fars.) (16b, 10), hākān-ı cihān (Fars.) (20a, 5); (16 nebīyyu'llah (Ar.) (14b, 1), gün küresi (T.) (20a, 11), karın içi (T.) (130b, 6), tağ etegi (T.) (90a, 18).

⁸⁹ Firdevsî-i Rûmî, *Süleymân-nâme-i Kebîr*, s. 16.

⁹⁰ Banarlı, a.g.e., s. 503.

Eserin mensur kısımlarındaki bazı kıssaların giriş ifâdelerinde ve cilt sonlarındaki duâ bölümlerinde Arapça, Farsça kelime ve tamlamaların yoğun şekilde kullanılması bu kısımların dilini daha ağır ve sanatlı yapmıştır:

Loḡmān ibn ‘Ād ol ḥakīm üstād (13) ḳavlince naḳl-i mendān raḥyān-ı ḥaḳāyık ve ḳehre-güşāyān-ı şuver-i daḳāyık ol vech ile şaḥīḥ ḥikāyet ve Eflātūn-ı Yūnānī (14) ol yetmiş iki dilūñ tercümānı naḳlince ḥükemā-yı şābitü ’l-evtād ve bulegā-yı gālibetü ’l-i‘timād ol vech ile emlaḥ rivāyet ḳılup...(4a, 12)

Şükür bī-ḥadd ve sipās bī-‘ad ol gāfiri ḥāzırı Raḥmān u Raḥīme kim bu Süleymān-nāme-i Kebīrūñ ve bu eṣaḥ tārīḥ (3) dil-peḫrūñ taṣnīfini altmış birinci cildinūñ te’līfini Sultān-ı bin Sultān Bāyezīd ibn Muḥammed Ḥānuñ zıll-ı İzid (4) ḥān u ḥākānuñ devrinde müyesser itdi ve bu mu‘teber kitābı nām-ı şerīf ile menşūr lū’lū’n menşūrān (5) ve nazmı emlaḥu ’l-keḷām söylemek muḳadder itdi ba‘dezān inşā’a ’llāhu Te‘ālā eger ‘ömürden mühlet (6) zamāndan vüs‘at bulursam ol Süleymān zamānuñ ve İskender devrinūñ aṭāle ’llāhu ‘ömrehu devām-ı (7) devletinde ve eyyām-ı rif atinde altmış ikinci mücelled kitābı daḥı söyleyevüz (69b, 2-7)

Firdevsî, anlatıma güç katmak için atasözleri ve deyimlere yer vermiştir. Deyimler, atasözlerine nazaran daha sık kullanılmıştır. Deyimlere daha çok manzum ve mensur kısımlarda, atasözlerine ise daha çok manzum kısımlarda rastlanmaktadır:

göñline dāḡ çek-: (1b, 5)

‘Ömür sür-: (20b, 20)

deryādan taşra çıkmış balık gibi (26b, 2)

“Alma mazlūm āhın itme şāha güç

“Eski düşmen olmayısar tāze dost” (120b, 7)

“Aşşı ḳılmaz şoñ peşimān āh fiḡān” (82a, 11)

Eserin nesir kısımları “çok sade, halk söyleyişlerine yakın olması, seci, assonans, aliterasyonla oluşturulan anlatımı”⁹¹ ile yer yer Dede Korkut üslûbunu hatırlatmaktadır:

ammā bāḡ u büstān ve balık eyü ola ve için (5) ḥastalık ve elem delim ola eger siḥşenbe günine gelse ḳış ḳatı ola ve öksirük zükām ve uvacuk ḥastalık (6) vebā ola kim ṭabībler ve ḥakīmler ‘āciz ḳalalar ve yağmur ḳar çok yağa ve eger ḳehārşenbe güne gelse (7) ḳış yumşak ola ve elem çok

⁹¹ Akay, a.g.e., s. XV.

ola ve yağmur çok yağa ve yay ayında ıssı az ola ve hevā hōş ola ve yimiş (8) ökiş ola ve erenler ele mi delim ola eger pencşenbe günine gelse elem çok ola ve kış yumşak ola ve bal (9) ve yimişler eyü ola ve sıtma ve şayrılık çok ola ve cum‘a günine gelse cümle ekin âleti ve üzüm eyü (10) ola ve hasatlık çok olup oğlancuklar şayrılığı ve periler ele mi delim ola ve eger şenbe günine (11) gelse kış katı ola ve kura klık olup qar buz delim ola ve dürlü dürlü sıtmalar ve yiller çok ola velikin (12) ekin tereke oñat ola (116a, 2-12)

Eserin mensur kısımlarında secili üslûp oldukça yaygın kullanılmıştır. Bu da yazarın âhenge verdiği önemi göstermektedir:

biz da hı anlaruñla (7) kanad çoğumuz açup uçup ol melâ’ike naazarına inüp ol ‘âlem kuşcuğazları ki anlaruñ (8) ayakları var ol köşkũñ seriri üzerine kondılar da hı dillerince selâm virüp ziyâret kılup (9) hayr du‘âsın alup döndiler da hı nevbet biz Hümâ cinsine düşüp serir üstüne indük (10) veli ayaklarımız yok ki konavuz velâkin pervâz kal kıp mantıku’t-tayrca selâm virüp ziyâret (11) kılup dönmeli...(6a, 6- 11)

‘âlemi kebûddan ki pervâza kal kduk sîmurğa tuş geldük anlar da hı sîmurğ ‘âleminden pervâz uruş (7) kal kıp bu ‘âlemden ğayrı ‘âlem var mıdur diyüp nice ‘âlemler seyr idüp ‘âkıbet sîmurğa tuş gelüp (8) buluşup uruşduk andan soñra Qâf ‘âlemlerinde nice biñ ‘âlemler gördük ‘âkıbet ku knûs ‘âlemlerine (9) irdük bir nice ku knûs kuşları bizümle hem-râh olup kendü ‘âlemleri sevdâsından geçüp kanadlu (10) kanadın açışup bizümle uçışup gelüp bu rub‘-ı meskûn ‘âlemlerine irişduk...(83b, 6-10)

Eserde “ki, kim” bağlaçlarıyla birbirine bağlanan cümleler sıklıkla kullanılmıştır:

Hakîm kavlince kerm-i çeres bu vech ile ma‘ârifetden ki haber virdi (18) Süleymân peygâmbere ‘aleyhi’s-selâm hiss ü idrâkına tahsîn ve zihn-i pâkına âferin kılup yine su’âl itdi ki yâ (19) kerm-i çeres senũñ ibtidâ hilkatũñ nedendür baña haber vir cevâb virüp eyitdi ki yâ nebiyyu’llâh vakti ki cırlayık kırk gün (20) müddet-i ‘ömri tamâm olup Allâha zıkr ider hîn-i mevtde kendüyü bilmeyüp cân-ı ‘azîz acısından kendüyü (21) toprağa urup şol çekirge ne vech ile yire tohumın gömerse gömüp cân virür vakti kim faşl-ı bahâr yetişe [30b] (1)cemî‘ emvât-ı nebâtât hayât bulup şürete gelüp yir yüzün hadrâ-yı çemen büriyüp bülbül hezâr-destân (2) şakiyup öter olıcağ Hâk Tebareke ve Te‘âlânuñ kudret ile ol kerm-i çeresũñ tohumı ki hâk-i zemîn mehdinde (3) yaturken bād-ı nesîm ‘İsî nefesden na hı-lı ra t b-ı Meryem gibi hayât bulup kurdcuğazlar olup yedi günde tamâm (4) terbiye bulup canlanup on iki gün üzerlerinde kabukları yitüp böcecükler olup kamer yigirmi (5) sekiz menzilin kat‘ itdügi ta kdirce hayât bulup kablu böcek şüretinde yürür tâ ki yer beşiginden (6) çıkup canlandığı târihden bâkî böcücükler gibi gıdâsı toprakdur... (30a, 17-21; 30b, 1-6)

Firdevsî, eserinde olağanüstü olaylara, peygamberlerin mûcizelerine çok fazla yer verdiği için telmih, iktibas, mübâlağa sanatlarını diğer edebî sanatlara göre daha yoğun kullanmıştır.

Hız. Dâvûd'un demiri mum gibi eritmesi mûcizesine telmih yapılmıştır:

Âheni mûm eyleyen Dâvûd için
Şeh Süleymân ol melek Maḥmûd için (65b, 19)

Hız. İbrâhim'in ateşe atılması ve Allah'ın ateşi gül bahçesine dönüştürmesi ile Hız. Mûsâ'nın asâsının yılanı dönüşmesi hâdiselerine telmih yapılmıştır:

Ḥalîlûñ âteşin gülzâr iden Ḥaḡ
‘Aşâsın Mûsânuñ eyledi ejder (1b, 13)

Ölüleri diriltmesi ve onlara nefesiyle hayat vermesi Hız. İsâ'nın önemli mûcizelerindendir. Eserdeki pek çok örnekte Hız. İsâ'nın bu mûcizesine telmih yapılmıştır:

Seng-i Mûsâdan revân iden revân
Nefḡ-i ‘İsîden dirilen zen ricâl (54b, 7)

Remîmi ‘İsîveş diri kılpudur
Behîşti İdrîsveş eyledi mesdûd (70b, 6)

Eserde, Hız. Sâlih'in kayanın içinden deve çıkarması mûcizesine de telmihler vardır:

Şâlihûñ çün mu‘cizîdür key kebîr
Seng-i ḡârâdan çıkardı ol ba‘îr (65b, 14)

Süleymân-nâme'de pek çok iktibas örneği de vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

İnnâ şabebnâ el-mâ'e şabben (29b, 9)
Şümme şaḡaḡnâ'l-arḡa şaḡḡan (29b, 10)
Cezâ'en bi-mâ kânû ya‘melûn (28a, 17)
Vescudu veḡteribu vecdûd veḡterib (28b, 9)

vellezîne keferû evliyâ'uhumü't-ḡaḡûtu yuḡricûnehum mine'n-nûri ile'z-zulümâti (29a, 2)

Levlāk (2a, 16); (78b, 8)

Men ‘aref (13a, 7-8); (44b, 16)

Küntü kenzen mahfiyyen (48a, 7-9)

Ed-dünyā cîfetün ve t̄alibuhā kilābun (61a, 10)

Telmih ve iktibasın yanı sıra eserde mübâlağa sanatına da çokça yer verilmiştir:

Rüstem Kaytaḡkūn re’îse su’āl (13) itdi ki bu görinen nice cezîredür cevāb virdi kibunda bir pehlevān pādšāh vardur adına Ġāzbān-ı Büzürg (14) dirler biñ altı yüz yaşındadır toḡsan toḡuz arıḡ ḡadd ü ḡāmeti var Merriḡ-i Keyvān gibi heybeti var yiri göḡü (15) tolaḡup ḡarnı altına alan ejdehā gibi ḡuvveti var kimse anı erlikde başmıḡ degüldür ve biñ altı yüz (16) oḡulları var oḡul oḡulları iki yüz daḡı kırḡ dört nefer pehlevān olmuḡlardur ... (21b, 12-16)

Rüstem-i (13) Dāstān yedi raḡḡa binüp birisi daḡı düşmene varmadı ne ḡadar kim mahmūz tāziyāne urdı (14) düşmene varmadı Rüstem-i Dāstān fikre vardı gördi kim gördi kim pīl yüḡrüşlü raḡḡlar gördi kim (15) altında yelmedi yüḡürmedi bindigü sā‘at ṡurur bildi kim bu ḡâlde remz vardur buḡur atın (16) leḡkerden ṡaḡra çıkmaḡ içün bir ṡarafa sürdi buḡur raḡḡı işledi Rüstem-i Dāstān girdüḡin (17) Güderz ve Bürzīn-i Cihān-süz Zelzāl-i Ekber görüp ardın sürdiler Rüstem-i Dāstānı ṡeriden (18) çıkup bir püşte üzerine çıkup ṡurunca serverler daḡı uyup geldiler Rüstem-i Destanı (19) çevre alup ṡurdılar cenge naḡar urdılar bir ceng gördiler kim Ḳahramān görse ḡan ḡaḡanurdı... (50b, 12-19)

Firdevsî, mensur kısımlarda teşbih ve tasvirleri de yoğun bir şekilde kullanmıştır:

ve andan daḡı (13) kūh-ı Elbürzüñ cānibi ṡeḡriḡinden yaña geṡelüm ki anda Ye’cūcu ve Me’cūc vilāyeti vardur ikisi birbirine (14) ‘āḡidur Me’cūc müdevverdür ve Ye’cūc mürebbe‘dür tüyi kiṡi tūsine beñzer ve ḡulaḡları anuñ gibi uzundur kim (15) birin örtinür birin döḡenür ḡāmeti yidiḡer arıḡdur ‘Arab arıḡınla ve Me’cūc müdevverdür ve ‘uryāndur (16) ḡāmeti daḡı üç arıḡdur Ye’cūcdan ḡuvvetlüdür... (94b, 12-16)

(6) Loḡmān-ı Ḥakīm ḡavlince evvel Süleymānuñ ‘aleyhi’s-selām dört biñ dört yüz kırḡ dört altun (7) direkler üzere yeḡil atlasdan dīvān-ḡānesin ḡurdılar ve yitmiḡ yerde altun ṡubuḡlu kıḡıl (8) altunlu ḡadīfe örtülü biñer başlu otaḡların ḡurdılar ve andan ṡoñra yitmiḡ ḡubbelü maṡbaḡ-ı (9) Süleymānī ṡadırın ḡurdılar ve andan biñ pāre kıḡıl altun taḡtadan bir ḡarpüşte mescid ṡatdılar (10) ve andan ṡoñra kiremid yirine üzerine kıḡıl altundan kerpüşler ḡodılar kerpüş üzere yidi dürlü kıymetī ṡaḡlar (11) tezyīn idüp iki ṡarafına mescidüñ üzerine döḡediler iki ḡanad ḡapusun elmāsdan itdiler ve ṡār-sūlarını (12) kıḡıl yāḡūt-ı rummāniden ve yeḡil zebercedden ve fīrūzeden düzmiḡler idi ve daḡı (13) miḡrābını yeḡil yāḡūtdan düzmiḡler idi her yāḡūt el ayası miḡdārı üstādlar ṡan‘at ile (14) birbirine ṡoḡḡurlardı cümle yek-pāre görünürdi ve yidi yerde ṡeb-ṡırāḡ

aşarlardı k̄andīle (15) ammā kim her birisi cūşşede şütür murğ beyzāsından ziyāde ve dahı ol mihrābuñ şağ tarafında kıızıl yāķūt-ı (16) rummānīden bir rahle t̄ururdu (85b, 6-16)

Süleymān-nāme'nin 61 ve 62. Ciltlerinde yer yer vezin kusurları da bulunmakta ve bunlar daha çok ünlü fazlalığından kaynaklanmaktadır:

Cihān h̄alkı olmayadı olmasa H̄allāk
Ki naķķāş olmasa olmaz naķş-ı defter (1b, 10)

Ne zātīdür anuñ te 'līf ü terkīb
Ne var cūdında anuñ a' rāz u cevher (2a, 2)

Ol ölümdeñ bulsa nefsūñ ger h̄ayāt
Görmeye ardınca anuñ cānuñ memat (25b, 7)

Eserde pek çok kelime vezin gereği aşınmaya uğrayarak k'ide, k'ola, n'ola şeklinde okunmuştur:

Kendüzüñden saña diyem bir mişāl
K' oқuyup nefsūñ bilesin ehl-i h̄āl (12b, 16)

N'ola kim itse h̄ased her nā-şinās
Kāmīlān bilür kemālüm var sipās (13b, 16)

Şükr, zıkr, fıkr gibi kimi Arapça kelimelerde aslında olmamasına rağmen vezin gereği ünlü türemesi görülür:

Yā Süleymān böyle işitdüm anları ki ider zıkr
Kim meleklerdür қamusı H̄aққа iderler şükür (75a, 14)

Gördigüm işitdügümdür söyledüğim bil benüm
Rāst durur cümle sözüm şanma yalan itme fikir (75a, 15)

2.1.2. İmlâ Özellikleri⁹²

⁹² Bu bölümde Faruk Timurtaş'ın, Eski Türkiye Türkçesi adlı eserinden yararlanılmıştır. Bk. Faruk Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2012.

Süleymân-nâme-i Kebîr, Hz. Süleymân'ın yer yer efsâneleşmiş hayatını ve kıssalarını esas almakla birlikte diğer peygamberlerin kıssalarını; aynı zamanda tıp, astronomi, geometri, ilm-i nücûm, doğu mitolojisi, tarih, hikmet, satranç taktikleri, felsefe, ahlâk vb. muhtelif konuları da ele alan oldukça hacimli bir eserdir.⁹³ Meclis başlığıyla bölümlere ayrılan eserin her meclisinde birbirinden farklı hikâyeler anlatılmış ve bunlar, diğer meclislerde de devam ettirilmiştir. Eser oldukça okunaklı harekeli bir nesihle yazılmıştır. Çok az kelime de harekesizdir. Eserin Farsça olan konu başlıkları ve âyetler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Süleymân-nâme-i Kebîr'nin diğer ciltlerinde olduğu gibi 61 ve 62. Ciltlerinde de Arap-Fars ve Uygur yazı dili geleneğine ait imlâ özellikleri görülmektedir.⁹⁴ Bazı kelimelerin ve özel isimlerin aynı nüshada dahi farklı harekelenmeleri ve yazılışları söz konusudur. Bundan dolayı standart bir yazım birliği görülmemektedir. Eserle ilgili tespit edilen imlâ özelliklerinden bazıları şu şekildedir:

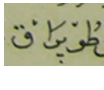
Türkçe kelimelerde ünlüler ön seste genellikle harfle, orta ve son seste hem harf hem de hareke ile yazılmıştır.

Türkçe kelimelerde ön seste a ünlüsü medli elifle veya üstünlü elifle yazılırken, e ünlüsü üstünlü elifle yazılmıştır:

 adı (2a, 9), aňa (2a, 21), ayak (124a, 15)

 elde (2a, 9), eylerem (4a, 2)

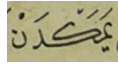
Orta seste a ünlüsü genellikle üstünlü elifle yazılmış olmakla birlikte üstünle de yazılmış, e sesi ise sadece üstünle yazılmıştır:

 tuman (33b, 10), toprak (125a, 19)

 yaprak (62a, 20), ağaçlar (10b, 4)

⁹³ Firdevsî-i Rûmî, *Kalem ile Kılıcın Münâzarası Münâzara-i Seyf ü Kalem*, s. 15.

⁹⁴ Uygur ve Arap-Fars imlâ özellikleri için bk. Aksu, a.g.e., s. 19-20; Serap Ekşioğlu, *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme Cilt 11 (Dil İncelemesi-Metin-Dizin)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2018, s. 23-24.

 yemekden (10b, 16), degirmen (140b, 19)

A ve e ünlüleri son seste genellikle üstünlü güzel he ile yazılırken a ünlüsü bazen üstünlü elifle yazılmıştır:

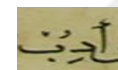
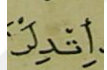
 kara (33b, 10), kurbaga (62a, 21)

 gice (1b, 6), gölge (26b, 15)

Türkçe kelimelerde ı, i ünlüleri ön seste esreli elif, esreli elif ye ve hemzeli esreli elifle yazılmıştır:

 ildırım (2b, 19), irkek (124a, 3)

 ider (2b, 10), içre (1b, 3)

 idüp (106a, 20), itdiler (107b, 20)

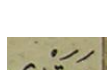
I, i ünlüleri orta seste genellikle esre ve esreli ye ile yazılmıştır:

 yeşil (9a, 17), yiler (1b, 8)

 şıcan (125b, 21), direk (33a, 16)

I, i ünlüleri son seste çoğunlukla esreli ye ile yazılmakla berâber esreli he ile de yazılmıştır:

 iki (1b, 8), itdi (1b, 9)

 yaratdı (1b, 4), gerçi (4a, 2)

Türkçe kelimelerde o, ö ve u, ü ünlüleri ön seste ötreli elif vav ve ötreli elifle yazılmıştır:

اوتاكلار (10b, 11), اوغللري ogulları (21b, 16)

اتوز otuz (63b, 18), اوقور okurlar (10a, 4)

اوترو otirü (126a, 7), اولور ölüm (39a, 8)

اوزمز urmaz (1b, 9), اوزغانلار urganların (81a, 6)

O, ö ve u,ü ünlüleri iç seste ötreli vav ya da ötre ile yazılmıştır:

بيون boyun (9b, 1), طقوز tokuz (3a, 14)

كوك gök (4b, 6), كمور kömür (12b, 4)

تمزق tomruq (141b, 1), قيون koyun (124a, 18)

قوزغون kuzgun (41a, 16), بولتار bulutlar (3b, 5)

U, ü ünlüleri son seste ötreli vav ile yazılmıştır:

طول tolu (2a, 4), قو kamu (2b, 4), طبو tapu (11b, 5)

Gerek manzum gerekse mensur kısımlarda geçen pek çok Türkçe kelimenin ünlülerinin yazımında bir istikrar yoktur:

اڭچ ağaç (15b, 8), آڭچ ağaç (15b, 12)

باريشه سى barışması (125b, 1), باريشمىلار barışmayalar (125b, 5)

برقچ birkaç (124b, 8), برقچ birkaç (124b, 11)

داڭى dağı (3a, 2), داڭى dağı (12b, 6)

دَمُور demür (94b, 17), دَمُور demür (94b, 17)

قِلَا kıla (5b, 9), قِلَا kıla (7a, 3)

قِلَا kıla (5b, 11), قِلَا kıla (21a, 18)

قُشَلَر kıuşlar (18a, 18), قُشَلَر kıuşlar (3a, 20)

نِيتِه nite (63b, 8), نِيتَا nite (78a, 14)

اَوْغُلَلَر oğullar (21b, 16), اَوْغُل oğul (21b, 16)

صَوَّشَمَق savaşmak (125a, 21), سَوَّاشَمَق savaşmak (139b, 6)

سُودَدَن südden (16b, 20), سُودَدَن südden (8b, 13)

طَاغَلَرَدَن tağlardan (21a, 10), طَاغَلَرَدَن tağlardan (21a, 8)

طَبَرَق toprağ (28a, 18), طَبَرَق toprağ (15a, 2)

وَر var (2a, 2), وَار var (10b, 1)

يَارْدِيم yardım (33a, 7), يَارْدِيم yardım (32b, 1)

يَشِيل yeşil (29b, 17), يَشِيل yeşil (73b, 13)

يِيل yıl (3b, 8), يِيل yıl (4b, 3)

يُوقَدَر yokdur (6b, 11), يُوقَدَر yokdur (6b, 13)

Günümüz Türkçesinde ön sesi e'li kullanılan pek çok kelime eserde i'li şekilde kullanılmıştır:

يُيَكِّه gice (1b, 6), وَيَرِن viren(1b, 6)

يُيَدِي itdi (1b, 9), يُيَدِن iden (1b, 13)

یِرْیُزُنَه yir yüzünü (3b, 10), اِی iy (4a, 2)

یِیْتْمِیْش yitmiş (4b, 14), دِیْمِیْشْدُر dimişdür (5b, 8)

اِیْت it (5b, 21), یِیْرِیْر yir yir (7b, 19)

اِیْرِیْŞ iriş (13a, 9), اِیْرِیْلْدِی irildi (50b, 4)

اِیْرِکِیْنِک irkeginüñ (84a, 20), اِیْرِسَه irse (99b, 3)

کِیْچِی kiçi (138a, 9), یِیْمِیْش yimiş (144a, 7)

Günümüz Türkçesinde ön sesi i'li kullanılan birkaç kelime eserde e'li şekilde kullanılmıştır:

اِیْیُ eyü (8a, 7), گِیْتْدِی getdi (8a, 7)

اِیْیُلُک eylük (52a, 21), گِیْیِن geyen (102b, 20)

Eserde bir kelimenin ön sesindeki ünlünün bazen e'li bazen de i'li şekilde kullanılması imlâda ikilik oluşturmuştur. Bu tarz kelimeler çeviriyazılı metinde, yazmada nasıl harekenlenmişse o şekilde gösterilmiştir:

بِیْŞ biş (76a, 12), بَŞ beş (15a, 5)

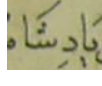
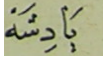
یِیْدِی yidi (18a, 20), یِدی yedi (3a, 16)

Süleymân-nâme'de bazı Farça kelimeler hem uzun hem de kısa ünlülü şekliyle yazılmıştır:

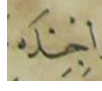
دِیْغَاهُ dergāhum (15b, 11), دِیْغِهْدِی dergehinde (2b, 11)

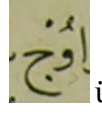
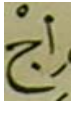
دِŞْشَان düşmān (124b, 5), دِŞْشَمَن düşmen (2b, 7)

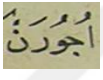
گَاه gāh (9b, 16), گَه geh (1b, 3)

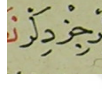
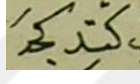
 pādšāh (61a, 5), pādšeh (54b, 19)

Ç sesi ön, iç ve son seste çoğunlukla c ile yazılmış olmakla birlikte ç'li yazılışlar da vardır. Bu durum eserde bazı kelimelerin yazılışında ikilik oluşturmuştur. Eserde c sesi ile yazılan Türkçe kelimeler çeviriyazılı metinde ç sesi ile yazılmıştır:

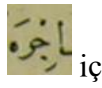
 içinde (6a, 17), balçığ (15b, 15)

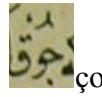
 üç (3a, 3), iç (6b, 5)

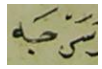
 kılıç (16a, 2), uçuran (3b, 7)

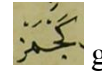
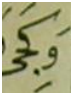
 çizdiler (16a, 9), gitdikçe (3b, 8)

 bekçi (7b, 6), çekirge (29b, 3)

 içre (4a, 4), birkaç (52a, 2)

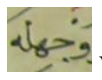
 çok (4a, 6), ağaçlar (10b, 5)

 serçe (56b, 20), uçdılar (4a, 20)

 geçmez (11b, 9), keçi (67a, 6)

Bazı Arapça ve Farsça kelimeler iç ve son seste bazen c ile bazen ç ile yazılmıştır. Çeviriyazılı metinde bu tarz kelimelerin esas şekilleri dikkate alınmıştır:

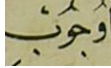
 hîç (14a, 12), hîç (71b, 5)

 vech ile (68a, 8), vech ile (71a, 21)

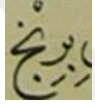
P sesi ön ve son seste çoğunlukla b ile, iç seste ise p ile yazılmıştır. Bazı kelimeler ise hem p ile hem de b ile yazılmıştır. Eserde iç ve son seste p ya da b ile yazılan Türkçe kelimeler çeviriyazılı metinde p sesi ile yazılmıştır:

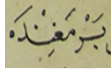
 çeküp (2b, 20), inüp (3b, 4)

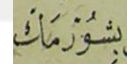
 kaçup (51b, 2), yapup (11b, 1)

 uçup (3b, 8), yap (15b, 15)

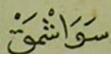
Günümüz Türkçesinde ön sesi p ile yazılan bazı Türkçe kelimeler eserde b'li şekildedir:

 birinc (4a, 19)

 barmağında (4b, 20)

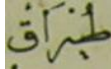
 bişürmek (61b, 15)

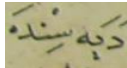
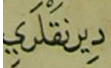
S ünsüzü kalın ünlülü kelimelerde çoğunlukla sad ile yazılırken bazen sin ile de yazılmıştır:

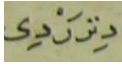
 şavaşmak (125a, 21), savaşımak (139b, 6)

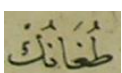
 sırça (46a, 13), sırça (46b, 21)

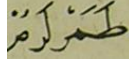
T sesi çoğunlukla kalın ünlülü kelimelerde tı ile, ince ünlülü kelimelerde te ile yazılmıştır. T sesi bazı kelimelerin ön sesinde tonlularak d'ye dönüşürken bazı kelimelerin ön sesinde tonlulaşmayarak varlığını korumuştur:

 toprak [15a] (2), tez [20b] (9)

 depesinde (21a, 12), dırnaqları (133a, 18)

 datmak (48a, 6), ditrerdi (83a, 7)

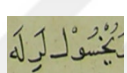
 tuman (33b, 10), toğanuñ (2a, 12)

 tamarlarum (8b, 8), tamlar (28b, 4)

Eserdeki bazı kelimelerde k ünsüzü yerine h veya g ünsüzü kullanılmıştır:

 yoḥsa (11a, 20), çoḥ (25b, 6)

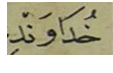
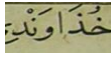
 aḥṣām (39a, 5), qorḥudum (52a, 8)

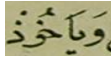
 uyḥu (124a, 14), yoḥsullarila (125b, 19)

 gavgādan (68b, 8), yoḡmıṣ (72b, 18)

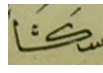
 çoḡ (116a, 3), topraḡ (61a, 15)

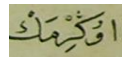
Eserde bazı kelimeler bazen zel bazen de dal ile yazılmıştır. Çeviri yazılı metinde bu tarz kelimeler yazmada yazıldığı şekliyle gösterilmiştir:

 Ḥudāvend (1b, 2), Ḥuzāvend (70b, 2)

 veyāḥūd [33a] (1), veyāḥūz (7a, 13)

Üç noktalı kef bazı kelimelerde g sesini, bazı kelimelerde de nazal ne'yi göstermek için kullanılmıştır:

 yüzüñi (14b, 21), saña (39a, 10)

 egredi (104b, 19), ögirmek (124a, 14)

İncelenen ciltlerin yazımda bir birlik söz konusu değildir. Bir özel isim, tamlama ya da kelime aynı ya da bir başka sayfada farklı harekelenmiş şekilde karşımıza çıkabilmektedir. Bir kelimenin farklı harekelendiği durumlarda tek tip okuma tercih edilmiştir:

إليّاوشاه İlyāv Şāh (64b, 14), إليّاوشاه İlyāv Şāh (109b, 2)

مقلان هندو Maqlān-ı Hindū (38b, 14), مقلان شاه Maqlān-ı

Hindū (38b, 20), مقلان هندو Maqlān-ı Hindū (10b, 9)

زلزال اكبر Zelzāl-i Ekber (50b, 17), زلزال اكبرى Zelzāl-i Ekber (79b, 5)

سَام سُوَار Sām-süvār (32b, 8), سَام سُوَار Sām-süvār (88a, 9), سَام سُوَار Sām-süvār (32b, 11)

رَبِّ الْعَالَمِينَ rabbü'l-‘ālemîn (8a, 4), رَبِّ الْعَالَمِينَ rabbü'l-‘ālemîn (145b, 6)

نَبِيِّ اللَّهِ nebiyyu'llah (83a, 21), نَبِيِّ اللَّهِ nebiyya'llah (84a, 9)

مُشْكَا تُنْ müşkātuñ (48a, 2), مُشْكَا تُنْ müşkāt (48a, 12)

مُجِبِّنْجِه mücebince (141b, 14), مُجِبِّنْجِه mücebince (142a, 3)

پَهْلَوَان pehlevān (21b, 13), پَهْلَوَان pehlevān (51a, 4)

سُفْلِي دُر süflîdur (27a, 4), سُفْلِي süflî (45b, 15)

عُقَاب ʿuqāb (4a, 18), عُقَاب ʿuqāb (24a, 19)

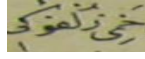
سَقَا قُوش saqa kuşı (41a, 10), سَقَا قُوش saqa kuşı (41b, 2)

Farsça tamlamalar, esreli gösterilmekle berâber ötre, ye ve kelime sonundaki hâ-i resmiyye üzerine konulan hemze ile de gösterilmiştir. Eserde ötre ile gösterilen Farsça tamlamalar çeviriyazılı metinde esreli olarak gösterilmiştir:

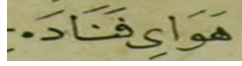
خُدَاوَنْدِي جِهَان Ĥudāvend-i cihān (1b, 2)

اهْلِي شَقَاوَت ehl-i şekāvet (1b, 5)

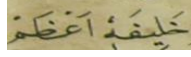
زِينَتِ دُنْيَا Zīnet-i dünyā (39b, 16)

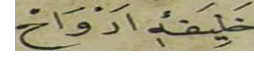
ham-ı zülfüni (4a, 3)

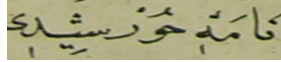
hevā-yı fenāda (41a, 5)

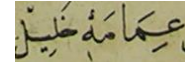
halife-i a'zam (6a, 11)

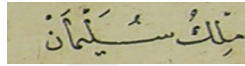
halife-i ervah (6b, 7)

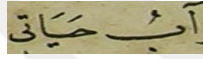
nāme-i Hurşidî (7a, 9)

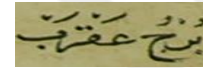
imāme-i Halil (9b, 19)

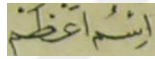
milk-i Süleymān (2b, 9)

āb-ı hayātı (6b, 15)

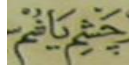

burc-ı akreb (132a, 15)

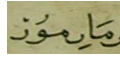
ism-i a'zam (37a, 3)

Bazı Farsça tamlamaların kuruluşunda Türkçe kelimeler de kullanılmıştır:

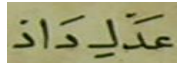

çeşm-i yaşum (88a, 6)

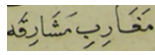
Arapça atıf vavı çoğunlukla ötre ile gösterilmiş olmakla berâber ötreli vav ve esre ile de gösterilmiştir. Eserde esre ile gösterilen atıf vavları çeviriyazılı metinde ötre ile gösterilmiştir:

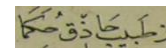
mār u mūr (79a, 13)

adl ü dād (83a, 8)

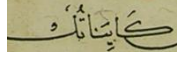

mağārib ü meşārıkā (3b, 19)

tabīb ü hāzık u hükemā (3a, 2)

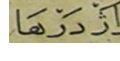
Hemzeyle yazılan bazı Arapça kelimeler eserin bazı yerlerinde ye'li, bazı yerlerinde hemze ile, bazı yerlerinde ise hemzesiz yazılmıştır. Eserde ye'li yazılan kelimeler çeviriyazılı metinde hemzeli olarak gösterilmiştir:

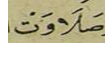
 kā'inātūñ (3b, 15), dā'im (5b, 12)

 dā'iresi (16a, 17), sā'ir (19a, 12)

 qā'im (21a, 11), fā'ide (47b, 1)

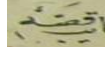
Eserde bazı Arapça ve Farsça kelimeler farklı şekillerde yazılmıştır:

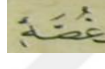
 ejdehā (4b, 13), ejderhā (94b, 18)

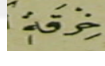
 şalavāt (3a, 13), şalāvat (5b, 15)

 şalavat (18a, 6), şalavat (18a, 15)

Kelime sonundaki hâ-i resmiyye üzerine konulan hemze çeviriyazılı metinde “yı/yi” şeklinde okunmuştur:

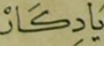
 kışşayı (4a, 11)

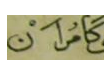
 guşşayı (11a, 12)

 hırkayı (18a, 17)

Bazı Farsça kelimelerin aslında olmamasına rağmen ünlü türemesi olacak şekilde okunabilmesi için harekelendirildiği görülür. Çeviriyazılı metinde bu tarz kelimeler esaslarına uygun olarak yazılmıştır:

 kūhsāra (1b, 3), kārgāh (2a, 7)

 pāydār (17b, 11), yādgar (11a, 12)

 nāmdār (68a, 3), kāmran (82a, 10)

2.2. ATASÖZLERİ VE DEYİMLER ⁹⁵

Atasözleri, “atalarımızın uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kamuca benimsenmiş özlü sözler”⁹⁶, deyimler ise “bir kavramı veya bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış kelime toplulukları”⁹⁷ şeklinde tanımlanmaktadır. Atasözleri ve deyimler gerek nazma gerek nesre deyiş güzelliği, anlatım gücü ve kavram zenginliği katması bakımından önemli dil yapılarıdır.⁹⁸ Bu yüzden pek çok divan şairi, “şiiirini süslemek, fikirlerini güçlendirmek, söylemek istediklerini daha açık ve net bir şekilde ifade etmek için”⁹⁹ atasözleri ve deyimlerden yararlanmıştır. Firdevsî-i Rûmî de tıpkı diğer pek çok divan şairi gibi bu sebeple eserinde atasözleri ve deyimlerden sıkça yararlanmıştır. Firdevsî de diğer pek çok şair gibi deyimlere, atasözlerine nazaran daha çok yer vermiştir. Eserin incelenen ciltlerinde atasözleri ve deyimler doğrudan doğruya ya da irsâl-i mesel sanatıyla söz konusu edilmiştir. Bu bölümde ilk olarak atasözleri, geçtikleri yerdeki şekilleriyle; ardından ise deyimler alfabetik sıraya göre verilmiştir.

⁹⁵ Atasözleri ve deyimlerin tespit edilmesinde şu kaynaklara başvurulmuştur: E. Kemal Eyüboğlu, *Onüçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler 1-2*, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul, 1973; Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1-2*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1988; M. Ali Tanyeri, *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999; Ali Püsküllüoğlu, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Arkadaş Yayınları, Ankara, 1995; Firdevsî-i Rûmî, *Süleymân-nâme-i Kebîr*, haz., M. Atâ Çatıkkaş, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009; Firdevsî-i Rumî, *Kutb-nâme*, haz. İbrahim Olgun, İsmet Parmaksızoglu, 2. bs., , Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2011; Firdevsî-i Rumî, *Şatranç-nâme-i Kebîr İnceleme-Metin-Dizin*, haz. M. Atâ Çatıkkaş, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015; Hasan Kaya, “Emrî Divanı’nda Deyimler”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 6, 2011, s. 68-129; Asuman Akay Ahmed, “Firdevsî-i Rûmî’nin Süleymân-nâme-i Kebîr’indeki Deyimler”, *Turkish Studies*, IX. Cilt, S. 9, 2014, s. 103-123; Ufuk Kemal Ankaralı, *Şeyhülislâm Yahyâ Divanı’nda Türkçe Deyimler ve Atasözleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Girne Amerikan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Girne, 2013; Ahat Üstüner, *Karahanlı ve Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinde Deyimler, Atasözleri ve Kısa Hikâyeler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 1989; Muhammet Sait Genç, *Divanu Lügatî’t-Türk’te Geçen Deyimler ve Bu Deyimlerin Günümüzdeki Karşılıkları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2014; Murat Vanlı, *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr (8.-9. Ciltler) (İnceleme-Metin)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan, 2012; Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, (Erişim) <http://www.tdk.gov.tr>.

⁹⁶ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 Atasözleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, 1988, s. 37.

⁹⁷ A.g.e., s. 52.

⁹⁸ Bayram Ali Kaya, “Atasözleri ve Deyimlerin Dîvân Şiirinde Kullanımı ile Dîvânların Bu Söz Varlıklarını Bakımından Önemi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 6, 2011, s. 12.

⁹⁹ Kaya, “Azmi-zâde Hâletî Dîvânı’nda Atasözleri ve Deyimler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 6, Şubat 1999, s. 2.

2.2.1. Atasözleri

Firdevsî-i Rûmî, yer yer sanatlı bir dil kullanmakla berâber eserin genelinde oldukça sade bir dil kullanmış, anlatımını güçlendirmek için atasözlerine de başvurmuştur. Atasözlerinin bazıları olduğu gibi verilmek, bazıları ise kısmen alıntılanmak sûretiyle söz konusu edilmiştir. Eserde tespit edebildiğimiz atasözleri şunlardır:

- “Âdemî kalmaz velî adı kalur” (79a, 19)
- “Alma mazlûm âhın itme şâha güç
- Ki itdügün kalmaz yanuña bil şöñ uc” (109b, 16)
- “Alna ne kim yazdısa ol olısar bî-gümân” (7a, 3)
- “Aşşı kılmaz şöñ peşimân âh figân” (82a, 11)
- “Aybsuz ‘ âlem içre kimse yokdur bî-gümân” (44b, 2)
- “Bir kında (2) iki kılıç bir iklîmde iki sultân bir gönülde iki muhabbet şıgmaz” (16a, 1-2)
- “Cihân kalmaz Süleymâna kâla mı saña pes” (87b, 21)
- “Dünyâ size kalmaz bâkî bes” (63b, 21)
- “Eski düşmen olmayısar tâze dost” (120b, 7)
- “İylük iden bulısar eylük tamâm
- “Hem yavuz yavuzluğu bulur hümâm” (42b, 17)
- “Kısmetüñden taşra nesne bulmazsın sen hemân” (7a, 4)
- “Virmek almak ol Hâkuñdur oldurur ehad ezel” (36a, 19)
- “Zor ile kılma taleb” (7a, 4)

2.2.2. Deyimler¹⁰⁰

Firdevsî-i Rûmî, anlatımına güç katmak için deyimlere oldukça fazla yer vermiştir. Deyimler tespit edilirken daha çok Türkçe karşılıkları göz önünde bulundurulmuştur. Deyimler alfabetik sıraya göre düzenlenirken parantez içinde varak ve satır numarası belirtilmiş ayrıca sözlükteki karşılıkları verilmiştir. Eserde tespit edebildiğimiz deyimler şunlardır:

A

âbdest al-: (27b, 3) Müslümanlar, belli ibadetleri yapabilmek için bir düzen içerisinde bazı organları yıkayıp bazılarını mesh ederek temizlenmek.

‘aceble-: (90a, 12) Şaşırmak, hayrete düşmek.

adağ ada-: (124b, 17) Bir dileğin gerçekleşmesi amacıyla kurban kesip yoksullara dağıtmak veya kutsal olduğuna inanılan bir güce niyetle bulunmak.

adı kal-: (79a, 19) Kendisi yok olduktan sonra adı anılmak.

ağız aç-: (4b, 8) Söylenmek.

ağız açma-: (29a, 16) Çok konuşarak başkalarının söz söylemesine, konuşmasına engel olmak.

âh id-: (33b, 1) Acı ile içini çekmek; 2) *mec.* İlenmek.

‘aql u cān u dīl fidā id-: (71a, 17) Kıymak, gözden çıkarmak.

‘aqlı başına gel-: (93b, 14) Davranışlarının yanlışlığını sezerek doğru yolu bulmak.

‘aqlın al-: (142a, 1) Bir şey birini düşüneyecek bir duruma getirmek, çok şaşırtmak.

‘aqluñı başa dir-: (111b, 8) Akılsızca davranışlarda bulunmaktan kendini kurtarmak.

alkış vir-: (5a, 11) Alkışlamak, övmek.

‘amel kıl-: (16a, 5) İş yapmak.

‘ār it-: (32b, 1) Bir şeyi yapmaktan utanmak.

ardın sür-: (50b, 17) Peşi sıra gitmek.

at şal-: (104a, 16) Hücum etmek, zarar vermek için sataşmak.

āvāze vir-: (21b, 7) Ses vermek.

ayağuña gel-: (20a, 9) 1) Alçak gönüllülük göstererek birinin yanına gelmek; 2) Emek çekilmeden elde edilmek.

ayağ baş-: (9a,21) 1) Bir yere varmak, ulaşmak 2) girmek, gelmek, uğramak 3) mesleğe girmek; 4) bir yere bağlanmak.

‘aybını yüzine ur-: (44a, 7) Birinin kusurunu yüzüne söylemek.

‘azābın çek-: (101a, 21) 1) Eziyet çekmek, üzüntü içinde olmak; 2) ceza görmek.

B

başiret gözi bağlan-: (32b, 2) İyi düşünemez, gerçeği göremez bir duruma düşmek.

baş başa çat-: (6a, 2) Baş başa vermek, üflet etmek, başvurmak.

baş kaldır-: (3a, 19) Buyruğa, yönetime karşı gelmek, ayaklanmak.

baş ko-: (14a, 10) Boyun eğmek.

¹⁰⁰ Parantez içindeki varak ve satır numaraları deyimmin ilk geçtiği yer için verilmiştir.

baş oyna-: (38b, 17) Can vermek, gönüllü olarak kendini feda etmek, hayatını tehlikeye atmak.

baş şalış-: (102a, 20) Üzüntüden dolayı başı sağa sola sallamak.

baş ur-: (36b, 4) Boyun eğmek, eşik öpmek.

başuñ üzere t̃ac eyle-: (28a, 17) Çok değer verip üstün saygı göstermek.

belā vü miñnet çek-: (81b, 9) Sıkıntılı bir duruma katlanmak, sıkıntı çekmek.

beñiz şarar-: (36a, 21) Yüzünün rengi solmak.

berg-i ħazān gibi d̃itre-: (83a, 7) Çok üşümek; 2) *mec.* Çok korkmak.

biyķ bur-: (3a, 19) Böbürlenmek, gurur duymak.

boyun vir-: (9b, 1) Boyun eğmek, istediğini kabul etmek.

C

cān al-: (13a, 12) 1) Öldürmek: 2) Canını verdirecek kadar memnun etmek; 3) Sıkıntıya sokmak.

cān başına şıçra-: (91a, 11) Çok korkmak.

cān çık-: (25a, 15) 1) Çok yorulmak veya çok zorluk çekmek 2) Ölmek 3) Çok yıpranmak 4) Zarar etmek.

cān fidā kıl-: (104a, 6) Canını vermek, canını feda etmek, canını bağışlamak.

cān korkusu: (102a, 5) Ölme korkusu, ölmeme çabası.

cān u baş vir-: (52b, 5) 1) Ölmek 2) Bir şeyi, hayatını onun uğruna feda edecek kadar çok istemek 3) Güçlendirmek ya da yaşar duruma getirmek.

cān vir-: (30a, 21) Ölmek.

cāndan bī-zār ol-: (81a, 17) Ölümü göze alacak kadar sıkıntı içinde olmak.

cānı kork-: (132b, 14) Ölme korkusu, ölmeme çabası.

cānın al-: (79a, 12) 1) Öldürmek. 2) Canını verdirecek kadar memnun etmek; 3) Sıkıntıya sokmak.

cānın cehenneme gönder-: (107a, 12) Argo öldürmek.

cānını yak-: (54b, 14) 1) Zulmetmek, eziyet etmek, acıtmak 2) Bir kimseyi büyük zarara sokmak.

cehd id-: (13a, 2) Çalışıp çabalamak, uğraşmak, çok çalışmak.

cevr-i cefā çek-: (81a, 18): Zulüm görmek.

cigeri biryān: (42a, 1) Büyük bir acıya uğramak, yüreği yanmak.

cigeri ħūn ol-: (75b, 1) Dertli, çok üzüntülü.

cigeri yan-: (37a, 15) Büyük bir acıya uğramak, bir acıdan içi yanıyor gibi olmak.

cigerin tağla-: (102a, 19) Büyük bir acıya uğramak, bir acıdan içi yanıyor gibi olmak.

cihānı teng it-: (105b, 13) Bir kimseyi çok sıkıntılı bir duruma sokmak.

Ç

çeşm ü gūş ol-: (36a, 15) Dikkat kesilmek.

D

da‘vet it-: (5a, 6) 1) Çağırarak 2) Birinin bir şeye uymasını istemek 3) *mec.* Yol açmak.

deñizden çıkmış balıķ gibi: (84a, 16) Kendi çevresinden ayrılan kişi, içine girdiği yeni ortama alışmakta güçlük çekmek.

derdi çek-: (65b, 17) Üzüntüsüne katlanmak.

derdümüze dermān ol-: (65a, 14) Soruna çözüm bulmak, sıkıntıyı geçirmeye çare göstermek.

ders vir-: (72b, 9) 1) Öğretmek, yetiştirme. 2) Azarlamak, sert davranmak, sert bir karşılıkla yola getirmek.

derūñ yüzdür-: (11a, 7) Derisini soymak, sıyırmak; 2) İşkence ederek öldürmek; 3) *mec.* Birinin bütün varlığını elinden almak.

dil açış-: (122b, 4) İnsanın iç sıkıntısını gidermek, iç açmak.

dil al-: (34a, 2) 1) Sevindirmek; 2) Kırılan bir kimseyi güzel bir davranışla hoşnut etmek.

dil yan-: (4a, 2) 1) Üzüntü ve eziyet çekmek, zarara uğramak 2) Bıkmak, nefret etmek.

dile gel-: (22b, 9) 1) Dile düşmek; 2) Konuşma kudreti, yeteneği, olmayan varlık konuşmak, dillenmek, lisana gelmek.

dili tutıl-: (124a, 14) Sevinç, korku, şaşkınlık vb. sebeplerle birdenbire söz söyleyemez olmak.

diş bile-: (15a, 16) Kötülük yapmak için fırsat beklemek, hıncını gösterir bir durum almak.

dīvāna tur-: (16b, 7) Büyük bir kimse katında, ellerini göğsü üzerinde kavuşturup ayakta durmak.

dünyāya gel-: (29b, 1) İnsan, doğmak.

dünyāya götür-: (138a, 17) Doğurmak.

dünyeden gid-: (37b, 20) Ölmek.

E

ecel ir-: (40b, 13) Ölümü veya yok olması kaçınılmaz duruma gelmek.

efgān id-: (17b, 10) 1) Yüksek sesle haykırmak 2) *mec.* Büyük bir yokluk, zarar ve sıkıntı içinde bulunmak.

ekin (harman) şavur-: (61b, 14) Tahılı samandan ayırmak için dövülmüşünü rüzgâra karşı savurmak.

el getir-: (5b, 10) Ele almak.

el şun-: (15a, 3) Elleriyle temas etmek.

el ur-: (22b, 5) Dokunmak, değmek.

ele getir-: (22a, 8) Elde etmek, yerine getirmek.

ele gir-: (82a, 6) Elde etmek, ele geçirmek.

eli ayağı tutma-: (138a, 6) Güçsüz, dermansız kalmak.

elinden alın-: (77a, 13) Bir şeyden mahrum etmek.

elümden gel-: (65a, 11) Başarmak.

esir ol-: (108a, 9) Tutsak olmak

F

farq kıl-: (118a, 21) Ayırt etmek.

ferāgat it-: (17b, 20) Hakkından vazgeçmek, el çekmek.

feryād id-: (13b, 5) 1) Yüksek sesle haykırmak 2) *mec.* Büyük bir yokluk, zarar ve sıkıntı içinde bulunmak.

feryādlar kopar-: (18b, 16-17) Yüksek sesle bağırmak, haykırmak.

feth id-: (23a, 12) Açmak, fethetmek.

figān it-: (102b, 11) Bağırarak ağlamak, inlemek.

fikre var-: (43b, 14) Düşünmek

furşat bul-: (108a, 11) Elverişli zaman bulmak.

furşat ele gir-: (103b, 15) İmkân bulmak.

furşat gözle-: (123a, 21) En uygun şartı, durumu veya zamanı kollamak.

furşatı vir-: (120b, 6) Bir işi yapmak için uygun, elverişli şartı sağlamak.

G

ġam çek-: (123b, 1) Tasalanmak, kaygılanmak, üzölmek.

ġarġ ol-: (44b, 14) 1) Gömölmek, batmak 2) *mec.* Boġulmak.

ġarġa var-: (80a, 15) Batmak.

ġarre ol-: (8a, 20) Caka satmak.

ġayrete gel-: (50a, 14) Bir işi yapmaya veya bitirmeye özenmek; canlanmak.

ġice vü ġündüz ġit-: (65a, 10) Aralıksız, sürekli her zaman.

ġöçüp ġeç- (ġit-): (37a, 1) Ölmek.

ġögüs ġer-: (3a, 19) Bir ġüçlüġe karşı koymak, dayanmak.

ġöñil dā'im tār ol-: (81a, 17) Sıkıntıda olmak, bunalmak.

ġöñil vir-: (144a, 9) 1) Sevmek, âşık olmak 2) Bir şeyi sevmeye, istemeye veya yapmaya içten yönelmek, eğinmek, meyletmek: 3) Düşkün olmak.

ġöñlinde kın tūt-: (123b, 7) Birine karşı öç alma duygusunu sürdürmek.

ġöñlinden ġeç-: (75a, 17) Bir şeyin olmasını veya bir şey yapmayı istemek.

ġöñlinden çıkar-: (82b, 19) Önem vermemek, ilgisini kesmek.

ġöñline düş-: (5a, 4-5) Âşık olmak.

ġöñline göre: (114a, 10) Dileġine göre, isteġine uygun olarak.

ġöñül vir-: (40a, 2) 1) Sevmek, âşık olmak 2) Bir şeyi sevmeye, istemeye veya yapmaya içten yönelmek, eğinmek, meyletmek 3) Düşkün olmak.

ġöñülde ġötür- (çıkarmak): (14b, 3) Önem vermemek, ilgisini kesmek.

ġöñülleri aç-: (27b, 1) İnsanın iç sıkıntısını gidermek, iç açmak.

ġöñlün ġarad-: (44a, 17) Yaşamaya karşı sevgi ve isteġini azaltmak.

ġöz dik-: (102b, 7) Dikkatle bakmak, gözünü ayırmadan bir yere veya bir kimseye bakmak.

ġöz ġözi ġörme-: (11a, 2) 1) Görmez olmak; 2) Belli bir şeyden başka bir şeyle ilgilenmemek 3) Öfke sonucu en kötü şeyleri yapacak duruma ġelmek.

ġöz ur-: (35b, 12) Dikkatle bakmak.

ġöz yum-: (30b, 15) 1) Gözünü kapamak; 2) *mec.* Ölmek.

ġöz yumup açınca: (31a, 2) Göz açıp kapayınca kadar

ġözi ġarar-: (140b, 18) Bir işe atılırken hiçbir şeyden çekinmemek.

ġözle-: (20b, 20) Gelmesini beklemek

ġözlerüme ġ'āb-ı ġaflet ġel-: (63a, 12-13) 1) Dalgın, dikkatsiz bir durumda bulunmak; 2) Uykusu ġelmek.

ġözlerin ġan büri-: (78a, 3) Adam öldürecek kadar öfkelenmek.

ġözlerinden ġan yaş dök-: (79b, 20) Büyük üzüntüyle ağlamak.

ġözün oy-: (32a, 17) Çok kötölük etmek.

ġözüñ aç-: (32a, 21) 1) Uyanmak; 2) Kendine ġelmek, ayrılmak 3) Uyanık, dikkatli bulunmak.

(birine) ġurūr ġel-: (8a, 20) Çok kötölük etmek.

ġuşşa çek-: (13b, 7) Tasalanmak, kaygılanmak, üzölmek.

ġuş eyle-: (15b, 21) Merak edip dinlemek, işitmeye çalışmak.

ġuş-i ġuşı tūt-: (68b, 21) Can kulaġı ile dinlemek

ġuşıña şal-: (144b, 16) Fısıldamak.

ġuş-māl vir-: (22b, 8-9) Merak edip dinlemek, işitmeye çalışmak

ġüci yet-: (22a, 7) Eldeki imkânlarla ancak altından kalkabilmek, üstesinden gelebilmek.

ġüç ġel-: (17a, 8) Bir işin yapılması birine ġüç ġelmek.

ġün (ġüneş) toġ-: (27a, 18-19) Sabahleyin ġüneş ufuktan yükselmek.

günāh işle-: (102b, 18) Günah sayılan davranışta bulunmak.

H

haber aç-: (10a, 6) Bahsetmek, bilgi vermek

haber al-: (23a, 1) Kendisine bildirilmek, öğrenmek, bilgi edinmek.

haber gönder-: (23b, 2) Herhangi bir araçla bildirmek.

haber vir-: (3b, 16) 1) Bildirmek, haber ulaştırmak 2) Bir durumun, bir olayın belirtisi olmak.

(birine) haddini bildür-: (20b, 2) Sert bir karşılıkla uslandırmak, yola getirmek, cezalandırmak.

hāke yeksān id-: (7b, 9) Yerle bir etmek.

hāl ü hātır şorış-: (92a, 19) Bir kimseye nasılsınız, ne durumdasınız anlamında nezaket sorusu yöneltmek.

harāc al-: (19a, 5) Başkasının sırtından geçinmek.

hayr du'āsın al-: (6a, 9) Kendisi için iyi dilekte bulunulmak.

hayrān ol-: (36, 10) Çok beğenmek:

hayrete düş-: (115b, 7) Şaşakalmak, şaşırmak.

(bir yerde) hazır bulun-(ol-): (7a, 7) Bir yerde var olmak, kendi bulunmak; 2) Bir şeyi hemen yapabilecek durumda olmak.

helāk ol-: (14a, 14): 1) Yok olmak, ölmek 2) *mec.* Yorulmak, bitkin duruma gelmek.

heves kııl-: (21b, 18) Arzulamak, istemek.

hizmet id-: (87a, 21) 1) İş görmek, çalışmak; 2) *mec.* Birinin amaçlarının gerçekleşmesini sağlamak

hurd u hāş eyle-: (24b, 6) Ufak parçalara ayırmak

I

ışlāh eyle-: (61b, 17) İyi bir duruma getirmek, iyileştirmek, düzeltmek 2) Yola getirmek:

İ

İbret al-: (63b, 3) Ders almak.

icāzet vir-: (7b, 12) İzin, onay vermek

īmāna gel-: (12b, 8) 1) Müslümanlığı kabul etmek; 2) En sonunda doğruyu söylemek; 3) Sonradan bir şeyi kabul edip uymak.

imtiḥān it-: (76b, 3) Denemek, sınamak.

intikām al-: (53b, 17) Öç almak

iş işle-: (60b, 19) İş yapmak

(birine) işigūnde kıl ol-: (7b, 4) Tam bir doğruluk ve özveri ile bağlanarak bütün isteklerini yerine getirmeye hazır olmak.

‘izzet kııl-: (14b, 20) Saygı göstermek.

K

kadem baş-: (7a, 6) Adım atmak.

kadrinī bil-: (102b, 19) Değerini bilmek, yararlanmak

kakı-: (11a, 19) Öfkelenmek. Karşı gelmek.

kalbi ferahṇāk id-: (19b, 10) Yüreği ferahlamak.

kan dök-: (73b, 8) Yaralanmak ya da ölmek 2) Yaralamak ya da öldürmek.

kan kaşan-: (24a, 17) Korkmak, kan işlemek.

kanad kanada çat-: (17a, 4) Bir hizaya gelmek

kanın dök-: (56b, 21) Yaralamak ya da ölüme yol açmak, cana kıymak; yaralanmak ya da ölmek.

kanına gir-: (39b, 1) 1) Birini öldürmek veya öldürtmek 2) Bir kızın kızlığını bozmak.

kār eyle-: (27b, 18) İşlemek, tesir etmek.

karāñuluk tūt-- (Karanlık bas-, karanlık çök-): (34a, 11) Hava kararmak

(birine) kaşd kıl-: (24b, 14) Ona karşı kötülük etmek, zarar verme isteği beslemek.

kendüzin bil-: (49b, 8) 1) Akli ve muhakemesi yerinde olmak; 2) Baliğ olmak; 3) Ağırbaşlı olmak; 4) Kendinin ve çevresinin bilincine varmak; 5) Durum ve onuruna yakışacak biçimde davranmak.

kılcum çal-: (92a, 2) Kılıçla savaşmak, kılıç ile öldürmek.

kılıçdan geçür-: (33a, 4-5) Çok sayıda insanı kılıçla topluca öldürmek.

kışşadan hişşeyi al- (çıkar-): (49a, 13) Anlatılan bir olaydan ders almak

kıyāmet kıpar-: (20a, 20) Bir şeye çok kızarak bağırıp çağırmak, feryat etmek.

kıyāmete dek (kadar): (6a, 21) Dünya durdukça, uzun süre.

kīl ü kāl id-: (10a, 6) Dedikodu etmek

kīn tūt-: (20a, 6) Birine karşı öç alma duygusunu sürdürmek.

kol şundur-: (136a, 17) Kol kuvveti vermek.

kul id-: (23b, 5) Kendine aşırı derecede bağlamak, boyun eğdirmek.

kul (köle) ol-: (19a, 6) Bir kimseye karşı büyük bir saygı ve bağlılıkla fedakarlık yapmaya hazır olmak.

kulağuma iriş- (gel-) : (60a, 19) 1) Kulağına çalınmak; 2) Duymak.

kulak kabard-: (9b, 11) Dinlemek.

kurbān ol-: (53a, 2) Uğruna ızdırıp, üzüntü, sıkıntı çekmek; ölmek; kendini feda etmek.

kuş uçmaz (kervan geçmez): (21b, 17) Kimsenin uğramadığı ıssız, sapa, sarp yer.

küp gibi: (32a, 14)): 1) Şişman; 2) Sarhoş.

küpe bin-: (32a, 14) Çok Öfkelenmek.

L

lāf ur-: (13a, 19) Söz söylemek.

la'net kıl-: (63a, 11) İlenmek, kötülüğünü istemek.

M

ma'lūmumuz ol-: (14a, 19) İçine doğmak.

ma'zūr buyur-(gör-): (60a, 16) Bir işten dolayı affını dilemek.

mecālleri kalma-: (35a, 6) Güç kalmamak, güçsüzleşmek.

meclis kıur-: (22b, 13) Birkaç kişi konuşmak veya eğlenmek için toplanmak.

merhamet kıl-(duy-): (8b, 18) Acıma veya şefkat duygusu uyanmak veya kabarmak.

mest ü hayrān ol-: (113a, 18) Çok beğenmek.

mevc ur-: (24a, 1) Dalgalanmak.

mezāda kıoy-(kıkar-): (100a, 14) Açık artırma yoluyla bir malı satışa kıarmak.

mihnet çek-: (79b, 21) Sıkıntılı bir duruma katlanmak, sıkıntı çekmek.

muştile-: (83a, 15) Müjde vermek bir kimseye sevindirici, mutlu bir haberi ulaştırmak.

muṭī' it-: (21a, 21) İsteyerek veya istemeyerek uymak, katlanmak.

müjde kııl-: (6a, 14) Müjde vermek bir kimseye sevindirici, mutlu bir haberi ulaştırmak.

müstehak ol-: (32b, 14-15) Hak kazanmak, layık olmak

N

nabẓın tut-: (110a, 12) Nabzını saymak için bileğini tutmak.

nār-ı ʿışka yan-: (96a, 20) Ateşine yanmak:

naṣīhat kıl-: (8a, 18) Nasihat etmek

naṣīhat vir-: (16a, 4) Nasihat etmek.

naẓar kıl-: (3b, 10) Bakmak, seyretmek.

naẓar ur-: (131a, 20) Bakmak.

nefsüme güç gel-: (142b, 4) Bir şeyin yapılmasında zorluk ve sıkıntı ile karşılaşmak.

nefsüñ öldür- (körelt-): (25b, 11) Beden isteklerinden herhangi birini üstünkörü gidermek, nefsini yatıştırmak.

nem kap-: (112a, 10) En küçük bir şeyden alınmak, çok alıngan olmak.

nevḥa kıl-: (18a, 5) 1) Yüksek sesle haykırmak 2) *mec.* Büyük bir yokluk, zarar ve sıkıntı içinde bulunmak.

nisbet it-: (21a, 8) Eşit tutmak, oranlamak.

niṣān vir-: (17a, 15) Haberdar etmek.

O

olan oldı: (53a, 12) İş işten geçti, artık yapacak bir şey kalmadı anlamında kullanılan bir söz

orucın aç-: (67a, 11) Vakit geldiğinde oruç bozmak, iftar etmek.

oruc dut-: (15a, 6) Oruç ibadetini yerine getirmek.

Ö

ʿömrini geçür-: (3ba, 5-6) Yaşamak.

ʿömrüñ ıırmeni yile ver-: (39b, 1) Savurmak, boşuna harcamak.

ʿömür sür-: (2b, 20) 1) İyi ve rahat yaşamak; 2) yaşamı belli şartlar içinde sürüp gitmek.

ʿöẓr dile-: (15a, 7) 1) Özrünü ileri sürerek bir işi yapmayı istememek, bir işten bağışlanmasını istemek 2) Yaptığı bir yanlıştan ötürü bağışlanmasını istemek.

ʿömrüm harc id-: (59a, 2) Ömrünü boş yere harcamak.

öñüne düş-: (50a, 17) Birinin önünden gitmek; yol göstermek, rehberlik etmek.

P

(kendini) parala-: (83a, 21) Çok çaba ve özen göstermek.

pāydar ol-: (17b, 11) Kalmak, yok olmamak, yaşamak.

pāymāl ol-: (81a, 19) Önem verilmesi gereken şeyleri hiçe saymak, çığnemek.

pencesin serīre ur-: (9b, 10) 1) Pençelemek; 2) Ayakkabıya pençe çekmek.

pervāz ur-: (6b, 1) Uçmak.

peydā ol-: (111b, 2) Belirmek.

pīş-keş çek-: (10b, 13) Hediye etmek.

pişmānlık uşşı başına gel-: (36a, 12-13) 1) Davranışlarının yanlışlığını sezerek doğru yolu bulmak; 2) Ayılmak, kendine gelmek.

R

rağbet it-: (13a, 16) İstemek, beğenmek, istekle karşılamak.

rāḥat it-: (20a, 21) Sıkıntısız durumda olmak, ferahlanmak, dinlenmek.

rāḥat ol-: (15b, 5) Üzüntülü, sıkıntılı veya tedirgin durumda olmamak.

rāhını dut-: (29a, 20) Bir yere doğru gitmeye başlamak.

rāzı ol-: (135a, 21) Uygun bulmak, beğenmek, benimsemek, istemek, kabul etmek.

rızā göster-: (137a, 7) Razı olmak, onamak, uygun bulmak.

rivāyet it-: (112a, 15) Bir olay, bir haber vb. anlatılmak.

S

şaf bağla-: (6a, 2) Sıralanmak, sıraya girmek.

şalavāt getir-: (3a, 13) 1) Hz. Muhammed'e saygı bildirmek için dua okumak; 2) Tehlikeli bir durumda dua okumak.

şalavāt vir-: (4b, 3) Salavat getirmek.

saltanat sür-: (39b, 2) 1) Hükümdarlık etmek; 2) Bolluk içinde yaşamak.

şavm dut-: (43a, 15) Oruç ibadetini yerine getirmek.

secde kıl-: (36b, 8) 1) Alnı, eli, ayakları, dizleri, ayak parmaklarını yere getirmek 2) *mec.* Saygı göstermek.

secdeye yüzün ur- (var-; kapan-) : (57b, 19) Secde etmek.

selām it-: (8a, 13) Uzakta olan birine esenlik dilemek.

selām vir-: (6a, 4) 1) Selamlamak 2) *din b.* Başını sağ vesol omuzlarına çevirerek namazı bitirmek.

selāmın al-: (59b, 3) 1) Birinin selamlamasına karşılık vermek 2) selam gönderilmiş olmak.

serāsime ol-: (24a, 10) Beklenmedik bir durum karşısında şaşkınlaşmak.

sevāba gir-: (71b, 4) Sevap kazanmak.

seyf ur-: (91b, 13) Kılıçla savaşmak, kılıç ile öldürmek.

seyfile aşağıdan yukarı çal-: (25a, 2) Kılıçla savaşmak, kılıç ile öldürmek.

seyr kıl-: (22b, 7) Gezmek, dolaşmak.

siyāset id-: (36b, 16) Ceza vermek, idam etmek.

söze (lafa) tut-: (60a, 13) Yersiz, zamansız ve sürekli konuşarak meşgul etmek, oyalamak.

sözi sāvı kes-: (9a, 13) 1) Konuşmasını bitirmeden susmak; 2) Başkasının konuşmasını önlemek.

sözin tut -: (12a, 14) Verdiği sözü yerine getirmek.

sözinden taşra ol-: (125a, 15) Birinin isteklerine, öğütlerine, sözlerine uyarak davranmak.

Süleymānlık elinden git-(almak): (97a, 7) Bir şeyden mahrum etmek.

Ş

şehīd ol-: (52b, 4) Kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölmek.

şeref vir-: (21a, 9) Onurlandırmak, şerefliendirmek.

şeytān-ı la'īne taş ur-: (39b, 5) 1) Üst üste taş atmak, aralıksız taşlamak 2) *tek.* Zımparalamak amacıyla çok hızla dönen bileği taşına hafifçe dokundurmak, pürüzlerini almak, düzgünleştirmek.

şifā bul-: (56a, 2) İyi olmak, onmak.

şifā vir-: (27b, 2) İyi etmek, sağlığına kavuşturmak.

şikāyet kıl-: (17b, 16) Yakınmak, şikāyet etmek.

şirk getir- (koş-) : (61b, 10) Tanrı'nın birden çok olduğunu söylemek, Tanrı'ya ortak tanımak, eş koşmak.

T

taḥsīn it-: (18b, 19) Övmek, methetmek.

taḥta çık-: (68a, 21) Hükümdar olmak

tahtın yile vir-: (83a, 5) Savurmak, boşuna harcamak.

ta' accüb kıl-: (8b, 12) Şaşırmak, hayrete düşmek.

tedbîr eyle-: (4a, 2) 1) Önlem almak 2) Hazırlanmak.

tekbîr getir-: (23b, 15) Müslümanlıkta Tanrı'nın büyüklüğünü, yüceliğini anmak için söylenen ve Allahuekber sözü ile başlayan duayı okumak.

telef ol-: (44b, 9) 1) Hayvan, ölmek; 2) *mec.* Mahvolmak.

temennâ id-: (72a, 21) Dilemek.

tenhâ gel-: (19b, 1) 1) Issızlaşmak 2) *esk.* Yalnız kalmak.

tîğ çek-: (32a, 13) Saldırmak veya selamlamak amacıyla kılıcı kınından çıkarmak.

tîz geç-: (31a, 2) Bir işin yapılması veya gerçekleşmesi için konulmuş olan belli bir süre çabucak geçer.

tuş ol-: (50b, 10) Rastlamak, tesadüf etmek.

tağ gibi: (17a, 5) 1) Çok büyük, çok iri, çok güçlü 2) Pek çok.

tākātımız kılma-: (73a, 17) Gücü azaltmak, bitmek.

tamarlarum (kanı) kayna-: (8b, 8) Coşkun ve kıpırdak olmak.

tapu kıl-: (11b, 5) Hizmet etmek.

tahtu dille: (13b, 12) İncitmeyen, gönül alıcı söz.

tuş gel-: (51a, 8) Rast gelmek, tesadüf etmek.

tuz etmek yi- (hakkı) : (123b, 10) Sofrasında yemek yediği ve iyiliğini gördüğü kimsenin kendisi üzerinde bulunduğu kabul edilen hak, duygusal borç.

tuzağa tutul-: (düşmek) (32b, 6) Birileri tarafından hazırlanan kötü bir duruma uğramak, oyuna gelmek.

U

uykuya var-: (17b, 20) 1) Uyumak 2) *mec.* Sükûnet, sessizlik, hareketsizlik içine girmek.

Ü

üzerine yüri-: (23b, 10) Üstüne yürümek.

V

va'z u naşîhat it- (bulun-) : (67a, 17) Nasihat etmek.

vaṭan tut-: (26b, 18) Yurt edinmek.

vücûda gel-: (27a, 9) Ortaya çıkmak, oluşmak, meydana gelmek, olmak.

Y

yâdgâr kıl-: (11a, 12) Bir olayı, bir kimseyi hatırlatan bir nesne, bir özellik bırakılmış olmak.

yakasın çāk id-: (12a, 7) Yaka yırtmak. Yas yapmak.

yıldırım gibi: (25a, 1) Büyük bir hızla.

yıldızı yüksel- (parla-) : (124b, 7) Başarı yönünden herkesin dikkatini çekecek bir duruma gelmek, ün kazanmak.

yıl gibi: (23b, 21) Çok hızlı bir biçimde, çabucak, hızla.

yokdan var id-: (20b, 7) Yaratmak, ortaya çıkarmak.

yolına cān u baş ile al-: (37a, 21) Birinin uğruna ölmek.

yoluña kurbān ol-: (53a, 2) Uğruna ızdırap veya büyük üzüntü, sıkıntı çekmek, zarara girmek, ölmek.

yuva dut- (yap-): (3b, 6) 1) Yuva hazırlamak, yuva oluşturmak; 2) Evlenmek.

yüce kıl-: (7b, 7) Yüceltmek.

yürek ditre-: (36a, 21) Duygulanmak, endişe, korku duymak.

yüz çevir-: (46b, 21) Gösterdiği ilgiyi kesmek.

yüz dut-: (7a, 7) Yönelmek.

yüz şuyın yire saç-: (32b, 21) Onurunu ayaklar altına almak.

yüz sür-: (6b, 1) Tazim etmek, hürmet etmek

yüz yire sür-: (9b, 12) Tazim etmek, saygı göstermek

(birinin veya bir şeyin) yüzi şuyı hürmeti: (78b, 8) Birinin veya bir şeyin hatırına veya varlığına değer verildiği için.

Z

zaḥmet çek-: (60b, 4) Güçlkle karşılaşmak, sıkıntıya katlanmak.

zamān ṭol-: (5b, 19) Bir iş için ayrılan süre sona ermek.

zamān yüzün ağard-: (1b, 7) Beğenilir iş yapmak, iş ve davranışlarıyla yakınlarının övünmesine sebep olmak.

zehreler çāk ol-: (18b, 17) Çok korkmak.

zehr-i kātīl saç-: (4b, 13) Çevreye kötü propaganda yapmak veya insanları olumsuz davranışlara yönlendirmek, tahrik etmek, ortalığı karıştırmak.

zevāl bulma-: (12a, 11) Bozulup yok olmak, çökmek.

zevḵ u şafā sür-: (39b, 2-3) Rahat, sakin ve eğlenceli yaşamak.

zīr ü zeber ḵıl-: (24b, 13) Yerle bir etmek.

ziyān id-: (37b, 2) 1) Yersiz, boş yere harcamak 2) Zarara uğratmak.

ziyān ol-: (116b, 14) Boşuna harcanmak, zarar görmek.

ziyāret ḵıl-: (6a, 4) Birini görmeye gitmek.

2.3. DİNÎ VE TASAVVUFÎ UNSURLAR

2.3.1. Dinî Unsurlar

2.3.1.1. Allah

Süleymân-nâme'nin 61. Cildi Allah'ı konu edinen bir manzumeyle başlamaktadır. Bu manzumenin yanı sıra 61 ve 62. Ciltteki pek çok manzum ve mensur bölümde de Allah'ın ad ve sıfatları işlenmiştir. İslâmî görüşlere uygun olarak ele alınan Allah, âlemin yaratıcısı ve hükümdarıdır. Hz. Süleymân'a tahtı ve tacı veren, onu cihân mülküne peygamber kılan Allah'tır. Allah, Hz. Muhammed'in nurundan arşı yaratmıştır. Şekâvet ehlinin gönlüne dağ çeken, saâdet sahibine taç verendir. Sultanı kahr ile sefil, dervişi fazl ile zengin eden O'dur (1b, 2-6).

Her şeyi sanatla yaratan Allah, ne masnû ne de muhdistir. Hiçbir şeye ihtiyacı olmayan Allah, kamu şeyden münezzehtir. Onun hükümleri asla uydurulmamıştır. Kâdir olan Allah, suyu, katı taştan yumuşak bir şekilde çıkarırken, yumuşak sudan mermeri yaratmıştır. O, Halîl'in ateşini gül bahçesine, Hz. Mûsâ'nın asasını yılanı dönüştürürken, geyik kanından müşğ ve nafeyi, balık karnında anberi türetmiştir (1b, 11-13).

Aşağıdaki manzumede Allah'ın vasıfları delillerle sıralanmış, varlıklar kendi lisanlarıyla Allah'ı zikretmişlerdir:

Şıfâtı kûl hüve 'llâhu eḥaddur
Şameddür lem-yezel sultân-ı server (2a, 7)

İder tesbîḥ anı 'uḳâb-ı esved
Kılur tehlîl anı tûṭî-i aḥẓar (2a, 8)

Şaḳır tevḥîdî zıkrinde belâbil
Kılur taşdik işidüp verd-i aḥmer

Hezâr-destân dilinde biñ bir adı
Öger toḳsan toḳuz ismin kebûter (2a, 9)

Oğur sîmurğ-ı Kâfî süver-i Kâf
İder şükr sibâ‘ ile ğazanfer (2a, 10)

Gice tāvus ötüp eydür ki yâ Hayy
Hurūs eydür şehir Allāhu ekber

Şadāsı süğlinüñ elhamdüli ‘İllāh
Nidāsı şahinüñ yâ Rabb-ı dādger (2a, 11)

Turācuñ zikridür yâ mālîke ‘l-mülk
Toğanuñ nuṭkıdur ḥallākı atyār (2a, 12)

Âlemi “kün (ol)” diyerek yaratan, rahmeti sonsuz olan Allah’a, yapılan hataların, işlenen günahların affedilmesi için pek çok kez dilek dilenip duâlar edilmiştir. Edilen bu duâlar çoğu kez Allah tarafından kabul edilip günahlar affedilirken bazen de işlenen günahlar cezalandırılmıştır. Örneğin aşağıdaki metinde şeytanın iğvâsına kapılan öküz bir an olsun Allah’a isyan etmeyi içinden geçirince allâmü’l-guyûp olan Allah, öküzün cezalandırılması için sinekler müvekkiline emretmiştir. Sinekler müvekkili öküzün dimağına girip kudret neşterini vurunca öküz acılar içinde kalmıştır. Yaptığından pişman olan öküz, Allah’a tazarru kılıp hâl dilince münâcât edip Allah’tan günahının affedilmesini dilemiştir:

la‘ net kıldı dağı bir gün racîmi sürüp öküzüñ katına geldi eyitdi ki yâ şevr-i ‘azîm nedendür ki bu yedi (12) kat yirleri ve Kâf tağlarını üzerüne yüklenüp götürürsin diyüp ol kadar iğvâ virdi ki dâl itdi (13) öküz eyitdi ki yâ nice itmek gerekdür ki bu yük altından ḥalâş olam eyitdi bir kerre silkin (14) hareket eyle tā ki yirler zelzeleye gelüp kuleli Kâf yakıla cibâli arz arkañdan düşüp deryâ-yı Muḥîṭ (15) icine tağıla bu yükden ḥalâş olasın diyüp iğvâ viricek pes şevr-i ‘azîm diledi ki iblîs pür (16) teblîs söz ile ‘âmil olsa pes şevrüñ ḥālî ‘allâmü’l- guyûb ki Allāh Te‘âlādür ma‘lûm olup şevri (17) siñekler müvekkeline emr itdi ol ‘azîm ḥayvānuñ ol za‘îf cānavarcuḡ dimağına girüp kudret (18) nişterin eyle urdı ki acısı ḳafāsına çıkdı andan miḡdārın bilüp Allāha tazarru‘ kılop ḥāl (19) dilince münâcât idüp itdü ki günāha tevbe kıldı...(63a, 11-19)

Süleymân-nâme’de duâlar yalnızca günahların affı için edilmemiş, bazen Allah’a şükretmek, zor bir durumdan kurtulmak ya da bir istekte bulunmak için edilmiştir. Gerek nesir gerekse nazım bölümlerinde bu durumlarla ilgili pek çok örnek vardır. Örneklerden biri şu şekildedir: Basra meliki, Yahudilerle konuşmayı ve onlara yardımcı

yasakladığını duyurmuştur. Yasağa uymayan melikin karısı bir Yahudi'ye yardım etmiştir. Bunu öğrenen melik, karısının sağ elini kestirip karısını çöllere sürmüştür. Saka kuşu Hz. Süleymân'ın huzuruna gitmek için çölün üzerinde seyrederken kadını görmüş ve kadına yardım etmiştir. Kadının durumunu haber alan Hz. Süleymân kadını huzuruna çağırıp kadından hikâyesini dinlemiş ve kadının durumuna çok üzülmüştür. Hz. Süleymân, Allah'a münâcât ederek Allah'tan kadının kesik elinin tekar eski hâline gelmesini dilemiştir. Allah, Hz. Süleymân'ın münâcâtını kabul edip dileğini yerine getirmiştir (42a, 13-21; 42b, 1-12).

Hz. Süleymân, kendisine bunca taç, taht, mülk, saltanat veren binbir ümmeti kendi emrine tâbi kılan Allah'a binlerce kez şükretmiştir:

...Hak Sübhānehu ve Te'ālā kendüye bu kadar tāt u taht milketü ve saltanat (18) virdüğine biñ bir ümmeti emrine fermān ber kılduğına ins ü cin ü vahş u tıyūrı mūr u mār u çerende vü perendeyi (19) hükmine maḥkūm itdüğine ve yıl tahtın felekde götürdüğüne secdeye yüzün urup şükr-i (20) Yezdān itdi... (57b, 17-20)

Kâf sûresinin on altıncı âyetine¹⁰¹ telmihte bulunulan aşağıdaki örnekte Allah'ın insana nefsinden daha yakın olduğu vurgulanarak insanın Allah'a uygun amellerde bulunması, bâtılı terk edip âyet okuması gerektiği tavsiye edilmiştir:

Kendü nefsünden yakındur saña Hak
Bâtılı terk eyleyüben iste Hak

Oķu āyet Hak didi ḥable'l-verīd
Hakķı iste kurb-ı Hak ola mezīd (13a, 3)

Allah'ı zikretmenin yalnızca dille değil gönülle de yapılabileceğini anlatan aşağıdaki örnekte Allah'ın nazargâhının gönül olduğu ifâde edilmiştir:

ve iy feryādına sâ'ir ḥayvānat feryād edici cānavarcuķ bu ne feryād maķāmıdur eger ki dilünce Allāhu Te'ālāya (12) tesbīḥ iderseñ gönülde daḥı tesbīḥ olur zīrā ki zikri dilden kıpar şol dil ki nazargāh-ı Hakdur...(19b, 11-12)

¹⁰¹ Kaf sûresi, 50/16: “Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona verdiği vesveseyi de biz biliriz. Çünkü biz, ona şah damarından daha yakınız.” *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meâli*, haz. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, 19. bs., Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010, s. 518.

2.3.1.2. Melekler

Melekler, nûrânî varlıklar olup Allah'ın emirlerini yerine getirip Allah'a sürekli tesbih etmekle görevlidir. Erkeklik ve dişilik gibi cinsiyet kavramı olmayan melekler yemez, içmez ve uyumazlar.¹⁰² İkametgâhları göklerdir.¹⁰³ Cebrâil, Mîkâil, İsrâfil ve Azrâil dört büyük melektir. Meleklerin sayısı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Halkın gözünden nihan olan melekler Hz. Süleymân'nın çeşmine ayandırırlar:

Rûha şehrinden kalkıp Tedmür kal'asına toğrı (7) giderlerdi taht önünce
melâ'ike-i müvekkelün kudret kanadın açup uçuşurlardı halk (8)
gözlerinden nihân Süleymân çeşminde 'ayân hamdu Hakkı dimege ağız
açışurlardı...(4b, 6-8)

Melekler yiyip içmez, tek gıdaları Allah'ı zikredip ona şükretmektir:

...ammâ ki bizüm (13) hevâya muhtâcumuz yok gıdâmuz tesbîh-i Hâkdur
şükr-i Hudâdan gayrıya ihtiyâcumuz yokdur...(6b, 12-13)

Süleymân-nâme'de dört büyük meleğin yanı sıra pek çok melek adı geçmektedir. Bunlardan bazıları yalnızca adlarıyla anılırken, bazıları da ad ve görevleriyle birlikte anılmışlardır. Aşağıda başta dört büyük melek olmak üzere meleklerle, eserde anılan yönleriyle kısaca değinilmiştir.

2.3.1.2.1. Azrâil

Eserde melekü'l-mevt adıyla da anılan Azrâil can alması dolayısıyla zikredilmiştir:

Hem-çü 'Azrâ'îl alurdı cânlar iki pehlevân
Kim leş ü baş tutdı hâkî gök yüzün ervâh-ı cân (109a, 5)

2.3.1.2.2. Cebrâil

Dört büyük melekten biri olan Cebrâil eserde adı en çok anılan melektir. Rûhu'l-Kuds, Cibrîl, Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm, Tâvus-ı Kudsi, Peyk-i Celil adlarıyla da anılan Cebrâil, eserde daha çok Allah'tan gelen vahiyleri Hz. Süleymân'a ulaştırması

¹⁰² İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 18. bs., Kapı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 302.

¹⁰³ Ali Erbaş, "Melek" *DİA*, XXIX. Cilt., 2004, s. 38.

dolayısıyla zikredilmiştir. Hz. Süleymân'ın gözüne görünen Cebrâil, ona Allah'ın selâmını ve buyruğunu ulaştırmıştır:

Ṭāvus-ı Ḳudsî Peyk-i Celîl ya' nî ki Ḥazret-i Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm Süleymân 'aynında 'ayân gayrî maḥlûk (2) gözinde nihân gelüp Ḥaḳdan selâm virüp eyitdi ki yâ nebiyyu'llâh Ḥaḳ Te'âlâ eydür ol pîr sakḳâ ki gelüp (3) 'ömri uzunluğun müflisliginden tutduğı ecilden ve ğanîlerün 'ömri ḳaşîr olur didüğü sebebdan vaḳtî ki (4) 'ömri âḥire irdise ğanîliğ ile 'ömr sürmedin vefât itdi kendinün sözüni eceli taṣdîḳ (5) itdi ammâ ki devlet sa'âdetdür ve eger ki 'ömr-i 'azîze eyyâm-ı mühletdür benüm taḳdîrümnden taşra (6) iş yokdur vaḳtî ki bir kimsenenün eceli yakın gelse bir nefes daḥî ḥayât bulmaḳ mümkün degüldür...(101a, 1-6)

Eserde Cebrâil'in şekliyle ilgili bilgilere de yer verilmiştir. Bu bilgilere göre Cebrâil'in tavus kuyruğu şeklinde altı yüz kanadı vardır:

bir 'âlem gördüm şahrâsı ortasında bir nûrdan gül var bir melek-i muḳarreb Cebrâ'îl hey'ât altı yüz bir dürlü ḳanadları (17) var ṭāvus kuyruğı şeklinde bir nefes zîkr-i Ḥaḳdan ḥâlî degüller ve ol melek-i mu'azzamuñ tesbîḥi budur ki... (74b, 16-17)

2.2.1.2.3. İsrâfil

Dört büyük melekten bir diğeri olan İsrâfil, sûra üflemesiyle anılmıştır. Sâm ve Maklânı Hindî orduları arasında yaşanan şiddetli savaşın anlatıldığı metinde İsrâfil'in sûra üflemesi hâdisesine telmihte bulunulmuştur:

Maklân-ı Hindû daḥî on biñ er ile Sâm-ı süvâr üzere ṭurdı oğlanları daḥî tuş tuşa leşkerle (5) cenge ṭurdı cāzû şākirdleri daḥî Süleymânîlerle muḳâbil olup serverler tiğ ü teber birle ceng (6) idüp cāzûlar daḥî şîrgâhın ḳuvvet ile bir ḍarb u ḥarb itdiler kim çarḥ-ı felek döneli anuñ gibi (7) dâr-gîr ṭurmamış idi Süleymânîler Hindüstân dil-âverler ile kırk dört cāzûyla gün ḳubbe-i felege (8) dikilince ceng itdiler ol ṭarafdan cāzû-yı la'în Hind çerisinün bu resme cengin göricek bir elin (9) sînesine urup bir elin ağzına ḳoyup siḥr birle yine eyle çağırur kim şanasın şûr-ı İsrâfîl uruldu (10) felek gümleyüp yirle iñleyüp tağ u şahrâlar yankulandı ceyş-i Sâm-ı süvâr daḥî şöyle beliñlediler kim...(38a, 4-10)

İsrâfil, diğerk tüm meleklerden önce Allah'a secde ettiğı için şereflendirilirken şeytan ise Allah'a secde etmediğı için lânetlenmiştir:

...Âdem-i Şafînün ḥilḳati tamâm olup rub' -ı meskûn 'âlemine (17) gelmiş ola ve nesl-i mağârib ü meşârikî ṭutmuş ola Ḥaḳ Te'âlâ ol Âdem-i Şafînün ḥaḳḳında veleḳad kerremnâ benî âdeme (18) diyüpdür ve anuñ alınıdağı nûr-ı Ahmediyye ve envâr-ı şamediyye secde itmedüğün çün iblîse la'net

(19) itmiş ola ve İsrāfīl ḥazreti ‘aleyhi’s-selām cümle melā’ikeden evvel secde itdügi çün anuñ (20) ‘izzetin er turup ‘azīz tutmuş...(6b, 16-20)

2.3.1.2.4. Mîkâil

Mîkâil, rızıkları taksim etmekle, rahmet yağdırmakla ve rüzgâr estirmekle görevli olan melektir.¹⁰⁴ Süleymân-nâme’de ise Mîkâil, Hz. Süleymân’a duâsının Allah tarafından kabul edildiğini ulaştırması münâsebetiyle anılmıştır:

Mikā’îl ‘aleyhi’s-selām Süleymāna gelüp selām virdi eyitdi yā nebīyya’llāh minnet ol Ḥālīka ki du’āñı (14) qabûl itdi Kemānūr Nā’ā’ile melek yarlıgayup evvel ki mertebesin yine müyesser itdi diyüp ḥaber viricek... (72b, 13-14)

2.3.1.2.5. Hârût ve Mârût

Bakara sûresinin 102. âyetinde adları geçen bu melekler daha çok sihirle birlikte anılmaktadır.¹⁰⁵ Aşağıdaki örnekte yüzbinlerce sâhir öğrencisinin Hârût ve Mârût’un vekili olduğu ifade edilmiştir:

Hümâyûn Şāh incinüp eyitdi ki yā nebīyyu’llāh ben bu ḥidmete varayın amma ki Qāhir bin Sām-süvār benümle (10) bile gerekdür zîrā ki ol cāzū şunuñ bigi mel’ûnadur ki altı kez yüz biñ sâhire şākirdleri vardur (11) Hârût ile Mârûtuñ vekilidür...(67b, 9-11)

2.3.1.2.6. Kirāmân Kâtibîn

İnsanların sağında ve solunda bulunan hayır ve şerlerini amel defterine kaydeden bu melekler¹⁰⁶ eserde Hz. Süleymân ve Zâhid arasında geçen sohbet dolayısıyla söz konusu edilmiştir:

Allāh Te’ālā beni şorusuz uçmağa qoya Süleymān eyitdi ol daḥı elümden gelmez yarlıgamaq uçmağa [61a] (1) qoymaq Allāh ellindedür zâhid yine didi ki kirāmāñ kâtibîn daḥı her âdemide vardur ḥayrın yazar sağ omuzında (2) oturur ve şerrin yazan sol omuzunda oturur imdi dilerem ki şer yazan kirāmāñ kâtibine diyesin benüm (3) şerrüm yazmaya merḥamet kıla Süleymān didi ki ol daḥı elümden gelmez emr-i Ḥaḳ ile anlar ḥayr şer cümlesin yazsa (4) gerek...(60b, 21; 61a, 1-4)

¹⁰⁴ Pala, a.g.e., s. 320.

¹⁰⁵ A.g.e., s. 194.

¹⁰⁶ *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, haz. İsmail Karagöz, DİB Yayınları, Ankara, 2015, s. 380-381.

2.3.1.2.7. Rıdvân

Süleymân-nâme’de Rıdvân cennet kapısının bekçisi olarak anılmıştır:

Haḳ Te‘ālā ol bî-çârelerüñ günâhın ‘afv kılup âḥir zamân (10) peygâmbiri Muḥammedüñ ol ḥabîb-i şamedüñ şalla’llāhu ‘aleyhi vesellem nūr-ı ‘azâmetin yâd itdüğü çün cemî‘ (11) ‘âşîlerüñ günâhın ‘afv kılup zebânîlere emr itdüm cehennemden ve ejderhâ ağzından çıkarup dördünci kat (12) gökdeki cennet kapısına iltüp Rıdvâna teslîm eyledük...(113a, 9-12)

2.3.1.2.8. Cevhiyâ’il Melek

Süleymân-nâme’de kabir müvekkili olan Cevhiyâ’il melek, Allah’ın emriyle Süleymânlığını tamamlayan peygamberlerin yüzüklerini ellerinden alıp bu yüzüklerle bir kubbe yapmakla görevli melektir:

Zerre taḡına gelüp müvekkel-i mezâr mübârek melek-i Cevhiyâ’il ol gelüp uğrayan Süleymânlaruñ ḥâtemin (2) alup Süleymânlar ḥâteminden bir kubbe yapup tamâm eyledi ḥâtemi alınan Süleymânlar ne kadar ki ḥâtemlerin taleb (3) itdiler emr-i Haḳ olmamağın ellerine girmedi... (77a, 1-3)

2.3.1.2.9. Hirâtîli ve Merâhîli Melek

Bu melekler Hz Süleymân’ın yaptırdığı mescidin bekçiliğini yapan meleklerdir. Allah’ın emriyle o mescid kapısının sağ ve sol tarafında dururlar. Bu melekler insan sûretinde ve dört kanatlıdır. Kapının sağında duran meleğin adı Hirâtîli, sol tarafında duran meleğin adı ise Merâhîli’dir. Elllerinde ateşten kılıç bulunan bu meleklerin vazifesi münkir ve müşriklerin mescide girmesini engellemektir:

iki taş ol kubbeye tûrurlardı bekçileri var idi gözlerler idi ve andan sonra Allāhuñ emrile ol mescid (10) kapısında iki firişte iki cânibde ḥâzır tûrurlardı enbiyâ gözlerinde ‘ayân ümerâ vüzerâ gözlerinde nihân (11) bir sağında tûrurdu âdem şeklinde ve illâ ki dört kanadlu firişte ellerinde birer oddan kılıç tutarlar idi (12) vaḳtî ki münkirlerden ve müşriklerden ol mescide girmek taleb itseler kudret tîḡıla çalup gevdelerin (13) od tutup yanardı derdine hiç dermân bulunmayup kül olup cânların çıkardı ol kapunuñ sağ (14) tarafında tûran firişte adına Hirâtîl-i melek dirler ve şol tarafında tûran firiştenüñ adına Merâhîl-i (15) melek dirler (86b, 9-15)

2.3.1.2.10. Kemânûr Nâ‘â‘îl

Bu meleğin vazîfesi diğer tüm melekler gibi Allah’ın emirlerini yerine getirip dâima Allah’ı zikretmektir. Fakat bu melek Allah’ı zikretme vazîfesini unutur. Bu yüzden Allah tarafından dördüncü kattan sürülür. Kemânûr Nâ‘â‘îl melek Hz. Süleymân’dan Allah’ın kendisini affetmesi için yardım ister (8a; 8b, 1-5).

2.3.1.2.11. Kiflîz ve Miflîz

Hz. Süleymân’ın hizmetinde bulunan meleklerdir. Bu melekler, Hz. Süleymân’ın Zâhid ile sohbetini tamamlamasından sonra seccadesini nübüvvet tahtına götürmeleri (71b, 7-11) ve Hz. Süleymân’a karşı gelen âsî cinlerin küçük testilere konulması (143a, 9-20) hâdiseleri dolayısıyla anılmıştır.

2.3.1.2.12. Nagmagâ‘îl Melek

Rüzgârın müvekkili olan Nagmagâ‘îl melek, Süleymân-nâme’de Hz. Süleymân’ın tahtının bir yerden başka bir yere götürülmesinden (57a, 1- 3) ya da Hz. Süleymân’a ulaşması gereken bir haberi ulaştırmaktan (66a, 2-4) sorumlu melektir.

2.3.1.2.13. Salsâ‘îl Melek

Salsâ‘îl melek akreb burcu müvekkilidir. Kerrubîyûn arasında lakabı Hirkâ‘îl, tekvinler arasında ise adı Kayyume’dır. Hz. Süleymân, Salsâ‘îl meleği İlyav Yahunasen’e zarar veren cini bulup huzuruna getirmesiyle görevlendirmiştir (114a, 10-13).

Yukarıda adları zikredilen melekler dışında Hz. Süleymân’ın divanında hazır bulunan ve bazı varlıklara müvekkil olan daha pek çok melek vardır:

...andan sonra müvekkil-i taht-ı Herkiyâ‘îl melek-i a‘zam (6) karşı gelüp müvekkil-i hâtem ‘Azrayâ‘îl ol melek-i ekrem birle Süleymân Hâzretinüñ koltuğına (7) girüp bismi‘llâh diyüp tahta çıkardılar andan sonra müvekkil-i Süleymân Nürnâ‘îl melek ve müvekkil-i (8) tâc-ı Leţfâtâhür melik gelüp müvekkil-i cinnî ile ve müvekkil-i ehremen ile ve müvekkil-i sibâ‘ ve müvekkil-i (9) behâyim ve müvekkil-i bād ve müvekkil-i hâk ve müvekkil-i âteş ve müvekkil-i deryâ fi‘l-cümle müvekkilüne (10)‘âlem-i mâ-sevâ gelüp Süleymân Hâzretine selâm virüp halk gözinden nihân Süleymân ‘aynında ‘ayân (11) nübüvvet tahtının şaf bağlayup ayağın tırdılar...(55b, 5-11)

2.3.1.3. Kitaplar

Allah tarafından peygamberler vâsıtasıyla insanlara gönderilen semâvî kitaplar, Allah'ın emir ve yasaklarını içerir. Bunlar, Hz. Mûsâ'ya gönderilen Tevrat, Hz. Dâvûd'a gönderilen Zebûr, Hz. İsâ'ya gönderilen İncil ve en son olarak da Hz. Muhammed'e gönderilen Kur'ân-ı Kerîm'dir.¹⁰⁷

Süleymân-nâmede dört kutsal kitabın adı da zikredilmiştir. Eserde en çok Tevrat ve Zebûr anılırken, geçme sıklığı bakımından onları Kur'ân izler. İncil ise yalnızca bir yerde o da Tevrat'la birlikte anılmıştır:

İy Huzā İncil ü Tivrātun haqqı

Muṣḥaf u āyet-i Qur'ānuñ haqqı (129b, 9)

Kur'ân-ı Kerîm; eserde “Kelâm-ı Kadîm”, “Kitâb-ı Kerîm”, “Kur'ân-ı Hak”, “Furkân” adlarıyla da anılmıştır. Firdevsî, eserde bir hâdiseyi açıklamak, hâdiseyi delillendirip pekiştirmek için Kur'ân-ı Kerîm'in ilgili âyetinden iktibas yapmıştır.

İnsanın kendini tanıyıp bilmesinin, kibirlenip gurura kapılmamasının yolu Kur'ân-ı Kerîm'i öğrenmekten geçer:

Kendüye yardımcı nâzır göre

Er gerek ki kendüzini görmeye (32a, 16)

Kendüzin Qurân-ı Hak öğremeye

İy meniden hilkat olan görme özin (32a, 17)

Tevrat ve Zebûr, eserin pek çok yerinde bu kitaplardan örnekler verilmesi dolayısıyla anılmıştır. Hz. Süleymân geçmiş gelecek bütün peygamberlerin ruhları için Allah'a duâ ederken Zebûr ve Tevrat'tan yedişer âyet okur:

...Ḥazret-i Süleymân 'aleyhi's-selâm yedi âyet Tivrâtdan yedi âyet Zebûrdan (12) okuyup şıdķ ile du'ā kıluv evvel Âdem âhîr Muḥammed cemî' gelmiş gelecek peygâmbler ervâhına şalavât el yüze sürdiler... (72b, 11-12)

¹⁰⁷ Osman Kavalcı, *Dîvan Şiirindeki Na'nlarda Dinî ve Tasavvufî Unsurlar*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1992, s. 45.

Hız. Süleymân'ın veziri olan Âsaf bin Berahyâ, Hız. Süleymân'ın yaptırdığı mescidde minbere çıkarak Allah'a hamdedip Tevrat ve Zebûr'dan âyetler okur:

...ol kelîsâyı yıkdurup bir laîf mescid bünyâd (11) itdürdi Hâzreti Süleymân içine girüp cum' a namâzın kılup andan soñra Âsaf bin Berhıyâ (12) ol serveri Benî İsrâ' il â' lem-i ' ulemâ menbere çıkup Allâhu Te' âlâya hamd idüp va' z idüp Tevrât (13) Zebûr âyetlerin okudu...(12b, 10-13)

Sâm'ın şeytan tarafından esir alınışının anlatıldığı aşağıdaki örnekte Tevrat ve Zebûr'un sûre ve âyet sayıları zikredilmiştir:

...Benî İsrâ' ilün (2) on iki sebtun begleri ' Arab u ' Urabâ yegleri Hind ile Sind mehterleri Sâmsüvâra tâbi' olan melikler ile (3) hâcet namâzın kılup Allâhdan ' inâyet isteyüp kendüden himmet ve yardım umdukların işidüp gâyet (4) gâmgîn dil perişân olup ol gice şubh olıncaya degin Tevrât-ı kebîr ki ol zamânda on iki biñ sûre (5) idi ve her sûresi on iki biñ âyet idi ve kitâb-ı Zebûr yüz elli sûre idi her sûresi yüz elli âyet idi (66a, 1-5)

Hız. Süleymân, Zâhid ile sohbet ederken Zâhid, Hız. Süleymân'a Tevrat'ın Hız. Mûsâ'ya kaç kelime olarak indirildiğini, kelimelerinin mâna ve hükümlerinin neler olduğunu sorar. Hız. Süleymân, Zâhid'e, Tevrat'ın Hız. Mûsâ'ya Tûr Dağında¹⁰⁸ evvelâ on kelime¹⁰⁹ olarak indirildiğini¹¹⁰ ve bu indirilen kelimelerin de yed-i kudret ile zümrüd taşından tahtalar üzerine yazıldığını dile getirerek bu on kelimenin neler olduğunu zikreder:

...su 'âlüm (7) var haber vir baña ki Tevrât Mûsâya geldi kaç kelime idi ve her kelimenün ma' nîsi ne idi ve ahkâm (8) ne vech ile idi cevâb virüp eydür ki bilgil ki Tûr tağında Hâk Te' âlâ Mûsâ peygâmbere ' am Tevrâtı (9) ki indürdi zümürüd taşından tahtalar üzerinde yazılmış idi ki ve yed-i kudret ile kazılmışdı evvel on kelime (10) indürdi evvel Allâha şîrk getürmeyesiz ikinci uğurlık itmeyesin üçüncü zinâ itmeyesiz dördüncü nâ-hâk yire (11) kan dökmeysesiz beşinci suçsuz kişiyi bir sultân katında yavuzlğıla añup depeletmeyesiz altıncı kimseye (12) sihr eylemeyesiz yedinci ribâ yimeysesiz sekizinci muşşına ' avrata sögmeyesiz tokuzuncı kâfirlerle harb idicek kaçmayasız (13) onuncu sebt günin saklayasız... (61b, 6-13)

2.3.1.4. Âyet ve Hadisler

¹⁰⁸ Pala, a.g.e., s. 461.

¹⁰⁹ Bk. Ömer Faruk Harman, "On Emir" *DİA*, XXXIII. Cilt, 2007, s. 347-350; Ayrıca bk. *Tevrat*, çev. Hakkı Demirel, 2. bs., Müjde Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 75.

¹¹⁰ Tevrât'ın nasıl indirildiğiyle ilgili bk. Baki Adam, "Tevrât" *DİA*, XLI. Cilt, 2012, s. 41-45.

Süleymân-nâme’de âyet ve hadislere tam ve kısmî iktibaslar veya telmih yoluyla yer verildiği görülmektedir. Yazar bu âyet ve hadisleri bahsi geçen konuları delillendirmek ve anlatımına güç katmak için kullanmış; hattâ bunların Türkçe açıklamalarını da vermiştir. Eserde âyet ve hadislerin yanında bazı sûre adları da geçmektedir. Fâtiha sûresi bunlardan biridir. Firdevsî, ömrünü harcayıp ortaya koyduğu eserini okuyacaklardan ruhunun şâd olması için Fâtiha sûresini okuyarak kendisi yâd etmelerini istemiştir:

Bu hikâyetden budur maşşûdumuz
Fâtihayla yâd idesin yâ imâm (13a, 20)

Varca ‘ömrüm harc idüben söyledüm bunca kitâb
Fâtihayla yâd ide Firdevsiyi cümle şîhâb (59a, 2)

Fâtiha sûresi, “Seb‘e’l-Mesânî” adıyla Yâsîn ve Hûd sûreleriyle birlikte anılırken “Tebâreke” kelimesinin iktibas edilmesiyle Mülk sûresi, “Amme” kelimesinin iktibas edilmesiyle de Nebe’ sûresi zikredilmiştir:

Nitekim okunır Seb‘e’l-Mesânî
Tebâreke ‘ Amme Yâsîn sûre-i Hûd (71a, 7)

Adı zikredilen sûrelerden biri de Kâf sûresidir:

Oğur sîmurğ-ı Kâfî süver-i Kâf
İder şükr sibâ‘ ile ğazanfer (2a, 10)

Firdevsî, eserinde aşağıda tespit edebildiğimiz âyet ve hadislere yer vermiştir. İktibas edilen âyet ve hadislerin tam meâli dipnotlarda verilmiştir.

2.3.1.4.1. Âyetler¹¹¹

- ennâ şabebnel-mâ‘e şabbân¹¹² (29b, 9)
- şümme şaķaķnâ‘l-arza şaķķan¹¹³ (29b, 10)

¹¹¹ Âyetlerin Türkçe meâlleri için Diyanet İşleri Başkanlığının Kur’ân-ı Kerîm Meâli esas alınmıştır. Bk. *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, haz. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, 19. bs., Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010.

¹¹² Kur’ân-ı Kerîm, Abese sûresi, 80/25: “Gerçekten biz, yağmuru bol bol yağdırdık.”

¹¹³ Kur’ân-ı Kerîm, Abese sûresi, 80/26: “Sonra toprağı, iyiden iyiye yarıdık!”

- cezā 'en bi-mā kānū ya' melūn¹¹⁴ (28a, 17)
- vescud vaḳterib¹¹⁵ (28b, 9)
- rabbenā lā-tuziğ ḳulūbenā ba' de iz hedeytenā¹¹⁶ (29a, 11)
- inne 'd-dīne ' inde 'llāhi 'l-İslāmu¹¹⁷ (42a, 6)
- Rabbenā ḳalemnā enfusenā ve in lem tağfir lenā ve terḥamnā le-nekūne mine 'l-ḥāsirīn Ve lā taḳrebā ḥazīhi 'ş-şecere fe-tekūnā mine 'z-zālimīn¹¹⁸ (31a, 14)
- izā cā'e eceluhum fe-lā yeste 'ḥirūne sâ' aten ve-lā yestakdimūne¹¹⁹ (101a, 7)
- innehu kāne ḳalūmen cehūlen¹²⁰ (27a, 8)
- ve 'z-zākirīne Allāhe keşīren ve 'z-zākirātī¹²¹ (27b, 7)
- inn' Allāhe yuḥibbū 't-tevvābīne ve yuḥibū 't-müteṭahhirīn¹²² (27b, 6)
- ve ḳūmū lillāhi ḳānitīne¹²³ (28b, 7)
- ebā vestekbere ve kāne mine 'l-kāfirīne¹²⁴ (28b, 18)

¹¹⁴ Kur'ân-ı Kerîm, Ahkâf sûresi, 46/14: "Onlar cennetliklerdir. Yapmakta olduklarına karşılık, orada sürekli kalacaklardır."

¹¹⁵ Kur'ân-ı Kerîm, Alâk sûresi, 96/19: "Hayır! Sakın sen ona uyma; secde et ve Rabbine yaklaş."

¹¹⁶ Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân sûresi, 3/8: "(Onlar şöyle yakarır) 'Rabbimiz! Bizi hidayete erdirdikten sonra kalplerimizi eğiltme. Bize katından bir rahmet bahşet. Şüphesiz sen çok bahşedensin.'"

¹¹⁷ Kur'ân-ı Kerîm, A'râf sûresi, 7/23: "Dediler ki: 'Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden olursun.'"

¹¹⁸ Kur'ân-ı Kerîm, A'râf sûresi 7/19: "Ey Âdem! Sen ve eşin cennette kalın. Dilediğiniz yerden yiye. Fakat şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz."; Kur'an-ı Kerîm, Bakara, 2/35: "Dedik ki: 'Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiye, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.'"

¹¹⁹ Kur'ân-ı Kerîm, A'râf sûresi, 7/34: "Her milletin belli bir eceli vardır. Onların eceli geldi mi, ne bir an geri kalabilirler, ne de öne geçebilirler."

¹²⁰ Kur'ân-ı Kerîm, Ahzâb sûresi, 33/72: "Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir."

¹²¹ Kur'ân-ı Kerîm, Ahzâb sûresi, 33/35: "Şüphesiz müslüman erkeklerle müslüman kadınlar, mü'min erkeklerle mü'min kadınlar, itaatkâr erkeklerle itaatkâr kadınlar, doğru erkeklerle doğru kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, Allah'a derinden saygı duyan erkekler, Allah'a derinden saygı duyan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, namuslarını koruyan erkeklerle namuslarını koruyan kadınlar, Allah'ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya, işte onlar için Allah bağışlanma ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır."

¹²² Kur'ân-ı Kerîm, Bakara sûresi, 2/222: "Sana kadınların ay hâlini sorarlar. De ki: 'O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay hâlinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever.'"

¹²³ Kur'ân-ı Kerîm, Bakara sûresi, 2/238: "Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a gönülden boyun eğerek namaza durun."

¹²⁴ Kur'ân-ı Kerîm, Bakara sûresi, 2/34: "Hani meleklerle, 'Âdem için saygı ile eğilin' demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu."

- vellezīne keferū evliyā 'uhumū 't-ṭāgūtu yuḥricūnehum mine 'n-nūri ile 'z-zulūmāti ¹²⁵ (29a, 2)
- velmū 'minūnu küllün āmene bi 'llāhi ¹²⁶ (29a, 8)
- Allāhu veliyyū 'l-lezīne āmenū yuḥricuhum mine 'z-zulūmāti ile 'n-nūri ¹²⁷ (29a, 9)
- innī ḥālikun beşeran min ṭīnin ¹²⁸ (46a, 17)
- Rabbenā ve lā tuḥammilnā mā lā taḳatelenā bihi va' fū 'annā vaḡfir lenā verḥamnā ente mevlānā fen şurnā 'ale 'l-ḳavmi 'l kafirīn ¹²⁹ (87a, 15)
- ve mā tuḳaddimū li-enfusikum min-ḥayrin tecidūhū 'inde 'llāhi ¹³⁰ (100b, 13)
- inn 'allāhe yuḥibbū 'l mütetāhhirīn ¹³¹ (114a, 18)
- fe-seyekfīkehumu 'llāhu ve hüve 's-semī' ü 'l-' alīm ¹³² (128b, 2)
- ve yuḳīmū 'ş-şalate ve yu'tū 'z-zekāte ve zālike dīnū 'l-ḳayyimetī ¹³³ (43b, 15)
- unzurū ilā şemerihī izā eşmere ¹³⁴ (30a, 2)

¹²⁵ Kur'ân-ı Kerîm, Bakara sûresi, 2/257: "Allah, iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin velileri ise tâgûttur. (O da) onları aydınlıktan karanlıklara (sürükleyip) çıkarır. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalırlar."

¹²⁶ Kur'ân-ı Kerîm, Bakara sûresi, 2/285: "Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, mü'minler de (iman ettiler). Her biri; Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler ve şöyle dediler: 'Onun peygamberlerinden hiçbirini (diğerinden) ayırt etmeyiz.' Şöyle de dediler: 'İşittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz! Senden bağışlama dileriz. Sonunda dönüş yalnız sanadır.'"

¹²⁷ Kur'ân-ı Kerîm, Bakara sûresi, 2/257: "Allah, iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin velileri ise tâgûttur. (O da) onları aydınlıktan karanlıklara (sürükleyip) çıkarır. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalırlar."

¹²⁸ Kur'ân-ı Kerîm, Sâd sûresi, 38/71: "Hani, Rabbin meleklere şöyle demişti: 'Muhakkak ben çamurdan bir insan yaratacağım.'"

¹²⁹ Kur'ân-ı Kerîm, Bakara sûresi, 2/286: "Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar. Onun kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararınadır. (Şöyle diyerek dua ediniz): 'Ey Rabbimiz! Unutur, ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma! Ey Rabbimiz! Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme! Bizi affet, bizi bağışla, bize acı! Sen bizim Mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et.'"

¹³⁰ Kur'ân-ı Kerîm, Bakara sûresi, 2/110: "Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin. Kendiniz için her ne iyilik işlemiş olursanız, Allah katında onu bulursunuz. Şüphesiz Allah, bütün yaptıklarınızı görür."

¹³¹ Kur'ân-ı Kerîm, Bakara sûresi, 2/222: "Sana kadınların ay hâlini sorarlar. De ki: 'O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay hâlinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever.'"

¹³² Kur'ân-ı Kerîm, Bakara sûresi, 2/137: "Eğer onlar böyle sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse, gerçekten doğru yolu bulmuş olurlar; yüz çevirirlerse onlar elbette derin bir ayrılığa düşmüş olurlar. Allah, onlara karşı seni koruyacaktır. O, hakkıyla iştir, hakkıyla bilendir."

¹³³ Kur'ân-ı Kerîm, Beyyine sûresi, 98/5: "Hâlbuki onlara, ancak dini Allah'a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir."

¹³⁴ Kur'ân-ı Kerîm, En'âm sûresi, 6/99: "O gökten su indirendir. İşte biz onunla her türlü bitkiyi çıkarıp onlardan yeşillik meydana getirir ve o yeşil bitkilerden, üst üste binmiş taneler, -hurma ağacının tomurcuğunda da aşağıya şarkmış salkımlar- üzüm bahçeleri, zeytin ve nar çıkarırız: (Her biri) birbirine benzer ve (her biri) birbirinden farklı. Bunların meyvesine, bir meyve verdiği zaman, bir de olgunlaştığı zaman bakın. Şüphesiz bunda inanan bir topluluk için (Allah'ın varlığını gösteren) ibretler vardır."

- eve men kâne meyten fe-aḥyeynāhu ve ce‘ alnā lehu nūran yemṣī bihi fī ‘n-nāsi kemen meṣeluhu fī ‘z-ḥulūmātī leyse biḥāricin minhā¹³⁵ (48b, 13-14)
- ve mine ‘l-mā ‘i külle şey ‘in hayye¹³⁶ (20b, 14; 60b, 8)
- fe-fehhamnāhā Süleymāne¹³⁷ (46a, 15)
- ḥulnā yā nā rukūnī berden ve selāmen ‘ alā İbrāhīme ve erādū bihi keyden fe-ce‘ alnā humu ‘l-aḥserīne¹³⁸ (128a, 19-20)
- Lā ilāhe illā ente sübhāneke innī kuntü mine ‘z-ḥālimīne¹³⁹ (128b, 1)
- enescudu li-mā te ‘murunā¹⁴⁰ (29a, 6)
- elā innehu bi-küllī şey ‘in muḥīṭu¹⁴¹ (48a, 9)
- inne ‘aleyke la‘ nete ilā yevmi ‘d-dīni¹⁴² (29a, 4)
- mā nunezziluhu illā bi-ḥaderin ma‘ lūmin¹⁴³ (100b, 7)
- le-hā seb‘ atu ebvābin li-küllī bābın minhum cüz ‘ün maḥṣūmun¹⁴⁴ (130b, 13)
- tevekkeltü ‘ alā ‘llāhi¹⁴⁵ (7a, 2)
- ve mā min dābbetin fi ‘l-arzi illā ‘ alā ‘llāhi rızkuhā¹⁴⁶ (31b, 2; 62a, 19)

¹³⁵ Kur’ân-ı Kerîm, En‘âm sûresi, 6/122: “Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine, insanlar arasında yürüyeceği bir nur verdiğimiz kimsenin durumu, hiç, karanlıklar içinde kalmış, bir türlü ondan çıkamamış kimsenin durumu gibi olur mu? İşte kâfirlere, işlemekte oldukları çirkinlikler böyle süslü gösterilmiştir.”

¹³⁶ Kur’ân-ı Kerîm, Enbiyâ sûresi, 21/30: “İnkâr edenler, göklerle yer bitişikken, bizim onları ayırdığımızı ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?”

¹³⁷ Kur’ân-ı Kerîm, Enbiyâ sûresi, 21/79: “Biz hüküm vermeyi Süleymân’a kavratmıştık. Zaten her birine hükümler ve ilim vermiştik. Dâvûd ile birlikte, Allah’ı tespih etmeleri için dağları ve kuşları onun emrine verdik. Bunları yapan biz idik.”

¹³⁸ Kur’ân-ı Kerîm, Enbiyâ sûresi, 21/69-70: “‘Ey ateş! İbrahim’e karşı serin ve esenlik ol’ dedik. Ona böyle bir tuzak kurmak istediler. Fakat biz onları en çok zarar edenler durumuna düşürdük.”

¹³⁹ Kur’ân-ı Kerîm, Enbiyâ sûresi, 21/87: “Zünnûn’u da hatırla. Hani öfkelenerek (halkından ayrılıp) gitmişti de kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Derken karanlıklar içinde, ‘Senden başka hiçbir İlâh yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum’ diye dua etti.”

¹⁴⁰ Kur’ân-ı Kerîm, Furkân sûresi, 25/60: “Onlara, ‘Rahmân’a secdeye kapanın denildiğinde Rahmân da nedir? Senin bize emrettiğine mi secde edeceğiz?’ derler ve bu onların nefretini artırır.”

¹⁴¹ Kur’ân-ı Kerîm, Fussilet sûresi, 41/54: “İyi bilin ki, onlar Rablerine kavuşma konusunda şüphe içindedirler. İyi bilin ki, O, her şeyi kuşatandır.”

¹⁴² Kur’ân-ı Kerîm, Hicr sûresi, 15/35: “Şüphesiz hesap gününe kadar lânet senin üzerinedir, dedi.”

¹⁴³ Kur’ân-ı Kerîm, Hicr sûresi, 15/21: “Hiçbir şey yoktur ki hazineleri yanımızda olmasın. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz.”

¹⁴⁴ Kur’ân-ı Kerîm, Hicr sûresi, 15/44: “Onun yedi kapısı vardır ve her kapıya onlardan bir grup ayrılmıştır.”

¹⁴⁵ Kur’ân-ı Kerîm, Hûd sûresi, 11/56: “İşte ben, hem benim, hem sizin Rabbiniz olan Allah’a dayandım. Yeryüzünde bulunan hiçbir canlı yoktur ki, Allah, onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbin dosdoğru bir yol üzerindedir.”

¹⁴⁶ Kur’ân-ı Kerîm, Hûd sûresi, 11/6: “Yeryüzünde hiçbir bir canlı yoktur ki, rızkı, Allah’a ait olmasın. Her birinin (dünyada) duracakları yeri de, (öldükten sonra) emaneten konulacakları yeri de O bilir. Bunların hepsi açık bir kitapta (Levh-i Mahfuz’da yazılı)dır.”

- inn 'Allāhe 'azīzun zū-intikām ¹⁴⁷ (42a, 6)
- Kul hüve 'llāhu eḥad Allāhū 'ş-şamedü lem-yelid ve lem-yüled ve lem-yekun lehu küfüven eḥad ¹⁴⁸ (83a, 2-3)
- veleḥad kerremnā benī ādeme ¹⁴⁹ (6b, 17)
- escudu limen ḥalaḳte ṭinān ¹⁵⁰ (29a, 5)
- cā 'e 'l-ḥaḳḳu ve zehaḳa 'l-bāṭıl ¹⁵¹ (47b, 6)
- vebteḡı fīmā āteke 'llāhu 'd-dāru 'l āḫirete ve lā-tensā naşībeke mine 'd-dünyā ve aḫsene kemā aḫsene 'llāhu ileyke ¹⁵² (100b, 11)
- 'allemnāhu min ledünnā 'ilmen ¹⁵³ (114a, 19)
- inne enkere 'l-eşvāti le-şavtü 'l-ḥamīr ¹⁵⁴ (31a, 19)
- fe tebāreke Allāhu aḫsenu 'l-ḥālikīn ¹⁵⁵ (44b, 21); (45a, 1)
- ule 'ike ketebe fī-ḳulūbihimu 'l-īmāne ¹⁵⁶ (114a, 14)
- ve li 'llāhi ḥazā 'īnu 's-semevāti ve 'l-arḫi ¹⁵⁷ (29b, 7)

¹⁴⁷ Kur'ân-ı Kerîm, İbrâhim sûresi, 14/47: "Sakin Allah'ın, peygamberlerine verdiği sözden cayacağını sanma! Şüphesiz Allah, mutlak güç sahibidir, intikam sahibidir."

¹⁴⁸ Kur'ân-ı Kerîm, İhlâs sûresi, 112/1-2-3-4: "De ki: 'O, Allah'tır, bir tektir.' Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir.) O'ndan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir.) Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir.) Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir."

¹⁴⁹ Kur'ân-ı Kerîm, İsrâ sûresi, 17/70: "Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık."

¹⁵⁰ Kur'ân-ı Kerîm, İsrâ sûresi, 17/61: "Hani meleklerle, 'Âdem için saygı ile eğilin' demiştik, onlar da saygı ile eğilmişlerdi. Yalnız İblis saygı ile eğilmemiş, 'Hiç ben, çamur hâlinde yarattığın kimse için saygı ile eğilir miyim?' demişti."

¹⁵¹ Kur'ân-ı Kerîm, İsrâ sûresi, 17/81: "De ki: 'Hak geldi, batıl yok oldu. Şüphesiz batıl, yok olmaya mahkûmdur.'"

¹⁵² Kur'ân-ı Kerîm, Kasas sûresi, 28/77: "Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez."

¹⁵³ Kur'ân-ı Kerîm, Kehf sûresi, 18/65: "Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş, kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik."

¹⁵⁴ Kur'ân-ı Kerîm, Lokmân sûresi, 31/19: "Yürüyüşünde tabî ol. Sesini alçalt. Çünkü seslerin en çirkini, şüphesiz eşeklerin sesidir!"

¹⁵⁵ Kur'ân-ı Kerîm, Mu'minûn sûresi, 23/14: "Sonra bu az suyu 'alaka' hâline getirdik. Alakayı da 'mudga' yaptık. Bu 'mudga'yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihâyet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratılanların en güzeli olan Allah'ın şânı ne yücedir!"

¹⁵⁶ Kur'ân-ı Kerîm, Mücâdele sûresi, 58/22: "Allah'a ve ahiret gününe iman eden hiçbir topluluğun, babaları, oğulları, kardeşleri yahut kendi soy-sopları olsalar bile, Allah'a ve peygamberine düşman olan kimselere sevgi beslediğini göremezsin. İşte Allah onların kalplerine iman yazmış ve onları kendi katından bir ruh ile desteklemiştir. Onları, içlerinden ırmaklar akan ve içlerinde ebedî kalacakları cennetlere sokacaktır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte onlar, Allah'ın tarafında olanlardır. İyi bilin ki, Allah'ın tarafında olanlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."

¹⁵⁷ Kur'ân-ı Kerîm, Münâfikûn sûresi, 63/7: "Onlar, 'Allah Resûlü'nün yanında bulunanlara (muhacirlere) bir şey vermeyin ki dağılıp gitsinler' diyenlerdir. Hâlbuki göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır. Fakat münafıklar (bunu) anlamazlar."

- yunbitu leküm bihi 'z-zer'e ve 'z-zeytüne ve 'n-neḥıyle vel' anāb ¹⁵⁸ (30a, 3)
- min külli 'ş-şemerātı ¹⁵⁹ (30a, 5)
- inne fī zalıke le-āyeten li-ḳavmin yezzeḳkerūn ¹⁶⁰ (30a, 8)
- ve ce' alnā'l-leyle libāsen ¹⁶¹ (27a, 14)
- mā kezebe 'l-fu 'ādü mā-rā'e ¹⁶² (114a, 17)
- innehu min Süleymāne ve innehu bismi 'llāhi 'r-raḥmāni 'r-raḥīm ellā ta' lū a' leyye ve 'tūnī müslimīn ¹⁶³ (128b, 2); (143a, 1)
- inneke lā tusmi' u 'l-mevtā ¹⁶⁴ (48b, 18)
- lā ya' lemü el-ḡaybe illā 'llāh ¹⁶⁵ (141a, 4)
- inna 'llāhe ye 'muru bi 'l-'adli ve 'l-iḥsāni ¹⁶⁶ (16a, 5)
- Allāhu nūru 's-semāvāti ve 'l-arzi meşelu nūrihi kemişkātın fihā mişbāḥ el-mişbāḥu fī zucācetin ez-zucācetu ke-ennēhā kevkebun (19) durriyyun yūḳadu min şeceratin mubāraкетин zeytūnetin lā şarkıyyetin velā ḡarbiyyetin yekādu zeytuhā (20) yuḏī' u velev lem temseshu nār nūru 'alā nūrın yehdillāhu linūrihi men yeşā' u ¹⁶⁷ (48a, 18-20)
- ve kullü şey'in 'indehu bi-miḳdārin ¹⁶⁸ (100b, 6)
- ḡalaḳa 'l-insāne min şalşālin ke 'l-feḥḥāri ¹⁶⁹ (46b, 6)

¹⁵⁸ Kur'ân-ı Kerîm, Nahl sûresi, 16/11: "Allah o su ile size; ekin, zeytin, hurma ağaçları, üzüm ve her türlü meyvelerden bitirir. Elbette bunda düşünen bir kavim için bir ibret vardır."

¹⁵⁹ Kur'ân-ı Kerîm, Nahl sûresi, 16/69: " 'Sonra meyvelerin hepsinden ye de Rabbinin sana kolaylaştırdığı (yaylın) yollarına gir.' Onların karınlarından çeşitli renklerde bal çıkar. Onda insanlar için şifa vardır. Şüphesiz bunda düşünen bir (toplum) için ibret vardır."

¹⁶⁰ Kur'ân-ı Kerîm, Nahl sûresi, 16/13: "Sizin için yeryüzünde çeşitli renk ve biçimlerle yarattığı şeyleri de sizin hizmetinize verdi. Öğüt alan bir toplum için bunda ibretler vardır."

¹⁶¹ Kur'ân-ı Kerîm, Nebe' sûresi, 78/10: "Geceyi (sizi örten) bir elbise yaptık."

¹⁶² Kur'ân-ı Kerîm, Necm sûresi, 53/11: "Kalp, (gözün) gördüğünü yalanlamadı"

¹⁶³ Kur'ân-ı Kerîm, Neml sûresi, 27/30-31, "Mektup, Süleymân'dan gelmiştir. O, 'Bismillâhirrahmânirrahîm' diye başlamakta ve içinde 'Bana karşı büyüklük taslamayın ve teslimiyet göstererek bana gelin' denilmektedir."

¹⁶⁴ Kur'ân-ı Kerîm, Neml sûresi, 27/80: "Şüphesiz sen ölümlere duyuramazsın. Arkalarına dönüp kaçarlar sen sağırlara da çağırıyor duyuramazsın."

¹⁶⁵ Neml sûresi, 27/65: "De ki: 'Göktekiler ve yerdekiler gaybı bilemezler, ancak Allah bilir. Onlar öldükten sonra ne zaman diriltileceklerinin de farkında değildirler.'"

¹⁶⁶ Kur'ân-ı Kerîm, Nahl sûresi, 16/90: "Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor."

¹⁶⁷ Kur'ân-ı Kerîm, Nûr sûresi, 24/35: "Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun temsili şudur: Duvar da bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fânûs içinde. Fânûs sanki inci gibi parlayan bir yıldız. Mübarek bir ağaçtan, ne doğuya, ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur. Bu ağacın yağı, ateş dokunmasa bile neredeyse aydınlatacak (kadar berrak)tır. Nur üstüne nur. Allah, dilediği kimseyi nuruna iletir. Allah, insanlar için misaller verir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir."

¹⁶⁸ Kur'ân-ı Kerîm, Ra'd sûresi, 13/8: "Allah, her şeyin neye gebede olduğunu, rahimlerin artırdığı şeyi ve eksilttiği şeyi bilir. Her şey O'nun katında bir ölçü ile dirir."

¹⁶⁹ Kur'ân-ı Kerîm, Rahmân sûresi, 55/14: "Allah, insanı pişmiş çamur gibi bir balçıktan yarattı."

- kullü men ‘aleyhâ fânin ve yebkâ vechu rabbike zü’l-celâli ve’l-ikrâmdur¹⁷⁰ (83a, 3)
- yâ Dâvûdu innâ ce‘alnâke halîfeten fîl arzi faḥkum beyne’n-nâsi bi’l-ḥaḳ¹⁷¹ (76a, 9)
- Rabbigfir lî heblî mulken lâ yenbeġî li-eḥadin min ba‘dî¹⁷² (77a, 8)
- izâ kıle lehum lâ ilâhe illa’llâh yestekbirüne¹⁷³ (29a, 1)
- kulû min rızķı rabbikum veṣkurû lehu¹⁷⁴ (30a, 6)
- i‘melû âle Dâvûde ṣükrân ve ḳalîlün min ‘ibâdiye’s-ṣekür¹⁷⁵ (57b, 21; 60b, 13; 67a, 13; 71b, 18)
- tetecâfâ cünübuhum ‘ani’l-meḳâci‘i¹⁷⁶ (27b, 5)
- men kâne yürîdu ḥarṣe’l-âḫireti nezidlehu fî ḥarṣihi ve men kâne yürîdu ḥarṣe’d-dünyâ nu’tihî min-hâ ve mâ-lehu fî’l-âḫireti min-naṣîbin¹⁷⁷ (100b, 9)
- ve seya‘lemu’llezîne ḳalemû eyye munḳalebin yenḳalibüne¹⁷⁸ (100b, 16)
- summeṭtebehu rabbuhu fe-tâbe ‘aleyhi¹⁷⁹ (28b, 20)
- yusebbihu li’llâhi mâ-fî’s-semevâti ve mâ fî’l-arzi¹⁸⁰ (30b, 8)
- ve’s-ṣubḥi izâ teneffese¹⁸¹ (27a, 16)
- le-ḳad ḫalaḳnâ’l-insâne fi aḫseni taḳvîm¹⁸² (44b, 20)

¹⁷⁰ Kur’ân-ı Kerîm, Rahmân sûresi, 55/26-27: “Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacaktır.”

¹⁷¹ Kur’ân-ı Kerîm, Sâd sûresi, 38/26: “Ona dedik ki: ‘Ey Dâvûd! Gerçekten biz seni yeryüzüne halife yaptık. İnsanlar arasında hak ile hüküm ver. Nefis arzusuna uyma, yoksa seni Allah’ın yolundan saptırır. Allah’ın yolundan sapanlar için hesap gününü unutmaları sebebiyle şiddetli bir azap vardır.’”

¹⁷² Kur’ân-ı Kerîm, Sâd sûresi, 38/35: “Süleymân, ‘Ey Rabbin! Beni bağışla. Bana, benden sonra kimseye lâıyk olmayacak bir mülk (hükümlerlik) bahşet! Şüphesiz sen çok bahşedicisin!’ dedi.”

¹⁷³ Kur’ân-ı Kerîm, Sâffât sûresi, 37/35: “Çünkü onlar, kendilerine, ‘Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur’ denildiği zaman, inanmayıp büyüklük taslıyorlardı.”

¹⁷⁴ Kur’ân-ı Kerîm, Sebe‘ sûresi, 34/15: “Andolsun, Sebe‘ halkı için kendi yurtlarında bir ibret vardı: Biri sağda biri solda iki bahçe bulunuyordu. Onlara şöyle denilmişti: “Rabbinizin rızkımdan yiye ve O’na şükredin. Beldeniz güzel bir belde, Rabbiniz de çok bağışlayıcı bir Rabdir.”

¹⁷⁵ Kur’ân-ı Kerîm, Sebe‘ sûresi, 34/13: “Cinler, Süleymân için dilediği biçimde kaleler, heykeller, havuz gibi çanaklar ve sabit kazanlar yapıyorlardı. Ey Dâvûd ailesi, şükredin! Kullarımdan şükredenler pek azdır.”

¹⁷⁶ Kur’ân-ı Kerîm, Secde sûresi, 32/16: “Onlar, korkarak ve ümid ederek Rablerine ibadet etmek için yataklarından kalkarlar. Kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden de Allah için harcarlar.”

¹⁷⁷ Kur’ân-ı Kerîm, Şûrâ sûresi, 42/20: “Kim âhiret kazancını isterse, onun kazancını artırırız. Kim de dünya kazancını isterse, ona da istediğinden veririz, fakat onun ahirette hiçbir payı yoktur.”

¹⁷⁸ Kur’ân-ı Kerîm, Şu‘arâ sûresi, 26/227: “Ancak iman edip salih amel işleyen, Allah’ı çok anan ve haksızlığa uğratıldıktan sonra öçlerini alanlar başka. Zulmedenler hangi akıbetle uğrayacaklarını göreceklerdir.”

¹⁷⁹ Kur’ân-ı Kerîm, Tâhâ sûresi, 20/122: “Sonra Rabbi onu seçti, tövbesini kabul etti ve ona doğru yolu gösterdi.”

¹⁸⁰ Kur’ân-ı Kerîm, Teġâbun sûresi, 64/1: “Göklerdeki ve yerdeki her şey Allah’ı tespih eder. Mülk yalnızca O’nundur, hamd de O’na mahsustur. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir.”

¹⁸¹ Kur’ân-ı Kerîm, Tekvîr sûresi, 81/18: “Andolsun, aydınlandığı zaman sabaha ki,”

¹⁸² Kur’ân-ı Kerîm, Tîn sûresi, 95/4: “Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.”

- li-yunzire men kâne hayyen¹⁸³ (48b, 17)
- hattā izā aḥazati 'l-arzu zuḥrufehā¹⁸⁴ (29b, 12)
- ḳad ṣeḡafehā ḥabben¹⁸⁵ (114a, 16)
- ve kânū ḳalīlen mine 'l-leyli mā yeḥce' ün¹⁸⁶ (27b, 4)
- fe-men ya' mel mişḳāle zerratin ḥayrān yerah ve men ya' mel mişḳāle zerratin şerren yerah¹⁸⁷ (101b, 1)
- naḥnu ḳasemnā¹⁸⁸ (7a, 1)
- sübhāne 'llezī saḥḥara le-nā hazā ve mā künnā muḳrinīne¹⁸⁹ (128b, 3)
- lā taḳneṭū min raḥmetillāhi¹⁹⁰ (5b, 8)
- fe-men yeşrah şadrahu li 'l-İslām¹⁹¹ (114a, 13)

2.3.1.4.2. Hadisler

Firdevsî, âyetlere nazaran hadislerle daha az yer vermiştir. Eserin pek çok yerinde aynı hadisler sıklıkla zikredilmiştir. Eserde tespit edilen hadisler şunlardır:

- Levlāk¹⁹² (2a, 16; 78b, 8)

¹⁸³ Kur'ân-ı Kerîm, Yâsîn sûresi, 36/70: “(Aklen ve fıkren) diri olanları uyarması ve kâfirler hakkındaki o sözün (azabın) gerçekleşmesi için Kur'an'ı indirdik.”

¹⁸⁴ Kur'ân-ı Kerîm, Yûnus sûresi, 10/24: “Dünya hayatının hâli, ancak gökten indirdiğimiz bir yağmurun hâli gibidir ki, insanların ve hayvanların yedikleri yeryüzü bitkileri onunla yetişip birbirine karışmıştır. Nihâyet yeryüzü (o bitkilerle) bütün zinet ve güzelliklerini alıp süslendiği ve sahipleri de onun üzerine (her türlü tasarrufa) kadir olduklarını sandıkları bir sırada, geceleyin veya güpegündüz ansızın ona emrimiz (afetimiz) gelir ve bunları sanki dün yerinde hiç yokmuş gibi, kökünden yolmuş bir hâle getiririz. İşte düşünen bir toplum için, âyetleri böyle ayrı ayrı açıklıyoruz.”

¹⁸⁵ Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf sûresi, 12/30: “Şehirde birtakım kadınlar, ‘Aziz’in karısı, (hizmetçisi olan) delikanlısından murad almak istemiş. Ona olan aşkı yüreğine işlemiş. Şüphesiz biz onu açık bir sapıklık içinde görüyoruz’ dediler.”

¹⁸⁶ Kur'ân-ı Kerîm, Zâriyât sûresi, 51/17: “Geceleri pek az uyurlardı.”

¹⁸⁷ Kur'ân-ı Kerîm, Zilzâl sûresi, 99/7-8: “Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir.”

¹⁸⁸ Kur'ân-ı Kerîm, Zuhrûf sûresi, 43/32: “Rabbinin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için, (çeşitli alanlarda) kimini kimine, derece derece üstün kıldık. Rabbinin rahmeti, onların biriktirdikleri (dünyalık) şeylerden daha hayırlıdır.”

¹⁸⁹ Kur'ân-ı Kerîm, Zuhrûf sûresi, 43/13: “O, bütün çiftleri yaratan, üzerlerine kurulasınız, sonra da, kurulduğunuzda, Rabbinizin nimetini hatırlayasınız ve bunu hizmetinize veren Allah'ın şanı yücedir. Bunlara bizim gücümüz yetmezdi.”

¹⁹⁰ Kur'ân-ı Kerîm, Zümer sûresi, 39/53: “De ki: ‘Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.’”

¹⁹¹ Kur'ân-ı Kerîm, En'âm sûresi, 6/125: “Allah, her kimi doğruya erdirmek isterse, onun göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmak isterse, onun da göğsünü göğce çıkıyormuşçasına daraltır sıkır. Allah, inanmayanlara azap (ve sıkıntıyı) işte böyle verir.”

¹⁹² “Sen olmayaydın ben eflâki yaratmazdım.” Ahmet Serdaroğlu, *Mevzuât-ı Aliyyü'l-Kâri Tercemesi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1996, s. 99.

- Men ‘aref¹⁹³ (13a, 7-8; 44b, 16)
- Lā-fetā¹⁹⁴ (13a, 8; 13b, 2)
- mūtū ḵable en temūtū¹⁹⁵ (29a, 18; 30b, 10)
- tefekkerū fī ḵalkillāhi velā tefekkerū fī zātillāhi¹⁹⁶ (43b, 13)
- küntü kenzen maḥfiyyen¹⁹⁷ (48a, 7- 9)
- ed-dünyā cīfetün ve ṭālibuhā kilābun¹⁹⁸ (61a, 10)

2.3.1.5. Peygamberler

Peygamber, Farsça bir kelime olup “Allah tarafından haber getiren, Allah’ın emirlerini insanlara haber veren”¹⁹⁹ anlamına gelmektedir. Allah’ın emir ve yasaklarını insanlara ulaştırıp onları Allah’a îmâna dâvet eden peygamberlerin sıfat ve fazîletlerinden bazıları şunlardır:

“Peygāmbler en emîn, Allah’ın emir ve nehiylerini, insanlara, hiç eksiltmeden, artırmadan, ulaştırın, elçilik vazifesini yaparken, Allah’tan başka hiç kimseden korkmayan, en doğru sözlü, en doğru özlü, kısa akıllılıktan yanılığdan uzak, insanların bilmedikleri, bilmeyecekleri şeyleri-Allah’tan telakkî eyledikleri vahy ile bilen, bildiren, insanlara Allah’ın âyetlerini okuyan, kitap ve hikmeti öğreten onları maddî ve manevî kirlerden temizleyen, insanları doğru yola öğütleyen ve onların esirgenmelerini dileyen, mükâfatlarını dünyada insanlardan değil, âhirette rabbül ‘âlemîn’den alacaklarını açıklayan Allah elçileridir.”²⁰⁰

Peygamberlerin sayısı hakkında bir kesinlik söz konusu değildir. Kur’ân-ı Kerîm’de²⁰¹ de peygamberlerin sayısı ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte bir rivâyete göre yüz yirmi dört bindir. Bu sayının zikredildiği eserde, Hz. Süleymân’dan önce yüz

¹⁹³ “Nefsini bilen Rabbini bilir.” Serdaroğlu, a.g.e., s. 118.

¹⁹⁴ “Ali’den başka genç, zülfikâr’dan keskin kılıncı olamaz.” a.g.e., s. 129.

¹⁹⁵ “Ölmeden önce ölünüz.” a.g.e., s. 122.

¹⁹⁶ “Mahlûkatı teemül ediniz, Haliki Teâlâ hakkında tefekküre dalmayınız. Çünkü siz onun kadrini, hüviyetini, ilâhiyesini bihakkın bilip takdir edemezsiniz.” Ömer Nasuhi Bilmen, *500 Hadisi Şerif Tercümesi ve İzahı*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1974, s. 100.

¹⁹⁷ “Ben gizli bir hazîne idim, bilinmeyi diledim. Bir takım kimseleri yarattım, onlara kendimi bildirdim ve onlar da beni bildiler.” Serdaroğlu, a.g.e., s. 92.

¹⁹⁸ “Dünya bir leştir ve onun düşkünü de köpeklerdir.” Aclûnî, *Keşfü’l-Hâfâ*, C. I, Hadis no:1313, s. 409.

¹⁹⁹ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 18. bs., Aydın Kitabevi, Ankara, 2001, s. 864.

²⁰⁰ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi I-II*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2014, s. 8-9.

²⁰¹ Bk. Kur’ân-ı Kerîm, Mü’min sûresi, 78. âyet.

yirmi üç bin dokuz yüz doksan dokuz peygamber geldiği, yüz yirmi dört bininci peygamberin Hz. Süleymân olduğu ifade edilmiştir:

Senden aḳdem yüz yigirmi üç biñ tokız yüz tokısan tokız peygāamberler ki rub‘ -ı meskūn ‘ālemine (10) gelmişlerdür her biri bir zamānda bir dürlü ḳavme ya‘ nî ki kendü zamānı ḳavminüñ maḥlûḳatına deñizde ḳuruda (11) mevcūd olan biñ bir ümmete her birisi tarîḳ-i Ḥaḳ budur diyüp ḥaḳḳı taleb iden yitmiş iki millete şānî‘ (12) şun‘ ını izhār idüp göstermek için ḥilḳat itdüğü yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḥlûḳātına ḥükm-i (13) Sübhānı emri Yezdān birle ḥükm idüp Süleymānlık kılup yıl taḥtın felekde görüp maḡarib u meşārîḳa (14) yitürüp ‘āḳıbet ol Süleymānlaruñ her birisi Ḳāf ‘ālemlerin görmege heves idüp dördünci kat (15) Ḳāfa degin varup andan öteye icāzet olmayup dönüp Zerre taḡına gelürken ol ḳabr-i müvekkeli (16) Cevhiyā ‘îl Allāhuñ emri birle ol Süleymānuñ ḥātemin elinden alup Süleymānlık tamām oldı diyüp (17) ḥātemin ol ḳubbe yirine ḳodı daḡı bu vech ile yüz yigirmi dört biñden bir eksük Süleymānlaruñ (18) ḥātemler ile ol ḳubbe tamām ol illā ki senüñ ḥātemüñ yiri eksük ḳaldı āḡir senüñ menzilüñ (19) daḡı ol araya varacaḳdur (76b, 9-19)

Süleymân-nâme daha çok dinî konuları ihtivâ eden bir eser olduğu için peygamberlere çokça yer verilmiştir. Peygamberlerin bazıları kıssaları ve mucizeleri dolayısıyla anılırken bazılarının sadece adları anılmıştır. Eserde yer verilen peygamberlerin, hangi münâsebetlerle ele alındığı aşağıda kısaca verilmeye çalışılmıştır:

2.3.1.5.1. Hz. Âdem

Hz. Âdem ilk insan ve ilk peygamberdir. Eserde Hz. Âdem, ilk peygamber olması, balçıktan yaratılması, yasak meyveden yemesinden dolayı cennetten kovulması, işlediği günahıtan dolayı Allah’a yalvarıp duâ ederek affını dilemesi, bütün meleklerin Hz. Âdem’e secde ederken şeytanın ona secde etmeyi kabul etmeyip cennetten kovulması hâdiseleri dolayısıyla anılmıştır.

Hz. Âdem’in yaratılış hâdisesine²⁰² telmih yapılan aşağıdaki metinde Allah, balçığa şekil verip balçığı bir kaba koyar ve balçığı kabın içinde kırk yıl beklettikten sonra ona ruh üfleyerek Hz. Âdem’i yaratır:

Ḥaḳ Te‘ālā muḥabbet yaḡmurın âdemüñ toprağı üzerine yaḡdurdı balçık oldı (2) ḳudret elile bu kil içinde kilden dil eyledi ve dil içinde şūr u fitne ḥāşıl eyledi çünkü ‘ışḳ şebnemle (3) ḥāk-i Âdem kil oldı daḡı nişterinden bir ḳatre ḥūn tamladı ḳalb aña didiler cümle melā’iki görüp (4) ve rūḥānî

²⁰² Bk. Ahmed Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri I*, çev. Tahsin Yazıcı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1986, s. 637-639.

bu hâlde ta‘accüb idüp bakaarlardı tâ kim hâzret-i ‘izzet Âdemüñ balçığına kırk gün taşarruf (5) iderdi şol bardağcı gibi dilese bir pâre balçıkdan bardağ düzer evvel anı elden geçirüp yoğurur (6) pes Âdemi dağı Allâh Te‘âlâ yed-i kudret ile taḥmîr eyledi ḥalaḳa’l-insâne min şalşâlin ke’l-feḥḥâri ve her (7) zerresinde ol balçığıñ dili ta‘biye iderdi ve anı ‘inâyet nazar ile terbiyet eylerdi ve ḥikmeti (8) ezeli anda derc eylerdi ve dağı melâ’ikeye eydürdi ki yâ melâ’ike siz Âdemüñ ḳalīb-ı taşrasına (9) nazar itmek illâ ki gönüline nazar idün ki benüm nazargâhumdur dir idi ve çünkim taḥmîr-i Âdem kırk (10)yıl ki Mekke ve Tâ’if arasında yetdi Allâh Te‘âlâ kemâl-i ḥikmet ile Âdemüñ balçığını bî-vâşıta (11) terbiyet eyledi ve anuñ içinde taşında kendü şıfatlarından münâsibini her bir maḥalde ḳurdi şöyle ki (12) bunuñ her bir şıfatı anuñ her bir şıfatınuñ mazḥarı ola imdi...(46b, 1-12)

Hız. Âdem yaratıldıktan sonra Allah meleklerle ona secde etmelerini emretmiş, şeytan dışında diğerk melekler secde etmiştir. Şeytan ise Allah’ın emrine uymamış ve cennetten kovulmuştur:

...iblisê sücüd kılmak buyurdi Âdeme sücüd kılmaga tekebbürlük (2) itdigi çün nûrdan çıkardılar girü ḳarañulığa kemişdiler vellezîne keferü evliyâ’uhumü’ṭ-ṭâğütü yuḥricünehum mine’n-nûri ile ’z-zulümâti (3) ve iblis âdeme sücüd kılmaduğı çün ḳurbet serâyından çıkardılar la’net (4) deñizine kemişdiler... (29a, 1-4)

Allah, Hız. Âdem’e cennette olan her şeyi yiyebileceğini yalnızca yasak olan meyveden uzak durmasını buyurmuştur. Fakat Hız. Âdem ve Hız. Havvâ, şeytana uyarak yasak meyveden yemişlerdir. Bunun üzerine Allah tarafından cennetten kovularak dünyaya gönderilmiştir. Yaptıkları hatadan pişman olan Hız. Âdem ve Hız. Havvâ, Allah’a duâ ederek aflatrını dilemişler ve sonunda affedilmişlerdir: ²⁰³

...Âdem-i Şafîye nefis virüp (13) ve cennete ḳoyup yiyüp iç hoş geç zevcün ile diyüp ammâ ki buğdaydan iftâr itmek dedükden soñra (14) ve lâ taḳrebâ hazîhi ’ş-şecete fe-tekünâ mine’z-zâlimîn buyurdukdan soñra Âdem-i Şafî ḥaṭâ kılop emr-i (15) Ḥaḳḳı şıyup nefis-i murdârı gözleyüp iblis telbisine ve Havvâ mekrine uğrayup buğday yidükden soñra (16) çünki ḥaṭâsın bildi günâhına muḳırr oldu ve meskenet kılop tazarru‘ birle eyitdi ki (17) Rabbenâ zâlemnâ enfusenâ ve in lem tağfir lenâ ve terḥamnâ le-neküne mine’l-ḥâsirîn diyüp kendü (18) nefsi ḥaṭâsına muḳırr olduğı ecilden Ḥaḳ Sübhânehu ve Te‘âlâ günâhın ‘avf itdi yarlıgadı ve rahmet (19) itdi...(31a, 12-19)

²⁰³ Bk. Pala, a.g.e., s. 6-7.

Hız. Âdem ve Hız. Havvâ evlendikten sonra bir kız bir erkek ikiz olmak üzere toplam kırk çocuk sahibi olmuşlardır. Yalnızca Şît tek doğmuştur.²⁰⁴ Aynı batından doğanların birbiriyle evlenmesi yasak olduğundan sadece birinci batından doğan ikinci batınla doğanla, ikinci batından doğan da birinci batınla doğanla evlenebilmiştir. Hız. Âdem'in çocuklarından Hâbil bu duruma râzı olmuş; ancak Kâbil olmamıştır.²⁰⁵ Aşağıdaki metinde Hız. Âdem'in çocuklarından Kâbil ve Şît anılarak Kâbil, kardeş katili olarak cehennem azabı çekmeğe müstahak olurken Allah'ın takdirine mazhar olan Şît ise peygamberliğe layık olmuştur:

...Âdem-i Şafînüñ Kâbil (15) dahı oğlıdur Şîş dahı oğlıdur ve ammâ ki Şîş nebî mürsel oldı Hâk dîzârı nûrın müşâhade itmege (16) lâyıķ olduğı ecilden ve ammâ ki Kâbil cehennemde ‘azâb çekmege müsteħak oldı kâtil olduğı ecilden... (47a, 14-16)

2.3.1.5.2. Hız. Cercis

Divan edebiyatında defalarca öldürölmesine rağmen her defasında dirilen ve bu yönüyle anılan Cercis²⁰⁶, Süleymân-nâme’de bir beyitte ve din için verdiği mücadele dolayısıyla zikredilmiştir:

Cennete dâhil olan İdrîs için
Din için ğayret çeken Çercîs için (65b, 13)

2.3.1.5.3. Hız. Dâvûd

Semâvî kitaplardan kendisine Zebûr indirilen Hız. Dâvûd, divan edebiyatında genellikle “gür ve güzel sesi (Davûdî), Zebûr’u güzel sesle okuyuşu ve el becerisi (demiri eğip işleyen sanatkârlığı)”²⁰⁷ ile anılır. Hız. Dâvûd, Süleymân-nâme’de de bu vasıflarıyla anılmıştır. Örneğin “Dâvûd nağmâtlu, Dâvûd elhânıla” ibareleriyle Hız. Dâvûd’un sesinin güzelliğı vurgulanmıştır. Aşağıdaki beyitlerde ise Hız. Dâvûd’un demiri mum gibi eritmesi mucizesine telmih yapılmıştır:

Âheni mûm eyleyen Dâvûd için
Şeh Süleymân ol melek Maħmûd için (65b, 19)

²⁰⁴ Süleyman Hayri Bolay, “Âdem” *DİA*, I. Cilt, 1998, s. 363.

²⁰⁵ Köksal, a.g.e., s. 50-51.

²⁰⁶ Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi*, 2. bs., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 266.

²⁰⁷ Gencay Zavotçu, *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü, (Kişiler-Hayvanlar-Bitkiler-Tabiat Güçleri Kişileştirilmiş Varlık ve Kavramlar)*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2013, s. 181.

Elde āhen mūm iden Dāvūd için
Mübtelā olup bulan maḵṣūd için (78b, 5)

2.3.1.5.4. Hz. Eṣ'iyâ

Eserde Hz. Eṣ'iyâ görüşlerine başvurulanan bir danışman olarak zikredilmiştir:

...Eṣ'iyâ peygāmbere ol (12) pāk-ı dīn u muṭahhar dile gelüp eyitdi yâ pehlevān-ı cihān İlyāv Şāh sözün tutmak gerek kibr ü kīni göñülden (13) terk idüp hıṣm u ğāzab çerisin tağıtmak gerek efḍali budur ki bu melik-zādeleri ḥabse şalasın kim bular (14) bī-günāhdur ve ataların ele getürmek gerek ki zālīm u gümrahdur zīrā ki şeyṭān-ı la'ine secde zālīm bī-dīn u (15) bī-rāhdur...(109b, 11-15)

2.3.1.5.5. Hz. Evyāser-Kāz-Nāsen

Hz. Evyāser, Hz. Kāz ve Hz. Nāsen peygamberler, eserde birlikte anılmışlardır. Bu peygamberler, Hz. Süleymān'nın divanında ya da Hz. Süleymān'ın bir seyahati esnasında yanında bulunarak, onunla sohbet edip ona öğütler vermişler ve bazen de Hz. Süleymān ile birlikte ibâdet etmişlerdir:

...Nāsen peygāmbere 'am (10) eyitdi zāhid dimek ister ki Süleymānlık ki aña naşib olmışdur ins ü cin melekler ile dīv ü 'ifrīt-i (11) ser-hengleri ile yetmiş iki millet mehterler ile biñ bir ümmet ser-neferler ile vuḥūş u tūyūr mūr u mār re'īsler ile (12) Süleymānlık saltanatı kuvvet dutmışdur imdi anları terk eylesün ve ol a'vānları taşrada ḳosun (13) illā ki peygāmberelerden vilāyete ḳadem başmış erenlerden Ḥaḳ Te'ālānuñ 'ibādetine müstaḳīm olup (14) toğrı yolın ve erenlerün birkaçıla içerü girsün kim anlaruñ ḳalb selīmdür zīrā ki anlar (15) hem 'alīmdür hem ḥalīmdür dimek ister diyicek Süleymān nebī 'aleyhi's-selām ḥink-i İshāḳdan (16) aşığa inüp server-i selāṭinleri taşra ḳoyup Nāsen peygāmbere ve Ḳāz peygāmbere ve Evyāser peygāmbere (17) ve Loḳmān Ḥakīm ve Āṣaf bin Berḥiyā ile mağaradan içerü girdiler gördüler... (14b, 9-17)

2.3.1.5.6. Hz. Eyyûb

Hz. Eyyûb çektiği bütün dert ve sıkıntılara rağmen hiçbir zaman Allah'a isyan etmemiş, her zaman sabır göstermiştir. Bu yönüyle Hz. Eyyûb divan edebiyatında

sabrın timsali olarak gösterilmiştir²⁰⁸. Süleymân-nâme’de de Hz. Eyyûb bu özelliğiyle anılmıştır:

Hüzn ile derdi çeken Ya‘ kûb için
Derdüñe şabr kılan Eyyûb için (65b, 17)

2.3.1.5.7. Hz. Hızır-İlyâs

Peygamber mi yoksa velî mi olduğu konusunda farklı rivâyetler olan Hızır, efsâneye göre İlyâs ve İskender ile birlikte âb-ı hayâtı bulmak için Zulümât ülkesine gider. Uzun aramalardan sonra Hızır ve İlyâs, âb-ı hayâtı bulup içerek ölümsüzlüğe kavuşurlar. İskender’e suyu bulduklarını haber vermişlerse de İskender bu sudan içememiştir. Ölümsüzlüğe kavuşan Hızır ve İlyâs’ın darda kalan insanlara karada ve denizde dâima yardım ettiği inancı yaygındır. Divan edebiyatında Hızır, çoğu zaman âb-ı hayât, İskender, İlyâs, Zulümât ülkesiyle berâber anılmakla birlikte kelime anlamının yeşillik olmasından dolayı sevgilinin ayva tüyleri için de benzetilen olarak kullanılmıştır.²⁰⁹

Süleymân-nâme’de Hızır ve İlyâs, peygamber olarak anılmıştır. Benî İsrâîl enbiyası ya da evliyâsı bu iki peygamberi görmek istediğinde mesciddeki mihrapta asılı biri Hızır’a diğeri İlyâs’a âit iki yeşil alemin altına gelerek iki rekât namaz kılıp dilekte bulunurlar. Bu dilekler Allah tarafından kabul edilir; Hz. Hızır ve Hz. İlyâs, dilekte bulunanlara görünürmüş:

...ve dahı mihrâbuñ iki tarafında (19) iki yeşil ‘alem var idi sağındağı
Hızruñ şolındağı İlyâs peygâmbereñ ‘aleyhime’s-selâm vaqtı ki (20) Benî
İsrâ’îl enbiyasından veyâhûz evliyâsından birisinüñ Hızır nebiyi veyâ
İlyâs peygâmbereñ ‘aleyhime’s-selâm (21) görmek murâd idinse ‘alemi
dibinde gelüp iki rek‘at namâz kılup hâcet dilese dergâh-ı Hâkda [86b] (1)
müstecâb olup gelüp ol kişiye görinürler idi... (86a, 18-21; 86b, 1)

Sevgili için “Hızır-sûret” ibaresinin kullanıldığı aşağıdaki beyitte sevgilinin dudakları insana hayat veren âb-ı hayâttır:

İy Hızır-şûret hayâta leblerüñ virür hayât
Çeşmüñ öldürse ne gam la‘ lüñdurur çeşme-i cânı (71a, 16)

²⁰⁸ Zavotçu, a.g.e., s. 225-226.

²⁰⁹ Pala, a.g.e., s. 204-205.

Sevgilinin dudağı insana hayat veren âb-ı hayât olunca dudağının çevresindeki ayva tüyleri de Hızır olur:

Leblerüñdür âb-ı hayvân o hızır sebzü kenâr
Yâhû sebzüñ tûtidur la' lûñ şunar kând-i şeker (112a, 9)

Aşağıdaki örnekte Hızır ve İlyâs'ın Zulümât ülkesinde âb-ı hayâtın bulunması için İskender'e rehberlik etmesi hâdisesine telmih yapılmıştır:

Hatardan şaklasun Allâh Te'âlâ
Seferde Hızır İlyâs ola rehber (2b, 20)

2.3.1.5.8. Hz. Hûd

Âd kavmine peygamber olarak gönderilen Hz. Hûd, kavmine putlara tapmaktan vazgeçerek Allah'a îmân etmeleri için çağrıda bulunmasına rağmen kavmi bu çağrıya olumsuz cevap vermiştir. Bunun üzerine kendisine inanmayanlar helâk olmuştur.²¹⁰ Hz. Hûd'un adı aşağıdaki örneklerde kendisine inanmayanların helâk olması dolayısıyla anılmıştır:

Hâşmını hark eyleyen ol Hûd için
Tâ' at içre bulduğı maşşûd için (65b, 15)

Nâka-i Şâlih hâkı buldı vücûd
Halka âteş yağduran çün adı Hûd (78b, 2)

2.3.1.5.9. Hz. İbrâhim

Halîl sıfatıyla da anılan Hz. İbrâhim, divan edebiyatında putperestliğe ve Nemrûd'a karşı verdiği mücâdele, Nemrûd tarafından atıldığı ateşin gül bahçesine dönüşmesi, oğlu İsmâil'i Allah'a kurban etmek istemesi, sofrasının bereketli olması ve Kâbe'yi yapmasıyla anılmıştır.²¹¹

Hz. İbrâhim puthanedeki bütün putları kırdıktan sonra halkı îmâna dâvet eder, fakat halk bu dâvete olumlu cevap vermez. Nemrûd, Hz. İbrâhim'in putları kırmasına çok öfkelenir ve onu cezalandırmak ister. Meydanda büyük bir ateş yaktırıp Hz. İbrâhim'i

²¹⁰ Zavotçu, a.g.e., s. 345.

²¹¹ Bk. Pala, a.g.e., s.224-226; Zavotçu, a.g.e., s. 368-370.

o ateşin içine attırır. Allah'ın emriyle ateş bir gül bahçesine dönüşür.²¹² Eserde Hz. İbrâhîm'in ateşe atılması ve Allah'ın ateşi gül bahçesine dönüştürmesi hâdisesine telmih yapılmıştır:

Halîlûñ âteşin gülzâr iden Hâk
‘Aşâsın Mûsânûñ eyledi ejder (1b, 13)

Hız.İbrâhîm, Nemrûd'u Allah'a î mânâ dâvet eder, fakat Nemrûd bunu kabul etmez. Bunun üzerine Hız. İbrâhîm ailesi ve kendisine inananlarla birlikte önce Kudûs'e oradan da Şam'a gider ve burada Sârâ ile evlenir. Şam'da yaşanan kıtlık dolayısıyla Mısır'a geçer. Burada Hacer ile evlenir. İkisinden de çocuğu olmamaktadır. Hız. İbrâhîm, Allah'a yalvarıp kendisine bir evlât vermesini dileyip eğer evlâdı olursa onu Allah'a kurban edeceğini söyler. Allah, Hız.İbrâhîm'in duâsını kabul eder ve kendisine İsmâîl'i evlât olarak verir.²¹³ Aşağıdaki iki örnekte Hız. İbrâhîm'in, oğlu İsmâîl'i Allah'a kurban etmek istemesi hâdisesine telmih vardır:²¹⁴

Ol Halîle kılduğûñ ferman için
Şoñra yine virdüğûñ kurbân çün (42b, 5)

İbrâhîm celîl İsmâ'îl kurbân eylemege çıkdı Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm
İbrâhîme kurbân getürdi...(115b, 14)

2.3.1.5.10. Hız. İdrîs

Kendisine otuz sayfalık İlâhî emir inen Hız. İdrîs, ilk defa yazı yazan ve elbise diken peygamberdir. Bu yüzden kendisi terzi ve kâtiplerin piri olarak anılır. Allah tarafından göğe çekilmiştir. Tıp ve yıldız bilgisine vâkıf olduğu ve bunları yeryüzüne yaydığına inanılır.²¹⁵

Yıldızlarla ilgilendiğine dâir yaygın bir inanış olan Hız. İdrîs'in bu vasfına aşağıdaki örnekte telmih vardır. Muabbir, mühendis ve münecimlerden oluşan bir heyet, Hız.İdrîs'ten yâdigâr kalan usturlâbı kullanarak takvim çalışmaları yaparlar:

²¹² Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015, s. 112-113.

²¹³ Pala, a.g.e., s. 225.

²¹⁴ Bk. Köksal, a.g.e., s. 186-190.

²¹⁵ Pala, a.g.e., s. 227.

...ve dağı serî-i Süleymânî üzerinde nübüvvet tahtınıñ sağ (7) tarafında üçüncü tabaka altı biñ altı yüz altmış altı müneccîmin remmâl u mu‘abbir ve mühendis ü ‘ilm hey’etde (8) mâhir aḥkâm-ı eflâke kâdir feylesûf zamânlar ile Câmasb-ı Ekber oturmuş idi aḳ billûrdan ve yeşil (9) yeşimden sidreler üzerinde karar kılmışlardı ve İdrîs peygâmbere yâdgârı kılmış (10) suṭûrlâbı ellerine alup ba‘zî taḳvîm çıkarup ve ba‘zî ‘ilm-i hendese okuyup ve ba‘zî remil çizüp (11) zâmir beyân idüp edvâr-ı eflâkdan bahş iderlerdi... (56a, 6-11)

Akrep burcunun anlatıldığı örnekte “nakl-i İdrîs” ibaresi kullanılarak Hz. İdrîs’in akrep burcu hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir:

nakl-i İdrîs budur ki (13) her kimüñ ki tâlî‘i ‘akreb ve yıldızı Merriḥ olsa delâlet ider ol kişi uzun boylu ve büyük (14) başlu küççük kulaklı ve küççük kıvılcı gözlü ve kumral saçlı ve uzun barmaqlı ve geyik adımlı (15) ḥışmnâk Kâhir Câbir kopa ve ekşeri kâzib ola ve temerrüd ve ehl-i fesâd ola ve ba‘zî ‘avân a‘vânı (16) bir emîrûñ ser-firâzı tîğ-zenî kîne-sâzî ola ammâ ki ba‘zısı yâ segbân yâ ‘ases yâ şayyâd (17) veyâ ḥûn-ḥör cellâd ola (143b, 12- 17)

H.z.İdrîs Allah tarafından göğe çekilmiş, burada meleklerle ders vermekle görevlendirilmiş ve kendisine göğün sırları açılmıştır.²¹⁶ H.z. Süleymân vefat ettiğinde H.z. İdrîs dördüncü kat cennetten inip diğer peygamberlerle berâber H.z. Süleymân’ın cenâze namazını kılmıştır:

...Beytû’l- Muḳaddis (4) tamâm olduḳdan soñra ağaç kurdı ‘aşâsın yiyüp Süleymân düşüp oldu ki ma‘lûm olsa gerek (5) andan müvekkil-i ervâḥ melâ’ikeyle Süleymân meyyitin Mekketu’llâha iledüp dördüncü kat cennetden (6) İdrîs peygâmbere inüp namâzın enbiyâlarıla kılsa gerek andan götürüp bu mezâr içinde melâ’ike defn (7) kılsa gerekdür...(77b, 3-7)

2.3.1.5.11. H.z. İsâ

H.z. İsâ, Cebrâil’in Meryem’e üflediği ruh sonucu dünyaya gelmiştir.²¹⁷ Bundan dolayı H.z.İsâ “neye dokunsa ona can verir, ölüleri diriltir. Körlerin gözünü açmak, çamurdan kuşlar yapıp can vererek uçurmak, bebekken konuşmak, su üstünde yürümek”²¹⁸ gibi mucizeler göstermiştir.

²¹⁶ Zavotçu, a.g.e., s. 377.

²¹⁷ Köksal, a.g.e., s. 306-309.

²¹⁸ Pala, a.g.e., s. 235.

Ölülere nefesiyle hayat vermesi Hz. İ̇sâ'nın önemli mûcizelerindendir. Eserdeki pek çok örnekte Hz. İ̇sâ'nın bu mûcizesine telmih yapılmıştır:

Seng-i Mûsâdan revân iden revân
Nefh-i 'İ̇siden dirilen zen ricâl (54b, 7)

Remîmi 'İ̇sîveş diri kılpudur
Behîşti İdrîsveş eyledi mesdûd (70b, 6)

Âşık, sevgiliye “İ̇sâ-nefes” diye seslenerek yaşam kaynağının sevgili olduğunu ifâde etmiştir:

Şanma ki iy 'İ̇sî-nefes sensüz hayâtum var benim
Cismümüz cân meyyitinedür kefen yir eylerem (4a, 5)

H. İ̇sâ, Cebrâil tarafından, Meryem'e ruh üfürülmesiyle dünyaya gelmiştir. Annesi Hz. Meryem ile birlikte anıldığı beyitte bu hâdiseye telmih vardır:

Hük-m-i Tevrât zât-ı Mûsâ haqqı çün
Nefh-i Meryem rûh-ı 'İ̇sâ haqqı çün (42b, 7)

2.3.1.5.12. H. İ̇shâk

H. İbrâhim'in oğlu olan H. İ̇shâk, eserde “hink-i İ̇shâk” tamlaması içinde geçmekte ve H. Süleymân'ın bindiği atın H. İ̇shâk'tan yâdigâr kaldığı zikredilmektedir:

...Süleymân nebî 'aleyhi's-selâm hink-i İ̇shâk'dan (16) aşağı inüp server-i selâtinleri taşra koyup Nâsen peygâamberle ve Kâz peygâamberle ve Evyâşer peygâamberle (17) ve Loqmân Hâkîm ve Âsaf bin Berhîyâ ile mağâradan içerü girdiler... (14a, 15-17)

H. İ̇shâk bir beyitte oğlu 'Ays ile birlikte anılmıştır:

Anuñ ceddi durur 'İyş ibn İ̇shâk
Anuñ ecdâdıdur şâhân-ı kişver (2b, 4)

2.3.1.5.13. H. İsmâil

H. İbrâhim'in ilk oğlu olan H. İsmâil, divan edebiyatında babası H. İbrâhim tarafından Allah'a kurban edilmek istenmesi, babasıyla birlikte Kâbe'yi inşâ etmeleri

ve ayağını yere vurmasıyla zemzem suyunun çıkması hâdiseleriyle anılmıştır.²¹⁹ Süleymân-nâme’de Hz. İsmâîl, babası Hz. İbrâhîm tarafından Allah’a kurban edilmek istenmesi hâdisesi dolayısıyla zikredilmiştir:

ve onuncı gün (14) İbrâhîm-i Halîl İsmâ’îl kurbân eylemege çıktı Cebrâ’îl
‘aleyhi’s-selâm İbrâhîme kurbân getürdi (115b, 13- 4)

2.3.1.5.14. Hz. İsmûyîl

Kaynaklarda adı Hz. Şemûyel olarak da geçen Hz. İsmûyîl İsrâiloğullarındandır.²²⁰ Hz. İsmûyîl’in adı eserde bir yerde zikredilmiştir:

...İsmûyîl peygâmbir ‘aleyhi’s-selâm neye geldüğüñ ma’lûmumuz oldu
var bizden (20) Süleymâna selâm it eyit ki.. (14a, 19-20)

2.3.1.5.15. Hz. Lût

Hz. Lût kavmini doğru yola dâvet etmesine rağmen kendisini dinleyen olmamıştır. Bunun üzerine Allah bu kavmi cezalandırmak üzere Cebrâîl, Mîkâîl ve İsrâfîl’i görevlendirmiştir. Melekler, Hz. Lût’a durumu bildirerek şehri terk etmeleri ve asla arkalarına bakmamaları konusunda uyarılarda bulunmuşlardır. Hz. Lût âilesiyle birlikte şehri terk ederken eşi meleklerin uyarılarını dikkate almayarak arkasına bakınca gökten inen bir taşın kafasına çarpmasıyla ölmüştür.²²¹ Hz. Lût’un adı eserin bir beytinde geçmektedir:

Zecr-i Lûtı hüzni Ya’kûbuñ hâkı
Derdine şabr iden Eyyübün hâkı (78b, 3)

2.3.1.5.16. Hz. Muhammed (s.a.v.)

Son peygamber ve kendisine Kur’ân-ı Kerîm indirilen Hz. Muhammed aleyhisselâm, Allah’ın resûlü ve habibidir. Yaratılanların en şerefli, nübüvvet mülkünün hâkan-ı ‘âzamı, risâlet tahtının sultan-ı serveridir. O, “levlâke” sözüne mazhar olan kâinatın yaratılış sebebidir. Bütün varlıkların övünç kaynağı, mahşer gününde ümmetinin günahlarının bağışlatıcısıdır. O’nun Mi’râca çıkmasını güneş tastik ederken, mungan

²¹⁹ Pala, a.g.e., s. 238.

²²⁰ Bk. Köksal, a.g.e., s. 163-179.

²²¹ Levend, a.g.e., s. 114.

içindeki ejder de şahitlik eder. Hz Muhammed'in âlemlere gelmesiyle Tâk-i Kîsrâ²²² yıkılmıştır. Ebû Leheb Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkâr ederken, bütün kâinat onun peygamberliğine şahitlik etmiştir (2a, 15-19).

Pek çok manzumede Hz. Muhammed'e salât ve selâm getirmek gerektiği ifâde edilmiştir:

Cennet-i Firdevsi isterseñ mekân
Vir şalâvat Muşafâya hem selâm (13b, 4)

Vir şalavât cân u dilden ol Muḥammed Aḥmede
Söze girüp tâ ki bu Firdevs kıla kışşa āğâz (107b, 6)

Firdevsî, Allah'a seslenerek Hz. Muhammed'in nuru için günahlarının affını dilemiştir:

Nūr-ı Aḥmed ḥürmeti çün yâ İlâh
'Afvuñ eyle her ne kim itdüm günâh (26a, 2)

Hz. Muhammed'in, yüzü suyu hürmetine, yaşanan afetten kurtulmak için duâ edilmiştir:

Ol Muḥammed yüzi şuyı ḥürmeti
Üstimüzden sen götür bu âfetî (78b, 7)

Şeytanın Hz. Âdem'e secde etmeyi kabul etmeyip dergâhtan kovulduğu hâdisenin anlatıldığı örnekte Hz. Âdem'in Hz. Muhammed'in nurudan²²³ yaratılmış olduğu ifâde edilmiştir:

...illâ ki iblîsi pür teblîs 'inâd kırup Ādem-i Şafî alnındağı nūr-ı Muḥammedîye secde (19) kılmadısa la'net olup dergâhdan sürüldise ol vaktden berü cemî' melâ'ike ḥaṭradadur diyüp (20) cevâb virdi... (72b, 18- 20)

²²² “İran hükümdârlarından Nûşirevân'ın kasrıdır. Hz. Peygamber'in dünyaya geldikleri gece çatlamış, yıkılmıştı. İhtişamından dolayı edebiyatımıza girmiştir.” Ahmet Talât Onay, *Açıklamalı Dîvan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, haz. Cemal Kurnaz, H yayınları, İstanbul, 2009, s. 450.

²²³ “Hakikat-i Muhammediyye. Hak Teâla önce Hz. Peygamber'i yarratı sonra diğer varlıkların tümünü onun nurundan yarattı.” Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 280.

2.3.1.5.17. Hz. Mûsâ

Tevrat'ın kendisine indirildiği peygamber olan Hz. Mûsâ, Tûr dağında Allah ile konuşması sebebiyle “Kelîm ve Kelîmullah” sıfatlarını almıştır.²²⁴ Divan edebiyatında Hz. Mûsâ,

“Ejderha olabilen asâsı, yed-i beyzâsı, Firavunla mücadelesi ve Firavun'u suda boğması, Kızıldeniz'i yarması, Hızır ile arkadaşlığı, karanlıkta ateşe koşması, ağaçtan çıkan ateşin Allah'ı (c.c.) tecellisi olduğunu öğrenmesi ve Allah ile konuşması, onun Allah'ı görme isteğine karşı Allah'ın tecellisi ile dağın parçalanması hadiseleri ve mucizeleri”²²⁵

çerçevesinde anılmıştır.

Süleyman-nâme'de Hz. Mûsâ'nın mucizelerine çokça telmihte bulunulmuştur. Hz. Mûsâ'nın asâsının Allah tarafından ejdere dönüştürülmesi mucizesi bu telmihlerden biridir:

Halîlûñ âteşin gülzâr iden Hâk
‘Aşâsın Mûsânuñ eyledi ejder (1b, 13)

Yed-i Beyzâ mucizesine telmih yapılan aşağıdaki örnekte Hz. Mûsâ elini koynuna sokup çıkarınca eli bembeyaz olmuştur:

ecilden nârlıgumı maḥv idüp baña hem-nişîn olan kimsene-i yed-i beyzâ-yı Mûsâ gibi yüz nûr ve nûram (14) kuḥl birle nûr ‘alâ nûr iderem...(44a, 13-14)

Hz. Mûsâ, Tûr dağında Allah ile konuştuğu için “Kelîm” sıfatını almıştır. Aşağıdaki örnekte bu hâdiseye telmih yapılmıştır:

O kelîmûñ Mûsâ çün sevdük anı
Ṭîruñ üzre söyleşüp ögdük anı (65b, 18)

Allah, Tûr dağında Hz. Mûsâ ile konuştuktan sonra ona peygamberlik verip Tevrat'ı indirmiştir²²⁶:

Ṭîr-ı Mûsâ ḥucceti âyât için
Ḥaḳḳına nâzil olan Tivrât için (78b, 4)

²²⁴ Zavotçu, a.g.e., s. 518.

²²⁵ A.g.e., s. 520.

²²⁶ Pala, a.g.e., s. 335.

2.3.1.5.18. Hz. Nûh

Allah, Hz. İdrîs'ten sonra insanları doğru yola dâvet etmesi için Hz. Nûh'u göndermiştir. Hz. Nûh, kavmini Allah'a îmâna dâvet etmesine rağmen kavmi bu dâveti kabul etmemiş; bunun üzerine Hz. Nûh kavmine bedduâ etmiş ve bu duâsı Allah tarafından kabul edilmiştir. Allah, Hz. Nûh'a bir gemi yapmasını emretmiştir. Gemiye yapan Hz. Nûh kendisine inananları ve her cins hayvandan bir çifti gemiye almış; kopan tûfanda Hz. Nûh ve gemidekiler kurtulurken yeryüzündeki diğer insanlar ve hayvanlar yok olmuşlardır. Hz. Nûh divan edebiyatında genellikle gemi ve tûfan hâdisesiyle birlikte anılmıştır.²²⁷

Hz Nûh eserde daha çok tûfan hâdisesi dolayısıyla zikredilmiştir:

Ḳavm-i Nûhı ğarḳ iden tûfân için
Ol Ḥalâl odında olan bûstân için (78b, 1)

Aşağıdaki örnekte kurtuluşun yegâne yolunun Hz. Nûh gibi dâima Allah'a ibâdet etmekten geçtiği ifâde edilmiştir:

Ḥaḳḳa tâ'at eyle dâ'im hem-çü Nûh
Keydi dünyâdan ḥalâşı böyle rûḥ (25a, 18)

2.3.1.5.19. Hz. Sâlih

Hz. Sâlih, Semûd kavmi “işî büsbütün azıtıp Allah'ın emrine aykırı olarak putlara tapmaya, yeryüzünde fesad çıkarmaya, taşkınlık etmeye başladıkları zaman”²²⁸ Allah tarafından bu kavme peygamber olarak gönderilmiştir. Semûd kavmi Hz. Sâlih'n tüm uyarılarına rağmen Allah'a îmân etmemiş, isyanlarına devam etmiştir. Bunun üzerine Allah tarafından Hz. Sâlih ve ona inananlar hâriç kavmin hepsi helâk edilmiştir.²²⁹

Semûd kavmi Hz. Sâlih'ten kendisine inanmaları ve Allah'a îmân etmeleri için bir mûcize göstermesini isteyince Hz. Sâlih bir kayanın yanında namaz kılıp Allah'a duâ eder ve duâsı Allah tarafından kabul edilir: “Kaya, sanki doğum sancısı gibi sancılandı. Gebe bir kadının hareketi gibi, hareket etti. Titredi, sonra da, ikiye ayrılarak, içinden

²²⁷ Zavotçu, a.g.e., s. 569-572.

²²⁸ Köksal, a.g.e., s. 126.

²²⁹ Pala, a.g.e., s. 390.

istedikleri vasıfta bir deve çıktı.”²³⁰ Süleyman-nâme’de Hz. Sâlih’in kayanın içinden deve çıkarması mucizesine telmihler vardır:

Nâkayı taşdan çıkarup hay kılan
Dürüden Şâlih nebi çün hōş cemâl (54b, 7)

Şâlihüñ çün mu‘cizidür key kebîr
Seng-i hārâdan çıkardı ol ba‘îr (65b, 14)

Bir örnekte ise Hz. Sâlih doğrudan anılmamış, peygamber olarak gönderildiği Semûd kavmi anılmıştır:

Dutışsa hışm odı yağar Şemûdî
İrişse mihr-i bûstân ola pür od (70b, 4)

2.3.1.5.20. Hz. Şît

Hz. Âdem’in oğlu olan Hz. Şît’e Allah tarafından ilâhî emirleri içeren elli sayfalık bir kitap indirilmiştir. Kâbe’yi ilk defa inşâ eden, kılıcı bulup kâfirlere karşı ilk defa savaşan da Hz. Şît’tir.²³¹

Hz. Şît, eserde kâfirlerle yaptığı gazâ dolayısıyla anılmıştır:

Şîş içün ki kâfire kıldı ğazâ
Kâbilüñ evlâdına itdi cezâ (65b, 12)

2.3.1.5.21. Hz. Ya‘kûb

Divan edebiyatında oğlu Hz. Yûsuf ile birlikte anılan Hz. Ya‘kûb, Hz. Yûsuf’u kaybettiğini zannederek uzun yıllar gözyaşı döküp gözlerini kaybetmesi, külbe-i ahzende (hüzün külübesi) yıllarca ağlaması, oğlunun gömleğini yüzüne sürdüğünde tekrar görmeye başlaması vb. hâdiselerle anılır.²³² Genellikle Hz. Yûsuf’la birlikte anılan Hz. Ya‘kûb Süleymân-nâme’de oğlunu kaybetmekten duyduğu hüzün münâsebetiyle söz konusu edilmiştir:

Hüzn ile derdi çeken Ya‘kûb içün

²³⁰ Köksal, a.g.e., s. 128.

²³¹ Pala, a.g.e., s. 433.

²³² Zavotçu, a.g.e., s. 776-777.

Derdüñe şabr kılan Eyyüb için (65b, 17)

Dil perişân oldu ‘uşşâk ol zülf-i şanem mişâl

Çeşm-i Ya‘kûb ‘azîzân hasretünden dökdi kan (71a, 14)

2.3.1.5.22. Hz. Yûsuf

Hz. Yûsuf, Divan edebiyatında güzellik timsali olarak anılmasının yanısıra, kardeşleri tarafından kuyuya atılması, bir köle olarak Mısır’da satılması, Zelihâ’nın kendisine âşık olması, uğradığı iftirâ sebebiyle zindana atılması, rüyâ yorumlaması, Mısır’a hükümdar olması, gömleğini babası Ya‘kûb’a gönderince babasının gözlerinin tekrar görmeye başlaması vb. kıssalar vesilesiyle anılır.²³³

Eserde Hz. Yûsuf, daha çok güzelliği dolayısıyla anılmıştır. Onun güzelliğine yalnızca insanlar değil ay ve güneş de hayrandır:

Hüsni Yûsuf hakkı çün Ken’ândur

K’ay u güneş hüsniñ hayranıdır (78b, 2)

Divan edebiyatında genellikle babası Hz. Ya‘kûb ile birlikte anılan Hz. Yûsuf, Süleymân-nâmede de babasıyla birlikte anılmıştır. Aşağıdaki örnekte Hz. Yûsuf güzelliğiyle, Hz. Ya‘kûb ise Hz. Yûsuf’tan ayrı düşmesi sebebiyle yaşadığı hüzn dolayısıyla ele alınmıştır:

Zât-ı Şâlih derd-i Eyyüb hakkı çün

Hüsni Yûsuf hüzn-i Ya‘kûb hakkı çün (42b, 6)

Hz. Yûsuf, yalnızca güzellik timsali değil aynı zamanda doğruluğun ve nâmusun da timsalidir. Mısır azizinin karısı Hz. Yûsuf’tan aşkına karşılık bulamayınca ona iftirâ atar.²³⁴ Aşağıdaki örnekte hem Hz. Yûsuf’un uğradığı iftirâyı hem de rüyâ yorumlaması kıssalarına telmih vardır:

Yûsufuñ şıdkı ve rüyâsı hakı

Çekdügi bühtân bālâsı hakı [65b, 16)

2.3.1.5.23. Hz. Yûşâ bin Nûn

²³³ Pala, a.g.e., s. 483-484.

²³⁴ A.g.e., s. 484-485.

Hz. Yûşa b. Nûn, Hz. Mûsâ'nın vefatından sonra İsrâiloğullarına peygamberlik yapmıştır. O da, tıpkı Hz. Mûsâ gibi “İsrâiloğullarını, Tevrat hükümlerine göre yirmi dokuz ya da yirmi yedi yıl idare etmiştir.”²³⁵ Yûşa b. Nûn “Yahûdi kutsal kitabında hem askerî bir lider hem de peygamber olarak takdim edilir.”²³⁶ Süleyman-nâme’de Hz. Yûşa b. Nûn, din için yaptığı gazâ dolayısıyla anılmıştır:

Yûşa‘ ibn Nûn için çekdi ‘alem
Çok gazâ kıldı görüp derd ü elem (65b, 18)

Yûşa‘ ibnü Nûn için ki itdi gazâ
Tîğ şalup kâfire kıldı cezâ (78b, 4)

2.3.1.5.24. Hz. Süleymân

Hz. Dâvûd’un oğlu olan Hz. Süleymân, babasının ölümünden sonra hem peygamberlik hem padişahlık yapmıştır. Hz. Süleymân, babası Hz. Dâvûd’a göre padişahlık ve kadılıktaki öndeyken Hz. Dâvûd, ibâdetle daha ilerideydi. Hz. Dâvûd, Hz. Süleymân daha on bir yaşında bir çocuk olmasına rağmen akıl ve ilim sâhibi olmasından dolayı onunla pek çok konuda istişârede bulunmuştur.²³⁷

Hz. Süleymân, yaşamı boyunca mütevâzı biri olup her dâim Allah’a ibâdet etmiştir. Bütün cihâna hükmeden peygamber, eşsiz bir güce ve saltanata, sınırsız bir zenginliğe sâhip olmasına rağmen geçimini ördüğü sepetler sayesinde sağlamıştır, kazandığı parayla un alıp, ekmek pişirip akşam iftârını onunla açmıştır.²³⁸

Hz. Süleymân, Kur’ân-ı Kerîm’de²³⁹ kendisine vahiy gelmiş peygamber olarak anılırken Tevrat’ta ise peygamber değil, bir padişah olarak anılmıştır.²⁴⁰ O, olağanüstü bir güce ve saltanata sâhip olmuş bir peygamberdir. Kuşlarla konuşması; insanlara, cinlere, devlere, yabanî hayvanlara, kuşlara ve rüzgâra hükmetmesi gibi mucizeleri söz konusudur. Onun bu mucizelere sâhip olması Allah’a ettiği bir duâ²⁴¹ sonucu gerçekleşmiştir. Allah’a duâ eden Hz. Süleymân, Allah’tan kendisine başka kimseye

²³⁵ Köksal, a.g.e., s. 122.

²³⁶ Ömer Faruk Harman, “Yûşa” *DİA*, XLIV. Cilt, 2013, s. 44.

²³⁷ Köksal, a.g.e., s. 206-207.

²³⁸ Tökel, a.g.e., s. 235.

²³⁹ Bk. Kur’ân-ı Kerîm, Nisâ sûresi, 4/163. âyet.

²⁴⁰ Metin And, *Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası*, 5. bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 174.

²⁴¹ Bk. Kur’ân-ı Kerîm, Sâd sûresi, 35-38. âyetler.

uygun olmayan eşsiz vasıflar vermesini dilemiştir. Duâsı kabul edilen Hz. Süleymân'a yukarıda saydığımız mûcizeler verilmiştir.²⁴² Hz. Süleymân'la ilgili birçok kıssa vardır. Hâtem, karınca, Belkıs ve Hüdhdüd bu kıssaların başında gelmektedir.²⁴³ Bu kıssalar divan şairlerinin sıklıkla değindiği konuları teşkil etmiştir.

Eserde “iy emîr-i halk-ı ‘âlem vî resûl-ı Hâk Hudâ, yâ nebîyya’llâh, yâ melik-i ins ve ‘l-cân, melik-i mükerrem halîfe-i a‘zam, Süleymân ibn-i Dâvûd” vb. terkiplerle de anılan Hz. Süleymân, Süleymân-nâme’nin çalışılan 61 62. Ciltlerindeki kıssaların çoğunda yer almaktadır. Dünya padişahlarından Nasen, Evyâsir ve Kâz peygamberlere; Âsaf bin Berahyâ, Lokmân Hakîm, Batlamîyûs Hakîm ve Feysâgûris Tevhîdî ve Feylesûf Ekber gibi âlim, bilgin ve filozoflardan, cin, peri, hayvânata kadar tüm mahlûkatlar Hz. Süleymân’ın divanında hazır bulunmuşlar ve emirlerini yerine getirmişlerdir. Eşsiz bir güç ve saltanata sâhip olan Hz. Süleymân, rûzgâra da hükmederdi. O, bir yerden bir başka yere gitmek istediğinde tahtını götürmesi için rûzgâra emreder, aylarca sürecektir yolculuk rûzgâr sayesinde göz açıp kapayıncaya kadar kısa sürerdi. Hz. Süleymân, tahtını götüren rûzgâra yeryüzündeki bir çöpün dahi savrulmaması için yasak koymuştur:

ve taht götüren yile ya‘nî kim müvekkel-i bâd melek-i Nağmağâ’îl şöyle
yasak kılmış idi ki taht-ı Süleymânı yil (9) şöyle uzluğıla götürürdi ki yir
yüzinde bir çüb depretmezdi... (59a, 8-9)

Hz. Süleymân cihânda adâletin temsilcisidir. Birbirlerine düşmanlık besleyen tüm hayvanlar onun divanında birbiriyle barış içinde yaşayıp yan yana durmuştur. Bu, Hz. Süleymân’ın adâletini göstermek bakımından oldukça önemlidir (55a; 55b; 56a; 56b).

Cihân padişahı, sınırsız güç ve zenginliğe sâhip olan Hz. Süleymân, emri altındaki tüm mahlûkatlar için mutfağında her gün yemekler hazırlatmıştır:

...ve andan soñra maṭbaḡ-ı Süleymânide her gün boğazlanan yüz biñ
koyun (6)ve keçi ve kırk biñ şığır ve on bin deve leşlerinden ve başların ve
cinsi aña münāsib taḡsīm (7) olunduktan soñra ḡayyāta bağırları
bağırsuqları ve ḡarınca cinsine ḡaṣerāt ṭā’ifesine (8) cerblü üstüḡ’ānları
baḡş oluduktan soñra ‘alef yeyen ḡayvānāta ḡubūbāt virüp ve dāne (9)
ṭartıcı kuşlara Hindūstān birincin tevcīh iderlerdi ve ṭūṭilere Mıṣrī sūkker
vürirlerdi (67a, 5-9)

²⁴² Tökel, a.g.e., s. 231.

²⁴³ A.g.e., s. 232-235.

Hz. Süleymân eşsiz bir saltanata sâhip olup mutfağında her gün türlü yemekler hazırlatmasına rağmen kendi geçimini sağlamak için her gün iki zenbil örüp bunları satıp kazandığı parayla da un alıp ekmek yapıp akşamları iftârını açmıştır. Akşam namazını kıldıktan sonra tanınmamak için kılık değiştirip halkın arasına karışmış, yer yer Rıdvân'ın cennetten getirdiği yemekle iftârını açmıştır. Fakat Zâhid'le tanışıp sohbet ettikten sonra artık kendi emeğiyle kazanmadığı hiçbir yemekle iftâr etmemiştir:

...andan soñra Süleymân Hâzreti ‘aleyhi’s-selâm günde iki zenbîl (12) örerdi şatup behâsını arpaya virüp kendü mübârek el ile ögidüp un idüp nâr ağacın yakup (13) kül idüp arpa kırşasına katuk kılup gündüzin şâ'im gice kâ'im olup her gün oruc tutardı vaqtî kim aḥşâm (14) olsa aḥşâm namâzın kılup palâslar geyüp şûret degşürüp çıķup gözsüzlerle ta'âm yir idi kimse kendüni (15) bilmeyüp ‘izzet kılmasun diyü andan evvel uçmaḳdan Rıdvân ta'âm getürürdi gâh gâh anı iftâr iderdi (16) yukarıda tafşîli geçmiştür ammâ ki zâhîde bulışdıḳdan soñra hergiz eli emeginden ḡayrı nesne iftâr itmedi (71b, 11-6)

Yukarıda pek çok kez zikrettiğimiz gibi Hz. Süleymân, sınırsız bir zenginliğe ve ihtişamlı bir saltanata sâhiptir. Tedmür şehrine ziyârete gelen Hz. Süleymân'ı gören şehir halkı bu ihtişamlı saltanatı gördüklerinde çok şaşırmışlar ve Hz. Süleymân hakkında şu ifâdeleri zikretmişlerdir:

Bu ne ‘izzu bu ne devlet âşkâr
Kim Süleymâna itmiş naşîb ol Kirdgâr

Bunca devlet kim görüpdür key ziyân
Kim felekde taḥtını götüre bād

Kim görüpdür ḥalka böyle ḥân ola
K'ins ü cinnî emrine fermân ola

Kim görüpdür buña beñzer şehriyâr
Çâker ola ins ü cin ü mür u mâr

Kim bulupdur buncılayın baḥt ebed
Ḥidmetine yüz sürür seb' u esed (10a, 18-21)

Mişlini görmüş degül çeşm-i felek
Şeh k'aña hîdmet kıla kevkeb melek

Var kıyās it şeh Süleymân kim idi
İns ü cinne nicesi hâkim idi

Hâk mezîd etmişdür aña hâtemi
Hâtem ile tutdı dersü 'âlemi

'Âlemi kâfdan kafa gezdi tamām
Hîdmetin itdi melek gökde hümām

Hükmine münkād olup sîmurğ-ı Kâf
Kuş tutardı sâye bân olup muşâf (10b, 1-3)

Hiz. Süleymân; başta Lokman Hakîm olmak üzere Hiz. Nâsen, Hiz. Kâz, Hiz. Evyâser, Âsaf bin Berahyâ ve hizmetinde bulunan diğerk âlim ve filozoflara gerekli gördüğünde danışmıştır (14b, 5-15).

Eserde Hiz. Süleymân'ın yirmi dört saatini nasıl geçirdiğiyle ilgili örnekler de mevcuttur:

(6) Hâk Sübhânehu ve Te'âlâ Hazret-i Süleymâna 'am eyle kuvvet-i hâfıza virmişdi ki giceyle gündüz ki yigirmi (7) dört sâ'atdür altı bahş itmiş idi üç bahş gicenün ve üç bahş gündüzün idi evvel dört sâ'at (8) ki şubh namâzından sonra nübüvvet tahtına geçüp 'adl u dâda meşğûl olurdu biñ bir ümmetün kur'asını (9) şalarlardı ve her kanğı ümmete ki düşmese re'îs da'vet kılup tâbi'inden güç gören mazlûmın getürdüp dilince söyleyüp (10) şer'-i Dâvûd ile teftiş eyleyüp hükmi ma'bûdî yerine kurdı...(66b, 6-10)

Hakîm kavlince bu dört sâ'at biñ bir ümmet toylanmağ için idi ve dört sâ'at (17) dağı her milletün şakîsın imâna da'vet kılup dağı bunlara va'z u naşîhat itmek ve münkirlerine (18) garâ kılmak ve şeyâtin neslini kumkumaya koyup 'azâb itmek ve dört sâ'at dağı havâtinlerle buluşup yatup (19) beden râhat olmağ için ve dört sâ'at dağı ehlu'llâh ile namaz u niyâz kılup cân şohbetin itmek için (20) ve dört sâ'atin dağı halvet hâşında dün namâzın kılmağ için...(67a, 16-20)

Allah tarafından Hiz. Süleymân'a sekiz mûcize verilmiştir. Bu mûcizelerden biri her şeyi işiten rûzgârın Hiz. Süleymân'a haber vermesidir:

Süleymân Hâzreti mürsel peygâmberdür Haq Te'âlâ aña sekiz mu'cize viridi birisi budur ki yil her ne yirde nesne işitse (3) müvekkel-i bād sem' i Süleymâna haber virür her söz ki söylenür yil kuvvetiledür pes yil işitmedü ki nesne yok imdi (65b, 2-3)

Eserde Hz. Süleymân'ın mucizeleri ile ilgili başka anlatılar da vardır. Hz. Süleymân yaptırdığı mescidin kapısına zincirler astırmış, mescidin önüne de iki ak taş koydurmuştur. Birbirinden dâvâcı iki kişi Hz. Süleymân'ın huzuruna gelip birbirinden şikâyetçi olur ve bu gelenlerin şahidi olmazsa bu dâvâcılar önce kutsal kitaplar üzerine yemin ettirilir. Daha sonra her iki dâvâcı kapıda asılı olan ve Hz. Dâvûd'dan mîrâs kalan zincire el uzatır. Doğru söyleyen zincire uzanıp zinciri tutarken yalan söyleyenin zinciri yukarı doğru çekilir. Bu zincir mucizesi Hz. Dâvûd'dan Hz. Süleymân'a yâdigâr kalmıştır (86a, 21; 86b, 1-9).

Bir diğer mucize de Hz. Süleymân'ın sâhip olduğu mucizedir. Bu mucizeye göre iki ak taş arasında yedi ayak basıp geçen kişi doğru söyleğinde taşlar hareket etmez. Fakat yalan söyleyen kişi adımını atar atmaz iki ak taş kişinin ayaklarını sıkıştırır. Kişi doğruyu îtirâf edinceye kadar bu taşlardan kurtulamaz (86a, 21; 86b, 1-9).

Hz. Süleymân, parmağındaki hâtem sayesinde tüm mahlûkatlara hükmetmiştir. Hz. Süleymân'dan önce gelen Süleymânlar nasıl ki gönüllerinden gurur geçirip hâtemleri ellerinden gitmişse Hz. Süleymân da gönlünden gurur geçirince bir cin gelip Hz. Süleymân'ın hâtemini elinden almıştır. Hâtemi alan cin kırk gün Süleymânlık yapmaya başlamıştır. Hz. Süleymân, Hz. Muhammed'in nuruna söz verip Allah'tan bağışlanması için duâ edince, duâsı Allah tarafından kabul edilmiş ve hâtemi eline verilip Süleymânlığı tamam olmuştur (77a, 3-10).

Allah, Hz. Süleymân'ın Âdem-i Safî nesli, eşref-i mahlûkat ve Hz. Muhammed'in ümmetinden olduğunu ve Kuds-i Mübârek mescidinin inşâsı için malını ve ömrünü harcadığını nidâ eder. Bunun karşılığı olarak Hz. Süleymân'a inşâ edilen mescid içinde bir makamı (mezarı) uygun görür. Hz. Süleymân, Allah'ın kendisine uygun gördüğü makam için Allah'a şükreder. Hz. Süleymân, Allah'ın kendisine uygun gördüğü bu mescid içindeki mezarı kendi eliyle kazar. Halîl'in imâmesini mezar taşına, sekine-i Mûsâ'yı başucuna, Hz. Şît'in abâsını da toprak olarak üzerine atacaktır. Hz. Süleymân, Kuds-i Mübârek'in inşâsına bir yıl kala vefat eder. Mescidin inşâsında cinler çalıştığı ve Hz. Süleymân'ın ölümüyle cinlerin mescidin inşâsına devam etmeyeceği

düşünüldüğü için ölümü gizlenir. Hz. Süleymân, bir yıl boyunca asâsına dayanmış şekilde öylece durur. Tâ ki bir kurt asâsının tamamını kemirip Hz. Süleymân kazdığı mezara düşene kadar. Hz. Süleymân'ın öldüğünü bir kurdun göstermesi Kur'ân-ı Kerîm'de²⁴⁴ de geçmektedir. Hz. Süleymân'ın ölüm haberini alan Hz. İdrîs dördüncü kat cennetten gelip Hz. Süleymân'ın cenâze namazını kılar (77a-77b).

2.3.1.6. Dört Halife

Eserde çehâr ve çâr-ı yâr ibareleriyle dört halifenin tamamı anılırken, Hz. Ebûbekir, “Sıddık”; Hz. Ömer, “Fârûk”; Hz. Ali, “Haydar” lakaplarıyla da anılmıştır. Dört halife, Hz. Muhammed'in ashabı ve ahabıdır:

Anuñ aşhâbıdur Şıddîk u Fârûk
Anuñ aḥbâbıdur ‘Oṣmân u Ḥaydar (2a, 20)

Çâr-ı yârı Bū Bekr Şıddîk çün
Hem ‘Ömer ‘Oṣmân çün rabbe’l-enâm (13b, 1)

Çehâr aşhâbıdur aḥbâbı dostı
Gelüp bey‘at kıluv eyledi ma‘hūd (70b, 7)

Çâr-yâr terkihiyle dört halife anılırken Hz. Ali, cümlesinin üstünü, şâhı olarak zikredilmiştir:

Çâr-ı yârî ḥaḳḳı çün oldı velî
Efḍâlidür cümlesinüñ Şâh ‘Alî (42b, 8)

Allah'ın aslanı olan Hz. Ali, din için müşriklerle yaptığı savaşlardan dolayı yiğitliğiyle anılırken, “lâ-fetâ” ibâresiyle de Hz. Ali ile ilgili hadisten iktibas yapılmıştır:

Lâ-fetânuñ ḥaḳḳı didük şîr-i Ḥaḳ
Müşrikînden dîni çün aldı intikâm (13b, 2)

2.3.1.7. Âl-i Resûl

²⁴⁴ Bk. Kur'ân-ı Kerîm, Sebe' sûresi, 34/14. âyet.

Âl-i Resûl terkibi Hz. Muhammed ile birlikte Hz. Ali, Fâtıma, Hasan, Hüseyin için kullanılmaktadır. Bu terkip yerine Ehl-i Beyt ya da Âl-i Abâ da kullanılmaktadır.²⁴⁵

Hz. Muhammed'in evlâtları mahşere kadar hayırla yâd edilip onlar için Allah'a duâ edilmelidir:

Resûlün âl ü evlâdına her dem
Hezâr tuhf-ı tahıyyet virelüm zûd (2b, 1)

Hz. Ali'nin göz bebeği olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin aynı zamanda Hz. Muhammed'in iki gözüdür:

Hüseyin ile Hasan çeşm-i Muhammed
‘Alînün kurretü'l-‘aynı dü-bihter (2a, 21)

2.3.1.8. Kazâ ve Kader

Kader, sözlükte “İnanılması İslâmî îman esaslarından olmak üzere insanların başına gelecek her türlü işlere dâir Allah'ın ezeli hüküm ve takdiri”²⁴⁶ şeklinde tanımlanırken “Olacağı evvelden takdir olunan şeylerin yani kaderin vukû bulması, ortaya çıkmasına”²⁴⁷ da kazâ denir. Süleymân-nâme’de kazâ ve kader İslâmî esaslara uygun olarak ele alınmış, insanın kaderine rızâ göstermesi gerektiği pek çok örnekte ifâde edilmiştir. Eserde kazâ kelimesi daha çok kullanılırken kader kelimesiyle birlikte takdir kelimesi de kullanılmıştır.

Kazâ ve kader Allah'ın takdiri, bir anlamda alın yazısı olduğu için insanın bu durumu değiştirmesi mümkün değildir. Dolayısıyla insan kazâyâ rızâ göstermeli, dâima Allah'a tevekkül etmelidir. Aşağıdaki örneklerde insanın kaderinde yazılanı yaşayacağı vurgulanarak başka bir arayışa girmesinin beyhûde olduğu ifâde edilmiştir:

Er gerek kıla tevekkül ol Hudâya her zamân
Ki alna ne kim yazdıysa ol olısar bî-gümân (7a, 3)

Cidd ü cehdün nef'î yokdur zor ile kılmâ taleb

²⁴⁵ Uludağ, a.g.e., s. 36.

²⁴⁶ Devellioğlu, a.g.e., s. 478.

²⁴⁷ Pala, a.g.e., s. 247.

dünyanın geçici olduğu ve asıl ikâmetgâhın âhiret olduğu ifâde edilmiştir. Zâhid, Hz. Süleymân'a adâletten hiçbir zaman şaşmaması ve dâima Allah'a ibâdet etmesi yönünde nasihatlerde bulunarak dünyanın fânî, âhiretin ise bâkî olduğunu ifâde etmiştir:

...yâ Süleymân naşîhatum budur ki Allâha lâıyık 'amel kılasın inna 'llâhe ye'muru bi'l-'adli ve'l-ihsâni mücebince (6)'adl u dâdı elden kıomayasın ve cihân milkine ğarre olmayasın kim cihân fânîdür bâkî âhiretdür aña göre tã'at (7) idesin... (16a, 3-7)

Âhiret son ikâmet, varılacak son menzil olduğu için ruhun dünyadan kurtuluş yolu Allah'a ibâdetidir:

Âhiretdür aña küh-ı' Arafât
Menzil oldur aña âhir her cihât (25a, 17)

Hakka tã'at eyle dâ'im hem-çü Nûha
Keydi dünyâdan ğalâşı böyle rûh (25a, 18)

Ölüm, âhiret şehrinin sahilidir. Ölümden sonraki mekân âhiret şehridir:

Mevt olur sâhil dağı eyle fehm
Âhiret şehrüñ durur oldı mekân (82a, 15)

Aşağıdaki örnekte âhiretteki meskenin cennet olması dileğinde bulunulmuştur:

Tâ kıyâmet devlet ile bulıban 'izzet u şeref
Âhiretde mesken olsun cennet u dârü's-selâm (110a, 21)

Dü-cihân ifâdesiyle dünya ve âhiret birlikte zikredilmiştir:

Eylügi bilmek gerek âdem dağı
Dü-cihânda görmeye ol ğam dağı (42b, 18)

Bazı insanların ömrü uzun, dirliğı ve refahı az olur; bazılarının da ömrü kısa, dirliğı ve refahı çok olur. Bu durum tamamıyla Allah'ın takdiridir. Allah, her insan için saâdet ve nimeti bu dünya ve âhiret için olmak üzere ikiye ayırmıştır (100a, 20-21; 100b, 1-6).

2.3.1.9.2. Mahşer

Mahşer kelimesi sözlükte “Bir araya gelinip toplanılan yer, toplanma yeri. Bütün canlı varlıkların ölümden sonra Allah’ın emriyle dirilip toplanacakları yer.”²⁵¹ şeklinde tanımlanmıştır. Eserde “rûz-ı mahşer ve ‘arasât” kelimeleriyle de anılan mahşer; hayır ve şerlerin ortaya koyulacağı ve Hz. Muhammed’in şefâatinin beklendiği yer ve zaman olarak ele alınmıştır. Mahşer günü tüm âlemin övüncü olan Hz. Muhammed’in şefâat etmesi istenmiştir:

Diñle imdi kışşa nedür vir şalavât Ahmede

Tâ ki rûz-ı mahşer içre kıla saña şefkati (142a, 8)

...dahı bu Süleymân ki Âdem-i Şafî neslidür eşref-i mañlûkâtdur ve benüm habîbüm Muḥammed Muştafa (15) ümmetidür ki şefî‘ araşâtdur...(77a, 14-15)

Mahşer günü tüm insanlar Allah’ın emriyle dirilecek, tüm günah ve sevaplarıyla sorguya çekilecektirler. Bu sorgulamadan sonra son ikâmetgâhları olacak cennet ya da cehenneme gideceklerdir.²⁵² Hz. Süleymân ile Zâhid arasındaki konuşmada Zâhid, Hz. Süleymân’a koşulsuz şartsız cennete gitmek istediğini söyler. Hz. Süleymân ise bunun mümkün olamayacağını çünkü cennet ya da cehenneme gitmenin ancak mahşer günü amel defterine bakıldıktan sonra Allah’ın takdiriyle mümkün olabileceğini ifade etmiştir:

...dilerim ki Allâh Te‘âlâ beni şorusuz uçmağa kıya Süleymân eyitdi ol dahı elümden gelmez yarlıgamağ uçmağa [61a] (1) kıymağ Allâh ellindedür zâhid yine didi ki kirâmân kâtibîn dahı her âdemide vardur ḥayrın yazar sağ omuzında (2) oturur ve şerrin yazan şol omuzında oturur imdi dilerem ki şer yazan kirâmân kâtibîne diyesin benüm (3) şerrüm yazmaya merḥamet kıla Süleymân didi ki ol dahı elümden gelmez emr-i Ḥaḳ ile anlar ḥayr şer cümlesin yazsa (4) gerek rûz-ı mahşerde elüñe şunulsa gerek...(60b, 21; 61a, 1-4)

Aşağıdaki örnekte “devr-i kıyâmet” terkihiyle zamanın uzunluğuna işâret edilmiştir:

... Ğazbân eyitdi iy Lehrûz vezîr (16) ne kıadar şınup kaçdumsa yine Rüstenden yüz çevirmezin velî Rüstem didükleri bizden bir ḍarb-ı (17) ḥarb gördi kim devr-i kıyâmete dek içinden ḥavfi gitmeye ardumuzca gelmek kıanda kıaldı didi (53a, 15-17)

²⁵¹ Pala, a.g.e., s. 295.

²⁵² Bk. Süleyman Toprak, “Haşir” *DİA*, XVI. Cilt, 1997, s. 416-417.

Kıyâmet kelimesi “kıyâmet koparmak”²⁵³ şeklinde bir deyimde kullanılmıştır:

...yâ kerm-i çeres ve iy za‘îf cānavar bundandır ki bu kadar cūşa ile ve bu kadar kıdd ü kâmet ile (20) kıyâmet koparur... (20a, 19-20)

Rûz-ı mahşer terkibi bir örnekte Hz. Süleymân’ın tahtını görmeye gelen kalabalığı anlatmak için kullanılmıştır:

Tüdmür şehrinüñ begleri ve yegleri zurefâsı şu‘arâsı pîr ü bernâsı cem‘ olup maḥbûbları (8) ḥûbları ḥalkı ne kadar kim erkek dişi yemen yahşı var ise evlü evinden taşra çıkdılar ma‘şûklarla ‘âşıklar (9) zâhidlerle fâsıklar kâzîblerle şâdıklar rûz-ı mahşer gibi birbirine qarışup qarçaşma olup (10) burc bârûlar üzerine çıkup taht-ı Süleymânı görüp bakışup turlardı (9a, 7-10)

2.3.1.9.3. Âhir zaman

Devr-i kamer olarak da anılan âhir zaman “Hz. Muhammed’den kıyâmete kadar olan zamandır.”²⁵⁴ İslâmî inanişâ göre Hz. Muhammed son peygamberdir ve kendisinden sonra peygamber gelmeyecektir. Dolayısıyla insanları kıyâmete kadar Allah yoluna dâvet etme onun adına olacaktır.²⁵⁵ Bu zamanda birçok fitne ve karışıklık çıkacak sonrasında ise kıyâmet kopacaktır. Divan edebiyatında âhir zaman ile daha çok fitne ve karışıklığa işâret edilmiştir.²⁵⁶ Eserde Hz. Muhammed’in âhir zaman peygamberi olduğu ifâde edilmiştir (61a, 16-20).

2.3.1.9.4. Cennet

Cenn kökünden türeyen cennet “bitki ve ağaçları ile toprağı örten”²⁵⁷ mânasına gelip Allah’ın takdirine mazhar olan müminlerin ebedî ikâmetgâhıdır. Rivâyete göre “Naîm, Adn, Huld, Firdevs, Me‘vâ, A‘lâ, Darû’s-selâm ve Ravza”²⁵⁸ adında sekiz cennet vardır. Cennet kelimesi eserde “bâğ-ı İrem, cennet-i Firdevsi, cinân, uçmak, dârü’s-selâm, Firdevs, Firdevs-i cennet, huld” şeklinde de anılmıştır.

²⁵³ “Bir şeye çok kızıp bağırıp çağırarak, feryad etmek; aşırı gürültülere, kargaşalara yol açmak” M. Ali Tanyeri, *Örneklerle Divan Şiirinde Deyimler*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999, s. 178.

²⁵⁴ Cemal Kurnaz, *Hayâlî Bey Divanı’nın Tahlili*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara, 2012, s. 62.

²⁵⁵ Günay Tümer, “Âhir Zaman” *DİA*, I. Cilt, 1988, s. 543.

²⁵⁶ Pala, a.g.e., s. 115.

²⁵⁷ M. Süreyya Şahin, “Cennet” *DİA*, VII. Cilt, 1993, s. 374.

²⁵⁸ Onay, a.g.e., s. 111.

Cenneti ebedî mekân edinmek isteyenler her dâim Hz. Muhammed’e salât ve selâm getirmelidirler:

Mesken idinmek dilerseñ cenneti
Vir şalâvat Muştafâya ümmeti (40a, 15)

Her kim ki ölümden sonraki mekânının cennet olmasını istiyorsa nefsin isteklerine boyun eğmemeli ve her zaman Allah’a duâ etmelidir:

Kim ide hayr du‘ â kı lup kerem
Hağ mekânın eylesün bâğ-ı İrem (96a, 13)

Firdevsî, Allah’a duâ edip günahlarının affını dilerken aynı zamanda Allah’tan makamını cennet yapmasını dilemektedir:

‘Avf idüp Firdevsinüñ cürmin tamâm
Câyin eyle cennet-i dârü’s-selâm (40a, 14)

Bahar mevsiminin gelmesiyle her yer yeniden canlanır, her taraf yeşillenir. Bağda güller, çemende yâseminler, dağda lâleler, taşta nesterenler açar. Bu yönüyle dünya âdeta cennete döner:

Cennete döndi cihân açıldı gül
Ğamgîn olma iy belâbil sen de gül (13b, 6)

Tûbâ “Sidre’de bulunan ve kökü yukarıda, dalları aşağıda olmak üzere bütün cenneti gölgeleyen ilâhî bir ağaç”²⁵⁹ tır. Sevgilinin boyu Tûbâ’ya benzetilirken, onun yaşadığı mahalle de cennete tercih edilir:

Ṭûbî-ğaddüñ variken men serve meyl itmezem
Cennet-i kūyuñ variken hülde kim ider nazâr (82b, 9)

Firdevsî, sevgilisine seslenerek onsuz asla cenneti istemeyeceğini, onun olmadığı bir cennetin de kendisi için cehennemden farksız olacağını zikreder:

İy şanem Firdevsi sensüz istemez firdevsi huld

²⁵⁹ Pala, a.g.e., s. 459.

Kim cinān olur cehennem ‘āşîka dīzārsuz (96a, 21)

Bir âsî, işlediği günahlardan pişman olur. Hz. Muhammed’nin nûru için Allah’tan affını dileyip cehennem ateşinden kurtulmak ister. Allah, âsîyi Hz. Muhammed’i yâd ettiği için bağışlar. Âsî, Allah’ın emriyle cehennemden çıkarılıp dördüncü kat cennete ulaştırılıp cennetin kapıcısı Rıdvân’a teslim edilir. Rıdvân tarafından Tesnîm suyuyla yıkanıp Selsebîl ırmağında temizlenen âsî Allah’ın izniyle cennete gönderilir (113a, 7-13).

Âsî olan zincire vurulup cehenneme gidecekken, mümine ise cennet bahşedilecektir:

‘Āşîye dūzah virür zencr eyleyüp
Mü’mine bahşış kılur cennet cinān (82a, 17)

Aşağıdaki örnekte Hz. İdrîs’in mekânının cennet olduğu ifâde edilmiştir:

Cennete dâhil olan İdrîs için
Dîn için ğayret çeken Çercîs için (65, 13)

2.3.1.9.5. Cehennem

Cehennem, Allah’ın emir ve yasaklarına uymayanların “âhiretteki azap yurdu”²⁶⁰ dur. Cahîm, Cehennem, Hâviye, Hutame, Lezâ, Saîr, Sakar adında yedi cehennem vardır.²⁶¹ Eserde “Duzâh, tamu, nâr-ı girdâb” şeklinde de anılan cehennem, daha çok ateşle birlikte ve günahkârların cezalarını çekeceği yer olarak zikredilmiştir. Âlemin yaratıcısı, ezeli ve ebedî olan Allah’ın yarattığı cehennemin tabakaları aşağıdaki metinde ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir:

...ki ol ejderhānuñ ağızında yidi tabağa-ı cehennem vardır üç cehennem (9) sağ tarafında üç dişleri kovukları arasındadır ve üç cehennem dağı şol tarafında dişlerinin kovukları (10) arasındadır ammâ ki esfel-i sâfilîn ol ‘azîm ejderhānuñ dili altındadır bu zîkr olan cehennemlerüñ (11) ‘azameti şol kadardur ki her birinüñ bir kapısı vardır tûl-ı ‘arz elli biñ yıllık yoldur ve her bir kapısının işgin (12) gördük yerde yitmiş biñ tağ vardır oddan ve her bir tağda yitmiş biñ dere vardır oddan ve her derede (13) yitmiş kez yüz biñ serây vardır oddan ve her bir serâyda yitmiş kez yüz biñ hücürât vardır âteşden ve her bir hücürâtta (14) yitmiş kez yüz biñ kerre yüz biñ ‘azâb vardır biribirinden kıtırak ‘âşîler için ve dağı yâ nebiyyu’llâh ol ejderhānuñ (15) ağızının sağ tarafındağı dişi kovuklarındığı üç

²⁶⁰ Pala, a.g.e., s. 85.

²⁶¹ Bekir Topaloğlu, “Cehennem” *DiA*, VII. Cilt, 1993, s. 227.

cehennemlerüñ adları birinüñ adı Lazâdur (16) içün hilkat olmışdur ve birinüñ adı Huṭamedür cühūdlar içün hilkat olmışdur ve üçünci cehennem adı Hāviyedür (17) kāfirler içün hilkat olmışdur ve şol tarafında dişleri kovuklarında olan üç cehennem adları birinüñ (18) adı Caḥîmdur şeyṭān içün hilkat olmışdur ve ikincinüñ adı Sa‘îrdür münafıklar içün hilkat (19) olmışdur ve üçüncinüñ adı Saḳardur bî-namāzlar içün ve yidinci cehennem ki dili altıntadur esfel-i sāfilîn ol (20) cehennemüñ deresindedür... (112b, 8-20)

Yedi ulu dağ ile ilgili tasvirlerin yapıldığı örnekte cehennemde bulunduğu rivâyet edilen Veylū²⁶² vadisi de zikredilmiştir:

bu ki her taḡuñ iki tarafında külhān ocağı gibi iki yirde âteş yanar velî eyle âteş ki (20) yıldırım gibi berḳ urur ve bundan ‘acebter daḡı bu ki bu iki ‘Arab ocağı mişāl nesnenüñ kulle-i Ḳāf gibi bir (21) kulle görünür eyle kulle ki dükendük yirde vādî-i Veylū mişālinde nār-ı cehennemden bir kapu görünür eyle (34a, 19-21)

Yedi başlı ejdere benzeyen daḡın her bir kubbesi cehennem kapısı gibi görünüp ateş saçan çah-ı siccîn ve maden-i nîrândır:

...her biri ḳubbe-i Hermāna beñzer ve her ḳubbenüñ yanındaḡı mîl mināreler ḳulaḡlarıdır ki her biri (12) sedd-i İskender-i zamāna beñzer ve cehennem ḳapısı gibi görünüp âteş saçan aḡızdur ki çāh-ı siccîn (13) ve ma‘den-i nîrāna beñzer (34b, 9-13)

Cehennem ateşinden kurtulmak ve ebedî mekânın cehennem olmaması için her dâim Allah’a duâlar okunup ibâdetler edilmelidir:

eyle âteş ki cehennem tuturḡıdır ol oduñ şerrinden ḡalāş olmaḡ içün enbiyā-yı mürselîn ve evliyā-yı müttakîn (12) ve ‘ulemā-yı mu‘temedîn ve cemî‘ mü‘mināt-ı mü‘minîn ve müsilmāt-ı müslimîn ellü elinden geldükçe i‘ṭā‘at-ı (13) Ḥaḳḳa ihlāş ile ṭā‘at ḳılurlar nār-ı cehennemi görmeyelüm diyü evrād okuyup münâcât iderler (44b, 11-13)

İnsan; nefsine uyup dünya malına meyletmemeli, mâsivâyı canıḡönülünden katiyen terk etmelidir. Eğer bunlar yapılmazsa son pişmanlık fayda etmeyecek, kişi cehennem ateşinden kurtulamayacaktır:

Mā’il olma bu cihānuñ mālına
Cevherine itme ṭama‘ iy kāmṛān

²⁶² “Çeşitli sûrelerde yirmi yedi defa geçen veyl, bir kötülük ve musibetin vukuu halinde, "Yazıklar olsun, vay haline!" anlamında kullanılan bir ünlem olmakla birlikte bir kısım müfessirler bunun cehennemdeki bir kuyunun, vadinin veya daḡın adı olduğunu söylemişlerdir.” Topaloḡlu, a.g.m., s. 227.

Bu hevā-yı nefse uyup yılma sen
Mā-sivādan kaṭı‘ ide gör dil u cān

Yoksa düşer nār-ı girdāba canuñ
Aşşı kılmaz soñ peşimān āh fiğān (82a, 10-11)

“Tamu” ve “nār-ı cahīm” şeklinde ifāde edilen cehennem, ateşi çağrıştırması münâsebetiyle de söz konusu edilmiştir:

İy hācer-zāde-i seng aşluñdurur ‘ulvīde nār
Ṭamu odın görmege çün ṭā‘ at ider ḥalk iy nār (45b, 16)

2.3.1.10. Diğer İtikadî Mefhumlar

2.3.1.10.1. Ölüm

Eserde “mevt, memât, şehîd, canı çıkmak, kefen, tabut, mezar” vb. kelimelerle anılan ölüm, her canlının er ya da geç yaşayacağı takdir-i ilâhîdir. Bu durum Kur’ân-ı Kerîm’de “Her nefis ölümü tadacaktır”²⁶³ şeklinde ifāde edilmiştir. İster hükümdar, ister Firdevsî, Âtâyî, Çâkerî gibi bir şair, ister sıradan bir âdemoğlu olsun herkes bir gün ölümden nasibini alacaktır:

Her ne deñlü varsa âdem az u çoḥ
Ölmemekden yok naşibi dime yoḥ (25b, 6)

Yirde anlar yatduğunca sağlıg ile sür ‘ömr
Kim cihān ḥālî budur toğan ölür yokdur gümān (51b, 19)

Ḳanı Firdevsî ‘Atâyî Çâkerî
Sinde ölümüñ oldı bunlar çâkeri (79a, 18)

Fânî olan bu dünyada bahar mevsimi hazana dönmeden, ölüm kapıyı çalmadan fırsat elde varken gam, keder terkedilmeli; mey içilip dâima neşeli olunmalıdır:

Çün geçer faşl-ı bahār irer ḥazān

²⁶³ Bk. Âl-i İmrân sûresi, 3/185. âyet; Enbiyâ sûresi, 21/35. âyet; Ankebût sûresi, 29/57. âyet.

Dem bu demdür guşsa çekme ol şadmān (13b, 7)

Süleymān-nāme’de ölüm mefhumu deyimler içinde de kullanılmıştır. Aşağıdaki örnekte ölüm mefhumu “canı çıkmak” deyiimiyle ifâde edilmiştir:

Ğan yağıardı yerlere bārān revān
Cān çıkardı göklere hem-çün ki cān (25a, 15)

Bir başka beyitte ölüm mefhumu için “canı fedâ etmek” deyiimi kullanılmıştır:

Yā Tehemten yoluña ol dört emīri pehlevān
Cān fidā itdi senūñ çün kıluban ceng-i kırān (51b, 19)

Eserde savaşıta şehit olan Rüstem’in serverlerinin definleri ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Serverlerinin ölüm haberlerini alan Rüstem, onların bedenlerini yıkatmış, kara atlastan kefenlere sarıp tabutlar ile defnettirmek için mezarlarını kazdırmıştır. Rüstem, defin işleminden sonra mezarlar için kubbe yaptırıp kubbenin kemerine tarih yazdırmıştır (52a, 2-8).

Sevgilinin “İsî-nefes” olarak zikredildiğı örnekte sevgilisiz yaşamaktansa kefen yeğlenmektedir:

Şanma ki iy ‘İsî-nefes sensüz hayātum var benim
Cismümüz cān meyyitinedür kefen yir eylerem (4a, 5)

2.3.1.10.2. Ecel

Sözlükte “ Muayyen olan vâde, ömrün sonu” ²⁶⁴ şeklinde tanımlanan ecel, Allah’ın takdiridir. Eserde ecel kelimesinin geçtiğı örneklerde ecelsiz kimsenin ölmeyeceğı ifâde edilmiştir. Aşağıdaki örneklerde ölüm korkusu gönle düşse de bu korkunun yersiz olduğı, çünkü ecelsiz kimsenin ölmeyeceğı zikredilmiştir:

Göñline düşdükçe key nā-geh ölüm
Gerçi ecelsüz ölmedi ölmez beşer (32a, 20)

Firdevsî, aşağıdaki örnekte söyleyecek sözlerinin olduğunu, ecel gelmeden bunları ifâde etmek istediğini dile getirmiştir:

²⁶⁴ Pala, a.g.e., s. 133.

Söz gerek emlaḥ kim ḥāne söylene
Söz gerek emlaḥ ola ḡāyet ṣaḥīḥ (40b, 12)

Söz gerek emlaḥ ola ḡāyet ṣaḥīḥ
Kim göre müstaḥsin anı her faṣīḥ (40b, 13)

Fânî olan bu dünyaya sayısız Süleymân gelmiş, tüm mahlûkata hükmetmiştir. Ancak ecel geldiğinde o Süleymânlar tacını tahtını bırakıp gitmiş, yerle yeksan olmuşlardır:

Çok Süleymân geldi ḡāyet işbu fânî ‘ âleme
Oldı ḥâkim dīv ü cinn ü vaḥṣ u ṭayr u âdeme

Şoñra tahtın yile virdi tâcını aldı ecel
Ḥâke yeksân oldı desti irmiş iken ḥâteme (83a, 5)

Allah’ın takdiri olan ecel ne ileri ne de geri alınabilir.²⁶⁵ Eceli gelen biri bir dakika daha fazla nefes alıp hayat bulamaz:

...benüm taḡdîrümdeñ taşra (6) iş yokdur vaḡtî ki bir kimsenenüñ eceli
yaḡın gelse bir nefes daḡı ḡayât bulmaḡ mümkün degüldür (100b, 5-6)

Ecelin bir terziye benzetildiği örnekte ecel kime don biçerse onun can vereceği ifâde edilmiştir:

Şındı kılıç süñü arşun egnine anda oḡ olup
Biçdi ecel ḡayyâṭı ṭonları kim geyen cān virür iy yār (136a, 10)

2.3.1.10.3. Rûh

Can anlamıyla da anılan ruh “Canlılığı sağlayan şey. Duygu ve tutkuların merkezi”²⁶⁶ şeklinde tanımlanır. Eserde ruh, bedeni terk edişi, bedene hapsolması vb. ifâdelerle bedenle olan münâsebeti dolayısıyla ele alınmıştır. Eserdeki pek çok örnekte ruh ve beden için teşbihler kullanılmıştır. Örneğin beden bir gemiye teşbih edilirken ruh da Hz. Nûh’a teşbih edilmiştir.

²⁶⁵ Pala, a.g.e., s. 133.

²⁶⁶ A.g.e., s. 379.

Hız. Süleymân'ın dergâhında bulunan evliyâ, etkîyâ, mümin, âlim vb. herkesten, evvel Hız. Âdem'e, âhir Hız. Muhammed'e olmak üzere gelmiş geçmiş bütün peygamberlerin ruhlarına salavat getirilmesi istenmiştir:

...Hâzret-i Süleymâna geldi 'aleyhi's-selâm nübüvvet tahtı üzerinde oturmuş idi (2) on iki biñ enbiyâ ile ve on iki biñ dahı evliyâ ve etkîyâ ile mü'min muvaḥḥid 'ulemâ ile tabîb-i ḥâzık (3) ḥükemâ ile evvel Âdem âḥir Muhammed geçmiş gelecek mürsel peygâmbler ervâhına şalavât virüp Allâha tekbîr (4) getürürlerdi...(4b, 1-4)

Ölmek mânasındaki "cânı çıkmak" deyimiiyle anılan ruh, göğ'e yükseliş'i dolayısıyla zikredilmiştir:

Ḳan yağardı yerlere bârân revân
Cân çıkardı göklere hem-çün ki cân (25a, 15)

İnsan ruhunun kurtuluş yolu, Hız. Nûh gibi Allah'a dâima ibâdet etmekten geçer:

Ḥaḳḳa ṭâ'at eyle dâ'im hem-çü Nûḥ
Keydi dünyâdan ḥalâşı böyle rûḥ (25a, 18)

Eserdeki pek çok örnekte insanın nefesine uyup dünyanın geçici güzelliğine kapılmaması uyarısında bulunulmuştur. Dünyanın geçici güzelliğine kapılmak ruhu dünyaya hapsedmektir. Bu hapisten kurtulmanın yolu ise nefsi terk edip akli devreye sokmaktır. Cehennem'in, ruhun ebedî ikâmetgâhı olmaması için bu dünyada nefis kul, köle edilmelidir. Dünyanın süsü, ruh için bir kafestir. Kesinlikle bu süse aldanılmamalıdır. Yoksa bu kafesten kurtuluş mümkün değildir. Bu kafesten kurtuluş ise akılla mümkündür (69a, 1-3).

Hız. Âdem'in yaratılış hâdisesinin anlatıldığı aşağıdaki örnekte Hız. Âdem'in balçıktan yaratıldıktan sonra kendisine ruh verilmesi hâdisesine telmih vardır:

...Âdem-i Şafî (21) yed-i ḳudret ile ḥilḳat itdi ve rûḥı bedeni ḳâlîba bahşış itdi... (47a, 20-21)

2.3.1.10.4. Perî

Kaynaklarda "Cinlerin çok güzel ve alımlı olduğu varsayılan dişilerine verilen ad"²⁶⁷ olarak tanımlanan periler, melekler gibi cism-i latîftirler. Aralarındaki fark meleklerin

²⁶⁷ Zavotçu, a.g.e., s. 586.

yüksek, cinlerin ise daha aşağı derecede ruhlar olmasıdır.²⁶⁸ Gözle görülmeyen, büyüyle ortaya çıkan perilerin yurtları çeşme, pınar ve hamam gibi yerlerdir.²⁶⁹ Divan edebiyatında gerçek anlamlarının yanında sevgilinin yüz güzelliğini anlatmak için “perî-rû, perî-peyker, perî-sûret” terkipleri kullanılmaktadır.²⁷⁰ Periler eserde genellikle cinlerle birlikte anılıp Hz. Süleymân’ın hizmetindedir. Hz. Süleymân’a ayan olan periler peygamber, tahtıyla bir yerden başka bir yere gittiğinde cinlerle birlikte peygambere eşlik etmiştir (4b, 9-10).

Cin ve periler Hz. Süleymân’ın emriyle sarayın inşâsında çalışıp sarayın duvarına Hz. Süleymân’ın tahtını tasvir etmişlerdir:

...ol mu‘azzam kaşruñ dîvârına perî naqqâşları ve cinnî muşavverleri taht-
ı Süleymânı taşvîr etdiler şöyle ki (16b, 5)

Eserde peri adları zikredilmiştir. Adı zikredilen perilerden biri Tâlishân’dır. Tâlishân, mescid içinde asılı bulunan kandilin işlemesini yapmıştır (43a, 18-21; 43b, 1).

Bir diğer peri Hümâyûn Şah’tır. Hümâyûn Şah periler sultanıdır. Hz. Süleymân’ın hizmetinde bulunup ihtiyaç duyulduğunda peygambere görünmüştür (67b, 4-7).

Aşağıdaki örneklerde “perî-çehre ve perî-peyker” terkipleriyle periye benzetilen sevgili zikredilmiştir:

O perî-çehre kâdem izinde kim var bâkî eşer
Çeşmüme hâk-i rehin kuhl itmege var Hâk (112a, 8)

İy perî-peyker hezâr ahsen cemâlün şevkine
Zülf-i çînün Çîn-i naqqâş itmeye taşvîr-i ter (112a, 11)

Cin ve perilerin mekânları çeşme, hamam ve kuyulardır. Eserde bu mekânlardan uzak durulması, uzak durulmaması durumunda ise bu mekânların temizliğine dikkat edilmesi tavsiyesinde bulunulmuştur. Tavsiyelere uyulmadığı takdirde de başa gelebilecek belâ ve musîbetler sıralanmıştır (124a, 5-21; 124b, 1).

²⁶⁸ Ömür Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, 2. bs., Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 128.

²⁶⁹ Pala, a.g.e., s. 369.

²⁷⁰ Zavotçu, a.g.e., s. 586.

2.3.1.10.5. Cin

“Cenn” kökünden türeyen, çoğulu “cân” olan cin kelimesi “duyularla idrak edilemeyen, insanlar gibi şuur ve iradeye sâhip bulunan, İlâhî emirlere uymakla yükümlü tutulan ve mümin ile kâfir gruplarından oluşan varlık türü”²⁷¹ şeklinde tanımlanmıştır. Genellikle “ins ü cin” ya da “ins ü cân” şeklinde insanla birlikte anılır. Ateşten yaratılmış olan cinler, tıpkı insanlar gibi Allah’a kullukla görevlendirilmişlerdir. Müslüman, kâfir olanlarıyla birlikte iyi ve kötü olanları vardır.²⁷²

Eserde cinler Hz. Süleymân’ın hizmetinde bulunup ihtiyaç duyulduğunda yalnızca Hz. Süleymân’a görünüp onun verdiği emirleri yerine getirmeleri dolayısıyla zikredilmişlerdir.

Hz. Süleymân ateşperestlerin ateşe tapmak için yaptırdıkları binayı yıkmaları için cinlere emir verince cinler binayı yıkıp yerine mescid yapmışlardır:

Süleymân Hâzreti ‘aleyhi’s-selâm cinnîye hüküm itdi ki ol binâyı yıkdura tarfetü ’l-‘ayn içinde (2) evvel arslan-peykeri yerinden götürdiler kırk deve yüki yedişer yıllık köhne sirke getürdiler ol od (3) üzerine dökdiler od söyünücek binâsın yıkdılar neft çeşmesi üzerinden âteşi cinnîlerdağı olan (4) âteşleri cemî‘ binâyı etdiler şöyle ki zerre deñlü neftde âteş ol kadar yandı ki kömür göz kalmadı cinnîlerine (5) ol binâyı yaptılar...(12b, 1-4)

Eserde cin ve devlerin yaptıkları bir hisâr zikredilmiştir:

Dîv ü cinnî çalışuban yapıdı anda bir hişâr

‘Āşıkūñ ‘ahdi gibi muhkem be-ğāyet üstüvār (16b, 15)

Cin ve perilerin bulunduğu mekânlar su kaynakları, su kuyuları, hamamlardır. Eserde cinlerin bulunduğu mekânlar, bu mekânları kirleten insanların başına gelen belâlar ve bu belâlardan korunmanın ve kurtulmanın yolları zikredilmiştir. Bu mekânları temiz tutmak, uygunsuz işlerde bulunmamak ve oralarda yatıp uyumamak gerekir. Bu hususlara dikkat etmeyenlerin başına korkulu düşler görmek, uyurken sayıklamak, düşünde ağlamak, aklını kaybetmek, dili tutulmak, ağzı gözü eğilmek, eli ayağı tutmamak, oğlu kızı olmamak, yatağına su dökmek, gövdesi titremek gibi türlü belâlar gelmektedir. Bunlardan kaçınmanın yolu temiz olmaktır. Şâyet bu belâlardan biri ya

²⁷¹ M. Süreyya Şahin, “Cin” *DİA*, VIII. Cilt, 1993, s. 5.

²⁷² Pala, a.g.e., s. 92.

da birkaçı başa gelmişse bu belâlardan kurtulmanın yolları da şu şekilde îzah edilmiştir:

“Bir koyun kurban edilip kanıyla üç mektup yazılır. Başına belâ gelen kişi mektuplardan birini üzerinde taşır. Birini üç gün boyunca suyla birlikte içer, diğer bir mektubu da yazıp su kuyusuna bırakır.” (138a; 138b, 1-3).

Eserde cin adları da geçmektedir. Bunlardan biri cinlerin reisi olan Elhenc adında bir cindir. Elhenc cin, Hz. Süleymân’ın hizmetinde bulunan bir cin reisidir. Bu cin, berâberindeki askerlerle âdemoğlu askerlerini, büyü yapan cadının askerlerinden kurtarmıştır (32a, 1-3).

Adı anılan bir diğer cin Cân kavmi meliki “Rûhşâh-ı cindî” dir. Eserde Rûhşâh-ı cindî ile Hz. Süleymân sohbet ederken Rûhşâh-ı cindî, Hz. Süleymân’a “Sakın Süleymân oldum diye sevinme, daha Süleyman olmadın. Çünkü sana tâbi olmayan mahlûkatlar var. Onlar da sana tâbi olduğunda bu gerçekleşecektir.” der. Bunun üzerine Hz. Süleymân âdeta bir yaprak gibi titreyip seccâdesi üzerine düşer. Rûhşâh-ı cindî, Hz. Süleymân’ın koltuğuna girip Hz. Süleymân’ı kaldırıp yüzüne gül suyu saçar. Rûhşâh-ı cindî daha sonra Hz. Süleymân’a peygamberliği konusunda nasihatlerde bulunur (88b-89b; 93b, 8-21).

Bir diğer cin reisi “Taktakûş-ı cinnî”dir. Taktakûş-ı cinnî emrindeki cinlerle birlikte Hz. Süleymân için bir saray yapmıştır (16a, 9-12).

Kiflîz ve Miflîz adlı cinler de Hz. Süleymân’ın hizmetinde olan cinlerdendir. Hz. Süleymân, Zâhid’le görüşmeye giderken bu iki cin Hz. Süleymân’ın koluna girip harmanın yanına kadar ona eşlik etmişlerdir (59b, 8-10).

Yukarıda adları anılan cinlerin yanında eserde başka cinler de anılmıştır. Bunlardan biri “Berrâk-ı cinnî”dir. Berrâk-ı cinnî’nin, on iki burç şeklinde on başı vardır. Oldukça güçlü kuvvetlidir (94a, 15-16). Bir diğer cin de “Sürhbâd-ı cinnî”dir. Bu cini Allah cehennem ateşinden yaratmıştır. Çok güçlü ve kuvvetli bir cindir. Gövdesi külhan tomruğu gibi yanarken ağzından çıkan ateş o kadar güçlüdür ki cehennem kapsından dahi o kadar ateş çıkmaz (94a, 17-20).

Hz. Süleymân’ın hizmetinde bulunan cinler olduğu gibi Hz. Süleymân’ın “ahd-nâme”sine uymayarak başkaldırıp âdemoğluna zarar veren âsî cinler de vardır.

Bunlardan biri “Hernîş-i cinnî” bir diğeri de “Dey‘vûc-ı cinnî”dir. Hz. Süleymân bu cinlerin î mânâna gelmeyip başkaldırmaya devam ettiklerini öğrenince öfkelenir, Kiflîz ve Miflîz’e küçük testiler getirmelerini emrederken, Dâser ve Taktakûş tekvinlere de bu serkeş cinleri huzuruna getirmelerini emreder. Hz. Süleymân, huzuruna getirilen serkeş cinleri küçük testilere koydurup testilerin ağzına mühürünü vurdurup okyanusa attırır (141a-143b).

2.3.1.10.6. Şeytan

Azâzil, iblis, hannâs, vesvâs²⁷³, ehrem, ehremin²⁷⁴ gibi adlarla da anılan şeytan, kötülüğün temsilcisi olup ateşten yaratılmıştır. Melek olarak yaratılmış şeytan kendisinin ateşten, Hz. Âdem’in ise topraktan yaratıldığını ifâde edip kibirlenmiş; Allah’ın emrine karşı gelip Allah’a secde etmemiştir. Bu yüzden Allah tarafından lânetlenmiştir.²⁷⁵ Eserde şeytan; Allah’ın emrine karşı gelip cennetten kovulması, Hz. Âdem ile Havvâ’nın yasak meyveden yemesi için onları kandırması ve farklı sûretlere bürünerek insanları ya da diğer varlıkları aldatmaya ve onları günah işlemeye teşvik etmeye çalışması gibi hususlar dolayısıyla ele alınmıştır. Şeytan melun, haylaz, hayırsızdır. Cihânda dâima fitne çıkarmaya, halkı azdırıp dinsiz kılıp î mânâsızlaştırmaya çalışır:

Gör ne mel‘ ün nâ-bekâr ağıyar olur şeytân racîm
Kim ider halkı cihâna dâ’imâ fitne delim (37b, 19)

Cehdi budur halkı dâ’im azdurup bî-dînde
Dünyeden gidüp î mânâsuz idene biri cahîm (37b, 20)

Allah, Hz. Âdem’i yarattıktan sonra bütün meleklere Hz. Âdem’e secde etmelerini emretmiştir. Bu emre şeytan dışında diğer melekler uymuştur. Şeytan kendisinin ateşten Hz. Âdem’in ise topraktan yaratıldığını ifâde ederek kibirlenmiş ve emre karşı gelmiştir. Şeytanın bu davranışından sonra Allah, şeytanı lânetlemiş ve cennetten kovmuştur. Metinde bu hâdiseye telmih vardır (28b, 10-21; 29a, 1-12).

²⁷³ Onay, a.g.e., s. 445.

²⁷⁴ Zavotçu, a.g.e., s. 719.

²⁷⁵ Pala, a.g.e., s. 431.

Kötülüğün ve kibrin temsilcisi olan şeytan, eserde daha çok insan ve diğer varlıkları kötü yola sevk etmesiyle ön plana çıkmıştır. Şeytan, Hz. Âdem ve Havvâ'yı kandırıp onların Allah tarafından yasaklanan meyveden yemelerine sebep olmuştur (31a, 10-16).

Bir diğer örnekte şeytan, öküzü “Neden dünyanın yükünü çekiyorsun?” diyerek öküzün bir an da olsa aklını çelmiş, onu isyana teşvik etmiştir (63a, 9-16).

Eserde şeytan farklı sûretlere girerek fitne çıkarmaya çalışmıştır. Cadılar sultanı olarak da anılan şeytan, Sâm'ı esir almış ve ondan kendisine secde etmesini istemiştir. Sâm'ı kandırmak için de melek sûretine girmiştir. Fakat Sâm, şeytana uymamış, Eûzü besmelesini okuyarak şeytanı kovmuş ve Allah'a sığınıp duâlar etmiştir (39a, 6-21; 39b, 1-7).

Eserde dev ve ifritlerden, şeytan nesli olarak bahsedilmiştir. Devler ve ifritler de Hz. Süleymân'ın hizmetinde olup saray yapımı, tahtın taşınması ya da haber getirme gibi pek çok işte ihtiyaç duyulduğunda ortaya çıkmıştır.

Eserde ifrit ve dev adları da anılmıştır. Kantihâr ifrit, Cacao, Kenden ve Dâsir adlı devler, Hz. Süleymân'ın divanı ve kasrı için Heyhât sahrasından direkler getirip divan ve kasrın inşâsı için çalışmışlardır (17a, 8-15).

Adı anılan devlerden biri de Kündeki adlı devdir. O da bir yerde Hz. Süleymân'a haber getirmesi dolayısıyla anılmıştır (88a, 8-11).

2.3.1.11. İbâdetle ilgili Mefhumlar

2.3.1.11.1. Din, İmân, Müslümân, Şerîat

Din, “Allah tarafından peygamberi vasıtasıyla vazedilip, uyanlarını dünya ve ahirette kurtuluşa erdiren itikat ve ameller bütünü”²⁷⁶dür. Eserde başka bir varlığa tapanlar, Hz. Süleymân tarafından î mânâ dâvete edilmiştir. Müşrik veya ateşperestlerin î mânâ gelip Müslüman olmaları yaşanan çeşitli hâdiseler sonrasında olmuştur. Hadislerden biri şu şekildedir: Müşrikler cinler tarafından döndürülen çadırın kendiliğinden döndüğünü düşünüp hayret etmiş ve î mânâ gelip Müslüman olmuştur (87a, 12-17).

²⁷⁶ Pala, a.g.e., s. 117.

Müslümanlar ellerinden geldiğince dinin buyruklarını yerine getirmeye çalışmış, Allah’a ibâdet edip duâlar ederek cehennem ateşinden kurtulmayı dilemişlerdir. (44b, 11-13).

Âsî cehennemle cezalandırılırken mümine ise cennet bahşedilmiştir. Dolayısıyla mümin dâima Allah’a ibâdet etmelidir:

‘ Âşîye dūzah virür zencr eyleyüp

Mü ’mine bahşış kılur cennet cinân (82a, 17)

Nefsin kâfire teşbih edildiği aşağıdaki örnekte nefsin kurtuluş yolunun Müslümanlıktan geçtiği vurgulanmıştır:

Nefes kâfirdür müsilmân idegör

Hakka tâlib ehl-i îmân idegör (111b, 16)

2.3.1.11.2. Abdest, Namaz

İslâm’ın şartlarından biri ve Allah için yapılan ibâdet olan namaz²⁷⁷, nefisten kurtulmanın yoludur (29a, 20). Namaz kılmak ve zekât vermek hem dinin direği hem de cehennem ateşinden kurtulmanın yoludur (54a, 15). Namaz kılıp, ibâdet etmek dünya amellerinden daha üstündür (43b, 14-15). Abdest alıp namaz kılmak eserde sıklıkla işlenmiştir. Hz. Süleymân ya da çevresindekiler Allah’tan bir dilekte bulunduklarında, zorda kalıp Allah’tan yardım istediklerinde abdest alıp hâcet namazı kılmış, Allah’tan yakarışlarının kabul edilmesini dilemişlerdir. Edilen duâlar Allah tarafından genellikle kabul edilmiştir. Bunun dışında Hz. Süleymân ve çevresindekiler sabah, öğle, akşam, yatsı, cuma ve cenâze namazı gibi farz namazlarını da kılmışlardı. Müşriklerin îmâna gelip Müslüman olmaları esnasında da namazlar kılınmıştır. Namazın ele alınış biçimiyle ilgili eserde pek çok örnek vardır.²⁷⁸

2.3.1.11.3. Câmi, Mescid

İbâdet edilen mekânlar olan câmi ve mescidler eserde sıkça anılmıştır. Hz. Süleymân ve çevresindekiler bu mekânlarda namazlarını kılıp Allah’a ibâdet etmişlerdir (43b, 8-

²⁷⁷ Pala, a.g.e., s. 349.

²⁷⁸ Bk. (12b-14a; 50b-51a; 60a, 6-9; 65b, 1-7; 71b, 13-14; 77b, 5-7; 105a, 1; 131a, 3-7).

11). Hz. Süleymân tarafından hem pek çok yeni mescid yapılmış hem de ateşperestlere ait tapınaklar mescidlere dönüştürülmüştür (12b, 8- 11; 13b, 21; 14a, 1-2).

2.3.1.11.4. Kible, Kiblegâh

Kible kelimesi eserde “kibleye karşı yüz dutup (7a, 7), kibleye karşı el kaldurup (10a, 2), kibleye karşı diz çöküp (14b, 2), yönlerini kibleden yana idüp (55b, 13-14), yüzün kibleye tutup (61a, 12), kibleye karşı durup (66a, 13), yönünü kibleden yana dönüp (72b, 10), kibleye müteveccih olup (110a, 17)” şeklindeki terkiplerle namaza yönelinen Kâbe tarafı²⁷⁹ mânasıyla anılmıştır.

2.3.1.11.5. Deyr, Kilise, Büthâne, Ateşhâne

Eserde “deyr, kilise ve ateşhâne”, ateşperestlerin ibâdet ettikleri mekânlar olarak anılmıştır. Bu mekânların çoğu Hz. Süleymân tarafından yıktırılarak mescidlere dönüştürülmüştür (12b, 8-12; 13b, 21; 14a, 1-2).

Allah’ın nazargâhı olan “Beyt-i Hakk”ın büthâne olmaması için orası dâima saf, temiz tutulmalı; orada her dâim Allah’a ibâdet edilmelidir:

Beyt-i Hakkı itmegil büt-hâne sen
Kim nazargâhı ilâhdur yâ hasen (12b, 21)

Qalbüni şâf eyleriseñ pür-hüner
Günde yetmiş biñ kez ide Hakk nazar (49b, 6)

2.3.1.11.6. Gazâ

Gaza din uğruna yapılan savaştır. Gazaya katılıp sağ olarak dönen kişiye gazi denir.²⁸⁰ Eserde gazâ kelimesinin geçtiği yerlerden biri Hz. Yûşa bin Nûn’un kâfirlerle yaptığı mücâdeledir:

Yûşa‘ ibn-i Nûn için ki itdi gazâ
Tîğ şalup kâfire kıldı cezâ (78b, 4)

²⁷⁹ Pala, a.g.e., s. 269.

²⁸⁰ Kurnaz, a.g.e., s. 69.

2.3.1.11.7. Zekât

İslâm'ın beş şartından biri olan zekât vermek “sâhip olunan ve belli bir miktâr mal ve paranın yoksullara dağıtılması gereken kırkta biri ve bunun yoksullara dağıtılma işi”²⁸¹ dir. Namaz kılmak, duâ edip zekât vermek insanı cehennem ateşinden kurtarmanın yoludur:

Yūşa‘ ibnü Nūn içün ki itdi ğazā
Tiğ şalup kâfire kıldı cezā (54a, 15)

2.3.1.11.8. Ezan, Duâ

Ezan, Müslümanlara namaz vaktini bildirmek ve onları namaza çağırarak için yapılan dâvettir.²⁸² Aşağıdaki örnekte Hz. Süleymân ve Zâhid ezan okunduktan sonra berâber namaz kılmışlardır:

...serîr-i Süleymânî üzerinde cāmî‘ i Süleymânîde öyle vakti yetişüp ezân (5) okundu okunup tamâm olunca zâhid iş işlemedi mü’ezzîn Allâhu ekber didükde ğalbîr elinde idi (6) ber-ķarâr sâbık tutdı ezân âhîr olıcak ğalbîri yire koyup du‘a-i ezân okuyup el yüze sürdi andan (7) dönüp Süleymân Hâzretine ‘aleykümü’s-selâm ‘aleykümü’s-selâm diyüp iki kerre selâmın alup (8) haber virdi andan ibrik götürdi Süleymân Hâzreti ‘am âb-dest aldı ve kendü dahı Hâzret-i Süleymân ‘am imâmlık (9) idüp öyle namâzın kıldılar namâzdan niyâzdan fâriğ olıcak...(60a, 4-9)

Allah’a yalvarma, yakarış olan duâ, bir şeyin olmasını ya da olmamasını Allah’tan istemektir. Duâ, sıkıntıda kalanların, dert ve ihtiyaç sâhiplerinin kurtuluş makamıdır.²⁸³ Eserde duâ kelimesi sıklıkla anılmıştır. Müşkil bir durumdan kurtulmak ya da bir şeyin olması için dâima Allah’a duâ edilmiş ve edilen duâlar Allah tarafından genellikle kabul edilmiştir. Örneğin metinde Hz. Süleymân, günah işlemiş olan bir meleğin günahlarının affedilmesi için Allah’a duâ etmiş, Allah da Hz. Süleymân’ın duâsını kabul edip meleği affetmiştir (72a, 19-21; 72b, 1-14). Bir başka örnekte şeytanın elinde esir olan Sâm, Allah’a gönülden niyaz edip kurtuluş için Allah’tan yardım dilemiştir (106, 1-4).

²⁸¹ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük 3 O-Z*, 4. bs., Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 3530.

²⁸² İsmail Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara, 2006, s. 428.

²⁸³ Pala, a.g.e., s. 124.

Zâhitler ve âbitler dâima Allah’a duâlar ederken irfan sâhipleri ise hamd ve senâ etmişlerdir:

Du‘āñı vird ider zühhād ü ‘ubbād
Şenāñı zikr ider ‘irfān-ı mevcūd (71a, 3)

Firdevsî-i Rûmî eserini okuyacaklardan kendisini Fâtiha ile yâd etmelerini istemiştir:

Lîk sizden bu durur maşşūd pes
Fâtihayla yâd idesin her nefes (111b, 21)

Diğer bir örnekte Firdevsî-i Rûmî kendisine hayır duâ edenlerin mekânının cennet olmasını dilemiştir:

Kim ider Firdevsiye hayr du‘ā
Hâk maşāmın kıla anuñ dārü’s-selām (13a, 21)

2.3.1.11.9. Kâbe

Müslümanların kiblesi, kutsal ziyâret yeri olan Kâbe²⁸⁴, ilk olarak Hz. Âdem tarafından inşâ edilmiş, Nûh Tûfanı’nda her yer su ile kaplanmadan önce göğe kaldırılarak cennetteki yerine konmuştur.²⁸⁵ Daha sonra ise Hz. İbrâhim ve oğlu Hz. İsmâil tarafından inşâ edilmiştir.²⁸⁶ Eserde Beytû’l-Ma‘mûr, Beytû’l-Haram adlarıyla da anılmıştır. Kâbe, kutsal ziyâret yeri anlamının dışında sevgilinin mahallesi olarak da ele alınmıştır.

Kâbe-i kûy; sevgilin mahallesi, kapısı, eşiğidir. Firdevsî-i Rûmî sevgiliye seslenerek “Ey sevgili, senin Kâbe-i kûyunu ziyaret ettiğimden beri Süleymânın mülkü bana lâzım değildir.” der:

Ka‘be-i kûyuñ nigārâ dil ziyâret ideli
Dergehüñ terk idüben milk-i Süleymân istemez (82b, 7)

Merve ve Safâ, Kâbe yakınında bulunan iki tepedir. Hac farîzası için bu iki tepe arasında yedi kez gidip gelmek gerekir.²⁸⁷ Aşağıdaki örnekte Firdevsî, sevgilinin

²⁸⁴ Kurnaz, a.g.e., s. 67.

²⁸⁵ Kurnaz, *Hayâlî Bey Divanının Tahlili*, s. 67.

²⁸⁶ Pala, a.g.e., s. 245.

²⁸⁷ Harun Tolasa, *Ahmet Paşa’nın Şiir Dünyası*, 2. bs., Akçağ Yayınları, Ankara, 2001, s. 64.

gönlünü Merve tepesinden daha üstün görüp sevgilinin Kâbe-i kûyunu tavaf etmenin en yüce merteye olacağını ifâde etmiştir:

Ka‘be-i kûyuñ ħarimîn dil tavâf itmek diler
Merve ħaħķı zîra yokdur anca ‘âlî-mertebe (129b, 15)

2.3.1.11.10. Oruç

Savm ve rûze kelimeleriyle de anılan oruç, İslâm’ın beş şartından biridir. Eserde Hz Süleymân’ın her gün oruç tuttuğu zikredilmiştir:

...şoñra Süleymân Ĥazreti ‘aleyhi’s-selâm günde iki zenbîl (12) örerdi
şatup behâsını arpaya virüp kendü mübârek el ile ögidüp un idüp nâr
ağacın yakup (13) kül idüp arpa ħurşasına ħatuk ħılup gündüzin şâ’im gice
ķā’im olup her gün oruc ħutardı (71b, 11-13)

Zâhid-i Fenâyi de Hz. Süleymân gibi her gün oruç tutmuş, bir hurma ile de iftar etmiştir:

...Süleymân nebî eyitdi yâ zâhid-i Fenâyi (6) benüm ‘âdetümdür her gün
oruc dutaram ve giceyle arpa ħurşın iftâr iderem...(15a, 5-6)

2.3.1.11.11. Günah, Tevbe

Allah’ın emirlerine ters düşen ve dine göre suç sayılayan işlere günah²⁸⁸, bu suçları işleyenlere de günahkâr denir. Eserde cürm ve hata da genellikle günah mânasında sıkça kullanılmıştır. İşlenen günahlardan dolayı pişmanlıklar yaşanıp tövbeler edilmiş ve günahların affı için Allah’a duâlar edilmiştir.

Aşağıdaki örnekte Firdevsî, Hz. Muhammed’in nuru hürmetine Allah’tan günahlarının bağışlanmasını istemiştir:

Nür-ı Aĥmed ħürmeti ħün yâ İlâĥ
‘Afvuñ eyle her ne kim itdüm günâĥ (26a, 2)

Bir diğerk örnekte Hz. Âdem ve Hz. Havvâ şeytana uyup cennetteki yasak meyveden yedikten sonra yaşadıkları pişmanlıktan ötürü Allah’a duâ etmişler, edilen duâ da Allah tarafından kabul edilmiştir:

²⁸⁸ Kurnaz, a.g.e., s. 68.

...buyurduktan sonra Âdem-i Şafî hatâ kılup emr-i (15) Hakkı şıyup nefsi-i murdârı gözleyüp iblîs telbîsine ve Havvâ mekrine uğrayup buğday yidükden sonra (16) çünkü hatâsın bildi günâhına muķırr oldu ve meskenet kılup tazarru' birle eyitdi ki (17) Rabbenâ zalemnâ enfusenâ ve in lem tağfir lenâ ve terhamnâ le-nekûne mine'l-hâsirîn diyüp kendü (18) nefsi hatâsına muķırr olduğı ecilden Hakk Sübhânehu ve Te'âlâ günâhın 'avf itdi yarlıgadı ve rahmet (19) itdi...(31a, 14-19)

Zümer sûresinin 53. âyetinde²⁸⁹ de ifâde edildiğı üzere Allah bağışlayan ve esirgeyendir. Dolayısıyla onun rahmetinden ümit kesilmez. Kul hata yapsa da, cürm işlese de Allah affedicidir:

Cürmini Firdevsinüñ 'avf it tamām

Kim didüñ lâ taķneķü emlah kelām (96a, 14)

ķul hatâ ider 'avfı Mevlâ anı

Mücrimem saña şıgındum yâ ğanî (96a, 15)

Bir başka örnekte cürmün Allah tarafından affedilmesi için ara sıra Hz. Muhammed'e salavat getirilmesi uyarısında bulunulmuştur:

Ger dilerseñ 'avf ide cürmüñ İlâh

Vir şalavât Muştafâya ğâh ğâh (96a, 16)

Fridevsî-i Rûmî çok hata yaptığını belirterek tövbe edip Allah'tan bağışlanmayı dilemiştir:

Tevbe ider Firdevsî dâ'im ańdığunca cürmini

Tevbe yâ Rab reh-nümâ estağfiru'llâhi'l-'aẓîm (145a, 7)

Bir diğerk örnekte insanlara zarar veren cin, Hz. Süleymân'dan aman dileyerek bir daha kimseye zarar vermeyeceğıne dâir tövbe etmiştir:

İy emîr-i ins ü cinn-i kāmran

Tevbe olsun itmeyem inse ziyân (142b, 7)

2.3.1.11.12. Küfr, Kâfir, Münkir, Müşrik, Ateşperest

²⁸⁹ Kur'an-ı Kerîm, Zümer sûresi, 39/53: "De ki: 'Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.'"

Eserde “küfr, kâfir, münkir, ateşperest ve müşrik” kelimeleri, îmân ve mümin ile tezat hâlinde din ile alâkalı olarak kullanılmıştır. Kâfir kelimesi Müslüman olmayanlar mânâsının yanında dinsiz mânâsıyla da kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte dinsiz bir ağyar, kâfire benzetilmiştir:

Dîni yok ağyârı nice beñzedem ben kâfire
Zîre zu‘m-ı fâsidince kâfir akreb mezhebe (129b, 14)

Bir başka örnekte kâfir yine dinsiz, îmânsız biri olarak zikredilmiştir:

Qâhir bin Sām-süvârı görüp bilüp korkusundan kaçup yidi kat yir (14)
altına girüp gitdi cāzû ölüp sihr hep bozulup Hind şāhı Maqlān ol kâfirî bî-
dîn bî-îmân (15) cāzûya gökden gelüp ok toқınduğın görüp (107a, 13-15)

Cehennem tabakalarının anlatıldığı metinde tabakalardan birinin adı Hâviye’dir ve bu tabaka kâfirler için yaratılmıştır:

ve birinüñ adı Hıṭamedür cühüdlar içün hilkat olmışdur ve üçüncü
cehennem adı Hâviyedür (17) kâfirler içün hilkat olmışdur (112b, 16-17)

Tûr dağında Hz Mûsâ’ya indirilen Tevrat’ın maddelerinden biri de kâfirlerle savaşmak ve bu savaştan kaçmamaktır:

Tûr tağında Hâḡ Te‘ālā Mûsā peygâmbere ‘am Tevrâtı (9) ki indürdi
zümürürd taşından tahtalar üzerinde yazılmış idi ki ve yed-i kudret ile
kazılmışdı evvel on kelime (10) indürdi evvel Allāha şirk getürmeyesiz
ikinci uğurlık itmeyesin üçüncü zinā itmeyesiz dördüncü nā-hâḡ yire (11)
ḡan dökmeysesiz beşinci suçsuz kişiyi bir sultān ḡatında yavuzlğıla añup
depeletmeysesiz altıncı kimseye (12) sihr eylemeysesiz yedinci ribā
yimeysesiz sekizinci muḡşına ‘avrata sögmeyesiz toқuzıncı kâfirlerle ḡarb
idicek ḡaçmayasız (61b, 8-12)

Hız. Süleymân ateşperestlerin şāhı olan Hûrşîd Şāh’ı ve çevresindekileri îmâna dâvet etmiş, gönüllerinden küfr ve şirki atmamaları halinde ise cezalandırılacaklarını zikretmiştir (10b, 19-21; 11a, 1-8).

Küfr ve şirkten kurtulmanın yolu Hız. Muhammed’e salavat getirmektir:

Küfr ü şirkden isteriseñ ger necât
Vir şalâvat Muṣṭafâya pâk-zât (53b, 20)

Allah tarafından görevlendirilen ve peygamberler dışında hiç kimseye görünmeyen iki melek bekçilik ettiğinden, Hz. Süleymân için yapılan mescide müşrik ve münkiler asla giremezdi. Müşrik ve münkirlerden bu mescide girmek isteyen olursa bu melekler tarafından cezalandırılırlardı (86b, 9-13).

2.3.1.11.13. Büt

Genellikle sevgili için bir benzetme unsuru olan büt eserde kendisine secde edilip kendisinden yardım beklenen, derde derman olacak bir mâbut olarak anılmıştır (53b, 16-19).

Aşağıdaki beyitte sevgili naz etmesi dolayısıyla putpereste teşbih edilmiştir:

Büt-perest olur velî çün nâz ider
Rûh-ı ‘uşşâk olmağa âğâz ider (34a, 2)

2.3.2. Tasavvufî Unsurlar

2.3.2.1. Kanaat, Tevekkül, Riyâzet, Sabır

Sözlükte, “kişinin azla yetinip elindekine razı olması, kendisinin ve sorumluluğu altında bulunanların ihtiyaçlarını asgarî ölçüde karşılayabileceği maddî imkânlarla iktifâ edip başkalarının elindeki şeylere göz dikmemesi, aşırı kazanma hırsından kurtulması”²⁹⁰ şeklinde tanımlanan kanaat, Allah’ın varlığıyla yetinip başka şeylere ihtiyaç duymamaktır. Eserde Allah’ın verdiğiyle yetinilmesi nasihâtinde bulunularak nefse uyulmaması gerektiğine vurgu yapılmıştır:

Kıl kıanâ‘ at nefsi çâker eyleyüp
Açlıg ile hûş musahhar eyleyüp (69a, 9)

Tevekkül, “Gerekli tüm çabayı sarf ederek, her türlü tedbiri aldıktan sonra, işi tam bir inançla Allah’a havâle etme”²⁹¹ye denir. İnsanın neler yaşayacağı ezelde tâyin edilmiştir ve alna yazılanlar günü geldiğinde yaşanacaktır. O yüzden her zaman Allah’a tevekkül edilmelidir:

²⁹⁰ Mustafa Çağrı, “Kanaat” *DİA*, XXIX. Cilt, 2001, s. 289.

²⁹¹ Cebecioğlu, a.g.e., s. 494.

Er gerek kıla tevekkül ol Hudāya her zamān
Ki alna ne kim yazdıysa ol olısar bî-gümān (7a, 3)

Sabır kelimesi sözlükte “Başa gelen musibetlerden dolayı Allah’tan başka kimseye şikâyetçi olmamak, sızlanmamak, yakınmamak, kendini acındırmamak”²⁹² şeklinde tanımlanmaktadır. Sabır kelimesi çok defa sabrın timsali olan Hz. Eyyûb ile birlikte zikredilmiştir:

Zecr-i Lûtı hüzn-i Ya‘ kûbuñ haķı
Derdine şabr iden Eyyübün haķı (78b, 3)

Eserde sabır kelimesi içinde bulunulan duruma rızâ göstermek mânasının dışında belli bir süre bekleme, dayanma, katlanma mânasıyla da kullanılmıştır:

...ve bir atlu gönderdiler dil almağ için bildiler kim bu gelen düşmen
çerisidür (5) kendülerden haber bilmege âdem gönderdiler anca şabr itdiler
kim cāsūs-ı kühî gelüp yakın (6) irdi...(23a, 4-6)

Az yemek, az uyumak dâima ibâdet yapmak sûretiyle nefsi terbiye etmek²⁹³ olan riyâzet, dünya lezzetlerinden elini çekip aza kanaat etmektir. Eserde riyâzet kelimesi nefisle birlikte anılmış, nefsin köle edilmesi gerektiği belirtilmiştir:

Vir riyâzet birle nefse gūş-māl
K’ejderî nefis ola çâker māl u sāl (54a, 8)

2.3.2.2. Mâsivâ

Allah’tan başka her şey²⁹⁴ demek olan mâsivâ, kesreti ifâde eder. Oysa Allah vâhiddir ve bütün âlem buna şâhittir (5b, 6). Allah’a ulaşmanın tek yolu mâsivâyı terk etmektir (40a, 3). Mâsivâyı terk etmenin yolu ise nefsi terbiyeden geçer:

Mâ-sivâdan kaç idüp nefsün hemān
Haķ rızāsın itse aluban pāk cān (47a, 6)

Mâsivâyı terk etmenin bir diğer yolu Allah’ı anıp zikretmek ve O’na ibâdet etmektir:

Ol dem ola ma‘ nî hâşıl pes saña

²⁹² Uludağ, a.g.e., s. 302.

²⁹³ Kurnaz, a.g.e., s. 77.

²⁹⁴ Uludağ, a.g.e., s. 237.

Mā-sivā terk idesin Hakkı aña (49b, 12)

Aşağıdaki örnekte nefsin isteklerine uyulmaması uyarısında bulunularak māsivâyla olan bağın kesilmesi gerektiği ifâde edilmiştir:

Bu hevā-yı nefse uyup yılma sen

Mā-sivādan kaṭı^ç ide gör dil u cān (82a, 11)

2.3.2.3. Nefs

Nefis, rûh, öz varlık²⁹⁵ anlamına gelen nefis, tasavvufta “kötü huy ve süflî arzuların tamamı”²⁹⁶ şeklinde tanımlanmaktadır. Nefsin,

“1. Nefs-i emmâre: İnsânı kötülüğe sevk eden nefis. 2. Nefs-i levvâme: Yaptığı kötülükten pişman olan ve hayra yönelen nefis. 3. Nefs-i mülhimme: Allâh tarafından iyilik ilham edilen ve kötülüklerden arınmış olan nefis. 4. Nefs-i mutmainne: İmânda hata yapmayacak derecede kötülüklerden uzaklaşmış olan nefis. 5. Nefs-i razıyye: Allâh’tan razı olan nefis. 6. Nefs-i marzıyye: Allâh’ın kendisinden razı olduğu ve rızâsını verdiği nefis. 7. Nefs-i sâfiyye veya zekiyye: Kötülüklerden tamamen arınmış olan nefis.”²⁹⁷

olmak üzere yedi çeşidi vardır. Yukarıda zikredilen nefis çeşitlerinden “nefs-i emmâre” sıkça zikredilirken “nefs-i levvâme” nâdiren zikredilmiştir. Eserde nefsin arzularından kaçınılması ve onun köle edilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Tıpkı erenlerin yaptığı gibi Allah’a lâıyk ameller işlemek, Allah’a dâima ibâdet edip bu yolda çalışmak nefisten kurtulmanın yegâne yoludur:

Cehd idüben kendü nefsün bilesin

Hakkā lāıyķ hōş ‘ ameller kılasın (13a, 2)

Nefsün öldür cānıdır ger kıl namāz eyle niyāz

Dut erenler rāhını sen merd olup iy pāk-zāt (29a, 20)

İnsanı kötü işlere sevk eden nefis, Hz. Âdem’in Allah’ın emrine karşı gelip yasaklı meyveden yemesine sebep olmuştur:

²⁹⁵ Pala, a.g.e., s. 355.

²⁹⁶ Süleyman Uludağ, “Nefis” *DİA*, XXXI. Cilt, 2006, s. 527.

²⁹⁷ Pala, a.g.e., s. 355.

...Âdem-i Şafî haṭā kılup emr-i (15) Ḥaḳḳı şıyup nefsi-i murdârı gözleyüp
iblis telbîsine ve Havvâ mekrine uğrayup buğday yidükden şoñra (16)
çünkü haṭâsın bildi günâhına muḳırr oldu (31a, 14-16)

İnsanı kötülüğe sevk eden “nefs-i emmâre”, tıpkı dev, şeytan gibi insanı her zaman Allah yolundan alıkoymaya çalışır. İnsanın yapması gereken nefsiyle mücâdele edip onu terbiye etmek hatta yok etmeye çalışmak ve Allah’a îmân edip O’na lâayık ameller işlemektir. Dünyanın süsü, nefsi hapsetmiştir. Bu hapisten kurtulmanın yolu akıl ve ruhun ittifak etmesidir. Bu ittifak sayesinde dev ve şeytan zarar veremez (39b, 16-18).

Eserde, nefis için çeşitli teşbihler kullanılmıştır. Örneğin, “nefs-i emmâre” ifrit ve deve teşbih edilirken “nefs-i levvâme” de periye teşbih edilmiştir:

Nefs-i emmâre durur ‘ ifrit ü dîv
Nefs-i levvâme perîdür tâcver (129a, 14)

Nefsin kaynağı şehvet ve cimriliktir, bunlar terk edilmedir:

Buḥl u şehvetdür kuvâsı nefsinüñ
Terkin ur ki çekmeyesin infi‘âl (144b, 13)

Eserde nefisle ilgili olarak “Nefsini bilen Rabbini bilir.” hadisinden “men aref” şeklinde iktibas yapılmış, kendi nefsinin bilmeyenin kâmil olmadığı ifâde edilmiştir:

‘Ömri itme maḥv taşrîfe telef
Kendü nefsüñ bil okuyup men ‘aref (13a, 7)

Kendü nefsin bilmeyen kâmil degül
Kimdir aña gevden u câhil degül (96a, 5)

2.3.2.4. Bâtın, Zâhir

Bâtın, “iç, gizli, derûn, iç nihan, gizli âlem”²⁹⁸ zâhir ise “dış, bir şeyin görünen tarafı”²⁹⁹ demektir. Bu iki kavram birbirinin zıddı olup genellikle bir arada kullanılmıştır. Eserde bu iki kelimeye çok az yer verilmiştir:

Bu Süleymân-nâmeden şâhib-kemâl

²⁹⁸ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 67.

²⁹⁹ A.g.e., s. 389.

Zâhirinden diñledük nedür maķâl (144b, 7)

Bâtinından dağı diñle remzini

Saňa senden şerh ider bir hōş-mişâl (144b, 7)

2.3.2.5. Fenâ, Bekâ

Geçici olma anlamına gelen fenâ kelimesi tasavvufî anlamıyla “kötü huyların ve davranışların yok olması”³⁰⁰dır. Kalıcı olma anlamına gelen bekâ ise tasavvufî anlamıyla “Allah’ın sıfat ve nitelikleriyle süslenmesi”³⁰¹dir. Bu âlem fânîdir ve âlemde mevcut olan her şey de geçicidir (83a, 3). Bâkî olan yalnızca Allah’tır (83a, 2). Eserdeki örneklerin çoğunda âlemin fânîliğine değinilmiş; dünyanın geçici süs, haz ve zevklerine gönül verilmemesi gerektiği uyarısında bulunulmuştur:

Zînetine süflinüñ virme gönül

Kim degül bâķî kâmusı küllü fân (82a, 14)

Hz Süleymân’a adâleti elden bırakmaması ve asla bu âlem mülküne aldanmaması uyarısında bulunulmuş; bu âlemin fânî, âhiretin ise bâkî olduğu ifâde edilmiştir:

‘adl u dâdı elden kômayasın ve cihân milkine ğarre olmayasın kim cihân fânîdür bâķî âhiretdür aña göre tã‘at (7) idesin...(16a, 6-7)

2.3.2.6. Vahdet, Kesret

Vahdet, “birlik, teklik, bütünlük”³⁰²; kesret, “çokluk, bolluk, ziyâdelik”³⁰³ anlamlarına gelmektedir. Her şeyden münezzeh olan Allah, mutlak ve tektir. Kâinattaki mevcûdat onun tecellisinden ibârettir. Tasavvufta kesret vahdetin zıddıdır. Vahdete ulaşmanın yolu kesretten yani mâsivâdan kurtulmakla mümkündür. Eserde vahdet kelimesi, kesret kelimesine göre daha sık zikredilmiş, Allah’ın birliğine şahitlik edilip şükredilmesi istenmiştir (98a, 20-21; 98b, 1).

2.3.2.7. Dünya

³⁰⁰ Uludağ, a.g.e., s. 70.

³⁰¹ A.g.e., s. 70.

³⁰² Ali Durusoy, “Vahdet” *DİA*, XLII. Cilt, 2012, s. 430.

³⁰³ Pala, a.g.e., s. 267.

Dünya, eserde geçiciliği, aldaticılığı dolayısıyla söz konusu edilmiştir. Dünya fânîdir, üzerinde oturanlar er ya da geç göçecektir. Dolayısıyla dünyaya bağlanılmamalı, gönülden dünya muhabbeti giderilmelidir. Geçici olan bu dünyada her doğan ölecektir:

Ma‘nide yüz biñle birdür bir iy yār
Kim geçer kıalmaz cihān şöyle ki var

Göz yumup açınca bu çarh-ı felek
Dürlü dürlü levne girür āşkār (31a, 3)

Aşağıdaki örnekte dünya bir köprüye benzetilerek her gelenin bu köprüden geçeceği ifâde edilmiştir:

Hāl-i ‘ālem bu durur ‘ārif bilür yokdur gümān
Kim cihān bir köprüdür her kim gelürse tiz geçer (129a, 5)

2.3.2.8. Terk

Terk, Allah’tan gayrı her şeyi bırakmak³⁰⁴ şeklinde tanımlanır. Tasavvufta dört şekli vardır:

“1. Terk-i dünya: Zahit bütün dünya nimetlerini, malı ve mülkü ahiret için terk eder. 2. Terk-i ukbâ: Arif cenneti ve oradaki nimetleri, ilahi cemâli temaşa için terk eyler. 3. Terk-i hestî: Sâlik kendi varlığını da terk ederek, Hak’ta fânî olur. Terk-i terk: Kâmil ârif terki de terk eder; aklında ve zihninde terk diye bir kavram kalmaz.”³⁰⁵

Allah’a ulaşmanın yolu mâsivâyı, nefsi, kibri, kini, cimriliği ve şehveti terk etmekten geçer:

Mā-sivâyı terk iden Hakkā irer
Bâtıl işi terk iden Hakkı erer (40a, 3)

Terk idicek buhl u hışm ile kibr
Mü’min ola nefis olmaya kebîr (54a, 7)

2.3.2.9. Zühd, Takvâ

³⁰⁴ Kurnaz, a.g.e., s. 82.

³⁰⁵ Uludağ, a.g.e., s. 353.

Zühhd, “her türlü zevke karşı koyarak kendini ibâdete vermek”³⁰⁶, takvâ ise “Allah’tan korkma, dînin yasak ettiği şeylerden sakınma”³⁰⁷ anlamlarına gelmektedir. Ömrünü Allah’a ibâdet ederek geçiren Zâhid, dinin yasaklarından uzak durup buyurduklarını yerine getirir. Zâhid’in böyle ömür sürmesi Hz. Süleymân tarafından beğenilip takdir edilmiştir (60a, 15-17).

2.3.2.10. Gönül

Tasavvufa göre gönül Allah’ın evidir. Yere göğe sığmayan Allah bir gönle sığar, dolayısıyla gönül her zaman temiz tutulmalı ve hiçbir zaman yıkılmamalıdır. Dünyanın muhabbeti, süsü gönülden atılmalıdır.³⁰⁸ Eserde gönül ile ilgili pek çok teşbih örneği vardır:

Gönlün Mekke’ye teşbih edildiği aşağıdaki örnekte buranın asla meyhâneye dönüştürülmemesi uyarısında bulunularak Allah’ın gönle nazar etmesinin koşulunun gönlü saf, temiz tutmaktan geçtiği zikredilmiştir:

Qalbünü şâf eyleriseñ pür-hüner
Günde yetmiş biñ kez ide Hâk nazar

Beyt-i Hâkı kılma büt-hâne şağın
Mekkedür qalb itme mey-hâne şağın (49b, 6)

Gönlün çerağa teşbih edildiği örnekte gönül pâk olunca ten ay gibi ışılt verir:

Bir meşel var itmegil qāl ü nizā‘
O zücāce cism olur gönül çerāğ (47a, 4)

Tende qalbün pâk oluncağ tâbnāk
Şu‘ le virür cismüne çün meh semāk (47a, 5)

Sadefin âdeme teşbih edildiği bir diğerk örnekte gönül de güherdir. Onun için Allah bu gönle nazar eder:

³⁰⁶ Nejat Sefercioğlu, *Nev’î Divanı’nın Tahlili*, 2. bs., Akçağ Yayınları, Ankara, 2001, s. 53.

³⁰⁷ A.g.e., s. 53.

³⁰⁸ Kaplan Üstüner, *Divan Şiirinde Tasavvuf (14. -15. Yüzyıllar)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 273-280.

Yā şadef âdem durur göñli güher
Anuñ içün Hâk ider aña nazâr (49b, 8)

Allah'ın nazargâhı olan gönül dâima temiz tutulmalı ve her zaman alçakgönüllü olunmalıdır:

Göñlüñ alçaq dut ki aşluñ oldu hâk
Lîk qalbüñ eyle şâfî tâbnâk (21a, 19)

Şeytanın gönülde yol bulmaması için nefsin terbiye edilmesi, gönülden cimriliğin, öfkenin ve kibrin atılması gerektiği vurgulanmıştır:

Nefsi çâker itmesine eyle cehd
K'itmeye göñlüñe şeytân dilde qaşd (54a, 6)

Terk idicek buhl u hışm ile kibr
Mü'min ola nefs olmaya kebir (54a, 6)

Esere göre müminin gönlü Allah tarafından yedi kat yaratılmıştır. Bu katların adları eserde şu şekilde zikredilmiştir:

... Hâk Te'âlâ mü'minüñ göñlin dağı yidi qat yaratdı (13) evvel ki qatına şadr dirler anı İslâm ile bezedi nite kim kelâmında buyurur ki qavluhu Te'âlâ fe-men yeşrah şadrahu li'l-İslâm (14) ikinci qatına qalb dirler anı imân ile bezedi qavluhu Te'âlâ ule'ike ketebe fî-qulûbihimu'l-imâne (15) üçüncü perdesine şegaf dirler anı halkuñ birbirile şefâ'atile sevgüsile (16) bezedi qavluhu Te'âlâ kad şegafehâ habben dördüncü qatına fu'âd dirler anı Hâk Te'âlâ dîzârıla bezedi (17) qavluhu Te'âlâ mâ kezebe'l-fu'âdü mâ-râ'e³⁰⁹ beşinci hıyyatü'l-qalb dirler anı Allâh Te'âlâ kendü muhabbeti (18) sevgüsile bezedi qavluhu Te'âlâ inn'allâhe yuhibbü'l müteṭahhîrîn altıncı qatına sevdâ dirler ol (19) 'âlimler yiridür qavluhu Te'âlâ 'allemnâhu min ledünnâ 'ilmen yidinci qatına behcetü'l-qalb dirler (20) ol Hâkkuñ nazargâhıdur (114a, 12-20)

2.3.2.11. Ârif

Ârif, tasavvufta “Allah Teâla'nın kendi zatını, sıfatlarını, isimlerini ve fiillerini müşahede ettirdiği kimse”³¹⁰ şeklinde tanımlanır. Münkirin zıddı olan ârif, mânevî arınma sayesinde sezgi ve derunî tecrübe ile öğrenendir. Gönlü yalnızca sevgi ve

³⁰⁹ Kur'an-ı Kerîm, Necm sûresi, 53/11: “Kalp, (gözün) gördüğünü yalanlamadı.”

³¹⁰ Uludağ, a.g.e., s. 44.

neşeyle dolu olan ârif, ne dünya ile ne âhiretle, ne cennetle ne de cehennemle ilgilenir; o yalnızca Allah’la ilgilenir çünkü yalnızca Allah’a âşıktır. O, Allah’ın lütfunu da kahrını da hoş karşılar.³¹¹ Eserde âriflerin az uyuyup saatlerce Allah’a ibâdet ettikleri ifâde edilmiştir (27a, 21; 27b, 1-4).

Ârif olan adâletli ve nefsinı bilendir. Nefsinı bilen muradına erecektir:

Çün cihānda ‘ârif-i Hâk ol dād
(10) Nefsi bilseñ hâşıl olur her murād (49b, 10)

2.3.2.12. Vird, Zikr

Zikr, tasavvufî mânada “Allah’ı anmak ve hatırlamak; onu unutmamak ve gaflet halinde olmamak”³¹²tır. Dervişlerin yüksek sesle ve bir ağızdan yaptıkları “zikr-i celî” ve gönülden yapılan “zikr-i hafî” olmak üzere zikrin iki çeşidi vardır.³¹³ Eserde zikr kelimesi genelde “zikr-i Hak” terkibi ile anılmış ve oldukça yaygın kullanılmıştır. Kuşlardan meleklerle, âriflerden Sâm’a ve Hz. Süleymân’a her yaratılan gerek kendi lisanıyla gerek gönlüyle Allah’ı zikretmiştir (2a, 9; 18b, 20-21; 39b, 6-7; 43b, 16-17).

Kul, devletini yüce kılmak için şükretmeli ve arzuladığı cennet için de her zaman Allah’ı zikretmelidir:

Çul gerek ki dā’im ide zikr-i Hâk her zamān
Tā kim andan şākir ola ol ğanî müste‘ān

Şükür iderseñ devletüñi yüce kıla Hâk Te‘ālā
Zikr iderseñ rûzî kıla rahmet idüp ol cinān (58a, 2)

Vird, “Günlük duâlar, düzenli bir şekilde belli zamanlarda okunmak üzere âyet, hadis ve ermişlerin sözlerinden derlenmiş duâlar”³¹⁴a denir. Eserde vird ve çoğulu olan evrâd kelimesi zikr kelimesine göre daha az anılmıştır. Zikr gibi vird ya da evrâdı da her mahlûkat kendi lisanınca okumuştur (70b, 5; 71a, 3; 77b, 9; 97b, 4-6).

³¹¹ Süleyman Uludağ, “Ârif” *DİA*, III. Cilt, 1991, s. 361-362.

³¹² Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 393.

³¹³ Pala, a.g.e., s. 493.

2.3.2.13. Himmet

Sözlükte, “gayret, emek, çalışma, çabalama”³¹⁵ anlamlarına gelen himmet, tasavvufta “Bir kemal halini veya diğer bir şeyi elde etmek için bütün ruhani güçleriyle birlikte kalbin Hakk’a yönelmesi”³¹⁶dir. Eserde kelimenin geçtiği örneklerde Allah’tan himmet beklenilmiştir (77a, 18-20; 88a, 7; 99b, 10).

Haḡ Te‘ ālā’dan dilerem ide inṣāf ol emīr
K’ide himmet vire ni‘ met çekmeyevüz ıztırār (88a, 7)

İy kerem gānī mürivvet ma‘ denī gānī seḡā
Bir faḡīrem pūla muḡtāc eyle himmet ḡıl ‘ aḡā (99b, 10)

2.3.2.14. Tekebbür, Riyâ

Kibir kelimesi sözlükte “Büyüklik, kendini büyük görme, başkalarını küçük görme, mütevazı olmama”³¹⁷ şeklinde tanımlanmaktadır. Kibir, şeytandan miras kalmıştır (29a, 12). Şeytan Allah’ın “Hz. Âdem’e secde edin!” emrine karşı gelip kıyâmda durup kibirlendiği için Allah tarafından ferîştelik donu çıkarılıp dergâhtan kovulmuştur (28b, 6-21). Eserde “garre olmak” şeklinde de anılan kibrin terk edilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur:

Buḡl u şehvet kibr ü kini eyle terk
Haḡ rızāsın tutup eyle Haḡḡı berk (111b, 16)

Hz. Süleymân’a nasîhat verilen aşağıdaki örnekte Hz. Süleymân’ın adâletten sapmaması ve cihân mülküne garre olmaması uyarısında bulunulmuştur. Bunun yanında dünyanın geçici, âhiretin bâkî olduğuna vurgu yapılarak her zaman Allah’a ibâdet edilmesi gerektiği ifâde edilmiştir:

...yâ Süleymân naṣîḡatum budur ki Allāha lāyık ‘amel ḡılasın inna’llāhe
ye’muru bi’l-‘adli ve’l-iḡsāni mūcebince (6)‘adl u dādı elden ḡomayasın
ve cihân milkine ḡarre olmayasın kim cihân fānīdür bâḡī āḡiretdür aña ḡöre
ḡā‘at (7) idesin... (16a, 5-7)

³¹⁵ Devellioğlu, a.g.e., s. 371.

³¹⁶ Uludağ, a.g.e., s. 170.

³¹⁷ A.g.e., s. 218.

Nice Süleymânların geldiği bu cihân sarayında halkına, devletine karşı kendini beğenip büyüklük taslayanların ellerinden yüzükleri alınmıştır:

...Süleymân nebî ġāyet şād u ġandān (19) oldu ve ol mertebeye lâıık olduğına şād u ġandān oldu secde-i şükir kıldı ve dünyā muġabbetin (20) gönlinden çıkardı zîrā taġķķ bildi kim bu cihân serāyına nice biñ biñ Süleymânlar gelmiş şöyle ki (21) anlaruñ ġātemlerinden bir ‘ālî-ķubbe yapılmış ve āġir ol Süleymânlaruñ her birisi uşağı ve irisi devletlerine [83a] (1) ġarre oldukları ecilden ellerinden ġātemleri gitmiş... (82b, 18-21; 83a, 1)

Kibr, tevâzu kelimesinin zıddıdır. Tevâzu sahibi fazl ve kemâl bulurken kibir sahibi her iki dünyada mutluluk bulamaz:

Her kim alçaklık iderse bulasır fazl u kemâl
Kim tekebbür dü-cihānda bulmayısar baġtyār (28a, 19)

Nûh tûfanı hâdisesine telmih yapılan örnekte yüce dağlar sâhip oldukları özelliklerinden dolayı kendilerini beğenip gururlanmıştır. Arafat dağı bu yüksek dağlara nispetle daha alçak olduğu için Allah’a hâl dilince münâcat edip O’ndan kendisini şerefleştirmesini istemiştir. Allah, Arafat dağının münâcatını kabul etmiş ve Nûh’un gemisi tûfan esnasında Arafat dağına konmuştur. Arafat dağı tevâzunun temsilcisidir. Allah’ın nazargâhı da alçak olan gönüldedir (21a, 4-18).

Gösteriş, ikiyüzlülük gibi anlamlara gelen riyâ tasavvufta “Hak rızası için yapılmayan ihlassız işler ve samimiyetsiz ibâdetler”³¹⁸ anlamına gelmektedir. Eserde riyâ daha çok “bi-riyâ” şeklinde anılmış olup yalansız, riyâsız yapılan ibâdetler için kullanılmıştır:

Bilesince on iki bin enbiyâ
Ĥaķķa t̡ā‘at ider idi bî-riyâ (43a, 14)

Mescid içre Şeh Süleymân Ĥaķķa iderken çok şükür
Bî-riyâ kılop namâzı ideriken ol zıkr (43b, 19)

2.3.2.15. Dergâh

³¹⁸ Uludağ, a.g.e., s. 297.

Dergâh, sözlükte “Tarikat mensubu şeyhlerle, dervişlerin ikâmetgâhı olan büyük tekke”³¹⁹ şeklinde tanımlanmasına rağmen eserde daha çok “dergâh-ı Hak” şeklinde Allah’ın katı olarak anılmıştır:

...ol mürsel peygâmbere benüm günâhumı Hâk Te‘âlâdan dileye ve
Süleymân-ı Ekberde dahı (21) rûz-ı maşşerde rahmet olsun temennâ ide tâ
ki ol mürsel peygâmbere nefesi dergâh-ı Hâkda maşbuldür...(72a, 19-
21)

Eserde Hz. Süleymân’ın dergâhı ifâdesiyle Hz. Süleymân’ın bulunduğu yer, makam kastedilmiş olup benzer örnekler sıklıkla kullanılmıştır (42a, 8-12; 105b, 24).

Dergâh kelimesi, sevgilinin ikâmet ettiği yer anlamıyla da kullanılmıştır. Sevgilinin ikâmet ettiği yeri dergâha teşbih eden âşık, burayı ziyâret ettikten sonra terk etmek istemez. Hatta “mülk-i Süleymân”ı dahi istemez. Âşık için sevgilinin dergâhı âdetâ cennettir. O yüzden Firdevs-i Rıdvân’ı istemez:

Ka‘be-i kûyuñ nigârâ dil ziyâret ideli
Dergehüñ terk idüben milk-i Süleymân istemez (82b, 7)

Ṭübî-ḳaddüñ var iken serv-i revânı n’eylerem
Dergehüñ cennet yiter Firdevs-i Rıdvân istemez (82b, 9)

2.3.2.16. Tecellî

Görünmek, açığa çıkmak, zuhur etmek anlamlarına gelen tecellî, tasavvufta “Gaybdan gelen ve kalpte ortaya çıkan nûrlar”³²⁰ demektir. Tecellînin “Tecellî-i Âsâr, Tecellî-i Ef‘âl, Tecellî-i Esmâ, Tecellî-i Rahîmî, Tecellî-i Rahmânî, Tecellî-i Sıfât, Tecellî-i Suhûdî, Tecellî-i Zâtî”³²¹ olmak üzere çeşitleri vardır. Eserde tecellî kelimesi, Hz. Mûsâ’nın Tûr dağında Allah’la konuşması ve Allah’ın Tûr dağına tecellî etme hâdisesine yapılan telmihler dolayısıyla anılmıştır:

O kelîmüñ Mûsâ çün sevdük anı
(18) Ṭûruñ üzre söyleşüp ögdük anı (65b, 18)

³¹⁹ Cebecioğlu, a.g.e., s. 124.

³²⁰ A.g.e., s. 480.

³²¹ A.g.e., s. 481-482.

Hāk-i Mūsā kıldı ola kāmīl-Kelīm
Bād-ı Īsā kıldı bula hay remīm (77b, 15)

2.3.2.17. Aşk

Divan edebiyatında en çok işlenen konuların başında gelen aşk, sarmaşık anlamına gelen Arapça “ışk” kelimesinden türemiştir.³²² Sözlükte “Şiddetli ve aşırı sevgi; bir kimsenin kendini tamamen sevdiğine vermesi, sevgilisinden başka güzel görmeyecek kadar ona düşkün olması”³²³ şeklinde tanımlanan aşk, hakikî aşk ve mecazî aşk olmak üzere ikiye ayrılır. Meczâî aşk sevgiliye duyulan sevgi iken hakikî aşk ise Allah’a duyulan sevgidir.³²⁴ Meczâî aşk, hakikî aşka ulaşmanın bir aracı, bir yoludur ve bu yoldan geçilerek hakikî aşka ulaşılır.³²⁵ Hakikî ve mecazî aşkın işlendiği eserde Firdevsî, fasihten söyleyeceklerini iştihasını isteyerek Allah aşkından gâfil olmaması uyarısında bulunmuştur:

Nuṭṭkını Firdevsinüñ gūş it şaḥīḥ
‘Işk-ı Hākdan gâfil olma iy faṣīḥ (34a, 7)

Hakikî ve mecazî aşkın berâber zikredildiği aşağıdaki örnekte Firdevsî hakikî aşk olmasa bile mecazî aşk için çalışılmasını öğütlemiştir:

Olmasa ‘ışkuñ ḥaḳīḳī dil-nüvâz
Cehd kıl bārī ola ‘ışk-ı mecâz (34a, 6)

Başında aşk olanın her dâim gözünde yaş, dilinde de sevgiliyi öven sözler vardır:

Başda ‘ışkı olur elinde risāl
Gözde yaşı dilde yâr medḥi maḳāl (54b, 18)

Sevgili, gönül alıp aşk satan bir tüccardır. Âşık ise bu aşkı alıp bağrını yakmaya tâliptir:

Dil alur ‘ışkın şatar maḥbûb var
Ṭalībün bağrın yaḳar maṭlûb var (34a, 2)

³²² Ceylan, a.g.e., s. 176-177.

³²³ A.g.e., s. 177.

³²⁴ Üstüner, a.g.e., s. 105.

³²⁵ A.g.e., s. 105.

Leylâ ve Mecnûn kıssasına telmih yapılan aşağıdaki örnekte Mecnûn kelimesi tevriyeli kullanılmıştır:

‘İşkınun Leylâsı ‘aqlum çünki Mecnûn eyledi
Çıkmason dilden ham-ı zülfünü zencîr eylerem (4a, 3)

İçinde aşk ve sevgi olmayan biri âdeta bir hayvan gibidir. İnsan yalnızca gövdeden ibâret değildir. Onu insan yapan taşıdığı gönüldür, gönlündeki aşktır, sevgidir:

Her kimün ki ‘ışkı yok hayvân durur
Anı insân şanma kim gevden durur (34a, 5)

Allah’ın Hz. Muhammed’e olan sevgisinin anlatıldığı örnekte “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.” hadisinden “levlâk” kelimesiyle iktibas yapılmıştır:

‘İşkına olmuş durur eflâk anuñ
Kim dinüpdür haqqına levlâk anuñ (78b, 8)

Divan şiirinde aşkın ve âşığının temsilcileri vardır. Pervâne ve şem bu temsilcilerdendir. Pervâne, mum ışığının etrafında döner ve öyle bir zaman gelir ki kendini mumum alevine bırakır.³²⁶ Cânın pervâneye, cemâlin şem’e teşbih edildiği örnekte semenderin narsız, pervânenin de şemsiz olamayacağı ifâde edilmiştir:

Cân cemâlün şem‘ine pervâne olaldan âh ki dil
Çün semender nâr-ı ‘ışka yandı olmaz nârsuz (96a, 20)

Hakikî aşkın anlatıldığı aşağıdaki örnekte de “kerm-i çeres” neden sıcakta Allah’ı lisanıyla zikrettiğini açıklamıştır:

...iy şehergâh Hakkâ ‘ibâdet iden insân tâ’ifesi ve iy şubh-demden (13)
dillü dilince Allâh zîkr iden şehir kuşçuğazları sizlere ne oldu kim bu güneş
ıssısından kaçup şovuk (14) gölgelere gidersiz anı bilmez misiz ki
muhabbetu’llâh ısıcaklıkta bulunur görmez misiz pervâne-i muhibbü’llâh
(15) ısıcaklıkta bulduğu ecilden ve ısılığı dağı odda sezdiği cehetden
kendi özin âteşi şem‘iye vurup (16) nârına yanup nûr olur imdi hem-çünân
ki güneş şem‘î Hudâdur ve pervâne-i ‘âlem eşyâdur ki ‘ışk ile rakşa (17)
girüp cevelân ururlar pes size ne hâl oldu ki harrı âftâbdan kaçarsız diyüp
su’âl idicek kimse şanmadı... (27b, 12-17)

³²⁶ Pala, a.g.e., s. 370.

2.3.2.18. Âşık

Tutkun, vurgun, düşkün anlamlarına gelen âşık³²⁷, tasavvufta “Nefsini dünya nîmetlerinin çekiciliğinden arındıran, bütün bağılılığı ve sevgisi Allah’a olan kimse”³²⁸ demektir. Eserde daha çok klasik âşık tipi konu edilmiştir. Aşağıdaki örnekte dilbere gönül vermeyenin sâdık, kahr ateşinde yanmayanın ise âşık olmadığı ifade edilmiştir:

Qahr odına yanmayan ‘âşık degül
Dilbere dil vermeyen şâdık degül (34a, 4)

Âşık sevgilisini herkesten ve her şeyden kıskanır hatta o derece kıskanır ki sevgilinin şarap rengi dudaklarının şaraba değmesine dahi dayanamaz, bağı kebaba döner:

La‘l-i mey-günden içürse ger şarâb
‘Âşıkun bağıın kıılır qahr kebâb (34a, 4)

Sevgiliden ayrı düşen âşığın gönlü; nara yanan odun olur, ateş olur, göğçe çıkan duman olur:

Cân-ı ‘âşık gönli âteş dūd olur
Hicr-i yârî nâra yanan ‘ūd olur (54b, 13)

Gül açınca bülbül gülün aşkından feryat, figan eder. Âşık da bir bülbüldür ve onun payına da hep ağlama, sızlama düşer:

Gül tebessüm ider efgân ‘andelîb
Zîra zârî ‘âşıka olur naşîb (54b, 13)

Hz. Ya‘kûb’un kıssasına telmih yapılan örnekte Hz. Ya‘kûb nasıl ki Hz. Yûsuf’un hasretinden gözyaşı dökmüşse, âşığın gönlü de sevgilinin saçlarından dolayı perîşan olmuştur:

Dil perîşân oldu ‘uşşâk ol zülf-i şanem mişâl
Çeşm-i Ya‘kûb ‘azîzân hasretünden dökdi qan (71a, 14)

2.3.2.19. Akıl

³²⁷ Uludağ, a.g.e., s. 48.

³²⁸ İlhan Ayverdi, *Kubbealtı Lugatı Misallı Büyük Türkçe Sözlük 1 A-G*, 4. bs., Kubbealtı, İstanbul, 2011, s. 196.

Akıl sözlükte “İnsandaki idrak kabileyeti”³²⁹, tasavvufî düşünceye göre ise “Hak ile bâtılı birbirinden ayırt etmeye yarayan bir nûr ve İlâhî hitâbı anlamaya yarayan bir âlet”³³⁰ şeklinde tanımlanmaktadır. Eserde daha çok nefsin zıddı olarak ele alınan akılla ilgili olarak olumlu görüşler hâkimdir. Görüşlerden bazıları şu şekildedir: Akıl, Hak ile bâtılı ayırt etmeye yarar (64b, 1-2). Allah’ın adâleti ve cümle müşkilât onunla bilinir (129a, 10). Cümle ilim onunla zabtedilir (129a, 9). Eşyâya akılla nazar edilir (30a, 9). Nefsi yenmenin, şeytanın kötülüklerinden kurtulmanın yolu akıl ve ruhun müttefik olmasından geçer (30a, 9).

Aklın yolu asla terk edilmemelidir; bu yol terk edildiği takdirde hırs ve şehvetin kölesi olunur:

‘ Aklı koyup uyma nefsüñ pendine
Yohsa düşdün hırş u şehvet bendine (69a, 6)

Aklın nefse hâkim olup nefsin yok edilmesi için çabalanmalıdır. Bu yapıldığı takdirde Allah katında dileklerin kabul edileceği ve sefil, alçak olan menzilin değerli ve yüksek olacağı zikredilmiştir:

Cehd idegör ‘ aqla nefesüñ rām ola
Hak katında dilegün hep tām ola (95b, 20)

Nefsüne ‘ aqluñ eger telkîn ide
Esfeliken menzilün ‘ illîn ide (95b, 21)

Akıl ve ruh bir olup ittifak ederse cin ve şeytan asla nifak sokamaz:

‘ Aql ile rūhuñ iderse ittifāk
Cinn ü iblīs itmeye kaç ‘ ā nifāk (111b, 11)

2.4. TARİHÎ UNSURLAR

2.4.1. Osmanlı Hânedânı

³²⁹ Cebecioğlu, a.g.e., s. 39.

³³⁰ Üstüner, a.g.e., s. 281.

Eserde Osmanlı hükümdarlarından II. Bâyezid'i öven pek çok ifâde kullanılmış; Fâtih Sultan Mehmed, II. Murad, Cem Sultan ve Sultan Mustafâ ise zamanlarının geçiciliği münâsebetiyle söz konusu edilmiştir.

2.4.1.1. Sultan II. Bâyezid

Firdevsî-i Rûmî, eserinde II. Bâyezid'i öven pek çok ifâde kullanmıştır. Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olan II. Bâyezid, cihândâr ve cihânvârdır. O, zamanın Süleymân'ı olup tıpkı Süleymân gibi suya, rüzgâra hükmetmiştir. İskender gibi bütün âlem halkı ona itâat etmiştir. Ferruh Şah gibi mutlu, bahtlı; Tehemten gibi kahramandır. Adâlette Kısra, fazîlette Hâtem'dir. II. Bâyezid, saadet tahtının sultanı Cemşîd'dir. Düşmana korku salıp, hançeriyle düşmanın kanını savuran odur. O, sade olan âlemin cevheridir. Dostu, makamı Süleymân mülkü; hizmetçisi, devleti İskender'in bahtıdır. Fakire Kârûn'un hazinelerini bahşeden odur. İslâm dininin övünç kaynağıdır. Bütün millet onun emrine memur, hükmüne kul köledir. O, zamanın Şeh Mahmûd'u, Sebük Tekin'idir ve Firdevsî her dâim ona duâcıdır (2b, 4-15).

Firdevsî, II. Bâyezid ile ilgili övgü ve duâlarını devam ettirir. Firdevsî, Hızır ve İlyâs'ın II. Bâyezid'e rehber olmasını dilerken Allah'tan da II. Bâyezid'i tehlikelerden korumasını dilemiştir (26a, 9). O, zulmü adâletle cihândan defetmiştir (145b, 2). Cihân onun adâletiyle nizam bulmuş; kin, nefret, düşmanlık onun sayesinde ortadan kalkmıştır. Nûsha onun devrinde telif olmuş (26a, 11-10), Süleymân-nâme yazılmaya başlanmıştır. Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olan II. Bâyezid, Hz. Süleymân gibi tüm memleketlere hâkim olduğu için talihlidir (69b, 9). Bütün millet ona kul köle olduğu için taç ve taht ona lâyıktır (69a, 10). O, ülkeler fetheden büyük hükümdardır (69a, 13).

Sultan Bâyezid'in devri huzurun, sevginin, güzelliğin devridir (88a, 4). Onun devrinde neyden özge kimse ağlayıp inlememiş (88a, 5), her müflis onun sayesinde zengin olmuştur (88a, 5). Firdevsî, Sultan Bâyezid'e duâ ederek onun devrinde izzet bulup isteğine kavuştuğunu dile getirmiş; eserinin üç yüz dokuz meclisini tamamladığını söylemiştir (88a, 4).

2.4.1.2. Diğer Osmanlı Hükümdarları

Eserde Fâtih Sultan Mehmed, Sultan Murad, Sultan Mustafa, Cem Sultan bir beyitte zamanlarının geçicilikleri dolayısıyla anılmışlardır:

Ḳanı Sulṭān Ḥān Muḥammed āl-i ‘Oṣmān Şeh Murād
Ḳanı Sulṭān-ı Muṣṭafā Ḥākān-ı Cem iy nāmuver (129a, 3)

2.4.2. Osmanlı Sahası Dışındaki Padişah ve Devlet Adamları

2.4.2.1. Mahmud ve Ayaz

Gazneliler devletinin büyük hükümdarından biri olan Sultan Mahmud, edebiyatımızda cömertliği, şaileri koruması ve kölesi Ayaz ile birlikte anılmıştır.³³¹ Ayaz, Sultan Mahmud’un kölesi ve mahbubudur. Ayaz, “akıl, feraset, bilgi, sadâkatte mümtaz olduğu için”³³² Sultan Mahmud’un sevgisine mazhar olmuştur. Eserde dönemin padişahı, Sultan Mahmud ve Ayaz’a teşbih edilmiştir:

Pādşāh Sulṭān Maḥmūd ol vezīr Āyās ḥāş
İy ‘aceb Firdevsi niçün bulmaya ‘izz u mertebet (70a, 15)

‘Adlinde Kisrîsin faẓl ile Ḥātem
Leṭāfetde Şeh-i Sulṭān-ı Maḥmūd (70b, 14)

2.4.2.2. Sebük Tekin

Gazneliler devleti sultanlarından olan Sebük Tekin bir beyitte Sultan Mahmud ile birlikte padişahın benzetileni olarak söz konusu edilmiştir:

O şeh sulṭān-ı Maḥmūd u Sebük-tīn
Bu Firdevsî du‘ācı medḥin ider (2b, 15)

Yukarıda Osmanlı sahası dışında adlarını andığımız padişahların yanı sıra eserde adları geçen başka padişahlar da vardır. Bunlar Hz. Süleymân’ın divanında hazır bulunan dünya padişahlarıdır. Buna göre Hz. Süleymân’ın nübüvvet tahtında; Mısır Sultanı Celâleddin, Amelika Sultanı Sührâb Şah, İran Sultanı Keykâvus, Turan Meliki

³³¹ Pala, a.g.e., s. 295.

³³² Onay, a.g.e., s. 315.

Efrâsiyâb, Horasan Padişahı Cumhûr Şah, Endülüs Meliki Hüsrev Şah, Benî Asfar Serveri Bilâd Şah bulunmaktadır (88a, 21; 88b, 1-10).

2.4.3. Şairler

2.4.3.1. Ahmedî

Divan edebiyatının XIV. yüzyıldaki önemli temsilcilerinden biri olan Ahmedî³³³, mezarda ölümün kölesi olsa da bıraktığı şiirleriyle anılmaya devam edilecektir. (79a, 17-19).

Firdevsî, Ahmedî'yi anarak tıpkı onun gibi sözün şeyhi olduğunu dile getirip kendisini övmüştür:

Hüsrev-i Şîrin sözün Şeyhîsin
Ahmedîveş söz erinün şeyhisin (40b, 2)

2.4.3.2. Atayî, Çakerî

Firdevsî-i Rûmî'ye göre divan edebiyatı şairlerinden Atayî, Çakerî mezarda ölümün kölesi olsalar da yâdigâr bıraktıkları şiirleriyle anılmaya devam edileceklerdir:

Şanı Firdevsî ' Atâyî Çakerî
Sinde ölümün oldu bunlar çakeri

Gitdi bunlar kaldı sözi yâdgâr
Halk-ı ' âlem itdi târîh yâdgâr (79a, 18-19)

2.4.3.3. Enverî

İran edebiyatının en büyük kaside şairlerinden olan Enverî³³⁴,nin adı bir beyitte geçer:

Şanı Kâsım Enverî h'âce Kemâl
Kim söz ile buldılar şamu kemâl

³³³ Ahmet Atillâ Şentürk, *Üniversiteler İçin Klasik Türk Edebiyatı Tarihi*, 3. bs., Dergâh Yayınları, Ankara, 2006, s.134.

³³⁴ Abdülkadir Karahan, "Enverî" *DİA*, XI. Cilt, 1995, s. 268.

2.4.3.4. Hâce Kemâl, Kâsım

Eserde her iki şair bir beyitte anılmış, ölüp gitmiş olsalar da yâdigâr bıraktıkları şiirleriyle dâima hatırlanacakları vurgulanmıştır:

Ɛanı Ɛâsım Enverî ħ̣âce Kemâl
Kim söz ile buldılar Ɛamu kemâl

Gitdi anlar Ɛaldı sözi yâdgâr
Naẓmı birle yâd olur leyl ü nehâr (40b, 8-9)

2.4.3.5. Hâtem

Arapların Tayy kabilesinin cömertliğiyle ün salmış şairlerinden biridir.³³⁵ Eserde övülen için cömertliği dolayısıyla benzetilen olarak anılmıştır:

‘Adlinde Kisrîsin faẓl ile Hâtem
Leṭâfetde Şeh-i Sulṭân-ı Maḥmûd (70b, 14)

2.4.3.6. Nizâmî

Firdevsî-i Rûmî’ye göre Nizâmî, Şeyhî, Ahmedî gibi şairler söz denizinin ölümsüzleridir:

Ɛanı Şeyhî yâ Nizâmî Aḥmedî
Kim me‘ânî baḥrınıñdur sermedi (79a, 17)

Firdevsî, bir diğerk beyittte de Nizâmî’ye övgülerini devam ettirip kendisinin de tıpkı onun gibi nazma nizam verdiğini ifâde etmiştir:

Hem-çü ħöcû buldı şöhet sözlerüm
Çün Nizâmî virmişem nazma nizâm (13a, 18)

2.4.3.7. Nizâmî-i Gencevî

Fars edebiyatında hamse türünün kurucusu sayılan Nizâmî³³⁶, Firdevsî’ye göre söz ehlidir ve bıraktığı şiirleriyle dâima yaşamaya devam edecektir:

K’ölmedi ħ̣âce Nizâmî diridür
Kim söz ehli ölmez diriseñ yiridür (40b, 15)

³³⁵ Tökel, a.g.e., s. 357.

³³⁶ Mehmet Kanar, “Nizâmî-i Gencevî ” *DİA*, XXXIII. Cilt, 1996, s. 183.

2.4.3.8. Şeyhî

Divan edebiyatının kurucularından sayılan Şeyhî³³⁷, Hüsrev ü Şîrîn adlı eserine yapılan telmih ve adının tevriyeli kullanılması dolayısıyla zikretmiştir:

Hüsrev-i Şîrîn sözün Şeyhîsin
Ahmediveş söz erinün şeyhisin (40b, 2)

2.4.4. Hükemâ ve Filozoflar

2.4.4.1. Batlamyus

İskenderiye’de yaşadığı rivâyet edilen Batlamyus, kozmografya, coğrafya ve matematik âlimidir.³³⁸ Astronomi alanında kendi “yer merkezli âlem modeli”³³⁹ni geliştirmiştir. Divan edebiyatında âlimliği dolayısıyla anılmıştır.³⁴⁰ Eserde Batlamyus, diğer ilim adamlarıyla birlikte Hz. Süleymân’ın divanında felek ilmiyle ilgili sohbetler etmiştir (3a, 1-6).

2.4.4.2. Câlînûs Hakîm

Eski Greklerin önemli filozoflarından biri olan Câlînûs, hekimlik alanında ortaya koyduğu eserlerle İslâm dünyasını etkilemiştir.³⁴¹ Câlînûs, yaşanan sorunlar karşısında kendisine danışılan ve bu sorunlara çözümler üreten biridir (103b, 16-21).

2.4.4.3. Câmâsb-ı Ekber

Câmâsb-nâme adlı eseri kaleme almış olan Câmâsb, eski İran bilgisi ve hekimi olarak anılır. Şahnâme’ye göre Câmâsb, Goştâsp’ın kılavuzu, Zerdüştlere önde gelenlerinden biri olup astronomi yanında pek çok bilim dalının da önemli isimlerindendir.³⁴² Süleymân-name’de Câmâsb, diğer filozoflarla birlikte Hz. Süleymân’ın divanında bulunması dolayısıyla anılmıştır (56a, 6-8).

2.4.4.4. Cevherî

³³⁷ Halit Biltekin, “Şeyhî” *DİA*, XXXIX. Cilt, 2000, s. 80.

³³⁸ Pala, a.g.e., s. 59.

³³⁹ Bk. Cengiz Aydın, Gülseren Aydın, “Batlamyus” *DİA*, V. Cilt, 1992, s. 196-199.

³⁴⁰ Pala, a.g.e., s. 59.

³⁴¹ A.g.e., s. 82.

³⁴² Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 194-195.

Arap dili âlimi olan Cevherî'nin asıl adı Ebû Nasr İsmâîl b. Hammad el-Cevherî'dir. Tâcü'l-luğa adlı sözlüğün yazarıdır.³⁴³ Sözün gühere benzetildiği örneklerde Cevherî'nin adı eserde tevriyeli olarak kullanılmıştır:

Söz güherdür Cevherî bilür anı

Bürriyâ-bâf aňlamak gevher muhâl (54a, 1)

Söz güher ağzı şadefdür söyleyende Cevherî

Güşe şalup dürr-i şehvâr işid imdi şah haber (112a, 13)

2.4.4.5. Eflâtun-ı Yunânî

Sokrat'ın öğrencisi ve Aristo'nun hocası olan Eflâtun, meşhur Yunanlı filozoftur. Divan edebiyatında akıl ve hikmetin timsali olarak anılmıştır.³⁴⁴ Eserde hikâyeleri nakletmesi münâsebetiyle zikredilmiştir (4a, 12-14; 59a, 10-11).

2.4.4.6. Feylesûf-ı Kebîr, Feysâgûris-i Tevhidî

Pisagor, Grek'in en önemli matematikçisi ve filozufudur.³⁴⁵ Eserde Feysâgûris-i Tevhidî adıyla anılmıştır. Feylesûf-ı Kebîr ve diğer hükemâlarla birlikte Hz. Süleymân'ın divanında hazır bulunup ilgilendikleri ilimler hakkında sohbetler etmişlerdir (3a, 1-5).

2.4.4.7. İbn Sînâ

Büyük tabip ve filozof olan İbn Sînâ, yalnızca İslâm dünyasında değil, Batı dünyasında da oldukça önemli bir yere sâhip olup "Batı'da genellikle Avicenna olarak bilinmekte ve 'filozofların prensi' diye nitelendirilmektedir."³⁴⁶ Bunun yanı sıra İbn Sînâ, "hüccetü'l-hak, şerefü'l-mülk, ed-düstûr"³⁴⁷ gibi vasıflarla da anılmıştır. Aklın ve bilgeliğin timsali olan İbn Sînâ, divan edebiyatında matematik, felsefe ve tıp alanındaki bilgi ve becerisiyle anılmıştır.³⁴⁸ Eserde bir örnekte benzetilen olması (26a, 7) ve diğer bir örnekte Kanûn-ı Şifâ adlı eseri (10a, 4-5) dolayısıyla anılmıştır.

³⁴³ Hulûsi Kılıç, "Cevherî" *DİA*, VII. Cilt, 1993, s. 459.

³⁴⁴ Pala, a.g.e., s. 135.

³⁴⁵ Melek Dosay Gökdoğan, "Pisagor" *DİA*, XXXIV. Cilt, 2007, s. 292.

³⁴⁶ Ömer Mahir Alper, "İbn-i Sînâ" *DİA*, XX. Cilt, 1999, s. 319.

³⁴⁷ A.g.m., s. 319.

³⁴⁸ Zavotçu, a.g.e., s. 368.

2.4.4.8. Lokmân Hakîm

Lokmân Hakîm, hikmet ve hekimliğin piri ve sembolü olarak anılmıştır. Peygamber mi yoksa veli mi olduğu hakkında fikir ayrılıkları olsa da genel kanı Lokmân Hakîm'in bir veli olduğu yönündedir.³⁴⁹ Eserde Lokmân Hakîm, hem hikâyeleri nakleden hem de Hz. Süleymân'ın yanında bulunan en önemli danışmanlarından biridir (12a, 6-21; 14a-14b; 85b, 6-7; 99b, 2-4).

2.4.5. Acem Menşeli Şahıslar

2.4.5.1. Cemşîd

Pişdâdiyen sülâlesinin dördüncü hükümdarı olan Cemşîd, saltanatındaki güç ve ihtişamı, şarabı buluşu, taht ve parlak tacı vb. hususlar dolasıyla divan şiirinde adı sıklıkla anılan şahıslardan biridir.³⁵⁰ Eserde övülenin benzetileni olarak söz konusu edilmiştir:

Sa' âdet tahtına sulţân-ı Cemşîd
Siyâset milkinge destân-ı Nevzer (2b, 7)

2.4.5.2. Dahhâk

Dahhâk, İran'ın Pişdâdiyan hanedanı hükümdarlarından olup zulüm ve kötülüğün timsalidir.³⁵¹ Eserde de Dahhâk zulmü dolayısıyla söz konusu edilmiştir:

Zulm-i Dahhâk aňlıycağ la' net ider cümle halk
'Adl-i Kisrî yâd oluncağ alkış ider halk iy yâr (88a, 2)

2.4.5.3. Efrâsiyâb

Efrâsiyâb, Alp Er-Tunga'nın Şahnâme'deki adı olup Turan melikidir. Edebiyatta kahramanlık sembolü olarak anılır.³⁵² Eserde Efrâsiyâb, Turan meliki olarak diğer dünya padişahlarıyla birlikte Hz. Süleymân'ın divanında hazır bulunması (3a, 1-13),

³⁴⁹ Tökel, a.g.e., s. 335-336.

³⁵⁰ A.g.e., s. 106.

³⁵¹ Yıldırım, a.g.e., s. 227-228.

³⁵² Pala, a.g.e., s.135.

kızı Gül Çehre adına yapılan kasr (16a, 17-21) ve Sâm'ın boy bakımından benzetileni (102b, 7-8) olması dolayısıyla zikredilmiştir.

2.4.5.4. Ferîdûn

Pişdâdiyân hanedanından altıncı hükümdar olup Dahhâk'ı öldürüp tahta geçmiştir. Lakabı Ferruh'tur. Divan şiirinde adaletin sembolü olarak anılır.³⁵³ Eserde lakabıyla anılmıştır:

Şeh-i Ferruh ruḥ-ı ferḥunde ṭālî⁶
Tehemtenten gâzanferfer hünerver (2b, 6)

2.4.5.5. İskender

Kaynaklarda İskender-i Zülkarneyn ve Makedonyalı İskender olmak üzere iki İskender'den bahsedilir. Hem peygamber hem de padişah olduğu rivâyet edilen İskender-i Zülkarneyn'in adı Kur'ân-ı Kerîm'de³⁵⁴ de geçer. Makedonyalı İskender, İran'ı baştan başa zapt etmiş, İskender-i Yunânî adıyla da anılmıştır. İki İskender'in hayatı çoğu kez birbiriyle karıştırılmıştır.³⁵⁵ İskender, edebiyatımızda Hızır ile birlikte Zulûmât ülkesine gidip âb-ı hayât suyunu araması, Ye'cüc ve Me'cüc kavmine karşı yaptırdığı seddi, İran hükümdarı Dârâ ile yaptığı savaşı kazanması, memduhun benzetileni olması dolayısıyla ele alınmıştır.³⁵⁶ Eserde “İskender-i Kübrâ”, “İskender bin Feylekûs-ı Yunânî” ve “İskender-i Sugrâ” olmak üzere üç İskender'in adı zikredilmiştir:

...Zîrâ kim İskender cihâna üç gelmişdür (2) birisi İskender-i Kübrâdür ki bulut tahtın götürdi dört yüz yıl 'ömr sürdi ve ikinci İskender bin Feylekûs-ı (3) Yûnânîdür kim şark u garbı gezüp seyrân itdi ve üçüncü İskender-i Rûmîdur ki Zü'l-mennân-ı ḥamîrî (4) dirler (80b, 1-4)

Eserde Sikender adıyla da anılan İskender daha çok “sedd-i İskender” terkihi münâsebetiyle söz konusu edilmiştir:

...Rüstem-i Dâstân anı görüp bir kez ra' duvâr na' ra ḥaykırup sedd-i İskender (15) gibi turup ḫatına gelenleri iki pâre kılurdi... (92a, 14-15)

³⁵³ Pala, a.g.e., s. 153.

³⁵⁴ Bk. Kur'ân-ı Kerîm, Kehf sûresi, 83-99. Âyetler.

³⁵⁵ Pala, a.g.e., s. 236-237.

³⁵⁶ Onay, a.g.e., s. 252-253.

2.4.5.6. Kahramân

Kahramân, Pişdâdiyan hanedanındandır. Divan şiirinde kahramanlık ve yiğitliğin timsali olan³⁵⁷ Kahramân, eserde de özellikleriyle benzetilen olarak anılmıştır (24b, 13-17; 102b, 7-8).

2.4.5.7. Keykubâd, Dârâ

Keyâniyân hanedanının ilk hükümdarı Keykubâd, divan şiirinde adaletli olmasının yanında azamet ve şa'şanın timsali olarak anılır.³⁵⁸ Dârâ, Keyâniyân hanedanının sonuncu hükümdarı olup ihtişam ve ululuğun sembolü olarak anılır.³⁵⁹ Dârâ, İskenderle yaptığı savaşta yenilmiş ve öldürülmüştür. Bundan dolayı genellikle İskender ile birlikte zikredilir.³⁶⁰ Sultan Bâyezid'in övüldüğü manzumede Keykubâd; İskender ve Dârâ ile birlikte söz konusu edilmiştir:

Beglerinüñ kemterî İskender-i Dârâ-ı Kubâd
Bendesinüñ aḥḳarı Behrâm-ı şeh ḥâḳân-ı Çîn (145b, 2)

2.4.5.8. Nûşirevân

İran'ın Sâsaniyân sülalesinden adaletiyle ün salan Nûşirevân, Kistrâ lakabını ilk defa kullanan İran hükümdarıdır. "Tâk-ı Kistrâ" veya "Eyvân-ı Kistrâ" adıyla saray yaptırmış ve bu saraya adâletle hükmetmiştir. Divan şiirinde adâletin sembolüdür.³⁶¹ Nûşirevân övülenin benzetileni olarak adâleti dolayısıyla anılmıştır:

‘ Âdilde Kistrîdür fażlıla Ḥâtem
‘ İlimde feylesûf oldur muḳarrer (2b, 6)

Zulm-i Dahḥâk aḥlıyıcak la‘net ider cümle ḥalk
‘ Adl-i Kistrî yâd olıncaḳ alḳış ider ḥalk iy yâr (88a, 2)

Aşağıdaki örnekte Hz. Muhammed'in âleme gelmesiyle Tâk-ı Kistrâ'nın yıkılması hâdisesine telmih vardır:

³⁵⁷ Tökel, a.g.e., s. 163.

³⁵⁸ A.g.e., s. 178.

³⁵⁹ Pala, a.g.e., s. 106.

³⁶⁰ Kurnaz, a.g.e., s. 93.

³⁶¹ Tökel, a.g.e., s. 190-192.

Çü geldi ‘âleme ol pāk cūdī
Yıkıldı tāk-ı Kisrī düşdi kayşer (2a, 19)

2.4.5.9. Nerimân

Şahnâme’de adı geçen pehlivanlığıyla ünlü olan Nerimân, Sâm’ın babası, Zâl’in dedesidir. Divan edebiyatında kahramanlığın ve yiğitiliğin sembolü olarak anılır.³⁶² Eserde Nerimân övülen için benzetilen olarak zikredilmiştir (24b, 7; 102b, 7).

2.4.5.10. Rüstem

Zâl’in oğlu olan Rüstem, kahramanlığı ve pehlivanlığıyla ünlüdür. Divan şiirinde kahramanlığın sembolüdür.³⁶³ Eserde Rüstem-i Tehemten, Rüstem-i Destân, Rüstem-i Zâl adlarıyla da anılan Rüstem, kahramanlığının yanında adâletli ve affedici biridir. Rüstem, eserde Hz. Süleymân’ın kardeşi olan ve ona ihânet eden Edünyâ bin Dâvûd’ı bulup Hz. Süleymân’ın huzuruna getirmek için yola koyulmuştur. Edünyâ bin Dâvûd’ı arayışı sırasında zâlimliğiyle nam salmış Gazbân Şah’la da savaşmış, bu savaş neticesinde, Gazbân ve oğullarını esir alıp daha sonra onları affederek himâyesine almıştır. (24a-25a; 49b-53b; 89b- 93b; 118b-122a).

2.4.5.11. Sâm

Sâm, Nerimân’ın oğlu Zâl’in babası olup Ferîdûn tarafından kendisine cihân pehlivanı unvanı verilmiştir.³⁶⁴ Divan şiirinde kahramanlığın timsali olan Sâm, övülen kişinin kahramanlığından bahsedilirken kıyas konusu edilip övülen kişinin yanında kendisininden âciz bir kişi olarak söz edilir.³⁶⁵ Eserde, “pehlivan-ı rûzgâr”, “pehlivân-ı cihân” ve “server-i Süleymân” terkipleriyle de anılan Sâm, Hz. Süleymân’ın en önemli pehlivanlarından biri olup Hz. Süleymân’ın düşmanları Câbir-i Cadı ve cadının emri altındaki Hindistan şahı Maklânı Hindî ile mücâdele halindedir. Sâm, Kahramân-ı kâtil şevketli, Nerimân heybetli Efrâsiyâb kâmetli bir pehlivandır. O öyle güçlü, kuvvetli bir pehlivandır ki nice padişahları tahtından etmiş; Horasan, Bedehşan, Sindüstan gibi

³⁶² Tökel, a.g.e., s. 188-189.

³⁶³ Pala, a.g.e., s. 382.

³⁶⁴ Yıldırım, a.g.e., s. 603-604.

³⁶⁵ Tökel, a.g.e., s. 203.

nice memleketleri fethedip nice ganimetler elde etmiştir (36a-39b; 40b, 18-21; 64a-68a;101b-109b; 132a-136b).

2.4.5.12. Zâl

Zâl, Sâm'ın oğlu, Rüstem'in babasıdır. Saçı, kaşı ve kirpiği beyaz olarak doğduğundan ihtiyar anlamına gelen Zâl adı verilmiştir. Babası Sâm, Zâl'i bu hâliyle görünce ondan kurtulmaya karar vermiş ve onu Sîmurgun yaşadığı Elbürz dağına bırakmıştır. Burada Sîmurg tarafından büyütülmüştür.³⁶⁶ Zâl, divan şirinde ihtiyarlığın ve kahramanlığın timsali olarak anılmaktadır.³⁶⁷

Zâl'in, Sâm'ın oğlu, Rüstem'in babası olduğu eserde de zikredilmiştir (23a, 1-9). Eserde Zâl, Kârûn-ı Pîl-ten ile birlikte cadı ve cadının ordusuyla savaşıp Sâm'a yardım ederler. Fakat savaşı kazamayacaklarını anlayınca Zâl ve Kârûn-ı Pîl-ten Sâm'ın yanından ayrılırlar ve yolda türlü mâcerâlar yaşarlar (31b- 35b; 78a- 79a).

2.4.6. Dinî Şahsiyetler

2.4.6.1. Ebû Leheb (Bû Leheb), Ebû Cehl (Bû Cehl)

Ebû Cehl ve Ebû Leheb İslâmiyet'in ve Hz. Muhammed'in en büyük düşmanlarındandır.³⁶⁸ Her iki isim eserde münkir olmaları dolayısıyla anılmıştır:

Ne var kim Bû-Leheb münkir olursa
Güvâhîdür baħr ü berre şütür ü ester (2a, 19)

Ḥalîlûñ neslidür ervâhı aña dost
Ne var münkirse Bû Cehl ile Nemrûd (70b, 7)

2.4.6.2. Mervân

³⁶⁶ Bk. Tökel, a.g.e., s. 209-211.

³⁶⁷ Zavatçu, a.g.e., s. 807.

³⁶⁸ Pala, a.g.e., s. 132.

Emevi halifesi olan Mervân, Hz. Muhammed ve İslâmiyet'e düşmandır. Bu düşmanlık dört halife döneminde de devam etmiştir.³⁶⁹ Eserde Mervân adı iki örnekte zikredilmiştir:

Muhibbi hânedânem şâhid Allâh
Hezâr la' net o Mervâna ki odur har (2b, 1)

Yirde kelbûñ 'av 'avından mâha ne
Ta' n-ı Mervândan muhibbi şâha ne (13b, 18)

2.4.7. Mutasavvıf Şahsiyetler

2.4.7.1. Hallâc-ı Mansûr

Ene'l-Hakk dediği için darağacına asılarak öldürülen Hallâc-ı Mansûr, edebiyatta darağacına asılması, inancı uğruna ölüme gitmesi münâsebetiyle anılmıştır.³⁷⁰ Eserde de Hallac-ı Mansûr'un kıssasına telmih yapılmıştır:

Zülfinûñ şa' rîne ber-dâr oldı dil Manşûr için
Cism-i cândan el yuyuban ismi tağyîr eylerem (4a, 8)

2.4.8. Kutsal Kitaplarda Zikredilen Ünlü Şahıslar

2.4.8.1. Âsaf

Âsaf, İslamî kaynaklarda Hz. Süleyman'ın kâtibi veya veziri olarak zikredilir.³⁷¹ İsm-i azam'ı bildiği ve duâlarının Allah tarafından kabul edildiği aktarılan Âsaf'ın ilm-i simyâ gibi bazı ilimlere de vâkıf olduğu rivâyet edilir. Divan edebiyatında Âsaf, vezirleri övmek için kullanılan bir benzetilen olmakla birlikte³⁷², ileri görüşlülük, adâlet ve sadâkatın timsali olarak da zikredilmiştir.³⁷³ Hz. Süleymân'ın veziri olan Âsaf, eserde Hz. Süleymân'a eşlik edip onun emirlerini yerine getirmesi (13b, 21; 14a,

³⁶⁹ İrfan Aycan, "Mervân" *DIİA*, XXIX. Cilt, 2004, s. 225-227.

³⁷⁰ Pala, a.g.e., s. 185-186.

³⁷¹ Zavatçı, a.g.e., s. 76.

³⁷² Tökel, a.g.e., s. 257-259.

³⁷³ Zavatçı, a.g.e., s. 76.

1-5; 88a, 8-16), Tevrat ve Zebûr gibi kutsal kitaplardan âyetler okuyup vaazlar vermesi (12b, 11-13) dolayısıyla anılmıştır.

2.4.8.2. Ashâb-ı Kehf

Yemlihâ, Mekseline, Meslinâ, Mernûş Debernûş, Sâzenûş ve Kefetayyuş adlı yedi gençten oluşan ve Yedi uyuyanlar veya Yedi âlimler diye de anılan Ashâb-ı Kehf³⁷⁴ eserde Gazbân Şah ile Rüstem arasında yaşanan şiddetli savaş münâsebetiyle söz konusu edilmiştir:

Kûhî Ğazbân birle Rüstem itdi ğāyet anda ceng
Korğudan burcına siñdi gökde Merrih oldu denk (93b, 6)

Na' radan belinledi yirden turup Aşhâb-ı Kehfi
Şuya tinnin tağa arslan taşa kaçdı peleng (93b, 7)

2.4.8.3. Kârûn

Hz. Mûsâ zamanında yaşamış, evvelce fakir iken Hz. Mûsâ'dan öğrendiği ilm-i simyâ ile zengin olmuştur.³⁷⁵ Divan şiirinde zenginliği ve cimriliğiyle anılır.³⁷⁶ Kârûn eserde hazineleri dolayısıyla zikredilmiştir:

Gedāya bahş ider Kârûn genci
Sehā vaqtî virür olsa odur zer (2b, 10)

2.4.8.4. Nemrûd

Hz. İbrâhim'i ateşe attıran Bâbil hükümdarı Nemrûd³⁷⁷, Hz. İbrâhim'le birlikte anılmıştır:

Halîlûñ neslidür ervâhı aña dost
Ne var münkirse Bū Cehl ile Nemrûd (70b, 7)

Dimezem Nemrûd adın kim sögeler

³⁷⁴ Bk. Pala, a.g.e., s. 34-35.

³⁷⁵ Onay, a.g.e., s. 154.

³⁷⁶ Pala, a.g.e., s. 258.

³⁷⁷ A.g.e., s. 356.

Var Halîl adın kazan kim ögeler (79a, 21)

2.4.8.5. Şeddâd

Şeddâd, Hz. Hûd zamanında yaşamış Âd kavmi hükümdarıdır. Tanrılık iddiasında bulunup Bâğ-ı İrem denilen bir bahçe ve bu bahçenin içine bir saray yaptırmıştır.³⁷⁸ Divan edebiyatında zulmün simgesi olarak anılır.³⁷⁹ Eserde Şeddâd, yaptırmış olduğu Bâğ-ı İrem ve Şeddâdî köşk terkihi dolayısıyla zikredilmiştir (33b, 14-17).

2.4.9. Diğer Şahıslar

2.4.9.1. Ahî Melih

Hz. Süleymân'ın hizmetkârlarında biri olan Ahî Melih, eserde Hz. Süleymân'a haberleri bildirmesi dolayısıyla anılmıştır (58a-58b; 100a, 1-17).

2.4.9.2. Ahlâf

Gazbân şahın kızı Mihrî Bânû'nun lâlâsı olan Ahlâf, Mihrî Bânû ile birlikte Gazbân Şah'ın düşmanları ile yaptığı mücâdele dolayısıyla eserde yerini almıştır (90b- 93a; 119b- 121b).

2.4.9.3. Ata Korkud

Hayatı hakkında kaynaklarda farklı bilgiler bulunan Ata Korkud, Dede Korkut kitabındaki hikâyelerin anlatıcısı, bir Oğuz büyüğü, halkın atası, bilge ve efsânevî bir kişiliktir:³⁸⁰

Şehinşâh-ı cihân sultân-ı ğāzî
Oğuzhân neslî ceddî Ata Korkud (70b, 9)

2.4.9.4. Bâd-pây-ı Medenî ve Câliyûs Hakîm

Câliyûs Hakîm ve Bâd-pây-ı Medenî çeşitli sorunlarla karşılaştığında kendilerine başvurulmuş danışmanlardır (37b, 21; 38a, 1-4).

³⁷⁸ Pala, a.g.e., s. 423.

³⁷⁹ Zavotçu, a.g.e., s. 702.

³⁸⁰ Orhan Şaik Gökyay, "Dede Korkut" *DİA*, IX. Cilt, 1994, s. 77-80.

2.4.9.5. Behrâm Reis

Edünyâ bin Dâvûd'un hizmetinde bulunan gemi kaptanıdır. Edünyâ bin Dâvûd ile denize açılıp denizde yaşadıkları mâcerâlar dolayısıyla anılmıştır (79b, 3-14; 80a; 80b; 81a; 81b).

2.4.9.6. Bercîs Hakîm ve Berhemîn Hakîm

Bercîs Hakîm ve Berhemîn Hakîm Rüstem'in danışmanlarındandır. Rüstem bir konuyla ilgili görüş almak istediğinde bu hakîmlere danışır (120b, 8-9).

2.4.9.7. Bihrûz, Micder

Bihrûz, Maklân Şah'ın oğludur. Sâm'ın pehlivanlarıyla yaptığı savaşta esir düşmüş, daha sonra Sâm'a verdiği bilgiler ve yaptığı yardımlar sayesinde Sâm tarafından affedilmiştir (113b, 7-16; 134b, 11-16).

Maklân Şah'ın bir diğer oğlu Micder Şah'tır. Cesur bir savaşçıdır. Babası ile birlikte Sâm ile mücâdeleye girişmiş ve Sâm'a yenileceklerini anlayınca babasının isteği üzerine Hindistan'ın yolunu tutmuştur (108b, 14-21).

2.4.9.8. Bürzin-i Cihânsuz, Cebbâr-ı A'zam, Güderz-i Kine-sâz, Kerkîn Kalgüşây, Zerrin Saf-şiken, Zilzâl-i Ekber, Züpin-i Cihângîr

Rüstem'in pehlivanlarıdır. Rüstem için Gazbân Şah ve ordusuyla savaşmışlardır (49b, 18-20; 51b, 10-14; 118b, 7-9).

2.4.9.9. Cimşîd

Cimşîd, Hûrşîd Şah'ın hizmetinde bulunup ateşe tapanlar için bir ateşhane yapmıştır (11a- 11b).

2.4.9.10. Dermâyûs Hakîm

Sâm'ın danışmanlarından Dermâyûs Hakîm, Sâm ile berâber cadıya esir düşmüş, onunla berâber Allah'a niyaz etmiş ve cadının elinden kurtulmuştur (102a, 7-10; 132a, 16-20).

2.4.9.11. Edünyâ bin Dâvûd

Hız. Süleymân'ın kardeşi olan Edünyâ bin Dâvûd (23a, 10), Hız. Süleymân'ın saltanatına tamâ etmiş ve bu yüzden başı belâdan kurtulmamıştır (81b, 9-10). Hız. Süleymân'ın taç ve tahtına meyletmesinden dolayı Hız. Süleymân'ın gazabından korkarak memleket memleket dolaşmak zorunda kalmıştır. Hız. Süleymân'ın pehlivanlarından Rüstem, Edünyâ bin Dâvûd'u yakalayıp Hız. Süleymân'ın huzuruna getirmek için pek çok sefere çıkmış, fakat Edünyâ bin Dâvûd her seferinde kaçmayı başarmıştır. Edünyâ bin Dâvûd, kendisine tâbi olan Arap beyleri ve Behrâm reisle gemilere binip denize açılmış ve denizde türlü mâcerâlar yaşamışlardır. Dünya malına düşkün olan ve memleket memleket dolaşmaktan artık yorulan Edünyâ bin Dâvûd ve beyleri, hazinelerle dolu olduğu düşünölen Cevheriye adasına gitmeye karar vermişlerdir. Ada yolunda türlü zorluklar yaşamalarına rağmen adaya çıkmayı başarmışlardır (79b-81b).

2.4.9.12. Erkân

Erkân, Gazbân Şah'ın hizmetinde bulunup Gazbân Şah'ın kızına tâlip olan bir serverdir. Gazbân Şah ve oğulları, Rüstem'in eline esir düşünce Erkân, Rüstem'in huzuruna gelip Rüstem'den Gazbân'ın affını dilemiş; bunun üzerine Rüstem, Gazbân'ı affetmiştir (122a-122b).

2.4.9.13. Gazbân Şah

“Gazbân-ı kûhî”, “Gazbân-ı büzürg”, “melik-i kûhistân” terkipleriyle de anılan Gazbân Şah oldukça güçlü, heybetli bir pehlivan olup bin altı yüz altmış yaşındadır. Gazbân Şah, etrafına korku salmasıyla zâlim olarak anılan (21b, 12-17) ve ateşe tapan bir padişaktır. Rüstem ile girdiği savaşı kaybedip Rüstem'in şartı olan ateşe tapmayı bırakıp Hız. Dâvûd'un şeriatına girmiştir. Hız. Süleymân'a îmân edip Allah'a ibâdet etmeyi kabul etmiş, böylece Rüstem'in himâyesine girmiştir (21a-25a; 49b, 17-21; 50a- 53b; 89b- 93b; 118b, 4-21; 118b- 123a).

2.4.9.14. Gûr-ı Şimâl-i Kûhî, Kahtahân-ı Kûhî, Kârcâl-i Kûhî, Kedyûn-ı Kûhî, Siyâh Şîr-i Kûhî

Gazbân Şah'ın pehlivanları olup Rüstem'e karşı savaşmışlardır (93a, 2-9).

2.4.9.15. Hâmân Bî-Amân

Rüstem'in pehlivanlarından biri olup onun için Gazbân Şah ile savaşmıştır (22a, 13-18; 91a, 1-7).

2.4.9.16. İlyâ bin Yâhûnâsen

İlyâ bin Yâhûnâsen, av esnasında kendisine cin çarpması sonrasında gelişen olaylar münâsebetiyle konu edilmiştir (110a, 8-21; 137a, 1-21; 142a-142b).

2.4.9.17. İlyâv Şah

İlyâv Şah, Kişmîr meliki ve Hz. Süleymân'ın amcasıdır. Sâm'ın cadıya esir düşmesinden sonra Sâm'ı kurtarmak için verdiği mücâdele dolayısıyla anılmıştır (64b-65a).

2.4.9.18. Kâhir bin Sâm

Sâm'ın oğlu olan Kâhir, kuvvetli, yiğit bir pehlivandır (56b, 1-3). Hz. Süleymân'dan icâzet alarak babası Sâm'ı, cadı ve şeytanın elinden kurtarmıştır.

2.4.9.19. Kaytakûn Reis

Rüstem'in gemi kaptanıdır. Kaytakûn Reis; Rüstem, Gazbân Şah'ın adasına giderken ona eşlik etmiştir (21b, 12-21).

2.4.9.20. Keylâlûs ve Keytârûs

Keylâlûs ve Keytârûs Gazbân Şah'ın damatları olup Gazbân Şah ile birlikte Rüstem ile savaşmışlardır (120a- 121b).

2.4.9.21. Lehrûz

Lehrûz, Gazbân Şah'ın veziridir. Gazbân Şah'a danışmanlık yapıp onun verdiği emirleri yerine getirmiştir (120a- 121b).

2.4.9.22. Mâh Âferîd

Mâh Âferîd, İlyâ bin Yâhûnâsen'in kız kardeşidir. Eserde Mâh Âferîd, Lokmân Hakîm'e gelecekte iyi ve kötü neler yaşayabileceğine dair fal baktırması münâsebetiye söz konusu edilmiştir (137a- 137b).

2.4.9.23. Maklân-ı Hindî

Maklân-ı Hindî, cadıyı mâbudu olarak kabul eden Hindistan şahıdır (101b, 1). Eserde Maklân, Sâm ile mücâdele hâlinde. Maklân-ı Hindî, şeytan ve cadının yardımıyla Sâm'ı esir alır. Sâm'ın esirliği sürecinde Sâm'a istediklerini yaptıramayan şeytan, Maklân'a Sâm'ın öldürülmesi emrini verir. Bu esnâda Sâm'ın oğlu Kâhir, babasını kurtarır. Sâm, kendisini esir alan Maklân'ın peşine düşer. Maklân, oğulları ve ordusuyla önce Hindistan'a daha sonra Tagurgur vilâyetine gider. Sâm ve ordusu ise peşinden gitmeye devam eder. Tagurgur'da Sâm'ın ordusu ile Maklân ve ona yardım eden Tagurgur vilâyeti şahı Tankûr Şah'ın ordusu savaşı. Maklân ve Tankûr Şah savaşı kaybedeceklerini anlayınca güvenli bir kaleye doğru çekilirler. Kaleyi bulup etrafını çeviren Gürcistan meliki ve Mısır sultanı Celâleddin askerleri ile birlikte kaleye girip günlerce Maklân-ı Hindî ve Tankûr Şah ile savaşırlar (36a- 39b; 64a, 15-21; 64b- 68a; 101b-109b; 132a- 136b).

2.4.9.24. Mihrî Bânû

Gazbân Şah'ın kızıdır. Mihrî Bânû, lâlâsı Ahlâf ile birlikte anılıp Gazbân Şah'ın düşmanları ile yaptığı mücâdele dolayısıyla eserde yerini almıştır (36a- 39a; 64a- 68a; 101b-109b; 132a- 136b).

2.4.9.25. Safvân bin Afvân

Safvân bin Afvân cadının cellâdıdır. Cadının elinde esir olan Sâm'ın öldürülmesi için cadının verdiği emri uygulamak istemez. Bir fırsatını bulup cadıyı öldürmek ister. Sâm'ın oğlu Kâhir'in babasını kurtarmaya gelmesi ile fırsat eline geçer. Kâhir ile bir olup cadının cellâdları ile savaşı (106b-107b).

2.4.9.26. Sâkâ-i Hâmidî, Sâkâ-i Saîd

Ömrü müflislikle geçen bir derviş olan Sâkâ-i Hâmidî, yardım istemek için Hz. Süleymân'ın huzuruna çıkar. Kendisini Hz. Süleymân'a tanıttıktan sonra Hz. Süleymân ile hayatın uzunluğu kısalığı hakkında sohbete başlar. Sâkâ'ya göre malı mülkü çok olanın ömrü kısa, az olanın ise ömrü uzun olur. Hz. Süleymân bunu imtihan etmek ister ve Sâkâ-i Hâmidî'ye oldukça yüklü bir para verir. Sâkâ, Hz. Süleymân'a duâlar edip huzurundan ayrılır.

Sâkâ-i Hâmîdî'nin Saka-i Saîd adında bir yoldaşı vardır. Hz. Süleymân'ın Sâkâ-i Hamîdî'ye para verdiğini duyunca o da Hz. Süleymân'ın huzuruna çıkıp yardım diler. Hz. Süleymân, Sâkâ-i Saîde de üzerinde oturduğu ve altından yapılmış tahtını verir. Sâkâ verilen paraları kısa zamanda harcıyıp tekrar aç ve müflis kalır. Hz. Süleymân ile ömür konusunda sohbet eden Sâkâ birkaç ay geçtikten sonra vefat eder (98b-100b).

2.4.9.27. Tagtaga

Rüstem'in hizmetinde bulunan isimlerden biridir (52a-52b).

2.4.9.28. Tarhistân

Sâm'ın pehlivanlarından biridir (134a, 4-12).

2.4.9.29. Temlîhâ bin Bulkiyâ

Hz. Süleymân'ın kardeşi Edünyâ bin Dâvûd'un hocasıdır (79b, 3-10).

2.4.9.30. Terihtan

Sâm'ın askerlerinden biridir (132b, 12-17).

2.4.9.31. Tubba bin Asda

Hz. Süleymân'ın kaynatasıdır. Diğer dünya padişahlarıyla birlikte Hz. Süleymân'ın divanında hazır bulunması ve kızı adına bir saray yapılması dolayısıyla zikredilmiştir (16a, 20; 88b, 1-10).

2.4.9.32. Zâhid-i Fenâyî

Zâhid-i Fenâyî dünyadan elini ayağını çekmiş, tüm nefsânî arzuları terk etmiş, yalnızca Allah'a ibâdetle meşgul, kaşları gözlerinin üzerine dökülmüş, gözleri buruşmuş, oldukça yaşlı biridir. Yaşadığı mağarada seccâdesinden başka hiçbir şeyi yoktur. Hz. Süleymân; Hz. Nâsen, Hz. Kaz, Hz. Evyâser, Lokmân Hakîm ve Âsaf ile birlikte mağarada yaşayan Zâhid-i Fenâyî'yi ziyarete gider. Hz. Süleymân ve berâberindekiler Zâhid'i selamlar. Daha sonra Hz. Süleymân ve Zâhid sohbete başlarlar. Hz. Süleymân, Zâhid-i Fenâyî'den kendisine nasîhat vermesini ister. Bunun üzerine Zâhid-i Fenâyî; Allah'a lâayk ameller işlemesini, adâlet ve doğruluktan asla ayrılmamasını, dünya

mülküne meyletmemesini, dünyanın fânî ve âhiretin ebedî olduğunu ifâde ederek Allah’a her zaman ibâdet etmesini öğütler (14a- 16a).

2.4.9.33. Zeyd ü Amr

Arap gramerinde örnek verilirken kullanılan erkek adları olan Zeyd ile Amr³⁸¹, eserde birkaç örnekte anılmışlardır:

Çün cihân fânî durur giçer ‘ömr
Eylük it hoşnûd ola Zeyd ü ‘Amr (73a, 9)

‘Ömri zâyî‘ itme nefsüñ bile gör
Bilmesek Zeyd ü ‘Amrveş itme kâl (144b, 16)

2.5. TABİAT

2.5.1. Kozmik Âlem

2.5.1.1. Gökyüzü

Eserde “çarh, felek, eflâk, gök, semâ, sipihr, âsumân” vb. kelimelerle de anılan gökyüzü; şekli, rengi, yüksekliği, katmanları, dönmesi, cefâ etmesi dolayısıyla çeşitli benzetmelere konu edilmiştir. Eserdeki bazı örneklerde “nüñ felek” terkihiyle gökyüzünün dokuz kat olduğu ifâde edilirken bazı örneklerde de yedi kat olduğu ifâde edilmiştir:

Devrini çokdan idermiş nüñ felek
Virdini çokdan okurmuş her melek (77b, 9)

...yâ nebîyyu ‘İllâh Hâk Te‘âlâ yidi(21) kaç gökleri ki yaratdı yıldızlar ile
bezedi kâdîller gibi nitekim (113b, 20-21)

Gök; birinci katında Ay, ikinci katında Utârit, üçüncü katında Zühre, dördüncü katında Güneş, beşinci katında Merih, altıncı katında Müşteri, yedinci katında Zühal olmak üzere seyyârelerden oluşmaktadır:

...Hâk Te‘âlâ(8) her bir gögi bir yıldız ile bezemiş durur evvel ki gögi ay
ile bezedi ikinci gögi ‘Utârid ile bezedi üçüncü (9) gögi Zühre ile bezedi

³⁸¹ Pala, a.g.e., s. 23.

dördüncü göği güneş ile bezedi beşinci göği Merriḥ ile bezedi altıncı göği Müşterîle (10) bezedi yedinci göği Zühāl ile bezedi...(114a, 7-10)

Eserde dördüncü kat gök, Hz. İdrîs'in Allah tarafından göğe çekilmesi hâdisesine yapılan telmih ve güneşin bu katta bulunması, buradan doğması münâsebetiyle zikredilmiştir:

andan müvekkil-i ervāḥ melā'ikeyle Süleymān meyyitin Mekketu'llāha iledüp dördüncü kat cennetden (6) İdrîs peygāmbere inüp namāzın enbiyālarıyla kılsa gerek... (77b- 5-6)

...Zirā ki Qāf (17) tağı anlaruñ vilāyetine yakıncaḡdur her seḡer ki güneş dördüncü kat felekden tūlū' ider (18) güneş şu'lesile Qāf taḡları zāhir olur... (95a, 16-18)

Bir başka örnekte Beytū'l- Ma'mûr'un dördüncü kat gökte olduğu ifâde edilmiştir:

...yâ Süleymān ibn-i Dāvūd iy melik-i mevcūd 'ālî-ḡazretüne dördüncü kat gök içindeki (18) Beytū'l-Ma'mûruñ ḡapusunda oturup ziyāret ḡılan melā'ikeye va'z u naḡīḡat ḡılup...(8a, 17-18)

Felek-i atlas, felek-i a'zam, felekü'l-eflāk adlarıyla da anılan ve diğere bütün felekleri saran, en büyük felek olan dokuzuncu felek, doğudan batıya dönerken ters istikâmette dönen diğere felekleri de kendi istikâmetine doğru dönmeye zorlar. Feleğin ters istikâmette dönüşü her türlü olumsuzluğun, kötülüğün sebebi olarak görülür. Bundan dolayı edebiyatta çoğu zaman çarḡ-ı felek, cevri-i felek vb. terkiplerle felekten şikâyet edilir.³⁸² Aşağıdaki örneklerde feleğin tersine dönüşünden dolayı bütün kötülüklerin, uğursuzlukların kaynağı olduğu vurgulanmış; vefâsızlığından, cefâkârlığından şikâyet edilmiştir:

Nice biñ biñ çekelüm cevri-i felek
Cevher ile bulalum neyse dilek (79b, 16)

Çün Süleymān ibn-i Cānuñ ḡātemin aldı melek
Düşdi naḡse tāli'î vü' aksine döndi felek (97a, 8)

Feleğin dönüşünün ifâde edildiğı aşağıdaki örnekte feleğin bazen şeker bazen de zehir verdiği zikredilmiştir:

³⁸² Pala, a.g.e., s. 149.

Döndüğince çarḥ-ı ser-keş nüh felek devr-i sipihr
Gāh şekker şuna añā gāh vire mühlik zehr (118b, 2)

Aşağıdaki örnekte “Sen olmasaydın, felekleri yaratmazdım.” hadisine yapılan telmihle feleklerin yaratılış sebebinin Hz. Muhammed olduğu vurgulanmıştır:

Anuñ na‘ tî durur levlāke taḥḳîḳ
Anuñ eyvānıdur eflāk-ı çenber (2a, 16)

Bir diğer örnekte Allah’ın, arşı Hz. Muhammed’in nurundan yarattığı ifade edilmiştir:

Yarattı nūr-ı Aḥmedden bu ‘arşı
Ki tāb andan bulur mihr-i münevver (2a, 4)

Süleymân-nâme’de göklerin hayvanların değil, melekler ve ruhların âlemi olduğu vurgulanmıştır:

...yā nebīyyu’llāh ḥāşā ki gökde ‘aḳreb ola yā ḥamel yā esed yā sereṭān
ola (20) zīrā ki gökler melā’ike-i rūḥāniyyūn yirdür ḥayvānāt menzili
degüldür...(113b, 19-20)

Eserde ruhların göğe yükselmesi inancıyla ilgili örnekler mevcuttur:

Gökdeki rūḥā niçün zikrūñdedür
Yirdeki insān içün şükrūñdedür (40a, 13)

Ḳan yağardı yerlere bārān revān
Cān çıkardı göklere hem-çün ki cān (25a, 15)

Allah’ın buyruklarını içeren kutsal kitaplar felekten indirilmiştir:

Söz felekden indi ḥalk-ı ‘āleme
Söz melekden dindi efḍal ādeme (40a, 20)

Âşık, sevgiliden ayrı kaldığından acılar çekip âhlar eder. Bu âhlar feleklere kadar çıkıp ayı kaplayıp, karartır:

Hicr-i dilberden iderse yirde āh
Dūd-ı āhından qarara gökde māh (54b, 17)

Eserde felek çeşitli benzetmelere de konu olmuştur. Feleğin şekil bakımından tasa benzetildiği aşağıdaki örnekte savaş sırasında yaralananların attığı çığlıklar âdetâ gök gürültüsü gibi her yeri inletip gümletmiştir:

...Ḳārūn-ı Pīl-ten ok ile urup çıkardı daḥı ejdehā (15) göz acısından eyle
kızgındı ki ṭās-ı felek āvāze virüp çınladı burc-ı ‘aḳreb belinledi...(35b,
14-15)

Feleğin yükseklik ve şekil bakımından kubbeye benzetildiği örnekte güneş kubbeye çıkınca etraf aydınlanmıştır:

...Ḥakīm ḳavlince ol gün daḥı (12) yıl ile yürüyüp gün ḳubbe-i felege
dikilince nā-gāh bir ‘aẓīm cezire göründi...(21b, 11-12)

“Felek-i ayyuka” tertibiyle feleğin yüksekliğinin anlatıldığı örnekte mübâlağala yapılarak ejderhanın başının feleklere kadar uzandığı ifâde edilmiştir:

bir ‘aẓīm heybetlü ḳuvvetlü ṣecā‘atlü (14) ṣalābetlü mehābetlü ejderhā
belürdi başı felek-i ‘ayyuḳda bulutlardan yukaru ve gövdesinüñ (15) ṭül-ı
‘arzına göz nūrı yitişmez (131a, 13-15)

2.5.1.2. Seyyâreler

2.5.1.2.1. Ay

Birinci felekte yer alan ve kamer, mah, meh, bedr gibi kelimelerle de anılan ay; daha çok sevgilinin yüzü, yanağı ve alnı için benzetme unsuru olarak söz konusu edilmiştir:

Alnuñ ol bedr-i ḳamer ki aydan aya olmaz hilāl
Şems-i ruḥsāruñ münevver görmesün naḳş u zarar (112a, 9)

Māha alnuñ beñzeden zülfüñi burc-ı ‘aḳrebe
Şems-i ruḥsāruñ ḥaḳı beñzetdi eşküme kevkebe (129b, 12)

Ay, sevgilinin yüz güzelliği için benzetme unsuru olarak kullanılması dışında çeşitli benzetmelere de konu olmuştur. Sultan Bâyezid’in övüldüğü aşağıdaki örneklerde ay şekli dolayısıyla anılmıştır:

Ḳamerdur rif’ati bābında ḥalkā
Mihrdür ḳubbesi ucında çenber (2b, 14)

Atı na‘ lı olam diyü felekde

Ƙamer ƙaddin müdevver çenber eyler (2b, 12)

“Kandil-i meh” terkihiyle anılan ay, her gece doğup karanlığı aydınlatır:

Şubh-dem cāhuñ öper gökden güneş sürüp yüzün

Her gice şem‘ üñ yaƙar ƙandīl-i meh iy baħtyār (17b, 9)

Eserde ayın burçlarla olan ilişkisi üzerinde de durulmuştur. Kişinin doğumu esnasında ay ve güneş hangi burçta ise kişinin bu burcun özelliklerini taşıyacağı ifâde edilmiştir:

...Loƙmān-ı Hākīm ƙamer u şems on iki burcı devr itdü ki taƙdīrce ana rahminden (11) rahminden vucūda gelen mevlūduñ tālī‘ in beyān itdiyse...(123a, 10-11)

Ay tutulması hâdisesinin hüsn-i talīl sanatıyla söz konusu edildiği örnekte ay, Hz. Yūsuf’un güzelliği karşısında utancından ortadan kaybolmuştur:

...ne faħr idersin benüm hōz nūr-ı envārum zātumdadur hūsn-i Yūsufa şemsi bī-kūsūfuma ve bedr-i tābān bī-ħusūfuma (16) nazar iden kimesne kendi cemālını müşāhede ƙılup...(44b, 15-16)

2.5.1.2.2. Utârid

İkinci felekte bulunan Utârid, kâtipliğin piri olarak kabul edilir.³⁸³

Zühāl Behrām ile ƙılduƙça rāci‘

‘Uṭârid tıtuğuınca elde defter (2b, 19)

“Utârit-fitnat” terkihiyle aşağıdaki örnekte sevgilinin anlayışına, zekiliğine vurgu yapılmıştır:

...ve envā‘ şeklile cinniler ser-hengleri perrīler melikleri melek-şūret beşer-hey’et ƙamer-(6) tal‘ at Uṭârid-fitnad Merriħ-şavlet Zühre-cebīnet maħbūblar... (9b, 4-6)

2.5.1.2.3. Zühre

³⁸³ Pala, a.g.e., s. 465.

Zühre üçüncü felekte bulunur. Mûsikî ve raksın temsilcisi olup³⁸⁴ bezmde ud çalar:

Çeker ĩğın rezmde ĩaşma Merriĥ
Çalar çengin bezmde Zühre dilber (2b, 13)

Zühre, sâzende olmasının yanında “zühre-sûret, zühre-sıfât, zühre-cebînet” terkipleriyle sevgilin yüzü için benzetilen olarak zikredilmiştir:

Sim-ten nâzuñ beden dilber kamu
Zühre şûret hep kamer manzar kamu (33b, 21)

2.5.1.2.4. Güneş

Dördüncü felekte bulunan güneş; etrafına ısı ve ışık saçması, parlaklığı, şekli, rengi, gökyüzünde bulunuşu, burçlarla olan ilgisi vb. hususlar dolayısıyla ele alınmış ve çeşitli benzetmelere konu edilmiştir.

Güneşin doğuşunun anlatıldığı aşağıdaki örnekte güneş kişileştirilerek her sabah ayak öper:

Şubĥ-dem cāhuñ öper gökden güneş sürüp yüzün
Her gice şem‘üñ yaĥar ĥandîl-i meh iy baĥtyâr (17b, 9)

Hız. Muhammed’in Mîraç hâdisesine yapılan telmihte güneş bu hâdiseye şahitlik etmiştir:

Anuñ mi‘râcını taşdıĥ ider ĥûr
Muĥân içre şehâdet idüp ejder (2a, 18)

Sultan Bâyezid’in övüldüğü örneklerde güneş, rengi ve şekli dolayısıyla söz konusu edilmiştir:

Güneş ĥinkine urur zerrîn tamĥa
‘Uĥârid ismine zer sikke ĥazar (2b, 12)

Ĥamerdur rif ati bâbında ĥalkĥa
Mihrdür ĥubbesi ucında çenber (2b, 14)

³⁸⁴ Pala, a.g.e., s. 494.

“Gün/güneş kubbe-i feleğe dikilince” terkihiyle sıkça anılan güneş, doğup gökyüzünde yükselince âlem aydınlanıp, ısınır:

şol kadar gitdük ki dördünci gün gün kubbe-i felege dikilüp ‘âlem rüşen
olduğı vaqt yir yüzine nażar kılup (73a, 15)

Parlaklığıyla bilinen kuşluk güneşi doğunca yıldızlar kaybolur. Cihânın güneşi olan sevgili yoksa gönül parlak güneşi görmek istemez:

Encümü eflāk olursa ser-te-ser şems-i duḥā
Sensüz iy şems-i cihān dil mihr-i tābān istemez (82b, 9)

Aşağıdaki örnekte güneş parlaklığı bakımından sevgilinin yüzü için benzetilen olarak söz konusu edilmiştir:

Alnuñ ol bedr-i kamer ki aydan aya olmaz hilāl
Şems-i ruḥsāruñ münevver görmesün naḳş u zarar (112a, 9)

Sevgilinin güzelliğinin anlatıldığı örnekte güneş tutulması için hüsn-i talîl yapılarak güneşin sevgilinin güzelliği karşısında ortadan kaybolduğı ifâde edilmiştir:

Gökde güneş tutiluban yirde yir deprendügi
Dāl añamış ide dilber ḥādişe işbu zamān (71a, 15)

Eserde güneşin bir burçtan başka bir burca devir hâlinde olduğı dile getirilip bu durumun insan tabiatına olan etkisiyle ilgili örneklere yer verilmiştir.³⁸⁵

2.5.1.2.5. Merih

Eserde adı en çok anılan seyyâre olan Merih, beşinci felekte bulunur ve feleğin başkomutanıdır. Kan dökücülüğü ile bilinen Merih, elinde kılıç veya hançerle tasvir edilir.³⁸⁶ Eserdeki bazı örneklerde bu tasvirler söz konusudur:

Çeker ṭiğın rezmde ḥaşma Merriḥ
Çalar çengin bezmde Zühre dilber (2b, 13)

³⁸⁵ Bk. (115a-117b; 123a, 10-12).

³⁸⁶ Pala, a.g.e., s. 323.

Kan dökücülüğü, savaşçılığı ve yiğitliğiyle övünen Merih, Sâm ile Maklân arasında yaşanan şiddetli savaşı gördüğünde elindeki kılıcı bırakıp aman dilemiştir:

Ğan sıızup yirden geçüp sîle verüp baħr-ı Muħiğ
Merriğ ol cengi görüp tiğın atar ister emân (109a, 5)

Eserde Sâm'ın oğlu Kâhir'in vasıfları sıralanırken "Merih salâbet" terkihiyle Kâhir yiğitlik ve cesâret konusunda Merih'e benzetmiştir:

...Sâm- (14)süvâr kürsîsinde pehlevân-ı Kâhir Merriğ şalâbet Keyvân
secâ' at birle toğsan toğuz arış ħadd ü (15)ħâmet birle...(3a, 13-15)

Merih, eserde yalnızca kan dökücülüğü, savaşçılığı ve yiğitliğiyle değil, insan tâlihi üzerine olan etkileri ile de konu edilmiştir. Hz. Süleymân, Lokmân Hakîme, tâlihi akreb, yıldızı Merih olanların sûreti, sıfatı ve maişetinin nasıl olduğunu sorduğunda, Lokmân Hakîm onların fiziksel özelliklerinden tâlihlerine kadar ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır (143b, 9-15).

2.5.1.2.6. Müşteri

Mars, Bircis, Jüpiter vb. adlarla da anılan Müşteri altıncı felekte bulunur. Feleğin kadısı ve hatibi olarak bilinir.³⁸⁷ Eserde Müşteri'nin altıncı felekte bulunduğu zikredilmiştir:

...dördünci gögi güneş ile bezedi beşinci gögi Merriğ ile bezedi altıncı
gögi Müşterile (10) bezedi...(114a, 9-10)

2.5.1.2.7. Zühal

Keyvân adıyla da anılan Zühal yedinci felekte bulunur. Gezegenlerin en üstünde yer almasından dolayı ona gözcülük, bekçilik vâzifesi yüklenmiştir³⁸⁸ ve eserde genellikle övülenin kapısında bir kapıcı olarak hayal edilmiştir:

Her şehir Ħağdan saña Tāvus-ı Ħuds ider selâm
Her gice Keyvân Zühâl ħapuñı bekler kâmkâr (17b, 8)

³⁸⁷ Pala, a.g.e., s. 344.

³⁸⁸ Tolasa, a.g.e., s. 411.

2.5.1.3. Burçlar

Sekizinci felekte bulunan felekül-büruc veya felek-i sevâbit terkihiyle anılan burçlar³⁸⁹ ilm-i nücûmda önemli bir yer tutar. Eski astronomi âlimleri güneşin dünya etrafında seyrettiğine ve bu seyri sırasında on iki eşit dilimden geçtiğine inanmış, her bir dilime bir ad vermişlerdir. On iki burç sırasıyla şunlardır: Hamel (Koç), Sevr (Boğa), Cevzâ (İkizler), Seretân (Yengeç), Esed (Aslan), Sünbüle (Başak), Mizân (Terazi), Akrep, Kavs (Yay), Cedy (Oğlak), Delv (Kova) ve Hût (Balık).³⁹⁰

Gezegenlerin kendine has tabiatları, karakterleri, hâkim olduğu günler ile geceleri, dostları ve düşmanları olduğu rivâyet edilir. Gezegenlerin bu özellikleri hâkim oldukları burçların özelliklerini de etkiler.³⁹¹ Gezegenlerden Güneş esed (arслан); Ay seretân (yengeç); Merîh hamel (koç), akrep; Zühre sevr (öküz), mizân (terâzi); Zühal cedy (oğlak), delv (kova); Müşteri hût (balık), kavs (yay) ve Utârit sünbül (başak), cevzâ (ikizler) burcuna hâkimdir.³⁹²

Burçlar, hamel, esed, kavs “burc-ı âteşî” (ateş); cevzâ, mîzân ve delv “burc-ı bâdî” (hava); sevr, sünbüle ve cedy’e “burc-ı hâkî” (toprak); seretân, akrep ve hût’a “burc-ı âbî” (su) gibi dört unsura³⁹³; burç-ı rebî’î (koç, boğa, ikizler), burç-ı sayfî (yengeç, arslan, başak), burç-ı harîfî (terazi, akrep, yay), burç-ı şefvî (oğlak, balık, koç) gibi mevsimlere göre ayrılmıştır.³⁹⁴ Ayrıca burçlardan ateş ve hava erkek burçlar, su ve toprak ise dişi burçlar olarak adlandırılmıştır.³⁹⁵ Eserde dört unsura göre sınıflandırılmış burçların yanı sıra dişi ve erkek burçların anıldığı örnekler mevcuttur.³⁹⁶

³⁸⁹ Tolasa, a.g.e., s. 409.

³⁹⁰ Pala, a.g.e., s. 76.

³⁹¹ Zeynep Özer, *Divan Şiirinde Burçlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2015, s. 21.

³⁹² Hafsanur Yıldırım, “Divan Şailerine Göre Burçlar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VIII. Cilt, S. 41, Aralık, 2015, (Erişim) www.sosyalarastirmalar.com, 15 Mayıs 2019, s. 343.

³⁹³ Mustafa Uzun, “BURÇ” *DİA*, VI. Cilt, 1992, s. 426.

³⁹⁴ Ahmet Atillâ Şentürk, “Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyare ve Sabiteler (Burçlar)”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, nr. 90, Haziran 1994, s. 174.

³⁹⁵ Bk. Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, haz. Faruk Meyan, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 103-104.

³⁹⁶ Bk. (137a- 141a).

Burçların insan tabiatına olan etkisi eskiden beri yaygın bir inanıştır. Eserde bu inanışla ilgili pek çok örnek söz konusudur.³⁹⁷ Ay ve güneşin bulunduğu burçların insan üzerine olan etkileriyle oldukça geniş anlatımlar vardır.³⁹⁸

Eserde en çok anılan akreb burcudur. Hz. Süleymân'ın akrep burcu müvekkiline akreb burcunun şeklini sorması üzerine müvekkil, şu bilgileri vermiştir:

...pes 'akreb burcı dağı bir nice yılduzdur ki cemi' olmuşdur (3) şekline
bağsak hey'et-i kejdüm gibidür yidi ger yılduzı demmine beñzer ve bir
nice yılduzuñ devri dağı ağzına(4) gevdesine beñzer ne ân ki 'akreb ola
ammâ ki cümle-i burc-ı 'akrebüñ yılduzları hey'etde şekli kejdüm
gösterdüğü için (5) raşad bağlayanlar anuñ şeklinden 'akrebdur şandılar...
(114b, 2)-(5)

2.5.1.4. Yıldızlar

Eski astronomi anlayışına göre sekizinci gökte bulunan yıldızlar³⁹⁹, divan edebiyatında çokluk, parlaklık, yuvarlaklık, kişi üzerine olan etkisi vs. özellikleri dolayısıyla anılır.⁴⁰⁰ Eserde de yıldızlar, çokluk, parlaklık, gökyüzünü süslemek gibi çeşitli özellikleri yanında insan tâlihine olan etkileri dolayısıyla zikredilmiştir. Akrep burcu müvekkili, Hz. Süleymân'a akrep burcu hakkında bilgi verirken gökyüzü ve yıldızlardan da bahsetmiştir (113b-114a).

Gökler, Allah tarafından yıldızlarla süslenmiştir. Yıldızların bazıları muallak olup seyir halinde, bazıları melekler götürdüğü için devir halinde, bazıları da camideki kandiller gibi sâbittir:

Hâk Te'âlâ gökleri yıldızlar ile zeyn itmişdür birer şekillüdür [114b] (1)
ba'zısı mu'allak turur seyirdedür ba'zısın melâ'ike götürür devirdedür ve
ba'zısı dağı kıdret silsilesile (2) kanādîl cāmî' gibi aşılmışdur sâkindür
devri yok... (114a, 21; 114b, 1-2)

Eserde kevkeb, kevâkib, ılduz, sitâre kelimeleriyle de anılan yıldız, çeşitli benzetmelere konu olmuştur. Hümâ kuşu, Hz. Süleymân'a seyrân ettiği âlemleri anlatırken türlü türlü mahlûkatlar gördüğünü, bu mahlûkatlardan bazılarının gözlerinin yıldızlara benzediğini söylemiştir:

³⁹⁷ Bk. (115a- 117b; 124b-125a).

³⁹⁸ Bk. (117b- 118a).

³⁹⁹ Kurnaz, a.g.e., s. 265.

⁴⁰⁰ Pala, a.g.e., s. 482.

...ol ‘ālemi temāšā itdük hevā-yı fenādan nazar (7) kılup görürdük ol
ķavmūñ gözleri şanasıñ ki gök yüzinde düşmiş ılduza beñzerdi...(73b, 6-7)

Aşağıdaki örnekte alın aya, zülf akrep burcuna, yüz güneşe benzetilirken dökülen gözyaşının çokluğunu anlatmak için de gözyaşı yıldıza benzetilmiştir:

Māha alnuñ beñzededen zülfüñi burc-ı ‘akrebe
Şems-i ruḥsāruñ ḥaķı beñzetdi eşküm kevkebe (129b, 12)

Süleymân-nâme’de yıldız adları da anılmıştır. Hümâ, Hz. Süleymân’a seyrân ettiği âlemleri anlatırken gördüğü bir yapıdan bahseder. Bu yapı öyle ihtişamlı bir yapıdır ki Kâf dağı kadar yüksek, heybetli, Ülker yıldızı kadar berraktır:

...‘arş-ı ‘azîm ayağında dār olan ķudret āyînesi gibi şavķ virür ve bir ‘aceb
daḥı bu ki bu gün gibi (14) şavķ viren nesne bir degül velekin şol Ülker
ılduzu gibi yir yirin berrāķı var...(75b, 13-14)

“İlm-i nücûma göre, yıldızların birbirine yakın ya da uzak oluşları ve burçlardaki birleşmeleri dolayısıyla insan tâlihine”⁴⁰¹ etkisi vardır. Eserde “yıldızı erkek, sitâren azcuk ve sitâren alçak, yıldızın gürbüz, heybetli, hürmetli, yıldızın alçak, yıldızın yüksek” vb. ifâdelerle yıldızların insan tâlihine olan etkisi konu edilmiştir (138a-141a).

2.5.2. Zaman ve Zaman ile İlgili Mefhumlar

2.5.2.1. Zaman

Ân, dem, devran, eyyâm, hemân-dem, müddet, rüzgâr, vakit kelimeleriyle de anılan zaman, içinde yaşanılan dönemi, devri ifâde etmenin yanında içinde yaşanan o ânın gerçekliğini yansıtmak için de söz konusu edilmiştir.

“Devr-i Süleymân” terkihiyle Hz. Süleymân’ın hüküm sürdüğü döneme işâret edilir. Hz. Süleymân’ın devri öylesine adâletli bir devirdir ki kurt, koyun, şahbaz, keklık, serçe, atmaca gibi hayvanlar bu devirde birbirine yan gözle bakmaya dahi utanırdı:

...velî Süleymân ‘adl yasağından āhūya (19) yāhū diyüp tevażu‘ idüp
geçmiş günāhumız ‘afv it diyüp yalvarurlardı ķurt koyuna temelluķ kılurdı
(20) ve şeh-bāz keklige yüz sürüp niyāz idüp ve ķorbe müşgü elin öpüp

⁴⁰¹ Kurnaz, a.g.e., s. 274.

ayağın yalardı ve serçe (21) atmacadan intikām alup kanın dökmege diş bile di ve turna sunķūr šāhine kim bakardı ne pervā [57a] (1) devr-i Süleymāndur diyüp ta‘ n ile göz kaķardı...(56b, 18-21; 57a, 1)

“Devr-i Âdem’den devr-i Sām’a kadar” terki biyle insanın yaratılışından beri geçen uzun zaman dilimi kastedilmiş olup Sām’a değ in onun gibi cesur, savaşçı birinin gelmediğı ifāde edilmiştir:

...Hak Sūbhānehu (3) ve Te‘ ālā ol altı kez yüz biñ cāzū çerisini uş ağını ve iris in ol ka dar hezimet virdi ki yüzde (4) yarısı biñde birisi kalmadı bir ‘acā’ib kırğ un oldu ki devr-i Âdemden tā ol devr-i Sāma değ in ancıl ayın (5) kimse ceng-i kırān görmemiş idi... (108a, 2-5)

Bir diğ er örnekte de “devr-i kıyāmet” terki biyle yine uzun zaman dilimi kastedilmiştir:

tā kim benüm zamānumda ādemoğ lanına cin tā’ ifesi ziyān ve zarar ırgörmeyeler belki ‘ahd-nāmem mücebince (4) isterem ki benden soñra dağı tā devr-i kıyāmete dek hiç insana cin zarar ırgürmeye... (142a, 3-4)

Dem sözcüğü aşığıdaki örnekte tezlik anlamında kullanılmıştır. Hümā kuş u, Hz. Süleymān’ın dāvetine icābet etmek için hemen harekete geçmiştir:

...pes selvī kuş ın gönderdi kanad aç up uç up küre-i (6) nesīme yakın göçüp Hümā kuş ın Süleymāna Hāzretine da‘ vet itdi hemān-dem Hümā şād olup kanad (7) büküp süzilüp küre-i nesīmden sīmurğ ile yırtıcı kuş lar üzerine indi... (5a, 5-7)

Bir diğ er örnekte de “ân u vakt” terki bi tezlik anlamında kullanılmıştır:

...Loķmān Hākīm Süleymān peygāmb er ‘aleyhi’s-selām eyitdi (21) yā nebīyyu’llāh cinnīlere emr eyle ān u vakt içinde bu çeşmeyi bozsunlar āteş-i cinnīler odun ayırtlasunlar (12a, 20-21)

Eserde yedi saat ifādesiyle belirli bir zaman söz konusu edilmiştir:

...ve yüzine balık kırş ağı n niķābın itmiş baħrī gerekdur ki yidi sā‘ at deñiz dibinde (19) eglene olmaya yoksa helāk olur...(84a, 18-19)

Bir baş ka örnekte “ bir kerre göz aç ıp kapayınca ya kadar olan ân”⁴⁰² anlamına gelen “tarfetü’l-‘ayn” terki bi kullanılmıştır:

⁴⁰² Pala, a.g.e., s. 1033.

biñ bir ümmet re'îsleri (13) cinslû cinsini serîr-i Süleymânîden alup ki indürürdi kollu kolına varup kondurırdı (14) def'î sekiz biñ sekiz yüz seksen sekiz mihterler kırk biñ cinn ile bu zıkr olan otaqları serâ-perde (15) leri ve bârgâhları ve mescidleri cin kuvvete mihterler t̄arfetü'l-‘ ayn içinde kırarlardı dahı tamâm (16) idüp Hâzret-i Süleymân ‘ aleyhi ‘s-selâm haber iderlerdi...(87b, 12-16)

Aşağıdaki örnekte içinde bulunulan zamanın kıymetinin bilinmesi gerektiği vurgulanarak her şeyin geçici olduğu ifâde edilmiştir:

Çün geçer faşl-ı bahâr irer hâzân
Dem bu demdür guşşa çekme ol şâdmân (13b, 7)

Firdevsî-i Rûmî eserini Sultan Bâyezid devrinde, asrında kaleme aldığını ifâde etmiştir:

Anuñ ‘aşrında te'lîf oldu nüshâ
Anuñ devrinde taşnîf oldu cem‘ â (26a, 11)

“Devrân-ı Pîr” terkihiyle anılan zaman, kimini derviş ederken kimini de bey etmiş; kimisini bir pula muhtaç ederken kimisine de mal, mülk, devlet vermiştir:

Böyle durur ‘âdet-i devrân-ı pîr
Gâh kişiyi dervîş ider gâh mîr (51b, 5)

Gâh kişiyi devlet ü ni‘ met virür
Gâh ider muhtâc pûla key faķîr (51b, 6)

2.5.2.2. Yıl

Sâl kelimesiyle de anılan yıl, daha çok efsânevî kıssaların anlatıldığı örneklerde mübâlağalı olarak söz konusu edilmiş, uzunca bir zaman dilimini ifâde edecek şeklide kullanılmıştır. Rüstem ile Gazbân Şah kıssasının anlatıldığı örnekte Gazbân Şah, hükmettiği adaya bin dört yüz yıldır korkudan kimsenin ayak basmadığını söyler:

gelüp Kahtaḥân’a haber virdi Kahtaḥân dahı haber gelüp atasına haber gönderdi Gâzbân-ı büzürge (3) haber varub Rüstem geldügin işidüb şâd olub eyitdi ki biñ dört yüz yıldır ki benüm ḳorḳumdan bu cezîre-i (4) kūhistâna kimse geldügi yokdur...(23b, 2-4)

Zâhid-i Fenâyi, Hz. Süleymân'a iki yüz yıldan fazla bir zamandır ömür sürdüğünü ve yüz altmış yıldır Allah'a ibâdet ettiğini söyler:

...gelüp Kahtaḥāna haber virdi Kahtaḥān daḥı haber gelüp atasına haber gönderdi Ġazbān-ı Büzürge (3) haber varup Rüstem geldügin işidüp şād olup eyitdi ki biñ dört yüz yıldur ki benüm korkumdan bu cezîre-i (4) kühistāna kimse geldügi yoḡdur... (15a, 16-4)

Aşağıdaki örnekte yılda kırk gün ifâdesiyle yıl, sınırlı bir zaman dilimini ifâde etmiştir:

...yā (10) nebīyyu 'llāh cānavardur egerçi kanadı daḥı var perendedur velī şu çekirge mişālinde uçabilür ki (11) bir ağaçdan bir ağaca kona ve ammā ki nafaḡası talebinde degül ne çerende gibi otlayıcıdur ve perende kuşu gibi (12) dāne dāne yeyicidür ve ne sâ'ir ḥayvān gibi şu iḡer yılda kırk gün çağırmaḡ ile tābistān vaḡtinde ḥōş geḡer...(18a, 9-12).

Eserde On İki Hayvanlı Türk Takvimine⁴⁰³ göre yıllar sınıflandırılmıştır. Bu yılların bazılarının uğurlu, bazılarının zor yıllar olduğu dile getirilmiş ve insan talihi üzerine olan etkileri oldukça geniş bir şekilde anlatılmıştır.⁴⁰⁴

2.5.2.3. Ay

Yaz aylarından biri olan ağustos ayı çok sıcak olması dolayısıyla zikredilmiştir:

...dördüncü ‘acā’ibi budur ki cemī’ hayvānāt āftāb harrından (4) za‘īf düşer ve ağustos ıssısından gölgeye kaçır içmege şu taleb ider... (18b, 3-4)

Mübârek üç aylardan ikincisi olan Şa‘bân ayı özel aylardan biri olup bu ayda yapılan hayırlı işler zikredilmiştir:

...ve dağı aylarda şa‘bân ayı mübârek (20) ola māl taleb itmek ve ‘amel tutmak ve ev yapmak ve evlenmek ve kul hālāyık şatun almak ve hayırlı

⁴⁰³ “Güneş yılı esas alınarak oluşturulan bu takvimde Dünya’nın ömrü 3. 600. 000 yıldır. Bu süre 360 vendir. 1 ven, 10. 000 yıldır. 12 yıl ise bir devirdir. Bir yıl, 365 gün, 5 küsur saattir. 1 yıl, 12 aydır. 1 ay, 4 hafta ve 30 gündür. Günün başlangıcı, gece yarısıdır. Haftanın yedi gününün adı yoktur. 5 Türk takviminde gün tanımı Güneş’in iki defa aynı yerden geçişi arasında kalan zaman kesitidir. Buna 1 Güneş günü denir. Gün de on ikiye ayrılır, yani, bugüne göre gün iki saatlik on iki kısma ayrılmıştır... Yıllara verilen adların anlamları şöyledir: 1- Sıçgan Yılı: “sıçan, fare” anlamına gelmektedir. On ikilik devrenin ilk yılıdır. 2- Ud Yılı : “sığır, öküz” anlamına gelmektedir. On ikilik devrenin ikinci yılıdır. 3- Bars Yılı : “pars” anlamına gelmektedir. On ikilik devrenin üçüncü yılıdır. 4- Tabışgan Yılı : “tavşan” anlamına gelmektedir. On ikilik devrenin dördüncü yılıdır. 5- Ulu Yılı : “ejder” anlamına gelmektedir. On ikilik devrenin beşinci yılıdır. 6- Yılan Yılı : “yılan” anlamına gelmektedir. On ikilik devrenin altıncı yılıdır. 7- Yılkı Yılı : “at” anlamına gelmektedir. On ikilik devrenin yedinci yılıdır. 8- Koyn Yılı : “koyun” anlamına gelmektedir. On ikilik devrenin sekizinci yılıdır. Kül Tigin, bu yılda ölmüştür. 9- Biçin Yılı : “maymun” anlamına gelmektedir. On ikilik devrenin dokuzuncu yılıdır. Kül Tigin’in kitabe taşı bu yılda tamamlanmıştır. 10- Takıgu Yılı: “tavuk” anlamına gelmektedir. Devrenin onuncu yılıdır. 11- İt Yılı : “köpek” anlamına gelmektedir. On ikilik devrenin on birinci yılıdır. 12- Lagzın Yılı : “domuz” anlamına gelmektedir. On ikilik devrenin son yılıdır...On İki Hayvanlı Türk Takvimine göre aylar sadece sayılara göre adlandırılır. Yalnız birinci ve on ikinci ay adları değişiktir. Takvimdeki ay adları aşağıdaki gibidir: 1. Aram ay (Birinci ay), 2. İkinc ay (İkinci ay), 3. Üçünc ay (Üçüncü ay), 4. Törtinç ay (Dördüncü ay), 5. Beşinc ay (Beşinci ay), 6. Altınç ay (Altıncı ay), 7. Yitinç ay (Yedinci ay), 8. Sekizinç ay (Sekizinci ay), 9. Dokuzunç ay (Dokuzuncu ay), 10. Onunç ay (Onuncu ay), 11. Bir yirminç ay (On birinci ay), 12. Çakşaput ay (On ikinci = Oruç ayı)...Yılların her birine bu şekilde bir hayvan adının verilmesinin nedenleri hakkında çeşitli görüşler vardır. Bu görüşlerin en çok üzerinde durulanı, o yıllarda meydana gelen olayların hayvanların karakterleri ile ilgili olmasıdır. Örneğin; sıçan yılında kan dökme ve karışıklık çok olur, halk böcek gibi hayvanlardan çok zarar görür, hırsızlar çoğalır, kış uzun sürer. Ud yılında, harp çok olur, havalar çok değişiklik gösterir, hastalıklar ve baş ağrıları artar vb. Bunun yanında bu yılların çeşitli zamanlarında doğanlar ayrı ayrı karakterlere sahip olurlar... On iki yılda bir devreden bu takvimin her bir yılı belli bir hayvan adıyla anılmış ve o hayvanın özelliklerinin adının verildiği yılı etkilediğine inanılmıştır. On iki hayvanlı devir tamamlanınca, aynı sıra tekrar başlamaktadır.” Recep KÜLCÜ, “Türklerin Kültür Mirası Olarak ‘12 Hayvanlı Türk Takvimi’”, *Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, I. Cilt., S. 1, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/>, 19. 02. 2018, s. 1-5.

⁴⁰⁴ Bk. (124b- 127a; 144a, 1-15).

(21) hâcetler dilemek ve eyü dirnekler eylemek ve eger burcı var ise burcdan kurtulmak yarar ola (126a, 19-21)

Eserde Teşrîni'l-evvel ayı⁴⁰⁵ ile ilgili oldukça geniş bilgiler mevcut olmakla birlikte Cemâziye'l-evvel ayı bir yerde mübarek ay olması dolayısıyla anılmıştır (144a, 1-3).

2.5.2.4. Gün ve Gün İle İlgili Unsurlar

Gün kelimesi “güneşin doğuşu ile batışı arasında geçen, aydınlığın hâkim olduğu zaman dilimi”⁴⁰⁶ni arz edecek şekilde belli bir zaman dilimini ifâde etmek için kullanılmıştır. Eserde üç gün, beş gün, onuncu gün, kırk gün tâbirleriyle sınırlı bir zaman dilimi ifâde edilmiştir:

... şöyle kim hâtırına hîç bir dürlü nesne yaramaya gerek kim aña yidi dürlü bitî yazalar (15) üç günde birisin şu ile içe... (126b, 14-15)

...ve dahı gerek kim bu tâlî' lü hatûn kişi kırk günde bir kez yâ ayuñ ilk çehârşenbih günü hâmmâma vara (20) bir kurnayı şu ile taldura... (138a, 19-20)

Eserde “Düşenbih (pazartesi), Şihşenbih (Salı), Çehârşenbe (Çarşamba), Pençşenbe (Perşembe), Cum'a, Şenbe (cumartesi), Yigşenbih (Pazar)” kelimeleriyle haftanın yedi günü zikredilmiştir (116a, 2-12).

Süleymân-nâme'de sabah ve akşam vaktini ve dolayısıyla gece ile gündüzü karşılamak üzere “ahşam, gece, leyl, şeb, şâm ve gündüz, nehâr, rûz, sabah, seher, subh” kelimeleri zikredilmiştir. Günün bölümlerini ifâde etmek üzere kullanılan bu kelimeler zaman anlamıyla kullanıldığında genellikle süreklilik arz ettiği gibi sınırlı ya da kademeli diyebileceğimiz zaman dilimlerini de ifâde edebilmektedir.

Gece-gündüzün süreklilik arz eden bir zaman dilimi olmasıyla ilgili pek çok örnek mevcuttur:

Odun iltüp gice gündüz viren gün
Mehi gönderdi ğarba şarka hâver (1b, 7)

Yiler şeb rûz iki peyk ü devende

⁴⁰⁵ Bk. (115a- 117b).

⁴⁰⁶ Sefercioğlu, a.g.e., s. 390.

O hadd-i hāvere irer bu bahter (1b, 8)

Aşağıdaki örnekte sınırlı bir zaman dilimi kastedilerek âriflerin seherden kuşluk vaktine kadar olan zamanını namazla, duâyla geçirdikleri ifâde edilmiştir:

pes yâ Süleymân şubh vaqtî tâ nîm-çâşt olıncaya dek ya'nî seherden kuşluk (9) vaktine dek ol 'ârifler namâzdan niyâzdan fâriğ olmayup evrâdların tamâm ki iderler... (27b, 8-9)

Gece ve gündüzün yirmi dört saatten ibâret olduğunun vurgulandığı aşağıdaki örnekte Hz. Süleymân'ın yirmi dört saatini nasıl geçirdiği zikredilmiştir:

Hağ Sübhānehu ve Te'ālā Hazret-i Süleymāna 'am eyle kuvvet-i hāfıza virmişdi ki giceyle gündüz ki yigirmi (7) dört sâ'atdür altı bahş itmiş idi üç bahş gicenüñ ve üç bahş gündüzüñ idi evvel dört sâ'at (8) ki şubh namâzından soñra nübüvvet tahtına geçüp 'adl u dâda meşgûl olurdi biñ bir ümmetüñ kur'asını (9) şalarlardı ve her kângi ümmete ki düşmese re'îs da'vet kılup tâbi'inden güç gören mazlûmın getürdüp dilince söyleyüp (10) şer'-i Dâvûd ile teftiş eyleyüp hükm-i ma'bûdı yerine kurdı Kur'ānuñ hōz vağ'î tafşil birle (11) bundan aqdem söylenmişdür...(66b, 6-11)

Akşam karanlığının bastığı⁴⁰⁷nı ifâde eden “kaş kararınca” ibâresiyle Rüstem ve Gazbân Şah'ın oldukça uzun bir zaman savaştıkları anlatılmıştır:

...Gazbân Şāh ile (14) ol gün Rüstem-i Dāstān kaş kararınca ceng kıldılar Rüstem-i Dāstān ol pehlevānū'z-zamān kânkı tarafa yürise (15) ol tarafı girüye sürerdi...(92b, 13-15)

2.5.2.5. Mevsimler

2.5.2.5.1. İlkbahar

Bahar; havaların ısınmaya başladığı, yağışların bollaştığı, çiçeklerin açtığı, kuşların öttüğü, doğanın canlanıp her şeyin tazelendiği, dünyanın âdeta cennete döndüğü, insanların gezip eğlenmek için kırlara, bahçelere akın ettiği bir mevsimdir (13b, 5-6). Baharın gelişiyile her yer yeşillenip lâle, nesteren, gül gibi çiçeklerle kaplanır. Gülüne kavuşan bülbül sevincinden feryat figan eder (54b, 11-13).

⁴⁰⁷ Mehmet Kanar, *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul, 2011, s. 427.

“Fasl-ı rebî” terkibiyle anılan ilkbahar, “kerm-i çeres” adlı böceğin dünyaya gelip gelişmeye başladığı mevsimdir:

...yâ nebîyyu'llâh dünyāya iki şüretile (3) geldüm didüğümün ma'nîsi budur kim ceddüm kerm-i çeresün tohumından sâ'ir cānavarlar ve çekirge ve anuñ mişli(4) pervâne ve âhîr böcecükler gibi yir mehdi içinde faşl-ı rebî' dāyesinün himmet ile bād-ı nesīmün hevāsıla (5) perverde olup kurdçuğaz şüretinde tutup otçuğazlar içinde yürümeğe başladum... (29b, 2-5)

2.5.2.5.2. Yaz

Yaz mevsimi tâbistân kelimesiyle anılıp “kerm-i çeres” adlı böceğin hoşça vakit geçirdiği mevsim olması dolayısıyla söz konusu edilmiştir:

...ne çerende gibi otlayıcıdur ve perende kuşu gibi (12) dāne dāne yeyicidür ve ne sâ'ir hayvān gibi şu içre yılda kırk gün çağırmağ ile tâbistân vaktinde hoş geçer (18a, 11-12)

Allah'ın yağmur yağdırtıp, rüzgârı estirtmesiyle toprağa saçılmış olan tohum hayat bulup yeşerir, yaz geldiğinde de yetişip hubabat olur:

...şimāl yili Allāh emri birle eser ve güneş harrı ızın-i Yezdān birle (10) tohmı perverde kılar ve ay her gice aña renk virür ve faşl-ı bahār içre hevāyı mu' tedil anı yirden çıkarup (11) bitürür ve faşl-ı tâbistân anı tamām reside kılap oldurur ol tohm hubûbatı çün edvâr-ı felek devr ider (60b, 9-11)

2.5.2.5.3. Sonbahar

Sonbahar, yaprakların sararıp döküldüğü, havaların soğuduğu, doğanın canlılığını kaybetmeye başladığı mevsimdir. İnsanın gençliği ilkbahara benzetilirken yaşlılığı ise sonbahara benzetilir. İnsanın bahara benzeyen gençliği bir gün yerini sonbahara yani yaşlılığa bırakacaktır. Sonbahar geldiğinde bağda bülbül ve gül kalmayacağı gibi devran döndükçe insan bedeninin bir gün toprak olacağı da aşikârdır. Bu bahara benzeyen gençlik elden gitmeden yiyip içilmeli, hoşça vakit geçirilmelidir (13b, 7-10).

2.5.3. Dört Unsur

Ânâsır-ı erbaa ve çâr unsur da denilen dört unsur; toprak, hava, su ve ateşten oluşur. Ateş “sıcaklığı”, su “yaşlılığı”, hava “soğukluğu” ve toprak “kuruluğu” temsil eder.⁴⁰⁸ İnsan bu dört unsurdan yaratılmıştır:

Ḥamd ü bî-ḥadd ol ḥuzāya bî-ḳıyās
Çār-ı ‘unşurdan yaratdı cin ü nās (96a, 6)

Aşağıdaki metinde dört unsurun öğelerinden ateş ve toprağın sıfatları sıralanmıştır:

...eyitdi ki yâ nebîyyu ‘llâh bu su ‘âlûñe daḥı iki vech ile cevâbüm var yâ Süleymân bilgil ki (21) ḥarâret od şıfatıdır ve od muḥabbetüñ aşlı ve ḥamîr mâyasıdır keşâfet toprak şıfatıdır ve topraḡdan [27a] (1)sütlük ve şovukluk zâhir olur girü ancılayın oduñ ḥâşşıyyeti ser-keşlik ve yücelik taleb itmekdür bundan (2) ötüri ki iblîsu enâ ḥayru minhu didi zîrâ ki ol oddan idi tereffu‘ ısıtdı ve topraḡuñ ḥâşşıyyeti (3) çest ve alçaklıkdur ki bundan ötüri ki ḥayvânātuñ ṭabî‘ atları rekîk olup ve hem himmetsüz olur ve hem (4) cümlesinüñ meylî şol ğidâlaradur ki fânî süflîdur zîrâ kim anlaruñ aşlı topraḡdandır ve daḥı (5) şöyledür kim oduñ şıfatından ḥâşıl olan hemân zulümdür diler ki kahr idüp yandura ve topraḡuñ (6) şıfatından ḥâşıl olan hemân cehildür artuḡ degül ve çünki bu iki şıfat gele irişe bes zulm ve cehl olur...(26b, 20-21; 27a, 1-6)

2.5.3.1. Su

Su; insanların, hayvanların, bitkilerin kısacası tüm canlıların hayat kaynağıdır.⁴⁰⁹ Su ile ilgili olarak Enbiyâ sûresinin 30. âyetinde “Her şey sudan hayat bulmuştur.”⁴¹⁰ denmiştir:

Ḥakîm ḳavlince andan Süleymân Ḥazreti ‘am su ‘âl idüp eyitdi ki yâ kerm-i çeres niçün şu içmezsin ki Ḥaḡ (13) Te‘ âlâ şuda menfa‘at çok ḳomışdur ḥuşuşâ ki mecmû‘ şecerâtüñ ve şemerâtüñ ve nebâtâtüñ ve ḥayvânātuñ (14) ḥayâtı şuyıladur ve mine‘l-mâ‘i külle şey’in ḥayye cevâb virüp eyitdi...(20b, 12-14)

Hayat kaynağı olan su, yağmur olup toprağa düşünce tohum hayat bulup yeşerir:

...bundan ğayrı ol ḥallâḡ-ı ‘âlem ki Allâhdur (7) ve rezzâḡ-ı Benî Âdemdür ki lâ-şerîñ ve lâ-zevâl pâdşâhdur ḳaçan ki ḳulları yire toḡm şaca ra‘d felege buyurur (8) üstüne yağmur yağdurur eyle yağmur ki her bir ḳatresin bir ferîşte indürür ki ol nebât ve mine‘l-mâ‘i külle şey’in ḥayye (9) mücebince ḥayât bulup biter...(60b, 6-9)

⁴⁰⁸ Pala, a.g.e., s. 23.

⁴⁰⁹ Kurnaz, a.g.e., s. 304.

⁴¹⁰ Ateş, a.g.e., s. 323.

Su hayat verici olması yanında boğucu, gark ediciliğiyle de söz konusu edilmiştir. Hz. Nûh'un Tûfan hâdisesine yapılan telmihte suyun felâket getiriciliği ifâde edilmiştir:

...ol zamân ki tûfân-ı Nûh oldu gemisi (12) gelüp 'Arafât tağında qarâr kıldı kudretü 'llâh şöyle vâki' oldu ki cemi' yüce tağların depesinde (13) deryâ-yı tûfân kırk arış yüksek idi ammâ ki 'Arafât tağının üzerinde yedi arış yüksek idi (21a, 11-13)

Denizin dalgalanmasının mübâlağalı anlatıldığı aşağıdaki örnekte deniz öylesine dalgalanmıştır ki bütün garp ve şark bu dalganın etkisiyle titremiş, dalgalar deniz seyahatinde olanları batırmıştır:

Baħr-ı 'Ummân mevc ol dem ditredü ben ğarb u şark
Mevc uruban fevcu fevcu geşti âdem itdi ğark (79b, 15)

Bir fırtına anının anlatıldığı aşağıdaki örnekte bütün gökyüzü ansızın kara bulutlarla kaplanıp kapkaranlık olurken yıldırımlar çakmaya başlamıştır:

...ol gün gün kubbe-i (10) felege dikilince nâ-gâh mağrib cânibinden deryâ yüzünden baħr zulumât kopdı tûfân-ı Nûh gibi (11)vardıgunca bulutlar 'âlemi bürüdi yirle gök arasını karañuluk tutdı yıldırımlar andan katı katı (12) yiller esdi Fireng cezîrelerüñ bağ u bağçelerini yıkup hâr u hâşâk göge şavurup Nûh tûfânı (13) gibi bir 'acâ'ib 'alâmet oldu ki yeller esmesinden pehlevânlar kulağı şağır oldu ve kuşlar kanadı (14) yağmurdan ıslanup gövdesin getürmege ağır oldu... (34a, 9-14)

2.5.3.2. Toprak

Dört unsurdan biri olan toprak alçak gönüllülüğün temsilcisi ve insan yaratılışının temel ögesidir:

Toprak alçak oldu kim göge çekdi baş çünkü nâr
Toprak âdem oldu oddan dîv ü şeytân ẖ'ar u zâr (28a, 18)

Toprak, içinde birçok değerli cevher barındırır. Bu cevherler gün yüzüne çıkarılıp işlendikten sonra değerlendirilir:

ol deryâ-yı Mağrib (12) budur ki bundan öte geçmek yokdur egerçi ki nef'î çokdur zirâ ki bu adadan öte bir ada vardır (13) cezîre-i Cevheriyye dirler ol cezîrede la'î ü cevâhir igen ziyâdedur (81a, 11-13)

Aşağıdaki örnekte çakmak taşının topraktan çıkarılıp işlenme aşamaları anlatılmıştır:

...iy seng-zāde çaķmak taşı nesli çü degül midür senün hālünün aşı kim seni külünün çepe urup (17) ol kıatı gönlü ki yumuşadup kıopardılar toz toprak arasından ma‘ denünden çıkarup ayırdılar men nāruñ (18) şiddet ile seni kıaynatdılar şışegerler bir cām düzdiler andan kıalay birle zifti mülemma‘ idüp ezdiler içnü (19) āteşümden od urup ol Lūt deñizinden çıķmıř kıara yüzlü zift ile ve kıalbū-zenler aķça kesdügi (20) kıalay hışt ile içüne od yakup tutruk idüp cilā virdiler...(45a, 16-20)

2.5.3.3. Ateş

Dört unsurun bir diğeri ögesi olan ateş; eserde yakıcı olması, etrafına aydınlık vermesi, kendisine tapılan bir varlık olması gibi hususlarla söz konusu edilmiştir.

Ateşe taptığını söyleyen Hürşid Şah’a göre hamları pişirip olgunlaştırması, karanlığı aydınlatması ve aynı zamanda âleme nur veren güneşin özü olmasından dolayı ateş dört unsurun en yararlı ögesidir:

...andan Süleymān (20) Hāzret-i ‘am baş kıaldurup Hürşid Şāha eydür ne dīne taparsız ve kimün ümmetisiz ve i‘ tikiāduñuz nenün (21) üzerinedür cevāb virüp eyitdi ki yā nebīyyu ‘llāh āteşe taparuz ma‘ būd nārı bilürüz zīrā ki çār ‘unşurda [11a] (1) nārdan menfa‘atlı yokdur ki hāmları puhte kıılıcıdur ve bir dağı bu ki zāhir gözümüzle nārdan nūr görüz (2) eger ki kıarañu gice içinde şem‘idān olmasa göz gözi görmez ve bir dağı bu ki güneş ki ‘āleme nūr viricidür (3) anuñ dağı aşı nārdur ıssılıkda ve şu‘le vermekde aña şebīhdür bir dağı bu ki nār ‘ulvīdür (4)süflī degül pes bir nesne ki ‘ulvī ola ve ‘āleme nūr virici ola andan ziyāde gözümüz ne göre ki aña(5) tapavuz diyüp cevāb viricek...(10b, 19-21; 11a, 1-5)

Lokmān Hakīm ateşin kaynağının dört kısımdan oluştuğunu söyleyerek bu kısımları tek tek açıklar:

...Loķmān Hākīm (13) ğazaba gelüp eyitdi ki yā ruhbān āteş dört kıısımdur biri küre-i nārdur ki aña şu kār itmez (14) ve bir dağı nefit ma‘denine od kıonsa aña dağı şu kār itmez vir bir dağı taşdan çıķan āteşdür ki (15) aña şu kār ider söyündürür ve ikinci hācerātde şecerātde ve hāyvānātde olan hāreket (16) ve dağı ıssı otlarda olan ıssılıkdur... (11b, 12-16)

Ateş etrafını aydınlattığı gibi cehennem de tutuşturucusudur. Peygamberler, evliyālar, ulemālar, tüm müminler cehennem ateşinden sakınmak için Allah’a ibādet edip duālar okurlar:

eyle āteş ki cehennem tuturğıdur ol oduñ şerrinden hālāş olmağ için enbiyā-yı mürselīn ve evliyā-yı müttakīn (12) ve ‘ulemā-yı mu‘temedīn ve cemī‘ mü‘mināt-ı mü‘minīn ve müsilmāt-ı müsilmīn ellü elinden

geldükçe i' tāt-ı (13) Hakkā ihlāş ile tāt kılurlar nār-ı cehennemi görmeyelüm diyü evrād okuyup münacāt iderler...(44b, 11-13)

Ateş, toprağın içinden sert olarak çıkarılan çakmak taşını âdetâ hamur haline getiren yumuşatıcı unsurdur:

iy seng-zāde çakmak taşı nesli çü degül midür senün hālünün aşlı kim seni külünün çepe urup (17) ol katı gönlü ki yumuşadup kopardılar toz toprak arasından ma' denünden çıkarup ayırdılar men nāruñ (18) şiddet ile seni kaynatdılar (45a, 16-18)

Aşağıdaki beyitte insanın alçak gönüllülüğün temsilcisi olan topraktan, şeytanın ise ateşten yaratıldığı zikredilmiştir:

Toprak alçak oldu kim göge çekdi baş çünki nār
Toprak âdem oldu oddan dīv ü şeytān h̄'ar u zār (28a, 18)

2.5.3.4. Hava

Tüm canlıların hayat kaynaklarından biri olan hava, eserde daha çok hava ile ilgili mefhumlardan olan rüzgârın; sert esişi, bir postacıya teşbih edilmesi, Hz. Süleymân'ın tahtını götürmesi gibi hususlar dolayısıyla anılmıştır.

Frenk ceziresinde aniden esen rüzgâr; bağ bahçeleri yıkıp, çer çöpü önüne katıp götürürken çıkardığı ses de pehlivanları sağır etmiştir:

...katı katı (12) yiller esdi Fireng cezirelerün bāğ u bāğçelerini yıkup hār u hāşāk göge şavurup Nūh tūfānı (13) gibi bir 'acā'ib 'alāmet oldu ki yeller esmesinden pehlevānlar kulağı sağır oldu ve kuşlar kanadı (14) yağmurdan ıslanup gövdesin getürmege ağır oldu...(34a, 11-14)

Yere saçılan tohum yağmurla yeşerir, güneşin ısıyla ve rüzgârın esişiyle büyüyüp ürün olur:

...biter şimāl yili Allāh emri birle eser ve güneş harrı ızın-i Yezdān birle (10) tohmı perverde kılur ve ay her gice aña renk virür ve faşl-ı bahār içre hevāyı mu' tedil anı yirden çıkarup (11) bitürür ve faşl-ı tābistān anı tamām reside kılup oldurur... (60b, 9-11)

Hz. Süleymân'ın emrinde olan rüzgârın müvekkili, Hz. Süleymân'a haber ulaştıran bir postacıdır:

Süleymân Hâzreti mürsel peygâmberdür Haq Te‘âlâ aña sekiz mu‘cize viridi birisi budur ki yıl her ne yirde nesne işitse (3) müvekkeli-i bād sem‘i Süleymāna haber virür her söz ki söylenür yıl kuvvetiledür pes yıl işitmedü ki nesne yok imdi (4) bize çäre bu ki yir yüksek yire çıkalum iki rek‘at namāz kılalum dahı Allāh Te‘âlāya niyāz idelüm (5) bizüm sözümüzi yel sem‘-i Süleymāna ırgürür...(65b, 2-5)

Aşağıdaki örnekte de sabahları esen ve hafif bir rüzgâr olan nesim rüzgârı estiği yerlere türlü çiçeklerin kokusunu taşıyan, gönüllere ferahlık veren, uykuları açıp müptelâlara şifâ veren bir postacıdır:

seher vaqtı ki yetişür Allāhu Te‘âlâ bād-ı nesîmiye buyurur ‘arş ayağı altından eser uçmak içini gezer [27b] (1) envā‘ dürlü reyâhînün hoşusını şubh vaqtinde ve cereyne bihim biriñin tayyibetin mücebince kaygulu gönülleri açar (2) ve mübtelâlara şifâ virür ve ‘arifler kaçan ki şubh vaqtı yakın geldüğün bilürler hâbdan bî-dâr olup uyanurlar (27a, 20-21; 27b, 1-2)

Rüzgâr, Hz. Süleymân emrettiğinde onun tahtını bir yerden başka bir yere taşır:

Tahtuñı hayl ü haşemle götürüp göklerde bād
Biñ bir ümmet içre hîdmet hâzrete kılsun Hümâ (5a, 12)

Bir diğer örnekte de şimal, cenup, maşrik ve magrib olarak adlandırılan yön rüzgârları Hz. Süleymân’ın tahtının dört köşesinden tutarak götürmüşlerdir:

...pes ol zamân dahı taht-ı Süleymânı bād-ı şimāl ve riñ-i cenüb ve bād-ı mağrib ve bād-ı (17) maşriqla dört dürlü yıl tahtuñ dört köşesi altına girüp yirden yukaru dört mîl (18) miqdârı hevâda turgurup götürdiler... (59b, 16-18)

Rüzgâr kelimesi aşağıdaki örnekte zaman anlamı da kastedilerek tevriyeli kullanılmıştır:

Tâcın âhir bâde virüp hâtemin aldı felek
Cismi sîne girüp oldı hâke yeksân ol gubâr (87b, 21)

2.5.4. Hayvanlar

Süleymân-nâme’de hayvanlar da tıpkı cinler, devler, rüzgâr gibi Hz. Süleymân’ın hizmetinde olup onun emirlerini yerine getirmiştir. Kumru, bülbül, turaç, papağan, güvercin vb. pek çok hayvan Allah’ı lisanlarınca zikretmeleri; at, gergedan, fil savaşta

binek hayvan olmaları; aslan, kaplan gibi güçlü hayvanlar ise kahramanlar için benzetme unsuru olmaları dolayısıyla anılmıştır. Hz. Süleymân'ın devri o kadar adâletli bir devirdir ki güçlü ve zayıf pek çok farklı cinsten hayvan onun divanında yan yana durmuştur (56b, 16-21; 57a).

2.5.4.1. Böcekler

Eserde bazı böcekler, “kermi çeres” kıssası başta olmak üzere çeşitli kıssalarda anılırken bazı böcekler ise kendi husûsiyetleriyle anılmıştır. Aşağıdaki örnekte Hz. Süleymân'ın kermi çerese rağbet göstermesine hased eden pervâne, melah, mûr vb. ne kadar böcek varsa Hz. Süleymân'ın huzuruna gelip hâl dilince kerm-i çeresi şikâyet etmiştir:

...ol yörede ne kadar hâkî böcecükler var ise pervâne gibi melah gibi ve mûr gibi ve dağı ne kadar (6) bağ u büstân içinde bülbül hezâr-destân ve kebg turrâc süklün ne var ise Süleymân Hazretinüñ (7) kerm-i çerese rağbet itdügüne hased iltüp nazâr-ı Süleymânîye cümlesi cem' olup hâl dilince ve (8) mantıku't-tayırca şikâyet kılup eytdiler...[31a] (5)-(8)

Bir diğer örnekte kerm-i çeresin ötüşünden korkan ve rahatsız olan ağaç gölgesinde yaşayan kelebekler, ufûnetten türeyen sinekler, çekirge ve karınca ile bütün böcekler incinip kermi çeresin âvâzesinden nefret etmiştir:

...çırılâyıka gelüp bilüp gördi ki çır çır çağırıp feryâdlar (17) koparur şöyle ki âvâzesinden zehreler çāk olur ağaç sāyesinde olan böcücükler ve kelebecükler ve 'ufûnatdan (18) düriyen sinecükler meleğ mûr ile ser-cümlesi incinüp âvâzından aña nefrîn iderler...(18b, 15)

“Ayna ile kandil ateşi” kıssasında ayna ile kandil ateşinin hâl dilince yaptıkları atışmada ayna, yıldız böceği hakkında şu bilgileri vermiştir: Aynaya göre yıldız böceği ahmak bir böcektir. Gıdası topraktır, doyduktan sonra toprağı yemeyi bırakır. Yıldız böceği öyle hasis bir böcektir ki rızkı olan toprağı ne yer ne de yedirir. Rızkı için ölüp telef olabilir dedikten sonra yıldız böceğinin karanlıkta ışıık verdiğini de ekler (44b, 6-10).

2.5.4.1.1. Arı

Eserde arı, yuvasını yıkmak isteyenleri sokması ve vızıldaması dolayısıyla anılmıştır. Aşağıdaki örnekte bal almak için arı yuvası yakılıp yıkıldığında derhal oradan uzaklaşılması gerektiği uyarısında bulunulmuştur:

Çün yaqasın tağda aru inini
Kaç ki saña tütiserdür yönini (109b, 21)

Bir başka örnekte Hz. Süleymân'ın hışmını gören cinler, periler ve devler korkularından arılar gibi vızıldayıp birbirine karışmışlardır:

Dîv ü cinnî hem perî ' ifrî ü gül
Çağrışup qarçaşdı çün zenbûr uğul (143b, 4)

Arı kelimesi aşağıdaki örnekte “belâ/mihnet arısı başa üşüştü” deyiimi içerisinde zikredilmiştir:

...haķîķat ma' lûm oldı ki cāzû-yı me' lûn (7) bize musallať düşer belâ ü
miñnet arısı başumuza üşer ve bir dağı çäre budur...[64b, 6-7)

2.5.4.1.2. Sinek

Sinek, şeytanın öküzü isyana teşvik ettiğı ve öküzün de bir an gaflete düştüğü kıssada Allah tarafından öküzü cezalandırmak için görevlendirilmiştir:

Allāhu Te'ālā Celle celāluhu ol şervi sinege hûkm itdi öküzüñ gözüne
karşu [63b] (1) turdı şevr-i ' azîm ol za'îf peşşeyi gördükçe Haķ Te'ālā
heybetinden qorqup dirilmekdedur (63a, 21; 63b, 1)

Aşağıdaki beyitte her şeyin eşitlendiğı zaman olan ölüm anında ejderle sineğin de denk olduğu zikredilmiştir:

Ĥîn-i mevtde birdür ejderle siñek
Cümle mevtüñ qorqusındandur siñek (79a, 11)

2.5.4.1.3. Pervâne, Semender

Ateşe olan düşkünlüğü ve âşık için benzetilen olan pervâne⁴¹¹, dâima mum ile berâber zikredilmektedir.⁴¹² Eserde pervâne çeşitli benzetmeler için söz konusu edilmiştir.

⁴¹¹ Sefercioğlu, a.g.e., s. 427.

⁴¹² Mehmed Çavuşoğlu, *Necati Bey Divanı'nın Tahlili*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 279.

Güneşin pervâneye teşbih edildiği örnekte güneş, Hz. Muhammed'in yüzünün nuruna pervanedir:

Cemâli şem'ine pervânedür şems
Kemâli cem'inedür kuds-i şaff-der (2a, 17)

Bir diğer örnekte Allah'ın ışığı olan güneş ile âlemin pervânesi olan eşyâ birlikte raksa tutuşup cemelân etmiştir:

...hem-çünân ki güneş şem'î Hudâdur ve pervâne-i 'âlem eşyâdur ki 'ışk
ile rakşa (17) girüp cemelân ururlar (27b, 16-17)

Ateşte yanan semender bir örnekte pervâne ile birlikte benzetme unsuru olarak zikredilmiştir. Âşığın gönlü, sevgilinin yüzünün ışığına, parlaklığına tutulup pervâne olduğundan beri ah eder. Âşığın gönlü tıpkı aşk ateşinde yanan ve ateşsiz duramayan semender gibi sevgilinin aşk ateşi olmadan duramaz:

Cân cemâlûñ şem'ine pervâne olaldan âh ki dil
Çün semender nâr-ı 'ışka yandı olmaz nârsuz (96a, 20)

2.5.4.1.4. Karınca

Eserde karınca çeşitli kıssalar⁴¹³ ve “mâr u mûr” terkihiyle de mezarları basması dolayısıyla anılmıştır. Aşağıdaki örnekte Sâ'm, aslan kaplan gibi güçlü biri de olsa ölünce mezarını karıncaların basacağı vurgulanmıştır:

N'ola ger Sâ'm olasin yâ şîr u ner
Sîneñi sinünde mûrân çün başar (109b, 17)

Bir diğer örnekte de “mâr u mûr” terkihiyle yılan ve karıncanın mezarı basacağı zikredilmiştir:

Zâl-i Dâstân olursañ fîl-i zûr

⁴¹³ Kıssalardan biri karıncalar şahı Neml-i Kebir ile Hz. Süleymân ile olanıdır. Hz. Süleymân Tûdemûr şehrinde Hz. Mûsâ'nın sekînesini koymak için bir mescid inşâ ettirmek ister. Hz. Süleymân mescidi inşâ edeceği yerin toprağını beğenmeyip, başka yerlerden toprak getirmeleri için devlere emreder. Bu esnada karıncalar şahı Neml-i Kebir, Hz. Süleymân'a istediği toprağı çıkarabileceklerini söyler. Karıncayı aciz ve zayıf gören serhengler karıncalar şahının bu söylediğini ciddiye almaz ve ona gülerler. Karıncalar şahı askerlerine mescidin inşâsı için yeterli toprağı çıkarmalarını emreder. Karınca askerler akşamdan sabaha kadar lazım olan toprağı çıkarıp bir tepe oluşturur. Hz. Süleymân sabah gelip mescid için lazım olan toprağın çıkarıldığını görünce o tepenin adını Tûdmûr yani karınca tepesi koyar. Bk. (16b, 16-21; 17a, 1-8).

(13) Sīneñi sineñde başar mār u mūr (79a, 13)

2.5.4.1.5. Çekirge (Kerm-i Çeres)

Eserde kermi çeres ile ilgili bir kıssa vardır. Kıssa, kuşların zarifleri ve âriflerinin toplanıp Hz. Süleymân'ın huzuruna gelip lisanlarınca kermi çeresin hiç durmadan ötmesinden şikâyet etmesiyle başlar. Kuşların kermi çeres hakkındaki şikâyetlerinden sonra Hz. Süleymân kermi çeresi huzuruna dâvet eder ancak kermi çeres bu dâveti kabul etmez. Bunun üzerine Hz. Süleymân kermi çeresin yaşadığı yere gider ve kıssa Hz. Süleymân ile kermi çeresin sohbetiyle devam eder (17b- 19b; 30a- 30b).

2.5.4.2. Balıklar

Eserde balıklar daha çok şekilleri dolayısıyla anılmıştır. Aşağıdaki örnekte deniz seferi sırasında avlanılan balığın şekli ve rengi mübâlağalı ve ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır:

Zelzâl-i Ekber atasından ki gitdiler üç gün yelile yürüyüp dördüncü gün şayyâdlar deñizden bir cānavar şayd etdiler (3) götürüp Rüstem nazarına iletdiler nazar kılup gördiler altı başı var bir başı ayu balığı başı gibi ikinci başı hınzîre (4) üçüncü başı gāv-ı bahri başına dördüncü başı nehenge beşinci başı fıl-i ser altıncı başı beşer-ser ammā bâķī endāmları balığa (5) beñzer gāyet büyük bir ‘aceb daħı bu ki ķarnı altındağı pulları aķ ruḥām gümüşe beñzer ammā ki arķasındağı (6) pulları kıızıl altuna beñzer ve bundan ‘aceb biri bu kim her bir yelpazesi kıuyruğı eyle kırmızı renkdür ki (7) yāķūt-ı rummāniye beñzer andan ‘acebter budur ki ādem-ser başından oğlan ağlar gibi āvāze virür (8) ve neheng-ser başı ile ağız açup eñrer ve hınzîr-ser baş ile hortlar ve pîl-i ser baş ile na‘ra urur (9) hırıs-ser baş ile ayu gibi gümrenür ve gāv-ı ser baş ile bağırup Rüstem görüp şāni‘ ũñ şun‘ına āferin itdi (21b, 2-9)

Bir diğerk örnekte de kılıç balığının nasıl bir balık olduğı ayrıntılı anlatılmıştır:

Behrām re‘ise su‘āl itdi ki bu balık ki bir gemimüzi ğarķ itdi bu ne balıkđur eyit didi Behrām re‘is (2) cevāb virdi kim aña ‘Arabca ḥūt-ı seyfi ve Fārsice tiğ-ı māhī ve Türkice kıılıç balığı dirler ‘aķım ulu (3) uzun heybetlü balıkđur ve şirtında ögiz ğası kıılıç gibi keskindür her ne cānavara uğrasa ki (4) kendüden büyük ola anuñ ķarnı altından girüp geķer şirtı kemüğ ile kıılıç gibi urup zaḥmı yirin açar (5) ol balıkđur ki girüp gemi altına kıaldurup ğarķa virdi bu deryāda altı yüz bir dürlü ümmet ki vardır (6) birisi budur ki kıılıç balığıdır balık içinde bundan yavuzrağı yokđur zārarı çokđur diyüp cevāb (7) virince...(80a, 1-7)

2.5.4.3. Sürüngenler

2.5.4.3.1. Akrep

Yaratılışı itibâriyle sokup helâk edici bir hayvan olan akrep zehirli iğnesiyle neye vursa onu helâk eder. Akrebin yavrusu da annesinin karnından zuhura gelir gelmez tıpkı annesi gibi sokmaya uğraşır:

...ucuñdan çaķmak taşınıñ başına anca pûlâd đarb toķınur ki ķarnını ĥurd
u ĥařĥař itmeyince zuĥûra (2) gelmezsın nite ki af ı yılan ve şokup helâk
idici ve neye ki zehr-i nîřter ursa bađrını ćâķ edici ‘ akrebüñ (3) enügi ki
taşra çıķmađa yüz tutar anasınıñ ķarnını ol yırtar andan zuĥûra gelüp
bulduğın soķmađa (4) yürüyüp yurtar...(46a, 1-4)

Ařađıdaki örnekte inatćı kiřiler ićin akrep benzetme unsuru olarak kullanılmıřtır:

Hem-ćü ‘ akreb dillü soķar ĥalkı dâ’im ol ‘ anîd

Naķl-i İdrîs ol ki didüm ĥazretüñe âřķâr (118a, 2)

2.5.4.3.2. Yılan

Yılan hazinelerin ićinde bulunur ve hazinenin tılsımı olur.⁴¹⁴ Bu inanış oldukća yaygındır. Aşağıdaki örnekte yılan, hazine ile olan münâsebeti dolayısıyla zikredilmiştir:

Mâl-ı genc-i ‘ âlemî ejder durur

Mâl-ı mârâ teřbîĥ iden er durur (95a, 16)

2.5.4.3.3. Sûsmâr

Allah türlü türlü canavarlar yaratmıřtır. Bu canavarlardan biri de katı taş ićinde yaratılmıř olan sûsmârdır. Sûsmâr katı taşların ićinde gezer, nefesinin dokunduđu taşlar parća parća olur. Bu canavar acıkınca derya dibinden yüzeye çıkar, burada avlandıktan sonra tekrar deryanın derinliklerine dalar (62b, 20-21; 63a, 1-7).

2.5.4.4. Dört Ayaklı Hayvanlar

2.5.4.4.1. Aslan, Kaplan, Kurt

⁴¹⁴ ćavuşođlu, a.g.e., s. 280.

Eserde aslan ve kaplan gibi hayvanlar daha çok kahramanlar için benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Sām'ın oğlu Kâhir, babasının cadının elinde olduğu haberini alınca öfkeden aslan gibi homurdanmıştır:

...dedesi Hümāyūn-ı Şāh perīḥān ağzından atası Sām-süvāruñ (18) cāzū-yı Cābir elinde Hindūstān ser-ḥaddinde ḥabs idügin kim işitdi ğažabından kağan arslan (19) gibi gümredi vü egredi şöyle ki şadāsından tās-ı felek çñ cñ ötüp çñladı (104b, 17-19)

Eserde aslan, kaplan, kurt gibi hayvanlar, cinlerin fenâlık etmesinden korunmak için yapılan tılsimat için kullanılmıştır:

...yā nebīyyu 'llāh anuñ dermānı budur ki evvel (4) kırt yağıla yā esed yā peleng yā neheng yā siyāh beñsüz çetük yağıla yağlayup üç gün (5) tura dördünci gün...(127b- 3-5)

2.5.4.4.2. At

Eserde “rahş, feres, hink” kelimeleriyle de karşımıza çıkan at genellikle savaşta kullanılan bir binek hayvan olarak anılmıştır:

...Ḥakīm kavlince Rüstem-i cihān pehlevān (10) tīg-ı bürrān ‘uryān kılup kime tuş olsa tīg ile vurup tā ire degin iki pāre kılurdı muḥarref (11) çalduğın bir el ile başın berrān iderdi nā-gāh rahş yorulup tırdı yirüñ götürdiler ve nece (12) bindi sürdi rahşı düşmene durmadı andan bir dinç yedege bindi ol daḥı işlemedi Rüstem-i (13) Dāstān yedi rahşa binüp birisi daḥı düşmene varmadı ne kadar kim mahmūz tāziyāne urdı (14) düşmene varmadı...(50b, 9-14)

Hız. Süleyman'ın bindiği at Hız. İshāk'tan yâdigâr kalmıştır:

...Ḥazret-i Süleymān (12) emr itdi İshāk peygāamberden yâdgār qalmış hink-i İshāka zerrin muğlaḥ zīn urup ve cevher-i (13)‘ inān geçürüp alup Süleymān Ḥazreti naẓarına getürüp yedi iqlīm melikleri rikābın tutdılar (11a, 11-13)

2.5.4.4.3. Kedi (Çetük)

Bir yerde çetük diye anılan kedi, yapılan tılsımatta kullanılması dolayısıyla zikredilmiştir:

...yā nebīyyu 'llāh anuñ dermānı budur ki evvel (4) kırt yağıla yā esed yā peleng yā neheng yā siyāh beñsüz çetük yağıla yağlayup üç gün (5) tura dördünci gün kamer... (127b, 3-5)

2.5.4.4.4. Deve, Katır

Eserde deve daha çok Hz. Sâlih'in mûcizesine yapılan telmih dolayısıyla anılmakla birlikte tüyünden halı dokunması, Hz. Süleymân'ın mutfağında yemek olarak pişirilmesi, Hz. Muhammed'in peygamberliğine şahit olması gibi hâdiseler dolayısıyla da söz konusu edilmiştir. Hz. Muhammed'in peygamberliğini Ebû Leheb inkâr etse de taş, toprak; deve, katır ona şâhittir:

Ne var kim Bū-Leheb münkir olursa
Güvāhīdūr baħrū berre şütür ü ester (2a, 19)

Aşağıdaki örnekte Hz. Sâlih'in mûcizesi olan taştan deve çıkarma hâdisesine telmih vardır:

Nāķayı taşdan çıkarup hay kılan
Dürüden Şâlih nebī çün hōş cemāl (54b, 7)

Bir başka örnekte Hz. Sâlih'ten yâdigâr kalan develerin reisi Sârubân'ın adı zikredilmiştir:

...ve anuñ altı yanında Şâlih peygâamberden (9) yâdgâr qalmış şütürlar re'îsi Sârubân tavīle başında develer arasında ejdehā ser boynın (10) uzadup dört 'amūd üzere tağ gibi tıururdu nazar dīvān-ı Süleymāniye kııurdu...(57a, 8-10)

Hz. Süleymân'ın mutfağında her gün yüz bin koyun, keçi; kırk bin sığır ve on bin deve pişirilip yenilmesi için paylaştırılır:

...şoñra maṭbağ-ı Süleymānide her gün boğazlanan yüz biñ koyun (6)ve keçi ve kırk biñ sığır ve on bin deve leşlerinden ve başların ve cinsi añla münāsib taķşīm (7) olunduktan şoñra...(67a, 5-7)

Mescidin içinde bulunan halı, deve yününden dokunmuştur:

...bu mescidüñ içine yidi sekiz yüz miqdârı kişi şıgardı başdan başa deve
(17) yüninden bir qalı tokımışdılar idi (86a, 16-17)

2.5.4.4.5. Fil, Gergedan

Fil ve gergedan eserde genellikle savaşta kullanılan binek hayvanlar olarak zikredilmiştir:

Ğazbānuñ Bebr adlu bir dil-āver oğlu var idi kergedan sürdi meydāna girdi
(2) Bābile yitüp bir gürz urdı Bābilüñ qolunda perrān tağıldı Bābil kendüyi
pīl üzerinden şağrısına (3)şaldı Bebr gürz ile urup fīl ile kellesin tağıtdı
(24b, 1-3)

2.5.4.4.6. Koyun, Koç

Koyun ve koç yapılan tılsımatlarda kullanılması ve Hz. Süleymân'ın mutfağında pişirilmesi dolayısıyla anılmıştır. Aşağıdaki örnekte koyun, koç ve diğer hayvanlar kurban edilip ciğer ve yüreklerinin kanları alınıp misk ve gül suyuyla karıştırılıp yapılacak tılsımat için hazırlık yapılmıştır:

...içindeki dört dürlü du' ā ve tılsımāt ki yed-i kudret ile meştürdür birisi
içecek birisi yunacak biri (9) dütüzecek ve birin dahı yazup başda
götürecek du' ādur pes bu zıkr olan bitileri tālī' (10) ihtiyār kılup kamer ile
bañsuz koyun çoçun veyā yegsüz kızıl hūrūs veyā bañsuz kızıl gügercin
tutulmaduk (11) bıçağ ile kurbān kılup cigeri ve yüregi qanın alup misk ü
gül-āb u za' ifrānıla mülemma' kılup...(128a, 8-11)

2.5.4.4.7. Merkep (Eşek)

Hz. Süleymân'ın tahtını bir yerden başka bir yere götüren rüzgâr, merkebe teşbih edilmiştir:

Şeh Süleymān devletin iden ziyād
Tahtına merkeb kılan şarşarla bād (35a, 14)

2.5.4.5. Kuşlar

Süleymân-nâme'de kuşlar Hz. Süleymân'ın emrinde olup ihtiyaç duyulduğunda ona hizmet etmiştir. Hz. Süleymân, tahtıyla bir yerden başka bir yere seyahat etmek

istediğinde kuşlar da ona eşlik etmiş, Hz. Süleymân'nın tahtına güneş dokunmasın diye kanatlarıyla gökyüzünü kaplayarak gölgelik yapmıştır:

...andan (20)soñra kuşlar dañı sîmurğ-ı Kâf ile hevâ-yı fenâda Süleymân tahtın yil götürüp gitdükçe kanad (21)açup uçuşup biribirin geçişüp Süleymân nebî üzerine güneş tokunmasun diyü perr ü bâldan sâye bân [3b] (1)kurarlardı sîmurğuñ sağ tarafında yırtıcı kuşlar re'îs 'uqâb tavşancıl ve begler begisi şâhin şeh-bâz ve çāvüş (2)kuzğun ğammâz uçardı ve yine sîmurğuñ şol tarafında kebg süglün turrâc mişli dâne yeyici kuşlar (3)re'îs cennetden çıkan tāvus uçardı ve anuñ altında şaff-ı ne' âlinde bahrî kuşlar re'îsi balkân kazı ve turna (4)ve qarabatağ mişli şu kuşlarınuñ re'îsi balıkcıl uçardı (3a, 19-21; 3b, 1-4)

Bülbül, turaç, kumru ve papağan hoş sesleriyle lisanlarınca Allah'a duâ edip Allah'ı anarken diğerk yandan da Hz. Süleymân'a duâ etmiştir. Dâne yiyici kuşlardan bülbül, süklün, turaç, keklik, zertzur ve ak ak cinsi kuşlar Hz. Süleymân'ın tahtını öpüp tazarru kılmıştır:

...bülbül ü turrâc ve kumrî vü hezâr-destân ve tûti-i şeker-feşân dañı latîf âvâzelerle dillü dilince (2) Hâlîka tesbîh iderlerdi Hâzret-i Süleymâna du' â kılurlardı bu eşnâda meger ki dâne tartıcı kuşlardan hezâr-destân (3) ve süklün kuşu ve turrâc ve keklik ve zertzûr ve 'ağ'ak cinsi kuşlar gelüp tahtı pā öpüp tazarru' yerinde (4) turup kanad kanada çatup yönlerin Süleymândan yaña dutup yan yana yelek yelege baş başa çatup şaf (5) bağlayup turdılar dillerince alķış virdiler ki (17b, 1-5)

2.5.4.5.1. Bülbül

Eserde bülbül daha çok gül ile olan münâsebeti ve sesinin güzelliğid dolayısıyla anılmıştır.

Baharın gelmesiyle keklikler ötmeye, bülbüller güle olan sevdâlarından feryat etmeye başlar:

Müjde iy bülbül ki irişdi nev-bahâr
Kebg ötüp feryâd ider destân-hezâr (13b, 5)

Bülbül sesi dolayısıyla Hz. Dâvûd ile ilişkilendirilir. Rüstemin kurduğı divanda sâzendeler ellerinde sazlar çalıp, bülbül ve kumru gibi Dâvûdî sesleriyle şarkılar söylerler:

...ve sâzendeler çeng ü kânûnı ve berbûş erganûnı ellü eline alup zahme çalıp sâzendeler güş-mâl (9) virüp kópuzlaruñ kulaklaruñ burdılar ve

defler yüzine tapanca urdılar güyendeler dile geldiler bülbül kırmı (10)
mişāl elhān-ı dāvūdī kıldılar...(22b, 8-10)

2.5.4.5.2. Devekuşu

Eserde devekuşu bir benzetme unsuru olarak anılmıştır. Hz. Süleymân'ın huzuruna gelen cin; endamı bir timsaha, ayakları devekuşu ayaklarına benzeyen oldukça heybetli ve yüzüne bakanın dehşete kapılacağı bir cindir:

...Süleymân nazar kılop gördi ki bir nice biñ (17) cin cemā'atinüñ içinde
bir cinnî-i 'āşinuñ gerdanına pelheng daķup siyāset meydānında
turgurdılar (18) cemī' endāmı timsāha beñzer velī ayakları deve kuşu ayağı
gibi ancılayın heybetlü ki yüzüne baķan (19) ādem dehşet ider...(142a, 16)

2.5.4.5.3. Güvercin, Horoz

Eserde güvercin ve horoz kendi lisanlarınca dâima Allah'ı zikretmeleri ve kurban edilip kanlarıyla hazırlanan tılsimat dolayısıyla söz konusu edilmiştir (2a, 9-11; 128a, 1-18).

2.5.4.5.4. Hüdhd

Hz. Süleymân'nın hizmetinde bulunan Hüdhd, Hz. Süleymân'nın habercisidir. Hz. Süleymân'a haber getirip götüreren bir peyktir. Hz. Süleymân, Tedmür şehrine yapacağı ziyâreti haber vermek için Tedmür şahı Hürşîd Şah'a mektup yazıp Hüdhd ile göndermiştir:

...nite ol zamān ki Süleymân ibn Dāvūd ol vaķt ki Rūha şehrinden devlet
ile kılkup hayl ü haşem ile (16) tabl u 'alem ile yıl taķtın ki götürüp gitdi
Tüdmür meliki Hürşîd Şāha nāme yazup hüdhd ile gönderdi...(4a, 15-16)

2.5.4.5.5. Kaz

Eserde kaz; Sâm'ın nasıl yiğit, cesur bir pehlivan olduğunun anlatıldığı örnekte korkudan tüylerini dökmesi dolayısıyla anılmıştır:

Şayda çıksam ele alup şeh-bāz-ı bāz
Korğudan per dōke şimurğ hem-çü kaz (32a, 12)

2.5.4.5.6. Keklik

Keklik, baharın gelmesiyle sevinçten öten kuşlardan biridir:

Müjde iy bülbül ki irişdi nev-bahār
Kebg ötüp feryād ider destān-hezār (13b, 5)

2.5.4.5.7. Kumru

Kumru, bülbül, turaç, papağan gibi kuşlar dilli dilince ötüşüp Allah'ı zikrederken hâl dilince de Hz. Süleymân'ın adâletli olan yüce dönemine binlerce kez duâ etmiştir:

...ve bülbül ü turrâc tūtî dāvūd (16) elhân ve 'andelîb ü kumrî ve hezār-destān hevā-yı fenāda dillü dilince ötüşüp Allāha tesbîh iderlerdi gāh maḳām-ı (17) nev-rūz geh nevāda ser-āğāz iderlerdi faṣîḥ lisan ile melîḥ zübānıla hāl dilince Süleymānuñ devām-ı (18) devletine ḥalîfe-i Raḥmānuñ eyyam-ı rif'atına bî-hadd şenā bî-'aded du'ālar kılop şakırlar... (9b, 15-18)

Bezmede sâkîler içki sunarken bülbül, kumru gibi Dāvūdî seslere sâhip sâzendeler de ellerinde sazlar çalıp söylemiştir:

...ve sâzendeler çeng ü kânûnı ve berbût erganûnı ellü eline alup zaḥme çalıp sâzendeler gūş-māl (9) virüp ḳopuzlaruñ ḳulaklaruñ burdılar ve defler yüzine ṭapanca urdılar gūyendeler dile geldiler bülbül kumrî (10) mişāl elhân-ı dāvūdî kıldılar meslis Rüstem-i Dāstānı bezm itdiler yidiler içdiler 'alā-rağm-ı rûzigār ḥōş geçdiler (22b, 8-10)

2.5.4.5.8. Kuzgun

Eserde kuzgun, Hz. Süleymân'ın dergâhına geç gelen ya da dergâhtan kaçıp giden kuşları Sîmurga gammazlaması dolayısıyla anılmıştır:

... 'âdet bu idi kim her cins ḳuş kim gelse (6) pādşahları sîmurğ idi anuñ ḳatına cem' olurlardı ve ḳuzgun çāsūsıdı bunlaruñ (7) çıḳduğın ḥisāb iderdi dergāh-ı Süleymānide ṭuran ve dergāhdan ḳaçup giden ḳuşları (8) gamz idüp sîmurğa bildürürdi (41b, 6-8)

2.5.4.5.9. Kuknûs, Rahne Kuşu, Rûh Kuşu

Rahne, Rûh ve Kuknûs kuşu Hz. Süleymân'ın mârifeti, Sîmurg-ı Kâf'ın icâzetiyle Sâm'ın hizmetine ḳoşulmuştur. Bu kuşlardan yardım istenmesi durumunda Sîmurgdan kalan en büyük ve güzel tüy mızrağa takılıp mızrak yere dikilir. On deve ve kırk koyun

kurban edilip leşleri Sîmurgun tüyünün takılı olduğu mızrağın dibine bırakılır. Kuşlar ne zaman bu işâreti görse yine hizmet vakti gelmiş diyerek gökyüzünden yeryüzüne iner. Mızrağın dibine bırakılan kurban leşlerini yiyip doyduktan sonra kuşlar kendilerine süvar olanlar ile birlikte tekrar gökyüzüne doğru hareket eder (38a, 8-16).

2.5.4.5.10. Saka Kuşu

Klasik kaynaklarda saka, sakkâ ya da serîha adlarıyla anılan saka, çöllerde yaşayan, gagasının altında su kesesi bulunan bir kuştur.⁴¹⁵ Eserde saka kuşu ile ilgili bir kıssa vardır kısaca şu şekildedir: Her cins kuş nöbet tutmak için sırası geldiğinde Hz. Süleymân'ın divanına vararak Hz. Süleymân'a selâm verip hizmetine yüz sürerdi. Hangi kuşun nöbet sırası gelip de o kuş nöbetini tutmazsa Hz. Süleymân ona eziyet edip onu dergâhından sürerdi. Hz. Süleymân'ın dergâhından sürüleni de yırtıcılar helâk ederdi. Saka kuşlarından yüz yirmi çift gökyüzünde uçarken sakalardan biri geride kalır ve bu esnâda susuz çölde eli kesik, aç, susuz bir kadının yardım sesini duyar. Geride kalan saka diğer sakalara kendisinin kadına yardım edeceğini söyler. Diğer saka kuşları bu görüşe karşı çıkar, nöbet sırasının bugün kendilerinde olduğunu dolayısıyla Hz. Süleymân'ın dergâhına gitmeleri gerektiğini söylerler. Diğer sakaların söylediklerinin aksine saka kuşu biraz su ve hurma ağacından biraz hurma getirip kadına sunar ve kıssa böyle devam eder (41a, 6-21; 41b).

2.5.4.5.11. Selvâ Kuşu (Bildircın)

Hz. Süleymân'ın hizmetinde bulunan kuşlardan biri olan selvâ kuşu Hz. Süleymân'ın haberci kuşlarındandır:

...hemân-dem selvâ kuşın (6) kim aña yelvâ kuşu dirler Süleymân Hâzreti emir itdi ki varup Hümâyı getüre Süleymân naazarına yitüre pes selvâ (7) kanad açup uçup kıra bulutlar arasına geçüp Hümâ kuşını Süleymâna da' vet idüp getürdi...(71b, 5-7)

2.5.4.5.12. Sülün, Turaç

Hz. Süleymân'ın hizmetinde bulununan sülün, turaç kendi lisanlarınca dâima Allah'ı zikretmişlerdir:

⁴¹⁵ Ömür Ceylan, *Kuşlar Dîvânı Osmanlı Şiir Kuşları*, 4. bs., Kapı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 206.

Şadāsı süglinüñ elḥamdüli ʾillāh
Nidāsı şāhinüñ yā Rabb-ı dādger (2a, 11)

Turācuñ zikridür yā mālīke ʾl-mülk
Toğanuñ nuṭkıdur ḥallāķı atyār (2a, 12)

2.5.4.5.13. Şāhin (Şehbâz), Doğan, Kartal (Ukâb)

Yırtıcı kuşların reisi olan şāhin, kartal gibi kuşlar tıpkı diğer kuşlar gibi Hz. Süleymân'ın hizmetinde bulunan kuşlardır. Eserde, doğan kuşların cellâdı olması, şāhin avcı olması, kartal benzetme unsuru olması münâsebetiyle söz konusu edilmiştir. Hz. Süleymân'nın tahtının götürülmesinde Sîmurgun sağ tarafında yırtıcı kuşlar reisi kartal, şāhin eşlik etmiştir:

Süleymân tahtın yil götürüp gitdükçe kanad (21) açup uçuşup biribirin geçişüp Süleymân nebî üzerine güneş toḳunmasun diyü perr ü bāldan sāyebān [3b] (1) kuralardı sîmurḡuñ sağ tarafında yırtıcı kuşlar re'is 'uḳāb tavşancıl ve begler begisi şāhin şeh-bāz ve çāvüş (2) kuzḡun ḡammāz uçardı (3a, 21; 3b, 1-3)

Hz. Süleymân, emirlerine uymayan kuşları cezalandırması ya da huzuruna getirmesi için kuşların cellâdı olan doğanı görevlendirmiştir:

...Süleymân 'am emr eyledi tā kim ol refīķlerinden birisi varup ol saķa kuşın (12) getüre dergāh-ı Süleymāniye yitüre çünkim emr-i Süleymân birle varup ol saķaya ḥaber kıldılar (13) ol saķa kuşı Süleymân'ın sözün tutmadı ve Süleymāna gelmedi Süleymân 'am aña toğanı gönderdi (14) kim vara saķa kuşın getüre zirā kuşlaruñ cellâdı idi varup getürdi Süleymân dergāhına (15) yitürdi...(41b, 11-15)

Eserde kartal, kahramanlar için benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Aşağıdaki örnekte Rüstem tıpkı bir kartal gibi ata binmiştir:

... Rüstem üzere irüp gördiler Rüstem-i Dāstān ol pehlevān-ı cihān bir 'uḳāb mişāl rahşa süvār olup (9) tiḡ-ı bürrān 'uryān kı lup her kime kim tuş gelür...(91b, 8-9)

2.5.4.5.14. Tavus

Cennet kuşu olarak da anılan tavus, dâne yiyici kuşların reisi olup Hz. Süleymân'ın tahtı götürülürken Sîmurgun sol tarafında uçmuştur:

...sîmurğuñ şol tarafında kebg süglün turrâc mişli dâne yeyici kuşlar
(3)re'îs cennetden çıkan tāvus uçardı...(3b, 2-3)

Bir diğér örnekte tavus, kendi lisanınca gece Allah'ı zikretmiştir:

Gice tāvus ötüp eydür ki yâ Hayy
Hurûs eydür seher Allāhu ekber (2a, 11)

2.5.4.5.15. Papağan (Tûtî)

Divan şiirinde ayna ve şekerle birlikte anılan papağan⁴¹⁶, eserde benzetilen olması ve şekerle beslenmesi dolayısıyla anılmıştır. Firdevsî-i Rûmî; kendisini tûtîye teşbih ettiği örnekte herkesin, söylediği tatlı sözleri dinlemeye istekli olduğunu vurgulamıştır:

Söyle iy tûtî yine şîrn kelām
K'oldı râğıb diñlemege hūş u 'ām (40a, 16)

Hz. Süleymân'ın mutfağında her gün koyun, sığır ve develer kurban edilip, yemekler pişirilip, dağıtılmıştır. Hubûbat yiyenlere hubûbat verilmiş, dâne yiyen kuşlara Hindistan pirinci, tûtîlere de Mısır şekeri verilmiştir:

...‘alef yeyen hayvânâta hubûbât virüp ve dâne (9) tartıcı kuşlara
Hindüstân birincin tevcîh iderlerdi ve tûtîlere Mısrî sükker
vürirlerdi...(67a, 8-9)

Aşağıdaki örnekte sevgilinin şeker dudaklarını, gümüş renkli nâzik bedenini ve şirin dilini gören âşık, tatlı söz söyleyen papağan gibi ansızın sevgilinin aşkına hapsolmuştur:

O şeker-leb sîm-ten nâzûk-beden şîrîn-zübân
Tûtî-i şekker-şikenveş habs olunmış nâ-gehân (71a, 13)

⁴¹⁶ Pala, a.g.e., s. 461.

Firdevsî'nin kendisini tûtîye teşbih ettiği örnekte “Ne padişahı övmek gibi tatlı şeker ne de Firdevsî gibi bir tûtî vardır.” der:

Ki şeh medhî bigi yok şehd ü şeker
Ne Firdevsî bigi tûtî şeker hâ (26a, 13)

2.5.4.5.16. Sîmurg (Ankâ)

Kaynaklarda Ankâ, Zümrüdüankâ⁴¹⁷ adlarıyla da anılan Sîmurg, “dört kanatlı, başı insan başı şeklinde, kanatlarında bütün renklerden tüyler bulunan efsânevî bir kuş”⁴¹⁸ur. Oldukça büyük bir kuş olan Sîmurg, insanlara ve diğer canlılara zarar verince peygamberlerden birinin duâsı ile yeryüzünden uzaklaştırılarak Kâf dağına sürülmüş ve burada yaşamaya devam etmiştir.⁴¹⁹ Sîmurg kuşların padişahıdır. Hangi cins kuş olursa olsun Hz. Süleymân'ın dergâhına geldiğinde önce Sîmurgun katına gelir. Kuşlarla ilgili bir durum olduğunda kuşların padişahı olarak Sîmurg Hz. Süleymân'ın huzuruna çıkıp haber verir:

Süleymân dergâhına geldiler sîmurğâ yetişüp tırdılar ‘âdet bu idi kim her cins kuş kim gelse (6) pādşahları sîmurğ idi anuñ katına cem‘ olurlardı ve kuzğun çāsūs idi bunlaruñ (7) çıkduğın hisâb iderdi dergâh-ı Süleymânide tıran ve dergâhdan kaçup giden kuşları (8) gamz idüp sîmurğâ bildürürdi sîmurğ dağı Süleymâna bildürürdi...(41b, 5-8)

Hümâ kuşu gördüğü âlemleri Hz. Süleymân'a anlatırken Sîmurgun kuh-ı Elbürz'ü neden vatan edindiğini ayrıntılı anlatır:

...ba‘ dezân gördigüm sîmurğ ‘âlemlerî Qāfdan su’âl itki anuñ ile bile seyr itmişizdür çünkü ol (6) ‘âlemî kebûddan ki pervāza kalkduğ sîmurğâ tuş geldük anlar dağı sîmurğ ‘âleminde pervāz uruş (7) kalkup bu ‘âlemden gayrı ‘âlem var mıdur diyüp nice ‘âlemler seyr idüp ‘ākıbet sîmurğâ tuş gelüp (8) buluşup uruşduğ andan soñra Qāf ‘âlemlerinde nice biñ ‘âlemler gördük ‘ākıbet kuqnūs ‘âlemlerine (9) irdük bir nice kuqnūs kuşları bizümle hem-râh olup kendü ‘âlemleri sevdāsından geçüp kanadlu (10) kanadın açışup bizümle uçışup gelüp bu rub‘-ı meskûn ‘âlemlerine irişdük velâkin sîmurğ küh-ı Elbürz (11) kullesinde kaldı zîrâ ki yahñuz idi işi yoğudı kulle-i Elbürzde yavruladı ammâ ki yavrusınuñ (12) kanadları yitüp bitmedi zîrâ ki bu rub‘-ı meskûn hevāsına mizâcî muğâyir geldi

⁴¹⁷ Ceylan, a.g.e., s. 31.

⁴¹⁸ Ahmet Atillâ Şentürk, *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, 3. bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 253.

⁴¹⁹ A.g.e., s. 253.

varup sîmurğ dağı (13) kendü ‘ âlemin bulımadı yavrusın dağı terk kılmadı
ol sebebden küh-ı Elbürz kullesinde vağan (14) tutdı...(83b, 5-14)

Eserde Sîmurgun kanadındaki tüy cadının yaptığı sihrin bozulmasında kullanılmıştır. Sâm’ın serverleri Sâm’ı cadının elinden kurtarmak için cadıyla savaşırlar fakat cadının yaptığı sihirle bir türlü başa çıkamazlar. Bu konuda Câlînûs Hakîme gidip ondan yardım isterler. Câlînûs Hakîm cadının yaptığı sihri bozmak için Sîmurgun kanadındaki tüyden yapılmış yedi ok alıp üzerine ism-i azam yazıp serverlere verir (103b, 16-21; 104a, 1).

2.5.4.5.17. Hümâ Kuşu

Devlet kuşu olarak anılan Hümâ, gölgesi üzerine düşenlerin başına devlet doğacağına inanılan efsânevî bir kuştur.⁴²⁰ Hevâ-yı nesimde yaşayan kuşların reisi olan Hümâ kuşu gökyüzünden yeryüzüne inmeyen, bulutlar arasında yaşayan ve Allah’ı zikretmeyi gıdâ edinen bir kuştur. Havada çiftleşip havada yumurtlayıp kara bulutların içini yuva edinmiştir:

...ammâ küre-i nesîm içinde olan hevâyı yire inüp konmayan (5)bulutlar arasında yürüyüp dün ü gün leş yeyüp dâne dermeyen zıkr-i Hakkı gıdâ edinen ‘ömrini küre-i nesîmde (6)geçüren hevâda çiftlenüp hevâda yumurdlayup kara bulutlar içre yuva dutup gökyüzinde yavru(7)uçuran küre-i nesîm murğân-ı Hümâyün vezîr idinen Hümâ kuşı...(3b, 4-7)

Eserde Hümâ kuşu ile ilgili bir kıssa vardır ve kısaca şu şekildedir: Hümânın, Hz. Süleymân’ın mucizâtı, kerâmeti ve cömertliği ile ilgili sözlerini rüzgâr müvekkili Hz. Süleymân’a ulaştırır. Bunun üzerine Hz. Süleymân, Hümâ kuşunu huzuruna dâvet eder. Hz. Süleymân’ın dâveti üzerine Hümâ kuşu Hz. Süleymân’ın tahtının karşısına gelir, tahtına konmayıp pervaza durur. Böylece Hümâ kuşunun kıssası başlar. Hz. Süleymân Hümâyâ seyran ettiği âlemleri anlatmasını ister. Hümânın, seyran edip gördüğü âlemleri ve yaşadıklarını anlatmasıyla kıssa devam eder (5a-8b; 71b- 85a).

2.5.5. Bitkiler

Hz. Süleymân ile kermi çeresin sohbetinde kermi çeres, âyetlerden de iktibaslar yaparak bitkilerin nasıl yaratıldığıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Kerm-i çerece

⁴²⁰ Şentürk, a.g.e., s. 222.

göre, baharın gelmesiyle çimenler; yâsemin, gül, lâle nesteren, nergis vb. çiçekler filizlenip bahar yağmurlarıyla olgunlaşıp her yeri süsler. Yeryüzünü türlü türlü otlar sarar. Sonsuz kudret sahibi Allah, kendi kemâli kudretiyle kurumuş ağaçları yeşertip filizlendirip çiçekler açtırır, büyüyüp olgunlaşan ağaçlarda türlü türlü meyveler verir (29b, 6-12).

2.5.5.1. Ağaçlar

Eserde genel olarak ağaç gölge vermesi ile, servi ve tûbâ gibi ağaçlar sevgilinin boyu için benzetilen olmaları, söğüt ağacı ise akarsu kenarında bulunması dolayısı ile zikredilmiştir.

Aşağıdaki örnekte ağaç, gölge vermesi dolayısıyla söz konusu edilmiştir:

...kim yâ şeyh küstâhlık itmegil ve yañlış yola (9) gitmegil kim bu ağaç
benüm sâiebânumdur...(15b, 8-9)

Eserde Rüstem ve yanındaki pehlivanlar bezm kurup yiyip içerken boyu serviye teşbih edilen sâkîler ellerinde sürâhilerle ikramlarda bulunmuşlardır:

...yâkut-ı rummânî birle pür kıldılar altmış altı altun kuşaklu serv-i kadd
gonca tutaqlı (6) gül yañaqlı sîm-sâk sâkîler ayağ üzere turdılar la'lin
ayağ zerrîn şâgraqları ol gümüş bileklü (7) maḥbûb sâkîler seyyârleyin şağ
şol seyr kılup pehlevânlar serverlere şarâb yerine kût-ı revân (8)
şundılar...(22b, 5-8)

Âşık, boyu tûbâyâ benzeyen sevgili varken serve meyletmeceğini ifâde etmiştir:

Ṭûbî-kaddûn variken men serve meyl itmezem
Cennet-i kūyuñ variken ḥulde kim ider nazar (112a, 11)

Kerm-i çerestin dünyaya gelmesiyle ilgili örnekte “nahl-ı Meryem” ibâresiyle Meryem kıssasına⁴²¹ telmihte bulunulmuştur:

⁴²¹ “Meryem kıssasında onun Hz. İsa’yı bir hurma ağacının altında dünyaya getirdiği, kendisine ağacı silkelemesinin ve üzerine dökülen taze hurmadan yemesinin vahyedildiği anlatılmaktadır (Meryem 9/23, 25). Bazı müfessirlere göre, Hz. Meryem’in rahatlaması ve Allah’ın yardımı konusunda endişe duymaması için, mevsim kış ve altına sığındığı hurma ağacı kuru olduğu halde kendisine bu ağaçtan taze hurma sunulmuştur... Hz. Meryem’e hurma sunulmasını onun en üstün gıda maddesi oluşuna bir işâret saymaktadır.” Nebi Bozkurt, “Hurma” *DİA*, XVIII. Cilt, 1998, s. 392.

...Ḥaḡ Tebāreke ve Te‘ālānuñ ḡudret ile ol kerm-i çeresüñ toḡmı ki ḡāk-i zemīn mehdinde (3) yaturken bād-ı nesīm ‘İsī nefesden naḡl-i raṡb-ı Meryem gibi ḡayāt bulup ḡurdçuḡazlar olup...(30b, 2-3)

2.5.5.2. Çiçekler

Eserde gül ve lâle başta olmak üzere nesteren, yâsemin, nergis, süsen, şakâyık gibi çiçekler baharın gelmesiyle her yeri süslemeleri dolayısıyla zikredilmiştir. Lâle rengi bakımından yanaḡa teşbih edilirken gül açılıp solması, bülbül ile olan münâsebeti dolayısıyla zikredilmiştir.

Baharın gelmesiyle bağda gül, çemende yâsemin, daḡda lâle, taşta nesterenler açmıştır:

Bāḡda gül bitdi çemende yâsemen
Ṭaḡda lâle bitdi taşda nesteren (13b, 6)

Diğer bir örnekte baharın gelmesiyle dikenler açılıp güle dönmüştür:

İy dikenden gül viren faşl-ı bahār
Ḥāke altun senge la‘l-i ābdār (96a, 6)

Gönül bülbülü aşkından seyrettiḡi gül bahçesinde dikensiz bir gül bulamaz:

Bülbül-i dil seyr idelden bu cihān gülzārını
Bulmadı bī-daḡ-ı lâle görmedi gül ḡārsuz (96a, 18)

Gül kelimesi aşağıdaki örnekte cinaslı kullanılmış, gülün açmasıyla cihān âdeta cennete dönmüştür:

Cennete döndi cihān açıldı gül
Ġamḡīn olma iy belābil sen de gül (13b, 6)

Hazan mevsiminin gelmesiyle gül yapraḡını döker, her şey solar:

Anca kim faşl-ı ḡazān irüp döker bergini gül
Anca kim berfile pür olur zamān ile zemīn (145b, 6)

Aşağıdaki örnekte sevgilinin boyu serviye, yanaḡı lâleye teşbih edilmiştir:

Serve ḡaddin la‘le-ḡaddin nice teşbīh iden
Bu ḡacerdür bī-melāḡat ol ḡacerdür bārsuz (96b, 18)

Freng güzelinin yanağı, kırmızı rengi dolayısıyla lâle rengine teşbih edilmiştir:

Kim aşılđa ĥūb olur ĥūb-ı Fireng

Kim yañağı cümlesinüñ lâle reng (34a, 1)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBÎR ÇEVİRİYAZILI METİN

3.1. NÜSHANIN TAVSİFİ

Süleymân-nâme-i Kebîr'in üzerinde çalışılan 61 ve 62. Ciltlerinin de içinde bulunduğu nüshası tek nüshadır ve bu nüsha Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Kitaplığı Bölümünde 1534 numarada kayıtlıdır. Süleymân-nâme'nin 61-66. Ciltlerinden oluşan nüsha toplam 500 varaktır. Nüsha harekeli nesihle ve sade bir dille yazılmış ve her sayfasında 21 satır bulunmaktadır. Âharlı kalın kâğıda yazılan nüshanın ölçüleri 345x65 mm'dir. Serlevha müzehhep, cetveller yaldızlıdır. Miklep ve şemşeli kırmızı deri ciltlidir.⁴²²

Çalışmaya konu olan 61. Cilt 1b - 69b; 62. Cilt ise 70b - 145b varaklarını kapsamaktadır. 61. Cilt 301, 302, 303, 304, 305; 62. Cilt ise 306, 307, 308, 309, 310 meclislerini içermektedir. Farsça olan konu başlıkları, âyetler ve bazı özel isimler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserin b yüzünde sayfa sonunda takip kelimesi vardır.

3.2. ÇEVİRİYAZILI METNİN HAZIRLANMASINDA İZLENEN YÖNTEM

- 1) Süleymân-nâme-i Kebîr'in 61 ve 62. Ciltlerinin çeviriyazılı metni hazırlanırken bilinen tek nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Kitaplığı Bölümünde 1534 numarada kayıtlı olan nüshası kullanılmıştır.
- 2) Çeviriyazılı metinde varak numaraları kalın punto ile köşeli parantez ([]) içinde; satır numaraları ise parantez içinde, () şeklinde verilmiştir.
- 3) Kırmızı mürekkeple yazılan Farsça bölüm başlıkları çeviriyazılı metinde koyu ve ilk harfleri büyük yazılmış, Türkçe karşılıkları dipnotta verilmiştir.
- 4) Âyetlerin meali, sûre ve âyet numaralarıyla birlikte dipnotta verilmiştir.

⁴²² (Erişim) <http://www.yazmalar.gov.tr>, 14 Haziran 2018.

- 5) Arapça hadislerin ve Arapça ibârelerin meali dipnotta verilmiştir.
- 6) Âyet, hadis ve Arapça ibârelerin mealleri her defasında dipnotta verilmiştir.
- 7) Yanlış yazılan kelimelerin doğru şekilleri çeviriyazılı metinde verilmiş, yanlış şekilleri ise dipnotta gösterilmiştir.
- 8) Manzum kısımlarda vezin gereği aşınmaya uğrayan heceler kesme işâreti (‘) kullanılarak gösterilmiştir.
- 9) Vezinler ilk beytin üstünde eğik yazı ile yazılmıştır.
- 10) Beyitlerin eksik mısraları, vezin bozuklukları dipnotta belirtilmiştir.
- 11) Vezin gereği yapılan eklemeler köşeli parantez [] içinde gösterilmiştir.
- 12) Bazı Arapça kelimelerin heceleri uzun okunması gerekirken vezin gereği kısa okunmuştur.
- 13) Kimi Arapça kelimelerde vezin gereği ünlü türemesi gerçekleşmiştir.
- 14) Çeviriyazılı metinde özel isimlerden sonra gelen ekler kesme işâretiyle ayrılmamıştır.
- 15) Arapça ve Farsça kelime, tamlama ve eklerin imlâsında Prof. Dr. İsmail Ünver’in “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”⁴²³ başlıklı makalesi esas alınmaya çalışılmıştır.
- 16) Arapça ve Farsça kelimeler sözlüklerdeki yaygın imlâ şekilleri ile alınmaya çalışılmıştır.

⁴²³ Bk. İsmail Ünver, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Türkoloji Dergisi*, XI. Cilt, S. 1, 1993, s. 51-89.

3.3. ÇEVİRİYAZI İŞÂRETLERİ

ا a, ā, e

آ a, ā

ء ʾ

ب b, p

پ p

ت t

ث ṯ

ج c, ç

چ ç

ح ḥ

خ ḫ

د d

ذ ḏ

ر r

ز z

ژ j

س s

ش ṣ

ص ṣ

ض ḏ, ḏ

ط ṭ

ظ ṭ

ع ʿ

غ ğ

ف f

ق k

ك g, k, ñ

كٲ ḡ

ل l

م m

ن n

و o, ö, õ, u, ü, ū, v

ه a, e, h

ى i, ī, y

3.4. ÇEVİRİYAZILI METİN

El-Cildü İhdā Ve Sittīn⁴²⁴

[1b] (1) İnnahu min Süleymāne ve innahu bismi 'llāhi 'r-raḥmāni 'r-raḥīm ellā
ta' lū a' leyye ve 'tūnī müslimīn⁴²⁵

Mefā' ilün / Mefā' ilün / Fe' ulün

(2) Hudāvend-i cihān Hallāḳ-ı ekber

Ki şudan dürridür yāḳūt-ı cevher

O bādī 'İsī kılan ḥāki Ādem

(3) Şu raḥm içre ider nuṭfe musavver

Şaçar geh kūhsāra berf-i kāfūr

Döker gūlzāra geh neysān-ı gevher

(4) Yarattı nūr-ı Aḥmedden bu 'arşı

Ki tāb andan bulur mihr-i münevver

Süleymāna virüp tāc u serīri

(5) Kılur milk-i cihān içre peyember

Çeker ehl-i şekāvet göñline dāḡ

Şalar şāhib-sa' ādet farkına efser

⁴²⁴ Altmış birinci cilt.

⁴²⁵ Kur'an-ı Kerim, Neml sûresi, 27/30-31: "Mektup, Süleymân'dan gelmiştir. O, 'Bismillâhirrahmânirrahîm' diye başlamakta ve içinde 'Bana karşı büyüklük taslamayın ve teslimiyet göstererek bana gelin' denilmektedir."

(6) Kılur sultānı kahr ile o müflis

İder dervīši faẓl ile tūvānger

Odun iltüp gice gündüz viren gün

(7) Mehi gönderdi ğarba şarka hāver

Cihān milkin qarardur geh çukur gün

Zamān yüzün geh ağardur virüp fer

(8) Yiler şeb rüz iki peyk ü devende

O hadd-i hāvere irer bu bahter

Degüldür kendüden tārīk-i merkez

(9) Semā^c urmaz özinden çarh-ı çenber

Bu şun^c uñ şāni^c i var k'ol durur Hāk

Ki taqdīr itdi kādirdür muqadder

(10) Cihān halkı olmayadı olmasa Hallāk

Ki naqqāş olmasa olmaz naqş-ı defter

Şirāketden beridür kevn-i zātī

(11) Havādişden şifātīdür muṭahhar

O şāni^c dür ne maşnū^c vü ne muḥdiş

Münezzehdür kamu şeyden muḥayyer

(12) Ne hergiz milki anuñ alur mu atal

Ne hergiz hukm anuñ olur muzevver

atı tadan uyı yuma viren ol

(13) Nerm udan bitren seng-i mermer

alln atein glzar iden a

 Aasın Msanuñ eyledi ejder

(14) Geyik anından ider mug  nfe

Balı arnında durridr o  anber

[2a] Felek sacid ider aa ia at

(1) Melek hamid our tesb ezber

ann yirin ider bend-i zindn

Saide rz ılur tat u minber

(2) Ne zatdr anuñ telf  terkb

Ne var cdında anuñ arz u cevher

aat bil kanuñ fermndur hep

(3) Madder ayr eger er cmle yigser

Tutar mmet anuñ emrn marf

İder millet anuñ çün nehy ü münker

(4) Varur te 'şiri anuñ teşriķ ü ğarba

Ṭolu āsar ile anuñ baħr eger berr

Anuñ te 'şiridür ser-keş ile tāb'

(5) Anuñ taķdīri durur def' eger żarr

Eger çarħ-ı sipihre olsa hemvār

Ḥalāyık-ı 'ālem olsa hep musahħar

(6) Muħālif döşedi lā-büd arada

Ḳalaydı dönmeyp bu çarħ-ı mużtar

Velī var kārgāhuñ Ḥālık-ı haķķ

(7) Ki vāḥiddür ne hem-pāver ne yāver

Şıfātı ḳul hüve 'llāhu eḥaddur⁴²⁶

Şameddür lem-yezel sulṭān-ı server

(8) İder tesbīḥ anı 'uķāb-ı esved

Ḳılur tehlīl anı ṭūṭī-i aḥzar

Şaḳır tevḥīdi zikrinde belābil

⁴²⁶ Kur'an-ı Kerīm, İhlās sūresi, 112/1: "De ki: O, Allah'tır, bir tektir."

(9) Kılur taşdik işidüp verd-i ahmer

Hezār-destān⁴²⁷ dilinde biñ bir adı

Öger toksan toköz ismin kebüter

(10) Oğur simurg-ı Kāfı süre-i Kāf

İder şükri sibā' ile ğazanfer

Gice tāvus ötüp eydür ki yā Hayy

(11) Hurūs eydür seher Allāhu Ekber

Şadāsı süğlinüñ elhamdüli 'illāh

Nidāsı şahinüñ yā Rabb-ı dādger

(12) Turācuñ zikridür yā mālīke'l-mülk

Toğanuñ nuṭkıdur Hallāk-ı atyār

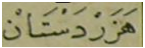
Şecer tesbīh ider Haqqı şemerde

(13) Niçün sen itmeyesin qalbi ahcar

Hacerden qalbüñ olmadısa muhkem

Zikrden hālī olma söyle ekser

(14) Sözin Firdevsinüñ tut cān ile ki

⁴²⁷ Metinde şeklinde yazılmıştır.

Ḥudā rahmet idevire āb-ı kevşer

Muḥammed Aḥmed u Maḥmūd u Ḳāsım

(15) Ḥabībı ʾllāh resūlu Ḥaḳ peyember

Nübüvvet milkine ḥāḳān-ı aʿ zām

Risālet taḥtına sulṭān-ı server

(16) Anuñ naʿ tī durur levlāk⁴²⁸ taḥḳīḳ

Anuñ eyvānıdur eflāk-ı çenber

Cemāl-i şemʿ ine pervānedür şems

(17) Kemāl-i cemʿ inedür ḳuds-i şaff-der

Resūl-i ins ü cin ü faḥr-ı ʿ ālem

Şefīʿ ü ʾl-müznibīn ol rüz-ı maḥşer

(18) Anuñ miʿ rācını taşdıḳ ider ḥūr

Muḡān içre şehādet idüp ejder

Çü geldi ʿ āleme ol pāk cūdī

(19) Yıkıldı ṭāḳ-ı Kisrī düşdi Ḳayşer

Ne var kim Bū-Leheb münkir olursa

⁴²⁸ “Sen olmasaydın sen olmasaydın yeri göğü yaratmazdım.”

Güvāhīdūr baḥr ü berre şütür ü ester⁴²⁹

(20) Anuñ aşḥābıdur Şiddīḳ u Fārūḳ

Anuñ aḥbābıdur ‘Oṣmān u Ḥaydar

Ḥüseyn ile Ḥasan çeşm-i Muḥammed

(21) ‘Alīnūñ kurretü ’l-‘aynı dü-biḥter

Sever cümlesini ‘irfān u kāmīl

Aña münker Yahūdīdūr ya kāfir

[2b] (1) Muḥibbi ḥānedānem şāhid Allāh

Hezār la‘net o Mervāna ki odur ḥar

Resūluñ āline evlādına olsun

(2) Hezār tuḥf-ı taḥiyyet tā-be-ma’şer

Ḥudānuñ zıllı Sultān Ildırım Ḥān

Cihānbaḥş u cihāndār u cihānver

(3) Ne sultān ibn-i Sultān-ı Muḥammed

Ne ḥāḳan-ı Ildırım Ḥān muḫaffer

Anuñ ceddi durur ‘İyş ibn İshāḳ

(4) Anuñ ecdādıdur şāhān-ı kişver

⁴²⁹ Bu mısra da vezin kusurludur.

Süleymānveş ider hüküm āb u bāda

Ki tahtına kumuşu yille tartar

(5) Sikender mişli ‘ālem halkı āna rām

Ki zabtında eḳālīm ü baḥr ü berr

Şeh-i Ferruḥ ruḥ-ı ferḥunde ṭālī‘

(6) Tehemtenten ḡazanferfer hünerver

‘Ādilde Kisrīdür faẓl ile Ḥātem

‘İlimde feylesūf oldur mukarrer

(7) Sa‘ādet tahtına sulṭān-ı Cemşīd

Siyāset milkine destān-ı Nevzer

Yaḡar düşmen gözinden şem‘e yaḡı

(8) Şuvarur ḡaşm ḡünından o ḡancer

Cihān tendür melikdür cān muḡaḡḡak

Şadef ‘ālem durur sulṭān-ı cevher

(9) Nedīmi manşıbı milk-i Süleymān

Ḡulāmı devleti baḡt-ı Sikender

Gedāya baḡş ider Ḳārūn genci

(10) Seḥā vaḳtī virür olsa odur zer

Anuñla faḥr ider dīn-i İslām

Anuñ aḥkāmı virür şer‘ e zīver

(11) Zāfer nuşret mülāzım tīgına anuñ

Sa‘ ādet dergehinden devlet umar

Atı na‘ lı olam diyü felekde

(12) Kāmer ḳaddin müdevver çenber eyler

Güneş ḥinkine urur zerrīn tamğa

‘Uṭārid ismine zer sikke ḳazar

(13) Çeker tīgın rezmd e ḥaşma Merriḥ

Çalar çengin bezmd e Zühre dilber

Kāmerdur rif‘ atī bābında ḥalka

(14) Mihrdür ḳubbesi ucında çenber

Kāmu ümmet anuñ emrine me‘mūr

Kāmu millet anuñ ḥükmüne çaker

(15) O şeh Sultān-ı Maḥmūd u Sebük-tīn

Bu Firdevsī du‘ ācı medḥın ider

Ne sulṭāndur Süleymān-ı zamāna

(16) Kemīne şā‘ iri mūrī sūḥanver

Ne var müflis faķīr olsam degül ğam

Sipās Allāha sözümdür çü cevher

(17) Süleymān-nāme mişli a‘ zam kitābuñ

Ḥudā te’līfini itdi müyesser

Oқuyup nazmumı cümle ekābir

(18) Götürür ruķ‘ ala başında yigser

Felekler tırduğunca gökde muḥkem

Melekler itdügünce tesbīḥ ezber

(19) Zūḥāl Behrām ile kılduķça rāci‘

‘Uṭārid tutduğınca elde defter

Cihānda devlet ile ıldırım Ḥān

(20) ‘Ömür sürsün çeküp a‘ dāya ‘ asker

Ḥaṭardan şaķlasun Allāh Te‘ālā

Seferde Ḥızır İlyās ola rehber

(21) Ğanīdür devletinde ḥalk-ı ‘ālem

Meger Firdevsi müflis ola bī-zer

Ne bî-zer kim menem mün‘ im bî-ğāyet⁴³⁰

.....

[3a] (1) Sağ tarafında mihrāblu mihrābında ‘āc u ābanūs şandallar üzerinde seccāde-nişin olup otururlar (2) Allāhu Ekber diyü tekbîr ü tehlîl getürürler ve şol tarafında dağı dört biñ dört yüz tabîb ü hāzık u hükemā (3) ve üç biñ üç yüz otuz üç fetvāsı yürür ‘ulemā birle Baṭlamiyūs Ḥakīm Cāmasb-ı Ekber Feylesūf-ı Kebîr (4) ve Feysāgūris-i Tevhīdî oturmuşlardı kitāblu kitābın eline alup ‘ilm-i edyāndan ve ‘ilm-i ebdāndan (5) söz açup birbirinden bahş iderlerdi ve Baṭlamiyūs Ḥakīmün elinde usturlāb felek ‘ilminden (6) bahş idüp söylerler idi ve dağı taht-ı Süleymānuñ naazarına karşı on dört biñ dünyā pādşehleri (7) zerrîn sîmîn taht-nişinlerde otururlardı zerrîn-kemer melek-manzar perî-şüret beşer-hey’et hāş (8) kullar şacı sünbül yañağı fülfüller şāhlu şāhınuñ tahtı kafasında ayağın turlardı ellerin (9) tîğ u hancere tîr ü kemān tebere ururlardı ve cümle pādşehleriñ üst yanında Mısır sultānı Celāle’d-dîn (10) ve ‘Acem Sultānı Keykāvūs ve Tūrān meliki Efrāsiyāb ve ‘Amālika Sultānı Şeddād Şāh aşlı (11) Sührāb Şāh ve Endelūs meliki mağrib zemîn sultānı Hüsrev Şāh ve Benî Aşferi Ḥākānı Bilād-ı Aşferî (12) ve kayşer-i Rûm ve Yûnān serveri mişli server-i sultānlar tahtlu tahtunda otururlardı cemî‘ si bunların (13) Süleymāndan yaña dönüp emrine itā‘ at kılup müzdine şalavāt getürürlerdi ve andan sonra Sām- (14) süvār kürsisinde pehlevān-ı Kāhîr Merriḥ şalābet Keyvān secā‘ at birle toḡsan toḡuz arış kadd ü (15) kāmēt birle sedd-i İskender gibi kürsisinde oturmuş idi yedi biñ yedi yüz yetmiş (16) yedi melikü ‘l-mevt şüretlü Kāhramān-ı Kātil hey’etlü Nerrīmān şıfatlu Merriḥ felek şüretlü Keyvān (17) Zühāl secā‘ atlı yedi başlu yil evren kuvvetlü ol Şeddādî pehlevānlar ikişer yüz üçer yüz arış (18) kadd ü kāmētlü ‘ādî şāhib-kırānlar pülād kürsilerde ‘akreb burcında turlur gibi diz çöküp (19) turlmuşlardı göğüs gerüp baş kaldırup bıyık burup ellerin gürz-i girāna urmuşlardı ve andan (20) sonra kuşlar dağı Sîmurğ-ı Kāf ile hevā-yı fenāda Süleymān tahtın yil götürüp gitdükçe kanad (21) açup uçuşup biribirin geçişüp Süleymān nebî üzerine güneş toḡunmasun diyü perr ü bāldan sāyebān [3b] (1) kurlarlardı Sîmurğuñ sağ tarafında yırtıcı kuşlar re’îs ‘uḡāb tavşancıl ve begler begisi şāhin şeh-bāz ve çāvūş (2) kuḡgun gammāz uçardı ve yine Sîmurğuñ şol tarafında kebg süglün turrāc mişli dāne yeyici kuşlar (3) re’îsi cennetden çıkan tāvus uçardı ve anuñ

⁴³⁰ Bu beytin diğēr mısrası eksiktir.

altında şaff-ı ne'ālinde bahrī kuşlar re'isi balkān kazı ve turna (4) ve qarabataḵ mişli
şu kuşlarınuñ re'isi balıḵçıl uçardı ammā küre-i nesīm içinde olan hevāyı yire inüp
konmayan (5) bulutlar arasında yüriyüp dün ü gün leş yeyüp dāne dermeyen zıkr-i
Ḥaḵḵı ğıdā edinen 'ömrini küre-i nesīmde (6) geçüren hevāda çiftlenüp hevāda
yumurdlayup kara bulutlar içre yuva dutup gökyüzinde yavru (7) uçuran küre-i nesīm
murğān-ı Hümāyūn vezīr idinen Hümā kuşı ve daḥı cemī' hevāyı kuşlardan dört mīl
(8) miḵdārı Sīmurğdan yukarı küre-i nesīme yakın uçup Hümā kuşı Süleymān tahtını
yil götürüp gitdikçe (9) anlar daḥı kanad açup uçuşup dillü dilince Allāha ḥamd ü şenā
kılmağa ağız açup biri birin geçişüp (10) giderlerdi küre-i nesīmden yir yüzine alçağa
nazar kılup kendüleruñ altında uçan Sīmurğ-ı Ḳāfı (11) yırtıcı tartıcı bağladağ şāfī
seyrān iderlerdi andan Süleymān tahtına nazar kılup ol biñ bir dürlü (12) maḥlūḳātuñ
yüz yigirmi dört dürlü sıfat mevcūdātuñ ve nesl-i şeyāṭīn-i zācirātuñ ve cīnleruñ (13)
ve perīleruñ dürlü dürlü hey'ātuñ baḥr ü berrde olan envā' eşkāl ḥayvānātuñ bebr ü
peleng (14) cemādātuñ enbiyā-yı şālihātuñ ve selātīn-i serverān-ı ricālātuñ ve taht-ı
Süleymānı götüren mürselāt-ı (15) 'āşifātuñ fi'l- cümle serīr-i Süleymānide mevcūd
olan ḥaḵḵ-ı kā'inātuñ ser-cümlesin ki teferrüc (16) kılup seyrān iderlerdi birbirine kuş
dilince haber virüp eydürlerdi ki görüñ bu Dāvūd oğlu Süleymāna (17) Ādem-i Şāfī
nesli şāhı şāhāne ve İbrāhīm Ḥalīl aşlı ḥān ḥāḳāna Allāh Te'ālā Celle Celāluhu nice
ulu saltanat (18) virmişdür ki biñ bir ümmet yetmiş iki millet cemī' ḥaḵḵ-ı kā'ināt
ḥükmine maḥkūm emrine me'mūr (19) olupdur yil tahtını gökde götürür mağārib u
meşārıḳa yetürür

Nazm

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

Böyle diyüp gökyüzinde ol zamān murğān nesīm

(20) Şeh Süleymān Ḥazretini medḥ iderler key delim

Diñle imdi sen Hümānuñ ser-güzeştin şerḥ idem

Vir şalāvat Aḥmede ammā raḥmet ide tarḥīm

(21) Der-Beyān-ı Ser-güzeşt-i Hüma⁴³¹

Hakīm kavlince küre-i nesīm murgān Süleymānuñ salṭanatın kim görürlerdi
Hüma kuşından [4a] (1) şehüñ eyyam-ı ‘aşrında dil-āver

Süleymān-nāmenüñ Üç Yüz Birinci Meclisinüñ Zikrindedür⁴³²

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(2) İy şanem hicrūñ gāmına gerçi tedbīr eylerem

Dil yanar nār-ı gāmundan pes ne takrīr eylerem

Aḥsen-i takvīmüne⁴³³ aḥsen kıllur naḳḳāş-ı Çīn

(3) Göñlümüñ levḥīne anuñ çün ḥüsn taşvīr eylerem

‘İşḳınuñ Leylāsı ‘aqlum çünki Mecnūn eyledi

Çıkmasun dilden ḥam-ı zülfüñi zencīr eylerem

(4) Yūsuf-ı ḥüsnüñ cemālin görelī ḥāb içre āh

Vaşluna Ya‘kūb-ı cān irmege ta‘bīr eylerem

Şek degül ki dergehün ḥākī durur k’āb-ı ḥayāt

(5) Teşne-leb ‘ālem gözin ‘uşşāḳa taḥḳīr eylerem

Şanma ki iy ‘İsī-nefes sensüz ḥayātum var benim

Cismümüz cān meyyitinedür kefen yir eylerem

⁴³¹ Hüma’nın hikâyesi hakkında.

⁴³² Süleymān-nāme’nin üç yüz birinci bölümünde zikredilenler.

⁴³³ Kur’an-ı Kerīm, Tīn sûresi, 95/4: “Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.”

(6) Hışmını sürmez gönüldeñ āh ki çok ağladuğum
Kimdür ol sengīn- diliberini teşhīr eylerem

Her ne la‘l-i dürr-i çeşmüm himmetinde k’itdi cem‘
(7) Hāk-i pāke yüz şuyunla ‘ arzı takrīr eylerem

Tevbe vü zühd ile yāre bulmadum çün dest-res
İhtiyār idüp melāmet halkā teşhīr eylerem

(8) Zülfinüñ şa‘rine ber-dār oldu dil Manşūr için
Cism-i cāndan el yuyuban ismi tağyīr eylerem

Gerçi yārüm bī-vefādur hem-çü ‘ ömr olmayı yār
(9) Līk Hāk yāri kılsa yāri naħcīr eylerem

Öldürür Firdevsiyi hūnī gözün didüm didi
Tīz şehīd itmege anı şanma ki te’hīr eylerem

(10) Didüm iy sīmīn-beden nāzūk-ṭab‘ dildār hūb
Ol Süleymān kışşasın diñle ki tefsīr eylerem

Didi men de milk-i hūsne Şeh Süleymān olmuřam
(11) Hātemümi sebz-i ḥaṭṭum birle taḥrīr eylerem

Diñle imdi cān u dilden bir ‘ acā’ib kışşayı
Vir şalāvat Aḥmede ammā gör ne takrīr eylerem

(12) **Haza Kışsa-i Süleymân İbn-i Dâvûd Reften Be-Şehr-i Tedmür Kışsa-i Hümâ**⁴³⁴

Lokmân ibn ‘Âd ol hâkîm üstâd (13) kavlince naql-i mendân rahyân-ı hâkâyık ve çehre-güşâyân-ı şuver-i dağâyık ol vech ile şahîh hikâyet ve Eflâtûn-ı Yünânî (14) ol yetmiş iki dilûn tercümânı naqlince hükemâ-yı şâbitü ’l-evtâd ve bulegâ-yı gâlibetü ’l-i timâd ol vech ile emlah rivâyet kılup (15) eydürler ki nite ol zamân ki Süleymân ibn Dâvûd ol vaqt ki Rûha şehrinden devlet ile kılup hayl ü haşem ile (16) tabl u ‘alem ile yil tahtın ki götürüp gitdi Tudemür meliki Hurşid Şâha nâme yazup Hüdhdüd ile gönderdi (17) Hüdhdüd nâmeyi Hurşid Şâha getirüp okuyup bilüp hükmi Süleymânîye itâ‘at kılup nâmesine (18) cevâb nâme yazdurup dağı Hüdhdüde şundı ve ‘uqâbı dağı ağırlayup gümüş sin ile önüne leş koyup ve kızıl altun (19) tās içine ak birinc dânesin koyup Hüdhdüd nazarında kodı andan Hüdhdüd ve ‘uqâb Hurşid Şâh (20) ni‘metinden yeyüp toyup devlet-i eyyâmında hoş geçdiler andan kanad açup ikisi bile uçdılar Hüdhdüdüñ (21) ağızında nâme ve ‘uqâbuñ kafâsında nazar-ı hengâme hâş u ‘âma karşı uçup getdiler ‘azm-i Süleymân etdiler [4b] (1) ammâ ki bizüm kışsamuz Hâzret-i Süleymâna geldi ‘aleyhi ’s-selâm nübüvvet tahtı üzerinde oturmuş idi (2) on iki biñ enbiyâ ile ve on iki biñ dağı evliyâ ve etkîyâ ile mü’min muvaḥḥid ‘ulemâ ile tabîb-i hâzık (3) hükemâ ile evvel Âdem âhir Muhammed geçmiş gelecek mürsel peygâmbەرler ervâhına şalavât virüp Allâha tekbir (4) götürürlerdi ve dört dürlü yil dağı rub‘-ı meskünün dört köşesinden çıkup gelüp serîr-i (5) Süleymânî hadem ü haşem ile tabl u ‘alem ile dîv ü cin ü vahş u tuyûr mür u mârdan gayrı kırk sekiz yüz biñ (6) âdem ile yirle gök arasında götürürlerdi Rûha şehrinden kılup Tudemür kal‘asına toğrı (7) giderlerdi taht önünce melâ’ike-i müvekkelün kudret kanadın açup uçuşurlardı halk (8) gözlerinden nihân Süleymân çeşminde ‘ayân hamdu Hakkı dimege ağız açışurlardı ve andan sonra (9) serîrün sağ tarafında cin neslî ve cân kavmi aşlı ve perî cinsi per açup uçup cinniler dem çeküp (10) giderlerdi ve melikleri perrîler atına süvâr olup felek yüzünden yir yüzini seyrân iderlerdi (11) ve dağı serîrün sol tarafında şeyâtîn nesli dîv ü ‘afârî aşlı her birisi dem çeküp yılışup (12) ve perendeleri kara bulut gibi kanadların açup uçuşup ol ejdehâ ser-ağızlarından yir yüzine (13) zehr-i kâtil saçışup taht yanınca giderlerdi hükmi Sübhâni ve mu‘cize-i Süleymânî birle hükme (14) itâ‘at iderlerdi ve çerendeleri perr ü bâlı olmayan maḥlûkât uçmağa tâkati yitmeyen yitmiş (15) iki dürlü millet deñizde ve kuruda olan biñbir dürlü ümmet devendeleri ve çerendeleri yırtıcı (16) tartıcı hayvânat arasında nübüvvet tahtı

⁴³⁴ Bu Süleymân ibn Dâvûd’un Tedmür’e gitmesi ve Hümâ ile olan hikâyesidir.

yöresinde serîr-i Süleymânîde yerlû yerinde oturlardı (17) dillü dilince cinslû cinsi birle kelimât idüp hîdmet-i Süleymânî yerine yirürlerdi ve Hâzret-i Süleymân ‘am (18) dağı ‘imâme-i Halîl başında henüz on toköz yaşında Mûsâ ‘aşâsı elinde cübbe-i Şîş egninde (19) Âdem-i Şafî saçı kemer olmuş belinde turan zebûrî bâzû-bend olmuş sağ şol kolında zıkr-i Sübhâni (20) dilinde nübüvvet hâtemi barmağında sa‘âdet devleti eyyâmı çağında on iki biñ mu‘cizâtı zâhir (21) olmuş enbiyâ Lokmân Hâkîm ile Âşaf bin Berhîyâ ve Nâşen peygâmbere ve Kâz peygâmbere Evyâşer peygâmbere ‘aleyhi’s-selâm [5a] (1) evşâf-ı hamîdesin şorarlardı Hümâ kuşu dağı Süleymân Hâzretinüñ mu‘cizâtından kerâmetinden ‘adl u dâd u (2) sehvâvetinden hükmi hükümetinden haber virürdi ittifâk bunlaruñ kelimât-ı şavtını bād-ı nesîm felek bi-emr-i müvekkel (3) bād-ı melek sem‘i Süleymâna ırgürdi Hümâ kuşu hâzretüñi murgân nesîmiye medh ider diyü haber virdi Süleymân (4) Hâzreti Hümânuñ feşâhatin kim işitdi ol ser-güzeşti kažiyyesin kim bâkî qalmış idi gönline (5) düşüp diler kim getürdüp ser-güzeştinden haber şora pes selvî kuşın gönderdi qanad açup uçup küre-i (6) nesîme yakın göçüp Hümâ kuşın Süleymâna Hâzretine da‘vet itdi hemân-dem Hümâ şâd olup qanad (7) büküp süzilüp küre-i nesîmden Sîmurğ ile yırtıcı kuşlar üzerine indî dağı gelüp selâmlaşup (8) andan Süleymân serîr üzerine indî nübüvvet tahtınüñ qarşusına inüp qonmayup pervâza (9) tırdı nitekim Hümânuñ kışşası ve cemî‘ kažiyyesi bundan aqdem elli beşinci cildde ve âhîr cildde (10) söylenmişdür ki ma‘a’l-kışşa tekrâr hâcet degül çünki Hümâ Süleymân nazarına gelüp pervâza (11) tırdı alkış virdi

Nazm

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

İy emîr-i halk-ı ‘âlem vî resûl-ı Haq Hudâ

Tâ kıyâmet tâc-ı devlet başdan olmasun cüdâ

(12) Tahtuñı hayl ü haşemle götürüp göklerde bād

Biñ bir ümmet içre hîdmet hâzrete kılsun Hümâ

Nesr Hâkîm kavlince Hümâ bu vehm ile (13) du‘â kılıcaq Süleymân ‘aleyhi’s-selâm feşâhatine tahsîn kılop eyitdi yâ Hümâ senüñ ser-güzeştün (14) ol yirde qalmış idi ki Kâf ‘âlemlerinden ‘âlem-i envere gelüp şekerden tatlu qardan şovuk südden aq (15)

bir deryā görüp ol deryā içinde bir nûrdan kıubbegāh görüp ol kıubbeye gökden üç nev‘ ile nûr-şekil (16) menzil alup reh-nümā-yı murğ-ı zîreke su’āl itdün ki bu nûrānî kıubbegāh görünmedüğine sebep nedür (17) ol dağı cevāb virüp andan şöñra ol nûrānî kıubbenün içine girdün mi ve ol meliki gördün mi (18) diyüp su’āl idicek Hümā cevāb virüp eyitdi ki yā nebiyya’llāh ol zamān ki reh-nümā-yı murğ-ı zîrün kıubbenün (19) aşlını ser-cümle ki beyān itdi nā-gāh gördüm ki kıubbenün kıapısı açıldı nûr ‘alā nûr pür-tāb idüp (20) ol deryā-yı a‘zama çıkdı kırk sekiz kıanadı vardır ve dört eli var cemī‘ a‘zāsı beşer-hey’et (21) velākin şîr-ser başında nûrānî tācı var kıaçan kim kıapudan çıkdı ol üç melik-i a‘zam ki gök [5b] (1) yüzinden yire enmişlerdür karşı varup görüşüp görüşmesi dağı bu ki el ile degül illā ki sağ kıanadınun (2) ucını sağ kıanadınun ucuna degürüp melek dilince eyitdiler ki Allāhu Te‘ālānun selāmı senün (3) üzerüne olsun ki dördüncü kıat gök feriştelereün hālifesidük Beytü’l-Ma‘mûr kıapısında (4) oturup kerrübiyüne tesbîh ü tehlîl ta‘lîm iderdük diyüp ol dağı melek dilince eyitdi ki ‘aleyküm-es- (5) selām iy birinci kıat ve ikinci kıat ve üçüncü kıat göklerün mu‘allimleri Allāhun rahmeti sizün (6) üzerünüze olsun ki Allāh vāhiddür māsivāda halk ‘ālem birliğine şahiddür melekler medhine meşgûl (7) hāmiddür ve felekler aña itā‘at ider sâciddür hayr du‘ā kıılun ki ol Rahmān-ı Rahîm Pādşāh Kelām-ı (8) Kıadîminde ve Kıtāb-ı Kerîminde lā takneţü min rahmeti’llāhi⁴³⁵dimişdür bu kemîne mücrim günāhkārun (9) haţāsın ‘afv kııla ve yine dördüncü kıat felekde melā’ikeye ‘ilm-i tevḥîdden ders eyitmek müyesser (10) ola diyüp el getirüp anlar dağı du‘ā kıılup eyitdiler ki

Der-Du‘ā’-i Melā’ike⁴³⁶

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(11) Didiler kim ol Hudā şefkat kııla

Cürmüni bağışlayup rahmet kııla

Ol Muḥammed nûr-ı Hakkı yā melek

⁴³⁵ Kur’an-ı Kerîm, Zümer sûresi, 39/53: “De ki: ‘Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”

⁴³⁶ Meleklerin duâsı hakkında.

(12) İsterüz Hâkdan kabûl ola dilek

Kim ziyâret itdükçe hâzretüñ

Dâ'im itmek isterüz hep hîdmetüñ

(13) Hâk tebârekden dilerüz her zamân

‘Afv ide cürmiñ Kerîm müste‘ân

Rif'âtuñ ola ziyâde yâ melek

(14) Kim ola cevlengehüñ ‘arş-ı felek

Böyle diyüp anda olan ervâh hep

Etdiler hayr du‘â kılup taleb

(15) Diñle imdi kıışsa nedür bâ-şafâ

Vir şalâvat ide şefkat Muştafâ

Neşr Hâkîm kavlince bunlar (16) niyâzdan fâriğ olunca anı gördük ki ol kadar melâ'ike geldiler ki ol gölüñ kubbenüñ üstünü melâ'ike (17) kapladı şöyle ki gök yüzi melekden görünmez oldu her bir envâ‘ şekilde

Nazm

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Fe‘ûlün

(18) Göğüñ yüzi görünmezdi melekden

Nişân hergiz belürmezdi felekden

Zamân tıldı ferîşteyle zemînde

(19) O göl üsti neyistândı yelekden

Nesr Hakīm kavlince Hümā kuşu sözün bu araya getüricek Süleymān (20) peygāamber ‘aleyhi’s-selām eyitdi ki yā Hümā bi-ḥaḥḳḳ nūr-ı Hudā bize taḳrīr it ki ol melekler ḥalīfesinden (21) ne işitdūñ ve bu laṭīf gökçek kışşa tamām it diñleyelüm diyicek Hümā du‘ā kılup eyitdi ki [6a] (1) yā melik-i ins ve ‘l-cān kaçan ki bu melā’ikenūñ oldığı maḳāmuñ üstine hevā-yı fenāda ḳanad ḳanada (2) çitüp baş başa çatup yelek yelege virüp şeh-per şeh-pere ḳarup tamām şaf bağlayup (3) ki tırdılar ki andan her bir bölügi ḥalīfesiyle ḳanad büküp endiler rāst ol köşk (4) üstinde ḳondılar andan ol melikler ḥalīfesini nevbetce ziyāret kılup selām virdiler (5) andan yine ḳanad açup uçup hevā-yı fenāya göçüp menzil-i evvelde ḳarār etdiler tā kim melā’ikelerūñ (6) sercümlesini ziyāret kılcaḳ nevbet ol ‘ālem içinde olan atyāra degdi biz daḫı anlaruñla (7) ḳanad çoğumuz açup uçup ol melā’ike naẓarına inüp ol ‘ālem kuşcuğazları ki anlaruñ (8) ayakları var ol köşküñ seriri üzerine ḳondılar daḫı dillerince selām virüp ziyāret kılup (9) ḥayr du‘āsın alup döndiler daḫı nevbet biz Hümā cinsine düşüp serir üstüne indük (10) velī ayaklarımız yok ki ḳonavuz velākin pervāz ḳalkup mantıku’t-tayrca selām virüp ziyāret (11) kılup dönmeli olıcaḳ ol melik-i mükerrem ḥalīfe-i a‘zam eyitdi ki yā Hümālar re’īs-i merhabā (12) şafā geldūñ biz daḫı senūñ gelmeñligüñe müştāḳıduḳ bi-ḥamdi’llāh ki günāhumuz ‘afv olunmağa (13) müddet-i medīd yakın ḳaldı diyüp Allāhu Te‘ālāya secde-i şükr itdi tekrār yine secde-i şükr (14) itdi daḫı eyitdi yā re’īs-i Hümā bu senūñ müjde ḳılduğuñ geldüğüñ ḳadem rencide etdüğüñ (15) şükrānesi biz daḫı saña āb-ı ḥayāt içürelüm diyüp ol melik-i a‘zam yerinden tırup (16) ḳubbeye girüp yāḳūt-ı rummāniden bir ḳadeḫle aḳ billürdan bir ibriḳ çıkardı velī bu aḳ billüruñ içinde (17) ḳāfırdan ve ḳardan ve südden aḳ bir şāfī şu görünür velī güneş gibi ol aḳ billür içinde ‘āleme (18) şu‘le virür güyyiā ki cāmdan güneş sa‘şa‘ası āb-ı revāna düşmiş gibi berḳ urur şöyle ki nūr (19) pertābından güneş cemāli ḥayra olur bu ibriḳden bir içim miḳdārı ol sāğara ol şudan ḳoydı daḫı (20) eyitdi ki yā re’īs-i Hümā gel bu āb-ı ḥayātdan iç derd-i mevtten ḥalāş ol tā ki dilüñce Allāhu Te‘ālāya tesbīḥ (21) idüben ḳıyāmete dek şevāb taḥşil idüp ḳurb-ı Ḥaḳda ḥāş ol diyicek ben daḫı ḳanad açup [6b] (1) pervāz urduğum yirden uçup köşküñ seriri üzerine ḳonmağa ḥōd ayağum yok ki yüz süriyü (2) ayağına varam pes uçmağ ile pervāz urup şu ile ḳadeḫ kenārına varup mantıku’t-tayrca du‘ā kılup (3) selām virüp eyitdüm ki yā melik-i a‘zam benüm Hümā ıduğum neden bildūñ veyāḥūz ben bu şuyı (4) içdüğüüm ile ḳıyāmete degin ölmedüğüüm neden bildūñ ve daḫı ḥazretüñe kim dirler bu ‘ālemde muḳīm (5) olduğıña sebeb nedür cevāb virdi ki yā re’īs-i Hümā evvel gel bu elümdeki şuyı iç andan (6) saña ḥaber virem zīrā ki evveluha selām evsaṭuhā kelām āḫiruhā

ta‘āmdur⁴³⁷ diyicek cevāb virdüm (7) yā ḥalīfe-i ervāḥ bizüm cinsümüz Hümā kuşlarında ekl ü şurb nevm yokdur zīrā ki nefsanī gıdāmuz küre-i (8) nesīmdür ve gıdā-yı rūḥānumuz Allāhu Te‘ālāya tesbīḥ itmekdür eger ki birimüz tesbīḥin unutsa helākına (9) sebebdür ve illā ki ölenümüzün ölüsün bulımazuz bu ‘acebdür diyü pes baña bu ḥayāt şuyın içmekden (10) ḥatāyā şavāb nedür diyüp su’āl idicek ol ḥalīfe-i melā’ike cevāb virdi ki yā (11) re’īs-i Hümā hem-çünān didüğün gibi bizüm cinsümüz melā’ikelerde daḥı kaṭ‘ā hiç nefesden eşer yokdur (12) ne yirler ve ne içerler sizde nefs-i ḥayvānī vardur anuñ çün nesīm yelin koḫulamaga muḥtācsız ammā ki bizüm (13) hevāya muḥtācumuz yok gıdāmuz tesbīḥ-i Ḥaḫdur şükr-i Ḥudādan ğayrıya ihtiyācumuz yokdur bu āb-ı (14) ḥayātı sen taşavvur itme ki biz içevüz ammā ki bu āb-ı ḥayātı bir Süleymān getürüp virüp didi ki (15) yā melik-i a‘zam āgāh ol ki bu āb-ı ḥayātı saña getürdüm şol şart üzerine ki günāhuñ (16) ‘avf olunması va‘deye on yedi biñ yıl kalmış ola ve Ādem-i Şafīnūñ ḥilkati tamām olup rub‘-ı meskūn ‘ālemine (17) gelmiş ola ve nesl-i mağārib ü meşāriḳı tutmuş ola Ḥaḫ Te‘ālā ol Ādem-i Şafīnūñ ḥaḫḳında veleḳad kerremnā benī ādeme⁴³⁸ (18) diyüpdür ve anuñ alnındağı nūr-ı Aḥmediyye ve envār-ı şamediyye secde itmedüğün çün iblīse la‘net (19) itmiş ola ve İsrāfīl ḥazreti ‘aleyhi ‘s-selām cümle melā’ikeden evvel secde itdüğü çün anuñ (20) ‘izzetin er turup ‘azīz tutmuş ola pes yā re’īs-i Hümā ol Süleymān-ı ekber ol reh-nümā-yı peygāمبر (21) āb-ı ḥayātı baña teslīm idüp sehvüm ‘afv olacaḫ zamānuñ tāriḥince yedi biñ yıl kala [7a] (1) Ḥaḫdan ki ḳāsimū’l-erzāḳdur naḥnu ḳasemnā⁴³⁹ mücebince ḳismet olan gelecekdür pes ‘aḳıl olan Ḥaḫ Te‘ālā (2) virdüğüne ḳanā‘at idüp tevekkeltü ‘alā’illāhi⁴⁴⁰ mücebince Allāh Te‘ālāya tevekkül ḳılup tıracak ‘ibādet-i Ḥaḫḳa yüz sürecekdir (3)

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

⁴³⁷ Başı selām, ortası söz ve sonu yemektir.

⁴³⁸ Kur’an-ı Kerīm, İsrā sūresi, 17/70: “Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.”

⁴³⁹ Kur’an-ı Kerīm, Zuhrūf sūresi, 43/32: “Rabbinin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için, (çeşitli alanlarda) kimini kimine, derece derece üstün kıldık. Rabbinin rahmeti, onların biriktirdikleri (dünyalık) şeylerden daha hayırlıdır.”

⁴⁴⁰ Kur’an-ı Kerīm, Hūd sūresi, 11/56: “İşte ben, hem benim, hem sizin Rabbiniz olan Allah’a dayandım. Yeryüzünde bulunan hiçbir canlı yoktur ki, Allah, onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbin dosdoğru bir yol üzerindedir.”

Er gerek kıla tevekkül ol Hudāya her zamān

Ki alna ne kim yazdıysa ol olırsar bî-gümān

(4) Cidd ü cehdün nef'î yokdur zūr ile kıılma taleb

Kısmetünden taşra nesne bulamazsın sen hemān

Āmeden-i Süleymān Be-Şehr-i Tüdemür⁴⁴¹

Hakīm kavlince kaçan kim (5) küre-i nesīm murgān re'īs-i Hümā sözün bu araya getürdi hemān-dem Süleymān peygāamber 'aleyhi's-selām on iki (6) biñ mu'cizātı zāhir olmuş ve kerāmetle vilāyete kadem başmış on iki biñ evliyā ve etkīyā ile hāzır (7) olan 'ulemā vü hükemā ile vüzerā vü zurefā vü şu'arā ile kıbleye karşı yüz dutup el götürüp evvel Süleymān-ı (8) ekber rūhına şalavāt virüp andan Kemānūr Nā'ā'ıl melek günāhı 'afv olmasına Haq Te'ālādan (9) temennā kılup şıdık ile du'ā eyledi andan el yüze sürüp du'ā ve niyāzdan fāriğ olıcağ diledi ki (10) Hümāya yine tekrār ol ğarīb kıışşadan söz açup su'āl ide ammā ki anı gördiler müvekkel-i bād (11) melek-i Şahubā Tā'ā'ıl Süleymāna haber virdi ki yā nebīyya'llāh serirüñi dört dürlü yıl ki izn-i Rabbānī (12) birle Merve şehrinden ki göturdiler bu Tüdemür şehrine getürdiler ne buyurursın tahtuñi şehre indüre (13) lüm mi veyāhūz bir laṭif yirde sahrāsına konduralum mı diyüp sākin olıcağ Süleymān peygāamber 'aleyhi's-selām (14) eyitdi yā müvekkel-i bād tahtumı bād-ı şarşara buyur üç kez Tüdemür şehrini tolaşa dursun dağı (15) sahrāsına indürüp kondursun diyüp haber verince müvekkel-i bād dağı şarşara buyurunca nā-gāh (16) gördiler ki Hüdhüd 'uqāb ile Tüdemür şehrinden uçup gelürler Hażret-i Süleymānı görüp bildi ki nāme-i (17) Hurşid Şāh gönderdi anca ki Hüdhüd dağı Süleymān nazarına geldi dilince devletine du'ā kılup (18) andan sağ kanadçuğın yelken gibi yukarı kaldurup sol kanadçuğın yir yüzüne döşeyüp yüzcügezi (19) üzerine sürinüp nāme-i Hurşidi Hüdhüd iltüp ağzından Süleymān dizi üstüne kodı dağı Süleymān (20) Hażreti nāmeyi görüp alup mührin götürüp Loqmān-ı Hakīm eline virdi ol dağı müṭāla'a kılup (21) okuyup beyān idüp didi ki

Nāzm

⁴⁴¹ Süleymān'ın Tedmür şehrine gelişi.

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Böyle dimiş nāmede Hürşid Şāh

[7b] (1) Nāme benden yā emīr olgıl āgāh

Peyk-i Hüdhdüd nāmegi ki itdi ' arz

Da' vetüñ itmek qabül olundı farz

(2) Hāzrete müştāk idüm Allāh bilür

Da' vetüñ itdüm icābet şāh bilür

Hidmete yüz sürmege yüz intizār

(3) Ben kuluñam hep senüñ milk ü diyār

Ben kuluñam saña lāyık tāt u taht

Gel ki tevfiż ola saña memleket

(4) Bu fahr yiter sözüm maqbül ola

Şāh-ı Hürşid işigüñde kul ola

Ten cihāndur hāzretüñdür aña cān

(5) Hāşşa kim olduñ emīr-i ins ü cān

Dīv ü ifrit emriñe fermān senüñ

Sāyebāndur üstüñe perrān senüñ

(6) Bir melik ki hācibi keyvān ola

Tahtına bekçi anuñ revhân ola

Hâşşa kim Hâk yüce kıla tahtını

(7) Kim felekde yıl götüre tahtını

Leşkerile tahtı üzerine otura

Şark u ğarbba yıl çerisin yitüre

(8) Ancılayın şâha ‘aql bende olur

Tâli‘î sa‘de dönüp ferhunde olur

‘Âk olanuñ devleti başdan gider

(9) Dest-i nuşret hâke anı yeksân ider

Böyle diyüp âhir itmiş nâme şâh

Vir şalâvat Muştafâya nîk-h‘âh

(10) **Der-Beyân-ı ‘Azamet-i Taht-ı Süleymân Ve Ârâm-Kerden Be-Şahrâ-yı Şehr-i Tüdemür**⁴⁴²

(11) Hâkîm kavlince kaçan kim Hâzret-i Süleymân ‘aleyhi’s-selâm nâmeden bu kelâmı işitdi bildi ki Hürşîd (12) Şâh kendüye mu‘î‘ olmuş ni‘met-i nüzûl yarağın görür pes Hüdühüde ve ‘ukâba icâzet virdi (13) kanad açup uçup kuşlar şafına geçüp pervâza turdılar yıl dağı taht-ı Süleymânı endürüp üç kerre Tüdemür (14) şehrin tolaştırdı cevelân seyrân itdürdi serîr üzere turan biñ bir ümmet dağı yüksekden (15) alçağa bakup Tüdemür şehrinüñ bağ u bağçelerini şehrin şahrâsını seyrân etdiler ve aķarşularını görüp (16) taḥsîn kıldılar bu yañadan Süleymân peygâmbere ‘aleyhi’s-selâm nübüvvet tahtı üzerinden hevâ-yı fenâdan (17) Tüdemür şehrine nazar kılup gördi bir sengistân kühistân eteginde ‘Arab beriyyesi içinde bir ‘Arab (18) memleket

⁴⁴² Süleymân’ın tahtının büyüklüğü hakkında ve Tedmür şehrinin ovasında yavaşlaması.

ammā ki mağrib cānibinden yaña bir yüce ƣal‘ ası var ƣal‘ a-i ‘ Anberiyye dirler gāyet yüce bu (19) ƣal‘ anuñ teşrīk canibi sengistān ve içinde yir yir zeytūn bāğçeleri var ammā cānibi şimālisi açuƣ (20) şahrā pes Süleymān ‘aleyhi’s-selām müvekkeli-i bāda emr itdi yıl tahtı endüre ƣondura andan müvekkeli-i (21) bād emr ile yıl taht-ı Süleymānı üç kez şehri ƣolandurup seyrān itdürüp ‘askeri [8a] (1) nişāndan haber viricek yine su’āl itdüm ki iy Süleymān-ı ekber zamāne ƣalƣınuñ emīr ü serveri ve izn-i Rabbānīle (2) müşrikleri da‘vet iden peygāmberi neden bilem ol zamāneyi ki bu itdügüm ‘işyān u ƣaƣā ve sehvi Allāhu Rahmān Hudā (3) yarlıgayup ‘afv ƣıla cevāb virdi yā Kemānūr Nā‘ā’l nişān bu ola ki Hümā ‘āleminden bir neçe Hümā (4) ƣuşlar ile bu ‘ālemden ğayrı daƣı ‘ālem ƣıllık itdimi ola Rabbü’l-‘ālemīn diyüp ƣanad açup uçalar küre-i zemherīre (5) geçeler uçmaƣdan ‘āciz olup yine döneler bu ‘āleme ineler ve ƣazretüñi ziyāret ƣılmağa döneler ve çünki (6) ziyāret ƣılmağa gelicek cümlesinüñ önünce bir ƣüb-şüretlü ƣaddi kiçi hiss ü idrāki ziyāde ulu ve edebli (7) erkānlu eyü ƣülū öñlerince bir Hümā gele ol Hümā anlaruñ re’isidür aña ‘izzet ƣürmet idüp (8) bu āb-ı ƣayātdan bir ƣatre ağızına ƣamlatasın tā ƣıyāmete dek ölmeyüp Allāha ƣıllık ƣıla Ādem-i Şafī (9) zamānı gele anuñ neslinden İbrāhīm ƣalīl aşlından Dāvūd peygāMBER bilinden bir Süleymān daƣı vücūda (10) gele bencileyin ‘ālemde Süleymānlık ƣıla nübüvvet ƣātemini eline ala daƣı mürsel peygāMBER ola ve cemī‘ melā’ike (11) anuñ selāmına varup ƣazretin ƣavāf ƣıla ve yıl tahtını felekde götüre mağārib ü meşārīƣa yetüre pes (12) ol Hümāya vaşıyyet ƣılasın ki çünki Süleymān ibn-i Dāvūd zamānına ire ben Süleymān dilinden aña selām (13) vire eyde kim ol Süleymān-ı ekber ƣazretüñe selām ider tevaƣƣu‘ yı budur ki anı ƣayr du‘ādan yād idesin (14) zīrā kim Ādem-i Şafī neslisin nefesüñ maƣbūldur mürsel peygāmBERSIN diyüp ol Hümā vaşıyyetüm yirine ilete (15) ve daƣı yā Kemānūr Nā‘ā’l sen daƣı yine re’is-i Hümāya ol murğ-ı zīrek reh-nümāya vaşıyyet ƣılup eydesin ki (16) ol zamān ki ol ƣıll-ı ma‘būda ve nebī mürseli ve dūde ya‘nī kim ol Süleymān ibn-i Dāvūd melik-i Maħmūda (17) ƣalī‘ i mes‘ūda yā Süleymān ibn-i Dāvūd iy melik-i mevcūd ‘ālī-ƣazretüñe dördünci ƣat gök içindeki (18) Beytü’l-Ma‘mūruñ ƣapusunda oturup ziyāret ƣılan melā’ikeye va‘ƣ u naşīħat ƣılup ƣidmet-i (19) ƣaƣƣı edā iderken melā’ike içinde rüħāniyūn şafından bir iki biñ melā’ike gelüp ders alup (20) gitdüklerine ğurūr gelüp ƣaƣ ƣatında ƣurbiyyetüme ğarre olup bir nefes tesbīħümden fāriğ bir cüzvī ƣayāl (21) göñlüme gelicek ƣaƣ Sübhāne ve Te‘ālā ki ‘allāme’l-ğuyūbdur sırruma muƣtālī‘ olup ol ƣaħħār pādşāh [8b] (1) ƣahr elile meni ƣahr idüp kırƣ sekiz şeh-perlerümüñ cümlesini aldı beni ‘arş-ı ‘āliden ferş-i süflīye şaldı dördünci ƣat (2) felekden fark-ı ƣāke indürdi ve bu

kubbe ki evvelden mesnedüm idi izz-i Hâk ile melâ'ikeler bile indürdiler (3) ve bu göl üzerine yâkût-ı rümmâniden hilkat olmuş tāk-ı eyvānumı şuya kondurdılar ol vakıtden berü (4) Allāhu Te'ālāya niyāzdayam ki Hâk Sübhānehu ve Te'ālā Celle Celāluhu Kerīm Raḥīm pādşāhdur benüm ḥaṭāmı (5) 'afv kıla imdi ol Süleymān ki mürsel peygāmberdür ben za'if mücrimin için el götürüp ḥayr du'ā kılsun ümîzdür ki (6) yine mertebe-i evveli bulam dergāh-ı Hâkda dördüncü kat gökde sâkin olam diyüp baña vaşiiyet (7) kılop yâ Süleymān ibn-i Dāvūd ol āb-ı ḥayātın bir kıatre ki ağzuma tāmzurdu cānum feraḥ olup cismüm (8) kuvvet tutdı ve ihtiyārsuz yüregüm cūşa⁴⁴³ gelüp tamarlarım kaynadı hemān-dem pervāz urduğım (9) yirden hevāya kılup uçup perr açup perrān oldum ve evvel giden biñ mertebe ziyāde uçmağda (10) serî' ve kelimātda belîğ oldum andan dönüp yine ol ḥalīfe-i ervāḥ nazarına geldüm velâkin (11) bu hem-rāhum olan Hümā kuşları eyitdiler ki yâ Hümā re'îsi bu ne kıatredür ki senüñ ağzuña tāmzuruldu (12) yüzüñ nūrlandı diyüp ta'accüb kılop su'āl etdiler cevāb virdüm ki yâ Hümā kuşları bu şunuñ (13) lezzeti āb-ı zemzemde daḥı yokdur ve südden aḳ ve buzdan sovuğdur diyüp cevāb virdüm ve her kim (14) içerse kıyāmete dek ölmezmiş didüm Hümā kuşları bu sözüm işitdiler bir yire gelüp meşveret (15) etdiler āḥir bu tedbiri pesend itdiler ki āb-ı ḥayātın anlar daḥı içmesine himmet kılına pes kıanadların (16) açup uçup felek serîri üstüne indiler daḥı nazarına kıarşı ol melegüñ pervāz urup (17) tırdılar mantıku't-ṭayırca selām virdiler āb-ı ḥayāt taleb idüp yalvardılar pes ol melek daḥı bunlara (18) nazar-ı merḥamet kılop ol kıadeḥe ibriḳden dilediğim şu kıoya şanasın aḳ kıalaylu tās içinden jīve-i (19) kıızıl yanmış od kıorına dönersin şöyle hevāya münkalib oldu gitdi āb-ı ḥayāt belürsüz (20) oldu ol melek görüp ta'accüb idüp istiğfār kılop bildi kim bunlara āb-ı ḥayāt naşib (21) degüldür pes Hümā kuşları bu sırrı 'llāha muṭṭali' olup dönüp maḥrūm zelil gelüp gitdiler zīrā ki her nesne [9a] (1) kondurmağda ammā kim bizüm kıışsamuz ez-ān cānib Tüdemür şehri meliki Ḥürşid Şāha geldüñ nite ol zamān kim (2) nāme-i Süleymānı okıyup kendü daḥı nāme yazup Süleymāna ki Hüdhdüd ile gönderdi daḥı kendüsi ni'met-i (3) nüzül yarağın görmege meşğül oldu daḥı şehrinüñ ekābirlerin ve ihtiyārların ve pīrlerin ve mu'temedlerin (4) ve muḥtārların cem' itdi daḥı ḥidmet ve ni'met yarağın gördiler ve yüksek yire kııkup begler ile (5) alay bağlayup tırdılar Süleymān taḥtın teferrüc itmege geldiler yirle gök arasında taḥt-ı Süleymān nice (6) gelür göreler biñ bir ümmetüñ eşkāline muṭṭali' olup nazara uralar ve andan soñra (7) Tüdemür şehrinüñ begleri ve

⁴⁴³ Metinde

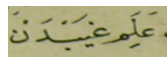

şeklinde yazılmıştır.

yegleri zurefâsı şu' arâsı pîr ü bernâsı cem' olup maḥbûbları (8) ḥûbları ḥalkı ne kadar kim erkek dişi yemen yahşısı var ise evlü evinden taşra çıkdılar ma' şûklarla ' âşıklar (9) zâhidlerle fâsıklar kâziblerle şâdıklar rûz-ı maḥşer gibi birbirine qarışup qarçaşma olup (10) burc u bârûlar üzerine çıkup taḥt-ı Süleymânı görüp bakışup turlardı nazar yirle gök (11) arasına şalup gözedürlerdi nâ-gehân anı gördiler kim Tüdemür şehri cānibinden beyne's-semâda fevka'l-' alâde (12) katı katı yiller esmege başladı şöyle kim Tüdemür şahrâsınuñ ḥâr u ḥâşâkın süpürüp Bâd-ı Bî-Cân gibi (13) götürüp kaşırğasın gök yüzine yitürdi ve yel gürüldüsü sözi savı kesdi ḥalk āvâzesin başdı (14) ' acabâ ne iki diyince kavş-ı kūzaḥ mişâli kemerler göründi ve ay güneş gibi yıldızlar belürdi ve aḳlu (15) kızıl bulutlar belürdi daḥı yakın gelürele yirle gök arasından taḥt-ı Süleymânı zâhir olup göründi (16) nazar kılanlar taḥt-ı Süleymân ıduḡın görüp eyitdi niye bir ' aẓîm serîr belürdü ki tûl-ı arzı elli mil (17) ola rengi yeşil zümürürde beñzer ve serîr üzerinde envâ' kıymetî cevâhirler envâ' serâylar ve ḳubbesinde (18) kavş-ı kūzaḥ gibi kemerler ve tāk-ı eyvānlar ve serâ-perdeler ve sāyebānlar ve ḳubbeler üzerinde elvān gevâhirler (19) her cevherüñ cüşsesi üstür murğ beyzâsınca ola gün bigi şu' le virür ve andan soñra gördiler ki (20) ol taḥt-ı ' aẓîmüñ üzerinde ins ü cin leşkeri dîv ü gül ' askeri terkeşe koyulmuş ok bigi bir ökçe (21) biñ ayak başup ayaḡın tırmuşlar yüzlerin Süleymân cānibinden yaña dönüp emre fermân ḥükme [9b] (1) boyun virmişler ve andan soñra on dört biñ dünyâ pâdşâhları server-i selâṭînler ḥân-ı ḥâḳân-ı rûy-ı (2) zemînler kızıl altundan düzülmüş muraşşa' taḥtlar üzerinde İskenderân bağdaş ḳurup oturmuşlar ve her (3) birisünüñ ḳafâsında zerrîn-kemer melek-manẓar perî-peyker ḳullar ayaḡın tırmuşlar ve cihân pehlevānlar (4) merd-i merdānlar Rüstem-i Dâstân mişâl şâḥib-ḳırānlar pülâd kürsîlerde diz çöküp ellerin gürz-i girāna (5) urmuşlar ve envâ' şekl ile cinnîler ser-hengleri perri̇ler melikleri melek-şüret beşer-hey'et ḳamer-(6) tal' at Uṭârid-fıtnad Merriḥ-şavlet Zühre-cebînet maḥbûblar mergûbler ḳalb ḳalb cavḳ cavḳ cān u (7) dilden şevk ile zevḳ ile ḥidmet-i Süleymāna yüz sürmege merâtib bulup sa' âdete yetişüp devlet ü baḥta (8) irmege tâlîb râḡıb ba' z çāvûş ba' z ḥâcib olmuşlar ḥidmet-i Süleymânî cān ile ḳabûl ḳılmışlar (9) ve cin ü gül ' askerinden taşra bir fersaḥ yirde yine serîr üzerinde ḥayvānât ser-neferi sibâ' (10) mehteri vuḥûş serveri seb' esed çün İskenderânî seddi pencesin serîre urup aḡız (11) açup ḳulaḳ ḳabardup ḳuyruḡın çenber ḳılıp tırmuş yırtıcı tırtıcı cānavarlar daḥı ḳafâsında (12) şaf bağlayup ârâste olup ḥidmet-i Süleymânîye yüz yire sürürler ve ḳuşlar daḥı serîr-i (13) Süleymānuñ üzerinde Süleymân üzerine hevâ-yı fenâda güneş toḳunmasun diyü ḳanadların açışup (14) uçuşup keklik şâhinle yarışup sunḳûr tırna

ile barışup yelek yelege virmişler melekūtu's (15) semavāt bigi gök yüzün tutmuşlar perr ü bālın ile hevā yüzün urtmışlar ve bülbül ü turrāc tūtī Dāvūd (16) elhān ve 'andelīb ü kumrī ve hezār-destān hevā-yı fenāda dillü dilince ötüşüp Allāha tesbīh iderlerdi gāh maḳām-ı (17) nev-rūz geh nevāda ser-āğāz iderlerdi faṣīḥ-lisān ile melīḥ-zübān ile ḥāl dilince Süleymānuñ devām-ı (18) devletine ḥalīfe-i Raḥmānuñ eyyam-ı rif'atına bī-ḥadd ṣenā bī-'aded du'ālar kılup şakırlar devr-i Süleymāndur (19) diyü şāhine turrāc ve bāza ḳaz boyun uzadup dil dırāzlıg idüp ḳakırlar ve Süleymān Ḥazreti daḥı (20) nübüvvet taḥtınıñ üzerinde oturmuş 'imāme-i Ḥalīl başında zıkr-i Sübhān dilinde barmağında nübüvvet (21) ḥātemi berḳ urur mübārek cemālinüñ nūr-ı ferī gün mişāl 'āleme şavḳ virür elinde Mūsānuñ [10a] (1) 'aşāsı boynunda Ādem-i Şafīnuñ ridāsı ve şağ yanında on iki biñ mu'cizātı zāhir olmuş enbiyā vü etkıyā (2) miḥrāblu miḥrābında seccādelü seccādesi üzerinde kıbleye ḳarşu el ḳaldurup Allāha 'ibādet (3) iderler ve on iki biñ vilāyete ḳadem başmış evliyā şimşād u 'ūdī kürsiler üzerinde şaf şaf (4) oturmuşlar Tevrāt u Zebūr oḳurlar tiğ-i tevḥīd ile şeyṭān-ı racīm boynın doḳurlar ve andan soñra (5) on iki biñ ḥükemā ve 'ulemā ve müneccimīn ba'zısı Ḳānūn-ı Şifā oḳur ḥikmetinden su'āl ider ve ba'zısı (6) uşurlāb dutup 'ālem-i ḡaybdan⁴⁴⁴ ḥaber açup ḳıl ü ḳāl iderler ve ba'zısı kızıl altun havān (7) içinde edviye döger ba'zısı ders oḳuyup on iki dürlü 'ilmüñ maḥrecinden su'āl ider (8) ve andan soñra maṭbaḥ-ı Süleymānīde aşcılar altun gümüş ḳazganlar altına odlar yaḳup (9) elvān elvān ni' metler bişürüp tırrurlar ve saḳḳālar daḥı altun gümüş meşrebeler ele alup oturan (10) tırran beglere yeglere şular ulaş durur ve yine taḥtuñ bir ṭarafında mā-ḥalaḳ-Allāh ādem cem' (11) olmuş ordu bāzār ḳurulmuş ḥ'āceler bir yire dirilmiş dükkānların zeyn idüp açmışlar Hindī (12) Yezdī ḳumāşlar yıga ḳomışlar almak şatmaḳ bey' u şirā delāller çağrışup arar müşteriler bāzāruñ (13) germiyetine müşterī germ olup müşterī olur ve serirüñ ba'zı yerinde daḥı zurefā (14) şu'arā bir yire cem' olmuşlar melek yüzlü maḥbūblarla āhū gözlü maṭlūblarla şīvelü (15) nāzlu mergūblarla 'ıyş u nüş iderler ebyāt u eş'ār oḳuyup vaḳtlerin ḥōş iderler (16) dem bu demdür ki devr-i Süleymāndur diyüp yiyelüm içelüm ḥōş geçelüm 'alā-rağm-ı rüzgār (17) ḡamı ferāmūş idelüm dirlerdi pes Tüdemür ḥalkı Süleymānuñ bu salṭanatın görüp ḡāyet ta'accüb (18) idüp eyitdiler ki

⁴⁴⁴ Metinde

şeklinde yazılmıştır.

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Bu ne 'izzu bu ne devlet āşkār

Kim Süleymāna itmiş naşīb ol Kirdgār

(19) Bunca devlet kim görüpdür key ziyān

Kim felekde tahtını götüre bād

Kim görüpdür halka böyle hān ola

(20) K'ins ü cinnī emrine fermān ola

Kim görüpdür buña beñzer şehriyār

Çāker ola ins ü cin ü mūr u mār

(21) Kim bulupdur buncılayın baht ebed

Hidmetine yüz sürür seb' u esed

Mişlini görmiş degül çeşm-i felek

[10b] (1) Şeh k'aña hizmet kıla kevkeb melek

Var kıyās it Şeh Süleymān kim idi

İns ü cinne nicesi hākim idi

(2) Hāḳ mezīd etmişdür aña hātemi

Hātem ile tutdı dersü 'ālemi

‘ Ālemi kâfdan kâfa gezdi tamām

(3) Hıdmetin itdi melek gökde hümām

Hükmine münkād olup Sîmurğ-ı Kāf

Kuş tutardı sâye bân olup muşāf

(4) Bu Süleymān-nāme mişli cümle cildde bîş ü kem⁴⁴⁵

Şıgmamışdur kışşasın kim ben direm

Ger ağaçlar kalmayup ola kalem

(5) Baħr-ı ‘ Ummān ger mürekkeb ola hem

Halk-ı ‘ ālem cem‘ oluban bir yire

Biñde birin yazmayalar iy yere

(6) Nusħa ebter olmamak çün mā-ħazar

Biñde birin didüm itdüm muħtaşar

Sözlerüm cāhil muṭavvel şandı eger

(7) Lîk munşif görse yaña baş eger

Biñde birin dimişemdür söz çehān

Vir şalāvat Muşţafāya cāvidān⁴⁴⁶

⁴⁴⁵ Bu mısradaki vezin kusurludur.

⁴⁴⁶ Metinde şeklinde yazılmıştır.

(8) **Nesr** Hâkîm kavlince Süleymân tahtı felek yüzünden kim indi Tüdemür şehrinüñ maşrık (9) cânibinden yaña yir üzerinde kim âb-ı revân kenârına kındı dağı biñbir ümmet perendeden (10) çerendeden cinsi cinsile tağılup tuş tuşa kındılar taht-ı serîrden server-i selâtinler dağı (11) indiler otaqlar tutuldu çeriler kındı dîvân-ı Süleymân dağı tırdı bir ictimâ' insân kurluldu kim nübüvvet (12) tahtınun üzerine devlet ile Süleymân nebi' aleyhi's-selâm çıkup oturdı bu yañadan Tüdemür şehrinüñ (13) meliki Hürşîd Şâh dağı ni' met-i nüzül alup gelüp Süleymân Hâzretinüñ elin öpdı pîş-keş çekdi (14) ol kadar ni' met getürdi ki Süleymân leşkerile yeyüp toyundılar ol kadar buhûrât getürdi ki cin ser-hengleri (15) ol buhûrlardan gıdâ-yı revhânî tahşîl eylediler ve ol kadar şıgır koyun deve leşlerin götürdi ki yırtıcı tırtıcı (16) kuşlar leş yemekden kanlara kındı ve kellere pence urmağdan yırtıcı cânavarlar toyunup usandı (17) ve hıubûbât yimekten dâne yiyeñ kuşların kursağı tolup uşandı ve şeker-pârelerine tûtiler kınd u (18) nebâta kındı ni' metler yinüp taşındı çâşni-girler ayaklarından yir yüzi yıpranup aşındı andan pîrler dillerinden (19) du' âlar denildi ve çāvûşlar ağzından Süleymân devletine du' â ve eyyâm-ı rif atına şenâlar eydinildi andan Süleymân (20) Hâzreti 'am baş kıldurup Hürşîd Şâha eydür ne dîne taparsız ve kimün ümmetisiz ve i'tikâduñuz nenün (21) üzerinedür cevâb virüp eyitdi ki yâ nebiyya'llâh âteşe taparuz ma'bûd nârı bilürüz zîrâ ki çâr 'unşurda [11a] (1) nârdan menfa'atlı yokdur ki hâmları puhte kılıcıdur ve bir dağı bu ki zâhir gözümüzle nârdan nûr görüz (2) eger ki kârânu gice içinde şem' idân olmasa göz gözi görmez ve bir dağı bu ki güneş ki 'âleme nûr viricidür (3) anuñ dağı aslı nârdur ıssılıkda ve şu'le vermekde aña şebîhdür bir dağı bu ki nâr 'ulvîdür (4) süflî degül pes bir nesne ki 'ulvî ola ve 'âleme nûr virici ola andan ziyâde gözümüz ne göre ki aña (5) tapavuz diyüp cevâb viricek Süleymân Hâzreti 'aleyhi's-selâm gâyet gâzaba gelüp kağıdı yıldırım mişâl (6) şağıdı eyitdi ki yâ Hürşîd Şâh konşı haqqı Allâh haqqı dimişlerdür igen vañanuma yakın mekânun (7) vardur yoksa şimdi derün yüzdürüp gâh tıldururdum velâkin baña imân getürmezseñ küfr ü (8) şirki gönülden getürmezseñ seni bend ü zindân içinde giriftâr iderem diyüp 'itâb kılıcağ Hürşîd Şâh (9) eyitdi bizüm bir ma'bûd hânumuz vardur Cimşîd Şâh yapmışdur dâ'im içinde od yanar hîç (10) söyünmek bilmez ve anda bir ulu ruhbân vardur bize dürlü dürlü haberler virür gelün anda varalum (11) ol imân getürürse ben dağı getürem ve memleketüm halkı cemî'isi müsülmân olalar diyicek Hâzret-i Süleymân (12) emr itdi İshâk peygâmberden yâdgâr kalmış hink-i İshâka zerrîn muğlağ zîn urup ve cevher-i (13) 'inân geçürüp alup Süleymân Hâzreti nazarına getürüp yedi iklim melikleri rikâbın tıtdılar (14) dağı Kâz

peygāmb̄er ve Evyāşer peygāmb̄er Süleymānuñ ‘am ҡoltuđına girüp ata bindürdiler rikābınca (15) yayan yürüdiler şehir ucunda ol āteş-ḥāne-i Cimşīde geldiler nazar kılup gördiler bir ‘ālī-ḳubbe (16) ḳubbe-i Hermāna beñzer ҡapusu mu‘azzam ammā ki ҡapusunıñ sağ cānibinde bir arslan var ağzından (17) āteş saçılır ve alnı üzerinde ‘İbrī dilince yazılmış ki bu arslan Cimşīd Şāhıñ ‘amelīdür ki (18) āteş-perestler için düzmişdür diyüp okıyup Süleymān Hürşīd Şāha eyitdi ki bu arslanı (19) ḥōz Cimşīd düzmişdür bir nesneyi ki Cimşīd düze ol size nice ma‘būd olur cevāb virdi ki (20) yā nebīyya ‘llāh bizüm ıapduğumuz arslanuñ ağzından çıkan āteşdür ki ‘āleme nūr viricidür yohsa biz dağı (21) bilürüz ki bu deyri ve arslanı bu deyr mu‘ayyen bu eşkāl mülevvini Cimşīd Şāh bünyād idüp durur bu [11b] (1) nār-ı nūr ‘ışkına bu deyri yapup ābād idüpdür diyüp Hürşīd Şāh cevāb vericek Hāzreti Süleymān (2) eyitdi ҡanı ol mel‘ün bī-dīn ruhbānıñuz geldük görelüm diyicek Hürşīd Şāh beglerle iğerü (3) girüp ol ruhbānı iğerüde görüp ҡıssīsler ile alup Süleymān nazarına getürdiler nazar kılup gördiler ki (4) beş yüz yaşında ola bir fertūt-pīr ruhbānı kızıl altun taht üzerine bindürüp dört tarafından (5) soykaşup ol ruhbānı getürüp arslan nazarına karşı ҡodılar dağı ser-cümlesi ıapı kılup ol (6) oda karşı secde itdiler andan Süleymān Loḳmān-ı Hāḳīme işāret itdi varup ol ruhbān ile söyleşüp (7) kelimāt ҡıldı nite eyitdi ki yā ruhbān kaç yaşındasın cevāb virdi ki beş yüz yigirmi yaşumdayum eyitdi ki (8) bunca ‘ōmr-i ‘azīzī neyle geçürdüñ didi ki bu arslan ağzından çıkan nūr-ı nāra ḥidmet (9) itmek ile ma‘būdumdur ma‘būda ḥidmet idenüñ ‘ōmri ‘abeş geçmez Loḳmān eyitdi āteş ma‘būd mı (10) olur ruhbān eydür āteş degüldür āteşüñ üstüne şu dökseñ söynür ammā ki bunuñ (11) üstüne şu dökseñ yalınlanur velākin od söynür pes bundan āteşdür diyü emr itdi saḳḳālar (12) meşḳ ile şular getürüp ol arslan ağzına döktiler ‘alevi dağı ziyāde çıḳdı Loḳmān-ı Hāḳīm (13) ğazaba gelüp eyitdi ki yā ruhbān āteş dört ҡısımdur biri küre-i nārdur ki aña şu kār itmez (14) ve bir dağı neft ma‘denine od ҡonsa aña dağı şu kār itmez ve bir dağı taşdan çıkan āteşdür ki (15) aña şu kār ider söyündürür ve ikinci ḥacerātda şecerātda ve ḥayvānātda olan ḥarāret (16) ve dağı ıssı otlarda olan ıssılıkdur ve ammā ki senüñ ıapduđuñ āteş neft yağı urur ne (17) ma‘denine Cimşīd Şāh bu āteş-ḥāneyi yapup ol neft duhnın ‘aynından ğayrısın kār-ġir dīvār içine (18) alup dağı neft çeşmesin bu arslan ağzından aḳıtmışdur velī ḥalḳı izlāl itmek için cihān (19) ḥalḳı āteş-perest olmağ için Cimşīd Şāh bu arslan ağzından od şalmışdur neft çeşmesi āteşe düşmiş (20) her duhunı kim yir altından sızup kim çıkar āteş dutuşup yaḳar bir ıırāđuñ ki yağı eksilmese anuñ (21) odı eksilmez ve ger kim yağ kem olsa odı söynür pes bu neft āteşine şu kār itmez [12a] (1) illā ki sirke ve eski ḥamr

söyündürür diyüp Loḳmān-ı Hākīm buyurdi bir ḳocı Tarabulūs şarābın getürdiler (2) ol arslan aḡzından içerü dökdiler āteş söyündi yanmaz oldu andan Loḳmān eyitdi yā ruhbān (3) ḳanı ma‘būduñ n’oldı neden söyündi diyicek ruhbān cevāb virdi ki yā Hākīm benüm ma‘būdum söyünmedi (4) illā ki senüñ yüzüñ görmeyem diyüp küsüp gitdi veyāḥūz benüm ma‘būdum üzerine şarābın dökdüñ (5) mest itdüñ saña mestlik ‘āleminde görinecek degüldür birazdan gelüp çıkar didi (6) ruhbān böyle diyecek āteş-perestler daḡı odumuz söyündi diyüp melül olunca nā-gāh anı (7) gördiler ki ruhbān yaḳasın çāk idüp arslan ayaḡına yüzün sürdi iy benüm ma‘būdum beni (8) ḥacil itme çık yüzüñ göster diyü çağırdı anı gördiler ki yine āteş arslan aḡzından taşra (9) ‘alev şaçdı āteş-perestler görüp şād olup gelüp önünde secde etdiler Loḳmān-ı Hākīme (10) rāhib eyitdi yā Hākīm gördüñ mi benüm ma‘būdum bir nūrdur ki hergiz aña zevāl yok (11) sirke ve ḥamr aña zevāl bulmaz diyecek Loḳmān eyitdi yā mel‘ün bu çeşmeyi neft üzerinde ḳonulmuşdur (12) arslan ḳalibdur ne ma‘dende bād eksük olur ne ḥōz neft yaḡından āteş eksük olur eyle (13) olsa sirkeyi bulıyamayup ḥamr dökdük söyündürdi ammā ‘āḳıbet od ḥamrı yaḳup göyündürdi (14) yine gelüp arslan aḡzından od taşra çıkdı ammā bu bināyı yaḳup ol neft çeşmesinden (15) od ayırtlayup pāk idicek āteşüñ eşeri ḳalmaz hevāya münḳalib olur neft çeşmesi revān olup (16) aḳar aşlı çeşme-i neftdür bu oduñ ki ulaşdıḡın yaḳar ruhbān-ı āteş-perest eyitdi yā Hākīm (17) bu yanan odı söyündürmek ve çeşme-i nefti bulmaḡ elüñden gelür mi ve bu nā-ma‘kül sözleri ki (18) söyledüñ ḡiç cihānda olur mı Hākīm eyitdi yā didüḡüñ bigi ma‘būduñ odı söyünürse (19) küfr ü şirk zulmetin göñlüñden götürür misin Süleymāna imān götürür misin diyicek ruhbān (20) eyitdi ne‘am müsülmān oluram diyicek Loḳmān-ı Hākīm Süleymān peyḡāmbere ‘aleyhi’s-selām eyitdi (21) yā nebiyya’llāh cinnīlere emr eyle ān u vaḳt içinde bu çeşmeyi bozsunlar āteşi cinnīler odun ayırtlasunlar [12b] (1) diyicek Süleymān Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām cinnīye ḡükm itdi ki ol bināyı yıḳdura tarfetü’l-‘ayn içinde (2) evvel arslan-peykeri yerinden götürdiler ḳırḳ deve yüki yedişer yıllık köhne sirke getürdiler ol od (3) üzerine dökdiler od söyünöcek bināsın yıḳdılar neft çeşmesi üzerinden āteşi cinnīler daḡı olan (4) āteşleri cemī‘ bināya atdılar şöyle ki zerre deñlü neftde āteş ol ḳadar yandı ki kömür göz ḳalmadı cinnīlerine (5) ol bināyı yaptılar neft çeşmesin ḡazīneye aldılar daḡı güñg ile arslan aḡzından aḳıtdılar āteş-perestlerle (6) ruhbān ki bu işi gördiler Loḳmān-ı Hākīmüñ ‘ilmine taḡsīn ḳılıp ḡāk-i pāyına yüz sürdiler daḡı (7) barmaḡ götürüp imān getürüp eyitdiler ki Lā ilāhe

illa'llāh Dāvūdu ḥalīfetu'llāh ve Süleymān emīnu'llāh⁴⁴⁷diyüp (8) Hürşid Şāh ve cemī' memleket ḥalkı imāna geldiler Allāhı bir bilüp müsülmān oldılar Dāvūd peygāmbere (9) şerī'atına girdiler Süleymān emrine boyun virdiler daḡı Ḥazret-i Süleymān her birine ḥil'at-ı ḥāş (10) geyürüp ve Hürşid Şāha yine memleketin virüp ve ol kelīsāyı yıkdurup bir laṭif mescid bünyād (11) itdürdi Ḥazret-i Süleymān içine girüp cum'a namāzın kılup andan soñra Āşaf bin Berḥıyā (12) ol server-i Benī İsrā'il a'lem ü 'ulemā menbere çıkup Allāhu Te'ālāya ḥamd idüp va'z idüp Tevrāt (13) Zebūr āyetlerin okudu

Nazm

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

Okıyup āyāt-ı Tevrāt itdi va'z anda Āşaf
K'itdi taḥsīn ehl-i 'irfān diñleyüben şaf-be-şaf

(14) Qaldılar ḥayrān anuñ elfāzıdur Bārīne ḥalk
Bildiler ki söz güherdür ehl-i dil aḡzı şadef

Der-Beyān-ı Dāstān-ı Temşilāt-ı Māzī⁴⁴⁸

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

(15) Dinle gel ma'nı yüzinden yine söz
Saña senden şerḥ ideyin bir rumūz

Kendüzüñden saña diyem bir mişāl

(16) K'okuyup nefsüñ bilesin ehl-i ḥāl

Bu Süleymān-nāmeden baña murād

⁴⁴⁷ Allah'tan başka İlāh yoktur. Dāvūd Allah'ın elçisi, Süleymān ise Allah'ın emānetçisidir.

⁴⁴⁸ Mazideki destanların temsilleri hakkında.

Şanma kışşa söylemekdür key ziyād

(17) Her sözüñ ma' nîsi var taḥkîk bil

Oḡuyup remzin bilüp taşdıḡ kıl

O Tedmür şehri durur sende cesed

(18) Nefs-i emmāre oldı ruhbān pür-ḡased

Şeh Süleymān rūḡuñ olur fi'l-meşel

K'andan artuḡ yoḡ durur aña bedel

(19) ' Aḡl u idrāk ol Āşaf Loḡmān ile

Tabi' i ' aḡluñ kuvāsı hem bile

Şeh Süleymān cāmi' idür sende ḡalb

(20) Ḳalbi pāk it olmamı gör sende ḡalb

' Aḡl-ı Loḡmān birle iderseñ ger ' amel

Nefs-i ruhbān ol mü'min bî-' ilel

(21) Beyt-i Ḥaḡḡı itmegil büt-ḡāne sen

Kim naḡargāh-ı İlāhdur yā ḡasen

Dil Süleymān cāmi' ini eyle pāk

[13a] (1) Bulmasun şeyṡān reh ol vehmnāk

Gönlüñi şâf eyle tanı özüñi

Gör ne cevhersin açup gör gözüñi

(2) Cehd idüben kendü nefsüñ bilesin

Hakka lâıyık hōş ‘ ameller kılasın

Kendü nefsünden yakındur saña Hâk

(3) Bâtlı terk eyleyüben iste Hâk

Oķu âyet Hâk didi hable’l-verîd

Hakkı iste kurb-ı Hâk ola mezîd

(4) Gel halâyıkdan kesil Hâkka iriş

Dimezem gözle halâyık halka iriş

Çün şadef âdem durur dil cevheri

(5) K’oldı göñlüñ Hâk Te‘ âlâ manzarı

Bu cihân ten âdemîdür aña cân

Kân-ı gevher ‘ ayn-ı insândur ‘ ayân

(6) Âdemünde cevherîdür çünki kalb

Kalbi pâk it âdem olgıl olma kalb

Söz çehândur söylesem ma‘ nî uzar

(7) Bir işâret ‘ ârifüñ göñlin düzer

‘Ömri itme naḥv u taṣrīfe telef

Kendü nefsüñ bil okuyup men ‘aref⁴⁴⁹

(8) Kırb-ı Haka isteriseñ iy fetā

Men ‘arefle⁴⁵⁰ kıl ‘amel çün lā-fetā⁴⁵¹

Gel ‘alāyıkdan gönül āzād kıl

(9) Cānuñı ‘irfān söz ile şād kıl

Varlıguñdan fāni ol iriş Haka

Kırb-ı Haka yetişüp bulğıl beḳā

(10) Eylegil Firdevsi pend ile ‘amel

K’irmeye imānuña kaṭ‘ ā ḥalel

Fi lūme baḳma benüm sözüm işit

(11) Kışşayı ko ma‘niden remzüm işit

Kim bahāne oldı bu kışşa baña

Kim sözüm temşil olur öñden şoña

(12) Sen meşel diñle gözetme kışşayı

Hişşe-i cān al giderüp guşşayı

⁴⁴⁹ “Nefsini bilen Rabbini bilir.”

⁴⁵⁰ “Nefsini bilen Rabbini bilir.”

⁴⁵¹ “Ali’den başka genç, Zülfikar’dan başka kılıç yoktur.”

Söz tamām v' Allāhu a' lem bi 'ş-şavāb⁴⁵²

(13) Vir salāvat Muşţafāya bul şevāb

Der-Beyān-ı Meclis-i Āhır⁴⁵³

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Haḳḳa minnet iy emīr-i nīk-nām

(14) Meclis üç yüz birde oldu uş tamām

Naẓmıdur ra' nā vü ğāyet dil-güşā

Neşridür aḥsen ḥadīṣ emlaḥ kelām

(15) Buña hem-tā dinmedi ra' nā kitāb

Buña beñdeş dinmedi dilden peyām

Sözlerüm gerçi olur siḥr-i ḥelāl

(16) Raġbet itmez āh ki şeh Beytü 'l-Ḥarām

Kim felek kemlik virür her kāmile

Cehl ile ider faḥr her rüz şām

(17) Muḳtezā-yı çarḥ keşrev bu durur

Pür-ġam ekmel ola cāhil şād u kām

⁴⁵² “Doğruyu en iyi Allah bilir.”

⁴⁵³ Son meclisin beyanı hakkında.

N'ola kim ʔa' n itse baña her ʔasūd

(18) ʔaḫa minnet sözüm okur ʔaṣ u 'ām

Hem-çü ʔöcū buldı şöhret sözlerüm

Çün Nizāmī virmişem nazma nizām

(19) Bī-ğalaḫdur sözlerüm ki ben kimem

Söz dimekte lāf u ram hem-çün 'avām

ʔāk-i pāy kāmīlānam men ʔaḫīr

(20) ʔör u 'āciz bulmayan 'ālemde kām

Bu ʔikāyetden budur maḫşūdumuz

Fātiḫayla yād idesin yā imām

(21) Kim ider Firdevsiye ʔayr du' ā

ʔaḫ maḫāmın ʔıla anuñ dārü 's-selām

İy ʔudā Firdevs-i cennet ʔaḫḫı çün

[13b] (1) Aḫmed u Maḫmūd içün k'ulu imām

Çār-ı yārı Bū Bekr Şiddīḫ çün

Hem 'Ömer 'Oṣmān çün Rabbü 'l-enām

(2) Lā-fetānuñ⁴⁵⁴ ʔaḫḫı didük şīr-i ʔaḫ

⁴⁵⁴ “Ali'den başka genç, Zülfikar'dan başka kılıç yoktur.”

Müşrikînden dîni çün aldı intikâm

Cürminî Firdevsinüñ ‘avf eyleyüp

(3) Cennet-i Firdevsi vir aña maķâm

Cennet-i Firdevsi isterseñ mekân

Vir şalâvat Muştafâya hem selam

(4) Süleymân-nâmenüñ Üç Yüz İkinci Meclisinüñ Zikrindedür⁴⁵⁵

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(5) Müjde iy bülbül ki irişdi nev-bahâr

Kebg ötüp feryâd ider destân-hezâr

Bâğda gül bitdi çemende yâsemen

(6) Tağda lâle bitdi taşda nesteren

Cennete döndi cihân açıldı gül

Ėamgîn olma iy belâbil sen de gül

(7) Çün geçer faşl-ı bahâr irer hazân

Dem bu demdür Ėuşşa çekme ol şâdmân

Dem geçer devrân döner çürür beden

(8) Bâğda ne bülbül kalur ne gül diken

⁴⁵⁵ Süleymân-nâme’nin üç yüz ikinci meclisinde zikredilenler.

Çün geçer dem irmez imiş dem deme

Gül deminde eyleye hî zezeme

(9) Çün cihân fânî durur bâkî degül

Furşat elde var iken mey iç gül

‘Ömr bâğa irmedin mevt-i hâzân

(10) ‘Iş nûş it dilber ile her zamân

Yiyidür iç mālî koma vârişe

Yoksa ider körligüne hâdişe

(11) Hayra harc it mālûnı hem-çün halîl

Tâ ki senden razı ola ol Celîl

Yap ‘imâret hem-çü Sultân Bâyezîd

(12) Bul şevâbı Hâk cinân ide mezîd

Yoksa mālûn tatlu dille iylük it

Kimseyi incitmegil çün kelbi it

(13) Varsa ‘ilmün şoñuña ko bir nişân

Tâ okuyup yâd ide her dürr-fişân

Anuñ içün bu kitâbı yâ emîr

(14) Derc idüp taşnîf kıldı bu haķîr

Kim Süleymân-nâmesi oldıkça yâd

Oğuyup nuşham aña biliş u yâd

(15) Ehl-i dilden kim iderse istimâ‘

Fâtihayla yâd idiser yok nizâ‘

N’ola kim itse ħased her nâ-şinâs

(16) Kâmilân bilür kemâlüm var sipâs

‘Ömri zeyd itse ne var yâ kı̄l ü kı̄âl

Bir zehebdür sözlerüm ki oldı kı̄âl

(17) ‘Ādet oldur cāhile ta‘n ide bes

‘Av ‘av ider kelb olunca zîre ses

Yirde kelbün ‘av ‘avından māha ne

(18) Ta‘n-ı Mervāndan muĥibbi şāha ne

Qoyalum ħāsîd ide tursun ħased

Şıġınalum Ĥaķķa ki oldur şamed

(19) Söyleyelüm Şeh Süleymân kışşasın

Vir salāvāt def‘ idüp dil ġuşşasın

(20) Loḳmân ibn-i ‘Âd ol Ḥakīm üstâd Eflâtûn-ı şâdık ol ṭabīb-i ḥâziḳ kavlince ‘âḳılân-ı muhtâr u nâḳılân-ı (21) ihtiyâr ol vech ile şaḥîḥ ḥikâyet kılup eydürler ki kaçan kim Süleymân ‘aleyhi ol âteş-perestleri [14a] (1) müsülmân idüp ve deyri cum‘ a mescidin yapup ve Âşaf bin Berḥiyâ kitâb-ı Zebûrdan okuyup ma‘ nîsin virüp (2) va‘ z edicek cum‘ a namâzın tamâm kılup daḥı Süleymân Ḥazreti Âşafa eyitdi yâ a‘ lem ü ‘ulemâ ve mesned-i evliyâ (3) ḥazretünden dilerem ki beni Zâhid-i Fenâyiye iltesin mübârek yüzün görem mübârek ḥâk-i pâyına (4) yüz sürem diyüp temennâ kılıcaḳ Âşaf daḥı ‘ale’r-res diyüp ḥink-i İshâḳı çeküp Ḥazret-i Süleymânı (5) bindürdiler daḥı ḥükemâ evliyâ şeb-reng-i şâmı katırlara bindiler ve yedi iḳlîm sultânları rahşlarına (6) süvâr olup ve peykler önünce yürüyüp ve cinnîler ser-hengleri ve perrîler melikleri saḡında (7) ve şolında ol deve kuşu ayaklu ḳamış ḳulaḳlu deve tudaḳlu kergedan eñeklü ‘avrat (8) saḡırlı arslan göḡüslü ve ebrîşim ḳuyruḳludur der-ḳanadlu perrîler atlarına bindiler daḥı ‘azm-i Zâhid-i (9) Fenâyi kılup gettiler gelüp bir kūhistân eteginde bir maḡâra ḳapusına yetdiler andan Ḥürşid (10) Şâh atdan inüp gelüp Süleymân nazarında baş ḳoyup devletine du‘ â kılup eyitdi ki yâ şâh-ı cihân (11) veyâ Süleymân-ı zamân ol Zâhid-i Fenâyi bu maḡârada mütemekkindür diyüp ḥaber viricek Süleymân eyitdi (12) yâ Ḥürşid Şâh ḥiç bu zâhidüñ şavmı‘ asına gelüp gördüḡüñ mübârek yüzini gördüḡüñ (13) var mı cevâb virdi ki âteş-perestlerden her ki bu maḡâraya girmek ḳaşdın itse (14) helâk olur veyâḥûz eli ayaḡı ḳurur ol sebebdan kimse bu maḡâra yöresine uğramaz şol ḳadar bilürüz (15) ki bunun içinde bir pîr-i ‘azîz var dâ’imâ zıkr u tesbîḥdedür âvâzın işidürüz diyüp (16) ḥaber viricek Süleymân Ḥazreti ‘aleyhi ‘s-selâm bildi ki bu vilâyet ḥalkı oda ṭapduḡı çün zâhid (17) ḳabûl itmemişdür pes Loḳmân-ı Ḥakîme emr itdi yerinden tûrup içerü şavmı‘ aya girüp pîrûñ (18) mübârek yüzün görüp selâm virdi pîr baş ḳaldurup eyitdi ‘aleyke ‘s-selâm yâ Âşaf bin (19) Berḥiyâ ibn-i Niksâ bin İshmüyîl peygâmbir ‘aleyhi ‘s-selâm neye geldüḡüñ ma‘ lûmumuz oldu var bizden (20) Süleymâna selâm it eyit ki Süleymân Süleymânlığın ṭaşra ḳosun selîmlik ile içerü girsün (21) diyüp ḥaber vericek Âşaf ‘âlim ḳıçın ḳıçın yine dönüp gelüp maḡâra ḳapusından çıkup Süleymân Ḥazretine [14b] (1) bulışup Süleymân şordı ki yâ Âşaf pîri nice gördüñ cevâb virdi ki yâ nebîyya’llâh bir yeşil (2) seccâde üzerinde bir köhne-püş pîr-i ‘azîz gördüm ḳıbleye ḳarşu diz çüküp oturmuş dünyâ (3) muḥabbetin nefis ârzûsın gönülden götürmüş çünkim selâm virdüm beni ve

⁴⁵⁶ Süleymân’ın Zâhid Fenâyi’ye gitmesi.

ecdādumı bildi ve Süleymāna (4) di ki Süleymānlığın taşra koyup selīmlik ile içerü girsün ve eger nī bizden fāriğ olup (5) geldiği yire varsun didi diyüp Āşaf haber viricek Süleymān ‘aleyhi’s-selām eyitdi yā Āşaf zāhidūñ (6) böyle dedigünden ne añladuñ cevāb virdi ki zāhid demek ister Süleymāna cemī‘ (7) saltanatın hayl ü haşemin taşra kosun kendüsi tenhā katuma girsün demek ister Āşaf böyle (8) diyicek Loqmān-ı Hākīm eyitdi ki zāhid demek ister ki Süleymān gönünden ana niyyeti gurūrı ve benlik (9) da‘visin sürsün qalbi selīmlik ile üstümüze girsün demek ister diyicek Nāşen peygāmbere ‘am (10) eyitdi zāhid demek ister ki Süleymānlık ki aña naşīb olmuştur ins ü cin melekler ile dīv ü ‘ifrīt-i (11) ser-hengleri ile yetmiş iki millet mehterler ile biñ bir ümmet ser-neferler ile vuhūş u tūyūr mūr u mār re’isler ile (12) Süleymānlık saltanatı kuvvet dutmuştur imdi anları terk eylesün ve ol a‘vānları taşrada kosun (13) illā ki peygāmbere vilāyete qadam başmış erenlerden Hāk Te‘ālānuñ ‘ibādetine müstaķīm olup (14) toğrı yolın ve erenlerūñ birkaçıla içerü girsün kim anlaruñ qalbi selīmdür zīrā ki anlar (15) hem ‘alīmdür hem hālīmdür demek ister diyicek Süleymān nebī ‘aleyhi’s-selām hīnk-i İshāqdan (16) aşāğa inüp server-i selātinleri taşra koyup Nāşen peygāmbere⁴⁵⁷ ve Kāz peygāmbere⁴⁵⁸ ve Evyāşer peygāmbere (17) ve Loqmān-ı Hākīm ve Āşaf bin Berhīyā ile mağāradan içerü girdiler gördüler ki bir pīr-i fertūt kaşı (18) gelüp gözi üzerine dökölmiş gözlerin burumış ve başı iki dizleri arasına girmiş cism-i (19) fānisi fertūt ve illā ki rūhı zinde Hāzret-i Süleymān girüp selām viricek yigirmi yaşında (20) taze cüvān gibi yerinden kalkup def‘ī ‘izzet kılop eyitdi ‘aleyke’s-selām yā Süleymān ibn-i Dāvūd merhabā (21) şafā geldūñ iy zıll-ı Vedūd şükr Rabbü’l-‘ālemīne ki mübārek yüzüñi gördüm [15a] (1) diyüp Süleymānī seccādesi üzerine iltüp varan peygāmbere yir gösterüp Süleymān nazarına qarşu (2) qurı yire toprak üstine diz çöküp oturdılar zīrā ki seccādeden gayrı hīç hasīr kalı yog idi (3) andan zāhid mağāranuñ kıble cānibinden yaña bir delük var aña el şundı yedi dāne hurmā çıkardı (4) birin Süleymān nazarında kodı bākısın Loqmāna ve Āşafa ve Nāşene ve Kāz peygāmbere ve Evyāşere virdi (5) beşin ol beş peygāmbere virüp birin kendü nazarında kodı Süleymān nebī eyitdi yā Zāhid-i Fenāyi (6) benüm ‘ādetümdür her gün oruc dutaram ve giceyle arpa qurşın iftār iderem ma‘zūr dutuñ (7) ki şavmı şımağ dürüst degüldür ve ammā ki vaqtinde iftār idevüz diyüp ‘özü diledi pīr dağı eyitdi (8) hem-çünān ben dağı gündüz oruc dutaram gicede bir dāne hurmā yirem

⁴⁵⁷ Metinde şeklinde yazılmıştır.

⁴⁵⁸ Metinde şeklinde yazılmıştır.

kanā‘at iderem diyicek Süleymān (9) peygāmbere ‘am su’āl itdi ki bu ħurmālar saña
ķandan gelür cevāb virdi ki yā nebīyya’llāh (10) bu ħurmālar ķandan geldüğün ben
dağı bilmezem ammā kim ol ‘allāmü’l-ğuyüb ve ġaffārü’z-zünüb ki Ĥallāk-ı (11)
a‘zam ve Rezzāk-ı benī ādem bu mağāra delüğine her gāh ki el şunam ħācetüm miķdārı
ħurmā buluram (12) ol vaķtın ki yalıñuz olam her aķşāmın oruc şıyacaķ vaķt bir dāne
ħurmā buluram şol vaķt ki (13) ġayb erenleri gele ‘adedince ħurmā buluram nitekim
şimdi altı ħurmā sizüñ çün ve bir ħurmā benüm çün buldum (14) andan yine Süleymān
‘am eyitdi yā pīr-i ‘azīz bu ġārda oturunca bu şehir-i Tedmüre varup bir ‘ibādet-ħāne
(15) yapup anda muķīm olsa gene bu ġārda olunca bu ħalāyık ħōd seni cāndan dilerler
ve ħidmetüñe yüz (16) sürmege diş bilerler şeyḡ didi kim yā Süleymān benüm ‘ömrüm
iki yüz yıldan aşup durur kim cihānda ‘ömr (17) sürerem yüz altmış yıldur ki Ĥālīķa
ķudretüm yetdükçe ‘ibādet iderem kırkıncı yıldur kim baña keşf-i (18) ķubūr ħāşıl oldı
ve kendüm bildüm Rabbüm tanıdum dileğüm var idi ki bu şehir-i Tüdemürda bir
maķām bünyād (19) kılam hem-çü ķuds mişāl ābād kılam ol fikri itdümise yā
Süleymān ķanğı yirde ki binā ķomaķ diledüm ol bünyādüñ (20) yerini ķazmaķ istedüm
ħāl dilile ol turābdan ħiṭāb geldi kim yā şeyḡ elüñ çek bizüm turābumuzdan ki ben dağı
(21) zamānunda sencileyin şeyḡidüm ve neçe biñ mürīdlerüm var idi ħalk-ı ‘ālem baña
yār idi edebdür kim [15b] (1) bizüm yüzümüz gözümüz başasın var fāriğ olğıl dirler
idi yā Süleymān ben dağı edeb idüp ol turābuñ yerini (2) ķazdurmayup yine örterdüm
andan soñra yā Süleymān çünkim turābı koyup binā taşı çün taş kim (3) cem‘ itmek
diledüm ħāl dilile ol taş altındağı turābdan ħiṭāb geldi kim yā şeyḡ küstāhlık (4) eyleme
kim bu taş benüm hicem taşıdur ben dağı devrümde bir ulu sultānıdum ki anca şeyḡler
benüm devrānumda (5) meşāyih ‘ilminden kelimāt iderlerdi ve ni‘metüm yayup
eyyām-ı rif‘atımda ‘adlüm birle rāḡat olup Ĥaķķa (6) tā‘at iderlerdi ve nice biñ
sencileyin şeyḡe mescid yapdum niçün benüm hicem taşını alursın didi (7) ben dağı
yā Süleymān edeb idüp vaz geldüm andan soñra çünki tağa çıķdum diledüm ki ağaķdan
(8) şavmı‘a düzem emr eyledüm ki ağaķ keseler ol ağaķlardan ħiṭāb geldi kim yā şeyḡ
küstāhlık itmegil ve yañlış yola (9) gitmegil kim bu ağaķ benüm sāyebānumdur ben
şol sultānum ki devrümde ‘āleme ħükm eyledüm rub‘-ı meskūn heft (10) kişveri biñ
üç yüz kırķ dört cezīre mālını cem‘ eyledüm üzerümde muraşşa‘ sāyebānlar ķurılırdı
günde (11) iki nevbet kūs-ı sultānī urulurdi cihān ħalkı dergāhuma dirilürdi şimdi yā
şeyḡ turāb oldığısa (12) üzerümüzde bir ağaķ bitdi hem sāyebānumuzdur ve hem
ayaķlanmamağa bizi ayaķ başmamağa pāsubānumuzdur hem bağ-ı gülistānumuzdur
(13) üzerine ķuşçuğazlar ķonar ötdükçe üzerümüze döner ol murğlar nālişinden ve

Rabbine niyâz idüp ötüşünden (14) ola kim bize dağı Hâkdan rahmet ola diyüp rahmete intizâruz yâ şeyh var bir ağaç bul kim senün haqqı olmaya (15) bir turâb balçığı eylegil kim kimsenün turâb olmaya var bir taş bul şavmı‘a yap kim kimsenün hicesi (16) taşı olmaya bizi incitmegil diyüp yâ Süleymân baña hitâb gelürdi çünkim yâ Süleymân bu ‘âlemün türabın (17) ve taşın ve ağacın böyle kim gördüm ise kırk yıl tamâm ben dağı bir şavmı‘a yapmasına gezdüm ammâ kim bir taş bulmadum (18) ki bir şeyhün hicesi taşı olmaya bir turâb bulamadum ki Benî Âdem turâbı olmaya ve bir şecer bulmadum ki turâbında (19) şâhibi olmaya eyle olsa yâ Süleymân gördüm ki ‘âlemün hâli böyledür şavmı‘a yapmadum bu mağâraya gelüp maķâm (20) edindüm muķim olup tâ‘at eyledüm Hâlîķa münâcât kılup ‘ibâdet eyledüm didi çünkim Süleymân ‘aleyhi‘-s selâm (21) ol şeyhün sözini güş eyledi ‘ilmine taķsîn kılup dil ve cândan âferîn eyledi andan didi kim yâ pîr-i ‘azîz [16a] (1) gel benümle bile ol cân u dilden saña hîdmet kılansın hîdmetünü yerine getüreyim şeyh didi kim yâ Süleymân bir kında (2) iki kılıç bir iķlîmde iki sultân bir gönülde iki muhabbet şıgmaķ Hâķ Te‘âlanun hîdmetinden ğayrı hîdmet (3) ve anun maķremliğinden ayru maķrem baña gerekmez didi andan Süleymân ‘am eyitdi yâ Zâhid-i Fenâyi (4) Hâķ dergâhında maķbûl olmuş nefsünden bize naşîhat vire diñleyelüm diyiceķ pîr dağı naşîhat kılup (5) eyitdi ki yâ Süleymân naşîhatum budur ki Allâha lâyıķ ‘amel kılasın inna’llâhe ye’muru bi’l-‘adli ve’l-ihsâni⁴⁵⁹ mücebince (6) ‘adl ve dâdı elden kımayasın ve cihân milkinge ğarre olmayasın kim cihân fânîdür bâķî âķiretdür aña ğöre tâ‘at (7) idesın ve bir naşîhatum dağı budur ki bu Tedmür şehrini maķâm edinesın bir taķtgâhun bu ola zîrâ ki (8) hevâsı hûbdur nitekim halkını îmana da‘vet kıldun ümîzdür ki şehr-i Tedmürî dağı taķt edinesın ki dâ‘im (9) mübârek yüzünü ğörevüz elden geldükçe naşîhat virevüz diyüp vaşıyyet idiceķ Süleymân nebî naşîhatı kıbûl etdi (10) andan ğayr du‘âsın alup gitdi gelüp ğink-i İshâķa binüp Tedmür şehrine toğrı gitdi ve ‘afârîtler meliki (11) Kıntaķâr-ı ‘ifrît kırk biñ ‘ifrît ile ve dağı cinnîler re‘îsi Taķtaķuş cinnî elli biñ cin ile Tedmür şehrinden (12) kıdı ki Süleymân içün bir ‘âlî-serây yapalar ve tağdan şü getürelere ve mi‘mârlardan Pihuşâfet bin Ahî Lûd (13) begler begi ol serâyı yapılup tamâm olunca yedek üzerine tura ve Sem‘î bin A‘lâyı mi‘mâr dikdi dağı emr (14) itdi ki ol serâyı otuz ğünde yapılup tamâm ola bir rivâyet budur ki kırk

⁴⁵⁹ Kur’an-ı Kerîm, Nahl sûresi, 16/90: “Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.”

günde yapılup kaçır tamām (15) oldu ki naql-i Loḡmān budur ki toḡsan günde tamām oldu naql-i Eflāṭūn budur ki üç günde tamām oldu (16) şol tarīḡ üzere kim evvel bir havlı yaptılar toḡuz arış anı ve toḡsan arış yüksekliḡi var idi ve dört (17) mīl miḡdārı havlısınuñ dā'iresi var idi ve bir daḡı bu havlınuñ içinde yedi dürlü ma'ādinden yedi dürlü (18) kaçır yaptılar bir kaçır kendü dīvān-ḡānesi pīrūzeden müzeyyen etdiler ikinci kaçır Efrāsiyāb kıızı Gül-Çehre için (19) yaptılar yeşil zebercedden ve üçüncü kaçır Mısıır Sulṭānı Celāle'd-dīn kıızı için yaptılar deheneden ve dördüncü kaçır (20) daḡı aḡ billūrdan Tubba' bin Aşdaḡ kıızı cün ve beşinci kaçır ruḡāmī mermerden binā etdiler Süleymānuñ havāşları (21) turmaḡ için altıncı kaçır aḡ zebercedden binā itdiler ve bir mescid bünyād kıldılar ki yedi ḡubbesi var idi her biri [16b] (1) ḡubbe-i Hermāna beñzer ve içinde biñ kıızıl altundan ḡandīl aşdılar ve beş yüz cām-ḡitī-nümā aşdılar gelen giden (2) cemālin müşāhade itmek için ve yedinci kaçır daḡı yedi dürlü ma'adenden yaptılar ve içinde dürlü dürlü (3) hūnerler gösterdiler ḡā'im nā'im içi mūnaḡḡaş ve müzehheb ve müzeyyen lājiverdī ve her ḡubbenüñ ferşin daḡı yedi (4) dürlü āyīneleyin mermerden mülevven-i muḡaṭṭa' dā'ire pergār birle dürlü dürlü girihler çizdiler ve andan soñra (5) ol mu'azzam kaçırnuñ dīvārına perī naḡḡaşları ve cinnī muşavverleri taḡt-ı Süleymānı taşvīr etdiler şöyle ki (6) Ḥāzret-i Süleymān taḡt üzerine oturmuş biñ bir ümmet yetmiş iki millet yüz yigirmi dört dürlü şıfat (7) maḡlūḡāt serīr üzerine dīvāna tururlar Sīmurḡ ile ḡuşlar taḡt üzerinde sāyebān tutarlar ve insān daḡı (8) yirde şaf bağlayup ḡarşu dururlar ve andan soñra insān beglerine cinnīler ser-henglerine ve ehremenler (9) müşriklerine ayrı bir taḡtgāh yazdılar çizdiler

Nazm

Fā'ilātūn/ Fā'ilātūn/ Fā'ilātūn/ Fā'ilūn

Yaptılar bir kaçır-ı zībā ḡōş mu'azzam ol zamān

(10) Kim mişālin 'ālem içre görmemiş çeşm-i cihān

Diñle imdi vaşfin anuñ şerḡ ideyen cān ile

Līk virgil ḡōş şalāvat Muşṭafāya kāmrān

(11) **Neşr** Lokmān-ı Hākīm kavlince Tedmür şehrinün kaşrın ki yapıdılar cemī^c maḥlūḳātuñ serverleri çün sedirler (12) binā itdiler evvel on iki biñ enbiyā içün andan on iki bin evliyā vü etkīyā çün vüzerā ve ḥükemā ve ‘ulemā çün (13) ve on dört biñ dünyā pādşāhları çün ve andan şoñra cinnīler perīler ser-hengleri çün andan biñ (14) bir ümmet ser-neferleri çün her birinün ḳadd ü ḳāmetine muṭābıḳ yirler düzetdiler yılanlar evrenler re’īsi Şāh (15) Mārāndan ğayrı ve ḳarıncalar re’īsi Neml-i Kebīr mesnedinden ğayrı anlaruñ daḥı başḳa ḳāziyyesi vardur (16) gelecekdür yerinde inşā’a’llāh zıkr olacaḳdūr zīrā ki aşılḁa ol şehre şoñra Tedmür (17) didiler şol sebebden ki Ḥāzret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām Mūsā peygāmberün sekīnesin ḳomağ içün bu mescid binā (18) itmek dilese gerek kim mermer aşı olmaya topraḳdan yapıla pes ol yirün toprağın Süleymān begenmeyüp (19) diler ki dīvlere ḥükm idüp ğayrı yirden topraḳ getürde ammā ki ḳarıncalar re’īsi Neml-i Kebīr Süleymāna dise (20) gerek ki alan bu yirün altında südden aḳ ve mermerden kerpüci muḥkem bir topraḳ vardur buyurursan (21) yir altından çıkardalum andan ol mescidi yapuñ diyüp Neml-i Kebīr böyle didüğine biñ bir ümmet [17a] (1) ser-hengleri gülüşdiler eyitdiler ḳarıncanuñ ne miḳdārı var ki topraḳ taşıya mescid yapmağa kifāyet (2) ide didiler Neml-i Kebīr eyitdi bu gice leşkerüme emr ideyen şubḁa dek taşıduḳları topraḳ kifāyet itsün (3) diyüp ḳarınca ‘askerine ḥāl dilile tenbīh idüp ol aḥşāmın ğalbīr gibi yerleri delüp kırḳ kulaç (4) miḳdārı yirden ol aḳ toprağı çıkarup bir depe gibi yıḡdılar şabāḥ Süleymān Ḥāzreti gelüp gördi ki (5) ḥāk-i zemīn baṭnından ol ḳadar topraḳ çıkarmışlar ki bir ḳara tağ gibi yatur velī tebāşır toprağı gibi (6) aḳ bes ol depenün adını Tüdemür ḳodılar ya‘nī ki ḳarınca depesi demek olur bes ol topraḳdan mescid-i sekīneyi (7) yapıdılar adını Tüdemür ḳodılar henüz ol topraḳdan anda baḳiyye vardur ol cehetden ol şehriñ adına(8) Tüdemür dirler ğalaṭı Tedemürdür ve çünki Neml-i Kebīrün topraḳ götürdüğini görüp şeyāṭīñ nesline güç gelüp (9) anlar daḥı ḥāllü ḥāline göre birer nişān itdiler nenün gibi evvel biñ bir direk dikdiler (10) her diregün arası kırḳ adımdur ve her diregün üzerine kırḳ kulaç mermer oluḳ ḳodılar kim şı ol oluḳlardan (11) gelüp serāya aḳardı ve her diregün üzerini kırḳ arış idi ve andan şoñra Ḳıntaḥār ‘ifrītle Ca‘ca‘a dīv (12) Kendek dīv ve Dāser tekvīn bu dördi varup Heyhāt şaḥrāsına Süleymān bin Şaḥr-ı nār şehrinde dört ‘azīm (13) şumāḳī mermer direk götürdiler Tüdemür şehrine getürdiler iki diregi dīvān-ı Süleymān ḳapusınuñ iki ṭarafına (14) ḳodılar ve iki diregi daḥı ḥişār ḳapusınuñ iki ṭarafına ḳodılar ve daḥı ol şehre ḥişār yapıdılar ki sedd-i İskenderden (15) nişān virürdi

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Dīv ü cinnî çalışuban yapıdı anda bir hışār
‘ Āşīkuñ ‘ ahdī gibi muhkem be-gāyet üstüvār

(16) Nesr-i t̄ayir biñ yıl uça iremezdi o cine
Yıl yelüp o c̄ine anuñ geçmedi geçdi rūzgār

Ḳanda ḳi ḳa' rī melāya irdi yetdi sevr-i nūn
(17) Ḳullesi burc-ı ‘ alāya çıḳdı oldı ‘ arşa dār

Sedd-i İskender mişālī yapusıdı ḳat-ı berk
Ḳullesi burc-ı esedden düter idi yādgār

(18) Anca muhkem ḳal' a hergiz yapmadı dünyāda şāh
Ne hū hergiz yapacaḳdur bir emir-i tādār

Ḳışsa-i Şadā-yi Ker-i Kerm-i Çeres Ve Ḳışsa-i Süleymān ‘ Aleyhi ’s-Selām⁴⁶⁰

(19) Ḥakīm ḳavlince Süleymān Ḥazreti ‘ aleyhi ’s-selam Tüdemür şehrinde ḳaşr-ı ‘ ālī yapdururken bir gün ol zıll-ı ma' būd Süleymān (20) bin Dāvūd nübüvvet tahtına geçüp devletile otururdu vuḥūş u t̄uyūr mūr u mār çerende vü perende yetmiş iki millet yüz (21) yigirmi dürlü şıfat-ı maḥlūḳāt dīvān-ı Süleymāniye ḥāzır oldı ḥākī cānavārlar serir-i Süleymānide merkezli merkezinde [17b] (1) ḳarār itmışlerdi bülbül ü t̄urrāc ve ḳumrī vü hezār-destān ve t̄ūtī-i şeker-feşān daḥı laṭif āvāzelerle dillü dilince (2) Ḥālīḳa tesbīḥ iderlerdi Ḥazret-i Süleymāna du' ā ḳılurlardı bu eşnāda meger ki dāne t̄artıcı ḳuşlardan hezār-destān (3) ve süklün ḳuşı ve t̄urrāc ve keklik ve zerzūr ve ‘ aḳ' aḳ cinsi ḳuşlar gelüp tahtı pā öpüp tazarru' yerinde (4) t̄urup ḳanad ḳanada çatup yönlerin

⁴⁶⁰ Kerm-i çerestin sesinin hikāyesi ve Süleymān aleyhisselāmın hikāyesi.

Süleymāndan yaña dutup yan yana yelek yelege baş başa çatup şaf (5) bağlayup
turdılar dillerince alkış virdiler ki

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Didi atyār iy emīr-i ins ü cin u mūr u mār

(6) Şeh Süleymānsın tapuña bende halkı nā-geh var

Yetmiş iki millet ile biñ bir ümmet kamosı

İzn-i Hākla hīdmetüñe yüz sürer leyl ü nehār

(7) Tahtuñı hayl ü haşemle götürür göklerde bād

Rahtunı cinnī taşırılar yir yüzinde bī-şümār

Her seher Hākdan saña Tāvus-ı Kuds ider selām

(8) Her gice Keyvān Zühāl kapuñı bekler kāmkar

Her ne yire 'azm iderseñ feth-i devlet rehberün

Her ne yirde sākin olsañ 'izz ü devlet ber-ķarār

(9) Şubḥ-dem cāhuñ öper gökden güneş sürüp yüzün

Her gice şem' üñ yaķar ķandīl-i meh iy baḥtyār

Karşuña dīvān tatar şaf bağlayup hayvān kamu

(10) Üstüne kuşlar tatar şayvān felekde āşkār

'Adlün içre kimse hergiz çekmezüz reh-i sitem

Lîk ney efğân ider micmerde ‘ūd oda yanar

(11) Tâ kıyâmet pâydar ol devlet ile görme elem

Dostuñ olsun şād u hurrem düşmenüñ ğam-h’ār u zār

Neşr Hākīm kavlince kaçan ki (12) hubübât yiyen murğân cinsinüñ hōş nefesi Süleymân peygâmbere bu vech ile mantıku’t-ı tayrca du‘â kılıcağ (13) Süleymân nebî bunların feşâhatine melâhatine istihsân itdikden soñra su’âl kılup eyitdi ki iy murğân (14) zurefâsı ve atyâr ‘urefâsı cem‘iyyetünüze sebep ne ve şikâyet yirine tırdıguñuz cihet ne söyleñiz ki şikâyetünüñ (15) kimden idügin bilem inna’llâhe ye’muru bi’l-‘adli ve’l-ihsâni⁴⁶¹ mücebince dād u istād kılam diyicek mantıku’t-ı tayrca (16) kuşlar şikâyet kılup eyitdiler yâ nebîyya’llâh iy ‘âlem pādşâhı bizüm şikâyetümüz bir şeydendür ki ağustos (17) vaktinde Hâkkuñ emrile durur ağaca yapışup na‘ra urur velî eyle çağırur ki zehrelerümüzi çāk ve iy nice (18) hākî cānavarcuqları meskeninden kaçurup havf-nāk ider ‘ale’l-huşuş ki şol öyle ıssısında gün kubbe-i (19) felekde dikildiği vakt kuşlar ağaçlar etfâlîne konup karar idüp ve sâ’ir hayvāncuqlar ağaçlar gölgesine varup (20) ıssıdan kaçup bir zamān rāhat olmağa ārām idüp uykuya varup ‘âlemden ferāğat itmege nefes heves edicek (21) anı görüz ki ol şikâyet böcegüñ ki adına kerm-i çeres dirler çır çır çağırur eyle öter ki gözlerimize uyku [18a] (1) getürmez ve rāhat olup kuşları ağaçda donadup hayvāncuqları ağaç gölgesinde yaturmaz huşuşâ ki āvâzı (2) dağı kaçıdır şanma ki yâ nebîyya’llâh bülbül tırrâc gibi faşîhdür bu ‘aceb ki hîç diñmesi yok illâ ki şehergâh diger (3) kuşlar hāllü hālünce Hālîkı tesbîh iderler ve bir ‘aceb dağı bu ki bir yirden ki ağaca yapışmışdur ber-kararı sâbık (4) ayakların muhkem başup apışmışdur hîç bir yire gitmek ol arayı terk itmek istemez ve ne yatup (5) uyur ve ne yürüyüp yer içer

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Böyle diyüp etdi kuşlar çok şikâyet ol zamān

⁴⁶¹ Kur’an-ı Kerîm, Nahl sûresi, 16/90: “Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.”

Nevha kıllup inleşürdü ‘arz idüp hâlin ‘ayân

(6) Şeh Süleymân güş idüben key ta‘ accüb eyledi

Dinle imdi kışşa n’olur vir şalâvat şâdmân

Der-Beyân-ı Âvurden-i Şadâ Ker-Kerm-i Çeres Be-Dergâh-ı Süleymân ‘Aleyhi’s-selâm⁴⁶²

(7) Hâkîm kavlince hubûbât yiyen kuşlar tâ’ifesi cırlayıkdan bu vech ile şikâyetler (8) edicek Süleymân Hâzreti eyitdi yâ murgân cinsi busız şikâyet itdügünüz cânavar kanatlu kuş mıdur perende (9) gibi veyâ otlayıcı vuḥuş mıdur çerende gibi veyâhüz ḥākî cânavar mıdur cevâb virüp murgân eyitdiler ki yâ (10) nebîyya’llâh cânavardur egerçi kanadı daḥı var perendedur velî şu çekirge mişâlinde uçabilür ki (11) bir ağaçdan bir ağaca kona ve ammâ ki nafaḳası talebinde degül ne çerende gibi otlayıcıdur ne perende kuşu gibi (12) dâne dâne yeyicidür ve ne sâ’ir ḥayvân gibi şu içey yılda kırk gün çağırmağ ile tâbistân vaktinde ḥoş geçer egerçi ki (13) çekirge gibi ziyânkâr degül velâkin âvâzından mesnedinde bir kuş râḥat degül

Nazm

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(14) Luṭf idüben yâ Süleymân anı sâkin eylegil

Ḥışm kıllup aña hem dilince bir dem söylegil

Yâ budur ki ḥâmûş olup tuta sözüñ cırlayık

(15) Ne ḥû cırçır öterise cûdın eyle ḥâkigil

Neşr Hâkîm kavlince Süleymân Hâzreti kuşlaruñ şikâyetin işidüp (16) Hüdhüde emr itdi ki varup cırlayıkı Hâzreti Süleymâna da‘vet idüp getüre pes Hüdhüd tâc-ı peyki başına alup (17) hırḳayı egnine şalup yanın kıçın egüp icâzet-i Süleymân birle kanatçuğın açup uçup gitdi bu taraftan Hâzret-i (18) Süleymân ‘aleyhi’s-selâm

⁴⁶² Kerm-i çeres sesinin Süleymân aleyhisselâmın dergâhına ulaşmasının îzahı.

Loḳmān-ı Hākīme su'āl itdi ki yā ḥakīmü'z-zamān bu kerm-i çeres ne nesnedür ki kuşlar (19) anuñ āvāzından incinüp baña şikāyet etdiler Hākīm cevāb virüp eyitdi ki yā nebīyya'llāh bu kerm-i çeres (20) bir cānavardur ki sâ'ir ḥayvān üzerine yidi vech ile ḡarā'biātı vardur Hāzret-i Süleymān didi ki nite Loḳmān-ı (21) Hākīm eyitdi yā nebīyya'llāh evvel 'acā'ibi budur ki cemī' ḥayvānāt şu içer ol içmez ikinci 'acā'ibi budur cemī' cānavar [18b] (1) ḡidā ile ḥayāt bulur illā ki kerm-i çeres hīç nesne yimemek ile ḥayāt bulur revḥāniler gibi üçünci 'acā'ibi budur ki cemī' cānavar (2) dünyāda bir kerre toḡar ammā ki bu kerm-i çeres iki kerre toḡar evvel böcek gibi yirde тұrur yürür soñra (3) ol ḳabıḳdan çıkup çekirge şüretinde uçar dördünci 'acā'ibi budur ki cemī' ḥayvānāt āftāb ḥarrından (4) za'īf düşer ve aḡustos ıssısından gölgeye kaçır içmege şu taleb ider ammā ki kerm-i çeres ıssıda gölgeden (5) kaçır güneşe muḳābil ıssı yirde oturur ol cehetdendür ki şovuk yüksek yirlerde olmaz sevāḥilde alçaḳ yirlerde (6) olur ve aḡaçlarda daḥı ṭabī'atı şovuk aḡaçda donamaz nitekim söḡüt aḡacı āb-ı revān perverdesi oldıḡı (7) ecilden ṭabī'atında şovukluk oldıḡı cehetden söḡüt aḡacında ḳarār itmez daḥı ötmez beşinci 'acā'ibi bu ki (8) cemī' cānavarlaruñ baḡrı baḡırsuḡı var bunuñ içi ḳovuk hemān bir neşv ü nemāsı var altıncı 'acā'ibi bu ki cemī' (9) cānavaruñ nefesi alup virmesi zāhir şadāsında 'aded-i nefes ma'lūm illā ki bu kerm-i çeresuñ degül yedinci 'acā'ibi (10) bu ki cemī' maḥlūḳātuñ biñ bir ümmetüñ ḥalkını ve ibtidāneden derdüñi ma'lūmdur ve illā ki kerm-i çeres ibtidāneden (11) derdüñi ma'lūmumuz degül yā nebīyya'llāh ḡāyet keremdür ki kerm-i çeresi getürdesin ve dilince aña şorasın (12) görevüz ibtidāneden dururmuş ve bu şürete neden girmiş ve müddet-i 'ömri ne miḳdār imiş ve ıssı sevdüğine (13) sebeb ne imiş ve şovukdan kaçduḡına cehet ne imiş tā kim ḥaḳīḳatı ḥālī bilevüz

Nazm

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

(14) Böyle diyüp anda Loḳmān ibn-i 'Ād

Minnet itdi Şāh Süleymāna ziyād

Diñle imdi ḳışsa nedür yār-i cān

(15) Vir şalāvat Muştafāya ḥōş-nihād

Neşr Hâkîm kavlince Süleymân Hâzreti Lokmân ile söyleşmekde ammâ ki (16) bizüm kışşamız ez-ân cânib Hüdühde geldi ki çırlayıka gelüp bilüp gördi ki cır cır çağırıp feryâdlar (17) koparur şöyle ki âvâzesinden zehreler çâk olur ağaç sâyesinde olan böcücükler ve kelebecükler ve ‘ufûnatdan (18) düriyen sinecükler meleḥ mûr ile sercümlesi incinüp âvâzından aña nefrîn iderler ammâ ki kerm-i çeres ötüp cûşa (19) gelüp öyle şanur ki işiden aña taḥsîn ider kaçan ki Hüdüh nazarına geldi daḥi dilince selâm virüp (20) Süleymâna da‘vet itdi kerm-i çeres nazar kılup Hüdühdün başında tâcını ve egnindeki alaca kisvetini (21) ve dilinde melâḥatını ve feşâḥatını görüp dinleyüp daḥi dönüp eyitdi ki iy kisvet uğrusı sözün [19a] (1) budur râst toḡrusı bu kırk günlük ‘ömr için ki bir laḥza zıkr-i Hâḡdan ḡâlî olmayup ötsem gerek (2) müddet-i ömr tamâm olunca emr olan şükr-i Hâḡḡı edâ itsem gerek Benî Şeyḡ Baḡdî gibi tâc u ḡırka geyüp gelüp kime (3) da‘vet idersin bilmezem Süleymânı ve Süleymânı fark kılmazam zıkr-i Hâḡdan tecâvüz itmezem dünyâ beglerinün ḡidmetine (4) varup gitmezem benüm iḡtiyâcum Süleymân katında yokdur ki varam anuñ eger iḡtiyâcı var ise baña gelsün (5) ki baña iḡtiyâcı var imiş didi

Nazm

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

Şeh Süleymân olsa geysen’olur tâc

Pâdşahlardan kamu alsa ḡarâc

(6) Çün benüm muḡtâcım aña yok durur

Kul olam aña virüp milk ile bâc

Neşr Hâkîm kavlince ḡazaba (7) gelüp şiddet-i nefis ile kerm-i çeres böyle diyicek Hüdüh eyitdi iy bed-baḡt niçün ḡaddüne lâyıḡ söz (8) söylemezsin da‘vet olan yire varmazsın seni da‘vet itdügüm bir peyḡamberdür ki biñ bir ümmet (9) emrine me’mûrdur ve bir melik-i zamândur ki cemî‘ dünyâ pâdşehleri ḡükmine maḡkûmdur (10) biñ bir ümmetün dillerini bilür her birisile kelecı kılur seni daḥi da‘vet itdüğünden murâdı bu ki senünle (11) kelimât idebilmedüğün bildüre diyicek kerm-i çeres cevâb virdi ki yâ Hüdüh benüm bildüğüm baña yiter (12) şol Allâhuñ medḡine meşḡülem ki sâ’ir ḡayvânlar gibi beni şu içmege muḡtâc itmedi ve ta‘âm yimege iḡtiyâc (13)

komadı kırk gün ‘ömür viridi şükrini edā itmege andan dünyāyı terk kılup tebdīl vaṭan itmege (14) baña iğvā virüp qarşu ṭurma eger beni da‘vet iden Ḥaḳ peygāmberi ise varıcaḳ ḥaber vir ki bizi zıkr-i Ḥaḳdan (15) yıḡmasun ḥidmetine da‘vet kılmasun Rabbümüñ zıkrinden ḡayrı emri ḳabūl itmezem diyüp cevāb vericek (16) kerm-i çeres dilince zıkr-i Ḥaḳḳa meşḡul oldı Hüdhüd melūl maḥzūn dönüp Ḥazret-i Süleymāna gelüp mantıḳu ’t-ṭayrca (17) selām virüp Süleymāna kerm-i çeres ḥalinden ḥaber viridi Ḥazret-i Süleymān işidüp ta‘accüb itdi andan (18) dönüp Loḳmān-ı Ḥakīme Hüdhüdüñ ḥaberin söyledi Ḥakīm cevāb viridi ki yā nebiyya ’llāh efḍal budur ki (19) ḥink-i İshāḳa süvār olasın seyr iderek kerm-i çeres üzerine varavuz keyfiyet ḥāline muṭṭali‘ olup (20) görevüz diyüp ḥaber vericek Ḥazret-i Süleymān ‘am bismi ’llāh diyüp yerinden durup ḥāşlar ile Nāşen peygāmberle (21) ve Ḳāz peygāmberle Evyāşer peygāmberle ve Āşaf bin Berḥıyā ile fi ’l-cümle Benī İsrā’ıl on iki sıbtınuñ [19b] (1) ‘uleması fuzulāsı birle raḥş-ı raḥşāna süvār olup tenhā gelüp kerm-i çeres oldıḡı dıraḥtistān içine girdiler (2) ve cennetden çıkan ṭāvus ile dāne yici ḳuşlar daḡı Süleymān üzerince ḳanad⁴⁶³ açışup uçuşup biri birin geçişüp (3) gelüp ḥavāş-ı Süleymānī ihāṭa kılup ba‘zı yir yüzinde ba‘zı ağaḳlar başında ḳonuşdılar ammā ki ser-cümlesi bunlarını (4) Süleymāndan yaña dönüşdiler tā göreler ki Dāvūd oḡlı Süleymān ile kerm-i çeres ulusına kelimāt ider ve daḡı kerm-i (5) çeresden şikāyete gelen ḳuşlar ne vech ile şikāyet ider

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Cem‘ oluban ḥalk-ı ‘ālem ne ki var bir cüvān

(6) Şeh Süleymān Ḥazretini itmek ister imtiḥān

Diñle imdi bu ‘acā’ibden ḡarā’ib ḳışşayı

Şerḥ ideyen vir şalāvat Aḥmede ammā şādmān

(7) Neşr Ḥakīm ḳavlince çünkim Süleymān ḥink-i İshāḳa süvār olup kerm-i çeres qarşusına ki geldi at başın (8) çeküp ṭurdı naḳar kılup gördi ki melaḥdan büyük illā ki

⁴⁶³ Metinde şeklinde yazılmıştır.

hilkati aña beñzemez bir dırahtuñ nihāline (9) yapışup eyle feryād idüp çağırur ki zehreler çāk ider ve bir mertebede şāzılığ ile āvāz ider ki şanasın ki (10) şadāsı qalbi ferañnāk ider andan Süleymān dilince su'āl itdi ki iy feryād idici melaḥ hey'et böcecük (11) ve iy feryādına sā'ir ḥayvānat feryād edici cānavarcuḥ bu ne feryād maḳāmıdır eger ki dilüñce Allāhu Te'ālāya (12) tesbīḥ iderseñ göñülden daḥı tesbīḥ olur zīrā ki zıkr dilden qopar şol dil ki naẓargāh-ı Ḥaḳdur her (13) ḥayvānda miḳdārına göre bir qalbi vardur ammā ki bu āvāze ile feryād idüp çağırmaḳ civāruñda olan (14) sā'ir ḥayvānları incitmek ne lāzım senüñ göñülden zıkrüni ḥōd ol semī'ullāh işidür ki 'ālim-i ḥafiyātdur (15) sāmi'ü'l-eşvātdur

Nazm

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

On sekiz biñ ḥaḳ-ı 'ālem göñli içinden geçe rāz

Cümlesin bilrüz ki 'allāmü'l-guyüb ol ser-firāz

(16) Şol şeb-i tārīk içinde işiden mūruñ sözün

Nālišüñ işitmeyemi itmesek tesbīḥ āvāz

Neşr Lokmān-ı Ḥakīm qavlince (17) bu vech ile naşīḥat kılup kerm-i çerese Süleymān Ḥazreti böyle diyicek kerm-i çerese daḥı naẓar kılup gördi ki bir (18) yüzi nūrlu peygāmbere şıfatlu tālī'ī qutlu dili feşāḥatlu sözi melāḥatlu 'ibādetlū kimesne bir nice kişilerle (19) üzerine gelüp tırur ve dilince kendüye şadāsından nidāsından ḥaber şordı ta'accüb idüp çevre yaña baqıp gördi ki (20) gök yüzini kuşlar qaplamış qanad qanada çatup yelek yelege vurup baş başa çatup tırurlar ba'zı ağaqlar budaqında (21) ve ba'zıları qanad açup uçup pervāz iderler ol muḳaddem gelen Hüdhüd daḥı bir ağaqlar budaqına qonup yönüni [20a] (1) Süleymāndan yaña dönüp tırur başında tāc egninde ḥırqa pes kerm-i çerese 'ilme'l-yaḳīn bildi ki bu kendü ile gelüp (2) kelimāt iden Süleymānū'z-zamāndur andan kerm-i çerese qırıldıyı qoyup ḥissin başına derüp yönüni Süleymāndan yaña dönüp eyitdi (3) ki iy ādemoz-zād şol atası milğine qanā'at etmeyüp 'Arab vilāyeti ḥarcine kifāyet itmeyüp Allāhu Te'ālāya niyāz idüp daḥı (4) milk taleb iden taḥtgāḥı Mışırgāḥ Ḥaleb iden taḥtını gökdeki eser yile götürden ve raḥtını dīv-i cinne (5) taşından kendüye ḥidmet itdüren Süleymānū'z-zamāndur biñ bir ümmete

hüküm iden hâkân-ı cihân ol tama' dâr (6) sultân didükleri hazretüñ midür ki ben za'îfe
 Hüdhüdü gönderüp da' vet itdün varmaduğum çün kîn tutup (7) üzerüme gelüp yürtdün
 diyüp Hazret-i Süleymâna 'itâb idicek gâyet muẓtarib olup cevâb virdi ki (8) viy kerm-
 i çeres iy za'îf cānavarcuḡ egerçi ki cismün yumuşak mūma beñzer velākīn dilün âteşi
 tutuşup (9) delīl gibi cigerler yakıcı haber virürsin senün ayağuna geldüm ki senünle
 kelimât idüp ahvālüne muṭṭali' olam (10) ve saña teniyye çağır diyü naṣīhat itdügüme
 ne kaçırsın ki Hâḡ Sübhānehu ve Te'ālā 'arş-ı 'azīm ki yaratdı eyle (11) 'arş-ı 'azīm
 ki on sekiz biñ gün küresi vardır eyle gün küre ki her bir gün kürede on sekiz biñ (12)
 'âlem mevcüddur ve her birisi ancılayın 'âlemdür ki bu rub'-ı meskūn 'âleminden
 vâsi' dūr pes 'arş-ı 'azīm (13) bu 'azamet ile 'izzet haşemet ile kendüzin bir nefes
 gördüğü çün Hâḡ Sübhānehu ve Te'ālā Celle Celāluhu ve amme nevāluhu (14) hışm
 ile hışm nārından bir ejdehā yaratdı tokuz kat 'arş-ı 'azīm koşadup qarın içine aldı
 ancılayın 'azīm (15) ejdehādur ki yedi kat ṭabaḡa-i cehennem anuñ iki dişi içindedür
 'ale'l-ḡuşuş ki yetmiş biñ başı vardır (16) ve her başında yetmiş biñ ağzı vardır ve
 her ağzında yetmiş biñ dili vardır ve her dili yetmiş biñ luḡatıla (17) Allāhu Te'ālāya
 tesbīḡ ider hāl budur ki ancılayın ejdehā eger ki bir kez ağzın açup Allāhu Te'ālāya
 tesbīḡ (18) eylese cemī' ḡalkuñ zehresi çāk olaydı Allāhu Te'ālānuñ ḡulları
 incinmesün diyü zıkr-i Hâḡḡı göñli (19) içinde ider imdi yā kerm-i çeres ve iy za'îf
 cānavar bundandır ki bu kadar cūşa ile ve bu kadar ḡadd ü ḡāmet ile (20) ḡıyāmet
 ḡoparur ve āvāze vü eşvāt ile gücüñ varduḡça çağırasın ve civāruñda olan ḡuşḡuḡazları
 ve cānavar (21) cuḡları rāḡat itmeyesin senden baña ṣikāyete geleler ve bir daḡı
 eydürsin ki milk ṭaleb itdün ṭaleb [20b] (1) itdügüm benüm 'ilimdi memleket degül idi
 ammā ki Allāhu Te'ālā kemāl-i kereminden cemī' maḡlūḡātın dillerin bildürdi (2) ve
 cemī' 'ümmeṭlerün envā' in baña fermān ḡıldı tā ki senün gibi dil-āzāra ḡaddini
 bildürem ṣavt-ı ṣiddetinden incinen ḡayvānlar (3) rāḡat āsüde ḡılduram ḡaçan kim bu
 vech ile Hazret-i Süleymān zamān diyicek kerm-i çeres 'itâb-ı Süleymānı işidüp daḡı
 (4) cevâb virüp eyitdi ki yā nebīyya'llāḡ benüm ne miḡdārum var ki beni baña
 bildüresin nihāyeti kırḡ gün 'ömrüm var (5) benüm bu ṣavt ile feryād itdügüme iki
 vech vardır evvel bu ki civārumda yakın olan ḡākī cānavarcuḡlara (6) ve ḡurbumda
 vāḡi' olan hevām cinsine ki mūr u zübāb u zenbūr aṣlıdur dimek isterin iy Rezzāḡuñ
 rızḡın yici (7) za'îf ḡullar ol sizi yokdan var iden ḡālīḡı ve size rızḡ muḡadder iden
 Rāzīḡı zıkr itmek ardınca olañ (8) birliğine ṣehādet idüp ṣūkr itmekde te'ḡīr itmeñüz
 ki furṣat elden geḡer cihân milkine ḡadem baṣan (9) yine bundan tiz geḡer ki vefāsuz

cihânı bir köprüye beñzer gelen tez göçer yâ meşelde ten sünükden bir kafeşdur (10)
tūtî cānuñdur ki kafaş üşense murğ uçar

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Furşat elde var iken Hâk şükriñi siz eyleñüz

(11) Dilüñüzce ol Hudâyı zıkr idüben söyleñür

Zıkr-i Hâkdan ğāfil olmak tâ bulasız kurb-ı Hâk

Zıkr-i Hâkuñ hūnı birle cānlaruñuz toylañuz

Neşr (12) Hâkîm kavlince andan Süleymân Hâzreti 'am su'âl idüp eyitdi ki yâ kerm-i çeres niçün şu içmezsin ki Hâk (13) Te'âlâ şuda menfa'at çok kômışdur huşûşâ ki mecmû' şecerātüñ ve şemerātüñ ve nebātātüñ ve hayvânātüñ (14) hayâtı şu iledür ve mine'l-mâ'i külle şey'in hayyin⁴⁶⁴ cevâb virüp eyitdi ki yâ Süleymân şuyı anuñ için içmedüm ki (15) Nûh peygâmbere kavmini helâka virüp ğarķ etmişdür henüz taşup sîl olup vilâyet ğarķ (16) itmekden hâlî degüldür yine Süleymân su'âl etdi ki yâ niçün sâ'ir atyâr gibi ve çekirge gibi (17) uçup bir yire göçüp hubûbât yimezsın yir yüzinden dâne dirmezsin cevâb virdi ki yâ nebîyya'llâh (18) anuñ çün yimezem ki hubûbātüñ efđali buğdaydur Âdem-i Şafî yedi uçmağdan sürüldi baña (19) dağı hōş gelmez ki hubûbât yiyem ve bir dağı bu kim yidüğüm hubûbât haķķı 'abd ola 'azāba (20) müsteħaķ olam andan yine Süleymân eyitdi ki yâ niçün bu 'âlem milketde yimek içmek qabûl itmedüñ (21) cevâb virdi ki yâ nebîyya'llâh yimek içmek ğidâ-yı nefsdür nefsüñ muķtezāsın gözledüğüm ikiden hâlî [21a] (1) degüldür yâ helâluhâ hisābu yâ harāmuhâ 'azābu⁴⁶⁵ yine Süleymân Hâzreti su'âl itdi ki yâ niçün bu cihân serâyında faşl-ı (2) bahârda bülbül gibi gibi ötmeyesın ağustosda şol ğāyet ıssı günlerde ötesin ve gice şovuşında sâkin (3) olasın ve dağı yüksek yirlerde qarâr dutmayasın ve alçaķ sevāhîl yirlerde mütemekkin olasın cevâb virüp (4) eyitdi ki yâ nebîyya'llâh bu su'ālüne iki vech ile cevābum var evvel budur ki vaķtî ki Allāhu Te'âlâ yirleri gökleri

⁴⁶⁴ Kur'an-ı Kerîm, Enbiyâ sûresi, 21/30: "İnkâr edenler, göklerle yer bitişikken, bizim onları ayırdığımızı ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?"

⁴⁶⁵ Ey helâli mükâfat olan ve ey haramı azap olan.

(5) yaratdı yüce tağları kendüyi görüp baş felege kaldurup eyitdiler ki Hakkıñ varlığı bizdedür yir (6) alçağına nisbet deryā ğarqından emīnüz ve bir dağı küre-i nesīme yakınuz hevā-yı laṭīf ve me‘ vā-yı keşf bizde (7) ve bārān rahmeti ve şehāb ğanīmeti başumuz tācıdur diyüp ğurūra varınca ‘Arafāt tağı Mekke milkindedür (8) kendüye yerinüp tağlardan alçağ olduğına bunlara nisbet itdi ki yā Rabbü’l-‘ālemīn beni tağlar içinde (9) hōr haķır yaratduñ kāmētüm ise alçağ mīkdārum biraz yüce yir mişāli toprak İlahī baña bir şeref vir (10) bu alçaklıkdaki yüce tağlardan ‘izzetüm ziyāde ola diyüp münācāt idicek kāḍīye’l- hācāt ki Allāh vāḥid (11) melā’ike medḥine ḥāmid felekler tā‘atine kā’im sāciddür ol zamān ki tūfān-ı Nūḥ oldı gemisi (12) gelüp ‘Arafāt tağında karar kıldı kudretü’l-lāh şöyle vāķi‘ oldı ki cemī‘ yüce tağlarıñ depesinde (13) deryā-yı tūfān kırk arış yüksek idi ammā ki ‘Arafāt tağınıñ üzerinde yedi arış yüksek idi (14) zīrā ki emr-i Hakk ile müvekkel-i cibāl-i melā’ike celāl ‘Arafāt tağını yirden yukarı kaldurmışlar ammā ki ‘Arafāt (15) tağı alçaklığına bakup ḥāl dilile eydürdi ki İlahī benüm alçaklığıma bakma sā’irüñ tağlarıñ yüceligine (16) nazar kıılma ‘ināyet it ki Nūḥ nebīnüñ gemisi benüm üzerüme gelüp karar ide çünkü kūh-ı ‘Arafāt münācāt-ı Hakkı (17) tekrār kıldı du‘āsı müstecāb olup Nūḥ gemisi gelüp anda karar kıldı zīrā kim nazargāh-ı Hakk alçak (18) gönüldedür

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Diñle senden saña yine bir naķıl

Qıla aḥsen işidüp ehl-i ‘aķıl

(19) Gönlüñ alçağ dut ki aşluñ oldı ḥāk

Līk ḳalbüñ eyle şāfī tābnāk

Halkı terk it isteyüben ḳurb-ı Hakk

(20) Qıl riyāzet birle nefsi vehmnāk

Kışsa-i Rüstem Ve Ceng-i Ğazbân Şâh⁴⁶⁶

Hakîm kavlince Süleymân Hâzreti bunda çırlayıkla kelimât itmekde ammâ ki (21) bizüm kışsamuz ez-ân cânib Rüstem-i Tehemtene geldi nite ol zamân ki Zâl-i Rüstem muî⁶ itdi ki beglerle gemilere [21b] (1) girüp Edünyâ bin Dâvûd ile getürmek için deryâ seferin kıldı ki getdi Allâha tevekkül kılup ‘azm-i Edünyâ itdi kaçan ki gemiye girüp (2) Zelzâl-i Ekber aşasından ki gitdiler üç gün yel ile yürüyüp dördüncü gün şayyâdlar deñizden bir cânavar şayd etdiler (3) götürüp Rüstem nazarına iletdiler nazar kılup gördiler altı başı var bir başı ayu balığı başı gibi ikinci başı ħinzîre (4) üçüncü başı gāv-ı bahrî başına dördüncü başı nehenge beşinci başı fîl-ser altıncı başı beşer-ser ammâ bâķî endâmları balığa (5) beñzer ġāyet büyük bir ‘aceb daķı bu ki karnı altındaķı pulları aķ ruġām gümüşe beñzer ammâ ki arkasındaķı (6) pulları kıızıl altuna beñzer ve bundan ‘aceb biri bu kim her bir yelpazesi kıuyruķı eyle kıırmızı renkdür ki (7) yāķût-ı rummāniye beñzer andan ‘acebter budur ki âdem-ser başından oġlan aġlar gibi āvāze virür (8) ve neheng-ser başı ile aġız açup añrar ve ħinzîr-ser baş ile ħortlar ve pîl-ser baş ile na‘ra urur (9) ħurûs-ser baş ile ayu gibi gümrenür ve gāv-ser baş ile bağırup Rüstem görüp şāni‘ üñ şun‘ına āferîn itdi (10)

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

İtdi taķsîn şāni‘ üñ şun‘ına Rüstem key çehān

Didi gör bir kaçre şudan ne yaradur müste‘ān

(11) Kārgāh-ı fıtrata eyle nazar taķķıķ pes

Şun‘ı şāni‘ ola saña tā ‘ayān işbu zamān

Neşr Hakîm kavlince ol gün daķı (12) yıl ile yürüyüp gün kıubbe-i felege dikilince nā-gāh bir ‘azîm cezîre görüñdi Rüstem Kıaytaķün re‘îse su‘āl (13) itdi ki bu görinen nice cezîredür cevāb virdi ki bunda bir pehlevān pādşāh vardur adına Ğazbân-ı Büzürg (14) dirler biñ altı yüz yaşıñdadur toķsan toķuz arış kıadd ü kıāmeti var Merriġ ü Keyvān gibi heybeti var yiri göķü (15) tolaşup kıarın altına alan ejdehā gibi kıuvveti var kimse

⁴⁶⁶ Rüstem’in hikâyesi ve Ğazbân Şah ile savaşı.

anı erlikde başmış degüldür ve biñ altı yüz (16) oğulları var oğul oğulları iki yüz dahı kırk dört nefer pehlevān olmışlardur ve bunuñ qorqusından bu (17) atada kuş uçmaz

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Buncılayın bir behādur ser-firāz

‘ Ālem içre kim görüpdür öz az

(18) Bu ataya çıkmağa kılma heves

Kim anuñla Merrih itmez karsār

Neşr Hākīm kavlınce Qaytaqūn (19) re'īs böyle diyicek Rüsteme gāyet güç gelüp eyitdi yā re'īs dīvden periden yedi başlu ejdehadan ol (20) Büzürg dahı ziyādemoı oldu kim ben andan qorqup atasına varmayam böyle diyüp gāzab kılup re'islere (21) yelken çevirdüp dümeni cezireye toğrı tutdılar ‘ākıbet gelüp kenāra yitdiler nazar itdiler gördiler ki [22a] (1) şimālī cānibinde ‘azīm kūhistān var şöyle ki kūh-ı Elbürzde nişān virür ve bir dahı deryā kenārında (2) bir ‘azīm qal‘ası var yedi qat burc u bārūsı muhkem çevresi şehir-i mu‘azzam ve şehriñ etrāfı gülüstān (3) büstān naqlüstān nārincistān türuncistān yer yer āb-ı revānlar çayır çemen arasında ırāqdan Rüstem-i Zāl-i (4) Ekberle ve Cebbār-ı A‘zamla danışdılar iş soñun şanıdılar ba‘zı eyitdi limongāhdan çıkalum şehri (5) hemān sāt alalum cān u dilden ceng idelüm ba‘zı eyitdi bu Gāzbān-ı Büzürg gāyet ulu pādşāh (6) añılur ve hem pehlevān zālīm-i gümrāh añılur bunlaruñla ibtidā cenge başlamak olmaz evvel bir dīl alalum (7) görelüm ne miqdār leşkere güci yeter ve pādşāhları qandadır bize gereği budur ki bir kenāra (8) çıkup ordu qurup gemilerümüz yanında oturavuz bir dīl ele getürüp görevüz ki haber ne virür (9) aña göre ‘amel idevüz diyüp Cebbār-ı A‘zam söz ile gelüp kenāra çıkdılar gemilerine lenger şalup (10) Zelzāl-i Ekberi baş qoyup beş biñ er ile gemileri bekçi qodılar ve Bürzīn-i Cihān-sūzı biñ miqdārı (11) erle qaravula çıqdılar ve dīl almağa gönderdiler ammā şöyle yasaq itdi ki hiç kimesneyi incitmeyeler andan (12) sipāhiler gemilerden çıkup ordu bāzār qurup Rüstem için mehterler dahı bārgāhlar ü büngāhlar hārgāhlar (13) qurdılar sāyebānlar ve serā-perdeler qaldurdılar Qahramān-ı Qātil kürsisine dīvān-hāne içinde qodılar (14) Rüstem-i Tehemten geçüp oturdı sağ tarafında

Zelzāl-i Ekber ve şol tarafında oğlu Ferāmezd oturdı (15) ve karşusunda altun gümüş şandallar qodılar ol ki şandala Qārūn-ı Pīl-ten geçüp oturdı ikinci şandala Gīv-i Tīg-zen (16) geçüp oturdı üçünci şandalda Güderz-i Tīg-ı endāz dördünci şandalda Bürzīn-i Şaf-şiken geçüp oturdı andan (17) Nākūr-ı Bey-ğū ve Hāmān Bī-Āmān geçüp oturdılar ve andan soñra sekine-i Mūsāyı dañı ‘ izzet ile gemiden çıkar (18) dılar zıkr-i tesbīh ile getürüp kıble cānibinde qondurdılar üzerine yeşil atlasdan kırk dört altun direk (19) bir mescid için dīvān-ñāne qurdılar Eş‘iyā peygāMBER ‘aleyhi’s-selām mihrāb yirine seccāde şalup geçüp oturdı (20) ve biñ iki yüz ‘ulemā ve dañı zamān-ı kumelā ve fuzulā sekine-i Mūsāyı ihāta kılup oturdılar Allāhuñ birliğine (21) tesbīh ü tehlīl kılup geçmiş ve gelecek mürsel peygāMBERler ervāñına şalavāt getürdiler ve bu yañadan dīvān-ı [22b] (1) Rüstem dañı tırdı elli sekiz biñ āhen-pūş sipāhī terkeş içine qoyulmuş ok gibi ayağın tırup yan yana (2) virüp dīvān-ı Rüstem tırdılar ve on iki biñ qal‘a-güşāy pehlevānlar yir yir pūlād kürsīler üzerine (3) oturup gürzlerine ellerin urdılar andan Rüstem işāret itdi ħūn geldi yenildi içildi andan yetmiş yedi (4) serdiyeler yirlü yirinde tırup bezm qurup oturdılar meclis āletin ilerü getürdiler dört yüz kırk dörd zerrīn- (5) kemer qullular bādeye el urdılar yāqut-ı rummānī birle pür kıldılar altmış altı altun quşaqılu serv-qadd gonca tıtaqlı (6) gül yañaklı sīm-sāq sāqīler ayağ üzere tırdılar la‘lin ayaq zerrīn-şāğraqı ol gümüş bilekli (7) mañbūb sāqīler seyyārleyin şağ şol seyr kılup pehlevānlara serverlere şarāb yerine qūt-ı revān (8) şundılar ve sāzendeler çeng ü qānūnı ve berbūt erğānūnı ellü eline alup zañme çalup sāzendeler gūş-māl (9) virüp qopuzlarıñ qulaklarıñ burdılar ve defler yüzine tapanca urdılar gūyendeler dile geldiler bülbul qumrī (10) mişāl elñān-ı Dāvūdī kıldılar meclis-i Rüstem-i Dāstānı bezm itdiler yidiler içdiler ‘alā-rağm-ı rüzgār ħoş geçdiler (11) Rüstem bunda yimekte içmekte Bürzīn-i Cihān-sūz biñ er ile qaravul tırmağda ammā ki bizüm (12) kışşamuz ez-ān cānib Ġāzbān-ı Büzürge geldi ki tañtgāhında oturup biñ dört yüz oğul (13) oğulları ve torunları oturup meclis qurup ‘ıyş iderken deryā gözcileri gelüp ħaber virdiler ki (14) yā melik-i kūhistān ġāfil mebaş ki yetmiş seksen pāre ulu gemilerle bir ‘azīm leşker gelüp (15) deryā kenārında gemilerinden çıkup qondılar ve biñ miqdārı pehlevānlar atlu atına bindiler (16) gelüp Uş şehrinüñ etegine indiler bilmerüz ki yağı midur illik midür diyüp ħaber verince Ġāzbān-ı Büzürg (17) ħışma gelüp eyitdi benüm qorqumdan dañı yad yağı gelmedi bu ne ‘alāmetdür ki sen dirsın diyüp (18) tiz ulu oğlı Qağtañāna eyitdi tiz var üç kūhistān serverler ile rañş-ı rañşānına süvār olup (19) var ol gelen leşkerüñ qaravulına bulış ve eger ki bize dostlıq kılup istikbāle geldise (20) el baña getür ħaberin olup ħaber virelüm ve eger ki ye‘ise

mecāl virmeyüp başların kesüp baña (21) getir diyüp hüküm edince hemân-dem
Kahtaḥān-ı Kūhī yerinden тұrup üç biñ er ile cebe vü cevşen [23a] (1) geyüp rahşlarına
süvār olup sancaḡ kaldırıp gitdiler gelüp Bürzīne muḡābil olup şaf u alay bağlayup
cāsūs-ı (2) kūhī gönderdiler ki gelüp dīl ala bu yañadan Bürzīn-i Cihān-süz daḡı naḡar
kılup gördi ki şehirden (3) üç biñ miḡdārı atlu çıkup bir siyāh ‘alem çekilüp kūs-ı ḡarbī
çalınup gelüp muḡābil olup (4) alay bağlayup tūrdılar ve bir atlu gönderdiler dīl almaḡ
içün bildiler kim bu gelen düşmen çerisidür (5) kendülerden ḡaber bilmeḡe ādem
gönderdiler anca şabr itdiler kim cāsūs-ı kūhī gelüp yaḡın (6) irdi andan pehlevān-ı
Bürzīne karşı gelüp at üstinden tapu kılup selām virdi ve atını çeküp (7) tūrgurdu ve
kūhīler dilince eyitdi ki kimlersiz bu diyāra ḡandan geldüñüz ve ḡanda gidersiz (8)
maḡşūduñuz ne diyicek Bürzīn eyitdi bu aşıḡa ḡadır ḡurup oturan Rüstem-i
Tehemtendür ki Zāl-i Dāstān (9) oḡlıdur ve Zāl-i Dāstān Sām-süvār oḡlıdur ki
pehlevān-ı Süleymāndur Hindüstānda cengdedür ammā ki (10) bizüm bu deryāya
girdüḡümüze sebeb budur ki Süleymān nebīnūñ bir ḡarındaşı var idi adına Edünyā bin
Dāvūd (11) dirlerdi ḡaçup gemiye girüp deryā-yı Maḡribe düşdi şimdi ki ḡālde anı
ḡuvagiş baḡrından Cebbār-ı A‘ḡam (12) cezīresine düşürdük ol cezīreyi feth idüp yine
Edünyāyı ḡaçurup gelüp Zelzāl-i Ekber cezīresinde bulduk (13) Zelzāl-i Ekberi dutup
ḡal‘asın feth idüp mālın ḡabtı edince Edünyā bin Dāvūd gice ile yine gemilere (14)
binüp ḡaçarlar yelken açarlar bilmezvüz ki ḡanda gitdi biz daḡı Zelzāl-i Ekber
aḡasından gemilere binüp (15) yile yelken virüp gitdük işbudur kim bu aḡaya gelüp
yitdük bilmezüz ki ne diyārdur ammā ki siz (16) bizüm ḡaberümüz bildüñüz siz daḡı
ḡaber virüñ ki bu diyār ne memleketdür ve begüñüze kim dirler cevāb virdi ki (17) bu
cezīre-i kūhistāndur ata altı aylık yol kūhistāndur ve bunun pādşāhına ḡāzbān-ı
Büzürg dirler pehlevān-ı (18) cihāndur biñ dört yüz oḡlı kırḡ dört biñ torunı vardır ve
bu pādşāhuñ iki şarb şa‘b ḡal‘ası (19) vardır ki taḡtgāhlarıdur birisine ḡahrahā dirler
kim üç aylık yoldur memleketüñ ortasında ḡāyet şa‘b ḡal‘adur (20) ve bir ḡal‘ası
Nügürunen şehridür ki buña ḡal‘a’-i Keyvāniye dirler bu iki ḡal‘a begümüzüñ
taḡtıḡāhıdır bu gelen (21) oḡlıdur ki adına Kahtaḥān-ı Kūhī dirler pādşāhumuz sizleri
görüp ḡāzaba gelüp oḡlını gönderdi ki [23b] (1) sizlerden ḡaber ala oḡlı daḡı beni
gönderdi ki ḡaber alam uş şaḡiḡ ḡaber bildüm varup anlara daḡı ḡaber (2) vireyim
diyüp gitdi gelüp Kahtaḥāna ḡaber virdi Kahtaḥān daḡı ḡaber gelüp atasına ḡaber
gönderdi ḡāzbān-ı Büzürge (3) ḡaber varup Rüstem geldüḡin işidüp şād olup eyitdi ki
biñ dört yüz yıldur ki benüm ḡorḡumdan bu cezīre-i (4) kūhistāna kimse geldüḡi
yoḡdur ‘acebdürki gelen Rüstem ise Zelzāl-i Ekber gibi pehlevānı ve Cebbār-ı A‘ḡam

(5) gibi bahādurı kendüye kıl ide Sām-süvār nesli ola pehlevān-ı Süleymān ola bunu hemān ele getürmek gerek (6) bunuñla māl-ı hazine çokdur diyüp ol gümrāh hemān-dem ğazaba gelüp kūhistān beglerine nāmeler perākende (7) kılup leşkerlü leşkerüñüzle ‘ale’t-ta‘ cıl gelüp diyü haber gönderdi ve kendüsi hāzır olan biñ dört (8) yüz oğlu birle ve yigirmi sekiz biñ kapısı halk ile fi’l-cümle otuz biñ āhen-püş sipāhile ceng āletleri müheyyā (9) kılup tabl u ‘alem çeküp gitdi ve oğlu Kahtaḥāna muḳkaddem haber gönderdi ki ben varınca ol qaravul erlerini (10) tutup tağıtsun diyü Kahtaḥān daḥı atası haber ile Bürzīn üzerine yürüyüp cenge tırdı ol taraftan (11) Bürzīn daḥı gördi ki düşmen leşkeri üzerine yürüdi tiz Rüsteme haber gönderdi Rüstem daḥı kırk sekiz (12) biñ tır-endāz kīne-sāz cebe vü cevşen geyici kanad açıcı ‘Arab ‘Acem bahādırları kişi Baḥreyn dil-āverleri Sīstān (13) serverleri ve Zelzāl-i Ekber yārenleri ve Cebbār-ı A‘zam pehlevānları raḥşlarına süvār olup ve Mūsā peygāMBER (14) sekīnesin on iki biñ ‘ulemā nevbetce başları üzerine götürdiler geçmiş gelecek mürsel peygāMBERlerüñ ervāhına (15) şalāvat getürüp Allāha tekbīr getürdiler ve Eş‘iyā peygāMBER daḥı ‘aleyhi’s-selām vilāyete kadem başmış etḳiyā ve evliyā (16) birle şeb-reng katırlara süvār olup tābūt önünce giderlerdi düşmen çerisine nuşret bulmağ için Allāhu Te‘ālāya (17) ḥamd iderlerdi Rüstem bu cānibden gelmekde Ğazbān-ı Büzürg daḥı leşker çeküp şehrinde çıkmakda ammā ki (18) bizüm kışşamuz Bürzīn birle Kahtaḥān-ı Kūhiye geldi ki ceng itdiler nite kaçan ki Bürzīn cihān pehlevān (19) muḳābil mu‘ārız olup cenge tıracak evvel Ğazbān-ı Kūhīnūñ oğlanlarınuñ bir yaman hūlūsı Faḥriye-i (20) Kūhī ulusu kaḳıyup yıldırım mişāl şaḳıyup seng-i āsiyāb ḳalkanın yağrına şalup kergedan sürüp meydāna (21) girdi Müntecel-nām bir Bedaḥşī sūñü ḳolına şarup yıl gibi yitdi Müntecel daḥı sūñü ḳolına şarup kūhiye yitdi [24a] (1) birbirine sūñü şunuşup ḳalkan şalışup ve diḳleşüp kırk darb biri birine uruşdılar ‘āḳıbet Müntecel lu‘b ile urup (2) kūhīnūñ sūñüsin şıdı Ğazbān-ı Bece geldi kim gece server-i Bedaḥşī ḳafāsında sūñü ile şöyle urdı kim iki ayağı (3) rikābdan çıkup raḥşından dırāz-be-dırāz yıkıldı kūhī düşicek iki cānibden iki ceyş-i girān deryā-yı ‘Ummān (4) gibi mevc urup kiş kaḳup ğıriv kılup kūhīler Faḥriye-i Kūhī düşdiğiñe ğayret kılup Ğazbānūñ bir merd (5) oğlu daḥı var idi na‘ra urup raḥş sürüp meydāna irdi Müntecel pehlevāna muḳābil geldi sūñü şındı Müntecel (6) ḳalkan şalup şavdı Müntecel daḥı at sürüp irüp kūhiye bir sūñü ile urdı kim sūñü ile Yelmān-i Kūhīnūñ (7) yağrına çıkdı kūhīler anı görüp deryā gibi çalkandılar andan Ğazbānūñ bir oğlu daḥı var idi adına Kedyūn-ı (8) Kūhī dirlerdi ki gürbüz dil-āver idi raḥş sürüp Müntecel üzerine irdi gürz eyle urdı kim (9) raḥşından dırāz-be-

dırāz yıkıldı Müntecel yıkıldığı oğlu Kāhir görüp na' ra haykırup rahş sürüp irdi (10) Kedyūn-ı Kūhīya bir gürz eyle urdı kim rahş üstinde kūhī serāsime oldu hīç fermān kılmağı anı görüp (11) Ġazbān-ı Kūhīnuñ ulu oğlu Kahtaḥān gördi ki qarındaşı bī-mecāl oldu bu ḥālī bilüp tırdığı yirden (12) bir kez şöyle haykırdı kim gök gürlər şandılar revān girüvüp Kāhire bir gürz eyle urdı kim Kāhir (13) kalkan muḳābil tutdı kalkanı muḥkem tutamayup ḳolında çarḥvār döndi baş kaçurup yağrına (14) bir muḥkem çarb eyle urdı ki dem ü nefesi sīnesinde bağlandı ayağ rikābdan çıkup Kāhiri ser-nügün (15) yıkdı Ḥakīm ḳavlince Rüstem serverlerinden Ġazbānuñ ulu oğlu yidi server yıkdı anı görüp kıvandı (16) rahş sürüp kīş ü ḳurban kaçup na' ra haykırup cevelān kılup tırdı daḥı Rüstem çerisine āvāz-ı bülend çağırdı

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

(17) Didi bunun Ġazbān oğlu Kahtaḥān

Kılıcumdan ḳan ḳaşanur pehlevān

Kim durur Rüstem benümle ceng ide

(18) Merriḥ ister cengümi görse emān

Neşr Ḥakīm ḳavlince Ġazbān oğlu Kahtaḥān meydān içinde bu da' vīyi kim (19) kıldı Rüstem-i Dāstān daḥı bā-pīl bir mest pīle binüp kellesine ḳulāb urup 'uḳāb gibi irdi bayıla (20) Ġazbān oğlu Kahtaḥāna bir gürz şöyle urdı kim pūlād kalkanın ḳolında ḥurd kıldı gürz inüp yağrına dokundu (21) dem ü nefesi sīnesinde bağlandı ayağ rikābdan çıkup dırāz-be-dırāz yıkıldı ceş-i kūhistān deryāleyin çalkandı [24b] (1) mevc urdı buğur Ġazbānuñ Bebr adlu bir dil-āver oğlu var idi kergedən sürdi meydāna girdi (2) Bābile yitüp bir gürz urdı Bābilüñ ḳolunda perrān tağıldı Bābil kendüyi pīl üzerinden sağrısına (3) şaldı Bebr gürz ile urup fīl ile kellesin tağıtdı Bābil düşdi düşdüğine kaçıyup biñ dört (4) yüz batmañ bir gürzi var idi baş üzre çevirüp yayan 'uḳāblayın kūhinüñ ardından süre irüp yakın (5) varıcaḳ Bebr-i Kūhī anı görüp seng-i āsiyāb mişāl ḳafāsına tutdı Bābili bir gürz ile urdı kim kalkan perrān (6) tağıldı gürz inüp başını ıış ile ḥurd u ḥāş eyledi andan yine Ġazbān Şāhuñ bir pehlevānı kırk arıḳ ḳadd ü ḳāmetlisi (7) Ḳahramān-ı Nerrīmān şalābetlüsi Nerrīmān heybetlüsi ra' dlayın añsuzın na' ra

haykırup kergedan sürüp taraba (8) tahtası gibi bir kılıç yalınca kılup berķ-i peykān gibi Bābile irdi Bābil daḡı bir seng-i āsiyāb mişāl ḡalkān (9) muḡabil tutdı kūhī ‘uḡāblayın süre irüp ḡaldı Bābilūn pūlād ḡalkānıñ ḡıyār-mānendi iki şaḡ eyledi (10) başını seyf birle sīnesine dek iki şaḡ kıldı andan Bābil-i Hindū düşicek Kerkīn-i ḡal‘ a-güşāy bir kez (11) şöyle na‘ ra urdı kim ancalar raḡş üzere serāsime oldı andan Kerkīn ḡınār kalınlayın ḡolına ḡara bulutlayın (12) bir gürz-i girān eline alup baş üzere şalup kūhī üzere gitdi ol daḡı ḡarşu geldi Kerkīn-i ḡal‘ a-güşāy (13) kūhīya bir gürz eyle urdı kim atı ālet ile zīr ü zeber kıldı Ġazbān-ı Kūhī anı görüp bir kez şöyle haykırdı kim (14) dersü oḡlanları ḡaşd kıldılar kim ḡal‘ a-güşāy üzre raḡş süreler velī aralarından bir ḡahramān-ı (15) ḡātil cigerlūsi bir kūhī na‘ ra haykırup raḡş meydāna sürdi irdi tīḡ-ı bürrān çevirdi ki ḡala yine (16) ol pehlevān-ı Süleymān ya‘ nī Kerkīn-i ḡal‘ a-güşāy yine gürz-i girān birle urup cebe vü cevşen ile (17) ḡurd kıldı anı görüp kūhīler ḡırīv kılup deryālayın ḡalkānup mevc urdılar andan Ġazbān Şāhuñ (18) başı berāberi bir cihān-gīre pehlevān var idi adına Berķ dirler idi andan Berķ-i Kūhī anı görüp (19) ḡaraba tahtasınlayın bir āb-güne kılıcı yalınca kılup Süleymānīye ḡarşu yürüdi kergedan (20) sürüp seḡer yalınlayın yitdi tīḡ şalıncı Kerkīn pehlevān gürz-i girān ile urup kūhīnūñ (21) atın yıḡdı Berķ-i Kūhī atından ayrılup süre Kerkīn üzerine yitüp döşinde muḡkem [25a] (1) ḡarb urdı Kerkīn zaḡm yiyecek ḡaḡıdı yıldırım gibi şaḡıdı yine gürz şalup kūhīye ḡamle kıldı Berķ-i Kūhī daḡı (2) seyf ile aşāḡadan yukāru ḡalup Kerkīnūñ gürzünü ortadan iki pāre kıldı gürzün başı bürrān olup şab elinde (3) ḡaldı yine kūhī seyf ḡavāle eyledi Kerkīn ḡalkān berāber dutdı ḡalkānūñ bir kenārın kılıḡ kesüp (4) indi Kerkīnūñ başında dört barmaḡ zaḡm urdı Kerkīn ḡaḡıdı süre irüp bebr ü peleng (5) gibi Berķ-i Kūhīnūñ kemerinden götürüp yire şöyle urdı kim cebe vü cevşen ile ḡurd u ḡaşḡaş oldı (6) andan Ġazbān ol ḡālī görüp ḡazaba gelüp biñ dört yüz oḡullarına işāret kıldı oḡlanları (7) daḡı ra‘ d gibi na‘ ralar haykırup sürüp Kerkīnūñ üzerine gitdiler ol ḡarafdan Rüstem-i Tehemten (8) daḡı Cebbār-ı A‘ zam işāret eyledi on biñ āhen-pūş er olup raḡş sürüp kīş ü ḡurban ḡakup (9) seyl-i baḡrılāyın irüp birbirine ḡarışup ḡatışup ceng kıldılar Süleymānīler kūhīleri şıyup sancaḡları üzerine (10) bıraḡdılar Ġazbān-ı Kūhī anı görüp sancaḡ dibinden şöyle ḡaḡıdı kim berķ mişāl şaḡıdı andan ḡaḡırdı kimlere (11) şol ḡadīmden ḡalmış ḡoḡ işler görmiş delim savaşlara girmiş ad idinmiş serverlerine didi kim yürüñ (12) ḡayret ḡamiyyet ḡıluñ ceng ḡılalum didi Ḥakīm ḡavlınce Ġazbān-ı Kūhī bu vech ile ḡaḡırıcāḡ kırḡ āhen-pūş kūhsitāmı (13) ad şan eri güzīde serveri kılıḡ yalınca kılup cālīşlerin süre gelen Süleymānīlere irüp kılıḡ urdılar (14)

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Ġayret idüp kıldılar cengi ziyād

K'anca cengi görmedi kevn ü fesād

(15) Kān yağardı yerlere bārān revān

Cān çıkardı göklere hem-çün ki cān

Baħr-ı 'Ummān mişlidür dünyā hemān

(16) Kim qarārı yoċdur anuñ bī-gümān

Rūhuñ ol Nūħ-ı Necī cismüñ gemi

Nefs-i emmāre racīm iy ādemī

(17) Āhiretdür añla kūh-ı' Arafāt

Menzil oldur añla āħir her cihāt

Haċķa řā' at eyle dā'im hem-çü Nūħ

(18) Keydi dünyādan ħalāşı böyle rūħ

Bir daĥı vardur meşel añla tamām

Rūhuñ olur çırlayık mişli hümām

(19) Ekl ü şurbı yoċdur anuñ her nefes

Zıkr-i Haċķdan ħālī olmaz bir nefes

Nefs-i emmāra kuvāsi kām̄yāb

(20) Ol hevā-yı cānavar mūr u zebāb

Rūḥ-ı pākuñ şındīdur neḥs-i kilāb

Ekl ü şurb itmek işi kılmag̃ ḥāb

(21) Bundan eḥdāl bu durur daḥı meşel

Çırlayık neḥsüñdür aña mā-ḥaşal

Ḥākī şūretten geḥūben kıl gūzer

[25b] (1) Rūḥ-ı pāk ol tābnāk iy pūr-hüner

Zıkr-i Ḥaḳla cānuña virgil ġidā

Taḥşıl ola tā saña ḳurb-ı Ḥudā

(2) K’ola cān ervāḥ-ı ḳudsüñ maḥremi

Gide vaḥşet göñlüñ ola hem-demi

Ölmek uçdur ‘ālem içre bil yakın

(3) Hem dirilmek daḥı uçdur bil yakın

Her zamān biri tebeddüldür anuñ

Bu cisimden çıkdıġudur ol cānuñ

(4) İki ol mevtde olur ızırār

K’anda ḳalmaz kimse elinde ihtiyār

Mevt irādīdur üçünci bilesin

(5) K'ol nebīnūñ didügi bu yā ḥasen

Çünkü maḥşūş oldu insāna ecel

Yok durur dirlik ṭab^ç ile mā-ḥaşal

(6) Her ne deñlü varsa ādem az u çoḡ

Ölmemekden yok naşībi dime yoḡ

Ol ölümden bulsa nefsūñ ger ḥayāt

(7) Görmeye ardınca anuñ cānuñ memāt

Çünkü anuñ ḡahrındadır luṭfi nihān

Eyle ölmekdür ḥayāt-ı cāvidān

(8) Hırş u şehvetdür işi nefsūñ tamām

Olmasa kibr ü ḡased kılmaya rām

Kim heves fişḡ u fücürı ider ziyād

(9) Ḳaşdı ol ki dā'imā kıla fesād

Rūḡ anuñ dutar ḡilāfin bī-gümān

^ç Aḡl ile olsa muṭābıḡ her zamān

(10) Ejdehādur tende nefsūñ heft-ser

Ekl ü şurb itdükçe ider ol şūr u şer

Dilegince virmegil nefse zevād

(11) Cehd idüp öldürür anı eyle cihād

Nefsün öldürmek budur aç dutasın

Kim zebūn ola oyunda ötesin

(12) Nefsine virmese ger ‘ aql murād

Pes irādetle ölüm oldur ziyād

Mevt irādī bu durur añla tamām

(13) Rūḥ-ı ḳuds olur anuñla yār-ı nām

Rūḥ-ı ḳudsün olıcaḳ cān hem-demi

Ḳurb-ı Ḥaḳḳı bulısar ol ādemi

(14) Kim kudūretten muṭahhar ḳıla nefis

Ḥōş mücellā vü münevver ola nefis

Ḳayd-ı nāsūt olmaya nefse ḥicāb

(15) Ḳuds-i lāhūt ola cevlengeh ināb

Ger bu nuşhum ider iseñ iḥtiyār

Ḳuds-i milk içre olasın baḥtyār

(16) Ver ‘alāyıkdan kesilgil iste Hāk

Bu hālāyıkdan kesil isteme hālķ

Der-Beyān-ı Meclis-i Āhır⁴⁶⁷

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(17) Çok şükr olsun Hudāya bī-şümār

Üç yüz iki meclis āhır oldu iy yār

Tākatumca kışşayı şerh eyledüm

(18) Kim bu ra‘nā dāstānı söyledüm

Hāk Te‘ālā ger virürse vüs‘āti

Kim ecelden bula ‘ömrüm mühleti

(19) Bāķısıda söylene neyse kitāb

Naẓm u neşri söyleyevüz bāb u bāb

Līk bu dem meclis āhır oldu bes

(20) Vardı söz itme mine iy hōş-nefes

Dilegi Firdevsinün sizden hemān

Bir du‘ādur eyleyesiz her zamān

(21) Fātihayla kim iderse bizi yād

⁴⁶⁷ Son meclisin beyanı hakkında.

Raḥmet itsün rūḥına Rabbü 'l-ibād

İy cihānı kün diyü icād iden

[26a] (1) Luṭf-ı avnī mücrimīne 'ādādın

Luṭfuñ öküş raḥmetüñdür bī-şümār

Mücrimem cānum gözi 'avnuñ umar

(2) Nūr-ı Aḥmed ḥürmeti çün yā İlāh

'Afvuñ eyle her ne kim itdüm günāh

'Avn-ı Ḥaḳḳı ister iseñ pāk-ı zād

(3) Vir şalāvat Muştafāya tāliyāt

Süleymān-nāmenüñ Üç Yüz Üçüncü Meclisinüñ Zıkrindedür⁴⁶⁸

Mefā'ilün/ Mefā'ilün/ Fe'ülün

(4) Melik kāmīl mükemmeldür ol dānā

K'ider luṭf-ı seḥāsı nefsi iḥyā

Elif ḳaddi mişālī ṭab'-ı mevzūn

(5) Semen ḥaddi gibi eş'arı dil-ārā

Çeker rezminde tîḡi ḥaşma Behrām

Çalar bezminde Zühre 'ūd u şeş-tā

⁴⁶⁸ Süleymān-nāme'nin üç yüz üçüncü meclisinde zikredilenler.

(6) Güneş her gün dutar yüzine āyna

Takar her gice şem‘i mäh-i ğarrā

Vefāda bî-mişli bezl ile Hātem

(7) ‘Ākılda Bū ‘Alīdür İbn Sīnā

Anuñ qahr odıdur nār-ı dūzah

Anuñ luṭf suyuıdur mā‘i me‘vā

(8) Emīr-[i] a‘zam k’olur Şāh İldırım Hān

Melik kāmīl durur sulṭān tüvāna

Felek dā‘ī du‘acı ādemī-zād

(9) Melek rāzī şenāde pīr-i bernā

Hızır rehber durur İlyās maḥrem

Haṭardan şaklasun Allāh Te‘alā

(10) Cihān ‘adl ile bulmuşdur niṣāmı

Ki kalmadı cihānda ḥaşm u buğzā

Anuñ ‘aşrında te‘līf oldu nüshā

(11) Anuñ devrinde taşnīf oldu cem‘ā

Süleymān-nāmesi oldu kitābet

K’oḡur taḥsīn idüp kāmīl ile inşā

(12) İşid imdi Süleymān-nāmesinden

‘Acā’ib dāstānı iy dil-ārā

Göñülden bağlayup hāme bigi bil

(13) Bugün medhin idindüm başda sevdā

Ki şeh medhi bigi yok şehd ü şeker

Ne Firdevsī bigi tūti şeker hā

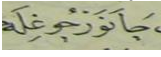
(14) İşid imdi Süleymān kışşasından

Şalāvat vir Muhammed çün velī ammā

Qışsa-i Süleymān Ve Qışsa-i İn Cānverān-ı Hākī Ki Hevāmīst Lisān-ı Türki Çırlayık Mī-Güyend⁴⁶⁹

(15) Loqmān İbn ‘Ād ol Hākīm üstād kavlince naql-i mendān-ı hükemā ve sühan-ı mendān-ı (16) fuzulā ol vech ile şahih hikāyet ve emlah rivāyet kırup eydürler ki ve Eflātūn-ı Yūnānī ol yitmiş iki dilün (17) tercümān-ı naqlince rāviyān-ı aḥbār ve nākilān-ı eş‘ār eydürler ki Rüstem-i Tehemten ol pehlevān-ı tiğ-zen Ġazbān-ı (18) Kūhile ceng ü cidāl itmekde ammā ki bizüm kışşamız Süleymān Hāzretine geldi ki çırlayık nām hevām-den (19) dürümüş bir böcekle hāl dilince söyleşüp kelimāt iderdi nite şöyle ki söz ol arada qalmışdı ki (20) kaçan ki ol zıll-ı ma‘būd Süleymān ibn-i Dāvūd ‘aleyhi’s-selām ol za‘īf cānavarcu⁴⁷⁰ ile kelimāt iderken (21) su‘āl itdi ki niçün şovuk yüce yirlerde olmazsın alçağ ıssı yirlerde olursın ma‘lūmdur ki sevāhilün [26b] (1) hevāsı nāfi‘ degüldür hevā-yı laṭif yüksek yirlerdedür görmez misin küre-i nesimde olan maḥlūkuñ ekseri (2) ġāyet nāzük-i tab‘ olur şöyle ki bir nefes küre-i nesimden taşra çıkısa deryādan taşra çıkmış balık gibi hayātı (3) memāta mübeddel olur zīrā ki küre-i nesim hevāsı ġāyet laṭīfdur cemī‘ hevādan neşif-i hafīfdür bes ma‘lūm

⁴⁶⁹ Süleymān’ın ve Türkçe’de yaşayanlar anlamında çırlayık denilen toprakta yaşayanların hikāyesi.

⁴⁷⁰ Metinde şeklinde yazılmıştır.

oldı kim (4) mecmū‘ yüksek yirlerūñ hevāsı gāyet laṭīfdur sevāhıl hevāsına nisbet anuñ çündür ki hikmet mücebince şaḥīḥ (5) cemī‘ yüksek yirlerde zindi kânîlik iden maḥlūkuñ bedenleri ten-dürüst ve ḥidmete çabuk olurlar (6) diyicek cevāb virüp itdi ki yā nebī Kerīm Allāh yir yüzini yükseklü alçaqlı yaratdısa yüksek yirler kendülerin (7) görüp maṭar raḥmeti ve şehāb ğanîmeti ve me‘ādin cevāhır ve kân la‘l ü gevāhır ve hevā-yı laṭīf ve me‘vā-yı keşf (8) bizdedür ve laṭīf bî-kārlar bizden çıkar revān olup aḫar diyüp kendülerin göricek alçaq yerler (9) işidüp Allāha niyāz idüp eyitdiler İlāhī pādşāhlar pādşāhı yüce tağlar neyler faḫr itdü ki ma‘lūmuñdur (10) ‘allāmü’l-guyūbsın biz alçaklık qabūl itdük ise bizi maḫrūm eyleme ki keşşāfü’l-kurūbsın (11) raḥmet idici ğaffārü’z-zünūbsün ve ‘aybumuz hünere dönder ki settārü’l-‘uyūbsın diyüp bunlar niyāz (12) edicek Allāh Te‘ālā du‘āların müstecāb kılop yüce tağlar başından qaraḫayı eksük itmedi cehennem şıfatın dutdılar (13) ve alçaq yirleri bağ u büstān gül-i gülistān nāristān şekeristān ve naḥlistān eyledi envā‘ ne‘āyim anda mūnderic (14) oldu pes ben za‘īf daḫı yā nebīyya’llāh ol şovuk yüce yaylaq yirlerde ‘ucb tutan menzillerde muḫīm (15) olmayup gölge alçaq bağ u büstān uçmaq arasında muḫīm olup varca ‘ömrüm zıkr-i Ḥaḫ ile geçirmege (16) rāğıb oldum Ḥakīm qavlince Ḥazret-i Süleymān çırlayıqdan bu kadar feşāḫat ve belāğat işidicek ‘ilmine (17) taḫsīn kılop yine su’āl itdi ki yā kerm-i çeres be taḫdīr ki sen didüğüñ gibi alçaq mişli uçmaq (18) yirlerdeki vaṭan tutduñ niçün şehergāh bülbul ü turrāc gibi ötmeyesin ya giceler şubḫa dek ḫurūs (19) gibi bayḫuş ve ügü kuşu gibi Allāhı zıkr itmeyesin illā ki öyle ıssısında güneş ḫarrı ğālib iken zıkre (20) meşğūl olasın cevāb virüp eyitdi ki yā nebīyya’llāh bu su’ālūñe daḫı iki vech ile cevābüm var yā Süleymān bilgil ki (21) ḫarāret od şıfatıdır ve od muḫabbetūñ aşlı ve ḫamīr māyasıdır keşāfet toprak şıfatıdır ve toprakdan [27a] (1) sütlük ve şovukluk zāhır olur girü ancılayın oduñ ḫāşıyyeti serkeşlik ve yücelik taleb itmekdür bundan (2) ötüri ki iblis enā ḫayru minhu⁴⁷¹ didi zīrā ki ol oddan idi tereffu‘ ısıtdı ve toprağıñ ḫāşıyyeti (3) çest ve alçaklıktır ki bundan ötüri ki ḫayvānātūñ ṭabī‘atları rekīk olup ve hem himmetsüz olur ve hem (4) cümlesinūñ meyli şol ğıdālaradur ki fānī süflīdur zīrā kim anlarūñ aşlı topraqdandır ve daḫı (5) şöyledür kim oduñ şıfatından ḫāşıl olan hemān zulumdür diler ki qahr idüp yandura ve toprağıñ (6) şıfatından ḫāşıl olan hemān cehildür artuq degül ve çünki bu iki şıfat gele irişe bes zulm ve cehl olur (7) ya‘nī be-ğāyet zulm idici cehl issi olur zīrā ki bu elfāz mübālağa sīğasıdır andan ötüri Ḥaḫ Celle (8) ve ‘Alā buyurur innehu kâne

⁴⁷¹ Kur’an-ı Kerīm, Sād sūresi, 38/76: “ İblis, ‘Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın’ dedi.”

zalūmen cehūlen⁴⁷² didi pes imdi çünki bu iki şıfat ki zulūmāt ve kudūret (9) egerçi kıanda ta' biye olmışdı ammā zāhir degül idi ne kıanda ve ne nebātde ve ne dağı ğayrında velīkin bu iki şıfatuñ (10) kemālī kıtārda zāhir olup vücūda geldi ve dağı yā nebīyya'llāh bilgil ki güneş ħarrı muħabbet aşı dur vaqtı ki (11) arķama güneş ħarrı toķuna gōñül 'ıřķı cūşa gelüp öterem Ħaķ Te'ālāyı cān u dilūmce zıkr iderem (12) pes güneşüñ ğāyet ıssısında ağıustos vaqtinde ötdüğūme sebep budur ve bir dağı yā nebīyya'llāh ibtidāyi (13) 'ömrūmden āħirine varıncaya dek miķdārumca Ħālīķumı bilelden zıkrinden ħālī degülem ammā ki giceler (14) ve ce'alnā'l-leyle libāsen⁴⁷³ mücebince ħalk rāħata varmağ için āvāze birle Ħaķķı zıkr itmezem sākin olsunlar (15) çün bedenleri uyķu 'ālemine varup rāħat olmağ için vaqtı ki gice gidüp şabāħ yetiše nitekim (16) Allāh Tebāreke ve Te'ālā buyurur ve's-şubħı izā teneffese⁴⁷⁴ Celle Celāluhu eydür ol sā'at ħaķķı çünkim dün (17) şöñında şubħ uyķusı aķın ider dün kıaragulıģın hezīmet ider yir yüzinden sürer şöñuncu gün (18) toğar cihāna nūr virür ol sā'at ħaķķı çün kim 'āşī kıullaruñ 'ömri şöñında 'ināyeti şubħ uyķusı (19) aķın ider 'āşīden ma'şiyet kıarañulıģın sürer hezīmet kıılır tövbe yeli eser kıulı yazuğından (20) ayırur ardınca tevfiķ güneş toğar bendeye tā'at birle baħtu virür ve çünki yā nebīyya'llāh (21) seħer vaqtı ki yetişür Allāhu Te'ālā bād-ı nesīmiye buyurur 'arş ayağı altından eser uçmaķ için gezer [27b] (1) envā' dürlü reyāħinüñ kıoķusını şubħ vaqtinde ve cereyne bihim biriħin tayyibetin⁴⁷⁵ mücebince kıayğulu gōñülleri açar (2) ve mübtelālara şifā virür ve 'ārifler kıačan ki şubħ vaqtı yakın geldiğın bilürler ħābdan bī-dār olup uyanurlar (3) arı şudan āb-dest alurlar seccāde üzere oturup Allāh Te'ālāya 'ibādet iderler nitekim Allāh Te'ālā (4) anlaruñ ħaķķında eydür ki ol erenler ħaķķı çün ki gice az uyurlar illā ki baña 'ibādet kıılurlar ve kānū kıalilen mine'l-leyli mā yehce'ün⁴⁷⁶ (5) ve dağı ol 'ārifler ki döşeginden tizcek tururlar tetecāfā cünūbuhum 'ani'l-međāci'i⁴⁷⁷(6) arı şu ile āb-dest alurlar inn'Allāhe yuħıbbü't-tevvābine ve

⁴⁷² Kur'an-ı Kerim, Ahzāb sūresi, 33/72: "Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir."

⁴⁷³ Kur'an-ı Kerim, Nebe' sūresi, 78/10: "Geceyi (sizi örten) bir elbise yaptık."

⁴⁷⁴ Kur'an-ı Kerim, Tekvîr sūresi, 81/18: "Andolsun, aydınlandığı zaman sabaha ki,"

⁴⁷⁵ Kur'an-ı Kerim, Yûnus sūresi, 10/22: "O, sizi karada ve denizde gezdirip dolaştırandır. Öyle ki gemilerle denize açıldığınız ve gemilerinizin içindekilerle birlikte uygun bir rüzgârla seyrettiği, yolcuların da bununla sevindikleri bir sırada ona şiddetli bir fırtına gelip çatar ve her taraftan dalgalar onlara hücum eder de çepeçevre kuşatıldıklarını (batıp boğulacaklarını) anlayınca dini Allah'a has kılarak 'Andolsun, eğer bizi bundan kurtarırsan, mutlaka şükredenlerden olacağız' diye Allah'a yalvarırlar."

⁴⁷⁶ Kur'an-ı Kerim, Zâriyât sūresi, 51/17: "Geceleri pek az uyurlardı."

⁴⁷⁷ Kur'an-ı Kerim, Secde sūresi, 32/16: "Onlar, korkarak ve ümid ederek Rablerine ibadet etmek için yataklarından kalkarlar. Kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden de Allah için harcarlar."

yuḥibü't-müteṭahhirin⁴⁷⁸ (7) ve seccâde üzerine oturup el du'âya götürüp ihlâş ile ol
 'ârifler Allâh Te'âlâya zıkr iderler ve 'z-zâkirine Allâhe keşîren ve 'z-zâkirâtı⁴⁷⁹ (8) pes
 yâ Süleymân şubḥ vaḳti tâ nîm-çâşt olincaya dek ya'nî seḥerden kuşluk (9) vaḳtine
 dek ol 'ârifler namâzdan niyâzdan fâriğ olmayup evrâdların tamâm ki iderler vaḳtî ki
 (10) kuşluk gitse ğâyet ıssı yetişse bu ḥalk 'âlemi görürem ki güneş ḥarrinden kaçup
 ağaç gölgelerine (11) giderler rāḥat olmaḳ için dünyâ ğafletine varup 'âlemden ferâġat
 itmek için pes baña güç (12) gelüp feryâd idüp çağıruram ki iy seḥergâh Ḥaḳḳa 'ibâdet
 iden insân tâ'ifesi ve iy şubḥ-demden (13) dillü dilince Allâhı zıkr iden seḥer
 kuşçuğazları sizlere ne oldu kim bu güneş ıssısından kaçup şovuk (14) gölgelere
 gidersiz anı bilmez misiz ki muḥabbetu'llâh ışıcaklıkda bulunur görmez misiz pervâne-
 i muḥibbu'llâh (15) ışıcaklıkda bulduğı ecilden ve ıssılığı daḥı odda sezdügi cehetden
 kendi özin âteş-i şem'îye vurup (16) nârına yanup nûr olur imdi hem-çünân ki güneş
 şem'î Hudâdur ve pervâne-i 'âlem eşyâdur ki 'ışık ile rakşa (17) girüp cevelân ururlar
 pes size ne ḥâl oldu ki ḥarr-ı âftâbdan kaçarsız diyüp su'âl idicek kimse ṭanmadı kendü
 (18) cevâb virdi ki sizün eklünüz şurbuñuz var vaḳtî ki güneş ḥarrı cismünñuze kâr
 eylese şovuk (19) şu içmek ile men' idersiz ve yemek yemek ile def' idersiz ve bir
 daḥı bencileyin bir yirde ber-ḳarâr (20) ṭurmazsız meyyit-i müteḥarrik gibi illâ ki
 dâ'im seyrândasız şovukdan yâ yir altına yâ güneş ḥarrına çıkarsız (21) ve eger ki
 ğâyet ıssı olsa şovuk gölgeye varup ıssı ḥarâretin def' idesiz

Nazm

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

[28a] (1) Ol cihetden ıssıya öğrendünüz leyl ü nehâr

Ben za'îfî gör ki 'aczü'm vardur âḥir âşkâr

⁴⁷⁸ Kur'an-ı Kerîm, Bakara sûresi, 2/222: "Sana kadınların ay hâlini sorarlar. De ki: 'O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay hâlinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever.'"

⁴⁷⁹ Kur'an-ı Kerîm, Ahzâb sûresi, 33/35: "Şüphesiz müslüman erkeklerle müslüman kadınlar, mü'min erkeklerle mü'min kadınlar, itaatkâr erkeklerle itaatkâr kadınlar, doğru erkeklerle doğru kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, Allah'a derinden saygı duyan erkekler, Allah'a derinden saygı duyan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, namuslarını koruyan erkeklerle namuslarını koruyan kadınlar, Allah'ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya, işte onlar için Allah bağışlanma ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır."

Her ne nesne k'itdi hilkat bil ki Rabbü'l-âlemin

(2) Her birinün tab' bir nev' olupdur kâmkâr

Nesr Hakîm kavlince kerm-i çeres böyle diyicek Hazret-i Süleymân (3) yine su'âl itdi ki haber vir baña ki niçün taş a yapışup mütemekkin olmazsın dâ'im şecerât (4) aşlına yapışup ötersin cevâb virdi ki yâ nebiyya'llâh taşda tekebbürlük ve katılık şıfatı (5) vardur ammâ ki ağaçda yumuşaklık ve alçaklık şıfatı vardur zirâ ki ağaç şunuñ perverdesidür ve ağaç (6) dahı şuyı kabûl itmişdür nitekim şu alçak yiri kabûl itdü ki gibi pes her kim aşağı düşüp hõr (7) olursa tekebbürligi sebebinden olur yine kim yâ nebiyya'llâh bir dirhem taşı getürüp deryâya atsak ilki (8) düşdüğü vakt tiz aşağı iner yine şu taşuñ üstine çıkar ve eger yüz batman ağacı deñize (9) bıraksak ilk düşdüğinde biraz aşağı iner ve şu üstine çıkar bunuñ içinde hikmet oldur ki (10) kaçan yağmur yağsa taş üzere tekebbürlük kılar şuyı altına alır yağmur ağaca yağsa ilk ağaç dibine iner (11) ağaç tevâzu'lık kılar şuyı dibinden köklere ve tamarlarına dürter budaklarına tartar yapraklarına götürür baş (12) üzere tãc iletir bu ma'niden ötürü kaçan kim taşı deñize bıraksa aşağı alır kendü taş üzere kalur (13) hâl dili birle taş söyler eydür bir vakt kim ben saña müsâfir geldüm sen benüm üzerüme çıkduñ tekebbürlük (14) kılduñ beni aşağı kemişdüñ bu anuñ yanudıdur ben dahı saña kılarven seni aşağı kılarven nitekim ağacı deñize (15) bıraksañ ilk batır yine üstine çıkar bu dahı ol ma'niden ötürüdür kim şu hâl dili birle söyler (16) kaçan kim ol vakt kim saña müsâfir olduğum baña tevâzu'luk kılduñ beni yire düşmiş iken yukarı götürdün (17) başuñ üzere tãc eyledüñ ben dahı bugün seni başum üzere tãc eyleyeyim cezâ'en bi-mâ kânü ya' melûn⁴⁸⁰(18) mücebince

Nazm

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

Toprak alçak oldu kim göge çekdi baş çünki nâr

Toprak âdem oldu oddan dîv ü şeytân h'ar u zâr

(19) Her kim alçaklık iderse bulısar fazl u kemâl

⁴⁸⁰ Kur'an-ı Kerîm, Ahkâf sûresi, 46/14: "Onlar cennetliklerdir. Yapmakta olduklarına karşılık, orada sürekli kalacaklardır."

Kim tekebbür dü-cihānda bulmayısar bahtyār

Neṣr Hākīm kavlince Süleymān (20) Hāzret-i ‘am kerm-i çeresden bu vech ile ma‘kül kelām kim işitdi şad-hezārān taḥsīn itdi daḥı yine su‘āl etdi ki (21) bu kadar faẓl u kemāl saña qandan naşīb oldı cevāb virdi ki yā nebīyya ‘llāh Hāḡ Tebāreke ve Te‘ālā yed-i qudret ile [28b] (1) ben za‘īfuñ levḥine ḡuṡuṡ-ı elif çekmişdür ve yir yir noḡtalar qomışdur ol nuḡuṡlaruñ ve elifleruñ ḡāşıyyeti (2) birle baña bir ‘ilm-i Hāḡ taḡşıl oldı Süleymān didi ki nite cevāb virüp eyitdi ki yā nebīyya ‘llāh ma‘lūmdur ki (3) pergār-ı ‘ālemuñ aşlı bir noḡtadur ki ol noḡta eḡade işāretdür bir dimeyince biñ ḡāşıl olmaz ve bir daḥı (4) bu arḡamdaḡı bir ṡamla noḡtaya naẓar qıl ki ‘aceb midür anuñ ḡāşşasıla ben bunca faẓl u kemāl bulsam Hāḡ Te‘ālāya (5) Celle Celāluhu sen Süleymāna ‘aql u faẓl u kemāl virdi dūnyāyı başdan başa musaḡḡar qıldı salṡanat memleket (6) virdi qaḡan ki namāza ṡursañ qıyāmda olursın ammā ki yā Süleymān qıyām tekebbürlik nişānidur (7) nite Allāh Tebāreke ve Te‘ālā Celle Celāluhu qıyāmda ṡuranlara qorḡmaq buyurdi ve qūmū lillāhi qānitīne⁴⁸¹ ey ḡāşı‘īne (8) yine baş yire qoyup tekrār baş yire qoyup sücūd qılmaq tevāzu‘luḡ nişānidur Çalab sücūd (9) qılanlara yaḡınlıḡ buyurdi vescud vaḡterib⁴⁸² bu qıyām birle sücūd mişli elife beñzer evvel bir noḡta (10) idi kim Hāḡ Te‘ālā anı yaratdi qudret birle andan aña ḡiṡāb qıldı eyitdi eyyuha ‘n-nuḡtatu (11) men ene qāle ‘n-nuḡtatu ente Rabbü ‘l-‘ālemiñ qāle rabbi ‘azze vecelle ḡazā da‘vā ‘āzīmūn in kunte (12) şādiḡan fescud lī⁴⁸³ma‘nī budur kim eydür iy noḡta ben kimven noḡta eydür sen ‘ālemler perverdīgārısın (13) milk Te‘ālā eyitdi bu ulu da‘vīdur gercek iseñ baña sücūd qılḡıl didi derḡāl noḡta Hāḡqa sücūd qıldı (14) pes ol noḡta sücūd qıldısa fe-naẓara Allāhu ileyhā naẓaru ‘r-raḡmeti⁴⁸⁴ Hāḡ Sübhāne ve Te‘ālā ‘Azze ve Celle raḡmet naẓarı birle (15) aña baḡdı ol raḡmet naẓarından noḡta uzandı elif oldı lā-cerem Allāh Te‘ālā ‘Azze ve Celle ḡamu ḡarfler üzere (16) ululuḡ virdi elif ululuḡı tevāzu‘lıḡdan oldı bir ṡamla noḡtadur ‘aceb midür ki tevāzu‘lıḡ birle ululuḡı (17) deḡe Ādem ‘aleyhi ‘s-selām alçaḡlıḡ qıldı yücelik⁴⁸⁵ buldı iblīs yücelik qıldı alçaḡlıḡ buldı iblīsden (18) tekebbürlikden ötri feriştelik ṡonun çıkardılar dergāhdan

⁴⁸¹ Kur’an-ı Kerīm, Bakara sûresi, 2/238: “Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah’a gönülden boyun eğerek namaza durun.”

⁴⁸² Kur’an-ı Kerīm, Alāk sûresi, 96/19: “Hayır! Sakın sen ona uyma; secde et ve Rabbine yaklaş.”

⁴⁸³ Ey nokta ben kimim. Notka sen Rabbü ‘l-‘ālemsin dedi. Allah da (Azze ve Celle) bu büyük bir davettir, sen sadıklardan olmak istiyorsan bana secde et dedi.

⁴⁸⁴ Allah, onlara rahmet nazarıyla bakınca.

⁴⁸⁵ Metinde şeklinde yazılmıştır.

sürüldi ebā vestekbere ve kâne mine'l-kāfirīne⁴⁸⁶(19) Ādemüñ tevāzu' lıgından ötri yazuğı ʔonın ʔıkardı ve mağfıret tācın başına (20) urdılar uçmağa givürdiler summecebehu rabbuhu fe-tābe 'aleyhi⁴⁸⁷ ma' nī budur ki tevāzu' luğ yukaru ağdurur (21) mütekebbirlik aşğa düşücidür kâfirleri Hâk Te' ālâyı birlemege indürdi bular Hâk Te' ālā birlemege tekebbürlik [29a] (1) kıldılar izā kıle lehum lā ilāhe illā'llāh yestekbirüne⁴⁸⁸ iblīse sücüd kılmak buyurdı Ādeme sücüd kılmaga tekebbürlik (2) itdiği ʔün nürdan ʔıkardılar girü ʔarañulığa kemişdiler vellezīne keferü evliyā'uhumü' ʔ-tāğūtu yuħricūnehum mine'n-nürı ile' ʔ-zulümātı⁴⁸⁹(3) ve iblīs ādeme sücüd kılmaduğı ʔün ʔurbet serāyından ʔıkardılar la' net (4) deñizine kemişdiler ve inne 'aleyke la' nete ilā yevmi'd-dīni⁴⁹⁰ imdi kâfir tekebbürlik iblīsden götürdiler (5) ol iblīs itdüğün bunlar dağı iderler iblīs eyitdi escudu limen ħalaḳte ʔinān⁴⁹¹ şu balçıkdan yaratduğına (6) sücüd kılmayam didi kâfirler dağı eydürler enescudu li-mā te'murunā⁴⁹² aña sücüd kıluruz kim bize buyurdılar (7) ya' nī putlara sücüd kıluruz dirler yine mü'minleri imāna indidi yā eyyuhā'l-lezīne āmenü⁴⁹³ mü'minler tevāzu' lık (8) birle imāna geldiler velmü'minūnu küllün āmene bi'llāhi⁴⁹⁴lā-cerem Tañrı bilür dost dutdı yazuğ (9) ʔarañulıgından mağrifet aydınlıgına ʔıkardı Allāhu veliyyü'l-lezīne āmenü yuħricuhum mine' ʔ-zulümātı ile'n-nürı⁴⁹⁵ (10) ve mü'minler bu ışıklıgı ādemden mīrās aldılar nitekim Ādem dağı eyitdi bular dağı eyitdiler (11) Ādem eyitdi

⁴⁸⁶ Kur'an-ı Kerim, Bakara sûresi, 2/34: "Hani meleklerle, 'Âdem için saygı ile eğilin' demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu."

⁴⁸⁷ Kur'an-ı Kerim, Tâhâ Sûresi, 20/122: "Sonra Rabbi onu seçti, tövbesini kabul etti ve ona doğru yolu gösterdi."

⁴⁸⁸ Kur'an-ı Kerim, Sâffât sûresi, 37/35: "Çünkü onlar, kendilerine, 'Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur' denildiği zaman, inanmayıp büyüklük taslıyorlardı."

⁴⁸⁹ Kur'an-ı Kerim, Bakara sûresi, 2/257: "Allah, iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin velileri ise tâğüttür. (O da) onları aydınlıktan karanlıklara (sürükleyip) çıkarır. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalırlar."

⁴⁹⁰ Kur'an-ı Kerim, Hicr sûresi, 15/35: "Şüphesiz hesap gününe kadar lânet senin üzerinedir, dedi."

⁴⁹¹ Kur'an-ı Kerim, İsrâ sûresi, 17/61: "Hani meleklerle, 'Âdem için saygı ile eğilin' demiştik, onlar da saygı ile eğilmişlerdi. Yalnız İblis saygı ile eğilmemiş, 'Hiç ben, çamur hâlinde yarattığın kimse için saygı ile eğilir miyim?' demişti."

⁴⁹² Kur'an-ı Kerim, Furkân sûresi, 25/60: "Onlara, 'Rahmân'a secdeye kapanın denildiğinde 'Rahmân da nedir? Senin bize emrettiğine mi secde edeceğiz?' derler ve bu onların nefretini artırır."

⁴⁹³ Kur'an-ı Kerim, Hucurât sûresi, 49/6: "Ey iman edenler! Size bir fasık bir haber getirirse, bilmeyerek bir topluluğa zarar verip yaptığınıza pişman olmamak için o haberin doğruluğunu araştırın."

⁴⁹⁴ Kur'an-ı Kerim, Bakara sûresi, 2/285: "Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, mü'minler de (iman ettiler). Her biri; Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler ve şöyle dediler: 'Onun peygamberlerinden hiçbirini (diğerinden) ayırt etmeyiz.' Şöyle de dediler: 'İşittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz! Senden bağışlama dileriz. Sonunda dönüş yalnız sanadır.'"

⁴⁹⁵ Kur'an-ı Kerim, Bakara sûresi, 2/257: "Allah, iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin velileri ise tâğüttür. (O da) onları aydınlıktan karanlıklara (sürükleyip) çıkarır. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalırlar."

rabbenā zālemnā enfusenā⁴⁹⁶ mü 'minler daḥı eydürler rabbenā lā-tuzıǵ kılūbenā ba' de iz hedeytenā⁴⁹⁷ bilgil kim (12) tekebbürlik iblīsden mīrās kılınışdur bu muḳaddimeden maḳşūd 'arz yā Süleymān budur kim bu za' īf resm-i (13) levhine yed-i ḳudret ile meştūr olan elifūñ ve noḳtanuñ ma' nīsine muṭṭalī' olup ḥavāş berkātında (14) ḳalbümüzde bu keşf oldı ki zıkr itdük ve bu fānī cihānda yimek içmek dimek işitmek ḳabūl (15) ḳılmaduk ve tekebbürlik şıfatın daḥı tutmaduk ta' āmiden tutmaduk ve şuyından içmedük ve sen Süleymāndan (16) ğayrı kimesneyle kelimāt itmege ağız açmaduk ve müddet-i 'ömrümüzü daḥı kırk günden ğayrı dilemedük egerçi ki (17) bu şüretten ol ḥākilik şıfatında bir şüretde daḥı yok şimdi andan bir şürete daḥı geldük (18) ḳable en temūtū⁴⁹⁸ mücebince ölmezden öñ öldük ümīddür ki zıkr-i Ḥaḳ ile ḥayāt-ı ebedī bulavuz

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

(19) Her kim ol ölmezden ölmeye bulmaz hiç ḥayāt

Ölmedin ol kim bulasın tā ecelden sen necāt

Nefsūñ öldür cānıdır ger ḳıl namāz eyle niyāz

(20) Dut erenler rāhını sen merd olup iy pāk-zāt

Neşr Ḥaḳīm ḳavlince çırlayık bu vech ile ma' ārif yüzinden ḥaber (21) viricek Süleymān nebi 'am işidüp taḥsīn ḳılup yine su'āl itdi ki evvel ḥākilik şıfatında idüm şimdi bir şüretde [29b] (1) daḥı dünyāya geldüm didüğüne sebep nedür dünyāya gelmek bir şüretledür dünyādan gitdükden soñra kişi ḳıyāmet (2) ḳopup ḥaşr olmayınca gelmez diyüp su'āl idicek kerm-i çeres cevāb virdi ki yā nebīyya'llāh dünyāya iki şüret ile (3) geldüm didüğümün ma' nīsı budur kim ceddüm kerm-i çeresün toḥmından sā'ir cānavarlar ve çekirge ve anuñ mişli (4) pervāne ve āḥir böcecükler gibi yir mehdi içinde faşl-ı rebī' dāyesinün himmet ile bād-ı nesīmün hevāsıla (5)

⁴⁹⁶ Kur'an-ı Kerīm, A'rāf sūresi, 7/23: Dediler ki "Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz."

⁴⁹⁷ Kur'an-ı Kerīm, Âl-i İmrân sūresi, 3/8: "(Onlar şöyle yakarırlar) 'Rabbimiz! Bizi hidayete erdirdikten sonra kalplerimizi eğiltme. Bize katından bir rahmet bahşet. Şüphesiz sen çok bahşedensin.'"

⁴⁹⁸ "Ölmeden önce ölünüz."

perverde olup kurdçuğaz şüretinde tutup otçuğazlar içinde yürümege başladum ve gözüm açup (6) bu kârgāha nazar kıldum gördüm ki bir kadem yirde envā‘ dürlü çemen ve yāsemen gül ü lāle (7) nesteren ü nerges şakāyık u süsen açılmış envā‘ çiçekler yaprağı kudret mıkṛāzı birle biçilmiş ki (8) andan ol yir kırnında cemī‘ si gizlü idi ve li ‘llāhi ḥazā ‘īnu ‘s-semevāti ve ‘l-arzi⁴⁹⁹ yir ḥazīnesinden Allāh Te‘ālā (9) izhār idüp çıkardı ve üzerine yağmur şuyın dökdi ennā şabebnel-mā‘e şabbān⁵⁰⁰ andan Allāhuñ kudreti (10) birle eşmār-ı nebātāt ḥayāt bulup zuhūra geldi yir kırnın yarup taşra çıkdı şümme şakaḥnā ‘l-arza şakḥan⁵⁰¹ (11) ve ol dürlü dāneleri ve otları yir yüzinde yed-i kudret döşedi ğayb ḥazīnesinden zuhūra (12) getirüp bitürdi ḥattā izā aḥazati ‘l-arzu zuḥrufehā⁵⁰² kaçan ki yā Süleymān bu envā‘ nebātāt nazar kılup (13) gördüm bildüm ki bu eşyā ‘-yi ‘ālemūñ bir Ḥālīkı vardır eyle Ḥālīkı ki birdür iki degüldür andan nebātāt (14) için seyr iderek za‘īf kurdçuğaz iken ben daḥı sesildüm bir kıblu böcek oldum kıbum cismüme muḥkem (15) cevşen gibi oldı ‘adūdan ḥavfum gitdi yir yüzün yürüyüp seyrān ider oldum çemencükler arasına (16) gezüp tırmayup ağaçcuḳlara çıkup nazara ḥaḳīḳī kılup gördüm ki ol kırumış dikenleri yeşerdüp (17) etḫallerine yeşil zümürürdi ḥil‘atlar geyürüp ve bellerine kāvūsī ḥancerler şokup ve başlarına (18) gül-i aḥmer adlu kızıl la‘lin cevheri tāclar urup üzerlerine yeşil yapraḳdan Ḥızr ‘alemi rengine sāyebānı (19) aḥzārı dutdı ve gül-nāruñ al yañaḡına ve kirazuñ yāḳūt aḥmer tutaḡına nazar kılup ta‘accüb (20) itdüm ki bundan ezel bu ağaçları cihān-ı zū-fünūnleri gelüp kıbını şoyup ve dibin kıazup ve kökin irüp (21) ve şerḥa şerḥa kendüyi toḡrayup arasalar bir yapraḳ ve bir çiçek bulmayalardı ammā Ḥaḳ Sübhānehu ve Te‘ālā [30a] (1) kendü kemāl-i kudreti birle kırumış iken yeşerdüp her birisine bir dürlü çiçek vaż‘ idüp bitürdüp (2) ve budaklar yetürdüp ve yapraḳlar yemişler virdi tā kim ‘ālem ḥālḳına gösterdi ve eyitdi ki unzurū ilā şemerihı izā eşmere⁵⁰³ (3) ve ol yemişler içün kılları üzeri minnet kıodı yunbitu leküm bihi ‘z-zer‘e

⁴⁹⁹ Kur’an-ı Kerim, Münâfikûn sûresi, 63/7: “ Onlar, ‘Allah Resûlü’nün yanında bulunanlara (muhacirlere) bir şey vermeyin ki dağılıp gitsinler’ diyenlerdir. Hâlbuki göklerin ve yerin hazineleri Allah’ındır. Fakat münafıklar (bunu) anlamazlar.”

⁵⁰⁰ Kur’an-ı Kerim, Abese sûresi, 80/25: “Gerçekten biz, yağmuru bol bol yağdırdık.”

⁵⁰¹ Kur’an-ı Kerim, Abese sûresi, 80/26: “Sonra toprağı, iyiden iyiye yarıdık.”

⁵⁰² Kur’an-ı Kerim, Yûnus sûresi, 10/24: “Dünya hayatının hâli, ancak gökten indirdiğimiz bir yağmurun hâli gibidir ki, insanların ve hayvanların yedikleri yeryüzü bitkileri onunla yetişip birbirine karışmıştır. Nihâyet yeryüzü (o bitkilerle) bütün zinet ve güzelliğini alıp süslendiği ve sahipleri de onun üzerine (her türlü tasarrufâ) kadir olduklarını sandıkları bir sırada, geceleyin veya güpegündüz ansızın ona emrimiz (afetimiz) geliverir de, bunları sanki dün yerinde hiç yokmuş gibi, kökünden yolunmuş bir hâle getiririz. İşte düşünen bir toplum için, âyetleri böyle ayrı açıklıyoruz.”

⁵⁰³ Kur’an-ı Kerim, En‘âm sûresi, 6/99: “O gökten su indirendir. İşte biz onunla her türlü bitkiyi çıkarıp onlardan yeşillik meydana getirir ve o yeşil bitkilerden, üst üste binmiş taneler, -hurma ağacının tomurcuğunda da aşağıya şarkmış salkımlar- üzüm bahçeleri, zeytin ve nar çıkarırız: (Her biri) birbirine

ve 'z-zeytūne ve 'n-neḥīyle vel' anāb⁵⁰⁴ (4) eydür Allāh Te'ālā Celle Celāluhu bitürdüm
sizūñ içün ekin daḥı ḥurmā yisün (5) daḥı min külli 'ş-şemerātı⁵⁰⁵daḥı dükeli dürlü
dürlü yemişler ḥaḥḳı çün kim anı ḳıllarum içün yaratdum (6) yig içüñ baña şükür ḳıluñ
didi kulū min rızḳı rabbikum veşkurū lehu⁵⁰⁶ ol ağaçlar yaprağı (7) ve çiçekleri
bezenmegi ve yemişler bitmegi kendü varlığını ve birlüğimi bildürürin tefekkür
ehline nişān (8) ḳıldum inne fī zālike le-āyeten li-ḳavmin yezzekkerūn⁵⁰⁷

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Çünkü eşyāya 'aḳl ile itdüm nazar

(9) Her birinden zāhir oldu bir eşer

Ol eşerden görünüp şun' -ı İlāh

Didi Ḥaḳ vāḥid durur cümle giyāh

(10) Her ne kim var ḥāḳ içre pāk-zāt

Ḥaḳḳa ḥamd ider biten cümle nebāt

Mā-sivāya eylemiş menben nigāh

(11) Cümle eydür lā ilāhe illa 'llāh⁵⁰⁸

benzer ve (her biri) birbirinden farklı. Bunların meyvesine, bir meyve verdiği zaman, bir de olgunlaştığı zaman bakın. Şüphesiz bunda inanan bir topluluk için (Allah'ın varlığını gösteren) ibretler vardır.”

⁵⁰⁴ Kur'an-ı Kerim, Nahl sûresi, 16/11: “Allah o su ile size; ekin, zeytin, hurma ağaçları, üzüm ve her türlü meyvelerden bitirir. Elbette bunda düşünen bir kavim için bir ibret vardır.”

⁵⁰⁵ Kur'an-ı Kerim, Nahl sûresi, 16/69: “ ‘Sonra meyvelerin hepsinden ye de Rabbinin sana kolaylaştırdığı (yaylım) yollarına gir.’ Onların karınlarından çeşitli renklerde bal çıkar. Onda insanlar için şifa vardır. Şüphesiz bunda düşünen bir (toplum) için ibret vardır.”

⁵⁰⁶ Kur'an-ı Kerim, Sebe' sûresi, 34/15: “Andolsun, Sebe' halkı için kendi yurtlarında bir ibret vardı: Biri sağda biri solda iki bahçe bulunuyordu. Onlara şöyle denilmişti: “Rabbimizin rızından yiyeceğin ve O'na şükredin. Beldeniz güzel bir belde, Rabbiniz de çok bağışlayıcı bir Rabdir.”

⁵⁰⁷ Kur'an-ı Kerim, Nahl sûresi, 16/13: “Sizin için yeryüzünde çeşitli renk ve biçimlerle yarattığı şeyleri de sizin hizmetinize verdi. Öğüt alan bir toplum için bunda ibretler vardır.”

⁵⁰⁸ Allah'tan başka İlāh yoktur.

Ger şecerdür yâ şemerdür yâ hâcer

Hâl dilince Hâlîka ol hâmd ider

(12) Ol cehetden bende zâkir olmışam

Şükr idüp hâlûme şâkir olmışam

Hâlîk ol ki düridüp yirden beni

(13) Cismüme ihsân idüp virdi canı

Çün böcek yürür iken toprak ara

Terk idüp ol şüreti düşdim yire

(14) Hâkka hâmdî itdügüm çün ben ziyâd

Luţf idüp Allâh baña virdi kanad

Çün kanadum açuban ki uçmışam

(15) Bu şecer üzere konuban geçmişem

Hâmd iderem Hâkka oldur Zü'l-celâl

Kim virüpdür ben za'îfe perr ü bâl

(16) Bu cihândan itmedüm ni' met kabûl

Zıkr-i Hâkka itdüm ammâ men şugûl

Böyle diyüp çırlayık virdi cevâb

(17) Vir şalâvât Muştafâya bul şevâb

Kıssa Hakīm kavlince kerm-i çeres bu vech ile ma‘ārifetden ki haber viridi (18) Süleymān peygāmbere ‘aleyhi’s-selām hiss ü idrākına taḥsīn ve zihni-pākına āferīn kılup yine su‘āl itdi ki yā (19) kerm-i çeres senüñ ibtidā ḥilqatüñ nedendür baña haber vir cevāb virüp eyitdi ki yā nebiyya’llāh vaḳtī ki çırlayık kırk gün (20) müddet-i ‘ömri tamām olup Allāha zıkr ider ḥin-i mevtde kendüyi bilmeyüp cān-ı ‘azīz acısından kendüyi (21) toprağa urup şol çekirge ne vech ile yire toḥmın gömerse gömüp cān virür vaḳtī kim faşl-ı bahār yetişe [30b] (1) cemī‘ emvāt-ı nebātāt ḥayāt bulup şürete gelüp yir yüzün ḥaḍrā-yı çemen büriyüp bülbül hezār-destān (2) şaḳıyup öter olıcaḳ Hāḳ Tebāreke ve Te‘ālānuñ ḳudretile ol kerm-i çeresüñ toḥmı ki ḥāk-i zemīn mehdinde (3) yaturken bād-ı nesīm ‘İsī-nefesden naḥl-i raṭb-ı Meryem gibi ḥayāt bulup ḳurdçuğazlar olup yedi günde tamām (4) terbiye bulup canlanup on iki gün üzerlerinde ḳabuḳları yitüp böcecükler olup ḳamer yigirmi (5) sekiz menzilin ḳa‘ itdügi taḳdīrce ḥayāt bulup ḳablu böcek şüretinde yürür tā ki yer beşiginden (6) çıḳup canlanduḡı tāriḥden bāḳī böcecükler gibi ḡıdāsı topraḳdur ve çünki kırk gün tamām ola baḳup (7) bu eşyāyı görür cemī‘ mā-sivā nebātāt ve ḥacerāt ve şecerāt ve şemerāt Allāh Te‘ālānuñ zıkrine meşḡul şol Allāh ki (8) felekler tā‘atına ḳā’im sācid melā’ike ḳıyāmda ḥāmid cemī‘ eşyā birliğine ḡüvāḥ şāhid yusebbiḥu li’llāhi mā-fī’s-semevāti ve mā fī’l-arzi⁵⁰⁹(9) pes Hāḳ Te‘ālāya niyāz kılup ol ḥākilik şıfatından ve ḥayvāniyet cinsiyetinden ve ekl ü (10) şurbından ḥalāş olmağa yüz tutar mütü ḳable en temütü⁵¹⁰ mücebince ölmezden önürdi ölmek ḳaşdın idüp (11) ḥākilik ḥil‘atın terk idüp revḥānī şıfat perr ü bāl bulup ‘izāyı nefsanī ki yimek içmekdür anı terk idüp ve dimek (12) işitmek ḡıdā-yı revḥānīdur ve dimekden daḡı murād şükr-i Hāḳ edā itmekdür pes Allāhuñ faḫr-ı keremī birle (13) ol böcecüğüñ ḥilqatini terk ider perr ü bāl⁵¹¹ḳazanup maḳām-ı nefsanī ki ḥāk-i esfeldur derece-i ‘ulvī ki menzil-i (14) revḥānīdur ḳanadlanup uçup ḡıdā-yı nefsanīden vaz geḳup Allāh Te‘ālānuñ ḥamdine aḡız açup kırk gün tamām (15) yimeyüp içmeyüp göz yumup maḳām-ı ḥayretde Allāh Te‘ālāyı zıkr itmede meşḡul oluruz

Nazm

Fā’ilātün/ Fā’ilātün/ Fā’ilün

⁵⁰⁹ Kur’an-ı Kerīm, Teḡābun sūresi, 64/1: “Göklerdeki ve yerdeki her şey Allah’ı tespih eder. Mülk yalnızca O’nundur, hamd de O’na mahsustur. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir.”

⁵¹⁰ “Ölmeden önce ölünüz.”

⁵¹¹ Metinde şeklinde yazılmıştır.

(16) Nefsüme rāḥatlığı idüp ḥarām

Zıkr-i Ḥaḳ olup mülāzım şubḥ u şām

Ḥaḳ ki virdi cism baña cān ile

(17) Zıkrin idüp ötürem elḥān ile

Kim nişānı bu durur ki şādıkuñ

Şükrin ide dā'imā ol Ḥālıkuñ

(18) Yā Süleymān sende dā'im zākir ol

Ḥaḳḳa dā'im şükr idüben şākir ol

Ger dilerseñ arta māl u memleket

(19) Eyle şükr tura bākī salṭanat

Neşr Ḥakīm kavlince kerm-i çeres ne vech ile düriyüp ibtidā-yi ḥilḳatinden (20) ḥālını i' lām itdise hezār bār taḥsīn kılup eyitdi yā kerm-i çeres baña bir naşīḥat vir ki nefsuñ 'irfānında (21) sence kāmīl şey'e yetişmedim kerm-i çeres eyitdi ki yā nebīyya'llāh naşīḥatum budur ki 'ömrüñe devletüñe ğarre olmayasın [31a] (1) nefsin perverde kılup beslemeyesin ve benüm kırk günlük 'ömrümle senüñ kırk yıllık salṭanatuñ ma'nide birdür kim (2) göz yumup açınca 'ömr fānīdür tiz geçer

Nazm

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

Ma'nide yüz biñle birdür bir iy yār

(3) Kim geçer qalmaz cihān şöyle ki var

Göz yumup açınca bu çarḥ-ı felek

(4) **Neşr** Hâkîm kavlince kaçan kim Süleymân Hâzreti kerm-i çeresbe bu vech ile ‘ izzet hürmet kılup râğbet (5) idicek ol yörede ne kadar hâkî böcecükler var ise pervâne gibi melaḥ gibi ve mûr gibi ve daḥı ne kadar (6) bâğ u büstân içinde bülbül hezâr-destân ve kebg turrâc süklün ne var ise Süleymân Hâzretinüñ (7) kerm-i çerese râğbet itdügüne ḥased iltüp nazar-ı Süleymânîye cümlesi cem‘ olup ḥâl dilince ve (8) mantıķu ‘t-tayırca şikâyet kılup eyitdiler ki yâ nebîyya ‘llâh bu lecûc yañşak dil-i dirâz bu çerese (9) ve dünyâ ni‘ metinden maḥrûm kelebecüğe ne yavlaḥ râğbet idersin iblîs-i la‘în daḥı yimez içmez yatmaz uyumazdı (10) zıkr-i Hâḳdan ḥâlî degül idi şol kadar idi ki iblîsüñ nâlişinden yir daḥı vuḥûş tesbîḥin yañılurdu (11) ve gökdeki melâ‘ike feryâdından feryâda gelürdi ‘ âķıbet kendüyi görüp tã‘ atına (12) mağrûr olduğı ecilden dergâh-ı Hâḳdan sürilüp merdûd oldu Âdem-i Şafîye nefis virüp (13) ve cennete koyup yiyüp iç ḥoş geç zevcûñ ile diyüp ammâ ki buğdaydan iftâr itmeñ dedükden şoñra (14) ve lâ takrebâ hazîhi ‘ş-şecete fe-tekûnâ mine ‘z-zâlimîn⁵¹² buyurduktan şoñra Âdem-i Şafî ḥaṭâ kılup emr-i (15) Hâḳķı şıyup nefis-i murdârı gözleyüp iblîs-i telbîsine ve Havvâ mekrine uğrayup buğday yidükden şoñra (16) çünki ḥaṭâsın bildi günâhına muķırr oldu ve meskenet kılup tazarru‘ birle eyitdi ki (17) Rabbenâ zalemnâ enfusenâ ve in lem tağfir lenâ ve terḥamnâ le-nekûne mine ‘l-ḥâsirîn⁵¹³ diyüp kendü (18) nefsi ḥaṭâsına muķırr olduğı ecilden Hâḳ Sübhânehu ve Te‘ âlâ günâhın ‘ avf itdi yarlığadı ve raḥmet (19) itdi pes yâ Süleymân sen bu kerm-i çeresüñ iblîs gibi yiyüp içdüğine bakma inne enkere ‘l-eşvâtî le-şavtü ‘l-ḥamîr⁵¹⁴(20) mücebince ol ḳabîḥ şadâsından şol kadar ṭabî‘ atumuz incinüp durur ki dillü dilimüzce (21) Allâha ol bizi yoḳdan var eyleyen pādşâhı zıkr idemezüz bunuñ çağırduğından zehremüz çâķ [31b] (1) olur ḥamd-i Hâḳķı zıkr idemezüz ben nefsanî degülin yimez içmezin diyü her birimüze söyledüğümüzçe ṭa‘ n (2) ider iblîsi ḥōd-bîn gibi kendüyi görür n’ola nefsumüz var ise ve mā min dâbbetin fi ‘l-arzî illâ ‘ alâ ‘llâhi rızķuhâ⁵¹⁵(3) mücebince bizi yoḳdan var idüp her gün

⁵¹² Kur’an-ı Kerîm, A‘râf sûresi 7/19: “Ey Âdem! Sen ve eşin cennette kalın. Dilediğiniz yerden yiyin. Fakat şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz.”; Kur’an-ı Kerîm, Bakara, 2/35: “Dedik ki: ‘Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.’”

⁵¹³ Kur’an-ı Kerîm, A‘râf sûresi, 7/23: “Dediler ki ‘Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.’”

⁵¹⁴ Kur’an-ı Kerîm, Lokmân sûresi, 31/19: “Yürüyüşünde tabîi ol. Sesini alçalt. Çünkü seslerin en çirkinî, şüphesiz eşeklerin sesidir!”

⁵¹⁵ Kur’an-ı Kerîm, Hûd sûresi, 11/6: “Yeryüzünde hiçbir bir canlı yoktur ki, rızķı, Allah’a ait olmasın. Her birinin (dünyada) duracakları yeri de, (öldükten sonra) emaneten konulacakları yeri de O bilir. Bunların hepsi açık bir kitapta (Levh-i Mahfuz’da yazılı)dır.”

rızķumuz viren Allāhuñ muķadder itdūgi (4) ni‘metüñ şükrini ezā kıılmaĝa dillü dilümüzce Allāha ĥamd idüp zıkr idicek yasaķ kııl bu çırlayıķa ki (5) süküt ‘ālemine varup ĥāmūş ola vaķtı ki biz şükrümüzü edā kıılavuz ol vaķt yine ‘ādeti (6) üzerine çağırup ötsün her ne iderse itsün diyüp zıkr olan ĥākī cānavarlar ve murgān (7) cinsi şikāyet idicek Ĥazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām bunlaruñ sözün ma‘ķül görüp (8) kerm-i çerese yasaķ kııldı ki civārında olan ĥākī cānavarcuķlar ve kuşçuĝazlar ĥāl dilince Ĥālīķı (9) zıkr idicek bu daķı sākin ola pes kerm-i çereseñ öterken gāh gāh sākin olup ötmedüĝine (10) sebep oldur ki zıkr olundu ve daķı ba‘z tevārīĥde gelür ki çırlayıķı ‘İsā peygāMBER balçıķdan düzüp (11) Allāh Te‘ālādan rüh diledi ĝıdāsı olmaduĝına sebep budur dirler bu söz daķı vāķi‘dur ammā ki bu degül (12) ‘İsā zamānında kerm-i çerese olmaya

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Ger yarasa çırlayıķ taķķīķ bil ki bī-gümān

Var idi ‘İsiden evvel ‘ālem içre her zamān

(13) Līk ‘İsī ikisinde düzdi bir şekl-i ĝarīb

Ki anlar ada virdi rüh-ı Ĥālīķ insān-ı cān

Kışsa-i Zāl-i Dāstān Ve Kārūn-ı Pīl-ten Reften-i Īşān Be-Cānib-i Rüstem⁵¹⁶

(14) Ĥakīm ķavlince Süleymān Ĥazreti ‘am Tedmür şehrinde kerm-i çeresele kelimāt (15) itmekde ammā ki bizüm kıışşamız ez-ān cānib Sām-süvāra geldi nite ol dem ki Cābir-i Cāzū kırķ kez (16) yüz biñ cāzū çerisinle sāķır ulusınla kim gelmek diledi henüz geleceĝin bilüp Zāl-i Dāstān (17) ve Kārūn-ı Pīl-ten işidüp pehlevānları bir yire cem‘ idüp danışdılar Zāl-i Dāstān itdi ki bizüm (18) üzerümüze altı yüz biñ cāzū ile cābir ü sāķır gelürmiş imdi anuñ cengi düşvārdur siz ne dirsiz (19) diyicek pehlevānlar eyitdiler sāķire cengi düşvārdur eger sözümüz tutarsak Süleymāna ādem şalalum (20) Raĥne kuşıla Kūķnūs kuşına iki pehlevān bindürelüm Süleymān nebīye varsunlar ĥaber virsünler (21) cinnī çerisinden ve yaķın atañ perīĥān perīsinden bir neçe yüz biñ

⁵¹⁶ Zāl-i Dāstān ve Karūn-ı-Pīl-ten’in hikāyesi ve onların Rüstem’e gelmeleri.

cin ü perî getürsünler bil kim [32a] (1)‘ afārit leşkerin daḥı bile getürsünler sāḥir çerisin
taḡıtsunlar ser-cümlesin helāk itsün (2) görmez misin ki ḡayyūr cāzū Süleymān ile
muḡābil olup ne ḡadar cenk itmışdür eger cin çerisi Elhenc-i (3) cinnīle gelmesidi
ādemī-zād leşkerin sāḥirān hep helāk iderdi dinüp naşīḥat idicek Sām- (4) süvār ḡazaba
gelüp ḡaḡıdı yıldırım gibi şaḡıdı eyitdi ki cān cin nedür yā sāḥir kāfir ne nesnedür (5)
ya eziyye vāfir veyā gedāya aña bir yā maḡlūm yā cābir yā insān-ı ‘ esākir yā leşker-i
sāḥir nedür

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(6) Çünki benven pehlevān Sām-süvār

Ḡamca yokdur çeşmüme ‘ asker biḡār

Cin nedür ki anı yardım dileyim

(7) Size ḡam yok anda kim ben bileyim

Yüz biñ ādem gözlerümde bir degül

Cengümi dīv itmeye sāḥir degül

(8) Taḡda arslan avlaram ḡaplañ daḥı

Taşda ejder avlaram şırtlañ daḥı

Yedi başlu ejdehā evren daḥı

(9) Ceng idemez mār ile şu‘ bān daḥı

Gökde Merriḡ olsa Keyvān ḡaşm eger

Ḳılıcumdan üşenüp başın eger

(10) Yirde saķal şıĝayup bursam bıyık

Gökde Behrām isteye emān bayık

Omuz ursam  ar -ı eflākı yıķam

(11) G r z urursam    fa   Umm na dıķam

 ayda  ıķsam ele alup  eh-b  z-ı b  z

 or udan per d ke S mur  hem-      z

(12) Bi  bir ell  cin ile ceng eyledüm

Gözüne    lem için teng eyledüm

Bir degül ki bi  ola c bir eger

(13) Y  z kezin y  z bi  ola s  hir eger

Yap yil  n  ar  u varam t    çeküp

 st ne evren gibi d   em   k p

(14) Küpe binen s  hirin idem hel k

K p gibi ba ın idem  a         k

Buncılayın l  fı S  m ki urdı bes

(15) Her ki        a  mayup urursa l  f

  gmeyiser içi anu  yok  il  f

   l gerek All  h n       r g  re

(16) Kendüye yardımcı nâzır göre

Er gerek ki kendüzini görmeye

Kendüzin Kırân-ı Haq öğremeye

(17) İy meniden hilkat olan görme özüñ

Kim yiser ‘akreb anuñ oyup gözüñ

Âdem olan özünü nite görür

(18) Sinde etin çünki ılan kemürür

Evvelüñ bir yir meniken iy hümām

Sinde olurken âhirüñ mūra ta‘ām

(19) Pes niçün özüñ görür nefsüñ senüñ

Añma miñi zaħmetin ola sinüñ

Âdemîye bu yiter derdü ölüm

(20) Göñline düşdükçe key nâ-geh ölüm

Gerçi ecelsüz ölmedi ölmez beşer

Lîk ölmek korkusu göñle düşer

(21) Aç gözüñ diñle sözüm tutğıl ‘acil

Vir şalavāt irmedin saña ecel⁵¹⁷

.....

Neşr Hâkîm kavlince Sām-süvār [32b] (1) bu vech ile lāf urup kendüzin ki gördi Süleymāndan yardım istemege ‘ār itdi Allāha tevekkül itmegi daḥı unutdı (2) zīrā ki kazā nāzil olmış idi başîret gözi bağlandı izā cā’e ’l-kazā’u fe-‘amiye ’l-başaru⁵¹⁸ Sām-süvāruñ ögündüğün (3) görüp pehlevānlar yir yir incindiler dīvāndan taşra çıķup ikin ikin olup söyleşdiler eyitdiler ‘acebdür ki (4) Nerrīmān oğlu Sām-süvār cāzū elinde ḥabs çekmezse şol Süleymān Hüdḥüdi gibi kendüyi görüp (5) ‘Anṭaķıyya şehrinde uçup giderken yir altındağı şuyı başîret ile görüp ne miķdār arışda kazılacağın (6) ol yirden şu çıkacağın fark iderken ‘ākıbet kazā irüp başîreti gözi bağlanup tūzağā tūtulup (7) Ruc’ā-yi Zāhidi bir altuna şatun alup Süleymān Ḥazretine gönderüp āzād itdügi gibi

Nazm

Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilün

(8) Her birisi didi bu Sām-süvār

Kendüzin gördügi olur düşvār ‘ār

Kendüzin gören kazāya uğrayup

(9) Cānına kahr idiserdür rüzgār

Neşr Hâkîm kavlince pehlevānlaruñ gücendüğünü Zāl-i Dāstān (10) görüp atası Sāma varup eyitdi yā pehlevān-ı cihān altı kez yüz biñ cādū ki üstüne gele ve dört kez yüz biñ (11) daḥı Sindüstān leşkeri ola anlara cevāb virmek ḥaylice gücdür eger ki ḥazretüñ Sām-süvārdur ve (12) lākin ol kadar sāhire cevāb virmek düşvārdur gel kerem kıl beni Qārūn ile gönder Süleymān Ḥazretine (13) varalum ḥāk-i pāyına yüz sürelüm dīv ü cin çerisinden bize yardım virsün ān u vaķt içinde düşmeni (14) tağıtsunlar sāhirleri helāk itsünler diyicek Sām-süvār vay ki kaķıdı zīrā ki ol dem kazāya müstehaķ (15) olmuş idi ki kendüzin görüci ‘ākıdı meger ki Sām-süvāruñ göñline bu geldi ki pehlevānlar

⁵¹⁷ Bu beytin diğeri mısrası eksiktir.

⁵¹⁸ Kazâ gelince insanların basîreti bağlanır.

cemî' si cāzūdan (16) qorqdılar qaçmaq talebin iderler ki bu söz bahāne ola Sām daḡı
 oḡlı Zāl-i Dāstāna qaçıyup eyitdi ki iy Sīmurg-ı (17) beçe eger sen benüm şulb oḡlum
 miseñ qalan pehlevānlar qaçduḡı yirde qaçmayayduñ ve göñlüñe bu qadar (18) qorqu
 gelüp cinniden dīvden yardım umup Süleymāndan isti' ānet dilemeyeyduñ sen daḡı
 Qārūn daḡı (19) varuñ ol kuşlara süvār oluñ oḡluñ Rüstemi aramaḡa git ol ciger-güşeñi
 ele götür dā'im baña (20) ta' n idüp eydürsin ki benüm oḡlumı deryā yüzine gönderduñ
 bilmez miduñ mi deryā seferi ḡaṭarnākdur (21) imdi yā Zāl ben cāzū ile ne gerekse
 idem murāduñuz sizüñ qaçmaḡdur yüz şuyın yire saçmaḡdur imdi hemān [33a] (1)
 gözünmek varuñ ol ḡidmetde oluñ veyāḡūd Süleymān nazarına varuñ giduñ zīrā ki
 ba' zı pehlevānlardan (2) işitdüm ki eydürlermiş ki eger Raḡne kuşı olmasa Sām-süvār
 kuşlara süvār olmasa göge aḡup ḡişār (3) içine girmese kuşlardan meded irmese qaṭ' ā
 Sām-süvār bir qal' a alımaıdı ve ba' zı pehlevān daḡı eydürmiş ki (4) Sām-süvār bu
 kuşları onun için uydurur ki bük deminde bir düşmen ki kendüye ḡālib olsa ḡalkını
 kılıçdan (5) geçürse ol kuşlara binüp Sām oḡlı Zāl-i Dāstān ile qaçacaḡdur imdi beher-
 ḡāl eger Raḡne kuşıdır (6) eger Kuḡnūs kuşıdır Sām ile ikiñüze baḡışladum ve bir
 daḡı bu ki ikiñüzden guzide pehlevān (7) yoḡdur sizüñ yardım itdügüñüzden daḡı
 geçdüm diyüp Dāstāna Qārūn-ı Pīl-tene ziyāde verhem itdi (8) Zāl-i Dāstān daḡı
 Qārūn-ı Pīl-ten ile ḡāyet incinüp hemān-dem pehlevānlar ile vidā' laşub Sīmurg
 virdüḡi şeh-per (9) yelegi nize-i Hızra sancup yire dikdiler daḡı on deve kırk koyun
 qurbān kılop leşlerini Sīmurg (10) yelegi yanına getürüp geñ yirden gözetdiler Raḡne
 kuşı Kuḡnūs kuşı ki Ruḡ kuşıla Süleymān (11) ma' rifetile Sīmurg-ı Qāf icāzetile Sām-
 süvāra ki bile qoşulmuş idi bunlaruñ işāreti bu idi ki (12) qaçan ki Sīmurg virdüḡi
 yeleklerden bir yelegi Hızr 'alemi ucına baḡlasalar daḡı qurbān idüp nize (13) dibine
 iletseler kuşlar görüp bilürdi ki yine ḡidmet vardur pes hevā yüzinden yir yüzine enüp
 (14) Raḡne kuşı Kuḡnūs ile gelüp leş ü baş yimege başladılar qarınları toıyup qurşakları
 qabarup göge yelkeni (15) gibi qanad qaldurup lenger pençeleri gibi qaynaqların yire
 koyup seren gibi baş qaldurup dümen gibi quyruḡ (16) döküp direk gibi ayaḡ üzre
 durup kürek gibi iki qanadların gerüp tırdılar bu yañadan (17) Qārūn ile Zāl-i Dāstān
 daḡı otaqlarına varup ḡazīnelerini cem' idüp dillü şehrinüñ qal' asına koyup (18)
 kullarına nūgerlerine azıḡ virüp bir yile va' de virüp her birisi otuz altı pāre ceng āletin
 (19) üzerine ārāste kılop düşmen yaraḡın ile müretteb olup Zāl-i Dāstān Raḡne kuşına
 süvār olup (20) Qārūn-ı Pīl-ten Kuḡnūs kuşına süvār olup Allāha şıḡınup hemān-dem
 işāret etdiler ol Raḡne kuşı qara (21) bulut gibi Zāl-i Dāstānı götürüp qanad açup uçdı
 hevā-yı fenāya geçdi Raḡne kuşı 'aḡabince Kuḡnūs [33b] (1) kuşı daḡı 'uḡāb gibi

kanadların açup uçup birinci kat göğe yakın geçüp mağrib cānibine ‘ummāndan yaña
(2) yirle gök arasında iki cihāngīr pehlevān kuşlar arkasında uçup gitdiler bunların
dağı ġarīb (3) ser-güzeşti ‘acā’ib kışşası vardur şalāvāt vir ki nitdiler

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Bir şalāvāt virmek için söylenüpdür bu kitāb

(4) Hāḡ Te‘ālā rahmetini bulmağ için dindi bāb

Diñle imdi bir ‘acā’ibden ġarā’ib hōş haber

Līk virgil şad şalāvāt Muştafāya bī-hisāb

(5) **Der-Beyān-ı Koşten Āvurden-i Perende-i Pehlevān-ı Dāstān Be-Hevā-yı Fenā**⁵¹⁹

(6) Hākīm ḡavlince ol zamān ki bu iki pehlevān gitdi bu ḡuşuş içündür ki Sāma küsüp
gitdiler Rüstemi (7) arayup bulmağa niyyet itdiler naql-i Loḡmān budur ki zıkr olundu
ammā ki Eflātūn Hākīm naḡlince Cābir-i (8) Cāzū Sāmı tutup ḡabs idicek Sām bārī
elden çıkdı Rüstemi bulalum diyüp ol vaḡtın gitdiler bir nice gün (9) mağrib cānibine
toğrı ki gitdiler gelüp baḡr-ı ‘Ummān üzerine yitdiler ol ḡadar gök yüzine yakın
çıkılmışlardı (10) ki ḡağ başında ḡuman içinde uçar şeh-bāz gibi ḡara bulutlar arasında
Raḡne kuşıla Ḳuḡnūs kuşı (11) kanad açup uçup giderlerdi kuşlar arkasında Zāl-i
Dāstān ile Ḳārūn-ı Pīl-ten yir yüzine baḡup (12) mağrib cezīrelerin seyr iderlerdi
görürlerdi ki yir yüzini deryā-yı ‘Ummān ihāḡa itmiş şöyle ki deñize (13) nisbet yirūñ
çoḡluğı bir göl içinde bir avuç balçık ḡadar yā ola yā olmaya Fireng cezīrelerin temāşā
itdi ki (14) yir yüzün deryā içinde vāki‘ olmuş her bir cezīrenūñ bāğ u baḡçesi laḡīf
çevresi deryā-yı a‘ḡam ḡal‘aları (15) ḡāyet yüce sedd-i İskender gibi muḡkem
eḡrāfında şeh-i mu‘aḡḡam içi mā-ḡalaḡ-Allāḡ ḡolu ādem gül-i gülistānları (16) bāğ-ı
İrem yir yir aḡarşuları āb-ı ḡayāt zemzem ol Fireng maḡbūyeleri Şeddādī köşklerūñ
manzaralarından (17) perī-şūret beşer-hey‘et felek-rif‘at melek-sīret ḡurşīd-ḡal‘at
zūhre-cebīnet ḡūblarla maḡbūb (18) larla mergūblarla cemāl-i ber-kemālinden

⁵¹⁹ Pehlivanların kollarının kırılarak ölmeleri ve fenā boşluğuna savrulmalarının hikāyesi.

niķābların götürüp her birine nāz u şīve hareketle remz-i rumūz idüp (19) ğamze idi şūrlar ‘ aşık-ı bī-çāreler şādık u ğam-ẖāralar qarşularına geçüp āh idüp göğüs kaķarlar

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(20) Her şehr içi tolu maḥbūba hep

Muḥsine vü müşfiķa mergūb hep

Hüsn içinde her biri mergūb anuñ

(21) Cān u dilde sevgüsi mergūb anuñ

Sīm-ten nāzük-beden dilber ķamu

Zühre-şūret hep ķamer-manzar ķamu

[34a] (1) Kim asılda ḥūb olur ḥūb-ı Fireng

Kim yañağı cümlesinüñ lāle-reng

Büt-perest olur velī çün nāz ider

(2) Rūḥ-ı ‘ uşşāk olmağa āġāz ider

Dil alur ‘ ışķın şatar maḥbūbvār

Ṭālibüñ baġrın yaķar maṭlūbvār

(3) Kim bu ifrenc aşlı ḥūbān az durur

Ġamze-i seḥḥār mü ’min az durur

La‘ l-i mey-günden içürse ger şarāb

(4) ‘ Āşıkũñ bağrın kılur qahrı kebāb

Qahr odına yanmayan ‘ āşık degül

Dilbere dil virmeyen şādık degül

(5) Her kimũñ ki ‘ ışkı yok hayvān durur

Anı insān şanma kim gevden durur

Yok haṭā didüm degül söz dil-peṣīr

(6) ‘ Işk işinden ḥālī olmaz ol bağır

Olmasa ‘ ıškuñ ḥaḳīkī dil-nüvāz

Cehd kıl bārī ola ‘ ışk-ı mecāz

(7) Nuṭqını Firdevsinũñ gūş it şaḥīḥ

‘ Işk-ı Ḥaḳdan ġāfil olma iy faşīḥ

‘ Āşıkı señ Muştafāya pāk-zāt

(8) Vir şalāvat Muştafāya eş-şalāt

Neşr Ḥakīm kavlince deñizle gök arasında qara bulutlar (9) yöresinde kuşlar arkasında Zāl-i Dāstān tīg-zen ve pehlevān-ı Qārūn-ı Pīl-ten ol gün gün qubbe-i (10) felege dikilince nā-gāh mağrib cānibinden deryā yüzinden baḥr-ı Zulümāt kopdı tūfān-ı Nūḥ gibi (11) vardıgunca bulutlar ‘ ālemi bürüdi yirle gök arasını qarañuluq tutdı yıldırımlar andan qatı qatı (12) yiller esdi Fireng cezīrelerũñ bağ u bağçelerini yıkup ḥār u ḥāşāk göge şavurup Nūḥ tūfānı (13) gibi bir ‘ acā’ib ‘ alāmet oldu ki yeller esmesinden pehlevānlar kulağı sağır oldu ve kuşlar kanadı (14) yağmurdan ıslanup gövdesin getürmege ağır oldu Zāl-i Dāstān dönüp Qārūn-ı Pīl-tene eyitdi (15) bize çāresi budur ki hevā yüzinden kuşları cezīre üzerine indürevüz bir şehir kenārına qonduravuz (16)

hayvânâtdan şikâr idüp kuşlara ğıdâ virevüz diyince nâ-gâh gördiler ki deryâ-yı Mağribden yerle gök (17) arasından kara bulutlar içinde yedi ulu tağ göründi ki her tağın üzerinde kubbe-i Hermân gibi (18) birer kubbe var ve bu kubbenün iki tarafında sedd-i İskender gibi iki sed görünür ğâyet yüce (19) ve bir ‘aceb dağı bu ki her tağın iki tarafında külhân ocağı gibi iki yirde âteş yanar velî eyle âteş ki (20) yıldırım gibi berķ urur ve bundan ‘acebter dağı bu ki bu iki ‘Arab ocağı mişâl nesnenün kulle-i Kâf gibi bir (21) kulle görünür eyle kulle ki dükendük yirde vâdî-i Veylû mişâlinde nâr-ı cehennemden bir kapu görünür eyle [34b] (1) kapu ki âteş şaçar eyle âteş ki küre-i nâr gibi berķ urur ve bundan ‘aceb qorqunç dağı bu ki bu yedi tağın (2) iki tarafında cānib-i şimālinde ve cānib-i cenūbında qanad resminde bulutlar gözükür eyle bulutlar ki (3) hareketinden od qopar eyle od ki bahır-ı Āteş gibi ‘ālemi oda yaqar ve bundan qorqunç dağı bu ki ol yedi (4) tağın mağrib cānibinden yañası tağ tağa ulaşmış ucı görünmez

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(5) Göricek qorquncı tağı Zāl-i Dāstān ol zamān

Pes dönüp Kārūna eydür bu ne yigi pehlevān

Yirde gökde bir qazā eksük degül başumuza

(6) Cevr-i çendān ider āh ki cānumuza bu zamān

Der-Beyān-ı Koşten Şoden-i Heft Serverān Be-Desthā-yi Zāl-i Dāstān Ve Kārūn-ı Pīl-ten⁵²⁰

(7) Hākīm qavlince Zāl-i Dāstān böyle diyicek Kārūn-ı Pīl-ten dağı Kuqnūs kuşı arkasında Aqdeñizle yüce (8) gök arasında hevā-yı fenāda mağrib fezāda nezdīk qazāda ya‘nī bir menzil-i kulle bir ejdehā (9) dönüp bāqup ardına gördi ki yedi başlu görinen tağ şekil yedi başlu evrene beñzer (10) çıraq gibi yanan gözleridür ki külhāna beñzer ve başındağı aqaran şāh-mühreleridür ki (11) her biri kubbe-i Hermāna beñzer ve her kubbenün yanındağı mīl mināreler kulaklarıdır ki her biri (12) sedd-i İskender-i zamāna beñzer ve cehennem qapusu gibi görünüp âteş şaқан ağızdur ki çāh-ı siccīn

⁵²⁰ Yedi kahramanın Zāl-i Dāstān ve Kārūn-ı Pīl-ten tarafından öldürölmesi hakkında.

(13) ve ma‘den-i nîrāna beñzer ve tağ tağa ulaşup ucı kıyı görünmeyen ol ejdehānuñ
kadd ü kāmetidür ki (14) On sekiz biñ ‘ālemi levh-i kalemî yedi kat kuşadup qarın
içine alan ‘arş-ı evrene benzer

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(15) Didi Qārūn aña iy Dāstān-ı Zāl

Evren irdi müşkil oldı kat-ı hāl

Yidi başlu evren durur bu görinen

(16) Uş yakın geldi bakuban gör inen

Merrih itmez bunuñ ile gökde ceng

Kaç kaçalum itme sâkın buña heng

(17) Yoksa yudup ikimüz ider ‘adem

Lîk bizden irmez aña hiç elem

Bunca evren görmedi Sām-süvār

(18) Kim dürütmedi mişālin rûzgār

Böyle diyüp anda Qārūn-ı Pîl-ten

Sâkin oldı vir şalāvat tiğ-zen

(19) **Nesr** Hakîm kavlince Qārūn-ı Pîl-ten böyle diyinceye dek evren dağı yıldırım gibi
gelüp yetişdi (20) heybetinden Raḥne kuşıla Kuḥnūs kuşu şaşıldılar hemān-dem kanad
açup kuyruk kışup önünce kaçup (21) uçdılar bu gelen yedi başlu evren dağı bunların
kokusın alup yedi başını burc-ı Keyvān gibi felege [35a] (1) kaldurup kanad
çarşıdurup Merrih ‘akreb gibi zehrin şaça cehennem kapısı gibi ağzın aç a bunları (2)

kömağa başladı bu yañadan ārūn-ı Pīl-ten ile Zāl-i Dāstān uřlar arasında evren öñünce (3) açarken dönüp girüsine badılar gördiler ki evren daı yetdi bunlara dem çekdi Ru uř ile (4) Rane uşı ne adar ki anad açup boyun uzadup ejdehā öñünden ayrıлмаға hevā-yı fenā gözedüp (5) alāř olmaға ařd itdilerse bulutdan ayrılıp açmaға cehd itdilerse ejdehā deminden urtulmaға mümkün (6) olmadı hıç bir yaña uçup gitmege mecālleri almadı pes Zāl-i Dāstān ile ārūn-ı Pīl-ten aıat (7) bildiler ki bunları bindükleri uřlar ile leşkeri başlarıla urıları vü yaşlarıla ser-cümlesin (8) bu yedi başlu evren yutsa gerek nāzenīn vücūdların nefsine ejdehā ğıdā itse gerek ğayrı (9) kimseden deñizle gök arasında āre bulmadılar pes tevekkülü Allāha ılıp bu vech ile niyāz idüp yalvardılar (10)

Nāzm

Fā‘ilātūn/ Fā‘ilātūn/ Fā‘ilūn

Didiler kim iy Kerīm ü Kirdgār

Var iden Zāl ile Sām-süvār

(11) Kūn dimekden yaradan gerdūn özin

Mā‘i oyından durur den ārūn özin

Cisme cān cānumuza uvvet viren

(12) Bunca ‘ömrü bat ile devlet viren

Geh süvār iden bizi virüp feres

Geh uşa bindürmege itdüren heves

(13) Yirde pīle bindürüben göçüren

uş süvār idüp felekde uçuran

şeh Süleymān devletin iden ziyād

(14) Tahtına merkeb kılan şarşarla bād

İns ü cinne anı sultān eyleyen

Hükmine maḥlūkı fermān eyleyen

(15) O nübüvvet ḥāteminüñ resmi çün

Üzerinde naḡş-ı a‘ zam ismi çün

Ejdehā şerrinden it bizi ḥalāş

(16) Def‘ kılmasañ budur māri ḥışāş

Böyle diyüp itdiler bunlar niyāz

Dinle imdi kışşa nedür ser-firāz

(17) Vir şalāvat Aḥmede ammā bī-şümār

K’ide rahmet ḥazretüñe Kirdgār

Neşr Ḥakīm kavlince (18) bu vech ile Ḥaḡ Te‘ ālāya pehlevānlar niyāz idicek hemān-dem Ḥaḡ Te‘ ālā ‘ināyet kıldı ki bir kara bulut ḡaybdan (19) gelüp ejdehā ile bunlar arasına girüp hā’il olup ejdehā deminden kuşlarla pehlevānlar ḥalāş olup (20) kanadların açmaḡa mecāl bulup uçdılar pehlevānlar işāret kıldılar felek yüzine pervāz urup kaçdılar şöyle (21) ki ejdehā kuşlarıñ altı yanına kaldı velākin evren daḡı bunlarıñ kaçup hevāya kaçduḡın ki gördi [35b] (1) yedi kat Ḳāf ḡulleleri gibi başların hevāya ḡaldurup şol ṭoḡuz yelkenlü gevege gibi yile göḡüs virüp ṭurdı (2) daḡı şol yedi cehennem ḡapusu gibi aḡızlarını Ḳuḡnūs ile Raḡne kuşın deme çeküp Zāl-i Dāstān ile (3) Ḳārūn-ı Pīl-tene zehr ile āteş şaḡdı yine kuşlar ejdehā ḡamlesin görüp kaçmaḡa kanad açup uçmaḡ (4) dileyince Zāl-i Dāstān ol pehlevān-ı cihān eyitdi yā Ḳārūn-ı Pīl-ten taḡḡıḡ bil ki bizi yudar bu evren çāresi (5) bu ceng idevüz hemen diyüp kergeden şāḡından düzülmüş ṭoḡuz siñirli yedi kat kirişlü kırḡ arış (6) ḡāmetlü arslan siñiri āetlü

biñ eşrefî kıymetlü kav̄s-ı k̄ūzah şıfatlu ejdehā ser-gümiş kabzalu altun (7) efşānlu yayın kurbandan çıkarup ele alup kabzasından şol elinde rāst tutdı daḡı yedişer yeleklü (8) billūr eñeklü la‘ lin tuṭaḡlu gül-gün yañaḡlu melekü’l-mevt gibi kanad açıcı t̄ir-i mār gibi şokup kan içici ecel (9) bigi üç kanadlu bir ayaklu oḡın ele alup k̄iṣ ağzından çıkarup kabzaya rāst kılup yıl evrenin yedi (10) başın gözetdi bu taraḡdan Qārūn-ı P̄il-ten daḡı Zāl-i Dāstānuñ oḡ ḡāzır itdügin ki gördi ol daḡı Allāha (11) şıḡınup oḡa yaya el urdı ejdehāyı gözedüp daḡı Qıḡnūs kuşı arḡasında t̄urdı daḡı ejdehā cānibe (12) bunlar göz urdılar anı gördiler ki aşıḡadan yuḡaru ejdehā daḡı aḡız açup zehr şaçup deme çeküp (13) bunlara ḡamle kılınca hemān-dem Zāl-i Dāstān yā nāşır u manşūr Allāh diyüp ejdehāyı peykānlu oḡ ile atup evvelin (14) başınuñ saḡ gözin urup çıkardı ve şol gözin daḡı Qārūn-ı P̄il-ten oḡ ile urup çıkardı daḡı ejdehā (15) göz acısından eyle kızgırdı ki tās-ı felek āvāze virüp çıñladı burc-ı ‘aḡreb belinledi daḡı (16) ejdehā tekrār ḡamle kılınca kanad kaḡup uçup hevānuñ bir ḡatına geḡüp Qıḡnūs ile Raḡne kuşı (17) ejdehā korḡusından ön̄ce kaḡup giderken pehlevānlar kuşlar arḡasında Allāha tevekkül varca kuvvetlerin (18) bāzūba getürüp yine birer ḡazā oḡın alup gez ḡulaḡa peykān tırnaḡa koyup yā Allāh diyüp (19) oḡların perrān itdiler ejdehānuñ ikinci başınuñ gözlerin gözedüp atdılar ‘ināyet-i Ḥudā birle urup ikinci (20) başlarınıñ gözlerin çıkardılar

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

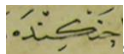
Çünki evren gözlerini atdılar

Fazl-ı Ḥaḡla çıkarup kör etdiler

(21) Diñle imdi daḡı nice ceng olur

Vir şalāvat imdi diyem n’itdiler

[36a] Neşr (1) Ḥakīm ḡavlince Zāl-i Dāstān ve Qārūn-ı P̄il-ten ejdehā cenginde⁵²¹ felek yüzinde yedi başlu dört kanadlu (2) evren ile ammā kim bizüm kışşamuz cāzū-yı la‘ ine geldi çünkim şabāḡ oldı cāzū-yı la‘ in şaḡa şola baḡup (3) şākirdlerine eyitdi

⁵²¹ Metinde şeklinde yazılmıştır.

kanı devletüm görünmez şakirdileri eyitdiler sen yetdün ol gitdi dağı gelmedi (4)
didiler bu hâlde iken cāzūnuñ kulağına çeri gülüsü irdi taht üzerine ayağın turup şağa
(5) şola bağıdı ceyş-i Sām-süvārı gördi bağır-ı Muḥīṭleyin dersü atlanup Hindūstān
çersin koşayup (6) turur şaf u alaylar bağlayup burc u bārūlayın sedd-i İskender gibi
turup taht u naḳāreler urup (7) şūrnā vü nefirler urup sancağı u ʿalem şukḳalarını çözüp
tururlar gāh gāh kiş ü kurban kaçup (8) kūhā munları inledüp gümlletdiler cāzū-yı laʿīn
Süleymāniler eyle göricek şöyle korkdı kim (9) taht üzerinde ḳadīd olup ḳaldı bu
ḳadīdlıḡ ile cāzū tururken Maḳlān-ı Hindū dağı Hindūstān (10) dil-āverler ile gelüp
cāzū önünde baş kayup tırdılar cāzū-yı laʿīn dağı deng-i ḡayrān olup tırdı (11)
gördiler kim cāzū-yı laʿīn ayağı üzre turup engüşt bir dehān kılup vehm deryāsına
ṭalmış turur (12) Maḳlān-ı Hindū cāzūnuñ ol ḡalın göricek ḡāyet korkup bilüsü şaşdı
pişmānlıḡ uşşı başına (13) geldi andan ol bī-ʿaḳl kendü kendüye eyitdi ben bu cāzūya
inandum bunuñ siḡrine (14) ṭayandum bu dağı bizcileyin düşmenden ḡavf idüp
kendüyi şöyle yitürmiş kim bunca selāṭīn-i (15) serverleri ḡatına gelüp tururlar ol dağı
bī-ḡaber Maḳlān-ı Hindū cāzūya çeşm ü gūş olup tırdı (16)

Nazm

Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün

Faḡr idüp cāzū ile Maḳlān-ı Hindū nā-bekār

İtdi ḡidmet o laʿīne ol belīd ü ḡūn-ḡār

(17) Hem-çü Nemrūd o racīmden o merīdi himmeti

Bilmedi Ḥaḳ bāṭıl üzre olısdur üstüvār

Bāṭıl işden sencileyin ʿālemde ḡaḳḳı bī-gümān

(18) Çün yezīd iki cihānda olısdur ser-müşār

Siḡr ile bulunsa devlet şāḡ olaydı sāḡvān

Zūr ile bulunsa devlet zūr-bāz ola şehriyār

(19) Virmek almak ol Hakuñdur ol durur ehad ezel

Cidd ü cehdün nef'î yokdur biñ çalıñ leyl ü nehār

Neşr Hākīm kavlince Maqlān-ı (20) Hindū cāzūya baķup  tururken cāzū-yı la'Çin daķı kendüyi der p Maqlān Őāh ile serverleri görüp (21) ol bel d-i g mr h be iz Őarardup dudaķ depserd p ditre yürek eyitdi iy Maqlān Őāh bu çerile [36b] (1) bizüm h l m z ve ser-enc mumuz nolisardur didi Maql n-ı Hind  eyitdi iy c z lar sult nı bizler c mlem z (2) sizleri gözleyüp  turmuŗuz her ne kim buyurasız anı k luruz vel  iy c z  serveri devlet ne (3) daķı danıŗ g r ol daķı nedür didi andan c z  daķı ķanı devlet gelse bu h li görse diyince Őey  n-ı (4) la'Çin  ıķageldi c z yı gördi c z  daķı Őey  n görüp ķarŗu varup baŗ urup elin eline (5) alup c z  ile Őey  n oturdılar andan oturan  uran m r-i sip h  ol iki la' ini görüp Maql n-ı (6) Hind  eyitdi iy devlet ķandasın seni g zlemekden g zler m z boz oldu andan ol menba'ı (7) fes d ve ba t-ı kes d rac m eyitdi iy c bir sen r  at olıcaķ ben varup S m-s v ra delim naŗ  at (8) virdüm gel c z lar sult nına secde k l anı ma' b d bil ben anu  devletiyem geldüm ki sa a naŗ  at (9) virem didüm ne seni ne beni ķoyup s gdi iy C bir-i C z  S m-s v ra ölmekden ğayrı nesne yaramaz (10) mec l virme yitür yoksa S m yaman kiŗid r bundan ne seni ve ne  er  n  ķor eger S m yiticek (11) m l u memleket sa a ķalur S leym n  S leym n eyleyen budur didi Őey  n Őöyle diyicek C bir ol la'Çin (12) iğv sın sem' ine ķoyup siy set ķaŗd eyleyüp ba r-ı ķa r nlayın ķaynayup dizleri üzere gelüp Maql na (13) eyitdi iy m r-i Hind st n buyur oğlanlaru a S m-s v r birle dutķunları getürsünler ķırayım (14) didi Maql n daķı c z  ķorķusından oğlanlarına eyitdi iy ciger-g ŗeler m varu  S mı (15) get r   vel kin Őaķınu  serverlerinden kimse boŗandurmak ve ger n  birisi bir diy r  yıķar didi (16) andan Maql n Ő ahu  ki i oğlı Macdar-ı T  -zen gitmedi niçün S m-s v ra siy set iderler didükleri (17) ğ yet g   geldi kendü kendüye eydür hayhay S m-s v r cih n pehlev n  c z -yı la' ine depeletmege (18) g z göre erlige l y ķ degüldür diyüp el kılıç ķabzasına urup g z c z ya dig p  urdı bes (19) ol c nibden daķı ceyŗ-i S m-s v r sel   n-i serverlerle gördiler kim d ŗmen çerisi her gün gel ben göçüp (20) y r mege muķayyed olmadı bildiler kim d ŗmen  l de d ŗdi perr   b l açup uçup gidemedi (21) serverler ders  çerilü  ersin ķoyup C liy s Hüküm ve B d-p y-ı Meden  ķatına geldiler evvel Mıŗır [37a] (1) Sult n  Cel le'd-d n gelüp eyitdi iy C liy s H k m d ŗmen çerisi  l de d ŗdi anu  içün göçüp geçmedi (2) sen daķı od si r ne   re eylese     m zden irilse d ŗmen

çerisile gayret hamiyyet cengin kılurduķ diyicek (3) Cāliyūs Hākīm daķı on dört sultāna yedişer ok virdi ol oklarda ism-i a‘zam yazılmış idi Cāliyūs (4) Hākīm eyitdi iy sultānlar yürüñ çerilü çeriñüze varuñ beni gözleñ kaçan ki tabl u naķāra urup (5) yürüyem anı işidüp sizler daķı tuş tuşu yürüyüp oklu okuñuzu siħrin şuyına atup yürüyesiz görelüm (6) Allāh Te‘ālī nider didi selātinler daķı at sürüp çerilü çerisine gelüp Cāliyūs sancagın gözleyüp tırdılar (7) Cāliyūs Hākīm daķı kendü kişinden yedi ok çıkardı yedi yirde ism-i a‘zam yazup yedisin (8) yedi servere virüp kaçd kıldılar kim sürüp oklarıñ atarlardı anı gördüler ki bu taraftan bir toz peydā (9) oldu toz içinden sancak ‘alemler göründi anca kim yetmiş biñ er ile Kührem-i ‘Ādī çıķa geldi ol (10) taraftan cāzū-yı la‘īn anı görüp eyitdi iy devletüm bu gelen çeri ne heybetlü çeridür heybetinden tağ (11) taş ditrer didi şeytān Cābir-i Cāzūnuñ sözinden bildi kim yine korkdı andan racīm eyitdi iy (12) Cābir ğam yime bu gelenleri cümle eceli getürür hep kırılşa gerek cāzū daķı racīm söz ile kendüyi (13) derdi Cāliyūs Hākīm daķı gelüp çeriye göricek Bād-pāy-ı Medenīle karşı varup buluşup görüşdiler (14) Kührem-i ‘Ādī pūlāda müstağrak olup bir zinde şeb-reng kergedene süvār olup ‘Ādī serverler ile (15) cebe vü cevşen geyüp çerilerinüñ önünce irdi Cāliyūs Kühremi görcek ğurbetden içi taşı tula gelüp cigeri yanup (16) gözlerinden sīl-āb yüzine indi Kührem-i ‘Ādī daķı Cāliyūs Hākīm buluşup ğirtalaşup gördi ki Cāliyūs (17) Hākīmüñ ğönlü nemġin gözleri nemġin gözleri yaş birle tula gelüp Sām-süvārı şordı Cāliyūs (18) Hākīm daķı hikāyeti bildürdi Kührem-i ‘Ādī Sām-süvāruñ giriftār oldıġın işidicek ğazaba gelüp (19) kaķıyup şöyle kim raķş üzere yıldırım gibi şaķıyup revān raķşından enüp sāz u seleb üzerinde (20) muħkem kılup kergedenine kendü elile kolan virüp künbed urup bindi kol şanup tarfilinden (21) biñ batman pūlād ve ġürzin alup kaçd itdi ki düşmen üzerine at süre Sām-süvār yolına cān u baş ile [37b] (1) alup kılıç ura velī Cāliyūs kōmadı şunup atı ‘inānın tıtdı eyitdi iy pehlevān bu görinen od düşmenüñ siħridür (2) varma ve ger nī ziyān idersin bir dem şabr it selātinlerle ittifāk etmişüzdür ism-i a‘zam yazılı ok (3) atasuz gerek Kührem-i ‘Ādī daķı tırdı çerisi daķı deryā mişāl ġüvleyü ġümleyüp irdi Cāliyūs Kührem-i (4) ‘Ādī leşkerin kendü kolına alup geldi Cāliyūs eyitdi iy pehlevān sen çerile turuban varayın dirsensin (5) bu od siħrine ok atalum görelüm taķdīr-i Rabbānī bi-ħükmi Yezdānī nedür diyüp Cāliyūs Hākīm birle serverler (6) yedişer kez ism-i a‘zam okuyup oklı okı üzerine urup Hāk Te‘ālāya tevekkül kılup at sürüp (7) cāzūnuñ siħrile düzülmüş oduna gitdiler oklarını atdılar ol siħirle ġürleyü yanan od içine kim (8) ok düşdi ol ism-i a‘zamı ġarizüñ ‘izzetile Hāk Te‘ālānuñ ‘ināyetile ol siħr odı soyunup bātıl (9) oldu düşmen çerisi göründi ol taraftan Kührem-i ‘Ādī gördi

ki Cāliyūs Hākīm ol sihr odın (10) feth itdi hemān tekbīr getürüp kiş ü kurban kaқыıyup
gürzler baş üzre şalup na' ra haykırup kergedenine (11) tāziyāne urup düşmene gitdiler
dersü girīv kılup sancağ açup tabl u naķāralar urup şūrñā (12) vü nefīrler urup düşmene
vardılar çevredeki sultānlar dağı gördiler kim Cāliyūs Hākīm sancağ yirüdi (13) anlar
dağı tuş tuşa yürüiş kılup oklu okların atup dersü kılıç yalıncağ kılup seyl-i ' arımleyin
(14) düşmen üzre gitdiler ol cānibden dağı Cābir-i Cāzū ve Maqlān-ı Hindū gördiler
kim Süleymānīler (15) tuş tuşa sihr bozup at sürüp kılıç semā' ine gelürler cāzū anı
görüp şıçrayup gāzab ile yerinden (16) тұrup şeytāna yüz dutup eyitdi iy devlet düşmen
ne ' aceb hücüm itdi ne idelüm didi şeytān (17) eyitdi iy Cābir Sām-süvār dursun bu
leşkere varalum cevāb verelüm diyüp racīm cāzū (18) қatından belürsüz oldı Cābir-i
Cāzūyı қаzā-yı қader оһına қарşu қoyup belāya ve қаzāya uğradup (19) қодı gitdi

Nāzm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Gör ne mel' ün nā-bekār ağıyār olur şeytān racīm

Kim ider halkı cihāna dā'imā fitne delim

(20) Cehdi budur halkı dā'im azdurup bī-dīn ide

Dünyeden gidüp imānsuz idene biri cağīm

Neşr Hākīm kavlince şeytān (21) cāzū қatından giñ yire çıkup kendü kendüye eyitdi
bu iki çerinüñ teferrücin kılayın kağısı dağı kırılursa [38a] (1) aşşıdur diyüp тұrdı
Cābir-i Cāzū gördü kim devleti kim dīn-i harīfdēn kendüye aşşı yok cān (2) baş
қorқusından қan қаşanup Maqlān šāh-ı Hindūya eyitdi ben yine bir dürlü sihre bünyād
urayın (3) düşmeni üzerümüzden ireyin diyüp cāzū-yı la' in kırk baş berāber šākirden
alup bir tarafa yürüdiler (4) Maqlān-ı Hindū dağı on biñ er ile Sām-süvār üzere тұrdı
oğlanları dağı tuş tuşa leşkerle (5) cenge тұrdı cāzū šākirdleri dağı Süleymānīlerle
muķābil olup serverler tiğ ü teber birle ceng (6) idüp cāzūlar dağı sihrgāhın kuvvet ile
bir dārb u harb itdiler kim çarğ-ı felek döneli anuñ gibi (7) dār-gīr тұrmamış idi
Süleymānīler Hindūstān dil-āverleriyle kırk dört cāzūyla gün қubbe-i felege (8)
dikilince ceng itdiler ol tarafdan cāzū-yı la' in Hind çerisinüñ bu resme cengin göricek
bir elin (9) sīnesine urup bir elin ağızına қoyup sihr birle yine eyle çağırur kim şanasın

şūr-ı İsrāfīl uruldı (10) felek gümleyüp yirle inleyüp tağ u şahrālar yanķulandı ceys-i Sām-süvār dağı şöyle belinlediler kim (11) atlar filler ve kergedenler ürküp ancaları atı yire urup ancaların korkudan zehresi çāk (12) oldu düşmen ile karışup ceng iderken bölük bölük olup saçılup tırdı cāzū dağı anı görüp (13) at sürüp dā'ire çizmek ardınca oldu Kūhrem-i 'Ādī eyitdi Hākīm kārđān bu ne heybetlü (14) 'izz-nişin idi kim zemīn ü zamān çarķ-ı āsmān zelzeleye geldi Cāliyūs eyitdi iy dil-āver bu na'ra-i Sām-(15) süvāri ol pehlevān-ı rüzgārı tutan cāzūnuñdur Kūhrem anı işidicek cāzūdan korkdı (16) bunlar ikisi birbiri ile söyleşüp Kūhrem-i 'Ādī su'āl idüp eyitdi iy Hākīm Sām-süvār gibi pehlevān (17) bu la'īn ne hoş ele getürmiş eyitdi la'īn gāfil gelüp şehergāhın birle (18) meshūr oldıķ cemi' pehlevānlar bī-ħōd oldılar gelüp ceys-i Hind kılıç koyup pehlevānumızı dutup (19) kafese koymışdur neyleyelüm taķdīr-i Rabbānī yerine yetse gerekdür

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Feylesūf olup kılursañ günde biñ tedbīr sen

(20) Hāk bilür kim bozamazsın emr-i Hāk taķdīr sen

Cedd ü cehdün nef' i yokdur ver tevekkül Hākķa kıl

Vir şalāvat Hākķa kılup dā'imā tekbīr sen

(21) Nesr Hākīm kavlince Cāliyūs Hākīm şöyle diyicek nā-gāh gördiler kim cāzū-yı la'īn bir 'aceb sihr itmiş [38b] (1) sırçadan burc u bārū çevürmiş āyīneleyin çerisin çepeçevresi kuşamış şöyle yüksek görünür kim oķ atsan (2) ırmeye Süleymānīler ol sihri görüp hayrān kaldılar yine selātin-i serverler çerilü çerisin koyup (3) at sürüp Cāliyūs Hākīm ve Bād-ı pāy-ı Medenī katına geldiler eyitdiler iy Hākīm cāzūnuñ bu sihrin (4) dağı bozmağa çāre kılsañ didiler Cāliyūs Hākīm eyitdi iy sultānlar bugün eyü ceng itdünüz (5) bugün bu gice at diñlensün er diñlensün zaķımluları bağlayup ölenleri defn eyleyelüm yarın görelüm (6) Hāk Sübhānehu ve Te'ālā bizleri yine kulağuzlar diyüp bunlara söyledi andan selātin-i serverler Cāliyūs (7) Hākīmün sözün müvecceh görüp tuş tuşun alup tırdılar ol taraftan dağı cāzū-yı la'īn sihri tamām (8) eyleyüp yine şākirdlerle bārgāhına geldi Maķlān şah-ı Hindī cāzūya karşı varup üzerine (9) dürr-i

cevāhir nişār kılup Cābir-i Cāzū dahı tahta geçüp oturdı Maqlān kendü kılıç tayanup karşı (10) tırdı cāzū eylediği sihre kıvanup eyitdi iy şāh-ı Hindūstān ben ma' budeñ düşmene karşı (11) yine bir sihr itdüm ki Süleymān kendü gelürse bozmaya diyüp biraz lāf urdı velī ziyāde havf (12) idüp çevre baķındı nażar eyleyüp Süleymānīleri gördi deryā mişāl mevc urup tağ şahrālar gūlū (13) ve ğumū birle tōlmış cāzū ol çeride ol ' ażameti göricek yine el ağızına urup vehm alup kadīd (14) olup kaldı Maqlān-ı Hindū cāzūya nażar eyledi gördi kim lāf ura yürürken kendüyi (15) yitürüp fikir deryāsına taldı kendü kendüyi isteyüp bulamaz Maqlān-ı Hindū kendüyi ol hālde (16) göricek āhır kār n'olacağın bilüp oğullarını Hindūstān serverlerini yanına alup cāzūya (17) karşı yola yarağıla tırdılar tā ki nām-ı nāmūsı çün baş oynayalar Maqlān Şāh bu heybetile (18) ğayret hamiyyet kılup tıdurken Cābir dahı kendü durup baş kaldıdurup çevre yaña baķınup ol (19) sa' ādetsüz başını birkaç şalup el dizine urup eyitdi iy mīr- i Hindūstān baña devlet kim (20) dīn-i harīfī bunuñ gibi cengde görünmediye ' aceb n'oldı ki diyüp tırdı Maqlān-ı Hind dahı kaşd (21) itdi ki şeytānı zemm eyleye yine kendüye durup eyitdi bu la' īne kendü tabī' atınca cevāb virmek [39a] (1) gerek ve ger nī beni dahı i' tişām gibi it eyler diyüp eyitdi cāzūlar serveri bizüm mīkdārimuz ne (2) ola ki senūñ devletūñ arasına girevüz devletūñ gelicek yine aña şorup bilesin didi Maqlān (3) Şāhuñ kiçi oğlu Macdar-ı Tīğ-zen eyitdi iy ata vay ol kişiyeye kim devlet ol gelüp giden harīf şüretlū ola (4) diyüp dahı cāzūnuñ yüzine baķup bebr ü peleng gibi baş şalup tırdı andan cāzū-yı la' īn eyitdi iy (5) Maqlān Şāh ben bugün çok dūrüşdüm aḥşām dahı olmışdur diyüp yatdı kırk şākirdin üzerine (6) müvekkel kōdı anca kim gice irmiş idi iki taraftan iki çeri birbirin gözleyüp kōndı şeytān-ı la' īn (7) yine sürüp Sām-süvār katına yetdi bir melek şüret alup gelüp Sām-süvāruñ kafesi karşıasına (8) tırdı Sām-süvār dahı ölüm havfın gönülden götürüp każāya rızā virüp otururken karşıasına (9) bir melek şüret gelür bildi kim şeytāndur yine iğvāya geldi andan racīm dile gelüp Sām-süvāra selām (10) virüp didi kim yā Sām-süvār saña gelecek işden haberūñ var mıdur şöyle bil kim cāzūya varup vezīr (11) oldum dūrlū dūrlū fesādlar öğretdüm yarın çeriñe karşı Dārā gibi seni ber-dār kılsa gerek cemī' (12) pehlevānlaruñla eger bu dem baña secde kılasın hep giriftārlaruñla seni alup leşkerūñe iledem diyüp racīm (13) tırdı Sām-süvār eyitdi iy merdūd-ı mel' ün-ı la' īn sen ne maḥrūm bī-dīnsin kim gelüp beni kırtarasın (14) Hāķ kapusından sürölmiş bir maḥrūmsın ben bende Allāh Te' ālā ḥazretinden ne gelürse rāzıyam gerekse Maqlān (15) aşdursun gerekse cāzū-yı la' īne başdurşun gerekse āzād kılsun var sen kendü merdūdluğuñ gör kim (16) yetmiş iki millete düşmensin bizüm kıydumuzu Allāh

Te‘ālā kayurur cemī‘ kaydı kafesde olanları ol ħalāşlġk (17) virür velākin Bārīya şıgındum iy racīm ben Sām-süvār degülem ki seni Süleymāna ħabs itdürmeyem senüñ zürriyātüñ (18) ayağ altında tağıtdurmayam didi dağı Ĥaġġa şıgıñup tırdı Sām-süvār şöyle diyicek yine şeytān (19) eyitdi iy bī‘-aġl-ı Sām ser-sām benüm Süleymāndan ne derdüm vardur Süleymānuñ dağı tāc u tağıtın (20) elinden alduram seririnden aşığa şalduram cihān ħaġġın aña güldürem ve ammā kim evvel senüñ kayduñ (21) kayurayım ba‘ dezān Süleymānı bulam men saña dostlġk kılruram sen hemān ħorı ġayret kırasın seni bilmezlikle [39b] (1) helāk eyleme ve hem bunca selāṭīn-i serverlerüñ ħanına girme ‘ömrüñ ħırmeni yile verme ölüp (2) gitmekden baña secde kılmak bendden ħalāş bulmak saltanat sürüp ‘ömr ħōş görü zevġ u şafā (3) sürmek yegdür didi andan Sām-süvār eyitdi iy merdūd-ı Ĥaġ Te‘ālā devlet virüp (4) kafesden ħalāşlġk virüp āzād kılrursa ‘ömür vağıtını ħōş görüp Ĥālġka şükr kılsuz gerekdür (5) diyüp şeytān-ı la‘īne taş urup eyitdi ki e‘uzu billāhi mine’ş-şeytāni’r-racīm bismi’llāhi’r-raġmāri’r-raġīm⁵²² (6) didi Sām-süvār böyle diyicek şeytān-ı la‘īn kaçup gitdi şeytān-ı la‘īn gitdüğine tekbīr (7) getürüp delim şükürler kılpur Allāha şıgıñup oturdı Ĥaġ Te‘ālāya zıkr idüp şükür ber-ħuza kıldı (8) andan Dermāyūs Ĥakīm eyitdi iy pehlevān yine kimüñle söyleşdüñ Sām-süvār itdi (9) şeytān ile söyleşürem andan Ĥakīm eyitdi ben bendenüñ yakınında şöyledür kim (10) Ĥaġ Te‘ālā bizlere necāt viriserdür anuñ içün ol la‘īn becid gelüp gider key şaġın (11) yā pehlevān diyüp Ĥakīm dağı tevekküle varup tıururdı

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Çün naşıġat böyle virdi Sām-süvār ol Ĥakīm

(12) Güş idüben ġuşşasından itdi eġān ol racīm

Furşat isterdi Ĥakīmi sāḡire itdüre helāk

Lġk ecelsüz kimseneye yoğıdur ölüm iy nedīm

⁵²² Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah’a sığınırım. Raġmān ve Raġīm olan Allah’ın adıyla.

(13) **Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāstān-ı Māzī**⁵²³

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

(14) Dinle imdi bir 'acā'ib ḥōş meşel

Saña senden şerḥ ideyin mā-ḥaşal

Keydi dünyā durur sāḥir 'ayān

(15) Milk-i Hind durur vücūduñ bī-gümān

Rūḥuñ olur fī 'l-meşel Sām-süvār

'Aḳluñ olur hem Ḥakīm-i nāmdār

(16) Zīnet-i dünyā edüpdür nefsi ḥabs

Keydi maḥbes nefsüñi eyledi tebs

Nefs-i emmāre durur dīv ü racīm

(17) Cānuña ister kıla cevri delim

Nefs-i emmāre ile idüpdür ittifāk

'Aḳluñ ile rūḥuña geçe nifāk

(18) 'Aḳl u rūḥuñ müttefik olsa eger

Dīv ü şeyṭān itmeye saña zarar

Cehd idegör nefsi maḡlūb idesin

(19) 'Aḳlı ṭālib cānı maṭlūb idesin

⁵²³ Geçmişî anlatan hikâyelerin temsillerle beyanı.

Bir dağı senden saña budur mişāl
Ten süñükden bir kafesdür añla hāl

(20) Sām rūḥuñ ol kafesde oldı ḥabs
Nefs-i emmāre mişāli dīvyūs

Gice gündüz sihr idüben dūr-i şūr
(21) ‘Aql-ı cān azdurmağ içün irişüz

Rūḥuñ eger nefis ile itse ittifāk
Ḥaḳ bilür ki geçmeye şeytān nifāk

[40a] (1) Ḥaḳḳa lāyık ider iseñ ger ‘amel
Hiç zarar itmez saña dīv-i zegāl

Zīnet-i dünyāya gönül virme sen
(2) İhtiyāruñla caḥīme girme sen

Ver ḥalāyıkdan kesil isteye Ḥaḳ
Kes ‘alāyıkdan gönül añla vü Ḥaḳ

(3) Mā-sivāyı terk iden Ḥaḳḳa irer
Bātıl işi terk iden Ḥaḳḳı erer

İtseñ ol sultānı ki emlāk anuñ

(4) Hālîkî halkuñ kamu eflāk anuñ

Hidmet aña eyle virdi ‘aql u cān

Tā‘at aña eyle ki oldur müste‘ān

(5) ‘Avf andan um ki Ğufrān ol durur

Hācet andan iste luṭfî buldurur

Bākī oldur küllisi ‘ayn-ı fenā

(6) Cümle şāhuñ şāhıdur ism-i Hudā

Nuşhını tut cān ile Firdevsinüñ

Kim açasın kuflini Firdevsinüñ

(7) **Der-Beyān-ı Meclis-i Āḫir**⁵²⁴

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(8) Hākka minnet Hālîk oldur bî-gümān

Virdi vüs‘at buldum ecelden emān

Çün ‘ināyet itdise Rabbü’l-enām

(9) Üç yüz üç meclis daḫı oldı tamām

Dilden elden geldükçe söyledüm

Söz şaḫīḫi ne ise şerḫ eyledüm

⁵²⁴ Son meclisin beyanı hakkında.

(10) Hâk Te‘âlâ virür ise mühleti

Bâkısın söyleyem idem şöbeti

Lîk bu dem oldu yakın vâkt-i şâm

(11) Pes gerekün âhîr ola işbu kelâm

Lîk sizden umaruz hayr du‘â

Kim iderse rahmet ide aña Hüdâ

(12) İy Hüdâ ol ‘arş-ı a‘zam hakkı çün

Hüsn-i Havvâ hüzn-i Âdem hakkı çün

Gökdeki rûhâ niçün zikründedür

(13) Yirdeki insân içün şükründedür

Nûr-ı Ahmed hakkı çün Kâsım durur

Ki ol Kureyşî aslı hem Hâşim durur

(14) ‘Avf idüp Firdevsinün cürmin tamâm

Câyın eyle cennet-i dârü’s-selâm

Mesken idinmek dilerseñ cenneti

(15) Vir şalâvat Muşafâya ümmeti

Süleymân-nâmenün Üç Yüz Dördünci Meclisinün Zikrindedür⁵²⁵

⁵²⁵ Süleymân-nâme’nin üç yüz dördüncü bölümünde zikredilenler.

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

(16) Söyle iy tütī yine şīrīn-kelām

K'oldı rāğīb diñlemege hāş u 'ām

Ma'rifet virdi saña çünki İlāh

(17) Halka keşf it ma' niden ola aña

Çünki sözdür ādemīden yādgār

Söyle söz ki ola dürr-i şāhvār

(18) Ādem ol ki fehmi vü 'aqlı ola

Nuṭṭı 'aqlı yāhūd anuñ naqlı ola

Ādem ol Mūsī-şıfat ola Kelīm

(19) Kim faşīh ola be-gāyet hem kerīm

Kim durur söz ehlini yiren begüm

Yire geçsün ehl-i dil yiren begüm

(20) Söz felekden indi halk-ı 'āleme

Söz melekden dindi efḍal ādeme

Sözden özge nesne yokdur iy āhır

(21) Söz durur Tevrāt ile Furḳān dağı

İki 'ālem māyası lafz u kemāl

Genc u cān sermāyesi nuṭḡ u cemāl

[40b] (1) Aḥmedūñ meddāḥısın ‘İsî-şıfat

Naẓm içinde ẓudsîsin Mûsî-şıfat

Neşrūñi gökde yazar kâtib felek

(2) Naẓmuñı cāndan oğur rāğıb melek

Hüsrev-i Şîrin sözün Şeyḥîsin

Aḥmedîveş söz erinün şeyḥisin

(3) Ka‘be ḥaḡḡı söyler olsañ zemzeme

İde cūşu hem-çü gözüm zemzeme

Söze girüp yād iderseñ kevşeri

(4) Nā-melek Rıdvān oğur kel kevşeri⁵²⁶

Ḳandı nuṭḡuñ ḡandı ne ḡandî Mışır

Kim sözün mişli güher virmez ‘aşır

(5) Furşat elde var iken sen di kelām

Kim bilürsin bāḡî ḡalmaz bu maḡām

Bu maḡāma anca ekmel geldi bil

(6) Şoñra ḡāke oldu yeksān mu‘ tedil

⁵²⁶ Kur’an-ı Kerîm, Nûr sûresi, 108/1: “Şüphesiz biz sana Kevser’i verdik.”

Çünkü bâkî kalmaz imiş rûzgâr

Cehd idüben kıoya sözle yâdgâr

(7) Söz güherdür kıoya gör sende nişân

K'ide târiḥ anı şarrâf dürr-fişân

Kim nişân kıoyan cihânda añılur

(8) Kıomayan nâdândur ol ki yañılur

Kanı Kıasım Enverî ḥ'âce Kemâl

Kim söz ile buldılar kıamu kemâl

(9) Gitdi anlar kıaldı sözi yâdgâr

Naẓmı birle yâd olur leyl ü nehâr

Anca biñ Firdevsi yidi işbu yir

(10) Anca ḥâfız ḥ'âce yidi daḥı yir

Lîk kıoyan şoñına söz diridür

Kıasım ölmedi Nizâmî diridür

(11) Çün Nizâmî naẓma virdüñ sen nizâm

Pes gerek ki söyleyesin ḥoş kelâm

Söz degül kim ol terâne söylene

(12) Söz gerek emlaḥ kim ḥāne söylene

Söz gerek emlaḥ ola ḡāyet ṣaḥīḥ

Kim göre müstaḥsin anı her faṣīḥ

(13) Söyle imdi irmedin saña ecel

Di Süleymān kıṣṣasını mā-ḥaṣal

Bu kitābı te'lif eyle konuşan

(14) Bul ṣevābı ḥayr ile aṇsun dürr-fiṣān

Her ki ḳodı ṣoñuna aḥsen kelām

Ḥayr ile yād idüp okur ḥāṣ u 'ām

(15) K'ölmedi Ḥ'āce Nizāmī diridür

Kim söz ehli ölmez diriseñ yiridür

Līk sözüñ farkı vardur mā-ḥaṣal

(16) Söz gerek tāriḥ ola olmaya ḡazel

Yaḥṣı söz tevḥīd olur na' t-ı resül

Kim okuyan lezzet ala pür-uṣul

(17) Diñle imdi bu Süleymān-nāmesin

Vir ṣalāvat def' idüp dil ḡuşṣasın

(18) Lokmân-ı şâdık ol hâkîm-i hâzık kavline ve Eflâtûn-ı ilâhî ol hükemânun a‘zam pādşâhı bu Süleymân-nâmenün (19) a‘lem güvâhî naqlince ‘âkılân-ı muhtâr nâkılân-ı ihtiyâr ol vech ile şahîh rivâyet kılup eydürler ki (20) Sām-süvâr sâhîr elinde habs ve iblis-i pür-teblîs ağı virüp sâhire Sāmı katl itdürmek tedbîrinde ammâ ki (21) bizüm kışsamuz ez-ân cânib Süleymân Hazretine ‘aleyhi’s-selâm geldi çırlayık böceknün kelimâtın diñleyüp şikâyet [41a] (1) iden hâkî cânavarları sekidüp te’kîd idüp andan yine Tedmür şehrine gelüp kaşrı yapdurmak ardınca (2) olup kaşr tamâm olacağına yakın ol şādılığla bir ‘azîm dîvân kurdı kim biñ bir ümmet içinde (3) bir ad ide pes buncılayın dîvân-ı ‘azîm kûrmış idi ins ü cin melekleri yirlü yirinde qarâr itmışlerdi (4) vuḥuş u behâyim serîr üzere şaf bağlayup dîvâna tûrmışlardı ammâ ki kuşlar cinsi Sîmurğ-ı Kâf ile (5) hevâ-yı fenâda cinsi cinsi birle baş başa çatup yelek yelege virüp kanad kanada çatup pervâz (6) tûrmışlardı Süleymân nebi üzerine sâiebân kûrmışlardı pes her cins kuşlar çift kuşlar nevbet tutup (7) dîvân-ı Süleymâna varurlardı Süleymân ‘aleyhi’s-selâm hizmetine yüz ururlardı her kim nevbeti gele varmasa (8) Süleymân dergâhına irüp Süleymân ‘am aña ‘ikâb iderdi dergâhından sürerdi her (9) kişi kim Süleymân dergâhından sürülse kalan yırtıcı anı mecâl virmeyüp helâk iderdi meger ki (10) sağa kuşlarının bölüğinden yüz yigirmi çift sağa kuşu hevâ yüzünden uçarken birisi ardça (11) kalup geçüp giderken gördi kim beriyyenün bir ısuçlığında bir ḥaṭun kişi iki eli kesük şusuz (12) ‘uryân aç çağırup feryâd ider kim yâ İlâhî baña bir içim şucuğaz ihsân eyle andan soñra (13) cânım al alursañ diyüp tazarru‘ ider bu ardça kalan sağa kuşu yârenlerine didi kim ben dilerem (14) ki varam bu ḥaṭuna şu getürem ne dirsiz didi bunlar didi kim Süleymân dergâhına (15) varmak gerek ne ḥâtun kayısı kim bugün nevbet bizümdür birümüz eksük olursa bilürsin kim (16) kuzgun kara yüzlüdür ne ğammâzdur Süleymâna senün gelmedüğün dir daḥı saña belâ gelür emr-i (17) pādşâhdan taşra kadem bamşağıl ‘ömrün yasını elünle yaşmağıl didiler kalan sağa kuşları şöyle (18) diyicek bir sağa kuşu di kim hikmet ‘uḫalâ dimişlerdür ki bir ‘âk ile ki iki iş vâkî‘ olsa fikr (19) ide göre kim kangısı kim hayırlu ise Haḫ Te‘âlâ dergâhında makbulısa anı ide diyüp bunların (20) sözine uymayup kanad büküp bir bürgeden kursağına şu alup gelüp ol ḥâtun kişiye (21) şu içürdi nite kursağından yaşmağına şu koydı bu ḥâtun kişi içdi andan sağa kuşu [41b] (1) pervâz virüp ḥurmâ ağacından biraz ḥurmâ getürdi bu ḥâtun kişi iftâr eyledi Allâh Te‘âlâya ḥamd itdi eyitdi kim (2) ‘acabâ

⁵²⁷ Saka kuşunun hikâyesi.

bu saķa melek midür yā Hızrdur ki baña meded eyledi didi saķa kuşu bu hātūna ol gün
tā şām (3) olunca iki göz ħurmā ve iki kez şu getürdi Süleymān dergāhına varmasın
terk eyledi anlar (4) anda bizüm kışşamuz ez-ān cānibi Süleymāna geldi nite çünkim
ol kalan saķa kuşları sürüp (5) Süleymān dergāhına geldiler Sīmurğa yetişüp tırdılar
‘ādet bu idi kim her cins kuş kim gelse (6) pādşahları Sīmurğ idi anuñ katına cem‘
olurlardı ve kuzgun çāsūs idi bunlaruñ (7) çıķduğın ħisāb iderdi dergāh-ı Süleymānide
turan ve dergāhdan kaçup giden kuşları (8) ġamz idüp Sīmurğa bildürürdi sīmurğ daķı
Süleymāna bildürürdi Süleymān ‘aleyhi’s-selām gelmeye ne ‘iķāb (9) ‘itāb kılurdu
kalan kuşları aña güldürürdi ħaķāret iderdi yā buyudığum yüklerin kınadın (10)
yolardı yüksüz kıorlardı çünkim ol saķa kuşınuñ dergāh-ı Süleymāniye gelmedüğün
Sīmurğ (11) bilüp Süleymāna bildürdi Süleymān ‘am emr eyledi tā kim ol
refīķlerinden birisi varup ol saķa kuşın (12) getüre dergāh-ı Süleymāniye yitüre
çünkim emr-i Süleymān birle varup ol saķaya ħaber kıldılar (13) ol saķa kuşu
Süleymānuñ sözün tutmadı ve Süleymāna gelmedi Süleymān ‘am aña toğanı gönderdi
(14) kim vara saķa kuşın getüre zīrā kuşlaruñ cellādı idi varup getürdi Süleymān
dergāhına (15) yitürdi Süleymān ‘aleyhi’s-selām ‘itāb birle didi kim niçün ol
refīķleruñ sözile gelmedüñ (16) toğan sözile geldüñ cevāb virdi kim yā Süleymān ol
benüm refīķlerümden ħayr gelmez nitekim (17) toğandan gelür Süleymān didi kim
nice saķa kuşu eydür yā Süleymān bir vaķşı toğanı kim ādemoğlanı (18) tutar iki gözün
diger dürlü dürlü ‘itāb ider çünkim anı elde götürür avda şayd içün kuşa (19) şalar ol
toğan kuşlara uyup şācını terk idüp gitmez gene gelüp issinüñ eline kıonar (20) ol ezeliñ
cefāların göñlinde tutmaz sencileyin bir ġazaba daķı gelmez kıbr daķı kıılmaz bu
benüm (21) refīķlerüm ħōd yüz yigirmi çift kuşlarduķ yoldan gelüp geckerken bir hātūn
gördüm ki iki eli kesilmiş [42a] (1) ‘ōmr-i yayı yā silmiş aç u ‘uryān ve şusuz giryān
teşnelikten cigeri biryān anı görüp senüñ (2) ħidmetüñ terk eyleyüp göñülde didüm ki
ben bugün dergāh-ı Süleymāna varmazsam Süleymān dergāhına (3) ne zarar gele ve
ammā kim bu bī-çāreye varup şu getüreyim ħurmā getüreyim ola ki bu eylügüñ ‘ivażın
Ĥaķ (4) Te‘ālā baña ide Süleymān daķı ġazab kılursa şefķat kıla eger kim ‘iķāb iderse
günāh itmiş ola (5) Ĥaķ Te‘ālā benüm dādumı andan rüz-ı maķşerde alacaķdur Ĥaķ

Te‘ālā Kelām-ı Kādīm ve Kitāb-ı Kerīm içre buyurur (6) qavluhu Te‘ālā inne’d-dīne
‘inde’İllāhi’İ-İslāmu⁵²⁸ inn’Allāhe ‘azīzun zū-intikām⁵²⁹

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(7) Hıdmetüm hayra yazarsa ol Çalab

Şeh Süleymān baña itmez hiç gāzab

Böyle diyüp ol saqa kuşu bugün

(8) Sākin oldı vir şalāvat lutf-ı Rab

Neşr Hākīm qavlince saqa kuşu böyle diyicek Süleymānuñ Allāh (9) Te‘ālā
korkusından a‘zāsı dıter didi kim ol hātūn kişi cinniler tiz varsunlar getürsünler didi
Süleymān (10) ‘aleyhi’s-selām böyle diyicek dīvler sultānı Qantaḥār yerinden tırup
saqa kuşu kulağuz olup (11) ol eli kesük hātūn kişi iltüp ol qadem Süleymān dergāhına
getürdiler ve Hāzret-i Süleymāna yetürdiler (12) Süleymān ‘am anuñ aḥvālinden teftiş
eyledi hātūn cevāb virdi kim yā nebīyya’İllāh ben bir hātūn idüm (13) melik-i Başranuñ
‘avratı idüm Başra şehrinden olurdum ol Başra meliki emr eyledi kim hiç kimesne
Yahūdīye (14) i‘tibār kılmaya ve şadaqa daḡı virmeye bu ḥüküm yolından yabāna
gıtmeye tā kim soñra ‘azāba (15) müsteḥaḡ olur didi ittifāḡ bir Yahūdī qonşum var idi
ehl-i ‘ayāl idi Başra şehri meliki mālın elinden (16) almış idi hiç ḡabbesi qalmadı kim
nafaqaya vire eyle olsa ben aña teraḡḡum kılıp günde bir (17) etmek virürdüm ve biraz
ḡurmā ve ni‘met virürdüm bunca rüzgār müddet kim bunuñ üzerine (18) geqdi bir gün
melik-i Başraya benüm qün ol Yahūdīye etmek virür diyüp ḡammāzlar ḡaber virmişler
(19) Başra meliki dutup beni didi kim ol cūhūde qanḡı elüñle taşduḡ kılırduñ didüm
ki saḡ elümle tiz (20) elümü kesdi beni beriyyelike gönderdi tā kim dört gün aç şusuz
yürüdüm oldı kim bu saqa kuşu gelüp (21) baña şu getürdi ve ḡurmā getürdi şudan
içdüm gözümü açdum ḡurmāyı ifḡar eyledüm andan oldı kim [42b] (1) bu dīv ile saqa

⁵²⁸ Kur’an-ı Kerīm, Âl-i İmrân sûresi, 3/19: “Şüphesiz Allah katında din İslâm’dır. Kitap verilmiş olanlar, kendilerine ilim geldikten sonra sırf, aralarındaki ihtiras ve aşırılık yüzünden ayrılığa düştüler. Kim Allah’ın âyetlerini inkâr ederse, bilsin ki Allah hesabı çok çabuk görür.”

⁵²⁹ Kur’an-ı Kerīm, İbrāhim sûresi, 14/47: “Sakın Allah’ın, peygamberlerine verdiği sözden cayacağını sanma! Şüphesiz Allah, mutlak güç sahibidir, intikam sahibidir.”

kuşu gelüp beni götürüp sen ‘ālī-ḥazrete getürdiler diyüp ḥātūn edeb ile ḥāmūş oldu (2)
Süleymān ‘am ol ḥātūnuñ sözini diñledi teraḥḥum kılup aḡladı Çalab dergāhına yüz
tutup münācāt (3) kılup didi kim

Nazm

Fā‘ilātūn/ Fā‘ilātūn/ Fā‘ilūn

Şeh Süleymān anda ṭā‘at eyledi

Böyle diyüp hem münācāt söyledi

(4) Yā İlāhī ism-i a‘zam ḥaqqı çün

Ḥilḳat-i Ādem u Ḥavvā ḥaqqı çün

‘İzzet-i Nūḥ baḥr-ı ṭūfān ḥaqqı çün

(5) Yūnusūn çekdügi zindān ḥaqqı çün

Ol Ḥalīle kılduḡuñ fermān içün

Soñra yine virdüḡüñ kurbān çün

(6) Zāt-ı Sālīḥ derd-i Eyyūb ḥaqqı çün

Ḥüsn-i Yūsuf ḥüzn-i Ya‘kūb ḥaqqı çün

Ḥükm-i Tevrāt zāt-ı Mūsā ḥaqqı çün

(7) Nefḥ-i Meryem rūḥ-ı ‘İsā ḥaqqı çün

Ol Muḥammed ḥaqqı çünkim geliser

Farḳ-ı ‘arşa taḥtgāhın şalısar

(8) Çār-ı yārī haqqı çün oldı velī

Efdālīdūr cümlesinüñ Şāh ‘Alī

İşbu hātūn destini kılğıl dūrūst

(9) Şabr idüpdür olmağ içün saña dost

Kimse maħrūm itmemişdür dostunı

Sende dostuñ bütün eyle destini

(10) Böyle diyüp itdi nāliş şehriyār

Vir şalāvat imdi sen de kāmkar

Neşr Hākīm kavlince çünkim (11) Süleymān ‘am bu vech ile münācāt eyledise Hāk
Sübḥānehu ve Te‘ālā ḥācetin maḳbūl eyledi ol hātūnuñ iki eli (12) bütün olup bitüp
yirine geldi andan Süleymān ‘am ḥūkm eyledi melik-i Başra gelüp getürdiler helāk
(13) eyledi ve ol hātūnuñ bir maḥbūb oğlu var idi anı Başra şehrine pādşāh eyledi ve ol
saḳa ḳuşın (14) daḫı saḳa ḳuşları üzerine sulṭān eyledi ol sebebdendür ki Mekke
yolında saḳa ḳuşları (15) henüz ḳayalar ḳovuğına daḫı şū getürürler ḳorlar kim şusuzlar
içeler şusuzlık çekmeyüp ḥōş geçeler (16)

Naẓm

Fā‘ilātūn/ Fā‘ilātūn/ Fā‘ilūn

İns ü cinn vaḥş u ṭayr u mūr u mār

Her kim eylük ider olsa şehriyār

(17) İylük iden bulısar eylük tamām

Hem yavuz yavuzluğı bulur hümām

Ādemī señ dā‘imā sen eylük it

(18) Eylügi bilmezden āhîr yegdür it

Eylügi bilmek gerek âdem dağı

Dü-cihānda görmeye ol ğam dağı

(19) Diñle imdi nolisardur kışşa sen

Vir şalāvat Muştafāya yā ḥasen

Reften-i Süleymān Be-Şehr-i Tüdemür⁵³⁰

(20) Hākīm kavlince kaçan kim Tedmür şehrini Süleymān peygāMBER ‘am tatḥgāh kim idindi Devḥa şehrinden (21) gelüp bunda qarār idelden üç ay kim üzerine geçdi andan diledi kim Devḥa şehrine vara andan Quds-i Mübāreke [43a] (1) gide zīrā ki server-i selāṭinleri ve ḥadem ü ḥaṣemi cemī‘ sini Rūḥa şehrinde koyup gitmişdi pes Āşaf (2) bin Berḥıyāya ḥükM itdi ki insān meliklerine ve cinnīler ser-henglerine ḥaber virdi ki şubḥ-dem (3) gücdür biñ bir ümmetden yetmiş iki milletden ve yüz yigirmi dört dürlü şıfat maḥlūqātdan ser-cümlesi (4) şol kimesne ki kanadı yokdur uçmaz revendedür perende degül cinsi cinsile serīr-i Süleymāniye (5) çıkup maḥāmlu maḥāmında sākin olalar şol kimseler ki perendelerdür perī ve atyār u cin (6) gibi anlar dağı taht kenārında ḥāzır olalar ve şol kimesneler ki dem çekcidür kendü nefsi kendü (7) vücūdın götürücidür göz irdügi yire tārketü’l-‘ayn içinde nefesi cūdın yitürücidür anuñ (8) gibiler dağı vaḳtlerine ḥāzır olalar diyüp ḥalka tenbīh olıcaḳ hemān-dem cemī‘ biñ ümmet ser-hengleri (9) ḥalklu ḥalkına cinslū cinsine ḥükM idüp vaḳtlerine ḥāzır oldılar perendeleri uçmağa yir kıldılar (10) ve revendeleri ve çerendeleri serīr üzre gelüp maḥāmlu maḥāmında tırdılar bu yañadan Süleymān (11) Ḥazreti dağı ‘am ol gice yapılan mescid içine varup şubḥa dek Nāşen peygāMBERle ve Qāz peygāMBERle ve Evyāşer (12) peygāMBERle ve Āşaf bin Berḥıyā ile ve on iki biñ mu‘cizātı zāhir olmuş enbiyā ile mescide girüp (13) tā‘ ata meşgöl oldılar

Nazm

⁵³⁰ Süleymān’ın Tedmür şehrine gitmesi.

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Ol gece tā şubḥ olunca bī-gümān

Şeh Süleymān tāt at etdi ol zamān

(14) Bilesince on iki bin enbiyā

Hakka tāt at ider idi bī-riyā

On iki biñ daḥı vardı evliyā

(15) Hakka tāt at idici vü etkıyā

On iki biñ daḥı vardı şehriyār

Hakka tāt at idici leyl ü nehār

(16) Mescide varup kamosı iy hümām

Qıldılar aḥşām namāzın pes tamām

Diñle imdi bu ḥikāyet nitedür

(17) Vir şalāvat Muştafāya nuṭkıdur

Der-Beyān-ı Bahş-i Qandıl-i Mescid ve Cām-ı Āyine-i Züccāci Menāzire-i İşān⁵³¹

(18) Hakīm kavlince rivāyet-i eṣaḥ budur ki kaçan kim ol yapılan mescidüñ içinde kim biñ kıvıl altın (19) qandıl kem aşılmış idi zīnet içün ve biñ daḥı şan'atlu ḥarc olmuş zerrīn toplar aşılmış idi (20) ki her birisin bir üstād-ı kāmīl işlemiş idi ammā ki bu mescidüñ minberine qarşu sırçadan (21) bir qandıl var idi ki anı bir perī işlemişdi adı Tālīşḥān idi aḳ billūr sırçadan idi vakti kim delīli yansa [43b] (1) mescid cāmī' i içine güneş gibi şu'le virürdi şāmı sırçadan Tālīşḥān perī bir cām cihān-nümā işlemişdi (2)

⁵³¹ Mescidin kandilleri konusu ve kendi görünüşleri açısından züccaciye dükkânının aynasının beyanı hakkında.

kızıl altun zencîr ile mihrâba karşı aşılmış idi anuñ gibi pāk mücellâ-yi şâfî idi ki her kim aña nazar (3) itse cemâli ‘ aksını eẓharu mine’ş-şemsi⁵³² ayân görürdi zerrece şübhesi kalmazdı eger çi kim cum‘ ada âyîne cām (4) çoğ idi illâ ki anuñ mânendi yog idi

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Kim görürse şanur oldur cām-ı Cem giti-nümā

(5) Kim güneş gibi cihāna virür idi ol ziyā

Her kişi k’itse nazar rüşen görürdi zātını

Ol muşaffā cāma hayrān olmuşdı yā geda

(6) **Neşr** Hākīm kavlince Süleymān peygāmbere ‘am ol aḥşām ve yatsu imāmlik idüp zıkr olan enbiyā ve evliyāya (7) imāmlik idüp daḥı namāzdan niyāzdan fāriğ olıcak her birsi tırdı gelüp maḳāmına gitdi (8) Hāzret-i Süleymān daḥı diledi kim şubḥa dek namāz kıla pes tesbīḥ okuyup tekrār zıkr-i Hākka meşgūl (9) olmuş iken bu mescid içindeki eşyāya ve ‘ālem ḥalkına ve daḥı nebātāte ve şecerāte ve ḥayvānata ve cemādāte (10) ḥaḳīḳat yüzinden gönül gözile nazar kılup gördi ki cemī‘ eşyāyı mā-sivā Allāh Te‘ālāyı zıkr itmekde (11) eger bir zerreye nazar-ı şaḥīḥ ve fikr-i şariḥ eylesek bir sâ‘atde ve bir ānda ol zerrenüñ şaḥīḥ sebepleri (12) Allāh Te‘ālā ḥazretine ol anda yüz yigirmi dört biñ ‘ilm ve iki yüz kırk sekiz biñ fikr ve ma‘rifet (13) ḥāşıl olur pes yetmiş yıl ‘ibādetden bir sâ‘at fikr muvāfiḳ ve zıkr muṭābık ḥayr evlādur tefekkerū fī ḥalkillāhi velā tefekkerū fī zātillāhi⁵³³ (14) mücebince Süleymān Hāzreti fikre varup gördi ki cemī‘ (15) dünyevī ‘amelden niyāz idüp şavm dutup namāz kılmak efḍaldur ve yuḳīmū’ş-şalate ve yu’tū’z-zekāte ve zalike dīnū’l-ḳayyimet⁵³⁴ (16) pes yerinden tırup ol gice tā nişfu’l-leyl geçinceye dek namāz kılup (17) evrād okuyup

⁵³² Güneşten zuhur eder.

⁵³³ Siz Allah’ın yarattıklarını tefekkür edin, Allah’ın zatını değil.

⁵³⁴ Kur’an-ı Kerim, Beyyine sûresi, 98/5: “Hâlbuki onlara, ancak dini Allah’a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O’na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir.”

Hak Te'âlāya zıkr itdi ve gāh Şānī' -i 'ālemūñ şun'ına bakup mā-sivā içre olan (18) halka cān gözile nazar kılp fikre vardı

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Mescid içre Şeh Süleymān Hakkā iderken çok şükr

(19) Bī-riyā kılp namāzı ider iken ol zıkr

Şānī' ūñ şun'ına bakup kargāha itdi nazar

Qudret-i Hak kılp içre oldı muşavver bī-fıkr

(20) Nesr Hakīm kavlince kaçan ki nişfu'l-leyl oldı hāl dilince kandīl-i āteş delīl dil uzadup baş (21) kaldurup kāl yüzinden degül hāl yüzinden itdi ki yā cām ve iy zücāc-ı şām ve iy nā-puhte-i hām sebep ne ki [44a] (1) sen mihrāb-ı quds üzerinde mu'allaq turasın ben mihrābdan ırak olam huşūşā ki men şol kandīlem (2) benüm nūrumdan şem'ama cem' olan cemī' hālāyık şavkuma müştāk olup ziyāma oturma müştāk geçerler (3) zīrā ki benüm cemālüm nūr-ı nārum tecellīsile bu Quds-i Mübarek mescidi içinde secde yirlerin görürler (4) Hakkā ihlāş ile tā'at kırlar ve benüm şu'leme karşı Tevrāt u Zebūr okurlar dīv ü racīm boynın tığ-ı (5) tevḥīd ile doqurlar sen hōd şol içi kara gönüllü yüzini kalay-püş ile ağartmış çok yüz görmiş meclisden (6) meclise irmiş şahidi maḥbūbaya beñzersin ki her kim saña nazaritse defi' yüzüzlük ile (7) 'aybını yüzine urursın kim eger hūb ve ger zıst cemālī 'aksin gösterürsin ve bir daḥı bu kim (8) her kim kadem rence kılp pādşāhlar nazarına gelür gibi senūñ yakınuña ki gelmeye cemālūne ki (9) rāst nazar kılmaya ırakdan turup nazar kıla aña i'tibār kılmazsın cemālī 'aksin gözlerine izhār (10) itmezsın gel beni gör ki baña yakın olanuñ ḥāk-i pāyına yüzüm şu'lesini sürerem ve nūr-ı (11) nārum şu'lesile Beytu'llāh içre aña pāk nazar itdügi yire ezharu mineş-şems'ayān gösterürem (12) zīrā ki benüm gönlüm āyīnesi Allāhuñ nūrı birle münevver olmışdur ser-pā tā kadem nūr u 'alā nūr olduğım (13) ecilden nārlıgımı maḥv idüp baña hem-nişīn olan kimseneyi yed-i beyzā-yı Mūsā gibi yüz nūr ve nūram (14) kuḥl birle nūr 'alā nūr iderem ve bir daḥı bu kim benüm nūrum derūnumdem şāfī gönlüm içinden (15) oldıgi ecilden ve 'ışık odına bağrum yandügi sebebdan kalbüm şāfī ve pāk tābnāk oldıgi çün (16) başdan ayağı ser-tā-

ḳadem pür-nūr oldum nefsümi baḥr-ı Zülümâtdan güneş mağrib zülümâtından ḥalâş
(17) oldığı gibi çıkarup ḥalâş itdüm senüñ ḥöd-rüşenlığıñ ‘arızıdur ḥaşşa ki göñlüñ
ḳaradur (18) ḥöd-nümâyılık gösterürsin saña naẓar idenüñ ‘aybını yüzine daḥı urursın
‘aybı söz ḥöz dünyâda (19) kimse yokdur illâ ki bî-zevâl Allâh cemî‘ nesneden
münezzehdür pes her kim saña naẓar ḳılup (20) ‘aybını kendüde görse ğamgîn dil olur
şol tâvus gibi ki ne deñlü zîbâ ve ra‘ nâ ḥüsündâr (21) daḥı olursa ayağınuñ ziştligine
naẓar ḳılup şadlığı feryâdına degmez dil perişân ğamgîn [44b] (1) derd-i enîn ile ḥazîn
olur

Nazm

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

Cümle ‘aybı setr iderken çünki settârü’l-‘uyüb

Her kişinüñ ‘aybını yüzine urursan bu ne ḥüb

(2) Çün ‘aybsuz ‘âlem içre kimse yokdur bî-ğümân

Sen niçün ‘aybın yüzine urasın ḳarşu ṭurup

Cevâb-Dâden-i Âyine Be-Ḳandîl⁵³⁵

(3) Ḥakîm ḳavlince çünki ḳandîl-i tîz-nefs zübân-i âteş uzadup cām-ı zücâcı gözedüp
daḥı bu vech ile (4) ta‘n idecek cām daḥı ḳandîl âteşe ta‘nından göñli ḳararup göz
gögerdüp baş hevâya ḳaldurup (5) ḳâl yüzinden degül ḥâl yüzinden cevâb virüp eyitdi
ki iy âteş delîl nâr cehennemine giriftâr olan (6) delîl iken daḥı kendüzü ki görmegil
Beytu’lîlâha şu‘le virürem diyüp lâf urmağıl zîrâ ki şol (7) yıldız böcecügi ki ğâyet
aḥmaḳ cānavardur şöyle ki ğıdâsı anuñ topraḳdur ammâ ki toyunca topraḳ yimez (8)
dükedüm diyü anuñ mişâli şol ribâ-ḥör māl irkici ḥasîse beñzer ki ne yer ve ne yedürür
‘âḳıbet (9) rızḳını yâ uğrımı alur yâ ölür telef olur pes ol zıkr olan aḥmaḳ böcek daḥı
ḳarañu gice içinde (10) ḥâlince şu‘le virür pes şu‘le ve ziyâ virmek ile ne faḥirlenürsin
ve bir daḥı bu ki senüñ faḥruñ odıludur (11) eyle âteş ki cehennem tuturğıdur ol oduñ
şerrinden ḥalâş olmağ içün enbiyâ-yı mürselîn ve evliyâ-yı müttakîn (12) ve ‘ulemâ-
yı mu‘temedîn ve cemî‘-i mü‘minât-ı mü‘minîn ve müsilmât-ı müslimîn ellü elinden

⁵³⁵ Aynanın kandile cevap vermesi.

geldükçe i' tã' at-ı (13) Hakkâ ihlâş ile tã' at kılurlar nâr-ı cehennemi görmeyelüm diyü evrâd okuyup münâcât iderler pes (14) iy delîl dühn-i zeytûne ğark olan delîl sen ol hânedânlar yıkıcı dütnü felege çıkıcı nâr-ı Veylû birle (15) ne fahr idersin benüm hûz nûr-ı envârum zâtumdadur hûsn-i Yûsufa şemsi bî-küsûfuma ve bedr-i tâbân bî-husûfuma (16) nazar iden kimesne kendi cemâlini müşâhede kılup men 'arefe nefsehu fe-ğad 'arefe rabbehu⁵³⁶ mücebince (17) nefis 'irfânın bilse gerekdür aña göre Hâlîkına 'ibâdet kılsa gerekdür ve nice cemâl issi maḥbûblar (18) 'aşıklar gönlüne şayd idici şayyâd merġûblar maḥbûblar ki cemâlin müşâhade itmege intizâr çeker (19) Yûsuf ibn Ya'kûblar vaqtî ki cemâl-i ber-kemâline ğarre olup gelüp dîzârum âyînesine nazar kılsa (20) le-ğad ḥalaḡnâ'l-insâne fî aḡseni taḡvîm⁵³⁷ âyetin dilinde tekrâr kılup mükerrer leblerin deperdüp şîrîn-(21) zübân ile faşîḡ-lisân ile okurlar 'ışkınuñ 'aşıkları 'ahdinüñ şâdıkları daḡı fe tebâreke Allâhu aḡsenu'l [45a] ḡalîkîn⁵³⁸(1) âyetin evrâd idinüp ol ḡadr-şinâs dilbere dil virüp 'ışk odına cân u ciger yaḡarlar ve selâḡîn-i (2) serverler baña 'izzet kılup bu Beytu'llâḡ içre ḡadem rencide kılup cemâl-i ber-kemâlüm müşâhade kılup (3) kendü zât-ı eşkâl-i 'aksini görüp nefesine inşâf virüp ol kendüyi bir ḡatre şudan ḡılḡati (4) kılan Allâḡ 'aḡl u dil ü cân rûzî kılan pâdşâḡa tâc u taḡt salḡanat rûzî kılan Allâḡa bî-ḡadd şükür (5) iderler ve baña 'izzet kılup ḡarşuma ayaḡın ḡururlar ve bir daḡı bu ki ben şol rûḡânî şıfatam ki (6) ne nefsum var ne ġidâ diler şu'lemüñ ardması var ne eksilmesi var bir ḡarâr-ı sâbıḡ bu Beytu'llâḡ içre ḡururam (7) tâ aña dek ki dest-i ḡazâ yetişüp şikest olam şikest olduġum taḡdîrce âyînedârlar men câm (8) âyînesinüñ pârelerinden âyîne düzüp şatarlar maḡbûbalar alup 'izzet ile dizleri üzre ḡoyup (9) bak nazar kılurlar kendülere zînet virüp cemâl-i ber-kemâlin zîver iderler

Nazm

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün

(10) Şâf-ı ḡalbüm tâbnâḡ ḡoş muşaffâ âbdâr

Kim cemâlüm görmesine Şeh Süleymân intizâr

⁵³⁶ “Kim nefsinı bilirse Allah'ını bilir.”

⁵³⁷ Kur'an-ı Kerim, Tin Sûresi, 95/4: “Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.”

⁵³⁸ Kur'an-ı Kerim, Mu'minün sûresi, 23/14: “Sonra bu az suyu “alaka” hâline getirdik. Alakayı da “mudga” yaptık. Bu “mudga”yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihâyet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratılanların en güzeli olan Allah'ın şânı ne yücedir!”

Yūsuf-ı hüsne nāzargāh itmege Ya‘ kûbveş

(11) Hālķ-ı ‘ âlem cān virürler ger gubāra ger şagār

Cevāb-Dāden-i Qandīl Be-Āyīne⁵³⁹

Hakīm kavlince kaçan ki qandīl āteşi (12) cām-ı zücācūñ baş qaldurup gögsin gerüp bu vech ile kendüye verhem itdügin işidüp tizliginden (13) bir pāre od alup zübān āteş uzadup nār-ı ‘ ulvī gibi yalıñlanup söyle ki qandīl āteşüñ şiddetinden (14) cām-ı zücāc yalıñlanup qarnı çatlayuyazdı andan delīle qandīl zelīl açığ ile delīl-i teşbīle ğazaba (15) gelüp eyitdi ki yā zücāc cām-ı āyīneyi huddām ve iy nā-puhte-i hām senüñ ne haddüñdür ki benümle idesin (16) kelām iy seng-zāde çaķmak taşı nesli çü degül midür senüñ hālünüñ aşlı kim seni külünüñ çepe urup (17) ol qatı göñlüñi yumuşadup qopardılar toz toprak arasından ma‘denüñden çıkarup apardılar men nāruñ (18) şiddetile seni qaynatdılar şişegerler bir cām düzdiler andan qalay birle zifti mülemma‘ idüp ezdiler içnü (19) āteşümden od urup ol Lūt deñizinden çıķmış qara yüzlü zift ile ve qalbū-zenler aķça kesdügi (20) qalay hıştile içüñe od yakup tutruk idüp cilā virdiler ve getürüp bu Beytu’llāh içinde silsile ile (21) boğazuñdan aşā koyup gitdiler bu muqaddemiden iy hacir-zāde maķşūd ğaraż bu ki sen merātibī men [45b] (1) āteşüñ perverdesisin ki benüm ucumdan taķşīl itdün bu qatı göñüllü hacir iken seni āteşüm yumuşadup nerm (2) idüp qalbiñü pāk kı lup yüzüñe cilā virdi şimdi āteşe ta‘n idüp hōz-bīnlik kı lursın yā cām-ı zücāc (3) iy göñlü qara ‘ acāc gögsin hevāya gerici iħrāc eger faħruñ neseb ile iseñ seng-zādesin ve eger iftiħāruñ (4) hem-nişīñüñ ile ise maħrem zift-i qalay üftādedür ve ger kıymetüñ bir cilāñ ile her şey’üñ dīzār-ı ‘ aksin göstermek (5) ile ise hımār izinde yağmur şuyından bāķī qalmış bir içim şuya daħı nazar itsek bir kişinüñ dīzārını (6) gösterür müşāhade ider cemāl-i ‘ aksi şekli zāhir olur belki bir eski na‘l-pāreye demürce cilā (7) virse āyīnelik qalur ve illā ki āftāb māh-ı tābdan ve kevākib-i şu‘ledār tābdan ğayrı nesne (8) mesācide menābire men qandīl şem‘iden ğayrı nesne şeb-i tārik içinde şu‘le virmez ki men qandīl (9) āftābuñ qā‘im maķāmı ve māhtābuñ tābıyam benüm şu‘leme qarşu ‘ibād-i zühhād secde yerin görürler ‘ibādet-i (10) Hāķķa yüz sürerler illā ki senüñ hemīn bir zürriyetüñ var nazar iden kişinüñ cemāl-i ‘ aksin göstermekden (11) ğayrı ne haşşiyetüñ ve ne menfa‘atüñ

⁵³⁹ Kandilin aynaya cevap vermesi.

var senüñ mişālūñ şol taşı gökçek naşrānī maḥbūbına beñzer ki (12) içi küfr-i zulümāt birle toptoludur baş hevāya qaldurup ḥüsnine ğarre olup kibr ü kīn birle turur ‘uşşāqdan (13) aña her ki naẓar kılop cemālin müşāhede itmek dilese göz qarardup ‘aybını yüzine urur ve benüm mişālüm (14) yüzi nūrlu dili ma‘ rifetlü ‘irfāna beñzer ki cemāl-i enverī şem‘ine ḥalāyık cem‘ olup gelmişlerdür pervāne (15) şıfat ‘ışkına simā‘ urmağa ḥāzır olmuşlardur pes iy ḥacer-zāde-i süflī nār-ı ‘ulvīle saña baḥş itmek (16) ne lāyıkdur

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

İy ḥacer-zāde-i seng aşluñ durur ‘ulvīde nār

Ṭamu odın görmege çün tã‘at ider ḥalk iy nār

(17) İns ü cān senden bezer k’aşluñ durur nār-ı caḥīm

Gör beni kim nice cevher olmuşamdur ābdār

Cevāb-Dāden-i Züccāc Cām-ı Qandīl Rā⁵⁴⁰

(18) Ḥakīm qavlince çünkim ol āteş-i qandīl ḥālīn bu vech ile itdise te’vīl hemān-dem ol züccāc-ı cām itmeyüp (19) bir laḥza ārām başı kibirle hevāya qaldurup hem-çü zarġām ‘itāb itmege kılop iqdām itdi ki (20) yā āteş-i cehennemi baña niçün idersin taḥakkümi ve eger baña seng-zāde diyü ta‘n iderseñ sen daḥı (21) seng-zādesin ma‘nīde ikimüz daḥı çaķmaq taşından ḥāşıl oldıķ belki seng-zāde sensin ki senüñ [46a] (1) üçündeñ çaķmaq taşınıñ başına anca pūlād darb toķınur ki qarnını ḥurd u ḥaşḥāş itmeyince zuhūra (2) gelmezsin nite ki af‘ı yılan ve şoķup helāk idici ve neye ki zehr-i nīşter ursa baġrını çāk edici ‘akrebüñ (3) enügi ki taşra çıķmağa yüz tutar anasınıñ qarnını ol yırtar andan zuhūra gelüp bulduġın soķmağa (4) yürüyüp yurtar hem-çünān sen daḥı çaķmaq taşına ḥacerüñ qarnını ḥurd u ḥaşḥāş idüp ki çıķarsın nefsüñe (5) ġidā virmege bulduġuñı ān u vaķt içinde yaķarsın şeyṭān-ı la‘īn gibi kendüñ görüp (6) ḥār u ḥāşāk yaķmaġ ile süflīden ‘ulvīye çıķarsın eger men züccācı begenmezseñ senüñ daḥı düḥün (7) ābuña ġılāf şīşe-i züccācdur bī-ḥilāf ve eger ki benüm hem-nişīnlerüme ta‘n

⁵⁴⁰ Züccacın kandilin şişesine cevap vermesi.

iderseñ sözüñde dağı (8) ğalať var ki eger alay ise baır avadanlığın ağardup sım-
hāme döndürücüdür ve alay-püş olup (9) maħbübeler yüzine cilā virüp āyīne-i cāmı
döndürücüdür ve eger hem-nişinüm zifte a‘n iderseñ (10) hāřıyyeti misk-i Ĥotenden
artuğdur ve alya miskden menfa‘ati çoğdur ki zift olmasa gemiler baħr-ı ‘Ummānı
(11) seyr ılmaya idi ğāziler elinde ifrenc cezīreleri feth olunmaya idi ve kelīsālar
yıkılıp mesācidler düzlemeye idi (12) minberler ma‘mūr olup büt-perestler maāmı
bozulmaya idi ve eger ki benüm şırama a‘n iderseñ pādřehler (13) serāyınıñ cāmları
řıra degül mi ve billūrın ařlarıñ zīnet-i zücāc-ı cām degül mi anādīl-i Beytu’llāha
(14) ve āyīne-i pādřāh şıra degül mi ve dağı yā andīl-i āteř anı dağı āl yüzinden
degül hāl yüzinden Süleymān (15) nebī dilinden ‘am işitmedi kim fe-fehhamnāhā
Süleymāne⁵⁴¹ ĥükmince bu ma‘niyi fehm itmedi kim ki eydür açan ki (16) Ĥallā-ı
‘ālem ve Rezzā-ı nebī Ādem vatı ki Ādem-i řafī ĥākdan ĥilat itmek istedi dağı
melā’ike (17) innī ĥālikun beşeran min řinin⁵⁴² diyicek melā’ike incinüp Ādemüñ
ĥilat olduğın istemeyicek Ĥa Te‘ālā (18) kemāl-i ĥikmet ile anlarıñ sırrına nidā ıldı
ki innī a‘lemu mā lā ta‘lemün⁵⁴³ ya‘nī siz ne bilürsüz ki (19) bu bir avu toprağ ile
ezelden ebede dek ne işler işleyiserem bira ğün şabr eyleñüz tā kim bu bir avu (20)
toprađıñ üzerine kendü kemāl-i udretümi izħār idem size gösterem anuñ ĥilatını
jengini (21) āyīnesi yüzinden silem tā ki siz bu āyīnede dürlü dürlü naşlar göresiz ol
nař ol ola ki cemi‘üñüz [46b] (1) aña secde edesiz diyüp Ĥa Te‘ālā muħabbet
yağmurın Ādemüñ toprağı üzerine yağdurdı balık oldu (2) udret elile bu kil içinde
kilden dil eyledi ve dil içinde řūr u fitne hāřıl eyledi çünkü ‘ıř řebnemle (3) ĥā-ı
Ādem kil oldu dağı nişterinden bir atre ĥün amladı alb aña didiler cümle melā’iki
görüp (4) ve rūħānī bu ĥalde ta‘accüb idüp baarlardı tā kim ĥazret-i ‘izzet Ādemüñ
balığına kır ğün aşarruf (5) iderdi şol bardaı gibi dīlese bir pāre balıkdan barda
düzer evvel anı elden geürüp yoğurur (6) pes Ādemi dağı Allāh Te‘ālā yed-i udret
ile aħmīr eyledi ĥalaa’l-insāne min řařālālin ke’l-feħħāri⁵⁴⁴ ve her (7) zerresinde ol
balıđıñ dili ta‘biye iderdi ve anı ‘ināyet naşar ile terbiyet eylerdi ve ĥikmet-i (8) ezeli

⁵⁴¹ Kur’an-ı Kerīm, Enbiyā sūresi, 21/79: “Biz ĥüküm vermeyi Süleymān’a kavratmıřtık. Zaten her birine ĥükümranlık ve ilim vermiřtik. Dāvūd ile birlikte, Allah’ı tespih etmeleri için dađları ve kuřları onun emrine verdik. Bunları yapan biz idik.”

⁵⁴² Kur’an-ı Kerīm, Sād sūresi, 38/71: “Hani, Rabbin meleklere řöyle demiřti: ‘Muhakkak ben amurdan bir insan yaratacađım.’”

⁵⁴³ Kur’an-ı Kerīm, Bakara sūresi, 2/30: “Hani, Rabbin meleklere ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacađım’ demiřti. Onlar, ‘Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni teřbih ve takdis ediyoruz’ demiřler. Allah da, ‘Ben sizin bilmediđinizi bilirim’ demiřti.’”

⁵⁴⁴ Kur’an-ı Kerīm, Rahmān sūresi, 55/14: “Allah, insanı piřmiř amur gibi bir balıktan yarattı.”

anda dere eylerdi ve daḥı melā'ikeye eydürdi ki yā melā'ike siz Ādemüñ ḳālīb-ı taşrasına (9) nazar itmek illā ki gönüline nazar idüñ ki benüm nazargāhumdur diridi ve çünkim taḥmīr-i Ādem kırk (10) yıl ki Mekke ve Tā'if arasında yetdi Allāh Te'ālā kemāl-i ḥikmet ile Ādemüñ balçığını bī-vāşıta (11) terbiyet eyledi ve anuñ içinde taşında kendü şıfatlarından münāsibini her bir maḥalde ḳordı şöyle ki (12) bunuñ her bir şıfatı anuñ her bir şıfatınuñ mazḥarı ola imdi ol ki meşhūrdur biñ bir āyīne (13) düzdi biñ bir şıfatına münāsib anuñ çün düzdi ki şāḥib-cemālūñ egerçi altun gümüşü (14) çok olur ammā ki anuñ ḳatında gözgüden raġbetlü nesne olmaz zīrā ki cemāl-i kemālın anda (15) müşāhede ḳılur eger altunda ve gümüşde ḥalel zāhir olsa ne deñlü ḥaḳ ḥalel ve 'alil daḥı (16) zāhir olursa hergiz şāḥib-cemāl anuñ 'imāretine meşġul olmaz velīkin eger bir zerrece (17) ġubār āyīne yüzinde zāhir olsa derḥāl kerem yeg ile ve tamām ḥürmet destmāl ile hezār 'izzet ile biñ (18) cān ü dil ve raġbet ile ol āyīne yüzinden ġubārı götürüp siler ve bir daḥı bu ki eger biñ yük (19) altundan ve gümüşden ḥullesi ve bezegi olsa anı boynunda yā ḳulaġında götürür ger ne pāsına muḳayyed (20) olmaz olursa daḥı temiz idüp egninde başında götürür ammā kim bir dirhem gümüşe veyāḥūz bir fülüs (21) aḥmere ya' nī bir kızıl pūla alınmış sırça pāresinde düzülmüş āyīnesi olsa ol cümle mālından yüz çevirüp [47a] (1) yüzün ol āyīneye tutup nazar ḳılur tā cemāl-i ber-kemālın müşāhade ide ol cehetdendür ki Allāh Te'ālā her (2) āyīne ki ādemüñ nihādında yed-i ḳudret ile ki ḳonurdu ol cemālī gösterici gözgüde bir cemāl görücü pāk (3) göz daḥı bile ḳonurdu tā ki bu biñ bir āyīne derecesinden nazar itse biñ bir gözle göreler

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

(4) Bir meşel var itmegil ḳāl ü nizā'

O zücāce cism olur gönül çerāġ

Tende ḳalbūñ pāk oluncaḳ tābnāk

(5) Şu' le virür cismüñe çün meh semāk

Ḳalb-i şāfīdür nazargāh-ı İlāh

Pes gerek ki pāk idesin sāl u māh

(6) Mā-sivādan ẓaṭ' idüp nefsiñ hemān

Hāḡ rızāsın itse aluban pāk-cān

Kim ḡalāyıkdan kesilse bula Hāḡ

(7) Kim 'alāyıkdan kesile bula Hāḡ

Bu hevā-yı ẓalble itme nefsi-i jeng

Çarḡ-ı ḡamla ḡöñlüñ itme ẓatı teng

(8) Her ki ẓıldı mezātı dil-pāk u pes

Rüşen oldı aña bu idrāk pes

Varsa fehmiñ def' idüp dilden ḡicāb

(9) Vir şalāvat Muştafāya bul şevāb

Cevāb-Dāden-i Ẓandīl Be-Āyīne⁵⁴⁵

Ḳaçan ki cām-ı zücāc ẓandīle ẓa' n kim (10) itdi bir birḡaç andan şoñra ẓandīl dil uzadup cāmuñ ẓa' n-ı āteşinden ẓahr odına baḡrı yanup dütüni ḡöge (11) çıkup ol cām-ı zücāce baḡup eyitdi ki iy rü-siyeh şırça pāresi ẓandan kendü ki Ādem-i Şafī ẓalbindeki nūr-ı (12) envere biñ bir āyīne-i tecellīye aḡrān ḡöresin baş hevāya ẓaldurup ḡögüs ile viresin yā zücāc-ı cām eger (13) rāst dirsın ki men daḡı seng-zādeyem senüñle ikimüzüñ cinsiyeti var ammā ki Hāḡḡuñ hidāyetine ve faẓl-ı (14) keremine yetişmek ve cemāl-i tecellīsın müşāhede itmek senüñ ḡaddüñ degül benümdür zīrā ki Ādem-i Şafīñüñ Ẓābil (15) daḡı oḡlıdur Şīş daḡı oḡlıdur ve ammā ki Şīş nebī mürsel oldı Hāḡ dīzārı nūrın müşāhade itmege (16) lāyık olduḡı ecilden ve ammā ki Ẓābil cehennemde 'azāb çekmege müsteḡaḡ oldı ẓātil olduḡı ecilden (17) pes iy zücāc-ı cām

⁵⁴⁵ Kandilin aynaya cevap vermesi.

senünle benüm mabeynümde fark çokdur ve bir dağı da'vā idersin ki Ādem-i Şafī kalbindegi (18) biñ bir āyineye şebihum vardur didün anı dağı bilmezsin ki Süleymān nebī mürsel peygāmberdür dā'im (19) bu Beytu'llāhda giceler şubha dek 'ibādete kâ'im olup ve gāh Tevrāt u Zebūrdan āyet okuyup tefsīr (20) ta'bir ider ki kāl yüzinden degül hāl yüzinden istimā' itdüm ki kaçan ki Hāllāk-ı a'zamu'llāhdur Ādem-i Şafī (21) yed-i kudret ile hilkat itdi ve rūhı bedeni kālība bahşış itdi zīrā ki varlık rūhdadur rūh [47b] (1) bedene ta'alluk tutduğundan fā'ide budur ki bu nev'a ma'rifet vücūda gelüp zāhir ola zīrā ki ervāh-ı (2) beşeriyyenün şıfāt-ı rubūbiyyetinden naşibi var idi nite ki melā'ikenün var idi ammā 'izzet tutuğının ardından (3) idi nice biñ hicābı nūrānī vāsıtasıla idi eyle hicāblar ki bir kezden eger anları götüre idi (4) cemī' melā'ike Cibrīl gibi Rūhu'l- Kudsdur feryād idelerdi ki lev denevete ennemleten leḥṭaraka⁵⁴⁶ henüz (5) iḥtirākı hicābı nūrānī eşretünün hāşiyetüdür anda ki şıfāt-ı ulūhiyyet meclisi zāhir ola ki ma'rifet-i şühūdī (6) anuñ neticesidür pes cā'e'l-ḥaḳḳu ve zehaḳa'l-bāṭıl⁵⁴⁷ okuyacak olursa ma'rifetünden naşib āyetini kim getürdi bile (7) anuñ çün götürmez ki rūhı gāyet leṭāfetdedur pes Hāḳ Te'ālānuñ şıfat-ı ulūhiyyeti meclisinün 'aksine (8) kâbil olmaduğı zīrā ki keşāfet yokdur anda naḳş bağlana geldük imdi melā'ikenün ve ḥayvānātuñ (9) bu beş müdrikātı yoğ idi kim biri 'aql u kalb ü rūh ve sırr-ı ḥafīdūr tā ki envār-ı tecellī şıfatın idrāk ide bile (10) lerdı bunların sebeble lā-cerem Hāḳ Te'ālānuñ bī-nihāyet ḥikmeti ve bī-gāyet kudreti şöyle iktizā eyledi ki Ādemün (11) balçığını yoğurduğı vaḳt kendü yed-i kudret ile kim gayb genc-ḥānesi olsa gerek idi anda bir kalb düzdi (12) zücāce şıfatında şöyle kim anuñ keşāfeti ola ve hem leṭāfeti gāyetde ola andan soñra anı mişkāt (13) içinde kudsī ki ol bedendür döndi ol kalb-i zücācesinün ortasında bir mişbāḥ durdı ki ol çerāğdur (14) nite ki buyurdı el-mişbāḥu fī zücācet⁵⁴⁸ zücāc didü ki ol sırdur ki kalbün içindedür andan soñra (15) bir fetīle düzdi çerāğın içinde kim ol ḥafīdūr andan döndi cān yağın kalbün zücācesinde (16) dökdi ki ol şeceretü mübāreketü alınmışdur min rūḥīdur⁵⁴⁹ şöyle kim ol şecere-i mübāreke ne şarkīdur (17) ve ne ğarbīdur şarkī didügi 'ālem-i melekūt ğarbī didügi 'ālem-i mülkdür ya'nı bir şecere kim bu iki 'ālemden (18) degüldür imdi bu yağ

⁵⁴⁶ Bir karınca kadar yaklaşısam yanardım.

⁵⁴⁷ Kur'an-ı Kerim, İsrā sûresi, 17/81: "De ki: 'Hak geldi, batıl yok oldu. Şüphesiz batıl, yok olmaya mahkumdur.'"

⁵⁴⁸ Kur'an-ı Kerim, Nūr sûresi, 24/35: "Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun temsili şudur: Duvarda bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fânûs içinde. Fânûs sanki inci gibi parlayan bir yıldız. Mübarek bir ağaçtan, ne doğuya, ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur. Bu ağacın yağı, ateş dokunmasa bile neredeyse aydınlatacak (kadar berrak)tır. Nur üstüne nur. Allah, dilediği kimseyi nuruna iletir. Allah, insanlar için misaller verir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir."

⁵⁴⁹ Ruhumdandır.

ki didüñ gâyet şafâ ve nûriyetde yidi dilerdi ki mişbâha nûr bağışlaya egerçi (19) oda yetişmişdi nite ki buyurur yekâdu zeytuhâ yużî' u velev lem temseshu nâr⁵⁵⁰ didügün yağ gâyet (20) nûrâniyyetde oldıgu çün qalb zücâcesin kemâl-i nûrâniyyetde irişdürdi ke-ennehâ kevkebun dürriyyün⁵⁵¹ kevkebe (21) teşbîh andan itdi dur anuñ noqşânı olmaz nite ki ayuñ ve güneşüñ noqşânı olur bes ol nûrâniyyetüñ [48a] (1) 'aksî zücâcdan mişkâtüñ içindeki hevâya doqundı lâ-cerem münevver eyledi 'aql ol nûrâniyyetden (2) 'ibâretdür andan ol mişkâtüñ içindeki hevâ ki zücâce nûrâniyyetinüñ 'aksine qâbil idi aña quvâ-yı (3) beşerî dirler ya' nî ol quvvetler ki insân anuñla kâ'imdür anlar vücûda geldi biri câzibedür ki (4) cezb idüp çeker ve biri hażmıdur ki hażm idüp siñirür ve biri mäsikedür ve dağı benden gayrı (5) ne ki var ise ve ol pertev ki mişkâtüñ dericelerden taşra çıqdı aña havâş-ı hamse dirler (6) görmek ve işitmek ve datmaq ve datmaq yiylemek mädâm ki bu esbâb ve bu âlet bu tarîq üzre (7) kemâle irişdi hergiz küntü kenzen mahfiyyen⁵⁵² sırrı âşkâra olmadı ya' nî Allâh nûrınuñ zühûrına bu mişbâh (8) bu âlet ile olmasa idi anuñ nûrı nite zâhir olaydı egerçi nâr-ı ilâhî cemî' kâ'inâtı qaplamışdur (9) elâ innehu bi-küllî şey'in muhtı⁵⁵³ ammâ bu qadar var ki küntü kenzen mahfiyyen⁵⁵⁴ sırrı gizlü idi pes nârınuñ zühûrına (10) bu mişbâh bu deñlü esbâb birle zarûrî gerek oldı imdi bu ma'lûm oldısa dağı bilgil (11) kim ki 'âlem-i ervâhda ki melekütdür muharred rûhâniyyet bağı çünki nârın nûrâniyyetine qâbil degül idi (12) ve hem 'âlem-i hayvâniyyetde çünki mişkât var idi ammâ mişbâh ve yağ ve fetîle yoğ idi ol dağı (13) nârın nûrâniyyetine qâbil olmadı lâ-cerem bir mecmû'a düzdiler bu iki 'âlemden ki anda bu deñlü buluna (14) imdi ol mecmû' degül illâ insândur şöyle kim anuñ cesedini mişkât eyledi ve qalbini zücâce kıldı (15) ve sırrın mişbâh ve hafesini fetîle idüp rûhunı yağ eyledi pes bu nûr-ı İlâhîñ nârı ol mişkât ki (16) bedendur anuñ içindeki mişbâh ki sırdur tecellî kıldı

⁵⁵⁰ Kur'an-ı Kerîm, Nûr sûresi, 24/35: "Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun temsili şudur: Duvarda bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fânûs içinde. Fânûs sanki inci gibi parlayan bir yıldız. Mübarek bir ağaçtan, ne doğuya, ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur. Bu ağacın yağı, ateş dokunmasa bile neredeyse aydınlatacak (kadar berrak)tır. Nur üstüne nur. Allah, dilediği kimseyi nuruna iletir. Allah, insanlar için misaller verir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir."

⁵⁵¹ Kur'an-ı Kerîm, Nûr sûresi, 24/35: "Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun temsili şudur: Duvarda bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fânûs içinde. Fânûs sanki inci gibi parlayan bir yıldız. Mübarek bir ağaçtan, ne doğuya, ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur. Bu ağacın yağı, ateş dokunmasa bile neredeyse aydınlatacak (kadar berrak)tır. Nur üstüne nur. Allah, dilediği kimseyi nuruna iletir. Allah, insanlar için misaller verir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir."

⁵⁵² "Ben gizli bir hazine idim. Bilinmek istedim ve halkı (varlık âlemlerini ve insanı) yarattım."

⁵⁵³ Kur'an-ı Kerîm, Fussilet sûresi, 41/54: "İyi bilin ki, onlar Rablerine kavuşma konusunda şüphe içindedirler. İyi bilin ki, O, her şeyi kuşatandır."

⁵⁵⁴ "Ben gizli bir hazine idim."

nite kim h̄'āce 'alehi's-selām haber virür (17) inellāhe h̄alaḫa ādeme fe-tecellā fihi⁵⁵⁵ ve hem H̄aḫ Te'ālā ol tecellisūn beyānında buyurur ki (18) Allāhu nūru's-semāvāti ve'l-arzi meşelu nūrihi kemişkātın fiḫa mişbāḫ el-mişbāḫu fī zucācetin ez-zucācetu ke-ennehā kevkebun (19) durriyyun yūḫadu min şeceratin mubāraketin zeytūnetin lā şarḫiyyetin velā ġarbiyyetin yekādu zeytuhā (20) yuḏī' u velev lem temseshu nār nūru 'alā nūrın yehdillāhu linūrihi men yeşā'u⁵⁵⁶ ya' nī nūrı mişbāḫu Allāh nūrından (21) zāhir olmışdur 'alā nūrın didügi ya' nī nūr-ı İlāhī tecellī kıldı rūḫ nūrına kim ol yakdı yehdillāhu li-nūrihi men yeşā'u⁵⁵⁷ [48b] (1) didügi ya' nī H̄aḫ Te'ālā kendü nūrıla münevver kıılır diledügi kişinūn mişbāḫını bu işāretdür aña (2) ki mişkāt ve mişbāḫ her şahşa ḫāşıldur ammā Allāh nūrı her mişbāḫa ḫāşıl olmaz ammā her mişbāḫ ki (3) sırdur rūḫ yağının nūrıla münevverdür ve hem her şahşuñ ḫalb-i zücācesi ol nūrāniyyetinden aydınlık (4) bulmuşdur ki aña 'aḫl dirler ki ve daḫı ol nūrāniyyetūn 'aks-i mişkāt ki bedendür anuñ içini taşını (5) ḫuvā-yı beşer ile ve beş ḫavāşıla münevver kıılır tā ḫattā şol tā'ife kim her nesnenūn ma' rifetini 'aḫla ḫavāle (6) kıılırlar şöyle şanurlar ki kendülerūn mişbāḫları nūr-ı ḫafī birle münevverdür bilmediler kim (7) her nūrāniyyetūn kendülerde bildiler ol rūḫ yağının nūr-ı 'aksindendür ol ḫōz mecāzdur şöyle ki (8) buyurdı yekādu zeytuhā yuḏī'u⁵⁵⁸ aña işāretdür zīrā anuñ ma' nāsı budur ki diler ki (9) rüşen kııla ammā kıılmazdı pes ol tā'ifenūn mişbāḫı Allāh nūrının nārından soyunmış oldu (10) ammā anlarıñ ḫaberleri yokdur zīrā ḫaberi ol kişinūn olur ki bir vaḫt anuñ mişbāḫı nūr-ı ḫafī (11) birle münevver olmuş ola ve anuñ zevḫini bilmiş ola ol vaḫt ki soyuna anuñ ḫaberi olur soyundugından (12) ve illā ḫiç ḫaberdār olmaz imdi H̄aḫ Te'ālā haber virür ol tā'ifeden ki bir nicesinūn mişbāḫı Allāh Te'ālā (13) nūrından münevverdür ve bir nicesinūn mişbāḫı ol nūrdan maḫrūm olmışdur bu āyetūn içindeki eve men (14) kāne meyten fe-aḫyeynāhu ve ce'alnā lehu

⁵⁵⁵ Allah, Âdemi yarattı ve orada tecellî etti.

⁵⁵⁶ Kur'an-ı Kerim, Nūr sûresi, 24/35: "Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun temsili şudur: Duvarda bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fânûs içinde. Fânûs sanki inci gibi parlayan bir yıldız. Mübarek bir ağaçtan, ne doğuya, ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur. Bu ağacın yağı, ateş dokunmasa bile neredeyse aydınlatacak (kadar berrak)tır. Nur üstüne nur. Allah, dilediği kimseyi nuruna iletir. Allah, insanlar için misaller verir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir."

⁵⁵⁷ Kur'an-ı Kerim, Nūr sûresi, 24/35: "Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun temsili şudur: Duvarda bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fânûs içinde. Fânûs sanki inci gibi parlayan bir yıldız. Mübarek bir ağaçtan, ne doğuya, ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur. Bu ağacın yağı, ateş dokunmasa bile neredeyse aydınlatacak (kadar berrak)tır. Nur üstüne nur. Allah, dilediği kimseyi nuruna iletir. Allah, insanlar için misaller verir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir."

⁵⁵⁸ Kur'an-ı Kerim, Nūr sûresi, 24/35: "Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun temsili şudur: Duvarda bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fânûs içinde. Fânûs sanki inci gibi parlayan bir yıldız. Mübarek bir ağaçtan, ne doğuya, ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur. Bu ağacın yağı, ateş dokunmasa bile neredeyse aydınlatacak (kadar berrak)tır. Nur üstüne nur. Allah, dilediği kimseyi nuruna iletir. Allah, insanlar için misaller verir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir."

nūran yem̄ṣī bihi fī 'n-nāsi kemen meşeluhu fī 'z'zulūmāti leyse biḥāricin minhā⁵⁵⁹(15) pes ma' rifeti şühūdīnūñ şerḥi budur ki ol miḳdārca ki ḥayr ' ibādete ve maḥāl işārete şıḡār ' arefehā men ' arefehā cehelehā men cehelehā⁵⁶⁰(16) her şahş ki ol nūr ile diri oldu ol fehmi idrākına mütenebbih olur nite ki (17) buyurur li-yunzire men kāne ḥayyen⁵⁶¹ ve her kim ol nūrdan maḥrūm olmışdur ekşer aña nice biñ kez (18) okuyu varup aḡdurucaḡ olursak hergiz ḥarf işitmez nite ki buyurur inneke lā tusmi' u'l-mevtā⁵⁶² pes (19) bilgil ki rūḥ bedene ta'alluḡ dutduḡı bu ma' nīlerden ötüri durur eger bu ta'alluḡ degülmissen pes rūḥa (20) bu āletler ki 'aybını ve şehādetini anlarıñ vāşıtasıla idrāk olmayadı rūḥa ma' rifet hergiz (21) ḥāşıl olmayadı lā-cerem bu āletler gerekdür tā kim rūḥ lāyık ola şıfāt-ı ulūhiyyete tecellisine ve Ḥaḡ Te' ālānuñ [49a] (1) zātın ve şıfātın bilmekde mişbāḥlık zevḳini bula ekşer yüz biñ 'aḡl dilese mişbāḥuñ nūrāniyyetden (2) ve nāriyyetinden ḥaber vire her ne kim dilerise cümlesi mecāzī olup ḥaḳiḳī olmaya pes ḥaber ḥaḳiḳī oldur ki (3) fetīle ve yaḡ ḥaberin vire zīrā kim bunlar kendüleruñ vücūdların maḥv idüp bezl eylemişlerdir tā ki (4) ma' rifeti şühūdi nūrāniyyeti ve nāriyyeti zevḳinden çāşnī bileler

Nazm

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

Bu hevā-yı nefisle itme ḳalbi jeng

(5) K' olmaya cānuña merḳad şoñra teng

Ḳalbūñi ḳalb olma eyle tābnāk

Ḳıl riyāzet rām idüp nefsi neheng

(6) Der-Temsilāt⁵⁶³

⁵⁵⁹ Kur'an-ı Kerim, En'âm sūresi, 6/122: "Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine, insanlar arasında yürüyeceği bir nur verdiğimiz kimsenin durumu, hiç, karanlıklar içinde kalmış, bir türlü ondan çıkamamış kimsenin durumu gibi olur mu? İşte kâfirlere, işlemekte oldukları çirkinlikler böyle süslü gösterilmiştir."

⁵⁶⁰ Bilenleri bilir, bilmezden gelenleri bilmez.

⁵⁶¹ Kur'an-ı Kerim, Yâsin sūresi, 36/70: "(Aklen ve fikren) diri olanları uyarması ve kâfirler hakkındaki o sözün (azabın) gerçekleşmesi için Kur'an'ı indirdik."

⁵⁶² Kur'an-ı Kerim, Neml sūresi, 27/80: "Şüphesiz sen ölümlere duyuramazsın. Arkalarına dönüp kaçarlarlarken sağırlara da çağırıp duyuramazsın."

⁵⁶³ Temsiller (benzetmeler) hakkında.

Ḥakīm kavlince bu Süleymān-nāme-i Kebīrūn bu tāriḥ-i dil-pezirūn muşanniḥ (7) Firdevsī kemīne eydür ki bu āyīne-i kandīlden murādumuz bir temşīlātdur her vech ma‘ kılı her ‘ aql (8) idrāk idüp qabūl eyler bes biz daḥı te’vīl kılalum kāmiller qalbinde maqbūl ola nite şehr-i Tüdemür (9) cismüñdür ve cāmi‘ qalbüñdür bu gönül didüğümüz gūyā bir münevver ve bir müdevver ve bir mücevvef gūy-şekl (10) bir top āyīneye beñzer gāyetde mücellā ve muşaffā ve bu vücūd-ı insān didüğümüz daḥı gūyā bir cāmi‘-i kebīre (11) beñzer gāyetde ulu ‘ azīm her kaçan bir kimesne bu mezkūr cāmi‘-i kebīrūn orta yerinde bir münevver top (12) aşā kıya ve ol cāmi‘ üñ içinde her ne kadar eşḡaş nās var ise hep anlarūn her birinūn vaż‘ ları (13) ve şüretleri bu mezkūr āyīne kendü nice mün‘akis olup ve ol āyīne muqābelesinde bulunan şüretler naḡşı bu (14) mezkūr āyīne kendü içine alup ḥāricden nice uğurlarsa bu insān-ı kāmilūn daḥı qalb-i münevver (15) qalb-i enīs ve ol vücūd cāmi‘ inūn orta yirinde ol rūḥ-ı ‘ azizūn resmānile ḥazret-i ‘ izzetden (16) Celle ve ‘ Alā olunmuş ve aşılmışdur ve bu insānūn qalb kubbesinūn içinde bir top āyīne olmışdur (17) mücellā ve muşaffā ammā bu insān-ı kāmilūn ‘ aklı bendinde ol bağlanmışdur her kaçan bu qalbūn enīsī muqābelesile (18) bir nesne görünse hemān-dem qalb-i enīsī anı uğurlar kendü içine alur ve ol görünen her ne olursa (19) ve her birinūn naḡşı ve taşviri hep ol mezkūr āyīnede bulunur imdi iy ‘ aziz karındaşlar eger sizler (20) daḥı bu ḥaḳīḳat-i varlıklarını kendü āyīnelerü göre mün‘akis kılıp ver her ‘ azizler āyinleri gibi mücellā ve muşaffā (21) bir gökçek enīsüm olsun dir iseñ gel imdi sen daḥı bu qalbūn āyīnesin ol rūḥ-ı laṭifūn üzerine [49b] (1) kı ve añā ‘ aql-ı kāmīl ile ‘ ilm u ‘ irfān ruḡanın sür daḥı anı şāfī idrāk şayḳal ile sa‘ y eyle āc muşaffā (2) ve rūşen olsun ve andan şöñra ol nefis-i emmāre ger içini riyāzet cārūsıla qalbūn āyīnesinūn (3) üzerinden sil pāk u laṭif eyle ve andan şöñra bir āyīne ola sen kim cemī‘ varlıḡūn ‘ āleme mir’āt (4) olsun hem göresin hem görünesin ve hem her ‘ ālemūn varlıḡın Allāh Te‘ālā Celle ve ‘ Alā senūn āyīne-i (5) qalbūn içinden yine saña göstere

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Qalbūñi şāf eyler iseñ pür-hüner

(6) Günde yetmiş biñ kez ide Ḥaḳ nazar

Beyt-i Hâkı kılma büt-hâne şaķın
Mekkedür kalb itme mey-hâne şaķın

(7) Ten cihāndur ādemīdür aña cān
Kalb-i pākī Hâķ nazargāhı inan

Yā şadef ādem durur göñli güher
(8) Anuñ içün Hâķ ider aña nazār

Hilķat olmaķdan murād insān bes
Kendüzin bilmek durur añlaya nefis

(9) Gel kudüretten özüni ķıl beri
‘ Aķl u nefis göñlüni bil rehberi

Çün cihānda ‘ ārif-i Hâķ ol dād
(10) Nefsi bilseñ hāşıl olur her murād

Nefsi bilmek şartıdur ammā fenā
‘ Ārif olmaķ ol dem ola pes revā

(11) ‘ Işķ hāķķı çün nefis iderseñ tende fān
Bulısar cānuñ hayāt-ı cāvidān

Ol dem ola ma‘ nī hāşıl pes saña
(12) Mā-sivā terk idesin Hâķķı aña

Çün muḳaddes vechdür na‘ tî beḳā

Pes naşîbî andan ayrunuñ fenā

(13) Ƙo Süleymān ƙışşasın efsānedür

Ƙışşadan al hişşeyi merdānedür

Bir bahānedür arada bu kitāb

(14) Yoḥsa sözüm hep ḥaḳîḳîdür inan

Sen seni bil itme söze ḳîl ü ḳāl

Ma‘ nî sözüm zer durur ki oldı ḳāl

(15) Saña senden gösterürem ben mişāl

Ʀut sözüm yazup oḳı alup mişāl

Ger bu ma‘ nîden ḥabîr iseñ tamām

(16) Vir şalāvat Muşṭafāya hem selām

Ƙışşa-i Rüstem-i Tehemten⁵⁶⁴

Ḥaḳîm ḳavlince Süleymān Ḥazreti mescid içre ṭa‘ atinde (17) āyîne-i cām ḳandîle ḥāl dilince baḥşda ammā ki bizüm ƙışşamuz yine Rüstem-i Tehemtene geldi nite çünkim Rüstem-i Dāstān (18) birle Ğazbān-ı Kūhî bir ‘acā’ib ceng-i ‘azîm ƙıldılar kim hîç kimesneler ḳalmış degül ḥaḳîm ḳavlince ceng içinde Rüstem-i (19) Dāstān pehlevānları Bürzîn-i Cihān-süz Zerrîn-i Şaf-şiken yüz kırk biñ erle ğarîmlayın birbirine irüp (20) ƙarışup ƙatışup cenge ṭurdılar andan Ğazbān Şāh gördi kim kemînleri çıḳup Rüstem-i Dāstān (21) sancağın başa düşdi anı Ğazbān-ı Kūhî ğayret

⁵⁶⁴ Rüstem-i Tehemten’in hikâyesi.

kılup gūyā ki gürzlerin öñüne şalup dönüp düşmen çerisin [50a] (1) gerisüne sürdiler sancağ dibine ericek gördiler kūhīler Süleymānīleri kırıp qarup sürüp gelür anı görüp (2) Ğazbān na‘ ra haykırup cenge tırdı anı görüp Rüstemüñ pehlevānı Zūpīn-i Cihān-gīr kīş kaqup na‘ ra (3) şān eri dil-āverleri yanına alup rahşı sürüp kūhistān çerisine kılıç koydılar sīl gibi süre gelen kūhistānīleri (4) sedd-i İskender gibi tırdılar ceng-i ‘aẓīm kıldılar yine kūhistān çerisin sancağ üzerinden gerüsine (5) sürdiler ceng yerine ilettiler velī Ğazbān Şāh sancağı hılvat kıldı Rüstem-i Tehemten anı görüp serverlere (6) eydür iy dil-āverler kūhīlerüñ kemīni varımışsa çıkardı imdi yürüñ bizler dağı Ğazbān-ı Kūhīnūñ (7) sancağına varalum devlet sitāresi kağı burcdan toğar didi dağı şāh-ı kūhistān sancağı üzre (8) sürüp gitdiler on sekiz biñ āhen-pūş er ile kīş ü kurban kaqup dersü seyf yalıncağ kılup (9) na‘ ralar haykırup Ğazbān-ı Kūhī sancağın gözleyüp gitdiler yitdiler sancağ dibinde Ğazbān Şāhuñ (10) ‘ammūsı Siyāh Şīr-i Kūhī yüz yigirmi dil-āverle dersü kendünūñ oğul oğlu oğlanları birle (11) yüz yigirmi sekiz biñ āhen-pūş kūhī birle iki yüz kırk sekiz dilīr sancağ dibinde tırup (12) düşmen tarafın gözlerken gördiler kim on sekiz biñ güzīde server rahş-ı rahşān (13) sürüp ‘uqāb mişāl her biri seyfe ‘uryān kılup gelür velī irenlerüñ öñünce bir server gelür kim (14) nerr-i dīv gülşen görse kan kaşanurdı anları göricek Siyāh-Şīr-i Kūhī ğayrete gelüp na‘ ra haykırup yigirmi (15) dört biñ tīr-endāz kūhī iki yüz kırk sekiz dil-āver karşı varup Rüstem-i Dāstānı oğa tıtdılar (16) Hākīm kavlince Rüstem-i cihān pehlevānı Ğazbān sancağına on sekiz biñ āhen-pūş erüñ (17) öñüne düşüp sīl gibi tıururken qarşudan kūhīler tīr-bārān idüp sedd-i İskender gibi (18) tırgurdılar anca dil-āverleri ok ile urup rahşından yıkdılar Rüstem-i Dāstān anı görüp kīş ü kurban (19) kaqup na‘ ra haykırup tīg-ı bürrān ‘uryān kılup rahş düşmenüñ atılmış okına karşı sürdi Bürzīn-i (20) Cihān-süz Zerrīn-i Şaf-şiken Zelzāl-i Ekber Rüstem-i Dāstānı düşmāna kılıç urur karşı durur göricek (21) dersü on sekiz biñ dil-āverle rahş sürüp düşmene gitdiler yetdiler Siyāh-Şīr Rüsteme rahş sürüp [50b] (1) karşı erişüp Rüstem birle qarışup ceng kılışdılar Hākīm kavlince Ğazbān-ı Kūhī Rüstem-i Dāstān birle cenge (2) tırdılar biñ erenler nām u nāmūsı çün dürüşdiler ancalar tıurışdılar ancalar sūñülerle sīneler söküşdiler (3) delim dil-āverler gürz ile döğüşdiler at süheyli er gırīvi yir yir qarışdılar tabl u nağāralar uruldu şūrnā vü (4) nefīrler ecel erin irildi kılıçlar sepeleşdiler oklar sefeleşdi gürz şalıklar kepeldeşdi kalқанlar (5) depeldeşdi cebe vü cevşenler çaқşaşdı dil-āverler na‘ rası fersaḥ-be-fersaḥ yol erişdi rāvī kavlince (6) Rüstem-i Dāstān birle Ğazbān-ı şāh-ı kūhī güneş kubbe-i felege dikilince aşup itdiler gulūdan yerler (7) ve gökler inletdi vü gümletdiler ve dağı şöyle kırğun oldu kim leş başıla rüy-ı zemīn kan sīl gibi

yir (8) yüzinden Ceyhūnlayın yürüdi yirüñ buḡārı kat kat bulut gibi gök yüzün bürüdi yirüñ bir katı et (9) ayağından girdi ḡubār oldu yir altı kılup gökler sekiz kat oldu Ḥakīm kavlince Rüstem-i cihān pehlevān (10) tiḡ-ı bürrān ‘uryān kılup kime tuş olsa tiḡıla vurup tā ire degin iki pāre kılurdu muḡarref (11) çalduḡın bir elile başın berrān iderdi nā-gāh raḡş yorulup tırdı yirüñ götürdiler ve nice (12) bindi sürdi raḡşı düşmene durmadı andan bir dinç yedege bindi ol daḡı işlemedi Rüstem-i (13) Dāstān yedi raḡşa binüp birisi daḡı düşmene varmadı ne kadar kim mahmūz tāziyāne urdı (14) düşmene varmadı Rüstem-i Dāstān fikre vardı gördi kim gördi kim pīl yüḡrüşlü raḡşlar gördi kim (15) altında yelmedi yüḡürmedi bindiḡü sâ‘ at tıurur bildi kim bu ḡālde remz vardur buḡur atın (16) leşkerden taşra çıkmaḡ için bir taraḡa sürdi buḡur raḡşı işledi Rüstem-i Dāstān gitdüḡın (17) Güderz ve Bürzīn-i Cihān-süz Zelzāl-i Ekber görüp ardın sürdiler Rüstem-i Dāstānı çeriden (18) çıkup bir püşte üzerine çıkup tıurunca serverler daḡı uyup geldiler Rüstem-i Dāstānı (19) çevre alup tıurdılar cenge naḡar urdılar bir ceng gördiler kim Ḳahramān görse kan kaşanurdu (20) Rüstem-i Dāstān ol cenge naḡar kılup gördi revān raḡşından inüp raḡşı serverlerine (21) virdi kendüsi yalıñuz bir yaña varup bir yire irüp Rüstem-i Dāstān başından ışığın çıkarup [51a] (1) Dāvūd peyḡamber ‘am şeri‘atince iki rek‘at münācāt namāzın kılup el getürüp yüz Ḥak Te‘ālā ḡazretine dutup Rüstem-i (2) Dāstān münācāt kıldı

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Ḥaşma nuşret bulmaḡ için ol Tehemten ser-firāz

El yüz götüüp Ḥakḡa nāliş itdi kıldı çok niyāz

(3) Her kim ider cān u dilden Ḥālīḡa ḡālını ‘arz

Lā-cerem maḡrūm olur şanma anı iy kīne-sāz

Neşr Ḥakīm kavlince Rüstem-i (4) cihān pehlevān bu vech ile münācāt kim kıldı yüzleri urup tıurup serverlerden yaña yürüdi (5) serverler daḡı raḡş çeküp Rüstem-i Dāstān süvār olup düşmen çerisine sürdiler düşmene yakın (6) varıcaḡ ra‘dvār bir kerre na‘ra urdı kim yir gök zelzele birle tıoldı dersü raḡş sürüp (7) tiḡ-ı bürrān ‘uryān kılup düşmen üzerine sürdi yetişüp kūḡīlerüñ alayın alayına katdı kūḡistān (8) çerisin

birbirine urdı her kime kim tuş gelürdi sâz u seleb ile raḥş ile gürz-i girân birle (9) urup
ḥurd u ḥām kılurdi Rüstem-i Dāstān bu heybetile kūhīleri sürüp Ġazbān sancağınıñ
üzerine (10) sürdiler Ġazbān Şāh daḥı biñ dört yüz oğullarıla iki dil-āver güyegüler ile
ḡayret cengin (11) kıldılar şöyle kim ceyş-i Rüstem-i kūhistān çerisin sürüp gelürken
gerüsine sürdiler ol ḥālī görüp (12) Rüstem-i Dāstānı bir kerre na‘ra urup selāṭīn-i
serverlere adlu adıla ögüp kıvandurdi serverler (13) ölüm ḥavfın gōñülde sürüp
düşmene seyfi şalıḡ urdılar kūhistān çerisin yine şıyup gerüsine (14) sürdiler Ġazbān
sancağına varınca ḡodılar sancaḡ üzre varıcaḡ kūhīler ḡayret ḥamiyyet kılup güneş
zevāle (15) varınca bir ‘acā’ib ceng itdiler kim zemīn ü zamān çarḡ-ı āsmān iñildiyü
gümledi vuḥūş u tıyūr (16) mār u mūr cümlesi mesnedinde belīñledi beyne ‘ş-şelāṭīn
olıcaḡ taḡdīr-i Rabbānī be-ḡükm-i Yezdānī (17) Rüstem çerisine fırsat verüp nuşret
verüp kūhistān çerisin dersü şıyup sancaḡların yıkdılar ‘alemdār mehterlerin (18)
kırdılar Ġazbān Şāh anı görüp n’olacaḡın bilüp biñ dört yüz oḡlan iki güyegüsin Siyāh-
Şīri (19) at yegin er yegin yanına alup ceng içinde meşveret kılışup kendüleri ceng
içinden uğurlayup (20) gitdiler Rüstem leşkeri daḥı bölük bölük olup ardların sürdiler
Rüstem-i Dāstān ol kılıç görüp (21) nuşret viren Allāha şükürler kılup güle güle eydür
iy serverleri cihānuñ ḥālī ‘acebdür serverler eyitdiler [51b] (1) nite Rüstem eydür kanı
bunca zamāndan berü bu kūhistān cezīresine sulṭānlıḡ iden Ġazbān felege gelen (2)
dimezdi görüşmedi kaçup yüz şuyın yire saçup taḡt u tācdan el yuyup gitdiler didi
Rüstem şöyle diyicek (3) Zelzāl-i Ekber eyitdi iy pehlevān-ı cihān bu rüzḡaruñ⁵⁶⁵ ḥālī
budur ḡāḥ sulṭān iken dervīş ider bir yola (4) muḡtāc olur ḡāḥ bir ednā kişiyi pādşāh
ider tāc u taḡt issi sulṭān olur

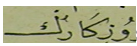
Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(5) Böyle durur ‘ādet-i devrān-ı pīr

Gāḥ kişiyi dervīş ider ḡāḥ mīr

Gāḥ kişiyi devlet ü ni‘met virür

⁵⁶⁵ Metinde şeklinde yazılmıştır.

(6) Gāh ider muhtāc pūla key faķīr

Neṣr Hākīm kavlince Zelzāl-i Ekber şöyle diyicek Rüstem-i Dāstān (7) Zelzāl-i Ekberūñ feṣāḥatine belāgatine taḥsīn eyledi ol aradan dönüp bārgāhına gitdi yetdi (8) Qahramān-ı Qātil kürsüsünde geçüp qarār eyledi selāṭīn-i serverler der-pāyınca gelüp oturdılar (9) andan Rüstem-i Dāstān eyitdi iy serverler Ġazbān-ı Kūhīnūñ ardından sürmek gerekdür ki (10) ol gümrāh durur şarb yirde qal‘ası vardur görür ele getürmek müşkildür didi Rüstem-i (11) Dāstān şöyle diyicek Bürzīn-i Cihān-süz ve Güderz-i Kīne-sāz Kerkīn-i Qal‘a-güşāy ve Zelzāl-i Ekber (12) ve Cebbār-ı A‘zam bu zıkr olan dil-āverler yüz yigirmi biñ āhen-püş er güzīde kılup (13) Ġazbān-ı Kūhīnūñ ardınca gitdiler anlar gidecek Rüstem-i Dāstān daḥı cebe vü cevşen çıkarup (14) nefīs libāslar geyüp buyurdi düşmen şınduğı çün beşāret bezmin kırdılar nite altı biñ altı yüz (15) altun kuşaklar zerrīn külāhlu serviyeler gelüp biñ dört yüz zerrīn bādiyelere yāķūt revān (16) birle pür kıldılar sağ şol zümürüd şurāḥīleri urdılar andan biñ bir serv-i ḥīrāmān qadd gül-i nesterin ḥadd (17) la‘lin tudaķlu sīm-sāķ sāķīler ayak üzre tırdılar billūrīn kīf-i minķūr la‘l-i revān koydılar seyyāre (18) leyn seyr kılup selāṭīn-i serverlere mīr ü mübārizlere rāḥatū’l-ervāḥ şındılar andan ol zihn eşvātlu (19) Dāvūd nağmātlu sāzendeler güyendeler şaf ile oturdılar ‘ıyş u revnaķın ‘amele getürdiler ğam u ğuşşayı (20) aradan getürdiler meclisi qurılıcaķ dersü anda olan selāṭīn-i serverler Rüstem-i Dāstān dīvānına (21) cem‘ oldılar oturdılar kim tırdılar rāvī kavlince serverler cem‘ olıcaķ Rüstem-i Dāstān serverleri [52a] (1) dökenleri gördi kim Zūpīn-i Cihān-gīr cenginden gelmedi Rüstem-i Dāstān Tağtağaya işāret eyledi Tağtağa (2) daḥı yerinden tırup bārgāhdan çıkınca anı gördi kim Zūpīn-i Cihān-gīr birkaç kūhīler dil-āverlerin (3) tıutup yitdi Rüstem-i Dāstān ḥuzūrına getürdi tıtsakların Rüstem-i Dāstāna ‘arz itdi didi kim (4) iy pehlevān hemīşe düşmen eli bağlu cigeri tağlu siyāsetūñe tırsun didi Rüstem daḥı kūhistān (5) dil-āverlerine nażar iderdi gördi kim kırķ server eli bağlu cigeri tağlu qarşusına tırup (6) velī cümlesinūñ öñünde üç gürbüz server tırup biri ğāyet pīr ikisi cüvānlar andan (7) Rüstem ol üç serveri Zūpīne şordı Zūpīn eydür iy pehlevān bu üç servere kim idüğlerin (8) şordum ne kaḍar kim qorḥudum dimediler didi andan Rüstem eydür iy Zūpīn şor gör kimlerdür (9) eger dimezlerse ḥarice sür ğitsünler didi andan Zūpīn eydür iy serverler sizleri (10) pehlevānumuz Rüstem-i Dāstān şorar rāstın söyleñ qorķmak didi kūhīler daḥı Rüstem-i Dāstānı (11) ğoriceķ ol pīrleri kendüyi derüp ilerü gelüp eydür iy server ben Ġazbān Şāhuñ tayısı men (12) bu iki cüvān oğlanlarıdır didi Rüstem-i Dāstān daḥı ol dil-

āverleri demdeme-i mekāre ısmarladı bir böyle (13) olıcaķ Rüstem-i Dāstān eyitdi iy Zūpīn ıanı refīķlerüñ Zūpīn eyitdi bilmezem andan Rüstem-i Dāstān (14) Ȑaĝtaĝa-i ‘ayyāra emr eyledi didi kim iy Ȑaĝtaĝa rezmgāhda gör ol serverler kılıç yüzinde (15) gidmesün Ȑaĝtaĝa daĝı yirinden Ȑurup elmās nacaķlu peyikler refīķler ile ceng yerine geldiler (16) ol dört serveri buldılar nite şöyle kim cebe vü cevşenleri üzerlerinde toĝranmıř cān Hākķa (17) teslīm kılınışlar yaturlar Ȑaĝtaĝa buyurdı dördin daĝı götürüp Rüstem bārgāhına getürdiler (18) andan Ȑaĝtaĝa dīvān içine girüp bař koyup didi kim yā pehlevān

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Yā Tehemten yoluña ol dört emīr-i pehlevān
(19) Cān fidā itdi senüñ çün kıluban ceng-i kırān

Yirde anlar yatduĝunca saĝlıĝ ile sür ‘ömr
Kim cihān hāli budur toĝan ölüş yokdur gümān

(20) Yoluña ol pehlevānlar itdi çünki cān fidā
Anlaruñ neslīne sende baĝř dirlik it hemān

Eylüĝe eylük gerekdür yā Tehemten çün bugün
(21) Ersin erlik eyle merdum ańılasın her zamān

Böyle diyüp Ȑaĝtaĝa itdi du‘ā bes Rüsteme
Diñle imdi kışşa nedür vir řalāvat řādumān

[52b] (1) Neřr Hākīm ıavlınce emcād-ı sīstānī maştar-ı bedaĝřī nāmıla baĝr-ı Mezmūm cebbārī düřdüĝin Ȑaĝtaĝa ģaber (2) viricek Rüstem ol serverleri çün ĝāyet acıdı andan buyurdı ol serverlerüñ cisimlerin (3) pāk kılup káfür birle Ȑılā idüp kara

aţlasdan kefen şarup ‘āc u ābanūsdan tābūt düzdürüp (4) müheyyā kıldılar andan Rüstem buyurdi leşkerinden ne kadar ādem şehīd olmış idi Süleymān yolına (5) cān u baş virmiş idi rezmgāhdan leş başların bir yire cem‘ kıldılar andan bir nişāne yirine bir ulu (6) zīr-i zemīn kazdılar dersü kırılan serverleri ol zīr-i zemīne koydılar andan zīr-i zemīn ağzına ol dört (7) serverūñ tābūtların koyup dört mu‘tebere sin kazdılar bir mu‘teber qubbe yaptılar qubbe kemerinde (8) tārīḥ yazdurdılar nite Ḥakīm qavlince ol kemerde şöyle yazdılar kim iy rūzgār ile bu mekāna (9) gelen bu dört sini bunda gören bilesin kim Rüstem-i Dāstān ibn-i Zāl-i Dāstān Süleymān nebī emr ile ‘am bu (10) diyāra geldi bu kūhistān cezīresi sulṭānī Ġazbān Şāh birle ceng kıldı Ġazbān şınup kaçdı Rüstem (11) çerisinden on dört biñ er kılıca gelüp kırıldı bu qubbe altında zīr-i zemīn içinde defn oldu (12) cümlesin yir yedi Ḥakīm qavlince Rüstem-i Dāstān ol tārīḥi yazdurup kazdurup bārgāhına (13) geldi yedi içdi yatdı şabāḥ yine dīvān tutup oturdi selāṭīn-i serverleri cem‘ oldu andan (14) Rüstem Tağtağaya eyitdi yūri Ġazbān-ı Kūhiyi ṭayusın Cürmin getür didi vardı getürdi Rüstem (15) eydür iy Tağtağa di Cürmine Ġazbān kıanda gitdügin şor andan Tağtağa eyitdi iy Cürmin Ġazbān (16) kıanda gitdi ehl-i māl ḥazīnesini kıandadır didi andan Cürmin eyitdi iy mehter Ġazbān-ı Şāhuñ (17) şimdi evi yaylaqdadur ehl-i ‘ayālī bir kūh kıullesindedur didi Rüstem-i Dāstān bu sözi işidicek (18) eydür iy selāṭīnler ma‘lūmdur ki Ġazbān evine varur bizlere geregi budur ki becid Ġazbānuñ (19) der-pāyınca varavuz anı ol şarb kūha girmeye kıomayavuz eger girecek olursa evi üzre (20) Süleymān gelecek olursa cevāb virür didi Ḥakīm qavlince Rüstem-i Dāstān şöyle diyicek (21) dersü selāṭīn-i serverler mīr-i mehterler du‘ā kılup didiler kim yā pehlevān-ı cihān ve iy Rüstem-i [53a] (1) Dāstān cān göñülden saña tābi‘ olup Süleymān nebīye ümmet olmışuz aña imān getürmişüz (2) her ne kim ḥukm kılursın ḥukmüne fermān yoluña kıurbān olmışuz diyüp server-i ser-girānlar (3) yir yir ṭurup sāz u seleb rāst kılup bebr peleng gibi egrişüp kemrişdiler andan Rüstem buyurdi (4) elli sekiz biñ erden kırk dört biñ er urdılar on iki biñ fīl süvār cümlesinüñ öñünce Rüstem-i (5) Dāstān süvār olup gitdiler Ġazbānuñ ardın sürdiler ol ṭarafdan Ġazbān daḥı iki dil-āver (6) güyegüsile biñ dört yüz dil-āver oḡlıla at yegi er yegi çerile kıoca üç günde on ulusın (7) kıodıḡı kūha kūh etegine kıondı andan Ġazbān-ı Kūhī Kārcāl ger Şimāl Siyāḥ-Şīr ṭanuş (8) maṭnuş bir yire gelüp oturdılar oḡlanların serverlerin ve dōkinleşdiler gördiler kim sekiz (9) oḡlı Ġazbān Şāhuñ ölmüş ‘ammūsı Siyāḥ-Şīrūñ kırk oḡlı ölmüş Kārcāluñ on dört (10) ger Şimālūñ yigirmi sekiz oḡlı düşmiş nice adlu şanlı dil-āverler nā-bedīd olmış Ġazbān (11) ol ḥālī görüp serverleriyle el yüze tutup ağlaşdılar kıavm ü kıabīlesile ciger

tağlaşdılar andan (12) Ğazbān Şāh kūhīnūñ vezīr eydür iy şāh-ı kūhistān olan oldu ölen
öldi şimdi ağlamağūñ (13) aşşısı yokdur saña geregi budur ki Rüstem arduñdan
irmedin bu şu' b şarb kal' aya çıkasın (14) fāriğ düşesin didi vezīr şöyle diyicek
vezīrinūñ söziñe kaçıyup yıldırım gibi şakıdı (15) añsuz şöyle çağırdı kim тұrup
oturanlar belinledi andan Ğazbān eyitdi iy Lehrūz vezīr (16) ne kadar şınup kaçdumsa
yine Rüstemden yüz çevirmezin velī Rüstem didükleri bizden bir darb-ı (17) harb gördi
kim devr-i kıyāmete dek içinden havfı gitmeye ardumuzca gelmek kanda kaldı didi
(18) Ğazbān şöyle diyicek güyegüleri eyitdiler kanı bize ol devlet Rüstem bunda gele
diyüp (19) genişüp şunuşdılar yine Lehrūz eyitdi iy Ğazbān Şāh-ı Rüstem didükleri
harīf degme ceng ü (20) cidālden kaya gelür harīfe beñzemez yakınım şöyledür kim
arduñuz süre gelür andan (21) gāfil olmak didi Lehrūz şöyle diyicek Ğazbān eydür iy
Lehrūz di hüküm kıl yine mu' teber [53b] (1) od yaqsunlar ma' būdumuz secde idelüm
hālümüz ne olacağın bilelüm didi Bihrūz dağı buyurdi (2) bir halvet yirde od yaqalar
bunlar bunda ol taraftan dağı Rüstem-i Dāstān çerile kalup (3) on iki biñ fīl süvār
pehlevānı kırk biñ dil-āver birle gönderdi gice vü gündüze ulayup (4) sürüp üç günde
Ğazbān Şāh ardından iremeyüp at yorğun er zebūn bir şuya erüp (5) kondılar yatdılar
Rüstem-i Dāstān dağı gelüp selātin-i serverler karşı тұrup getirüp kondurdılar (6)
Rüstemi Ğazbān şordı Zelzāl-i Ekber eyitdi iy pehlevān-ı ciḡān Ğazbān önümüzce
şöyle kaçır kim (7) şehir yelleri yetmeye gerüsine kılına dağı muḡayyed olmaz didi
andan ol gice anda yatup (8) çin şabāḡ çeriden yigirmi biñ güzide er seçüp bākī çeri
Cebbār-ı A' zam baş koyup kendüsi (9) serverlerle yürtüm kılup gitdi Ğazbān-ı
Kūhīnūñ tayısı kulağuz itdi ardınca bākī (10) leşker dağı gitdi bunlar gitmekde ol
taraftan Ğazbān Şāh vezīri Bihrūz dağı bir mu' teber (11) od yaqturup Ğazbāna i' lām
itdi Ğazbān dağı güyegülerin alup ol od katına vardı (12) gördiler bir od yanmış kim
kırk adım yirden ādem katına varamaz andan Ğazbān atından (13) enüp oda karşı
secde kıldı kalan kavm çevre alup тұrdı Ğazbān dağı secdeden тұrup (14) oda karşı
oturdı andan eydür iy ma' būdum niçün biz kullaruña yardım itmedün kim (15) düşmen
bizlere bu hālī kıldı diyüp kulaḡ urup çeşm ü gūş olup тұrdı bunlara bunda

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

(16) Ol büt-i cāmid vire diyü haber

Muntazır тұrdı la' in ü kūr u ker

Büt-den umar derde dermān eyleye

(17) Rüstem-i lerzānu bî-cān eyleye

Düşmenin maḫhūr ide dostını şād

Düşmeninden intikām ala ziyād

(18) Gör ne mel‘ün nā-bekārdur ol la‘īn

Büt-den umar derdine dermān hemīn

Tapmaz aña kendüzin var eyledi

(19) Ferşi sākin ‘arşı o dār eyledi

İsti‘ānet büt-den umar ol pelīd

‘Aklı yokdur eblehe olmış mürīd

(20) Küfr ü şirkden ister iseñ ger necāt

Vir şalāvat Muştafāya pāk-zāt

Der-Beyān-ı Temşīlāt-ı Dāstān-ı Māzī⁵⁶⁶

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(21) Diñledük gerçi Süleymān kışşasın

Rüstemünde şādisin ü ğuşşasın

Kışşadan al hışseyi budur murād

⁵⁶⁶ Geçmişî anlatan hikâyelerin temsillerle beyanı.

[54a] (1) Her sözüñ ma‘nisi var iy hōş-nihād

Diñle senden saña yine bir mişāl

Gūş iderseñ şerh idem şāhib-kemāl

(2) Bu cihān deryā durur cismüñ gemi

Tende rūhuñ mişli Zāl u Rüstemi

O sekīne mişli göñlün Beyt-i Hāk

(3) Ol Hākuñ envāri Tevrāt añla baķ

‘Aķlunuñ mişli durur Bercis Hākīm

Tābi‘ī ‘aķluñ kuvāsı iy nedīm

(4) Nesf-i emmāre durur Ġazbān pelīd

Zīnet-i dünyā durur ol büt hadīd

Rūhuñ eger duta ‘aķluñ pendini

(5) Ger umarsañ yapa şehvet bendini

Nefs-i Ġazbāni müsülmān ide gör

Meskenüñ Firdevs cennet kıla gör

(6) Nefsi çāker itmesine eyle cehd

K’itmeye göñlüñe şeytān dilde kaçd

Terk idicek buhl u hışm ile kibr
(7) Mü 'min ola nefis olmaya kebr

Nefsi mü 'min idicegiz iy kerim
Gönlüne yol bulmaya şeytān racim

(8) Vir riyāzet birle nefse gūř-māl
K'ejderi nefis ola çāker māh u sāl

Terk iderseñ hırş u şehvet kibr ü kīn
(9) Nefs-i Ġazbān ola mü 'min yā emin

Kim fücūr u fıř olur nefse hevā
Terk idüp eyle anı küllī fenā

(10) Andan özge olmaya ekber cihād
Nefs-i Ġazbān bulmaya senden murād

Hem-çü Rüstem eyle anı çāker zebūn
(11) Kıl 'amel Bercis 'aķılla zū-fünūn

Mevti eridi bu durur taķķik bes
Bulmaya senden muradı řāha nefis

(12) Nefsi maķřuddan iderseñ sen güzēr
şek degül Allāh seni bes yarlıgar

Nefs-i mü'min eyle dut hūy-ı melek

(13) Tā ola cevlengehūñ 'arş-ı felek

Bu 'alāyıkdan canuñ āzād kııl

Ḳurb-ı Hāḳla göñlüñi sen şād kııl

(14) Tut sözün Firdevsinūñ sen cān ile

K'ola ḳuds-i maḥremūñ rūḥān ile

Kim tutar Firdevsi sözün bī-gümān

(15) Ḳurb-ı Hāḳda bulısar Firdevs inan

Ḳıl namāzu it niyāzü vir zekāt

Tā bulasın nār-ı düzaḥdan necāt

(16) **Der-Beyān-ı Meclis-i Āḥir**⁵⁶⁷

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

(17) Hāḳḳa minnet kim Ḥudādur Zü'l-celāl

Ma' rifet virdi ḳılup şāḥib-kemāl

Virdi vüs' at buldı 'ömrüm mühleti

(18) Söyledüm söz ki olur āb-ı zülāl

⁵⁶⁷ Son meclisin beyanı hakkında.

Neşridür aḥsen ḥadiş emlaḥ kelām
Naẓmıdur şîrin-süḥan ferḥunde-fāl

(19) Üç yüz dördünci meclis oldı tām
Çok şükür Allāha dā'im māh u sāl

Buña hem-tā kim dımişdür bir kitāb
(20) Buña hem-tā kim yazupdur yār sāl

Ne Süleymān mişli geldi pādşāh
Ne Süleymān-nāmeveş var ḥōş-maḳāl

(21) N'ola ḥāsıd ta'n iderse her zamān
Olda taşnıf eylesün buña mişāl

Şā'irān çok şî'r ile pürdür cihān
[54b] (1) Lîk sözde var tefāvüt ehl-i ḥāl

Söz güherdür Cevherî bilür anı
Büriyā-bāf añlamak gevher muḥāl

(2) Her ẓamış virmez şeker her kân güher
Her kişide yok hüner olmaz ḥışāl

Nî ğalaṭdur bu sözüm ki men kimem
(3) Bir kemîne kemterem küllî melāl

Men Һarāmī-zāde nīstem Һaқ bilür

Līk sözüm itdi Һaқ siһri Һelāl

(4) İstimā‘ iden sözümden bu murād

Һayr ile yād eyleye itmeye қāl

Kim ider Firdevsiye Һayr du‘ ā

(5) Dilegin virsün anuñ Allāh Te‘ āl

Diyeni varsa Һaқ tüvānger eyleye

‘ Āşık ise bula ma‘ şūқа vişāl

(6) İy cihānı lafz-ı künden⁵⁶⁸ var iden

Yaradan deryā қuru bazı cibāl

Nāқayı taşdan çıkarup Һay қılan

(7) Dürüden Şālih nebī çün Һōş cemāl

Seng-i Mūsādan revān iden revān

Nefḥ-i ‘ Īsīden dirilen zen ricāl

(8) Һāki Ādem bādı ‘ Īsī eyleyen

Nārı büstān eyleyen Celle-Celāl

⁵⁶⁸ Bakara sûresinin 117. âyetine telmih vardır.

Şeh Süleymân hâtemi ism-i Hâkî

(9) Raḥmet it Firdevsiye k'itdi vebāl

Bu kitāb itme mini eyle mezîd

Kim okuyup kıla aḥsen ehl-i hāl

(10) Söz tamām v'Allāhu ā' lem bi'ş-şavāb

Vir şalāvat Aḥmede al Hâkdan nevāl

Süleymân-nâmenüñ Üç Yüz Beşinci Meclisinüñ Zikrindedür⁵⁶⁹

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

(11) Çün bahār oldı yine bitdi çemen

Bāğı lāle tutdı tağı nesteren

(12) Çün bitürdi bāğda gül devr-i kefen

Bülbül-i şūrîde ider şîrin-süḥan

Gül tebessüm ider efgān ' andelîb

(13) Zîra zārî ' aşîka olur naşîb

Cân-ı ' aşîk göñli âteş dūd olur

Hicr-i yâri nâra yanan ' ūd olur

(14) Zülf-i dilber mişli olmaz ber-ḳarār

Ġuşşa odına cânın yakup ḳarār

⁵⁶⁹ Süleymân-nâme'nin üç yüz beşinci bölümünde zikredilenler.

Āhı yirden irişür Keyvāna anuñ

(15) Çeşm yaşı girişür ‘ummāna anuñ

Nevha iderse ağlaya tūfān-ı Nūh

İñler ise iñledür kebg ile rūh

(16) Cūş iderse ider hurūş gökde bād

Ditrer ise ditredür şimşād-ı şād

Çeşm eşki dōke idüp āhı begüm

(17) Ğarķ ola yirde sevr ü māhī begüm

Hicr-i dilberden iderse yirde āh

Dūd-ı āhından qarara gökde māh

(18) Başda ‘ışķı olur elinde risāl

Gözde yaşı dilde yār medħi maķāl

Hem-çünān Firdevsidür ‘āşık begüm

(19) Şāh olur maħbūb ķavl şādık begüm

Pādşeh Sulţān Maħmūdı emīr

Dā‘īdūr Firdevs anuñ medħini dir

(20) Şeh Süleymān yaķarınca bu faķīr

Ḥaḵdan ister şāhı ola destgır

Bu Süleymān-nāmeye itdi ‘ömri ḥarc

(21) K’oldı taşnīf ol şeh içün kıldı derc

Kim Süleymān-nāme birle şehriyār

Nāmı bāḳī ḳala ola yādgār

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

[55a] (1) Bu ne şeh ki geldi olup mālīk-riḳāb

Kendü içün söyletdurupdur bir kitāb

Kim anuñla yād olup şeh nīk u nām

(2) Tāze tāze yazup oḳur ḥāş u ‘ām

Üç imāret yaptı sultān kāmyāb

Devletinde oldı taşnīf üç kitāb

(3) Birisidür āl-i ‘Oşmān ḳışşası

Zıkr olupdur şādisi vü ḡuşşası

Hem-çü vaşşāf itdi inşā münşī anı

(4) Mişlini görmiş degül müflis ḡanī

İkisidür rūḥ taşnīf itdügi

Söyleyüp manzūmı te’līf itdügi

(5) Neşr-i İdrīs oldı menşūr-ı kelām

Nazm-ı Rūhī oldı emlah hōş peyām

Bu üçünci nushadur ‘ālī-cenāb

(6) Kim Süleymān-nāmesidür kāmyāb

Devr içre te’līf oldı hep cedīd

Luṭf-ı Rabdur eyledi Allāh mezīd

(7) Her biri ‘ālemde alup yādgār

Olısar tāriḥ alkı rūzgār

Çün Süleymān devletüñ olsun ziyād

(8) Taḥtuñı yıl şu taşısun zer-zevād

Çün Sikender zabt idüp baḥr ile berr

Tā kıyāmet bāḳı turgıl tācver

(9) Diñle imdi Şeh Süleymān kışşasın

Vir şalāvat def’ idüp dil uşşasın

ışşa-i Azamet-i Taḥt-ı Süleymān ve ‘Azm-i Kerden Be-Şehr-i Nabak⁵⁷⁰

(10) Ḥakīm avlince Rüstem-i Dāstān Ġazbān ile muḳābil tırmaḳda ve Ġazbān (11) büte secde idüp yalvarmaḳda ammā ki bizüm kışşamuz Süleymān Ḥazretine geldi nite ol zamān Tüdemür (12) şehrinde mescid-i cāmi‘ içinde nıṣfu’l-leylde bī-riyā iḥlāş ile

⁵⁷⁰ Süleymān’ın tahtının büyüklüğü ve onun Nabak şehrine yönelmesinin hikāyesi.

Hakkā tā‘at kim itdi ve kandīl ile cām-ı zücācūn (13) münāzi‘asın kim işitdi gāyet
 ta‘accüb itdi nite bildi ki soñra Süleymān peygāmbere ‘am ‘ālem-i kā’inātda (14) hīç
 bir nesneye daħl kılup hōr baķmadı dā‘ire-i sülūkden taşra çıķmadı ve hīç bir
 āferidenūn vüçūdun (15) incitmedi illā ki zālīm u cebbār nefsūn ve kaķhār-ı cinn ü
 insūn çünkim ol gice geçüp ‘ale‘ş-şabāh oldu pes Hāzret-i (16) Süleymān ‘aleyhi’s-
 selām ins ü cin ser-henglerile ve on iki biñ enbiyā evliyā ile ve Loķmān-ı Hāķīm ile
 (17) ve Āşaf bin Berhıyā ile ve Dāvūd peygāmbere şerī‘atine giren ümerā vüzerā ile
 Tedmūr şehrinde cum‘a mescidinde (18) şubh namāzın kıldılar evrād okudılar
 namāzdan niyāzdan fāriğ olıcaķ emr-i Süleymānı birle insān melikleri (19) dīv-i gül
 serverleri perīler peykerleri ve ‘afārīt müşrikleri ve yırtıcı hayvānātūn sibā‘ pelengleri
 (20) ve hayyātūn nehengleri ve haşerātūn mūzisi harçengleri serīr-i Süleymāniye çıķup
 meskenlü meskeninde (21) karār itdiler andan soñra Süleymān Hāzretinūn daħı on iki
 biñ mu‘cizātı zāhir⁵⁷¹ olmış enbiyā ile ve on iki [55b] (1) biñ vilāyete kadem başmış
 evliyā ve etkıyā ile ve yedi biñ yedi yüz yetmiş yedi müftī-i zamān efḍal-i ‘ulemā ile
 (2) ve dört biñ yüz kırķ dört ecelden ğayrı derde dermān kılıcı hükemā ile ve altı biñ
 altı yüz (3) müneccüm remmāl ve mu‘abbir raşad-bend mühendis kümelā dīvān
 bağlamış şu‘arā birle gelüp serīre (4) çıķup on dört biñ dünyā pādşāhıla Hāzret-i
 Süleymānı karşulayup gelüp selāmlayup serīr üzere (5) çıkarup nübüvvet taķtı
 nerdübānına getürdiler andan soñra müvekkil-i taķt Herķiyā‘ıl melek-i a‘zam (6)
 karşı gelüp müvekkil-i hātem ‘Azrayā‘ıl ol melek-i ekrem birle Süleymān Hāzretinūn
 koltuğına (7) girüp bismi‘llāh diyüp taķta çıķardılar andan soñra müvekkil-i Süleymān
 Nūrnā‘ıl melek ve müvekkil-i (8) tāc Leḥfāḥūr melik gelüp müvekkil-i cinnīle ve
 müvekkil-i ehremen ile ve müvekkil-i sibā‘ ve müvekkil-i (9) behāyim ve müvekkil-i
 bād ve müvekkil-i hāķ ve müvekkil-i āteş ve müvekkil-i deryā fi‘l-cümle müvekkilüne
 (10) ‘ālem-i mā-sevā gelüp Süleymān Hāzretine selām virüp hāķ gözinden nihān
 Süleymān ‘aynında ‘ayān (11) nübüvvet taķtının kaķasında şaf bağlayup ayağın
 tūrdılar ve andan soñra nübüvvet taķtının sağ (12) tarafında Nāşen peygāmbere ve
 Evyāşer peygāmbere ve Kāz peygāmbere ve Āşaf bin Berhıyā düvāzdeh hezār (13)
 enbiyā seccādelü seccādesi üzerinde diz çeküp mihrāblu mihrābı içinde oturdılar
 yönlerin kıbleden (14) yaña idüp Allāha teķbīr ü tehlīl evvel Ādem āķir Muḥammede
 geķmiş peygāmbere ervāhına şalāvat getürdiler (15) ve andan soñra nübüvvet
 taķtının şol tarafında Mūsā peygāmbere karındaşı Hārūn neslinden (16) on iki biñ

⁵⁷¹ Metinde şeklinde yazılmıştır.

vilāyete qādem başmış evliyā vü etkīyā birle Şemā'īl-i Zāhid ve Hüveysa' bin Yese' ve Ḥarfīl-i Zāhid (17) ve Mihrāc-ı Zāhid ve 'Acir Yāhū bin Şādīk şimşād ağacından düzülmüş şandallar üzerinde geçüp qarār itdiler (18) zikr-i Ḥaqqı cān ü dilden mi şümār itdiler evrādlu evrādın okumağa tīg-ı tevḥīd ile racīm boynın (19) dokumağa başladılar ve andan soñra Loqmān-ı Ḥakīm ve Baṭlamīyūs Ḥakīm ve Feysāgūris-i Tevḥīdī (20) ve Feylesūf-ı Ekber birle dört biñ dört yüz ḥükemā 'āc u ābanūsı kürsiler üzerinde nübüvvet (21) tahtının ikinci ṭabaqasından sağ tarafında 'ilm-i ebdānde kāmīl olan eṭibbā geçüp yirlü yirinde oturdılar [56a] (1) her birinün şākirdleri kafālarında cem' iyyet bağlayup biñ bir dürlü edviyeleri kızıl altın havānlar içinde (2) döğüp cemī' terkībātı mürekkeb kılup dertlüye dermān kılmağ için rencūrleri şifā bulmağ için ḥidmet (3) iderler ve daḥı ikinci ṭabaqanın sol tarafında 'ūd u kāfūr şandal ağacından düzülmüş kürsiler (4) üzerinde yedi biñ yedi yüz yetmiş yedi rub' -ı meskūn 'āleminde maşrıqdan mağribe fetvāsı yürür müftī-i (5) zamān 'ulemā fuḫahā ve şuleḫā kitāblu kitābın ele alup Tevrāt-ı Mūsādan okuyup tefsīr ve ba' z Zebūr-ı (6) Dāvūddan Süryānī dilince ta' bīr iderlerdi ve daḥı serīr-i Süleymānī üzerinde nübüvvet tahtının sağ (7) tarafında üçüncü ṭabaqa altı biñ altı yüz altmış altı müneccimin remmāl u mu' abbir ve mühendis ü 'ilm hey'etde (8) māhir aḥkām-ı eflāke qādir feylesūf zamānlar ile Cāmasb-ı Ekber oturmuş idi aq billūrdan ve yeşil (9) yeşimden sidreler üzerinde qarār kılmışlardı ve İdrīs peygāmbere yādgārı kılmış (10) suṭūrlābı ellerine alup ba' z taqvim çıkarup ve ba' z 'ilm-i hendese okuyup ve ba' z remil çizüp (11) zamīr beyān idüp edvār-ı eflākdan baḥş iderlerdi ve andan soñra nübüvvet tahtının sol (12) tarafında dördüncü ṭabaqada ābanūs-ı āsūdī kürsiler üzerinde küttāb vūzerā ve defterdārılar oturmuş (13) lardı ve ḥazīne yazıcıları ellerine qalem alup memleket-i Süleymānūn ḥazīne-i ḥāqānūn teslīmātın (14) ve ḥazīneden çıkan iḥrācātın defter raqam iderlerdi ḡayrı ḥarcdan ḡayrı Şām vaḳiyyesinle yüz (15) kez yüz biñ vaḳiyye bu bere ḥarc olurdu ve ıssı otlara ve ṭuza ve daḥı nübüvvet tahtının (16) sağ tarafında dördüncü ṭabaqada 'Acem Sultānı Keykāvūs ile Mışır Sultānı Celāle'd-dīn ile Tūrān (17) meliki Efrāsiyāb ile ve 'Amālika Sultān Şeddād Şāh aşı Sührāb Şāh ile ve Benī Aşfer meliki Bilād Aşfer ile (18) ve qayşer-i Rūm ile ve melik-i Yūnān ile ve Endelūs meliki Ḥüsrev Şāh ile fi'l-cümle on dört biñ dünyā (19) pādşāhları yedi iqlīm sultānları zerrīn-tāclar urunup la' lin qabā cevheri ḥil' atlar giynüp (20) Süleymān nazarına qarşu kızıl altın tahtlarıyla pādşāhne İskenderānī oturmuşlardı zerrīn- (21) kemer perī-peyker kullar kafālarında ayağın ṭurmuşlardır ellerin tīg ü tebere kemīn u tīr ü sipere [56b] (1) urmuşlar idi ve yine dördüncü ṭabaqanın sol tarafında ol Merriḥ hey'et cābir-i Sām-

süvâr oğlu Qāhir (2) toqsan toquz arış qadd ü qāmet ile Qahramān-ı şalābet ile Nerrīmān-ı şecā' at ile Rüstēm-i Zāl kürsīsinde (3) oturmuş idi ve toquz biñ toquz yüz toqsan toquz pehlevān-ı rüy-ı zemīnleri 'Ādī Şeddādī ve 'Arabī (4) 'Acemī merd ü merdānlar qan içici pehlevānlar pūlād kürsīlere diz çeküp oturmuşlardı ellerin gürz-i (5) girāna seyf ü şalıqa urmuşlardı ve yine beşinci tabakada sağ kolda perrīler sultānı Hümāyūn Şāh (6) ve cinnīler meliki Elhenc-i cinnī ve ervāh-ı re'īs Rūh-şāh-ı cinnī meliki aḥmerle vahş meliki ile ve Mīṭaturūş-ı (7) cinnī ile ve milike'l meymūn a'zam ile cin uluları ve tekvīnleri Qaṭṭu'l-lāblak ile ve Dāser (8) tekvīn ile ve Taḫṭākūş-ı cinnī ile yir yir münakkaş lāciverdī ve zehebī müseddes mürebba' kürsīlerde qarār (9) kıllup tırmışlardı ve kulaq Süleymān sözine urmuşlardı ve şol tarafındağı tabaka 'afārīt (10) ser-hengi Qantaḥār 'ifrīt ve dīvler re'īsī Ca'ca'a ehremen bunlar dağı ḥılkat oldığı şūret üzere bir gāyet (11) qorkunç şekl ile a'vānları kafālarında pūlād kürsīlere diz çeküp tırdılar ve semenden hezār yeg (12) dest dağı Süleymān nazarına qarşu biñ bir elin qaṣā vü qader bigi yuqaru qaldurmuş idi ve ba'zın qavşurup (13) tırmışdı ve ba'zın ellerine envā' dürlü yaraqlar alup vaqtine ḥāzır olup ḥalka hirāsān şalmışdı (14) andan soñra ol perī-maḥbūbları melek-şūret mergūbları ferīşte hey'et maṭlūbları (15) kerrūbiyūn sıfat qanadların kemer kemer kıllup tırmışlardı nazarı dīvān-ı Süleymāniye şalup (16) göz urmuşlardı ve altıncı tabakanıñ sağ tarafında dağı sibā'yi re'īs-i arslan bebr ü peleng ile (17) yırtıcı cānavarlar arasında ağız açup evrenleyn göğüs gerüp ejdeḥālayın pencesin yire urup kıyruğın (18) çenber kıllup yirlü yirinde sedd-i İskender gibi tıururlardı velī Süleymān 'adl yasağından āhūya (19) yā hū diyüp tevazu' idüp geçmiş günāhumız 'afv it diyüp yalvarurlardı kırt kıyuna temelluq kıllurdu (20) ve şeh-bāz keklige yüz sürüp niyāz idüp ve körbemüşüñ elin öpüp ayağın yalardı ve serçe (21) atmacadan intikām alup qanın dökmege dış bileddi ve tırna sunḳūr şāhine kim baqardı ne pervā [57a] (1) devr-i Süleymāndur diyüp ta'n ile göz qaḳardı ve Ḥiṭā-yı Ḥoten āhūları dağı Çīn ü Māçīn ḥūbları (2) gibi gözlerine sürme-i İşfahānī çeküp tıurup ḥüsünlerine ğarre olup çevre baqınurlardı Rūmī dilberler (3) gibi boynına 'ūd u 'anberīnesin daqınurlardı devr-i 'adl-i Süleymānīdür diyüp tazıya diz urup (4) arslanı ağızında süsüp qaplana göğüs urup toqunurlardı ḥayvānāt cinsinüñ dağı re'īsī ki (5) ḥink-i İşḫāk idi qamış kulaqlı kemer boyunlu deve tıtaqlı alma gözlü kergedem (6) eñeklü geyik sağırlı qatır toynaqlı kılan siñirlü qamçı kıyruqlı pīl qarınlu öküz bileklü (7) yil yügrüslü yıldırım segir dışlı 'uḳāb kulaqlı ebrīşim yelilü qaḳum tülü selīm ḥülū bārik (8) qadamlü 'Arabī atlar ile ṭavīle başında tıururdu ve anıñ altı yanında Şālīḥ peygāamberden (9) yādgār qalmış şütürlar re'īsī Sārubān ṭavīle başında develer

arasında ejdehā-ser boynın (10) uzadup dört ‘amūd üzere tağ gibi tıururđı nazar dīvān-ı Süleymānīye kılurđı ve pīl (11) dağı şūr-ı İsrāfīlveş ağızına alup Һammām kubbesi gibi Һaldurup Һartağ üzerinde tıurur (12) tāk-ı Kisrī gibi yirinde kâ’im tıururđı ra‘d felek gibi Һaykırup vağtehā na‘ra ururđı ve Һaplan (13) dağı ejdehā-ser ağızın açmış idi bebr-i yabān gibi zehrin Һevre şağmış idi ve dışlerin Rüstemi (14) Һancer gibi yırtıcı cānavarlar Һanın dökmege dış bilerdi ve o řek dağı sipīd siyāh reng Һaplanı (15) postın Һalenderi ışıklar gibi ki cignine şalmış idi kürt bahādırları gāh gāh el bıgına (16) urup burup Һulağına iltüp kendüye ğarre olmış idi ammā ki oklı kizbī dağı Һaşm-ı (17) Süleymān iҺün aklı Һaralu uçları ser-tiz yeleksüz Һün-riz okların kiř ağızına şalup (18) arkasına urmış idi yengeç dağı yasını başı üzerine Һurmıř idi ve toşbağı Һalkanın (19) omuzına almış idi ve kergeden ‘azametile tıurup Keyyūs sūnūsün Һazır idüp başı (20) üzerine Һevürmiř idi fi’l-cümle biñ bir ümmetün envā‘yi cinsi cinsi birle hep Һerendeleri revendeleri (21) serīr üzere re’isleri birle mağāmlu mağāmında tıurdılar dağı ser-hengleri oturdılar [57b] (1) ammā ki perendeleri tağt yanında uçmağı Һazır oldılar andan Süleymān peygāmber ‘am müvekkel-i bāda (2) Һükm itdi Nağmağā’ıl melek dört dürlü yile Һükm itdi rub‘-ı meskūnün dört köşesine (3) dört dürlü yil gelüp tağt-ı Süleymānı dört köşesinün altına girüp götürdiler dört mīl (4) miğdārı felek yüzine Һaldurdılar dağı Tedmür şehrini üç kerre řağrāsını cevalān Һılup (5) yil tağt-ı Süleymānı seyrān itdürdi ğün gibi devr Һılup devrān itdürdi Tedmür řehriniñ Һalkı (6) dağı Һüsrev řāh ile yüce yirlere Һıkup tağt-ı Süleymānı temāřa iderlerdi yil tağtını felege (7) Һıkarup getürdüğüne dört mīl miğdārı ğök yüzine yitürdüğüne nübüvvet tağtı üzerinde (8) Süleymān Һazreti oturduğına dīv ü cinnī Һidmet řerāyiğın yirine yitürdüğüne ve uçucılar Һanad (9) açup tağt yanınca uçduklarına dem Һeküp cinniler birbirin geçdüklerine biñ bir dürlü (10) mağlūkāt re’isleri Süleymāna Һaker olduklarına dīv ü cinnī emrine musağğar olduklarına ta‘accüb idüp (11) birbirile söyleşürdi Һağ Te‘ālā bu Dāvūd oğı Süleymāna ne ‘ālī-mertebe virmış diyü tañlařurđı bu (12) sırdan Һaylī nesne añlařurlardı

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Her biri itdi ta‘accüb kim Süleymān bağtını

(13) Yüce Һıldı ğök yüzinde yil götürür tağtını

Biñ bir ümmet emrine me'mûr olup hîdmet kıılır

Yirde insî gökde cinnî taşur anuñ rahtını

(14) **Qışsa-i Süleymân ve Qaziyye-i Zâhid-i Asma'**⁵⁷²

Hakîm kavlince Tüdemûr şehrinüñ halkı Süleymân tahtını teferrüc (15) itmekde ve Hürşid Şâh dağı Süleymân ardınca gitmekde ve yarağ itmekde ve Hazret-i Süleymân (16) dağı nübüvvet tahtı üzerinde oturup yirle gök arasında Tedmür şehrinüñ yapılan kuşuruñ (17) câmi'üñ kuşuruñ binâlarını seyrân itdi Haq Sübhânehu ve Te'âlâ kendüye bu kadar tâc u taht milket vü salţanat (18) virdüğine biñ bir ümmeti emrine fermânber kılduğına ins ü cin ü vaşş u tıyûrı mûr u mâr u çerende vü perendeyi (19) hükmine maḥkûm itdüğine ve yil tahtın felekde götürdüğine secdeye yüzün urup şükr-i (20) Yezdân itdi egerçi Haq Te'âlânuñ Celle Celâluhu ol Rezzâk-ı 'âlemüñ virdüğü ni' metüñ şükrini (21) hõz kim yirine getüri bilür i' melû âle Dâvûde şükrân ve qalîlün min 'ibâdiye's-şekûr⁵⁷³ ve illâ ki kul gerekdür [58a] (1) tâ'at Haqdan ve şükreden ve zikirden ḥâlî olmaya

Nazm

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün

Kul gerek ki dâ'im ide zıkr-i Haqqı her zamân

(2) Tâ kim andan şâkir ola ol ğanî vü müste'ân

Şükr iderseñ devletüñi yüce kıla Haq Te'âlâ

Zıkr iderseñ rûzî kıla rahmet idüp ol cinân

(3) **Ender Şıfat-ı Murgân**⁵⁷⁴

⁵⁷² Süleymân'ın hikâyesi ve Zâhid Asma'nın hükmü.

⁵⁷³ Kur'an-ı Kerîm, Sebe' sûresi, 34/13: "Cinler, Süleymân için dilediği biçimde kaleler, heykeller, havuz gibi çanaklar ve sabit kazanlar yapıyorlardı. Ey Dâvûd ailesi, şükredin! Kullarımdan şükredenler pek azdır."

⁵⁷⁴ Kuşların vasıfları hakkında.

Hâkîm kavlince kaçan ki yıl taht-ı Süleymânı götürürüp üç kerre Tüdemür şehrini devr
 itdürüp (4) dağı dört mîl miqdârı gökyüzine kaldurup andan müvekkel-i bād
 Süleymâna gelüp selâm virüp (5) eyitdi ki yâ nebîyya'llâh devletile 'azm-i sefer
 kıncaru buyuruñ yile hüküm idelüm tahtı ol cānibe iletsün (6) cevāb viridi ki yâ
 müvekkel-i bād-ı felek veyā Nağmāgā'îl-ı melek Nabağ şehri dirler aña varurven
 diyicek (7) hemān-dem tekvîn-i bāda müvekkel-i rîh hüküm itdi taht-ı Süleymānuñ
 öñünce dem çeküp Nabağ şehrine (8) toğru uçdı rîh serîr-i Süleymânı götürüp Nabağ
 şehrine toğru gitdi sağ yañada cinnîler (9) perrîler ve şol yañada dîvler 'ifritler dem
 çekişüp uçup birbirin çekişürlerdi ammā ki kuşlar (10) Sîmurğ-ı Kāf ile ve cennetden
 çıkan tāvus ile ve Nūh peygāMBER gemisine giren balıkcıl ile yırtıcı tarıncı ve dāne
 (11) dirici berri bahri kuşlarla kanad kanada çatup baş başa çatup yelek yelege virüp
 (12) Süleymān tahtı üzerine sāyebān kurup taht-ı Süleymânı yıl götürüp gitdügince
 bunlar dağı mukābelesinde (13) uçuşurlardı birbirin geçişürlerdi ve bülbül hezār-
 destān ve tūti-i şeker-feşān Süleymān (14) nazarına karşı Dāvūd elhānıla ötüşüp
 ervāha hayāt bağışlardı ve ammā ki küre-i nesīm (15) murğān-ı re'îs Hümā kuşu dağı
 vezîr-i Hümāyūn ile Sîmurğ ile uçuşup hevāyı kuşlardan yukarı dört (16) mîl miqdârı
 ve küre-i arızdan yukarı sekiz fersah miqdârı yukarı küre-i nesīm ile bād-ı hevā
 arasında kara bulutlar (17) yöresinde cinsi cinsile çifti çift birle şubh-dem inüp nîm-
 çāşt vaktine degin uçup vakt ki (18) nîm-çāşt olıcağ icāzet-i Süleymānı birle yine küre-
 i nesīme ağıp giderlerdi küre-i nesīm (19) içinde nefes virüp aldıkça bedenleri rāhat
 olup ārām iderlerdi eger kim ziyāde eglenseler (20) helāk olurlardı anuñ sebebi tamām
 tafşîl birle küre-i nesīm murğānı Hāzret-i Süleymāna geldi ki (21) maḥalde zıkr
 olmışdur tekrār hācet degül ammā ki bu huşuş künh ile şol vakt beyān itsevüz [58b]
 (1) gerek ki Süleymān peygāMBER 'am müvekkil-i bād-ı şarşara emr idüp tahtını küre-
 i nesīme çıkarsa gerek küre-i nesīm kuşlarını (2) ser-cümle teferrüc kılsa gerek Allāhuñ
 emri birle emr-i Süleymānıye fermān olsa gerek cemî' sinüñ eşkālî (3) ef'ālî aqvālî
 söylenüp andan Hāzret-i Süleymān 'aleyhi's-selām yine müvekkel-i rîha emr idüp
 küre-i nesīmden (4) yukarı taht-ı Süleymānı geçüp ve şimāl yiline sürüp tahtın dağı
 yüce kaldurup ve bād-ı cenūb ıssılıkla esüp (5) zemheriler şovuğun maḥlukāta
 toydurmayup ve emr-i Yezdānı birle müvekkel-i şems āftāb birle küre-i (6) zemheriye
 şovuğun halk üzerinden def' idüp ve andan Süleymān Hāzreti 'am tahtını yile
 götürdüp küre-i (7) hevā üstündeki deñize iletse gerekdür kim ol deryānuñ adına bahr-
 ı Kefūf dirler anda (8) maḥlukāt ol kadar çokdur ki anlaruñ sağışın kimse bilmez illā
 ki Allāh bilür ol deñiz dağı yıl (9) üzerinedür ol deñizden helāk eyledi HāK Te'ālā Nūh

ķavmini tũfān gũninde andan yuķaru hevā-yı (10) raķĩķ vardur tā dũnyā gũgine varınca
ba' zılar eyitdiler Od deñizũn ũstinde od vardur ol odun dũtũni (11) yokdur řavā' iķ
andan olur daķı ra' d ki ħalāyık anı iřidũr fark ider ol deñiz ħicābı ħavf ider (12) gibi
vāķi' olur şu yire kim emr olundı Allāh Te' ālā cānı andan yaratdı su'āl eger aydılsa
nite (13) ħā' il olmaz řu nesne ki sen zıkr eylerken bizũmle gũneřũn źav' ı arasında ħāl
budur bunı bilũr (14) ġalĩz nesneler bizũmle gũneř arasında ħā' il olur cevāb it ehvā' i
ħā' il olmaduķı ma' lũm deñiz (15) daķı ħā' il olmaz řāfĩlĩġından ōtri ammā tũyũr anuñ
ķũn anda nũfũz ider degũl ki řafĩ ola (16) yiri ķaplaya ammā bulut anuñ ķũn munťavĩ
olur gerķi bu zıkr olan ki zıkr eyledũn ħā' il (17) olmadısa bizũmle şems ortasında lāķin
fā' ideden ħālĩ degũl eger bu ıraklık daķı ħā' il olmaya (18) idi ħĩķ eķad gũneřũn
ıssılıġına şabr eylemeye idi bu muķaddimededen maķřũd bu ki Ĥazret-i Sũleymān ' am
(19) zıkr olan Kũfũf deryāsına daķı varsa gerek ve iķindeki baķr kenārına oķuyup bir
bir gũrse (20) gerek i inřā' a' llāh maķalinde zıkr idevũz

Nazm

Fā' ilātũn/ Fā' ilātũn/ Fā' ilātũn/ Fā' ilũn

Ne Sũleymān mişli sultān geldi şeh' ālĩ-cānib

(21) Ne Sũleymān-nāme mişli var durur mũcmel kitāb

Bu Sũleymān-nāme cildũn oķuyup gũr cũmlesin

K' on sekiz biñ ħalk-ı ' ālemden acıla fetĥ-i bāb

[59a] (1) Elli altmış yıl ki ķekdũm ben kemĩne zaķmeti

Tā kitābum ħalk-ı ' ālem oķur oldı bāb bāb

Elde mālum ħarc idũben ķoķ ġarā' ib cem' idũp

(2) Ķalmadı tārĩĥ eřaķ kim almadum sũz kāmıyāb

Varca ' ōmrũm ħarc idũben sũyledũm bunca kitāb

Fâtihayla yâd ide Firdevsiyi cümle şîhâb

(3) Hâk Te‘âlâ rahmet itsün kim baña kıılır du‘â

Cenneti kılsun müyesser şormadın aña hisâb

Bu Süleymân-nâmesinden diñle yine bir haber

(4) Lîk virgil Muştafâya hoş şalâvat bî-hisâb

Kıssa-i Zâhid ⁵⁷⁵

Hâkîm kavlince kaçan ki yıl Süleymânı Tüdemür şehrinden (5) Nabağ şehrine alup giderken Süleymân Hâzreti ‘am gâh yir yüzün teferrüc kılup taht-ı Süleymân hevâ-yı fenâda (6) mu‘allağ kûylar kendler ve şehirler üzerinden dört mîl yirden yukarı geçüp giderdi cânı yog idi ki (7) cinniden ve periden ve gül u ifritden ve divlerden ve kuşlardan birisi yir yüzine inüp halkı incideydi (8) ve taht götüren yile ya‘nî kim müvekkel-i bād melek-i Nağmağâ‘îl şöyle yasağ kılmış idi ki taht-ı Süleymânı yıl (9) şöyle uzluğ ile götürürdi ki yir yüzinde bir çüb depretmezdi meger ki bu vech ile tahtı yıl (10) götürüp giderken Tedmür şehri şahrâsında Ürdün ırmağı kenârında bir zâhid var idi ehlu’llâhdan (11) idi dünyâyâ mücerred geldi mücerred gitdi ‘ibâdet-i Hâkî terk itmedi ‘ömrinde haram loğma ağzına koymadı (12) ve iblîs-i telbîsine uymadı veled ve tenâsüle heves itmedi ve eli emeginden gayrı kimesnenün minnetile (13) loğmasın alup yimedi ve kimsenün gaybetin diline alup söylemedi kendüyi görüp göğüs gerüp kibr (14) eylemedi meger kim ol hinde bir âher kimesnenün ücretile çiftin sürüp ekinin biçüp hırmene (15) getirüp dekkâ sürüp oldurup yıl gözedüp hırmen şavururken Süleymân tahtını dağı Tedmür (16) şehrinden yel götürüp Süleymân nübüvvet tahtında oturup riğ-i serîrden ol Zâhid üzerine (17) yaturmaga yakın gelicek Zâhid ekin issine eyitdi gâfil mebâş ki Süleymân tahtını götüren (18) yıl gelüp hırmenün üstüne uğrayu yürür vaqt ola ki hırmeni şavurup toz ede ve buğdayuñ (19) şamanıla bile şamanlığa ata bir dem ferâğat eyle gelüp giçince diyicek şâhib-i hırmen dağı ferâğat (20) itdi bu Zâhid şavuralacak buğday üzerine bulduğı nemedi ve kebeyi ve keçeyi örtmege başladı (21) meger ki Süleymân Hâzretinün sem‘ine yıl bu sözi irişdürdi Hâzret-i

⁵⁷⁵ Zâhidin hikâyesi.

Süleymāna güç gelüp [59b] (1) müvekkel-i riḥe buyurdi ki tahtını hırmen kenārına indüre indürdi andan ādem gönderdi Aḥī (2) Melih varup ekin issin ol Zāhid ile kığırdı şāḥib-zirā‘ geldi Zāhid alup hırmeni şavurmaa (3) başladı ne Aḥī Melihūn selāmın aldı ve ne Süleymāna itā‘ at idüp geldi andan Süleymān ‘aleyhi’s (4)-selām ekin issine eyitdi bu hırmen senūn midür cevāb virdi ki ne‘am eyitdi bu hırmen şavuran ne (5) kişidür eyitdi bua Asma‘ī dirler benüm zirā‘atüm ider ücret ile Süleymān şordı ki ne dīn tutar (6) cevāb virdi ki Dāvūd şerī‘atıla ‘amel ider ve namāzdan niyāzdan fāriğ degüldür gündüzin şā‘im giceler (7) şubḥa dek tā‘at a‘im Süleymān yine su‘āl itdi ki yā niçün da‘vetüme gelmedi cevāb virdi ki (8) anı bilmezem pes Süleymānuñ gönlüne bu geldi ki ayaına varup anuñla kelimāt ide pes Kiflīn (9) cinnīle Miflīn cinnī azret-i Süleymānuñ ‘aleyhi’s-selām oltuına girüp getürüp hırmen kenārına (10) getürdiler zirā ki avl-ı Lomān budur ki Süleymān azreti ‘am müvekkel-i riḥa emr itdi tahtını indürdi (11) ondurdi ve ammā ki naql-i Eflātūn-ı Yūnānī budur ki taht-ı Süleymānuñ ki tūl-ı ‘arzı ki elli mīldür (12) ābādānlıa ve kendir zirā‘at olan şahrāya ondurmazdı memleket tahtı altında arāba varmasun (13) diyü ve daı yirden dört mīl midārı hevā-yı fenāda taht-ı Süleymān anuñ içün giderdi ki (14) çerende çerisini serīr üzre alup revendeden hi bir şey yir yüzinde yürümeyüp yel götürüp giderdi (15) ammā ki perendeler nite kim bundan adem ıkr itdük taāt berāberliginde anad açup (16) uçup birbirin geçerlerdi pes ol zamān daı taht-ı Süleymānı bād-ı şimāl ve riḥ-i cenūb ve bād-ı marib ve bād-ı (17) maşrila dört dürlü yıl tahtuñ dört köşesi altına girüp yirden yukaru dört mīl (18) midārı hevāda turgurup götürdiler perendeler pervāza alup revendeler çerendeler serīr (19) üzre yir yir oturdılar Kiflīnle Miflīn Süleymān azretine seccādesile götürdiler Zāhidūn (20) hırmeni kenārına getürdiler andan Süleymān aya üstüne alup Mūsā ‘aşāsın eline alup sürüp (21) hırmen kenārına gelüp Zāhidi gördi ki hırmen şavurur Süleymān selām virdi almadı [60a] (1) muayyed olmadı hırmenin şavurmadan ferāat itmedi Süleymān şandı ki şaırdur selām işitmedi (2) tekrār aırup eyitdi ki es-selāmu ‘āleyküm Zāhid tutaın ımıldadup hi tınmadı Süleymān (3) bildi ki selām almaduında ikmet var anca şabr itdi ki hırmeni şavurdi tamām pāk itdi (4) albīrden geçürdi serīr-i Süleymānī üzerinde cāmi‘i Süleymānīde öyle vatī yetişüp ezān (5) oındı ounup tamām olunca Zāhid iş işlemedi mü‘ezzin Allāhu Ekber didükde albīr elinde idi (6) ber-arār sābı tutdı ezān āhir olıca albīri yire oyup du‘ā-yı ezān ouyup el yüze sürdi andan (7) dönüp Süleymān azretine ‘aleykümü’s-selām ‘aleykümü’s-selām diyüp iki kerre selāmın alup (8) aber virdi andan ibrik götürdi Süleymān azreti ‘am āb-dest aldı ve kendü

dağı aldı Hâzret-i Süleymân ‘am imâmlık (9) idüp öyle namâzın kıldılar namâzdan niyâzdan fâriğ olıcağ Süleymân Hâzreti su’âl kıldı ki yâ Zâhid-i Asma‘î (10) haber vir ki selâmum evvel almaduñ kendü işüñe meşgûl olduñ ve soñra ezân okunduğdan soñra (11) selâmum alduñ cevâb virdi ki yâ nebîyya ‘llâh ücret ile bir kişinüñ hizmetin iderdüñ cismüm cānum anuñ ücreti (12) hizmetinde mültezim iken âher kişinüñ hizmetin idüp anuñla kelimât itmek egerçi ki selāmuñı gönülden aldum (13) velî dil ile izhâr itmedüm ki beni söze tutasın ‘amelden kelām⁵⁷⁶ hizmetde kuşûr koyam alduğum ücret haram ola ammā (14) ki her gün ücret-i hizmetüm nihāyeti gün kubbe-i felege dikilüp öyle namâzı vaqtı yetinceye degindür çünkü rûzgārüm (15) müddeti yitdi selāmuñı âşkâra aldum minnet ol Hālîka ki senüñle namâzın dağı kıldum ammā ki bizüm (16) küstâhlıgumuz ma‘zûr buyurasın diyüp ‘özü diledi Süleymân Zâhidüñ sözün işidüp zühd-i takvāsına taḥsîn itdi (17)) andan yine Süleymân su’âl kıldı ki yâ Zâhid-i Asma‘î niçün hırmen issine didüñ hırmeni şavurmayaalum (18) belki buğday saçın ortaya koyalum vaqt ola ki Süleymân tahtın götüren yıl gelüp hırmen üzerine uğraya (19) şamanın buğdayın tağıda diyüp saçın ortaya koduk senüñ ol sözüñ yıl benüm kulağuma irişdüirdi beni zâlimler bölüğünde (20) aḡduğuna baña güç geldi ki bunda senüñle söyleşmege geldüm ben zâlim miyem ki eyle didüñ ve tahtum (21) götüren yile ben hükm itmişem ki hîç bir şeyüñ bir çöbin bir ḡabbesin yirinden ayırmayalar Zâhid cevâb virdi ki [60b] (1) yâ nebîyya ‘llâh eger ki sen zâlim degülsin ve illâ ki ben şâhibüme naşîḡat itmek lâzımındandır vaqt ola ki bâduñ (2) hareketinden bir dâne buğday insân kurşagına düşmeyüp hırmende cinsi ḡabbeden ayırtlaşup şaman içine (3) qarışursa senüñ sebebüñle ve benüm naşîḡat itmedüğüm ile ekin issine nokşân ola ve bir dâne ḡubûbatı zirā‘ at (4) ehli ki yire eke öküz zahmet çeker yir yüzün yırtar şabân demüri aşunur ve demürci ḡağ almayınca (5) düzmen ol zirā‘ at ehli kırtıdan kuşdan vuhûş⁵⁷⁷dan nice aylar zirā‘ atın şaḡınur ḡıfz ider zahmet (6) çeker tā ki bir nafağa ele getüre oldı ki toḡumdan ḡaḡıl götüre ve bundan ḡayrı ol ḡallâḡ-ı ‘ālem ki Allāhdur (7) ve Rezzâḡ-ı Benî Ādemdür ki lâ-şerîk ve lâ-zevāl pādşāhdur kaçan ki kulları yire toḡm şaça ra‘d felege buyurur (8) üstüne yağmur yağdurur eyle yağmur ki her bir kaçresin bir ferîşte indürür ki ol nebât ve mine‘l-mā‘i külle şey’in hayye⁵⁷⁸(9)

⁵⁷⁶ Metinde şeklinde yazılmıştır.

⁵⁷⁷ Metinde şeklinde yazılmıştır.

⁵⁷⁸ Kur’an-ı Kerîm, Enbiyâ sûresi, 21/30: “İnkâr edenler, göklerle yer bitişikken, bizim onları ayırdığımızı ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?”

mücebince hayāt bulup biter şimāl yili Allāh emri birle eser ve güneş harrı izn-i
Yezdān birle (10) tohmı perverde kılur ve ay her gice aña renk virür ve faşl-ı bahār
içre hevā-yı mu‘ tedil anı yirden çıkarup (11) bitürür ve faşl-ı tābistān anı tamām resīde
kılup oldurur ol tohm hubūbatı çün edvār-ı felek devr ider (12) Allāhuñ emri birle her
şubh-dem ve melekler қаатарātıla ol tohma hıdmet kılur tā kim insān kұrşağına düşüp
(13) Haqquñ şükrini ol iftār iden kümel ide i‘ melū āle Dāvūde şükrān ve qalīlūn min
‘ibādiye’s-şekūr⁵⁷⁹ (14) pes yā nebīyya’llāh ol bir habbe buğday dānesin havf itdüm
ki gāha qarışa insān kұrşağına erişmeye zīrā ki (15) her nesneyi olmadın tedbīrine
meşgūl olmağ gerek bu sebebden seni günāhdan şaқındum ve men naşīhat itmekden
(16) yığlınmadum

Nazm

Fā‘ilātūn/ Fā‘ilātūn/ Fā‘ilātūn/ Fā‘ilūn

Böyle diyüp virdi anda çünki Zāhid şah cevāb

Şeh Süleymān gūş idüben kıldı taḥsīn kāmyāb

(17) Diñle imdi kışsa āḥir nolısardur yār-ı cān

Vir şalāvat Aḥmede ammā bulasın Haqqdan şevāb

Nesr Haḳīm qavlince Süleymān Hażreti ‘am (18) Zāhidūñ zūhdine taḥsīn idüp ve
faqrına merḥamet kılup diledi ki buña in‘ām iḥsān ide itdi yā Zāhid (19) dile benden
ne dilersin ki ḥācetūñ maḳbūl ideyim didi ki yā Süleymān dilerem ki beni tāze yigit
idesin iş işlemekte ‘acz (20) çekmeyem Süleymān eyitdi ol benüm elümden gelmez
ğayrı ḥācetūñ var ise anı dile Zāhid didi kim çünki beni cüvān (21) idemezsin dilerim
ki Allāh Te‘ālā beni şorusuz uçmağa qoya Süleymān eyitdi ol daḥı elümden gelmez
yarlıgamağ uçmağa [61a] (1) koymağ Allāh elindedür Zāhid yine didi ki Kirāmāñ
Kātibīn daḥı her ādemīde vardur ḥayrın yazar sağ omuzında (2) oturur ve şerrin yazan
şol omuzunda oturur imdi dilerem ki şer yazan Kirāmāñ Kātibīne diyesin benüm (3)
şerrüm yazmaya merḥamet kıla Süleymān didi ki ol daḥı elümden gelmez emr-i Haqq

⁵⁷⁹ Kur’an-ı Kerīm, Sebe‘ sūresi, 34/13: “Cinler, Süleymān için dilediği biçimde kaleler, heykeller, havuz gibi çanaklar ve sabit kazanlar yapıyorlardı. Ey Dāvūd ailesi, şükredin! Kullarımdan şükredenler pek azdır.”

ile anlar hayr şer cümlesin yazsa (4) gerek rûz-ı mahşerde elüñe şunulsa gerek helâluha hisâbu ve harâmuhâ ‘azâbun⁵⁸⁰ mücebince fâ‘il-i muhtâr ‘amel itse gerek Süleymân (5) Hâzreti ‘aleyhi’s-selâm böyle diyicek Zâhid eyitdi yâ Süleymân ben seni bir müstaķil pādşāh şanurdum dünyā ve āhiret (6) elüñde bilürdüm sen hōz bencileyin bir ‘āciz faķir imişsin Süleymân Hâzreti cevāb virdi ki ben senden umardum ki (7) bir faķirdür dünyā dileyessin saña dünyā la‘l ü cevher sîm ü zer bağışlayam sen bir emr buyurursın ki (8) ol emr Bārī Te‘ālānuñdur Celle Celālulu Süleymân böyle diyicek Zâhid eyitdi murāduñ bu mıdur ki (9) beni ehl-i dünyā idesin zühd ile rahmet-i Hakkı umarken dünyā cîfesine kilāb gibi rāğib olam ki (10) ed-dünyā cîfetün ve tālîbuhā kilābun⁵⁸¹ yâ Süleymân eger dünyā istesek biz daħı elümüzden (11) gelür ki yatan buğdayı altun idevüz diyüp şanup hürmen yerinden bir avuç buğday alup yüzün (12) göge yüzün kıbleye dutup eyitdi ki ilāhî ve seyyidi ve mevlâyı faķirle⁵⁸² tã‘atüñ edā kılan zühhād hakkı çün (13) ve pāk gönül ile şavm u şalātuñ hürmetin yirine getüren ‘ubbād hakkı çün bu hizā habbelerin (14) ser-cümle cevher eyle diyüp niyāz kılop avucın açup Süleymāna ‘arz itdi gördi ki ser-cümlesi (15) la‘l ü cevāhir olmuş andan Zâhid şol elini hürmen yirine şunup biraz kum kayır toprağ eline alup (16) eyitdi ki ilāhî ol peygāmbereñ rûhı hakkı çün ki adı qālemdur ve ‘ışķına hilķat itdügüñ on (17) sekiz biñ ‘ālemdur āhir zamānda devr-i kâmerde dünyāya gelse gerek hātemü’n-nebiyyin ve imāmü’l-müttekîn (18) ve şefi‘ü’l-müznibîne olsa gerek anuñ nūr-ı a‘zamı hakkı çün bu elümdeki seng-i hurdeyi ve (19) toprağı sîm u zer eyle diyüp du‘ā kılcaķ Hakk Sübhānehu ve Te‘ālā Muhammed Muşţafānuñ şall’Allāhu ‘aleyhi vesellem nūrı (20) ışķına Zâhidüñ hācetin maķbûl itdi avıcun açup Süleymāna ‘arz kıldı gördi ki ser-cümlesi toprağ (21) sîm ü zer taşları yāķût gevher olmuş andan Zâhid eyitdi ki ilāhî seyyid ve mevlâyı yine bu elümdeki [61b] (1) taşı toprağı ve şol elümdeki hıfâyı aşlına rücū‘ itdür ve nefşüme gurūr virme ki dünyāya meyl idem (2) diyüp du‘ā kılınca yine avucın açup Süleymāna ‘arz itdi gördi ki her biri aşlına rücū‘ itmiş andan (3) Zâhidüñ vilāyetin Süleymân Hâzreti ‘am ki gördi eyitdi ki yâ Zâhid-i Asma‘î benden ne dilersin ki maķşūduñ (4) hāşıl idem bildüm māl u milke ihtiyācuñ yok dünyeviden maķşūduñ yok ammā ki ‘ilminden ve uhrevî ‘ālemden⁵⁸³ (5) su’ālüñ var

⁵⁸⁰ Helâli hesaplanır, haramı azaptır.

⁵⁸¹ “Dünya bir leştir ve onun düşkünü de köpeklerdir.”

⁵⁸² Metinde şeklinde yazılmıştır.

⁵⁸³ Metinde şeklinde yazılmıştır.

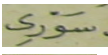
ise cevāb virelüm ve ger ki hācetüñ var ise ki elümüñden gele edā kılup şevāb bulalum diyicek (6) Zāhid-i Asma'î eyitdi yā Süleymān senüñ kıatüñda benüm dünyevî uhrevî hācetüm yok ammā ki bir su'ālüm (7) var haber vir baña ki Tevrāt Mūsāya geldi kaç kelime idi ve her kelimenüñ ma'nisi ne idi ve ahkām (8) ne vech ile idi cevāb virüp eydür ki bilgil ki Tūr tağında Hāq Te'ālā Mūsā peygāmbere 'am Tevrātı (9) ki indürdi zümürrüd taşından tahtalar üzerinde yazılmış idi ki ve yed-i kudret ile kıazılmışdı evvel on kelime (10) indürdi evvel Allāha şirk getürmeysesiz ikinci uğurlık itmeyesin üçünci zinā itmeyesiz dördünci nā-hākk yire (11) kıan dökmeysesiz beşinci suçsuz kışıyi bir sultān kıatında yavuzlğıla añup depeletmeysesiz altıncı kimseye (12) sihr eylemeysesiz yedinci ribā yimeysesiz sekizinci muşşına 'avrata sögmeyesiz tokuzıncı kāfirlerle hārb idicek kaçmayasız (13) onuncı sebt günün saqlayasız ammā ki şenbe günün saqlayasız dimekden murād işbu nesneleri itmeyesiz (14) evvel biri nādās itmek ekin ekmek bişmek ekin şavurmak yay ok atmak süd sağmak odun yarmak od (15) yakmak aş bişürmek un yoğurmak ton yumak etmek eylemek bez tokumak ton dikmek aña ilik geçürmek (16) iki harf yazmak iki harf bozmak ev dutmak cānlu boğazlamak bir yirden yire dönmek almak şatmak kerpüç kesmek (17) at na' lın işlāh eylemek ve yazıcı kışı kıalem ile ve derzi olan ignesile menzilinden çıkmamak işbu yazılan (18) otuz dört nesnedür ve dağı şerī'at-ı Mūsā ahkām-ı Tevrāt budur ki bunlardan nehy ideler işlemeyeler ve dağı (19) hudūd beşdür oda yakmak recm itmek depelemek ve ta'zır itmek ya'nı edebleyü dökme tağrım (20) ya'nı ödetmek kıayınanasına ve ögey kıızına ögey anasına ve oğı 'avratına yakınlık itse oda yakalar (21) ve ādem depelese depeleyeler eger zinā itse yā oğıan dutsa yā bir 'avrat kendüzin behīme şüretinde [62a] (1) āşıkāra tutı virse recm ideler ve eger bir kimseye kıazf itse ya'nı zinā lafz ile sögse (2) ta'zır iderler ve eger bir kimse bir kışinüñ nesnesin uğurlasa tağrım iderler ya'nı ödedeler diyüp (3) Hāzret-i Süleymān cevāb virdi Zāhid eyitdi yā nebīyya 'llāh cemī' sözlerüñ müstaşsin gördüm ammā ki Tevrātda (4) ol on kelime ki yazılmışdır bu şoñra zıkr itdüğüñ sebt gününde dağı bu şartları yerine (5) getürsün diyü yazılmışdır yā degül midür diyicek Süleymān Hāzreti 'am cevāb virdi ki yā Zāhid evvel zıkr (6) itdüğüñ on kelime Tevrātda meştürdür ammā bu şoñra zıkr olan Tevrātda meştür degüldür (7) sebt günlerine ri'āyet var ol tenbīh olan balıkları avlamak için kim şikār iden halkuñ şüretleri (8) maymūna hınzire dönüp üç gün diri olup şoñra vefāt itdiler ammā ki bu şerāyiñleri ki (9) sebt gününde işlemeyesiz diyü Tevrātda meştür degül velākin Yehūdā ulularınüñ dillerinde (10) mezkürdür diyüp Süleymān Hāzreti cevāb viricek Zāhid eyitdi yā Süleymān senden dilegüm (11) budur ki Mūsānuñ şerī'atını ve anuñ Dāvüdüñ

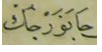
‘am tarîkîni gözedesin dünyāya meyl etmeyesin ki Hâk (12) Te‘ālā muḳadder itdūgi ḥōz geliserdür ammā ki ḥelāluha ḥisābu ve ḥarāmuhā ‘azābu⁵⁸⁴ mu‘ ayyen olısardur (13) ve daḥı yā Süleymān biñ bir ümmet ḥükmüñe fermān berdür cihān serāyında ‘acā’ibter ne gördük (14) baña ḥaber vir didi Süleymān peygāmbere ‘am eyitdi bundan ‘acebter nesne görmedüm ki Tarabulūs (15) şehrinde deryā-yı Mağrib kenārında tenhā şehir vaktinde şubḥ namāzın kılup Ḥālîka ‘ibādet idüp namāz niyāzdan (16) fāriğ olıcaḳ müvekkel-i deryāya su’āl itdüm ki işidürem ki deryā ḳa‘ rinde seng-i ḥārā içinde (17) ḳurtçuğazlar olurmuş dillerince Allāha zıkr idermiş anlarıñ nafaḳası ne yirden gelür bilür misin (18) didüm cevāb virdi ki Allāh bilür ki ‘allāme’l-guyūbdur ve rezzāḳ-ı ‘ālemdür āmennā diyüp deryā kenārında (19) nazār iderken ve mā min dābbetin fi’l-arzi illā ‘alā’llāhi rızḳuhā⁵⁸⁵ āyetin dilümde zıkr iderken nā-gāh (20) anı gördüm ki bir ḳarincacuk ağızında bir yeşil yapraḳ tutar deñiz kenārına geldi bir dem tırdı (21) nā-gāh deryā içinden bir yeşil ḳurbağa çıḳdı ağızın açdı fi’l-ḥāl ol ḳarınca ol ağızındaḡı yapraḡ ile [62b] (1) ḳurbaḡanın ağızına girdi bir dem eglendi andan ol ḳurbağa yine çıḳdı deñiz kenārına geldi ol ḳarincayı (2) şalıvirdi ben eyitdüm ki iy ḳarınca ne yirden gelürsin ve ne yire gidersin ḳarınca cevāb eyitdi iy Tañrının (3) peygāmbere işbu deñiz içinde Hâk Te‘ālā bir taş yaratmışdır ol taş içinde bir ḳurt yaratmışdır (4) ve beni anıñ rızḳına sebep ḳılmışdır her gün iki kez işbu deñiz kenārına gelürin ve Hâk Te‘ālā (5) bir ferişte benüm üzerüme müvekkel ḳılmışdır ḳurbağa şüretinde hemān-dem ki bir yapraḡı ağızuma (6) alam deñiz kenārına gelem ol ferişte gelür beni ağızına alur toş toḡrı taş içindeki (7) ḳurtçuğaza iledür şöyle ki şudan ḥiç zahmet irişmez vakti ki ben anıñ ḳatına varam anı işidürem (8) ki faşîḡ dilile eydür şükür şol eri Tañrıyā ki beni yaratdı ve benüm tıracaḳ yirüm deñiz (9) içinde ḳaya ortasında ḳıldı ve bunuñ gibi yirde beni unutmazsın āḡir zamānda daḥı Muḥammed ümmetin (10) rahmetüñden nevmīd eylemeyesin dir ḳaçan ki yā Zāhid ol ḳarincadan ol kelāmı kim işitdüm ‘ibret (11) alup bildüm ki Hâk Te‘ālānuñ bunuñ mişāli ḳudreti ve ḥikemī çokdur ḳudretine şun‘ına nihāyet (12) yok andan dönüp ol müvekkel-i baḡra su’āl itdüm ki iy melek-i dānā müvekkel-i deryā ḳarincanın ḥāl dilile (13) ki kelāmın işitdün taşdıḡ itdün ḥāl dilince fehmi idüp ki taḡḳıḳ bildün imdi baña ḥaber vir ki vāḳı‘ā (14) deryā ḳa‘ rinde seng-i ḥārā içinde anıñ emşāli ḳurtçuğazlar olur mı ki nafaḳası

⁵⁸⁴ Helāli hesaplanır, haramı azaptır.

⁵⁸⁵ Kur’an-ı Kerim, Hūd sūresi, 11/6: “Yeryüzünde hiçbir bir canlı yoktur ki, rızkı, Allah’a ait olmasın. Her birinin (dünyada) duracakları yeri de, (öldükten sonra) emaneten konulacakları yeri de O bilir. Bunların hepsi açık bir kitapta (Levh-i Mahfuz’da yazılı)dır.”

Rezzāk-ı ‘ālem iden (15) birle taşra kırudan gele müvekkeli-i deryā cevāb virüp eyitdi ki yā nebīyya ‘llāh yedi kıat yiri götüren deryānuñ (16) içinde olan balığüñ ki arķasında bir ferş-i ‘azīm vardur ol ferşüñ üzerindeki nūr-ı a‘zamdur ancılayın (17) ki ol şevr-i a‘zam üzerinde bir ferş-i ‘ālī vardur ki kūh-ı Kāfı ve yedi kıat yirleri kıucağına alup götüren (18) feriştenüñ ayağı başduğı yirde ki ol ferş-i a‘zamdur eyle ferş ki yetmiş biñ kerre maşrıķ u mağrib (19) arasınca vāsi‘ alıģı ola ol ferşüñ üzerinde yedi deryā vardur eyle deryā ki her biri baħr-ı Muħīṭ-i ekberden (20) ziyādedür pes ol deryālar kıa‘rinde ol pūlāddan kıatı taş içinde Hāķ Sübhānehu ve Te‘ālā cānavarlar (21) yaratmışdur sūsmār şeklinde velīki ol kıatı taşuñ arasında yürürler gezerler gözsüz sebek [63a] (1) yir içinde gezer gibi nefesleri tōķunduğı mermer rīze rīze alup kendüye yol virür bu ‘acebdür (2) vaktī kim ol yirden geķe yine def‘ī der-peyince mermer muħkem olup biri gör vaktī kim anlaruñ kıarnı (3) acısa mermer içinden ħurūc idüp deryā yüzine çıkarlar ol deryāda bir nev‘ a balıķlar vardur ki (4) şa‘leb şeklinde ammā ki gövdesi ħūt resmindedür ol cānavarlaruñ zıddīdur birbirile ceng (5) iderler sūsmārı cānavarlar ulusın şa‘leb-i ser-ħūtlar olup deryāya girüp ifṭār iderler şa‘leb-i (6) ser-ħūtlar mürdesini sūsmārı cānavarlar kıapup ol pūlāddan kıatı ferş mermer içine girüp Hāķ Te‘ālā anlara (7) yol virüp meskenlū meskenine varup ğidā iderler diyüp müvekkeli-i deryā cevāb viriceķ su‘āl itdüm (8) ki yā müvekkeli-i deryā ol ferş-i ‘azīm ki öküz arķasındadır anda deryālardan dūr idi ki ferşüñ (9) aşı ħılķat olıķa kıuru idi cevāb virdi ki yā nebīyya ‘llāh vaktī kim Allāh Te‘ālā Celle Celāluhu kūn dimeķden (10) yiri göģi ki yaratdı öküzü balıģı ki dūrütü ādeme raħmet ve şeyṭanı dergāhından sürüp ki (11) la‘net kııldı daħı bir gün racīmi sürüp öküzüñ kıatına geldi eyitdi ki yā şevr-i ‘azīm nedendür ki bu yedi (12) kıat yirleri ve Kāf tağlarını üzerüne yüklenüp götürürsin diyüp ol kıadar iğvā virdi ki dāl itdi (13) öküz eyitdi ki yā nice itmek gereķdür ki bu yük altından ħalāş olam eyitdi bir kerre silkin (14) ħareķet eyle tā ki yirler zelzeleye gelüp kıuleli Kāf yaķıla cibāli arz arķañdan düşüp deryā-yı Muħīṭ (15) içine taķıla bu yükden ħalāş olasın diyüp iğvā viriceķ pes şevr-i ‘azīm diledi ki iblīs-i pūr- (16) teblīs söz ile ‘āmil olsa pes şevrüñ ħālī ‘allāmü‘l- ğuyūb ki Allāh Te‘ālādür ma‘lūm olup şevri⁵⁸⁶ (17) siñekler müvekkeline emr itdi ol ‘azīm ħayvānuñ ol za‘īf cānavarcuķ⁵⁸⁷ dimāģına girüp kıudret (18) nişterin eyle urdı ki acısı kıafāsına kııķdı andan mıkḑārın bilüp Allāha dilince tazarru‘ kıılup ħāl (19) dilince münācāt idüp itdü

⁵⁸⁶ Metinde şeklinde yazılmıştır.

⁵⁸⁷ Metinde şeklinde yazılmıştır.

ki günāha tevbe kıldı Hākuñ hışm-ı heybetinden eyle döndi ki (20) gövdesinüñ her kılından bir bıñar aqđı ol mu‘azzam ferşüñ üzerinde yedi deryā şevrüñ derilerinden (21) dūr idi andan Allāhu Te‘ālā Celle Celāluhu ol şervi sinege⁵⁸⁸ hūkm itdi öküzüñ gözüne karşı [63b] (1) turdı şevr-i ‘azīm ol za‘īf peşşeyi gördükçe Hāq Te‘ālā heybetinden kōrkup dirilmekdedur (2)

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Böyle virdi çünkim āhber ol melek

Baħr aşlın bilebin buldum dilek

(3) İşbu sözi işidüp ‘ibret alup

Ƙudret-i Hāq tañlayup fikri kılup

Ol zamāndan vālih olup Ƙudrete

(4) Ƙalmışam hayrānu işbu fikrete

Kārgāh-ı fıtrata itdüm nā-gāh

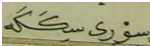
Ƙudret-i Hāqdan olup Zāhid āgāh

(5) Ʀā‘at-i Hāqkı kılup līl u nehāra

Emrine kıldum itā‘at nā-murād

Böyle diyüp şeh Süleymān Zāhide

(6) Sākin oldı vir şalāvat Aħmede

⁵⁸⁸ Metinde şeklinde yazılmıştır.

Neşr: Hâkîm kavlince Zâhid sâmi'î Süleymân Hazretinün sözlerin (7) işidüp kudret-i Hâkkı ta' accüb idüp dahı eyitdi ki yâ nebîyya'llâh ben dahı 'ömrüm içinde bir 'aceb nesne gördüm Süleymân (8) didi ki nite cevâb virdi ki bu du'acı mağrib zemînde Endelûs pādşāhınun oğlıdum (9) ve bir qarındaşum dahı var idi aña Cāmi'î baña Sāmi'î dirlerdi ol māl cem'ine meşgûl ve ben işitdügüm hikmetî (10) hıfz itmege meşgûl oldıgum ecilden bir gün babamuz vefât itdi çok mālı kaldı ulaşup (11) paylaşduk ammā ki deryā kenārında bir laţîf bāğ içinde cennet mişāl bir köşki dahı kısmet idevüz ortamuzda (12) huşūmet vāki' oldı 'ākıbet qarındaşum Cāmi'îden diledüm ki bu köşki darb u desti alam gözlerüme (13) ḥāb-ı gâflet geldi ne uyur ne uyanuğ Allāh tanuğ gördüm ki köşkten bir kerpüç dile (14) geldi söyledi eyitdi ki iy miskinler bunca söz gelecti benüm çün idersiz evvel bir kişidüm ki 'ömrüm (15) üç yüz yıla irişmiş idi andan soñra öldüm üç yüz altmış yıl gür içinde yatdum (16) andan soñra bir kişi beni yoğurdu balçık eyledi kerpüç kesdi getürdi bir dīvāra (17) yaptı kırk yıl ol dīvārda kaldum andan soñra ol dīvār yıkıldı ben bu yol üstüne düşdüm (18) otuz üç yıl yol üstinde toprak olup kaldum andan soñra bir kişi geldi beni yine (19) yoğurdu balçık eyledi kerpüç kesdi uş bu gün üç yüz yıldur ki bu köşk (20) dīvārı altında kaldum henüz cān acısı benden gitmeyüp durur

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Dünye içün itmeñüz ceng ü cidāl

(21) Añ anı sinde yatasuz māl u sāl

Çünkü dünyā size qalmaz bākî bes

'İbret alup benden itmek kıl ü kāl

[64a] (1) **Neşr** Hâkîm kavlince yâ Süleymân çünki uyur uyanuğ arasında ol şadâyı ki işitdüm yirümden тұrup (2) 'aql gözünü açup Hâkkı bātılı seçüp cemî' māl-ı emlākı hasbeten li'llāhi dervişlere taşdıķ kılup terk-i diyār idüp (3) tāt-at-ı Hâkka meşgûl oldum yetmiş dört yıldur ki tahāretsüz yire başmadum nefis-i emmāreye uyup kimseye (4) kaçıyup hışm idüp kesmedüm ve kendü elüm emeginden ğayrı kimsenün rızķın yimedüm ve kendüme bir şavmı'a (5) yapmağ içün bir taşı bir taş üstüne kıomadum

Hak Te'ālā 'ibâdetinden gayrı nesneye meşgûl olmadum didi (6) Süleymân eydür yâ Zâhid benden haber işit Zâhid eydür nice haberdur Süleymân eydür âhîr zamânda bir (7) peygâmbere geliserdür adı Muhammed olısdur anuñ ümmetlerinüñ 'ömri altmış yetmiş yıldan geçmeyiserdür ol (8) altmış yetmiş yaşıla ulu ulu serâyler yapısarlar ve kıymetî tonlar geyiserler Zâhid eydür eger ben ol zamân (9) kalsaydum ol yetmiş yılıñ içinde bir secde ide idüm başum ol bir secdeden götürmeye idüm didi Süleymân (10) bunı işidicek ta' accüb idüp dağı bir su'al kıldı ki yâ Zâhid-i Asma'î çünkü bu kadar vilâyete kadem başduñ (11) yâ nedendür ki ücret ile kesb ü kâr idersin cevâb virüp eyitdi ki yâ nebiyya'llâh kişi kendü kazancın yime (12) Allâh katında sevgülüdür uçmak ta' âmin yimekten ol cehetden zirâ'at kılup elüm emegin yerem

Nazm

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün

(13) Çünkü Zâhid sözlerin kim Şeh Süleymân ki dinledi

Bildi tahkîk evliyâdur hâzretini anladı

Zâhidüñ hayr du'âsın aluban gitdi hemân

(14) Vir şalavat Ahmede andan sözlerümi dinledi

Kışsa-i Sâ-m-süvâr ve Kâziyye-i Kâhîr-i Pehlevân-ı Rûzgâr⁵⁸⁹

Hakîm kavlince (15) Süleymân Hâzreti 'am Zâhid ile kelimâtde cân şohbetin kılup 'ibretü'llâh hikmetü'llâh sözlerin söyleşmekde (16) ammâ ki bizüm kışşamız ez-ân cânib Sâ-m-süvâra geldi kim câzû elinden habs olduğına on iki sebtüñ (17) begleri İrân Tûrân begleri Benî İsrâ'îlün mehterleri 'Arab u 'Urabâ dil-âverleri Sîstân serverleri Zâvistân (18) mübârizleri Kâbistân tîg-zenleri ve Sindüstân ser-keşleri ve Bedeşşân şaf-şikenleri ve Keyş-i Bahrin melik (19) leri Süleymân peygâmbere 'ammusu Dâvûd peygâmbere karındaşı eyleye ve şah nazarına geldiler dîvân itdiler Sâ-m-süvârı (20) câzû dutduğuna bir zamân feryâd kılup ağlaştılar 'aceb biz dağı Sâ-m-süvârı görevüz mi diyü cân vü cigerler⁵⁹⁰ (21) tağlaştılar anı gördiler ki Bâd-pây gelüp eyitdi hîç

⁵⁸⁹ Sâ-m-süvâr'ın hikâyesi ve Kâhîr-i pehlivan-ı-rûzgârın hükmü.

⁵⁹⁰ Metinde şeklinde yazılmıştır.

haberüñüz var mı Sām-süvār oğlu Zāl-i Dāstān ve Qārūn-ı [64b] (1) Pīl-ten çadırlarında yok nā-bedīd olmuşlar hiç bilinmez kanda gitdikleri ammā ki silāhları ve cemī‘ yaraqları (2) kendüler ile gitmiş velākin Qārūnūñ pīlī tavīlesinde baḡlu ve Zāl-i Dāstān rahşı daḡı ḡargāhında rahşlarla (3) tavīlesinde durur diyüp haber virecek server-i selāṭinler ve pehlevānlar işidüp ḡāyet ḡamḡin oldılar ve eyitdiler (4) biz umarduk ki Sām-süvār cāzū elinden ḡalāş ola eger ki olmaya yirine oğlu Zāl-i Dāstān cihān pehlevānı (5) dikevüz ve anuñ pehlevānlıḡından Allāh ‘ināyetile ber-kārı ola ‘ale’l-ḡuşuş ki Qārūn-ı Pīl-ten daḡı Rüstem (6) gibi pehlevāna cevāb virmiş dil-āverlerdür ol daḡı belürsüz olıcaḡ ḡaḡīḡat ma‘lūm oldu ki cāzū-yı me‘lūn (7) bize musallaṡ düşer belā vü miḡnet arusu başumuza üşer ve bir daḡı çāre budur ki Ḥazret-i Süleymāna ḡaber (8) göndürevüz tā kim ol zıll-ı Ma‘būd melik-i Maḡmūd ya‘nī ki Süleymān bin Dāvūd bu derdümüze çāre kıla yā perī (9) leşkerin veyā cinnī leşkerin veyā dīvi vü ḡül u ‘ifrīt ser-henglerin göndere Allāhuñ izni birle bu la‘īni (10) helāk iderler şerrini yir yüzinden yüyüp pāk ideler ve Sām-süvārı elinden alup kırtaralar diyüp söyleşince (11) cemī‘ begler bu ittifāḡ üzerine olup Kışmīr meliki Qayṡās-ı Aḡvāsa eyitdiler ki yā İlyāv Şāh iy Süleymān nebī (12) ‘ammusı pādşāh eger icāzet virürseñüz Sām-süvārūñ çok eylūḡūñ görmüşüzdür cān ü dilden anuñ bendesi (13) yüz Ruḡ kuş ile Raḡne kuşına süvār olup gidelūm varup Süleymān Ḥazretine bu ḡaṡiyyeyi diyüp āḡāḡ idelūm (14) diyiceḡ İlyāv Şāh eyitdi ḡüb dirsiz kuşlar arḡasına binüp varmaḡıla tīz irüşürüz varuñ imdi Zāl-i Dāstān (15) ḡazīnesinden Sīmurḡ yelegin getürüñ Ḥızr peyḡāmbere ‘alemi gibi kuşları fermāne getürmek budur ki Sīmurḡ (16) yelegini Ḥızr ‘aleminüñ ucuna baḡlayasız daḡı on deve ve kırḡ koyun ve bir yüce yire dōkesiz ki şeh-per Sīmurḡ ile ‘alem-i Ḥızruñ (17) orta yirine dōkesiz göresiz ki ol iki kuş ne vech ile hevā yüzinden leşkeri görüp işāreti bilüp (18) ḡanad büküp inse gerek leş kenārına ḡonsa gerek diyüp İlyāv Şāh ḡaber virdi nite kim bundan evvel eger Raḡne (19) kuşıdır eger Sīmurḡ eger Ruḡ eger Kuḡnūsdur Ḥazret-i Süleymān Sām-süvāra bunları ḡidmet için virmiş idi (20) mantıḡu ‘ṡ-tayırca söyleyüp Sām-süvār emrine maḡḡūm ol dimiş idi Sīmurḡ daḡı şeh-perlerden iki yelek ḡoparmış (21) idi birisin Rüstem-i Zāl-i Dāstāna ve birisin Sām-süvāra virmiş idi ammā ki Sām-süvār daḡı yelegi Rüstemi Ruḡ [65a] (1) kuş ile bile alup gitmiş idi velekin Zāl-i Dāstāndaki Sīmurḡ yelegi ḡalmış idi İlyās peyḡāmbere ‘alemin daḡı Zāl-i Dāstān (2) almışdı Cābir-i Cāzū tutup ḡabs idiceḡ Qārūn-ı Pīl-ten ile Zāl-i Dāstān ol iki pehlevān cihān ol gice içre (3) on deve kırḡ koyun leş yüksek yire iltüp İlyās ‘alemine Sīmurḡ yelegin baḡlayup leşker yanına dike kıyup (4) kuşları da‘vet itdiler ele getürüp yaraḡlar ile yasāḡlar ile Raḡne kuşına Zāl-i Dāstān Kuḡnūs

kuşuna Pîl-ten (5) süvâr olup gitmişlerdi inşâ 'a 'llâh yerinde zıkr idevüz ki anlaruñ ser-
güzeşti neye irdiler ve nitdiler (6) ma' a 'l-kışsa sözümüze gelemüm çünkim İylāv Şâh
sözile varup Zâl-i Dâstân çadırına girüp gördiler ki (7) Sîmurğ yelegile İlyâs
peygâmbere ' alemî yok bildiler ki bu iki pehlevân ya' nî ki Qârûn-ı Pîl-ten ile Zâl-i
Dâstân kuşlar (8) arkasına binüp kaçup gitmişler pes gâyet gamgîn olup server-i
selâtînler hîç nice idecegin bilmediler (9) Süleymân peygâmbere ne vech ile haber
gönderecegin haber viremediler cemî' ' âciz u fûrûmânde qalıcak Bâd-pây-ı Medenî
(10) eyitdi gice vü gündüz gitmek ile bu Hindûstân ağzından ' Irâq vilâyetine geçüp
Tüdemür şehrine (11) varup Süleymâna buluşucak at menzili üç aylık yoldur ammâ ki
Allâh ' inâyetile elümden gelür ki kırk günde (12) varam Süleymâna yigirmi güne dek
haber getürem diyüp haber viricek İlyāv Şâh eyitdi yâ Bâd-pây ' ayyâr (13) bilürem ki
elüñden gelür velâkin bize bir çâre olsa ki Sâmsüvârı câzûyî helâk itmeden sih'r ile
(14) leşkerümüzi tağıtmadın Süleymândan yardım gelse derdümüze dermân olsa
câzûyî helâk idüp (15) şerrinden yir yüzini pâk kılsa diyicek Bâd-pây eyitdi yâ melik-
i zamân elümden bu kadar (16) gelür ki dört aylık yolu yigirm günde alam Süleymâna
haber kılam mâ-bâkî dağı elümden gelmez diyüp (17) ' acz gösterdi begler fikre varup
neyleyeceklerin bilmeyüp ' âkıbet Câlînüs Hâkîm ol ' âlim ü dânâ (18) selîm eyitdi eger
iy server-i selâtînler benüm sözüm tutarsañuz ben bir çâre kılayın ki bu gice haberüñüz
(19) Süleymâna varsun irsün üç güne kılmayup yardım gelsün Câlînüs Hâkîm eyle
diyecek İlyāv Şâh (20) eyitdi neden dırsın bu da' vî ziyâde da' vîdür bu gice kuş dağı
uçup Süleymâna haber virüp haber getürmeye (21) ve cinnî dağı yok ki anuñla haber
gönderevüz haber getüre meger kim teşhîr-i ervâh idesin haber gönderesin Hâkîm
[65b] (1) eyitdi yâ melik-i zamân ' uqalâ şol sözi dile almazlar ki anuñ kızbî olan sözi
anuñ için direm ki (2) Süleymân Hâzreti mürsel peygâmberdür Hâk Te' âlâ aña sekiz
mu' cize virdi birisi budur ki yıl her ne yirde nesne işitse (3) müvekkel-i bād sem' i
Süleymâna haber virür her söz ki söylenür yıl kuvveteledür pes yıl işitmedü ki nesne
yok imdi (4) bize çâre bu ki yir yüksek yire çıkalum iki rek' at namâz kılalum dağı
Allâh Te' âlâya niyâz idelüm (5) bizüm sözümüzi yel sem' -i Süleymâna ırgürür bir
feryâd ol melekden cānumuza ırgürür diyüp haber viricek (6) Dermâyūs Hâkîmüñ
sözün müveccih görüp yirlü yirinden turup pâk şudan âb-dest alup iki rek' at namâz
kılup (7) namâzdan fâriğ olıcak Allâha niyâz kılup eyitdiler ki

Nazm

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün

Pes ne miḳdār anda varsa etḳıyā

(8) Ḥaḳḳa nāliṣ itdi anlar bī-riyā

Didiler ki yā Īlāha 'l-ālemīn

Sām-süvārı tutdı ol cāzū la'īn

(9) Ceng idüben bulmaduḳ aña zafer

Zīra sāḥirdür müdāmı siḥr ider

'Aciz ü üftāde ḳalduḳ yā Īlāh

(10) Senden özge yoḳ durur sedd ü penāh

Pādşāhsın ḳudretüñ var yā naşīr

Ḳıl 'ināyet ḳullaruña ol destgīr

(11) Şeh Süleymān ḥāteminüñ 'izzeti

Vir zafer ḥaşma bulavuz nuşreti

Ḥüzn-i Ādem ḥüsn-i Ḥavvā ḥaḳḳı çün

(12) 'Arş-ı a'zam levḥ u ā'lā ḥaḳḳı çün

Şīş içün ki kāfire ḳıldı ğazā

Ḳābilüñ evlādına itdi cezā

(13) Cennete dāḥil olan İdrīs içün

Dīn içün ğayret çeken Çercīs içün

Nūḥ için kim çıktı tenevvürinden āb

(14) Ḥaşmını garkā virüp kıldı ḥarāb

Şāliḥüñ çün mu‘ cizidür key kebîr

Seng-i ḥārādan çıkardı ol ba‘îr

(15) Ḥaşmını ḥark eyleyen ol Hūd için

Ṭā‘ at içre bulduğı maḳşūd için

Ol peyember ḥaḳḳı çün ismi Ḥalîl

(16) Nāristāñ kılduñ aña yā Celîl

Yūsufuñ şıdkı ve rüyāsı ḥaḳı

Çekdügi bühtān bālāsı ḥaḳı

(17) Ḥüzn ile derdi çeken Ya‘ḳūb için

Derdüñe şabr kılan Eyyūb için

O kelîmüñ Mūsā çün sevdük anı

(18) Ṭūruñ üzre söyleşüp ögdük anı

Yūşa‘ ibn Nūn için çekdi ‘alem

Çok ğazā kıldı görüp derd ü elem

(19) Āheni mūm eyleyen Dāvūd için

Şeh Süleymân ol melek Maḥmūd için

Nefḥ-i ‘İsî ḥaḳḳı çün kim kalısar

(20) Aḥmed için ḥatm-i mürsel olısar

O nebînüñ alnı nûrı ḥürmeti

Ḥalümüz bilsün Süleymân Ḥazreti

(21) Vākıf olsun ḥālümüz bildür aña

K’ide yardım ol bize öñden soña

[66a] (1) Böyle diyüp Şeh Süleymân leşkeri

İtdi nâliş cümle Ḥaḳḳa yalvarı

Diñle imdi nolisardur bes tamām

Vir şalāvat Aḥmede hem biñ selam

(2) **Der-Beyān-ı Āgāh-Şoden-i Süleymân ‘aleyhi ’s-selām**⁵⁹¹

Ḥakīm ḳavlince ḳaçan ki on iki sebṭuñ serverleri ‘Arab u (3) ‘Urabā bihterleri bu vech ile Allāha niyāz idicek Ḥaḳ Sübhānehu ve Te‘ālā Celle Celāluhu du‘āların müstecāb idüp müvekkel-i bāda (4) ḥükm itdi müvekkel-i bād Nağmağā’ıl Ḥazret-i Süleymân sem‘ine ḥaber virdi nite meger kim Süleymân Ḥazretine (5) ḥaşerāt ve ḥākī cānavarlar ki evhām cinsidür çırlayıkdan gelüp şikāyet kılup muḳaddemā zıkr olan tafşıl (6) mücebince dādların istād idüp andan seyrāndan dönüp ḥalvet ḥāşına gelüp inüp ol gice ‘ibādete (7) ‘ādetince meşğül olup yatsu namāzın kılup niyāzdan fāriğ olıcaḳ anı gördi ki müvekkel-i bād Nağmağā’ıl sem‘i (8) Süleymāniye ḥaber virdi ki yā nebīyya’llāh Sind ile Hind ortasında Hind pādşāhı Maḳlān-ı Hindü Cābir-i (9) Cāzūyı racīm şeyṭān iğvāsıla Sām-süvārı üzerine getürüp siḥirle leşkerin tağıtmış Sām-süvārı (10) tutmuş

⁵⁹¹ Süleymân aleyhisselâmın haberdar olması hakkında.

‘ammuñ İlyāv Şāh ile ‘Arab u ‘Urabā serverleri Bedeḥşān dil-āverleri Kīş ü Bahreyn mübārizleri (11) Sindūstān şaf-şikenleri Sīstān tīg-zenleri ser-cümlesi bir yire gelüp ḥāk-i pāke (12) ta‘ cīl göndermege perriden cinniden kimse bulmayup ceng itmek ile daḥı cāzūya zafer kılmayup (13) ‘ākıbet bir yire gelüp mü’minleri muvaḥḥidlerī pāk şudan āb-dest aldılar kıbleye karşı turup (14) iki rek‘ at ḥācet namāzın kılup daḥı niyāz itdiler ki Ḥaḳ Sübhānehu ve Te‘ālā Celle Celāluhu bunlaruñ nālişin (15) zārīsin efgānın dip Hindūstāndan ki dört aylık yoldur sem‘i Süleymāniye iriştür ve bizi (16) düşmen üzere muḥaffer eyle bir iki gün içinde Süleymāndan yardım irürgil diyüp ol kadar nāliş (17) kılup münacāt itdiler ki Ḥaḳ Sübhānehu ve Te‘ālā du‘āların müstecāb kılup bize ḥaykıra nidāyı ulu heyet irdi (18) ki yā müvekkel-i bād Nağmağā’ıl melek bunlaruñ niyāzın sem‘i Süleymāniye irür tā kim anlara yardım viriye (19) bes yā Süleymān emr-i Ḥaḳ ile naḫaruña gelüp anlaruñ nālişin irgürdüm

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Böyle diyüp ol müvekkel-i bād bes

(20) Sākin olup itmedi daḥı nefes

Diñle imdi Şeh Süleymān nidiser

Vir şalāvat Aḥmede ammā biş ü bes

(21) Nesr Ḥakīm ḳavlince ḳaçan ki Süleymān Ḥazreti ‘am racīm-i la‘īn fīnesin Sām-süvār üzerine buncılayın [66b] (1) fesād itdüğün ve Sām-süvārı sāḥir tutduğün ve ‘askerini hezīmet kılup tağıtduğün ve Benī İsrā’ılūñ (2) on iki sebtün begleri ‘Arab u ‘Urabā yegleri Hind ile Sind mehterleri Sām-süvāra tābi‘ olan meliklerle (3) ḥācet namāzın kılup Allāhdan ‘ināyet isteyüp kendüden himmet ve yardım umduḳların işidüp ḡāyet (4) ḡamḡın dil perīşān olup ol gice şubḥ olıncaya deḡin Tevrāt-ı kebīr ki ol zamānda on iki biñ süre (5) idi ve her süresi on iki biñ āyet idi ve kitāb-ı Zebūr yüz elli süre idi her süresi yüz elli āyet idi (6) Ḥaḳ Sübhānehu ve Te‘ālā Ḥazret-i Süleymāna ‘am eyle ḳuvvet-i ḥāfıza virmişdi ki giceyle gündüz ki yigirmi (7) dört sâ‘ atdür altı baḥş itmiş idi üç baḥş gicenūñ ve üç baḥş gündüzüñ idi evvel dört sâ‘ at (8) ki şubḥ namāzından şoñra nübüvvet taḡtına geḳüp ‘adl u dāda meşḡul olurdu biñ

bir ümmetüñ kūr^ʿ asını (9) şalarlardı ve her kaḡı ümmete ki düşmese re^ʿis da^ʿ vet kılup
tābi^ʿ inden güç gören maḡlūmın getürdüp dilince söyleyüp (10) şer^ʿ -i Dāvūd ile teftīş
eyleyüp ḡukm-i ma^ʿ būdı yirine kūrdu Kūr^ʿ anuñ ḡōz vaż^ʿ ī tafşīl birle (11) bundan
aḡdem söylenmişdür

Nazm

Fā^ʿ ilātün/ Fā^ʿ ilātün/ Fā^ʿ ilātün/ Fā^ʿ ilün

Söz mükerrer şehd olursa hem-çünān şekker-nişār

Çün mükerrer dile gelse bulmaya lezzet evkāt

(12) Söz gerek kim bıkı ola söyleñmedüñ iy şehriyār

Kim işiden kıla taḡsīn ḡalk-ı ʿālem kā^ʿ ināt

Neşr Ḥaḡīm kavlince Ḥazret-i Süleymān (13) ʿaleyhi ^ʿs-selām yigirmi dört sā^ʿ atüñ dört
sā^ʿ atin ʿadl u dād için ḡomışdı ve dört sā^ʿ atin daḡı biñ (14) bir ümmetden ʿaskerinde
olan maḡlūḡatı mevcūd olan yigirmi iki dürlü milleti ʿaskerinde ḡazır (15) olan yüz
yigirmi dört dürlü şıfat maḡlūḡatı ḡunı gelüp toylarlardı nite kim tafşīl geḡmiş idi (16)
ki bir nice yüz biñ baḡrī ābī cinnīler deryā-yı Aḡyānūsdan kara taḡlar gibi balıḡlar
çıkarup getürürlerdi (17) ve ba^ʿ zı cinnīler daḡı ʿanber götürürlerdü ve bir nice biñ
cinnīler daḡı Hindüstān cezīrelerine varup (18) ba^ʿ zı kāfūr şandal ḡünlük ve za^ʿ afrān
ve ba^ʿ zı Çīn ü Māḡinden misk nāfelerin götürürlerdi ve (19) bir nice biñ cinnīler daḡı
sa^ʿ id iḡlīminden ḡubūbāt götürürlerdi kırk sekiz kerre yüz biñ (20) insān melikleri
nazarına faḡfūr-ı çīnīlerle zerrīn sīmīn sīnilerle envā^ʿ i ʿalāyım gelürdi ve cinnīler (21)
ser-hengi nazarına cevher-i micmerleri içinde ʿūd u şandal buḡır virüp misk ü
za^ʿ afrān dönürdürüp [67a] (1) nazarlarına ḡorladı ḡoḡulayup ḡidā-yı revḡān taḡşīl
iderlerdi ve daḡı ehremen nazarına baḡır (2) legençeler içine kara ḡünlük ve üzerlik
yaḡup dütüni çıkup ehremler aḡız açup burun dutup (3) ḡidālanurdu ve andan şoñra
deñizde olan altı yüz bir dürlü maḡlūḡatın ve ḡuruda olan (4) dört yüz dürlü ümemüñ
ve milletüñ ekl ü şurb idenlerüñ ve yırtıcılar ḡartıcılar cānavarlar öñlerine ol deñizden
(5) çıkan balıḡlar öñlerine ve andan şoñra maḡbaḡ-ı Süleymānīde her ḡün boḡazlanan
yüz biñ koyun (6) ve keçi ve kırk biñ şıḡır ve on bin deve leşlerinden ve başların ve
cinsi añla münāsib taḡsīm (7) olunduktan şoñra ḡayyāta baḡırları baḡırsuḡları ve

karınca cinsine haşerāt tā'ifesine (8) cerblü üstüñ'ânları bahş oldıkdan soñra 'alef yeyen hayvānāta hubūbāt virüp ve dāne (9) tartıcı kuşlara Hindūstān birincin tevcīh iderlerdi ve tūtīlere Mışrī sükker vürirlerdi (10) ammā ki Hāzret-i Süleymān 'aleyhi's-selām nazarına Halīlū'r-raḥmān zenbīlī içinde iki qurşa arpa (11) etmegi ucuna bir kısım nār ağacı kuralardı vaqtī kim aḥşām namāzın kılup orucın açsa ol (12) iki qurşa arpa etmegi ki miqdārda kırk dirhem idi on dirhem miqdārı külle qatug idüp (13) anı yer idi rāzıkuñ şükrin diyüp bu āyetüñ ma'nīsın okuyup zıkr iderdi ki i'melū āle Dāvūde şükrān ve ḡalīlūn min 'ibādiye's-şekūr⁵⁹²(14)

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Ni' metin yiyüp Süleymān şükr iderdi Rāzıka

(15) Tā' atī kılurdi andan milk viren Hālīka

Baht u devlet diler iseñ dā'im eyle şükrini

Zīra şükr-i Hāḡḡı vācib itmegi hem lāyīka

(16) Neṣr Hāḡīm kavlince bu dört sā' at biñ bir ümmet toylanmağ içün idi ve dört sā' at (17) daḡı her milletüñ şaḡīsini māna da' vet kılup daḡı bunlara va' z u naṣīḡat itmek ve münkirlerine (18) ḡarā kıлмаḡ ve şeyāṡın neslini kumkumaya koyup 'azāb itmek ve dört sā' at daḡı havātīnlerle bulısup ve yatup (19) beden rāḡat olmağ içün ve dört sā' at daḡı ehlu'llāh ile namāz u niyāz kılup cān şöḡbetin itmek içün (20) ve dört sā' atın daḡı ḡalvet ḡaşında dün namāzın kıлмаğ içün

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Bu yigirmi dört sā' at kim geḡer leyl ü nehār

(21) Her birin itdi Süleymān ḡoş ri' āyet āṡkār

⁵⁹² Kur'an-ı Kerīm, Sebe' sūresi, 34/13: "Cinler, Süleymān için dilediğ biçimde kaleler, heykeller, havuz gibi çanaklar ve sabit kazanlar yapıyorlardı. Ey Dāvūd ailesi, şükredin! Kullarımdan şükredenler pek azdır."

Kim geçürmedi ol cihānda ğaflet ile ‘ömrünü

Anuñ için itdi rahmet aña āhir Kirdgār

[67b] (1)Sende rahmet ister iseñ Haḫḫa dā’im tã’at it

Hem vir Aḥmed çün şalāvat cān u dilden bī-şümār

Nesr Haḫīm ḳavlince çünki Süleymān (2) Ḥazreti ‘am ‘ömrünü zāyi’ itmeyüp müvekkel-i bād Nağmağā’ıl gelüp ḫalvet ḫāşında ḫaber viricek şabāḫa dek tã’at (3) ḳılup Allāha niyāz idüp istedi ki cāzū Sām-süvära elem irgürmeye çünki ol gice geçüp şabāḫ oldı nübüvvet tahtına (4) çıḳup vüzerāyı ḫalvet ḫāşına cem’ ḳılup Sām-süväruñ cāzū elinde ḫabs oldıḡın ḫaber virdi işidcek müteāllim (5) oldılar elbette aña perendeden yardım göndermek gerekdür didiler Süleymān eyitdi kim olalım kim ān vaḳitde Hindüstāna (6) varup Sām-süväri cāzū elinden ḳurtara Loḳmān-ı Haḫīm eyitdi cümlesinden perriler sulṭānı Hümāyūn Şāḫ bu (7) ḫidmete lāyıḳdır zīrā kim Sām-süväruñ ḳayın atasıdur diyicek Süleymān maḫal görüp emr eyledi ḳıgırdılar Hümāyūn Şāḫ (8) ḫalvete girüp selām virüp cemāl-i Süleymānı dil perīşān göricek sebebin şordı Ḥazret-i Süleymān mā vāḳı’ayı ta’bīr (9) ḳılup ḫaber virdi Hümāyūn Şāḫ incinüp eyitdi ki yā nebīyya’llāḫ ben bu ḫidmete varayın ammā ki Ḳāḫir bin Sām-süvär benümle (10) bile gerekdür zīrā ki ol cāzū şunuñ bigi mel’ünadur ki altı kez yüz biñ sāḫire şāḳirdleri vardur (11) Hārūt ile Mārūtuñ vekīlidür aña perī leşker ile varsam zafer bulamazam ammā ki Ḳāḫiri ḫalḳ gözinden penhān (12) eksüzde cāzūnuñ ser vaḳtinde ilteyim ümīzdür ki cāzūyı helāk ḳıla şerrinden yir yüzini pāk ḳıla (13) ammā ki be-şartı an ki benüm biñ perī ser-hengleri pehlevānlarum vardur her birine bir ismi a’zam ta’līm idüñ ki (14) siḫri ibṭāl itmek anlara āsān ola diyicek Ḥazret-i Süleymān Hümāyūn Şāḫ sözün müstaḫsin görüp Bād-pāya (15) ḫükm itdi ki Ḳāḫir bin Sām-süväri Süleymān nazarına getürdi selām virüp içerü girdi atası Sām-süväri (16) kürsisine geçüp oturdı Süleymān perriler sulṭānına işāret itdi yene da’vet oldıḡın söyleyüp ḫikāyet (17) itdi nite Hümāyūn Şāḫ eyitdi ki Ḳāḫir bin Sām-süväri iy pehlevān-ı rüzgār ḫaber vir baña ki bu kürsīde oturanuñ (18) ḫidmeti nedür ve yidüḡi vazīfe ne miḳdārdur Ḳāḫir cevāb virdi ki bu kürsī atam Sām-süväruñ oturduḡı sedirdür (19) her kim bu kürsīye geçse cihān pehlevānlıḡı anuñdur biñ pāre muazzam şehirler ve üçyüz altmış

altı muhkem (20) kal'alar anuñ zabtında oldığından ğayrı günde biñ yūsufī kıızıl altun başmaqlığı vardır ħazīneden virürler ki (21) her altunuñ veznī yedi mişķāldür bes her kim bu kürsīde otursa ħidmeti budur ki bir yirde düşmen belürse [68a] (1) Sām-süvār gibi def'ī ol düşmene yetişüp anuñla ceng ide bu vāsi' cihānı gözlerine teng ide diyüp ħaber viricek (2) Hümāyūn Şāh dağı atası Sām-süvāruñ Hind vilāyetinde cāzū altında ħabs olduğu ħaber virdi

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

(3) Didi çünkü pehlevānsın 'ālem içre nāmdār

Ĥāşşa kim görsüñ durur ol mesnedi Sām-süvār

Pes saña lāyık budur Sāmı varup kırtarasın

(4) Öldürüp cāzūyı andan götüresin ħōş tamar

Ben perī ser-hengler ile sizi anda ilteyim

Yok dimeyüp sende varup Sām için it kārzār

(5) Senden artuķ kimse yokdur işbu işi başara

Zīra yokdur sence bir er pehlevān-ı rüzgār

Yok dimeyüp işbu yola bağlayup muhkem kıuşaķ

(6) Yoksa saña pehlevānlık adı ola kıātī 'ār

Şeh Hümāyūn böyle virdi çün naşıĥatı Kıāhir

Diñle Kıāhir dağı nider vir şalāvat yādgār

(7) Kışsa-i İlyāv Şāh ve ‘Asker-i Sām-süvār⁵⁹³

Hakīm kavlince Süleymān ile Kāhir bunda ammā bizüm kışsamuz ez-ān cānib (8) İlyāv Şāh ile Sām-süvār refīklerine geldi çün kim Allāh Te‘ālāya ol gice şubha dek bu vech ile (9) niyāz itdiler andan şubh olunca cemī‘ leşkeri tutendi cāzū çerisine hamle kıldı ol taraftan (10) daḥı Cābir-i Cāzū-yı la‘īn bed-ḥū yirinden tūrup sağ sol düşmen çerisine yakın idi gördiki on iki (11) yüz biñ er binmiş cebe vü cevşen geyüp āhū ışığa güneş toḡunmuş yir yüzi şu‘lelenmiş şu‘leden gün yüzi (12) tūnmuş sancaḡ ‘alemden çeri içidir dıraḥtistāna dönmüş şūrnā ve nefīrler yir yir ayrılmış sūñüler şukḡaları perleşmiş (13) at süheyli er şafīri birbirine ḡarışmış zemīn ü zamān zelzele birle tölmiş tūrur Cābir-i la‘īn ceyş-i (14) Süleymānī şöyle göricek baş şalup engüşt ber dehān kılup eyitdi iy şāh-ı Hindūstān Sām-süvār (15) çerisine ‘aceb tōnanmış tūrmış didi Maḡlān-ı Hindū eyitdi iy sultān-ı sāhirān cümle işūñūñ çāresin (16) sen bilürsin kim bize ma‘būd dirilürsin didi cāzū eyitdi devletim gelse yine aña danışaḡ (17) didi daḥı şeytāna muntaḡır tūrdı andan ol taraftan Cāliyūs Hakīm eyitdi iy sultānlar (18) yine siḥr bozmaḡa çāre idelüm oḡlara ol siḥri bozup düşmenle ḡarb u ḡarb kılup pehlevān-ı (19) Süleymānī kurtaralar bunlar bu yaraḡda ol taraftan cāzū-yı la‘īn vehmile Sām-süvār leşkerin gözleyüp (20) otururken yine şeytān-ı la‘īn çıḡa geldi Cābir-i Cāzū şeytānı görüp taḡtdan itüp ḡarşu varup (21) ‘izzet kılup istikbālleşdiler şoruşdılar taḡta çıḡup dize diz oturdılar andan Cābir eyitdi iy [68b] (1) devletüm dün görñmezdñ hiç baña yardımuñ toḡunmadı sen nice devletsin didi andan şeytān-ı la‘īn (2) eyitdi iy server-i sāhirān senñ ḡatuñdan gidelden berü cengde idüm senñ ḡaberñ yok mıdur (3) didi cāzū eyitdi kimñle ceng kılursın racīm eyitdi sen nice āşkāra ceng idersin (4) ben daḥı senñle iden selāḡinler devletine ceng iderem ben anlaruñla ceng kılduḡumdır ki (5) sen daḥı bunca leşkere ḡarşu tūrup cevāb virürsin ve ger nī ben aradan çıḡam bu leşker senñ (6) çerüñi tiz taḡıdur yine cāzū şeytāna baş ḡoyup eyitdi iy devletüm bu çerinñ dernegi baña ḡōş (7) gelmez oldu bunlaruñ dernegin taḡıtsañ racīm eyitdi iy cāzū bu leşker taḡılsun derseñ (8) Sām-süvārı yitür didi cāzūñuñ daḥı ḡavgādan cānı yanmış idi ḡaşd itdi kim Sām-süvārı yitüre (9) andan cāzū eyitdi iy devlet Sāmı nice yitürelüm şeytān eyitdi buyur ḡullaruñ varup Sāmuñ (10) başın kesüp getürsünler ben başını alup varayın leşkere göstereyim her birisi başlu başın alup (11) taḡılur gider zīrā ki Sām-süvār diriken ḡorḡarlar ḡalāş ola daḥı bizleri helāk ide diyü (12) anuñ çün taḡılup gitmezler didi şeytān şöyle diyicek cāzū daḥı ḡaşd itdi ki birḡaç şākirdin (13)

⁵⁹³ İlyāh Şāh ve Sām-süvār’ın askerlerinin hikāyesi.

göndere varalar şeytân didügin ideler velî Maqlân Şâh cāzû şeytân-ı la‘îñ sözine uyup
Sâmı (14) helâk itmege kaçd itdügi hōş gelmeyüp eyitdi iy server-i sâhîrân çünki
devletüñ sözile (15) Sâmı helâk idersin bunda kıtuña getürüp söylet görelüm ne söyler
sözine göre ne iderseñ (16) idesin didi ve ger nî şimdi devletüñ sözile Sâm-süvâruñ
başın kesesin çerisine gönderesin (17) selâtinleri görüp acıyalar ol acıgılar ğayrete
geleler

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Țut sözüñ Sâm-süvâruñ kes başın cism eyle şakķ

(18) Kim bilürsin baş gidicek pāydār olmaz atak

Göricek şeh-bāz-ı kuzgun aşlı olur anda cem‘

Nitekim sulţānı görse dir şūr-ı ‘ālemde halk

(19) Böyle diyüp anda şeytân sâhîre virürdi pend

Söyleyüp bāṭıl haberler añmaz idi ammā Hāk

Cāzû şeytân sözi birle itmek isterdi ‘amel

(20) Ki iblīsüñ teblīs anuñ virdi dimāğına soķ

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāstān-ı Māzī⁵⁹⁴

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(21) Gūş-i hūşı baña Țut ki iy baḥtyār

Saña senden şerḥ idem naķl-i kubbār

⁵⁹⁴ Geçmişî anlatan hikâyelerin temsillerle beyanı.

Kendüzüñden gösterem saña mişāl

[69a] (1) Bilesin kimdür özün şāhib-kemāl

Zīnet-i dünyā durur işbu afaş

Nefs-i emmāre durur cāzūda pes

(2) Rūh olursam ki ol afaşdadur abs

‘ Al olur aña akīm ōş-nefes

Keydi dünyādan dilerseñ ger alāş

(3) Nefsi āker eyle ki olur rūa ‘ āş

Zīnet-i dünyāya meftūn olmağıl

abs idūben rūı mağbūn olmağıl

(4) Bundan efal daı vardur bir mişāl

Şer ideyin añlasan şāhib-kemālī

Sāirī cāzū durur dīv ü racīm

(5) Sāmı rū ‘ al olur Cāliyūs akīm

Nefs-i emmāre durur sāir daı

K’ol uvā-yı nefis olur kāfir daı

(6) ‘ Alı oyup uyma nefsūñ pendine

Yoḥsa düşdüñ hırş u şehvet bendine

İtme dünyā keydine cānuñı ḥabs

(7) Nefs-i emmāre sözün redd eyle pes

Ten süñügden bir kafaş cānuñda Sām

Nefs-i emmāre durur sāḥir benām

(8) Zīnet-i dünyā idüpdür rûḥı kayd

Hırş u şehvet ağısıla kıldı şayd

Keyd-i dünyādan dilerseñ ger necāt

(9) Vir riyāzet birle nefse pend-i evḳāt

Ḳıl ḳanā‘ at nefsi çāker eyleyüp

Açlıgıla ḥōş musaḥḥar eyleyüp

(10) Nefs-i emmāre durur çün saña ‘ āş

Ḳıl zebūn olup şerinden pes ḥalāş

Ṭā‘ at it ol şāḥa kim muḥtācı yok

(11) Memleketde zūlm-i bed‘ at bācı yok

Ḥidmet ol berdāna eyle bir durur

Ḥayy u Ḥāfız lem-yezel nāzır durur

(12) Milketine yok durur nakş u halel

Aña mănend aňla yok şeh mǎ-ħaşal

Mǎ-sivādan ƣat‘ idüp göñlün iy yār

(13) Mǎ’ u menden genc olasın ihtiyār

Dut sözün Firdevsinüñ sen cān ile

Maħrem olğıl ƣudsiye rūħān ile

(14) **Ender Du‘ ā-yı Firdevsī Der-Ĥatm-i Kitāb**⁵⁹⁵

İlāhā Ĥālīķā melikā pādşāhā rahmetüñ deryāsı bī-ħadd (15) pāyān yokdur ve luṭfuñ ģazīnesin şerh itme gel imkān yokdur ilāhī luṭf‘ ināyetüñ olmasa bu Firdevsī-i ģaķırüñ (16) ve derdmend faķırüñ ne ģaddī var idi kim bu Süleymān-nāmesin te’līf ide ve buncılayın a‘ ƣam kitābı neşr ü naẓm (17) söyleyüp taşnīf ide līk‘ ināyetüñdür kim bu altmış bir mücelled kitābı ƣaleme getürdüm menşūr manẓüm (18) söyleyüp raķama getürdüm ilāhī nūr-ı Muħammed server-i enbiyā-yı Aħmed ‘ izzeti ģürmeti ģün Süleymān-nāmenüñ iĥtitāmın (19) müyesser eyle cürmüñi ‘ avf idüben Firdevs-i cenneti muķadder it tevbe mi ƣabül du‘ āmı maķbül ƣıl

Naẓm

Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün

(20) Cürmüm öğüş bī- ‘ aded estağfiru ‘ llāhi ‘ l- ‘ aẓīm

‘ Afvuñ eyle yā şamed estağfiru ‘ llāhi ‘ l- ‘ aẓīm

Gerçi itdüm çok ģaṭā yüzüm siyeh misk-i Ĥıṭā

(21) Tevbe tevbe eyle meded estağfiru ‘ llāhi ‘ l- ‘ aẓīm

Nefs-i emmāre itdi irşād eyledüm bī-ħadd fesād

⁵⁹⁵ Kitabın sonunda Firdevsī’nin du‘ası hakkında.

Senden artuḡ yok sened estaḡfir ʾullāhi ʾl-ʿ azīm

[69b] (1) Raḡmet it Firdevsiye Firdevsi vir eyle ʿ afv

Destḡir ol yā eḡad estaḡfiru ʾllāhi ʾl-ʿ azīm

Der-Beyān-ı Duʿ ā ʾ-yı Padşahü ʾl-İslām Ve ʾl-Müslimīn⁵⁹⁶

(2) Şükür bī-ḡadd ve sipās bī-ʿ ad ol ḡāfir-i ḡāzır-ı Raḡmān u Raḡīme kim bu Süleymān-nāme-i Kebīrūñ ve bu eṣaḡ tārīḡ (3) dil-peḡirūñ taşnīfini altmış birinci cildinūñ te ʾlīfini Sultān-ı bin Sultān Bāyezīd ibn Muḡammed ḡānuñ zıll-ı İzid (4) ḡān u ḡākānuñ devrinde müyesser itdi ve bu muʿ teber kitābı nām-ı şerīf ile menşūr lü ʾlū ʾn menşūrān (5) ve nazmı emlaḡu ʾl-keḡām söylemek muḡadder itdi baʿ dezān inşā ʾa ʾllāhu Te ʿ ālā eger ʿ ömürden mühlet (6) zamāndan vüs ʿ at bulursam ol Süleymān zamānuñ ve İskender devrinūñ aḡāle ʾllāhu ʿ ömrehu devām-ı (7) devletinde ve eyyām-ı rif ʿ atinde altmış ikinci mücelled kitābı daḡı söyleyevüz tā kim ol zıll-ı Sübhānuñ şāh-ı (8) şāhānuñ nām-nīküsi Süleymān-nāme birle ʿ ālemde yādgār ola tā kıyāmet ḡalk-ı ʿ ālem tārīḡ rüzḡār ḡala (9)

Fī Medḡ-i Nazm⁵⁹⁷

Fā ʿ ilātün/ Fā ʿ ilātün/ Fā ʿ ilātün/ Fā ʿ ilün

Zıll-ı İzid İldırım ḡān Bāyezīd ol nīk-baḡt

Çün Süleymān devlet ile tutdı ʿ ālem memleket

(10) Yıl yilüp baḡrı nehirle taḡtına taşur zevād

Cümle millet çākerīdür lāyık aña tāc u taḡt

Rūḡ-ı ḡudsūñ secdegāhı āstānı luḡfidur

(11) ḡāk-i pāsın kuḡl edinen bul du ʿ ālı mertebet

⁵⁹⁶ İslām ʾın ve Müslümanlarının padişahının duāsı hakkında.

⁵⁹⁷ Şiirin övgüsü hakkında.

Hışm içinde Ildırımdur mihriile Edhem Bāyezīd

Fāzlile Hātem ‘ādilde Kisrī eydür mā‘dilet

(12) Rezmīne Merriḥ tiġ-zen hem-‘ inān fetḥ u zafer

Bezmine Nāhīd muṭrib sāki mehdür ‘āfiyet

Şāh-ı a‘ zāmdur sa‘ ādet gösterü kişver-güşāy

(13) Cem Ferīdūn-perver ü Keyvān ‘Uṭarid-meşveret

Şeh yemīne beñzer idi ebr olmasa ġāyet ‘abūs

Meh zāmīrine öykünürdi olmasa naḫşı ‘āḫıbet

(14) Bāġda ġülzār oldı vü ġonca ṭaġda serv ü lālezār

Müstedām ol devletile olsun müşerref salṭanat

Pādşāh Sultān Maḥmūd ol vezīr Āyās ḥāş

(15) İy ‘aceb Firdevsi niçün bulmaya ‘izz u mertebet

El-Cildü İsnā Ve Sittīn⁵⁹⁸

[70b] (1) İnnehu min Süleymāne ve innehu bismi ‘llāhi ‘r-raḥmāni ‘r-raḥīm
ellā ta‘ lū ‘aleyye ve ‘tūnī müslimīn⁵⁹⁹

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ūlün

⁵⁹⁸ Altmış ikinci cilt.

⁵⁹⁹ Kur’an-ı Kerīm, Neml sūresi, 27/30-31: “Mektup, Süleymān’dan gelmiştir. O, ‘Bismillāhirrahmānirrahīm’ diye başlamakta ve içinde ‘Bana karşı büyüklük taslamayın ve teslimiyet göstererek bana gelin’ denilmektedir.”

(2) Huzāvend-i cihān Hallāk u Ma‘būd

Kim itdi lafz-ı künden çarhı mevcūd

Ne şehdūr ki apusında degül mūr

(3) Cihāndāver Süleymān ibn-i Dāvūd

‘Abeş halkı yaratmadı sebep var

Ki düritmez cihānda nesne bī-hūd

(4) Dutıssa hışm odı yaar Şemūdı

İrişse mihri būsān ola pūr od

İder tesbīh anı bāğda belābil

(5) Our evrādını aqlarda Hüdūd

Muammeddūr resūli vū abībi

Ki dil na‘tine anuñ bulmadı madūd

(6) Remīmi ‘İsīveş diri ılupdur

Behiştı İdrīsveş eyledi mesdūd

alīlūñ neslidūr ervāhı aña dost

(7) Ne var münkirse Bū Cehl ile Nemrūd

Çehār aşābıdur abābı dostı

Gelüp bey‘at ılup eyledi ma‘hūd

(8) Muhācirdür kamu enşārı aḥbāb

Muḥibbīdur anuñ Vālidle Mevlūd

Resūlūñ āl ü evlādına her dem

(9) Hezār tuḥf-ı taḥiyyet virelüm zūd

Şehinşāh-ı cihān sultān-ı ğāzī

Oğuz Ḥan nesli cecdi Ata Korkud

(10) Sen ol Ḥaydar-dil ü Rüstem-zamānsın

‘Adu cānun kılıcuñ itdi maṭrūd

Hüner ‘Anḳā-şifat olmışdı ma‘düm

(11) Eger zātuñda olinmasaydı ma‘kūd

Çü ‘aḳluñ pīr ü baḥtuñ nev-cüvāndur

Ne tedbīr eyler iseñ ola maḳdūr⁶⁰⁰

(12) ‘Adālūñden ra‘iyyet buldı emān

Yasağıñdan fenāya vardı mefsūd

Begüm mihrūñ ider ḳahrı siyāset

(13) Kerem luṭfuñ ḳılur cevri de merdūd

⁶⁰⁰ Metinde şeklinde yazılmıştır.

Kemālũnden müzeyyen milk-i Rũmuñ

‘Adālũnden nerimdür zũlmı meşdüd

(14) ‘Adlinde Kisrĩsin fażl ile H̱ātem

Leṭāfetde Şeh-i Sultān-ı Maḥmūd

Sũlũk ehli du‘ācı ḥāzetũñe

[71a] (1) Mũlũk ehli ṭapuña rāzĩ ḥoşnũd

Arı fażluñ sevādından yapar şehd

Kerem ‘adlũñle ṭoḡur telli meşdüd

(2) Şeker ḥaşmuñ dilinde zehr-i Kātil

Gũher a‘dāñ elinde seng-i Calmũd

Şalar rezmũñde tĩḡın gũkde Behrām

(3) Muḡannĩ Zũhre bezmũñde çalar ‘ũd

Du‘āñı vird ider zũhhād ü ‘ubbād

Şenāñı zıkr ider ‘irfān-ı mevcũd

(4) Kemāl-i luṭfuña ad⁶⁰¹ bulmadı dil

Nitekim fażluña yoḡ şāha ma‘dũd

⁶⁰¹ Metinde şeklinde yazılmıştır.

Cemālũñ ŧem' ine irmesũn āfet

(5) Ħasũduñ bağrı yansun oda çũn 'ũd

Şehinşehler cihānda bākĩ tursun

Şehinşāh Aĥmed u Maĥmũd u Ķorĥud

(6) Begũm ĥāĥān-ı sultān āl-i 'Oşmān

Ķuluñ dā'ĩ umar ŧehden o maĥşũd

Nitekim okunur Seb'e'l-Meşānĩ

(7) Tebāreke 'Amme Yāsĩn sũre-i Hũd

Giceñ ĥadr ũ gũnũñ nev-rũz-ı pĩrũz

Mehi sālĩk ola tālĩ' le mes'ũd

(8) Cemālũñ gũlleri irmesũn ĥazāna

Gözũñ nergesleri olmaya merĥũd

Tapuñdur eşref-i küllĩ maĥāşĩd

(9) Ķapuñ Firdevsiye Firdevs-i Maĥmũd

Dehān açdum ŧenāña ĝonca bigi

'Aceb mi dāmenũm pũr ĥĩlsa zer sũd

(10) Ne var evrāk-ı gũlveş geysen atlas

Ki medhūn bñlbñliyem olam āsūd

Ķatuñda Ķıymetñm yoksa ne ıam ki

(11) Sñzñm mñştāĶıdur şahidle meřhñd

Huzā ‘ñmrññ ziyād itsñn řafā sñr

OĶındukça Iřfahāñı ‘Izzi MaĶřñd

(12) Sñleymān-nāmenññ ŬĶ Yñz Altıncı⁶⁰² Meclisinññ Zıkrindedñr⁶⁰³

Fā‘ilātñn/ Fā‘ilātñn/ Fā‘ilātñn/ Fā‘ilñn

O şeker-leb şım-ten nāzñk-beden řırñ-zñbān

(13) Ŧñtñ-i şekker-şikenveş Ķabs olınnış nā-ıehān

Pñrezen ĶarĶa ıñññl virmedise ol Yñsuf-ıñsn

Bend ù zindān itdi yirin Ķıldı bñhtān āh cihān

(14) Dil perīřān oldı ‘uřřāĶ ol zñlf-i şanem miřāl

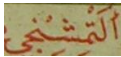
Ķeřm-i Ya‘ Ķñb-ı ‘azīzān Ķasretñnden dñkdi Ķan

Gñkde ıñneř Ķutıluban yirde yir deprendñıi

(15) Dāl añamıř ide dilber Ķādīře işbu zamān

Ķamzesi ister dñke Ķanum dil diler la‘ lin emem

Hñb-ı ‘İsā vaĶtidñr ecelden ister ya‘ nñ emān

⁶⁰² Metinde şeklinde yazılmıştır.

⁶⁰³ Sñleymān-nāme’nin ùĶ yñz altıncı bñlñmñnde zikredilenler.

(16) İy Hızır-şüret hayāta leblerüñ virür hayāt

Çeşmüñ öldürse ne ğam la‘ lüñ durur çeşme-i cān

Kaşlaruñ peyveste ider halkı kılur haste gözüñ

(17) Mest olan lā-büdd olur yahūz kılur ceng-i kırān

‘ Işk babından naşihat tutsa şeyhinden mürīd

‘ Akl u cān u dil fidā ider yolında rāygān

(18) Cām içüp Firdevsi bāğda la‘ lüñi yād eylese

Ġonca dem-beste kaluban kan yudar gül ergavān

Kışsa-i Süleymān ve Każiyye-i Hümā (19) ve Goften-i ‘Acā’ib ve Ġarā’ib Be- Ĥazret-i Süleymān ‘Am⁶⁰⁴

Lokmān-ı Ĥakīm kavlince mücerribān-ı aḥvāl-i evzā‘ -ı rūzgār (20) ve ‘uḳde- gūşāyān- i esrār u kaşaş u aḥbār ve Eflātūn-ı Yūnānī naḳlince hey’āt-ı māzī-i gerdiş gerdūn-ı ergānūn-sāz (21) ve perde-i dā’ire-i būkalemūn ḳānūn-ı āvāz ol vech ile nāḳılān-ı aḥyār ve muḥaddiṣān-i eṣ‘ār eydürler ki bu Süleymān- [71b] (1) nāme-i Kebīrde altmış birinci cild kitābda ve üç yüz beşinci meclis bābda bizüm ḳışşamuz Sām-süvār każiyyesinde ḳalmış idi (2) ki siḥr ile sāḥirūñ bendinde idi ammā ki bu altmış ikinci cild kitābda bizüm ḳışşamuz ibtidā Ĥazret-i Süleymāna geldi (3) ‘aleyhi’s-selām nite ol zamān ki Zāhidūñ bu vilāyetin Süleymān Ĥazreti ki gördi ḥayr du‘āsın alup daḥı eyitdi ki (4) yā Zāhid ḥiç ğayrı āḥer dilegüñ yok mıdur benüm ḳatımda ki bitürem şevāba girem Zāhid cevāb virüp (5) didi ki yā Süleymān Ĥazreti senüñ ḳatımda benüm ḥiç ḥācetüm yokdur zīrā ki ben dūnyevī maḳşūddan (6) gönül gözin götürmişemdür ümīzüm Ḥaḳ dergāhındadır velī senden dilegüm bu ḳadardur ki beni terk idüp (7) taḥtuña gidesin Ĥazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām eyitdi baña bir naşihat vir ki anuñla

⁶⁰⁴ Süleymān hikāyesi, Hümā’nın hükmü ve acayip ve garip şeylerin Hz. Süleymān aleyhisselāma söylenmesi.

‘āmil olam Zāhid eyitdi (8) nefsiñe elüñ emeginden ğayrı nesne virme dünyā sevgüsinden gönül kaṭı‘ it aḥiret kaydından ğayrı (9) nesne kayurma pes Süleymān Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām Zāhidüñ hayr du‘āsın alup nefesin qabül kılup (10) Kiflize ve Miflize işāret itdi Ḥazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām seccādesile götürdiler seririne (11) nübüvvet tahtınuñ üzerine götürdiler andan soñra Süleymān Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām günde iki zenbıl (12) örerdi şatup bahāsını arpaya virüp kendü mübārek elile ögidüp un idüp nār ağacın yakup (13) kül idüp arpa kırsaşına kıtuk kılup gündüzin şā’im gice kâ’im olup her gün oruc tutardı vaḳtî kim aḥşām (14) olsa aḥşām namāzın kılup palāslar geyüp şüret degşürüp çıķup gözsüzler ile ta‘ām yir idi kimse kendüyi (15) bilmeyüp ‘izzet kılmasun diyü andan evvel uçmaḳdan Rıdvān ta‘ām getirürdi gāh gāh anı iftār iderdi (16) yukaruda tafşili geçmişdür ammā ki Zāhide bulışdıḳdan soñra hergiz eli emeginden ğayrı nesne iftār itmedi (17) illā ki meger ehlu’llāhdan evliyādan enbiyādan hayr-ı nās ya‘nî Hıżr İlyās elinden yā melā’ike-i muḳarreb yedinden bir loḳma alup (18) yiye idi anuñ daḳı şükrin yirine getirüp yüz biñ kerre bu āyeti okıyup dir idi i‘melū āle Dāvūde şükrān ve ḳalilün min ‘ibādiye’s-şekūr⁶⁰⁵

Fā’ilātün/ Fā’ilātün/ Fā’ilün

(19) Pes Süleymān ḥāli bu ki itdüm beyān

Diñle andan bir ‘acā’ib dāstān

Ki ol Hümā kıuşından açalum ḥaber

(20) Vir şalavāt Aḥmede ammā şādmān

Neşr Ḥakīm ḳavlince çünki Süleymān ‘am Zāhid-i Asma’iden ayrılup tahtına çıķup kim oturdı on (21) iki biñ peygāmbەرlerüñ Benî İsrā’il içinde mevcūd olan mihterlerüñ uluları Nāşen peygāmbەر ve Ḳāz peygāmbەر ve Evyāşer peygāmbەر ve Āşaf bin Berḥıyā ba’zı ḥāzır olan enbiyā [72a] (1) Loḳmān-ı Ḥakīm ile su’āl kılup didiler kim yā nebıyya’llāh bu Zāhid ile ne çok kelimāt itdüñ ve ne söyleşdüñ bize daḳı ḥaber vir (2) diyicek Ḥazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām daḳı Zāhidüñ naşīḥatın bir bir naḳl itdi ef’ālinden aḳvālinden bir bir ḥaber (3) virdi bunlar işidüp ‘ilmine taḥsîn ve ā’ māl-i

⁶⁰⁵ Kur’an-ı Kerīm, Sebe’ sûresi, 34/13: “Cinler, Süleymān için dilediği biçimde kaleler, heykeller, havuz gibi çanaklar ve sabit kazanlar yapıyorlardı. Ey Dāvūd ailesi, şükredin! Kullarımdan şükredenler pek azdır.”

şālihine āferīn itdiler andan Süleymān peygāmbere ‘aleyhi’s-selām müvekkel-i bāda (4) emr itdi yıl taht-ı Süleymān Nabak şehrinden yaña alup gitdi Süleymān Hāzreti felek yüzine nazar kıldı gördi ki (5) Hümā kuşu dağı a’ vānı küre-i nesīm kuşlar ile qara bulutlar arasında kanad açup uçup giderler hemān-dem selvā kuşın (6) kim aña yelvā kuşu dirler Süleymān Hāzreti emr itdi ki varup Hümāyı getüre Süleymān nazarına yitüre pes selvā (7) kanad açup uçup qara bulutlar arasına geçüp Hümā kuşını Süleymāna da’vet idüp getürdi Hümā kuşu dağı kanad (8) büküp inüp süzilüp Süleymān tahtına qarşu pervāz urup dağı mantıku’t-tayrca selām virüp bu vech ile du’ā kılup (9) faşih lisān birle eyitdi ki

Nazm

Fā’ilātün/ Fā’ilātün/ Fā’ilātün/ Fā’ilün

Yā Süleymān Hāzretüne olsun mübārek tāt u taht

Her haṭardan şaklasun Allāh Tebārek nīk-baht

(10) ‘Ālemün cismine cān çün hāzretündür bu zamān

Tā kıyāmet bākī tūr ma’ mūr ola bu memleket

Neşr Hākīm kavlince Süleymān ‘aleyhi’s-selām (11) Hümānuñ feşāḥatin melāḥatin nezāketin görüp taḥsīn itdi dağı eyitdi ki yā Hümā iy murğ-ı (12) reh-nümā sergüzeştüñi seyr itdügün kühü deştüñi kışşasını bize beyān it diñleyelüm zīrā ki ġarā’ib kışşadur (13) ḥikmet añlayalum ve Qāf ‘ālemin ki gördün ‘acā’iblerinden beyān eyle diñleyelüm diyicek Hümā kuşu (14) dağı dile gelüp eyitdi ki yā nebīyya’llāh kaçan kim ol melek-i a’zam baña āb-ı ḥayātı bir qatre kim içürdi a’vān (15) larumdan ḥiç birisine benden ġayrı naşib olmayıcaq müte’allüm olup incindiler andan ol melek-i a’zam (16) eyitdi ki yā Hümā kuşları melā’ikedede nefis ü ġazab u buḥl u riyā olmaz Haḫ Te’ālānuñ emrinden taşra (17) ve taqḍīru’llāhdan ġayrı dağı elümden iş gelmez zīrā ki baña bu āb-ı ḥayātı Süleymān-ı ekber-nām bir kimesne (18) getürdi bu Hümānuñ bir qatresi naşib idi kim içe ölmeyüp rub’-ı meskūn-ı ‘ālemine geçe şol zamān kim (19) Süleymān ibn-i Dāvūd nazarına ire ben za’īf melekden ve ol muḫaddem gelen Süleymān-ı melikden (20) ḥaber vire tā kim ol mürsel peygāmbere benüm günāhumı Haḫ Te’ālādan dileye ve Süleymān-ı ekbere dağı (21) rüz-ı maḥşerde raḥmet olsun

temennâ ide tâ ki ol mürsel peygâmberrün nefesi dergâh-ı Hâkda maqbûldur du'âsı [72b] (1) müstecâb günâhum 'afv olunmağa feth-bâb ola diyüp baña vaşıyyet kıldı ol vaşıyyeti ben dağı birine getürdüm diyicek (2) Süleymân Hâzreti 'aleyhi's-selâm hemân-dem el götürüp on iki biñ mu' cizâtı zâhir olmış enbiyâ ve on iki biñ (3) vilâyete kâdem başmış evliyâ hükemâ-yı bî-riyâ ve cemî' 'ulemâ-yı fużalâ ve sâdât-ı kümelâ vü cümle kerrûbiyyûn ve rûhâniyyûn (4) el götürüp âmîn didiler aña rahmet maqâmı yine dördüncü kâat gökde hâş halvet olmağ içün Süleymân Hâzreti hayr (5) du'â kılıcağ Hâk Te'âlâ du'âsın müstecâb itdi âmîn diyüp el yüze ki sürdiler anı gördiler kim Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm (6) şâd u hurremlig ile geldi Hâzret-i Süleymâna selâm virüp müjde kıldı eyitdi ki yâ nebîyya'llâh 'âlî-hâzretüne Kemânûr Nâ'â'ile meleki (7) selâm kıldı eyitdi ki Hâk Te'âlâ ol Dâvûd oğlı Süleymâna rahmet itsün ki hayr du'â kılduğı ecilden Hâk (8) Sübhânehu ve Te'âlâ benüm mertebemi yine verdi ammâ ki 'âlî-hâzretinden bir dilegüm dağı vardır ki bir hayr du'â dağı kılasun melâ'ikeye (9) ders virem ol mertebeye dağı irişem Hâzret-i Süleymân Tâvus-ı Qudsiden 'aleyhi's-selâm bu vaşıyyeti dağı işidüp (10) kabûl kılup yönüni kıbleden yaña dönüp el götürüp cemî' melâ'ike-i muqarrebîn ve hâzır olan enbiyâ-yı ehl-i dîn ve evliyâ-yı müslimîn (11) el götürüp âmîn didiler andan Hâzret-i Süleymân 'aleyhi's-selâm yedi âyet Tevrâtdan yedi âyet Zebûrdan (12) okuyup şıdk ile du'â kılup evvel Âdem âhir Muhammed cemî' gelmiş gelecek peygâmberrler ervâhına şalavât el yüze sürdiler (13) anı gördiler kim Mikâ'îl 'aleyhi's-selâm Süleymâna gelüp selâm virdi eyitdi yâ nebîyya'llâh minnet ol Hâlîka ki du'ânı (14) kabûl itdi Kemânûr Nâ'â'ile melek yarlıgayup evvel ki mertebesin yine müyesser itdi diyüp haber viricek Süleymân 'aleyhi's-selâm (15) işidüp gâyet şâd olup nefesi Hâk Te'âlâ dergâhında kabûl olındığına secde-i şükür itdi andan dönüp bunlara (16) su'âl kıldı ki iy melâ'ike-i muqarrebîn ma'lûm oldı ki bu melâ'ike arasında dağı bunca 'ibâdetde iken (17) havf u recâ var imiş Süleymân böyle diyicek Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm eyitdi ki yâ nebîyya'llâh melâ'ike arasında zamân-ı (18) evvelde havf u haţar guşşası yoğmış ve illâ ki iblîs-i pür-teblîs 'inâd kılup Âdem-i Şafî alnındağı nûr-ı Muhammediye secde (19) kılmadısa la'net olup dergâhdan sürüldise ol vâktiden berü cemî' melâ'ike haţardadır diyüp (20) cevâb virdi Süleymân dağı eyitdi kim yâ karındaşum Cebrâ'îl bu iblîs ne mel'ûn şahş olur kim cemî' yaradılmış cânlu (21) maḥlûkât biñ bir ümmet yetmiş iki millet anuñ şerrinden emîn degüllerdür ammâ ki benüm kaşdum budur ki iblîsi Allâh [73a] (1) Te'âlânun emr ile tutup bende çekem tâ ki zararı ırmeye a'vânları insân qalbine zulm ve ta'addî kılmağa ilkâ iderlerse dağı (2) iblîs itmeye tâ kıyâmete

dek tura hîç bir ehadî incitmeye diyicek Cebrâ'îl ile Mikâ'îl 'aleyhi's-selâm cevâb virdiler ki yâ Süleymân-ı (3) zamân bu itdügün fikir dergâh-ı Hâkda qabûl olursa hõş ve illâ sizmezem ki racîm-i la'în tâ kıyâmete dek habs ola zîrâ ki (4) cihânuñ ketğudâsı ve dünyevîlerün her işde pîşuvâsıdur diyüp icâzet alup gitdiler ammâ ki Süleymân Hâzret-i (5) 'aleyhi's-selâm Nabağ şehrine iblîsî tutmak qaşdında oldı andan dönüp Hümâya bakup eyitdi ki yâ Hümâ iy murğ-ı (6) reh-nümâ bize sebep düşdün ki hayr du'â kılup du'âmuz Hâk Celle ve 'Alâ dergâhında müstecâb olup Kemânür Nâ'â'ile melek (7) vaşıyyetin yirine getürüp hayr du'â kılduğ ol melek Hâk dergâhında evvel ki menzilin bulup anuñ dağı hayr du'âsın alduğ kim cihâna (8) gelmekden kişiye murâd budur kim hayr du'â kıla ve hayr du'â ala

Nazım

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün

Bu cihâna gelmeden oldur murâd

(9) Göreler âdemlîğün biliş u yâd

Çün cihân fânî durur giçer 'ömr

Eylük it hoşnûd ola Zeyd ü 'Amr

(10) Dirlik iden yavuz er tedvîr ile

Bulmaya baht u ebed tedbîr ile

Hayr u şerden ne ki şansañ işüñe

(11) Şek degül ki geliserdür başuña

Gider âdem lîk âdemlîk qalur

Âdem âdem ol ki ere eylük kılur

(12) **Neşr** Hâkîm kavlince Süleymân Hâzret-i ‘aleyhi’s-selâm böyle diyüp dağı emr itdi kim Hümâ kuşu ser-güzeştin tamâm (13) ide pes dile gelüp mantıku’t-tayırca eyitdi ki yâ nebîyya ‘İllâh çünkü Kemânür Nâ‘â ile melekden bu vaşîyyeti alup a‘vânum (14) Hümâ kuşçuğazlar ile kanad açup uçup gitdük tâ kim sekiz gün gice vü gündüz felek yüzine ‘urûc itdük (15) şol kadar gitdük ki dördüncü gün gün kubbe-i felege dikilüp ‘âlem rûşen olduğu vaqt yir yüzine nazar kılup (16) gördük ki yedi kat yir deryâ-yı ‘Ummân içinde göl içinde bir avuç toprak gibi görünür ammâ ki yiller esmesinden (17) kulağlarımız ker oldu ve uçmağa tākātımız kalmadı ammâ gayret kılup Allâha sığınup şol kadar uçduk kim dönüp (18) yir yüzine nazar kılduk cümle deryâ göründi yir yüzinden eşer görünmedi bir nice zamân dağı uçduk yine ‘ulvîden (19) süflîye nazar kılduk deryâdan dağı nişân görmedük illâ ki ‘âlem-i hevâ-yı fezâ gördük andan ol kadar göge (20) yakın varduk ki firîştelerün tesbîhin işidür olduk ayruk tākātımız kalmadı dağı yine döndük gelüp bir zulumât ‘âlemine (21) indük ki ne ay var ne güneş var ammâ ki kühistânı sengistânı siyâh ve deryâları siyâh ve içinde ki maḥlûkât-ı [73b] (1) envâ‘ eşkâl-ümmet ki var ser-cümlesi siyâh velî eyle siyâh ki bu ‘âlemün reng-i siyâhı miske beñzer ḥalkınun siyâh (2) lığı kira beñzer bir ‘aceb dağı bu kim biñ bir ümmet ‘adedince ol ‘âlemde ümmet var velâkin eger kanadlu (3) uçar kuşlarının ve eger çerendesinün yirde otlar vuḥuşlarının gözleri ki vardur anun gibi nûrludur (4) ki her kişiye kendü gözleri nûrî şem‘ dān olur anların gözleri şavķına perendeleri uçar ve çerendeleri otlar (5) ve bir ‘aceb dağı bu kim ser-cümlesinün gözleri kafâsında müdevver ümmet var ki kâmeti bir ḥişâr barkûsına beñzer (6) ve gözleri ‘Arab ocağına ve şayyâdlar fannûsına beñzer bir zamân ol ‘âlemi temâşâ itdük hevâ-yı fenâdan nazar (7) kılup görürdük ol kavmün gözleri şanasın ki gök yüzinde düşmiş ılduza beñzerdi kaynaşup yürürlerdi (8) velî bunlarda Hâķķa lâyıķ ‘amel yok birbirin incitmekde etin yimekte işleri kan dökmekde yegi âlûdesin şikâr (9) itmekde

Nazm

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

Cümlesi cebbâr u ḥünî ehl-i fesâd

Birbirini incidür gâyet ziyâd

(10) Hışm u kîn buḥl u riyâ şerr u gâzab

Nesr Hākīm kavlince Hümā böyle diyicek (11) yine Süleymān peygāamber ḥazreti ‘aleyhi’s-selām eyitdi bi’llāhi’l-‘azīm yā Hümā andan öte nice ‘āleme varduñ (12) cevāb virdi ki yā nebīyya’llāh ol zulumāt ‘ālemin ki gördük dehşet idüp uçup yine hevāya ağduķ velī yine (13) şol kadar gitdük ki şahrādan deryādan arz u ğabrādan nişān görmedük andan bir ‘āleme daḥı indük ki yeşil nūr (14) ol ‘ālemi kaplamış gökde uçan kuşları yeşil tūṭī şeklinde ve yirde otlayan vuḥūşlarınuñ tüsi (15) cemī‘ ḥaḍrā şecerātı şemerātı cemī‘ yeşil akan şuları ve deryāları daḥı yeşil zümürürde beñzer berķ urur (16) ve sengistānları ser-cümlesi pīrüzeye beñzer reng-i ḥaḍrādan ğayrı ḳaṭ‘ ā hīḳ bir renk yok anuñ daḥı içinde (17) biñ bir ümmet var envā‘ ile ammā ki ser-cümlesi ḳanadlu yūñlü hīḳ bunların uçmazı yok bir ‘aceb daḥı bu kim (18) cemī‘ isi zākir dillü dilince Allāhı zikr iderler ve bir ‘aceb daḥı bu kim bu ‘ālem-i ḥaḍrānuñ ümmeti ekl ü şurb itmezler (19) hīḳ ḳaṭ‘ ā tesbīḥden ḥālī olmazlar ve bir ‘aceb daḥı bu kim bunlara tevālūd ü tenāsül yok ölmek dirilmek yok (20) birbirini incitmek yok zikürlü zikrine meşġül birbirinden fāriġ pes bunların içinde bir zamān ṭurup teferrüc kılup (21) pervāz urduķ ammā ki bunların ṭayrı şıfatı gökde uçan maḥlūķatı bizümle söyleşmedi ne ḥaber virdi ne ḥaber [74a] (1) aldılar andan daḥı geḳüp ḳanad açup uçup felek yüzine şol kadar çıķduķ kim ol gitdügümüz ‘ālemden eşer (2) görünmedi dönüp baķduķ andan soñra şol kadar uçduķ kim birinci ḳat göge yakın irdük andan gelüp ḳanad büküp (3) yir yüzine inüp bir ‘āleme daḥı irdük ki lāciverd renginde ṭaġı ṭaşı ṭopraġı ve yüriyen vuḥūşları ve hevāda uçan (4) kuşları ser-cümlesi kebūd reng ve çayırı çemeni süseni reng ve akan şuları daḥı āsmānī ve deryāları ve deryālarınuñ (5) içindeki balıķları ser-cümlesi kebūd reng ammā ki cemī‘ maḥlūķınuñ gözleri üçer ikisi yirlü yirinde birisi depelerinde (6) ve bir ‘acā’ib daḥı bu kim bunların ‘ādeti birbirin yimekte ve kuşlarınuñ ḳaynaķları ḥancere beñzer ve (7) cānavarlarınuñ pençeleri nīze-i Keyyūs beñzer ve bir ğarā’ib daḥı bu ki ol ‘ālemdə biñ bir ümmet vaż‘ı üzerinde (8) ḳurusında deñzinde biñ bir ümmet dürlü maḥlūķāt ki var ba‘zı revende ve çerende ba‘zısı daḥı dem çeküp üçüncü (9) ba‘zı ḳanadlu perende ammā ḥāl budur ki her birinüñ ḳafāsında birer zerrīn şāḥı var bi-‘aynihi ḥancer mişālinde egri ser-tīz (10) cüşşesine göre ba‘zınuñ büyük ba‘zınuñ küççük yaraķları ol tā ḥattā deryādaki balıķlarınuñ bile ḳafāsında (11) şāḥı var ve andan ğarā’ib daḥı bu ki bu gördüğümüz ‘ālemlerde her birisinde ḳurusında yaşında bāġlarında ṭaġlarında (12) ṭaşları başında biñ bir dürlü

mahlūkāt ki gördük hiç bir ‘ālemde gördüğümüz mahlūkātuñ birisini ol endām (13)
üzerinde āhır ‘ālemde göremedük illā ki nev‘ ini

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Böyle diyüp Şeh Süleymān Hāzretine ol Hümā
(14) Virdi aḥbār añları yek iy emīr-i reh-nümā

Kārgāh-ı fıtrata eyle nazar ‘ibret alup

Şun‘ı şāni‘den bulasın tā eşer müşkil-güşā

(15) Neṣr Hākīm kavlince Hümā kuşı seyr itdügi ‘ālemler ḥaḳḳında böyle diyicek yine Süleymān Hāzreti ‘aleyhi ’s-selām (16) su’āl kılup didi kim yā Hümā iy murğ-ı reh-nümā haber vir baña daḥı nice ‘ālemlere varduñ gördüñ cevāb virüp didi kim (17) yā nebīyya’llāh gördigüm ‘ālemlerüñ ser-cümlesin naḳl idersem yüz yılda tamām olmaz ammā muḥtaşar bu ki ‘inşā’a’llāh ‘ālī-ḥāzretüñ (18) ol ‘ālemleri görse gerek melekler taḥtuñı götürmek ile bir nefes virüp alıncaya dek biñ yıllık yol alup menzile yitürse (19) gerek pes ol taḳdīrce on sekiz biñ ‘ālemi on sekiz yılda görseñ gerek ve küllisin seyr idüp şāni‘uñ şun‘ına (20) irseñ gerek

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Yā Süleymān devletüñi yüce kıldı Hāḳ Te‘ālā
‘Ālemī ḳafdan ḳafa hep görisersin ber-kemāl

(21) Böyle diyüp sākin oldu ol zamān anda Hümā

Diñle imdi ḳışşa nedür vir şalavāt māh u sāl

Neṣr Hākīm kavlince Hümā böyle diyicek [74b] (1) Süleymān Hāzreti ‘aleyhi ’s-selām su’āl kılup eyitdi ki senüñ neden ma‘lūmuñ oldu melek taḥtum götürüp (2) on sekiz yılda on sekiz biñ ‘ālemi seyrān idecegüm bir nefesde biñ yıllık yol gidecegüm Hümā

cevāb (3) virdi ki yā nebiyya 'llāh çünkü ol 'ālemden daḥı uçup felege gitdük andan gāh felege çıkmagıla gāh bir 'āleme (4) inmek ile bu benümle olan āb-ı ḥayāt içmeyen Hümālaruñ ba' zısı dişisile qarılup yavrusı çıxup kendüler rūzgār ile (5) helāk olup ve ba' zısı daḥı benümle ḥayātda olup bu rūb' -ı meskūn 'ālemine bile geldiler Sīmurğ ile ve Qıknūs kuşıla ki (6) anlar ser-güzeştin 'ālī-ḥazretüñe menden aḳdem ḥikāyet eylemişlerdür ma' lūmunuz ve ammā ki yā Süleymān ibn-i (7) Dāvūd iy zıll-ı Ma' būd bu Hümā-yı za' īf naḥīf on sekiz biñ 'ālemden ibtidā-yi 'ālem ki tırdugım Hümā 'ālemīdür (8) tā bu rūb' -ı meskūn 'ālemine gelinceye dek biñ bir 'ālem gördüm ki hiç biri birine beñzemez her birinde biñ bir (9) dürlü maḥlūk hiç biribirine beñzemez illā ki levn-i muḥālif 'ālem gördüm ki anda nūr barḳıyup ol 'ālemi mūnevver (10) ider melā'ikelerden ḡayrı nesne yok 'ālem gördüm ki zulumāt ḥalk gözleri kendülere cırağ olmış gündüz gice fark (11) kılmaz ve 'ālem gördüm ki isüz leysekum fī'd-ḡāri ḡayrukum deyyār⁶⁰⁶ ve 'ālem gördüm ki ol kadar maḥlūḳāt var ki nār dānesi gibi (12) toptolu tevālūd ü tenāsül yok ekl ü şurb bilmezler eksilmezler ve gidelmezler zıkr-i Ḥaḳdan ḥālī olmazlar ve Allāh (13) Te'ālādan ḡayrı kimseye 'ibādet kılmazlar ve 'ālem gördüm ki ḡarb u ḡarbde müşrikler ile mü'minleri ceng iderler (14) ammā ölmekleri bu ki ḥīn-i mevte gözden ḡayb olurlar ve yirine birisi daḥı gelür aña sorar ki sen ḳanḳı (15) 'ālemden geldün cevāb virür ki bilmezem anı bilürüm ki gözüm açdum daḥı kendümi bunda buldum ve daḥı (16) bir 'ālem gördüm şaḥrāsı ortasında bir nūrdan göl var bir melek-i muḳarreb Cebrā'īl- hey'āt altıyüz bir dürlü ḳanadları⁶⁰⁷ (17) var tāvus kıyruḡı şeklinde bir nefes zıkr-i Ḥaḳdan ḥālī degüller ve ol melek-i mu'azzamuñ tesbīḥi budur ki (18) sübhāne'r-raḥīmi'r-ra'ūf sübhāne'n-nūri'n-nūr sübhāne'llezī lā yehfā 'aleyhī şey'in fī'l-arzi ve lā fī's-semā'i ve hüve's-semī'ü'l-'alīm sübhāna'llāhi (19) rabbi'l-'azīm⁶⁰⁸vaḳtehā ol nūrānī göle ki talar daḥı silkinür Ḥaḳ Te'ālā her ḳaṭresinden bir dürlü melek-i a'zam yaradur (20) eyle melekler ki şekl ü şemā'ilde bi-'aynihi aña şebīḥ ve daḥı bir 'āleme daḥı yitişdüm ki dörder ḳanadlu⁶⁰⁹ beşer hey'ātlı maḥlūk var (21) her birinüñ omzında birer yeşil 'ālem var 'ālemüñ ortasında kıızıl yākütdan bir miḥrāb var birinci ḳat göge dek [75a] (1) bināsı çıkmış ve

⁶⁰⁶ Evde, ev sahibinden başkası yoktur!

⁶⁰⁷ Metinde şeklinde yazılmıştır.

⁶⁰⁸ “Bütün rahmetlerin kaynağı olan Allah'ım sen noksan sıfatlardan uzaksın. Nurların nuru olan Allah'ım sen bütün noksan sıfatlardan uzaksın. Yer ve gökte olan bütün her şeyin kendisine beyan olduğu Allah'ım sen bütün noksan sıfatlardan uzaksın. O bilen ve duyandır. Büyük Allah'ım sen bütün noksan sıfatlardan uzaksın.”

⁶⁰⁹ Metinde şeklinde yazılmıştır.

yazılmış ki lâ ilāhe illa 'llāh ve Âdem şafiyyu 'llāh Şît nebîyya 'llāh ve Nûh necîyu 'llāh ve İbrāhîm ḥalîlu 'llāh (2) ve Mûsâ kelîmu 'llāh ve 'Îsâ rūḥu 'llāh ve Muḥammed resûlu 'llāh⁶¹⁰ diyüp Hümā cevāb viricek bunca mürsel (3) peygāamberler ańılup atasıla Süleymān kendü ańılmadıǵına ğazaba gelüp 'itāb birle Hümāya eyitdi (4) yā Hümā sen ḥōz oķımaķ yazmaķ bilmezsin pes neden ma' lūmuñ oldu ol miḥrābda bunca mürsel adı yazılmış (5) ola ķalanı ańılmamış ola cevāb virüp didi kim yā nebîyya 'llāh egerçi kim ben yazmaķ oķımaķ bilmezin (6) elsüz ayaķsız bir za'îf murġam velîkin görüp işitdügümi ġāyet hıfz ider men pes ol zamān ol 'alemlü (7) ḥalkuñ 'ālemine ki irdük ve bizüm emşālimüz çok kuşçuġazlar gördük egerçi anlaruñ daḥı eli ve ayağı yok (8) yir yüzine ķonmazlar velî ba'zı hey'ātları bize şebîhrek pes ol ḥalkı gördük ki 'alemlü 'alemin omuzına (9) urup gelüp şubḥ-demden ol miḥrāb ķatına cem' oldılar daḥı birisi ilerü gelüp imāmlık idüp (10) nîm-çāşt vaktine dek iki rek'at namāz ķılup dillerince evrādların oķıyup daḥı ol miḥrābdaki yazuyı (11) āvāz-ı bülendî oķıyup 'alemlü 'alemin omuzına urup götürüp gitdiler ol bize şebîh olan kuşlardan teftiş (12) itdük bunlaruñ tevālüdi vü tenāsüli dirliġi nedür ve bu oķudukları ne dimekdür cevāb virdiler ki bunlaruñ (13) tevālüdi vü tenāsüli yokdur ekl ü şurb bilmezler bunlar melā'ike cinsindendür yaradılaldan berü (14) ḥizmetleri budur

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Yā Süleymān böyle işitdüm anları ki ider zıkr

Kim meleklerdür ķamusı Ḥaķķa iderler şükr

(15) Gördiġüm işitdügümdür söyledüġim bil benüm

Rāst durur cümle sözüm şanma yalan itme fikr

Neṣr Ḥaķîm ķavlince Süleymān (16) peygāamber 'aleyhi 's-selām Hümānuñ bu vech ile şahîḥ kelāmın ki işitdi bildi kim vāķı' a işitdügüdür (17) şerḥ ider pes kendü ile atası Dāvūd ańılmadıǵına ġāyet müte'allim oldu göñlinden bu geçdi kim (18) ben mürsel peygāamber olam atam Dāvūda Zebūr kitābı inmiş ola daḥı niçün bizüm adımız anda

⁶¹⁰ Allahtan başka İlāh yoktur ve Âdem Safiyullahtır, Şît Nebiyullahtır, Nûh Neciyullahtır, İbrâhim Halilullahtır, Mûsâ Kelimullahtır, Îsâ Ruhullahtır ve Muhammed Resûlullahtır yazılmıştır ve böyledir.

añılmaya melâ'ikeler (19) dilinde yâd olmaya diyüp gâyet gamgîn olup dil perişānlıg ile dönüp yine Hümāya su'âl itdi ki yâ Hümā (20) dağı 'acā'ib ne gördüñ baña beyān eyle didi Hümā cevāb virüp didi kim yâ nebīyya'llāh bir 'acā'ib dağı gördüm (21) illā şerh itmege havf iderem ki inanmayasın zīrā kim bir söz kim dilden dinüp ağızdan çıksa müstemī' olmayup **[75b]** (1) geç nazar ile baksa ol söyleyen anı işbāt idinceye dek cigeri hūn olur eger işbāt itmeyecek olursa (2) halk içinde adı kezzāba dağılur magbūn olur pes söz iki kısımdur biri naqlīdür insān-ı kāmīl (3) dilinde āyāt u beyyināt ü huccet ile işbāt olur ve biri dağı 'aqlīdür ki ba'zısı imtiḥān ile ve ba'zısı (4) görmek ile ma'lūm olur ammā ki yâ nebīyya'llāh benüm naql itdügüm 'ālem bir 'ālemdür ki benden gayrı kimse görmedi (5) illā ki Cebrā'īl ve Mikā'īl ve İsrāfīl görmiş ola baña gelüp şehādet ideler ammā ki yâ Süleymān 'ālī-(6) ḥāzretüñ āḥir varup ol maqāmı görecekdür eger emr iderseñ ol ḥuşusı künh ile beyān (7) eyleyeyim diyüp icāzet diliyecek Süleymān-ı nebī eyitdi yâ Hümā lā-va'llāhi ben senüñ sözüñe inanmaz degülem ve ammā ki (8) bākī mürsel peygāamberler adı añılup benüm adum añılmadıgına biraz gümāna vardum velī her ne söylerseñ şaḥīḥ (9) idü ki ma'lūmdur di söyle görelüm diyicek Hümā eyitdi yâ nebīyya'llāh Allāhuñ 'avnı birle ol 'ālemleri ki (10) gezüp gördüm 'ākıbet dördünci kat Qāf eteginde bu yüce tağa irdüm ki kulle gibi ḥāş lāciverd (11) gubār ile kızıl altun gubarı mülemma' olup yığılmış dağı bu Zerre tağınıñ üzerinde āftāb dördünci kat (12) gökden toğup 'āleme nūr virür gibi bu tağ kullesinde anuñ gibi nūr balḳur ki nice 'ālemlere yire göke şevḳ (13) virür 'arş-ı 'aẓīm ayağında dār olan ḳudret āyīnesi gibi şavḳ virür ve bir 'aceb dağı bu ki bu gün gibi (14) şevḳ viren nesne bir degül velākin şol Ülker ılduzı gibi yir yirin berrāḳı var eyle berrāḳı var ki (15) kevākib-i eflākı ḥıyre kıılır pes ol şu'sa'ayi görüp yoldaşlarum Hümā ile kanad açup uçup bir nice gün (16) pervāz urmağ ile ol Zerre tağınıñ kullesine irdük ve ol berḳ urup şu'le viren tāb-ender-tāba (17) şebīḥ u māhtāba nazar kıilup gördük ki bu kızıl altun ḥurdesile lājiverdī bedahşī ḥurdesile kulle-i Qāf (18) gibi yüce tağınıñ kullesinde kırk arış miḳdārı yeri lāciverd taşıla kızıl yāḳūtdan ve yeşil zebercedden (19) ve dehencden ve aḳ billūrdan ve pīrūzenden ve la'liden bu yedi kıymetī taşlardan müseddes bir binā yapılmış (20) alt[ı] yirden manzara ḳonılmış ve her manzarasının ḳapuları kızıl altundan ve cāmları elmāsdan ve dağı yâ Süleymān (21) bu kırk erşi miḳdārı yedi dürlü kıymeti taşlardan binā olan müseddes dīvārlaruñ üzerine bir 'ālī-ḳubbe **[76a]** (1) yapılmış yed-i ḳudret ile ammā ki ser-cümlesi Süleymānlar ḥāteminden bu güneş gibi şu'le viren bu ḥātemlerüñ (2) ḳaşları taşlarıymış

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Ol Huzā haqqı yaratdı on sekiz biñ 'ālemi

Sözlerümüñ kizbi yoqdur şekle kıılma vehmini

(3) Zerre tağı kubbesin ki görübeni şormışam

Hep mühirden yapılı cümle Süleymān hātemi

Neşr Hākīm kavlince Hümā (4) böyle diyicek Süleymānuñ 'alehi 's-selām gāzabı dağı ziyāde oldı şöyle ki iki dizi üzerine geldi (5) dağı kuş dilince Hümāya derhem kıldı eyitdi ki yā Hümā sen şol göñlüni Hümāya virmiş nefsanī (6) hevā ile dimāğı tölmiş kezzāb imişsin ki varduğınca nazarumda kizbüñ ziyāde oldı (7) evvel bu ki yedi mürsel peygāamber adını 'ālemler 'āleminde mihrābında yazılmış ve her birinüñ 'alemlü 'āleminde (8) mestür ser-cümlesinüñ dillü dilince evrādı anlaruñ ismidür diyü zıkr itdüñ benüm atam Dāvūd peygāambere kitāb-ı (9) Zebūr inmiş olan ve haqqında Kelām-ı Qadīmde ve Kitāb-ı Kerīmde kulnā⁶¹¹ yā Dāvūdu innā ce'alnāke halīfeten fıl-arzi fahkum beyne 'n-nāsi bi 'l-'adli⁶¹² (10) dimiş ola pes anuñ gibi mürsel peygāamberüñ adı ol (11) mihrābda yed-i kudret ile niçün mestür olmaya ve zıkr olan mürsel peygāamberler ismi gibi ol melekler dilinde (12) adı mezkūr olmaya ve bundan ziyāde bu kizbe ne diyelüm ki nihāyet bizden aqdem biş on yigirmi otuz (13) Süleymān gelmiş ola ki bencileyin nübüvvet hātemin eline almış ola biñ bir dürlü ümmete hüküm kılmış (14) ola sen hōz şöyle taqrir itdüñ ki bir binā gördüm yidi dürlü kıymeti taşlardan yapılmış kırk erşi yirden (15) yuqaru yükseligi var müseddes ve anuñ gibi 'azīm kargāhuñ kubbesi Süleymānlar hāteminden yed-i kudret ile (16) bağlanmış hiç kuşurı yok illā ki bir yirde bir hātem eksügi var dirsən pes bundan şahih kizb (17) hāzretümde kimse söylemedi söyleyenden dağı haber virüp şerh eylemedi meger ki sen Hümā degülsin (18) senden aqdem Sımurg şekline girüp racīm-i la'ın gelüp beni aldemişdur var ise sen dağı şeytān-ı (19) racımsin diyüp Süleymān 'aleyhi 's-selām yidi 'āyet-i

⁶¹¹ Biz size söyledik.

⁶¹² Kur'an-ı Kerim, Sâd sûresi, 38/26: “Ona dedik ki: ‘Ey Dâvûd! Gerçekten biz seni yeryüzüne halife yaptık. İnsanlar arasında hak ile hüküm ver. Nefis arzusuna uyma, yoksa seni Allah’ın yolundan saptırır. Allah’ın yolundan sapanlar için hesap gününü unutmaları sebebiyle şiddetli bir azap vardır.’”

Tevrāt yidi ‘āyet-i Zebūr okıyup üzerine urdı (20) racımse hacıl olsun diyü fikre vardı ammā ki Hümā gāyet incinüp eyitdi ki yā nebīyya ’llāh ben saña (21) çok ‘ālemlerden haberi virsem gerek idi ve senün hizmetün terk itmesem gerek idi ammā ki benüm bu sözüme [76b] (1) inanmadığın baña gāyet güç geldi velī benüm şahidlerüm vardır müvekkel-i bād ile müvekkel-i tahtı getir anlardan (2) teftiş it şehadet itsünler diyüp Süleymāna du‘ā kılıcağ Süleymān Hazreti ‘aleyhi’s-selām Hümānuñ (3) sözün imtiḥān itmek için müvekkel-i bād ile müvekkel-i tahtı kığırdı Hümānuñ yanına ikisin bile (4) turgurdu ve eyitdi ki yā müvekkel-i bād yā melek-i Nağmağā’ıl ve yā müvekkel-i ḥātem yā melek-i ‘Azrā’ıl (5) hiç bir tağ gördünüz mi ki lāciverd taşla altın uvağı ola dağı ol tağün yidi dürlü kıymetī taş (6) lardan kırk arış yüksekliği müseddes köşelü altı pencerele bir ‘azīm binā ola dağı ol binānuñ üstindeki (7) binası Süleymānlar ḥāteminden ola Süleymān bin Dāvūd ‘aleyhi’s-selām eyle diyicek şehadet itdiler ki ne‘am yā (8) nebīyya ’llāh bu zıkr ki tafşıl birle itdük ol senün ravza-i mübarekündür kim āḥir senün menzilün andadur (9) senden aḳdem yüz yigirmi üç biñ tokuz yüz tokşan tokşuz peygāamberler ki rub‘-ı meskūn ‘ālemine (10) gelmişlerdür her biri bir zamānda bir dürlü kavme ya‘nī ki kendü zamānı kavminün maḥlūkatına deñizde kuruda (11) mevcūd olan biñ bir ümmete her birisi tarīḳ-i Ḥaḳ budur diyüp ḥaḳḳı taleb iden yitmiş iki millete şāni‘ (12) şun‘ını izhār idüp göstermek için ḥılḳat itdüğü yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḥlūkatına ḥükm-i (13) Sübhānı emr-i Yezdān birle ḥükm idüp Süleymānlık kılup yıl tahtın felekde götürüp mağārib u meşārıḳa (14) yitürüp ‘āḳıbet ol Süleymānlaruñ her birisi Ḳāf ‘ālemlerin görmege heves idüp dördünci kat (15) Ḳāfa degin varup andan öteye icāzet olmayup dönüp Zerre tağına gelürken ol kabir müvekkeli (16) Cevhiyā’ıl Allāhuñ emri birle ol Süleymānuñ ḥātemin elinden alup Süleymānlık tamām oldı diyüp (17) ḥātemin ol ḳubbe yirine ḳodı dağı bu vech ile yüz yigirmi dört biñden bir eksük Süleymānlaruñ (18) ḥātemlerle ol ḳubbe tamām ol illā ki senün ḥātemün yiri eksük ḳaldı āḥir senün menzilün (19) dağı ol araya varacaḳdur velī İsrāfīl-i a‘zamdan şöyle işitdüm ki levḥ-i maḥfūzda yed-i ḳudret ile (20) yazılmışdur ki yüz yigirmi dört biñden bir eksük Süleymān ki cihān milkinge geldiler nübüvvet ḥātemin ki ellerine (21) aldılar āḥir menzilleri ki dördünci ḳat Ḳāfa varup andan öte geçmege izn olmayup dönüp [77a] (1) Zerre tağına gelüp müvekkel-i mezār mübarek melek-i Cevhiyā’ıl ol gelüp uğrayan Süleymānlaruñ ḥātemin (2) alup Süleymānlar ḥāteminden bir ḳubbe yapup tamām eyledi ḥātemi alınan Süleymānlar ne ḳadar ki ḥātemlerin taleb (3) itdiler emr-i Ḥaḳ olmamağın ellerine girmede zīrā kim her bir Süleymānuñ gönünden bir gurūr geçdigi (4) ecilden ol Zerre tağında ḥātemi

elinden gitdi ve illā āhir zamāna yakın Ādem-i Şafī neslinden (5) İbrāhīm Ḥalīl aşlından Dāvūd-ı nebī bilinden bir peygāmbere gelse gerek Süleymānlık kılup bir zamān rub‘-ı (6) meskūn ‘ālemine hüküm itse gerek ‘ākıbet gönünden gurūr geçmegün hātemin cin elinden (7) alup kırk gün Süleymānlık kılup ‘ākıbet ol Süleymān āhir zamān peygāmbere (8) Muḥammed Muşţafā şalla ‘illāhu ‘aleyhi vesellem nūrına and virüp Rabbi[ğfir lī] heblī mulken lā yenbeğī li-eḥadin min ba‘dī⁶¹³(9) didüğü ecilden Ḥaḳ Te‘ālā du‘āsın kabūl kılup hātemin yine virüp Süleymānlık anda tamām (10) olup ol daḥı dördüncü kat Kāfa varup cemī‘ Kāfları on sekiz yıl melekler tahtın götürüp (11) her nefesde biñ yıllık yola yitürüp on sekiz biñ ‘ālemi tamām görüp ‘ākıbet Zerre taḡına (12) irüp müvekkil-i mezār melek-i Cevhiyā ‘il hātem-i Süleymānı almak dileye Ḥaḳ Te‘ālādan nidā gele kim (13) alma Süleymān hātemin ki anuñ hātemi elinden alınmış gine virilmişdür nitekim İdrīs ihtiyār ile olup (14) cennete girmişdür daḥı bu Süleymān ki Ādem-i Şafī neslidür eşref-i maḥlūḳātdur ve benüm ḥabībüm Muḥammed Muşţafā (15) ümmetidür ki şefī‘ ‘araşātdur bu mezārı bu Süleymāna naşīb itmişem ki benüm çün rub‘-ı meskūnde (16) Mekke Medīne yöresinde Kuds-i Mübārek adlu bir ‘aẓīm mescid yapmışdur ve ‘ömrünü mālını ser-cümle (17) aña ḥarc itmişdür anuñ ‘ivaẓı ben daḥı bu maḳāmı ol Dāvūd oğlu Süleymāna naşīb itmişemdür diyüp (18) nidā kılsa gerekdür Dāvūd oğlu Süleymān maḳāmını görüp secde-i şükr idüp āhir zamān peygāmbere ol (19) iki cihān faḥrına ümmet anuñ yüzi şuyına Ḥaḳdan himmet oldığı faẓileti bilse gerekdür ve kendü (20) elile ol mezār içre kabrin ḳazsa gerekdür ve sekīne-i Mūsāyı başı ucında koyup ‘imāme-i (21) Ḥalīlī hıce yirine diküp Şiṣ‘ abāsın üzerine örtse gerekdür andan yine tahtına süvār olsa gitse [77b] (1) gerek nice ‘ālemler seyrān itse gerek ‘ākıbet gelüp Kudse yitse gerek Kuds-i Mübārek tamām olmağa (2) bir yıl ḳala ol Süleymān bin Dāvūd vefāt itse gerek bir ‘aşā üzerine ḥayanup bir yıl ḥursa gerek (3) ol ḡayb bilürin diyen şeyāḥin nesli Süleymānı diri şanup görse gerekdür Beytü’l-Muḳaddis (4) tamām oldıḳdan soñra ağaç ḳurdı ‘aşāsın yiyüp Süleymān düşüp öldüğü ma‘lūm olsa gerek (5) andan müvekkil-i ervāḥ melā’ike ile Süleymān meyyitin Mekketu’llāha iledüp dördüncü kat cennetden (6) İdrīs peygāmbere inüp namāzın enbiyālar ile kılsa gerek andan götürüp bu mezār içinde melā’ike defn (7) kılsa gerekdür

⁶¹³ Kur’an-ı Kerīm, Sād sūresi, 38/35: “Süleymān, ‘Ey Rabbim! Beni bağışla. Bana, benden sonra kimseye lâıyk olmayacak bir mülk (hükümlerlik) bahşet! Şüphesiz sen çok bahşedicisin!’ dedi.”

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Böyle diyüp ol melek virdi cevāb

Diñleyüp itdügi ta' accüb kām̄yāb

(8) Añladum ki ' āleme ' ilme 'l-yaḳ̄īn

Çok Süleymānlar gelüpdür pes hem̄in

Kim igen çokdan dönermiş māh u mihr

(9) K'arta ḳalmış çok Süleymānlardan mühr

Devrini çokdan idermiş nüh-felek

Virdini çokdan oḳurmuş her melek

(10) Evvelinden kimse yok çarḥuñ āgāh

Āḥirin daḥı bilür yok ḳıl ne-gāh

Evvelinde āḥirinde Ḥaḳ bilür

(11) Ḥayy u Bāḳī lem-yezeldür Ḥaḳ bilür

Ḳudreti Ḳāfindadur ' Anḳā meges

Ḥikmeti baḥrında dünyā keff ü ḥass

(12) Şeh Süleymān dergehinüñ mūrıdur

Ildırım Ḥān milkinüñ Tīmūrıdur

‘İzzeti aşrındadır gerdün abāb

(13) Rif‘ati bābındadır Keyvān zūbāb

Şeş-cihetden ol munezzeh bī-gümān

Līkin andan otolu kevn ü mekān

(14) Lafz-ı künden yaradandır ‘ālemi

Mā’-ı tıyndan dūridendür ādemi

ākı Mūsā kıldı ola kāmīl Kelīm

(15) Bādı‘İsā kıldı bula ayy remīm

Luf ile oldu būstān nār-ı İbrāhīm

ışm ile oldu cāy-ı Nemrūduñ caīm

(16) ‘Āşiyi ferşe sürer iblīsveş

Sāliki ilter ‘arşa ol İdrīsveş

ükme anuñdur emr anuñdur Şāh odur

(17) Vāhid u ferd u Şamed Allāh odur

Lā-şerīk u lā-vezīr u lā-müşīr

Lā-mekān u lā-yemūd u lā-naīr

(18) Mülk anuñ ki mālīk oldur Ketuzā

Cümle fānī līk ol bāī uzā

Çok şükür Firdevsi bildi birliğin

(19) Tâ' at ile ol geçürdi dirliğin

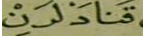
Ger severseñ Hakkı cân u dille pes

Vir şalavât Muştafâya sözi kes

(20) Kışsa-i Ejdehâ-yi Perende Koşten ve Kârûn-ı Pîl-ten Zâl-i Dâstân Râ⁶¹⁴

Loxmân-ı Hâkîm kavlince (21) Süleymân Hâzretine müvekkel-i bād ile Hümā cevāb
virmekde gelüp geçen Süleymānlardan haber vermekde ammā ki [78a] (1) bizüm
kışsamuz ez-ân cânib Zâl-i Dâstânla Kârûn-ı Pîl-tene geldi ki kuşlar arkasında baħr-ı
Mağrib ile gök (2) arasında Endelūs cezîrisinde hevā-yı fenāda ol yedi başlu evrenüñ
iki başında ikişer gözleri urup (3) çıkardılar hemān-dem evren gözi acısında çıkan
gözlerin kan ki büridi daħı ol on iki fersaħ (4) uzun miqdârı sedd-i İskenderleyin
‘azametlü kuyruğın çarħ-ı çenber gibi çevürüp kendüyi şıkup bir yire (5) getürüp biş
başını kaldurup ve ağızların açup ve iki gözleri çıkan başın aşğa şarkıdup kanların (6)
yir yüzine saçup eyle añradı kim toköz kat felekler gümleyüp gökde ervāħ hevāda cinnî
(7) yirde insān belinleyüp ökizle balık yir altında hayrata varup siñreşdi andan ol yidi
başlu (8) evren kara bulut gibi kanadların⁶¹⁵ açdı kuyruğın çevürüp kulle-i Kāf gibi
başların uzadup Zâl-i (9) Dâstân ile Kârûn-ı Pîl-teni gözetdi andan hücüm idüp uçup
bunlaruñ ardından ki yitdi ol ikişer (10) gözlü biş başlarınıñ ağızlarından ol kuşlar
arkasına binüp kaçan oklar ile gözlerin urup kanların (11) yire saçan Kârûn-ı Pîl-ten
ile Zâl-i Dâstân üzerlerine âteş-i dem ile zehirler saçdı ez-ân cânib (12) pehlevānlar
daħı hevāda kuşlara süvār olan merd u merdānlar daħı ejdehānuñ kendülere hücüm
itdüğün (13) ki gördiler ol Hayy u Hāfız Pādşāh kim Allāhdur qalmışlara meded irüren
lem-yezel Pādşāhdur aña nāliš (14) kılup yalvardılar nite Kuķnūs ile Raħne kuşu daħı
kanadlu kanadların açup pehlevānları arkasına (15) götürüp katı yaydan çıkup

⁶¹⁴ Uçan ejderhanın Kârûn-ı Pîl-ten ve Zâl-i Dâstân tarafından öldürülmesi hikâyesi.

⁶¹⁵ Metinde şeklinde yazılmıştır.

parnaķĩ⁶¹⁶ oķ gibi kaçup giderler idi dillerince anlar daķı Hālķķa ejdehādan (16) ĥalāş
olmasına niyāz iderlerdi nite

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Zāl-i Dāstān Pīl-ten kuşları daķı

(17) Hep tevekkül Hākķa kılup iy aķĩ

Evren önünce bular gerçi kaçar

Hākķa şükr idüp velĩ aķız açar

(18) Her biri dir iy Kerĩm ü kārsāz

Pādşāhsın lā-şerĩk ü bĩ-niyāz

Pāk-zātuñ kuł hüve 'llāhu eĥad⁶¹⁷

(19) Kułlara sen şehden irer hep meded

Eñsemüzden iriser āh ejdehā

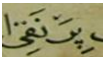
Kıl şerinden cānımızı sen rehā

(20) Levĥ-i ekber ' arş-ı a' zam hākķı çün

Hüsn-i Havvā ĥüzn-i Ādem hākķı çün

Ādeme secde kılın rūĥān için

(21) ' Ālime ĥizmet kılın Rıdvān için

⁶¹⁶ Metinde şeklinde yazılmıştır.

⁶¹⁷ Kur'an-ı Kerĩm, İhlās sūresi, 112/1: "De ki: O, Allah'tır, bir tektir."

Ol ğazā-yı Şīt için itdi şahīḥ

İdrīs için göklere irdi şarīḥ

[78b] (1) Qavm-i Nūḥı ğarḳ iden tūfān için

Ol Ḥalīl odında olan būstān için

Nāḳa-i Şālīḥ ḥaḳḳı buldı vüçüd

(2) Ḥalḳa āteş yağduran çün adı Hūd

Ḥüsn-i Yūsuf ḥaḳḳı çün Ken 'āndur

K'ay u güneş ḥüsninüñ ḥayrānıdur

(3) Zecr-i Lūṭı ḥüzn-i Ya' ḳūbuñ ḥaḳı

Derdine şabr iden Eyyübün ḥaḳı

Yūşa' ibnü Nūn için ki itdi ğazā

(4) Tıĝ şalup kāfire kıldı cezā

Tūr-ı Mūsā ḥucceti āyāt için

Ḥaḳḳına nāzil olan Tevrāt için

(5) Elde āhen mūm iden Dāvūd için

Mübtelā olup bulan maḳşūd için

Şeh Süleymān Ḥazreti mührī ḥaḳı

(6) Şükr t̄ā' atla itdügi mihrī ḥaḳı

On iki biñ enbiyā Ġsrā'īl için

Rūḥ-ı ẖudsī birle Ġsrāfīl için

(7) Ol Muḥammed ḥürmeti çün kalısar

Enbiyānuñ ol imāmı olısar

‘İşḳına olmış durur eflāk anuñ

(8) Kim dinipdür ḥaḳḳına levlāk⁶¹⁸ anuñ

Ol Muḥammed yüzi şuyı ḥürmeti

Üstimüzden sen götür bu āfeti

(9) Böyle diyüp itdi nāliş cümle hep

Diñle imdi nice idiser luṭf-ı Rab

Añla imdi dinmedük sözden işit

(10) Gör ne cevher ma' nīdür gözüñ işit

Līk virgil ḥōş şalavāt Aḥmede

Ḳışşa-i Firdevsi tā kim eyide

(11) Nesr Ḥakīm ḳavlince ḳaçan kim ol iki pehlevān Ḥaḳ Te'ālāya bu vech ile kim niyāz itdilerse ḳāḍīye'l- (12) ḥacāt du'āların müstecāb idüp nā-gehān Bād-ı Bī-Cān vāḳi' olup bu yedi ḳanadlu evreni (13) urup girüsine dönderdi velī ol 'aḳametlu yılan

⁶¹⁸ “Sen olmasaydın sen olmasaydın yeri göğü yaratmazdım.”

Bād-ı Bî-Cân⁶¹⁹ geçe varınca kanad büküp uçup (14) başların kaldurup ağızların açup
 kuyruk uzadup hücüm idüp bunları gözedüp ağızlarından (15) zehirler saçdı ez-ân
 cânib pehlevânlar bakup anı görüp hevâ-yı fenâda kuşlar arkasında kara bulutlar (16)
 yöresinde birbirine çağırşup eyitdiler bize çâresi budur ki yine ejdehânuñ gözlerin
 gözedüp ok atavuz (17) Hâk Te‘âlâ râst getürürse cemî‘ gözlerin kör idüp elinden
 hâlâş olavuz diyüp yine kemân u tîr (18) ele alup kuşlar arkasına yatup ejdehâyı
 gözedüp gez kulağa demren tırnağa idüp çeküp (19) ejdehânuñ bişinci başınuñ iki
 gözlerin gözedüp atdılar Hâk Te‘âlâ ‘inâyet idüp urup iki gözin (20) dahı kör itdiler
 ejdehâ zebûn düşüp dördünci başıla yine hamle idince anuñ dahı iki gözin (21) urup
 çıkardılar andan üçünci başıla hamle itdi anuñ dahı gözlerin tîr-i hadeng ile atdılar
 [79a] (1) urup çıkarup kör itdiler andan ejdehâ gıjgırup cân acısından birinci başıla
 hamle itdi andan (2) Zâl-i Dâstân sağ gözin gözleyüp atdı ve Kârûn-ı Pîl-ten dahı sol
 gözin gözleyüp okın pertâb (3) itdi mâ-şaşal-ı kelâm ol yidi başlu yıl evrenüñ on dört
 gözin çıkarup kör olup tîr-i peykân (4) başlarınuñ beynilerine zahmı irgürüp cân
 acısından dürilüp bükilüp ve gâh kendüden geçüp (5) ağız açup zehrin saçup âh-ı
 nefesi kara tağlar başından tuman kalkar gibi felek yüzine çıkar oldı (6) ve gözlerinüñ
 kanları yir yüzine akar oldı gâh gâh kanad kanada kaşup gâh baş uzadup kendüyi (7)
 şalı virüp hevâdan deñiz yüzine akardı ve gâh gayret kılup uçardı velâkin gıjgırup (8)
 çağırurdu ki zehreler çâk iderdi

Nazım

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

Bu ‘alâmet birle âhîr ejdehâ

(9) Tîr ecelden bulmadı anda rehâ

Çıkdı cânı düşdi deryâya teni

Ejdehâken ol dahı virdi ceni

(10) Yidi başlu evren iken gökde uçar

⁶¹⁹ Metinde şeklinde yazılmıştır.

Cān virüp cismi anuñ yire geçer

İns ü cin ü vaḥş u ṭayr u mūr u mār

(11) Bu ecelden kırtılamız kāmkar

Ḥīn-i mevtde birdür ejderle siñek

Cümle mevtüñ kırkusındandır siñek

(12) Böyle durur ‘ādeti çarḥ-ı felek

Cānın alup evreni daḡı ider helek

Zāl-i Dāstān olursañ fīl-i zūr

(13) Sīneñi sineñde başar mār u mūr

Gökde uçan kışa olursak ger süvār

Sinde etüñ yiyiserdür mūr u mār

(14) Yidi başlu evrene atsañ ḡadeng

Nef̣ ine menzil ola tābūt-ı teng

Ṭut ki Ḳārūn olasın yā Pīl-ten

(15) Nef̣ ine cānsuz kıalur āḡir beden

Ṭut Süleymān olasın devlet ziyād

Nef̣ ine taḡtuñ virür çün bādebād

(16) Ṭut Sikender olasın ṭutduñ cihān

Aşşı ne sinde yatasın çün çehān

Ṭut ki kāmīl oldıgu çün ber-kemāl

(17) Nef̣ ine kim iriser noķşān zevāl

Ḳanı Şeyhī yā Nizāmī Aḥmedī

Kim me‘ānī baḥrınıñdur sermedi

(18) Ḳanı Firdevsī ‘Atāyī Çākerī

Sinde ölümüñ oldı bunlar çakeri

Gitdi bunlar qaldı sözi yādgār

(19) Halk-ı ‘ālem itdi tāriḥ yādgār

Ādemī qalmaz velī adı qalur

Nitekim şehirler gider dādı qalur

(20) Ad gerek kim ola ol ism-i Ḥalīl

Müstemi‘ taḥsīn ide raḥmet Celīl

Dimezem Nemrūd adın kim sögeler

(21) Var Ḥalīl adın qazan kim ögeler

Çok şükür Firdevsinüñ var adıda

Nazmı virür aḡza lezzet dadıda

[79b] (1) Fātiḥayla luṭf idüp her kim aña

Raḥmet itsün tā kıyāmet Ḥaḳ aña

Vir şalavāt diñle kışsa aña ḥüb

(2) Bu ‘acā’ib dāstānı diñle ḥüb

Diñlemekde var ise sende şafā

Vir şalavāt sen be-cān-ı Muştafā

(3) Kışsa-i Edünyā Bin Dāvūd ve Ser-güzeşt-i İşān⁶²⁰

Hakīm kavlince Zāl-i Dāstān ile Qārūn-ı Pīl-ten (4) kuşlar arkasında hevā-yı fenāda ejderhā ulusun görüp her birisi şād olup Allāha ḥamd itmekde ammā ki (5) bizüm kışsamuz ez-ān cānib Edünyā bin Dāvūd Ḥazretine geldi nite ol zamān kim Zelzāl-i Ekberi Rüstem-i (6) Tehem-ten kendüye tābi‘ kılup ḳal‘ ayı feth itmelü olıcaḳ hemān-dem Edünyā bin Dāvūd begler begisi Evyāşer bin Çarūpā (7) ve ḥocası Eşyū‘ bin Bulḳıyā ve pehlevānları El-Ḥānemle ve Āḥīfetle ve ‘Āḥū‘ ile ve Şārūḥile ve El’āzar-ı Naḥkumūnle (8) ve Temliḥāla ve Raḥū bin Elyāda‘ la fi ‘l-cümle kendüye tābi‘ ‘Arab begler ile ve re’īs-i Behrām ile gemilere girüp azıḳlanup (9) şulanup ol gice nışfu ‘l-leyl içinde revān olup ki gitdiler yidi gün yıl ile yürüyüp sekizinci gün (10) nā-gehān deryā cūşa gelüp gümledi Behrām re’īs feryād idüp belinledi hay nedür diyince nā-gāh (11) bir ‘azīm balıḳ mārūḥī gemisinin altına girüp ḳaldurup deñize aḥtardı balıḳ geçüp gitdi bāḳī (12) gemiler ki cümlesi sekiz pāre gemiyidi üşe gelüp ādemisini gemiye alup ammā mārūḥiyi nice yoldaşlarıyla (13) gemiyi aḥtaran balıḳıñ aḡzına tuş gelüp deme çeküp yudup helāk itdi ḥalāş olmadı ol gemi (14) ḥalkından ki biñ miḳdārı kişi idi illā üç yüz miḳdārı kişi ḥalāş oldu hemān

Nazım

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

⁶²⁰ Edünyā bin Dāvūd ve mâcerâları.

(15) Baħr-ı ‘Ummān mevci ol dem ditredüben ğarb u şark

Mevc uruban fevcu fevcu keştî âdem itdi ğark

Yutdı balık ol gemiden nice âdem ağza alup

(16) Eyle balık kıaddi bulut gözleri oynaru berk

Fî Cezîre-i Hâlidîyân⁶²¹

Hakîm kavlince Edünyâ mârûhînuñ leşker ile (17) helâklığın görüp tâlî‘ine yirinüp çarḥ elinden ağlayup cān u ciger tağlayup âh eyledi daḥı itdi ki bu (18) çarḥ-ı felek hîç ‘ömrümde virmedi bir gün dilek gāh yir yüzindeki beglere hizmet itdürdi ve gāh gemiye (19) şalup deryāya koyup yoldaşlarımı ğarḫa virüp helāk itdürdi ve gāh dīvlere kıpdurdi ve gāh düşmenlerle (20) ceng itdürdi diyüp biraz tasalandı gözlerinden kıan yaş dökdiirdi ol gün yıl ile yürüyüp (21) gitdiler velîkin deryāda ‘azîm miḥnet çekdiler zîrâ ki gitdükleri baħr-ı Mağrib idi andan Edünyâ [80a] (1) Behrām re’îse su’âl itdi ki bu balık ki bir gemimüzi ğark itdi bu ne balıkdur eyit didi Behrām re’îs (2) cevāb virdi kim aña ‘Arabca ḥût-ı seyḫî ve Fârsice tîğ-ı mâhî ve Türkice kıılıç balığı dirler ‘azîm ulu (3) uzun heybetlü balıkdur ve şırtında oñırğası kıılıç gibi keskindür her ne cānavara uğrasa ki (4) kendüden büyük ola anuñ kıarnı altından girüp geçer şırtı kemüg ile kıılıç gibi urup zaḥm yirin açar (5) ol balıkdur ki girüp gemi altına kıaldurup ğarḫa virdi bu deryāda altı yüz bir dürlü ümmet ki vardur (6) birisi budur ki kıılıç balığıdur balık içinde bundan yavuzrağı yokdur kıararı çokdur diyüp cevāb (7) virince nā-gehān bir ada göründi gelüp kenāra kııkdılar gördiler kim iki kıçirek adalar hîç içinde (8) âferîde bir cānlu yok velî bu iki adanuñ içinde iki mîl yapmışlar her birisinüñ uzunı ‘Arab (9) arışınca yüz arış ve her birinde bakırdan bir şüret var düzülmüş mîl üzerinde kıururlar ve ellerile (10) işāret iderler baħr-ı ‘Ummānı gösterürler ve her birinüñ sağ elinde birer ḫaṭ var Süryān dilince (11) yazılmış Temliḫā bin Bulkıyā okıyup beyān itdi eyitdi ki yā Edünyā bin Dāvūd

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

⁶²¹ Hâlidîyân yarımadası hakkında.

(12) Şöyle dimiş işbu haṭṭı pes yazan

Bu iki mermer ʿamūdı hem düzen

Pādšāhdum ʿāleme ʔafdan ʔafa

(13) Şark u ġarba ḥūkm iderdüm bā-şafā

Heft kişver ṭutmış idüm ben emīr

Adımızdur Zūʾl-Minān-ı Şeh Ḥamīr

(14) Çün Sikender ʿālemi ṭutdum tamām

Berr ü baḥra ḥūkmümi itdüm tamām

Biñden artuḫ düzdürüp āḥir gemi

(15) Yüz biñ erle baḥra girdüm ādemī

Bu araya irdüm āḥir şehriyār

Çok gemiler ġarḫa vardı oldu tār

(16) Bundan öte daḥı gitme key saḫın

Kim düşersin baḥr-ı girdāba hemīn

Çāre yoḫdur def ine anuñ hemān

(17) Anda varan viriserdür ṭatlu cān

Ben inanmadum bu girdāba ezel

Görmege itdüm ṭaleb anı ʿacel

(18) Yüzden artuḡ gönderüp aña gemi

Düşdi girdāba oldı ġarḡ u ādemi

Ba‘ zı tācir cevhere kılrur heves

(19) Düşiben girdāba virür cān nefes

Ṭut naşīḥat sözlerümi gitme sen

Bundan öte ‘azmi ‘ummān itme sen

(20) Böyle diyüp āḫir itmiş ol peyām

Vir şalavāt Muştafāya sen selam

Der-Beyān-ı Edünyā Bin Dāvūd Giriftār Şoden Be-Girdāb⁶²²

(21) Ḥakīm ḡavlince Temliḡā bin Bulḡıyā bu tāriḡi kim oḡudı bildiler kim Zü‘l-Minān-ı [80b] (1) Ḥamīrī ki İskender-i Şuġrādur kim aña İskender-i Rūmī dahı dirler zīrā kim İskender cihāna üç gelmişdür (2) birisi İskender-i Kübrādür ki bulut taḡtın götürdi dört yüz yıl ‘ömr sürdi ve ikinci İskender bin Feyleḡūs-ı (3) Yūnānīdür kim şarḡ u ġarḡı gezüp seyrān itdi ve üçünci İskender-i Rūmīdur ki Zü‘l-Mennān-ı Ḥamīrī (4) dirler nitekim bunlaruñ tafşīlleri bundan aḡdem geḡdi çünkim Edünyā bin Dāvūd bu tāriḡi kim bildi (5) andan Behrām re‘īse su‘āl idüp didi kim yā mellāḡ-ı Behrām bu girdābuñ aşlı nedür ve ol altun (6) ma‘deni ḡandadur cevāb virdi ki yā ḡalīfetü‘z-zamān egerḡi her deryāda bir girdāb vardur zīrā kim (7) maşrıḡ yüksek maġrib alḡaḡdur pes yedi iḡlīmde yedi deryā ki vardur ser-cümlesi yir yüzindedur baḡr-ı (8) evvel deryā-yı Hinddur anda bir girdāb vardur ki deryā yir altından ṭalup iki baḡş olur bir baḡşı kūh-ı (9) Elbürz altından gelüp ṭalup baḡr-ı Siyāha çıkar ki aña baḡr-ı Nebṭaş dirler vaḡtī ki evvel Balḡıḡ deñizine aḡup (10) Rūs-ı Aḡzerden varup deryā-yı Zulümāta ḡarışurdi çünkim İskender-i Kübrā Ḳoşantīn Boġazından raḡne kesüp (11) vilāyet-i Maġribe ki şaldı maġrib cānibi alḡaḡ oldıġı ecilden ġarḡa virdi ve ikinci deryā

⁶²² Edünyā bin Dāvūd’un girdaba kapılması hakkında.

ki (12) baħr-ı Çîn ü Mâçîndür ve üçünci deryâ baħr-ı Kûlzümdür ve dördünci deryâ Herkentdür ser-cümlesinüñ baħrında (13) girdâb vardır velâkin tâcir gemisi ki anda düşse girdâb yarağın görmüş olsa ħalâş olur (14) eger ki yaraqsuz olsa cümlesi ġarķa varup helâk olur ve ammâ ki bu girdâb-ı Mağribden ħalâş olmağā (15) çāre yokdur diyicek yine Edünyâ bin Dāvūd su'âl itdi kim yâ Behrām re'îs bu girdâb-ı baħrdan gemi ħalâş (16) olmamağā sebeb nedür ġayrı baħrdan necât bulduğuna cihet nedür diyicek cevâb virüp eyitdi ki (17) yâ ħalîfe-i ez-zamân bu қalan girdâblar azdur baħr-ı Mağrib girdâbına göre birer ırmaқ çevlüğine beñzer zîrâ kim (18) cemî' deryâ yir yüzinde vardır altmış bir deñizdür ki yidisi rub' -[1] meskûn 'âleminde dur bâķısı Kâf 'âlemlerinde dur (19) inşâ 'a'llâh maħalinde zikr idevüz ser-cümlesi bu deryâlar ki yir yüzinde gelüp bu baħr-ı Mağribe қoyulur (20) bu baħr-ı Mağribde bir girdâb vardır ki tâ yidi қat yirden geçüp yidi қat yiri ve öküzi (21) ve balığı götüren deryâ-yı Muħîte dökülür eyle muħît ki anı bād-ı şarşar götürür ve bād-ı şarşaruñ [81a] (1) merkezi felegüñ gerdişidür aşāğā ħalâ ve malâdur Allâhdan ġayrı kimse bilmez ki ne var dur illâ ki Ĥuzâ-yı Rabbü'l-'âlemîn (2) bilir ki 'allâme'l-guyûbdur

Nazm

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün

Baħr-ı girdâb aşlı bu ki söyleyüp itdüm beyân

(3) Özgesin Allâh bilür ki yokdur ana ħiç gümân

Böyle diyüp anda Behrām oldı sâkin ol re'îs

Diñle imdi kıışsa nedür vir şalavât râygân

(4) Nesr Ĥakîm қavlince Behrām re'îs böyle diyicek Edünyâ bin Dāvūd yine su'âl itdi kim yâ re'îs-i bâķî girdâbdan (5) niçün ħalâş olunur baħr-ı Mağribden niçün ħalâş olunmaz re'îs cevâb virdi kim ol ki ġayrı girdâblardur (6) re'îsleri yaraқ görürler yâ budur kim gemilerine şu şığırларın қoyarlar ziyâde şu şığırларıla gemi urğanların bile (7) vaķtı ki girdâba düşse bu şu şığırларınıñ şāħlarına urğān uçların bağlayup deryâya şalarlar şu şığırınıñ (8) aşlı baħrî oldığı ecilden uz yüzdegi sebebdan gemiyi girdâb-ı şağîrdan ħalâş ider ve bir daħı (9) şu şığırı ki ħâzır bulunmasa gemide bulunan ħayvânâtdan veyâ ħayvân-ı nâţıқdan biline ol gemi urğanın (10) bağlayup deñize

atarlar balık yudar dağı gemiyi bir yire çıkarup ḥalāṣ ider ammā ki baḥr-ı Mağribde
hīç cānavar (11) gemiyi çıkarup ḥalāṣ idemez zīrā ki girdāb-ı Mağribūñ ‘aḫameti
ziyādedür ki ol deryā-yı Mağrib (12) budur ki bundan öte geçmek yokdur egerçi ki
nef’ī çokdur zīrā ki bu adadan öte bir ada vardur (13) cezīre-i Cevheriyye dirler ol
cezīrede la’l ü cevāhir igen ziyādedur diyüp ḥaber viricek Edünyā (14) eyitdi çün bu
araya geldük bārī ol cevher adasına geçelüm māl cem’ idüp Hindūstān ḥaddine (15)
varalum beglikden salṭanatdan vaz geldük ḡanīmet ile bārī ‘ömr sürelüm

Nazm

Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilün

(16) Nice biñ biñ çekelüm cevri felek

Cevher ile bulalum neyse dilek

Mün’im olup zevk idelüm yār ile

(17) Nice bir açlıkla yürek yarıla

Müflis ādem gönül dā’im tār olur

Zersüzün cāndan dağı bī-zār olur

(18) Zīrā mālā sürilür zevk ü şafā

Mālsuzın ādem çeker cevri ü cefā

Ḥayf aña kim mālı yok bī-zer olur

(19) Dostı yüzün görmeden bī-zer olur

Her kime olmaz naşīb ü pāymāl

Olsa Ḥüsrev dağı olur pāymāl

(20) Vaşl olunmaz aqça söz şîrîn-ḡūb

Gözüñe başmaz ḡoruk urmazu ḡūb

‘Ālemūñ pes dirligi zerle durur

(21) Dünyeden maḡşūd olan zerle durur

Cevheriyye adasına varalum

La‘l ü cevher cem‘ idüben direlüm

[81b] (1) Böyle diyüp Şāh Edünyā ol zamān

Sākin oldı vir şalavāt şādmān

Neşr Hākīm ḡavlince Edünyā (2) Cevheriyye cezīresine gitmek ṭaleb idicek cemī‘ begler yigler revā gördiler kim varup la‘l ü cevher (3) cemī‘ idüp andan Hindüstāna geḡüp bir yirde penhān olup otıralar memleketden memlekete gitmekden (4) gōñül gözin götüreler cümlesi ittifāḡ idicek Behrām rızā virmedi eyitdi yā melik-i Edünyā egerḡi ki (5) māla meyl itdūñ ve illā ḡavf iderem ki girdāba düşevüz zīrā ne ḡadar ki girdāb-ı baḡra düşer (6) gemi var ise ekşeri bu cevhere tama‘ ḡılıp cezīreden degşürürken yil olup gemilerin girdāba iltüp (7) helāk itdürür gel bu niyyeti terk it diyü nitekim naşīḡat virdi ḡāre olmadı cemī‘ begleri (8) müttefīḡ olup Cevheriyye cezīresine gitmek istediler Behrām re‘īs daḡı nā-ḡār olup bildi kim bunda (9) bir sır vardur salṭanat-ı Süleymāniye ṭama‘ eyledüḡi ecilden bunca belā vü miḡnet çekdi şimdi (10) la‘l ü cevāhire ṭama‘ itmek ile baḡr-ı girdāba düşüp zaḡmet meşāḡḡat çekse ‘aceb degöldür (11) diyüp emr itdi gemilere bir yıllık miḡdārı şu ḡoydılar andan ol cezīreden ḡalküp yilken (12) açup cezīre-i Cevheriyye ṭoḡru gitdiler dört gün yürüyüp beşinci gün baḡr-ı Zulumāta girdiler (13) baḡr-ı Zulumāt demekden ya‘nī murād bu kim deryā yüzün ḡara pus gördiler şanasın ki baḡr-ı Zulumātdur deñiz (14) yüzün ḡaplamış ve bir ‘aceb daḡı bu ki varduḡınca gemi ḡara bulanuḡ şuya geldi yüce taḡlar gibi (15) mevcleri var ve yilleri ḡatı eser ol taḡlar gibi mevcler gelüp gemilerinüñ altına girüp gemiyi (16) yuḡaru ḡaldurdı şu yirden yuḡaru ḡāḡ gemi aşaḡasına ḡalur iki yanı yüksek deryā olur ve ḡāḡ yine (17) mevc gelüp gemiyi yuḡaru kaldurur şanasın ki

birinci kat felege çıkarur vaqtı ki mevc gemi altından (18) gider gemi bir dereye iner
şu tağ gibi üzerine gelür andan yine altına girür eger mevc gemiye tokinsa hergiz (19)
gemi yürümeyüp helāk olaydı ammā ki Hāḡḡuñ bir ʿināyeti oldı ki ol gün gün ḡubbe-
i felege dikilmedin (20) Cevheriyye adası göründi nite bir yüce şaru topraklu ḡayalu
tağ göründi sürüp kenārına geldiler (21) nazar ḡılup gördiler ki hıḡ laʿl ü cevāhir
görünmez Edünyā suʿāl itdi ki bu cezārenüñ adı nedür [82a] (1) cevāb virdi ki
Cevheriyye dirler yine suʿāl itdi ki yā cevher görünmez ḡandadur reʿīs cevāb virüp (2)
didi kim bu cezārenüñ cānib-i cenūbinde ve cānib-i maḡribinde girdābdan yaña bu
taḡuñ eteklerinde (3) deñiz içinde balḡıḡ aralarında bulunur velī ihtiyāḡ gerekdür kim
kenārdan ḡıḡamayavuz tā ki (4) baḡr-ı girdāb gemimüzi helāk itmeye egerḡi kim devlet
ḡazā ḡatındadur nite

Nazm

Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün

(5) Böyle didi ol Hāḡīm-i nīk-nām

Kim ḡazā devlet ḡatındadur tamām

Cevher āsān ele girse bī-gümān

(6) Dürr-i cevher ḡaḡınaydı ḡāḡ u ʿām

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāstān-ı Māzī⁶²³

Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün

Diñle imdi bir ʿacāʿib dāstān

(7) Kendü nefsüñden ḡılayın ḡōḡ beyān

Baḡr-ı Maḡribdür vücūduñ fiʿl-meşel

Rūḡ Edünyā mişlidür añla hemān

⁶²³ Geçmiş anlatan hikâyelerin temsillerle beyanı.

(8) Ol güherler meskeni dünyā durur

K'aña t̄alib ne ki var p̄ir ü cüvān

Ol gemi nefsüñ durur yilken hevā

(9) Nefs-i levvāme durur mellāḥ-ı bān

Nār-ı dūzaḥ baḥr-ı girdāb oldı bil

Ḳıl ḥazer kim olmaya rūḥa mekān

(10) Mā'il olma bu cihānuñ mālına

Cevherine itme ṭama' iy kāmṛān

Bu hevā-yı nefse uyup yılma sen

(11) Mā-sivādan ḳaṭı' ide gör dil u cān

Yoksa düşer nār-ı girdāba canuñ

Aşşı kılmaz soñ peşimān āḥ fiḡān

(12) Bundan efḍal var durur bir ḥōş meşel

Şerḥ ideyin añlar iseñ şeh cihān

Bu cesed mişli durur añla ol gemi

(13) Maḡribüñ baḥrı durur devr-i zamān

Şāḥ Edünyā ḳavmıla ā' mālūñ durur

Ol güherler zinet-i dünyā inan

(14) Zīnetine süflinüñ virme gönül

Kim degül bâķī amusı küllü fān

Mevt olur sāhil daı eyle fehmi

(15) Āhīret şehriñ durur oldu mekân

Lā-cerīm ‘azmuñ añadur ‘ākıbet

Kim irersin geçmedin ‘ömr-i zamān

(16) O şehirde pādşāh Yezdān durur

Gerçi oldur lā-yezāl ü lā-mekān

Ger sevāb yā ‘ikābı ol virür

(17) Hükmi cārī emri anuñdur pes revān

‘Āşīye dūza virür zenci eyleyüp

Mü’mine başı ılır cennet cinān

(18) Mü’min olup eyle tā‘at Hālıa

Tā ki saña ramet ide müste‘ān

Nuşhını Firdevsinüñ eyle abül

(19) Vir şalavāt Muştafāya şādmān

Der-Beyān-ı Meclis-i Āhır⁶²⁴

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Şükr ü minnet ol Huzā-yı Ekbere

(20) Ki üç yüz altı meclis irdi āhere

Ger 'ināyet ider ise lem-yezel

Sözle zīnet virem işbu deftere

(21) Söylevüz bākısında meclisün

Eyle söz ki beñzedevüz cevhere

Lü 'lū 'en menşūran⁶²⁵ ola neşri tamām

[82b] (1) Nazmını teşbīh iderler gevhere

Līk bu dem āhır oldı dāstān

Vaqt-i şām irdi yakın uş zāhire

(2) Müstemi' den umaruz hayr du' ā

Raḥmet itsün Haḳ Çalab ol şākire

İy cihānı kün dimekden var iden

(3) Şemse nūr-ı şul' e viren ḥāvere

Ol Muḥammed nūr-ı Haḳḳı raḥmet it

⁶²⁴ Son meclis beyanı hakkında.

⁶²⁵ Kur'an-ı Kerīm, İnsān sūresi, 76/19: "Çevrelerinde, gördüğünde saçılmış inciler sanacağın, hep aynı gençlik ve güzellikte kalacak hizmetçiler dolaşır."

Virüben Firdevsi irgür kevşere

(4) Cenneti raḥmet dilerseñ cāvidān

Vir salāvat cān ile peygāmbere

Süleymān-nāmenüñ Üç Yüz Yedinci Meclisinüñ Zıkrindedür⁶²⁶

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

(5) Dil lebüñ eminden özge derde dermān istemez

Cān gamuñdan ğayrı dilde mihr-mihmān istemez

(6) İy ḥasen-ḥulk Aḥmed ü Yūsuf-naẓar 'İsā-nefes

Teşne-dil la' lüñden özge āb-ı ḥayvān istemez

Ka' be-i kūyuñ nigārā dil ziyāret ideli

(7) Dergehüñ terk idüben milk-i Süleymān istemez

Gül yüzinden bir varaḫdur bāğ-ı İrem anuñ içün

Bübbül-i cān ayru gül gülistān istemez

(8) Dergehüñden sürmek isterse raḫībüñ āh meni

K'inse ḫudsi maḥrem olsa dīv ü şeyṭān istemez

Encüm-i eflāk olursa ser-te-ser şems-i duḫā

(9) Sensüz iy şems-i cihān dil mihr-i tābān istemez

⁶²⁶ Süleymān-nāme'nin üç yüz yedinci bölümünde anlatılanlar.

Tûbî-kaddûñ var iken serv-i revânı n'eylerem
Dergehüñ cennet yiter Firdevs-i Rıdvân istemez

(10) Pādşeh Sultân Maḥmūd ağadur Āyās ḥaş
Bendedür Firdevsi çäker gerçi ihvân istemez

Şeh Süleymân dergehinde ben süḥandân⁶²⁷ neyleyem⁶²⁸
(11) Medḥ-i şehden ğayrı gönñlüm nazm-ı dīvân istemez

Vir salavât şol ḥasûduñ rağmına her dem-be-dem
Kim ḥasedden düşmen olup ehl-i 'irfân istemez

(12) Diñle imdi bu Süleymân-nâmeden emlaḥ kelâm
Kim bu oğinsa kimse ğayrı daḥı dīvân istemez

Der-Beyân-ı Mükâleme-Kerden-i Ḥazret-i Süleymân Be-Murg-ı Hümâ⁶²⁹

(13) Loḳmân-ı ibnü 'Ād ol Ḥakīm ü üstâd ḳavlince ve Eflâtûn-ı Yûnânî ve ol (14) yitmiş iki dilûñ tercümânı naḳlince nâḳilân-ı kühen ve 'âḳilân-ı seḥun ol vech ile şaḥîḥ rivâyet ḳılup (15) eydürler ki Edünyâ bin Dāvūd baḥr-ı Mağribde ammâ ki bizüm ḳışşamuz ez-ân cânib Süleymân Ḥazretine geldi nite (16) ol zamân ki Hümânuñ sözine Süleymân 'aleyhi's-selâm i' tiḳâd itmeyüp müvekkel-i bād ile müvekkel-i taḥt (17) muḳaddem gelen Süleymânlar ḥâtemlerinden yed-i ḳudret ile yapılan ḳubbesin ki Dāvūd oğlu Süleymânun mezârı (18) olacaḳdur diyüp bunlar şehâdet idüp Hümâyı taşdıḳ idicek Süleymân nebî ğâyet şâd u ḥandân (19) oldu ve ol mertebeye lâyıḳ olduğına şâd u ḥandân oldu secde-i şükür ḳıldı ve dünyâ muḥabbetin (20) gönñlinden ḳıḳardı zîrâ taḥḳîḳ bildi kim bu cihân serâyına nice biñ biñ Süleymânlar gelmiş şöyle

⁶²⁷ Metinde şeklinde yazılmıştır.

⁶²⁸ Metinde şeklinde yazılmıştır.

⁶²⁹ Hazret-i Süleymân'ın Hümâ kuşu ile konuşması hakkında.

ki (21) anlaruñ hâtemlerinden bir ‘âlî-kubbe yapılmış ve âhir ol Süleymânlaruñ her birisi uşağı ve irisi devletlerine [83a] (1) ğarre oldıkları ecilden ellerinden hâtemleri gitmiş gün gibi ‘âlemi kâfadan kafa ve ğarbdan şarka seyrân (2) iderken ‘âkıbet anlar dağı hâke yeksân oldılar zirâ ki bâkî Allâhdur ki Hayy-i ebeddür Kûl hüve ‘llâhu ehad Allâhü ‘ş-şamedü (3) lem-yelid ve lem-yüled ve lem-yekun lehu küfüven ehad⁶³⁰dur Allâhdan ğayrısı dükeli fândur kullü men ‘aleyhâ fânin ve yebkâ vechu rabbike zû ‘l-celâli ve ‘l-ikrâmdur⁶³¹

(4) Nazm

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

Çok Süleymân geldi ğâyet işbu fânî ‘âleme

(5) Oldı hâkim dîv ü cinn ü vahş u tayr u âdeme

Şoñra tahtın yile virdi tâcını aldı ecel

Hâke yeksân oldı desti irmiş iken hâteme

(6) Neşr Hâkîm kavlince Süleymân Hâzreti ‘aleyhi’s-selâm andan şoñra hâtemi elinden alına diyü ve bir günâha (7) mürtekb olup dergâhdan sürilem diyü Allâh hışmından şöyle korkardı kim berg-i hazân gibi ditrerdi (8) biñ bir ümmet arasında ‘adl u dâd itmege meşğül idi gündüzün şâ’im giceler şubhı dek ‘ibâdete kâ’im orucunu arpa (9) kûşıla açardı nâr ağacın yakup kül idüp külini etmege katık iderdi gice vü gündüzde iki zenbîl (10) urardı şatup iki baħş kılurdı nişfini dervişlere taşadduk kılurdı ve nişfini arpa kûşın (11) alup ğidâ idinürdi anı dağı â‘mâlar ile yir idi

Nazım

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

Pes Süleymân dirliği bu ki eyledüm saña beyân

⁶³⁰ Kur’an-ı Kerîm, İhlâs sûresi, 112/1-2-3-4: “De ki: ‘O, Allah’tır, bir tek tir.’ Allah Samed’dir. (Her şey O’na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir.). O’ndan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir.). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir.). Hiçbir şey O’na denk ve benzer değildir.”

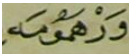
⁶³¹ Kur’an-ı Kerîm, Rahmân sûresi, 55/26-27: “Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacaktır.”

(12) Bundan evvel şerh olupdur hâl-i şâh-ı kâmrân

Diñle imdi şeh Süleymândan yine bir hōş haber

Lîk virgil Muştafâya şad selâm u câvidân

(13) Neşr Hakîm kavlince kaçan ki Süleymân Hâzreti ‘aleyhi’s-selâm huzûrında Hümānuñ sözün melâ’ike-i (14) muḳarrebîn taşdîḳ idicek bildi ki Hümānuñ sözleri râstdur andan dönüp Hümāya eyitdi yâ Hümā (15) baña bir nesne muştiledüñ ki hiç bir Süleymāna naşîb olmamış ve baña şol ‘âlemleri taḳrîr itdüñ ki (16) hiç insân gözi görmüş degül ve ḳulağı işitmiş degül Hâḳ Te‘âlâ seni ‘azîz tutsun beni ‘izzetledügüñ içün (17) ammâ senden tevaḳḳu‘ iderem ki benüm derhemüme⁶³² incinmeyesin ol günâhum baña bağışlayasın Hümā cevâb virüp didi kim (18) yâ nebiyya’llâh benden yanı helâl olsun eger ki ben yalan söylesem küre-i nesîmdeki murğāna mâlik olmazdum (19) zîrâ ki kürre-i nesîmde olan ḳuşlar zîkr-i Hâḳdan ḡayrı nesne söylemezler birbirine ḡulm ta‘addî eylemezler ḳanḳısı ki (20) tesbîhin unutsa anuñ fermânı ḳalmaz ‘ulvîden süflîye inerken müddet-i rûzgâr ile helâk olur (21) veyâ yırtıcı ḳuş tuş gelüp pâreleyüp ḡidâ ḳılır ve bir daḡı yâ nebiyya’llâh ‘âlî-hâzretüñden temennâm budur kim [83b] (1) ben ḳuluña icâzet viresin gine ol mekânuma varam Süleymân eyitdi yâ Hümā ben seni şimden girü (2) nazarumdan ayırmazum ve gitmeñe icâzet virmezem daḡı senden murâdum budur kim ol gördügüñ (3) ‘âlemleri baña sercümle şerh idesin diñleyem şâni‘ üñ şun‘ ın añlayam Hümā cevâb virdi ki yâ Süleymân (4) vaḳt ola ki bir söz söyleyem sen aña inanmayasın şâhid daḡı bulmayam ol söz şaḡîḡ idügin işbât (5) ḳılmayam ba‘dezân gördügüm ‘âlemleri Sîmurḡ-ı Ḳâfdan su’âl itki anuñ ile bile seyr itmişizdür çünki ol (6) ‘âlem-i kebûddan ki pervâza ḳalkḳduk Sîmurḡa tuş geldük anlar daḡı Sîmurḡ ‘âleminden pervâz urup (7) ḳalkup bu ‘âlemden ḡayrı ‘âlem var mıdur diyüp nice ‘âlemler seyr idüp ‘âḳıbet Sîmurḡa tuş gelüp (8) bulışup uruşduk andan soñra Ḳâf ‘âlemlerinde nice biñ ‘âlemler gördük ‘âḳıbet Ḳuḳnûs ‘âlemlerine (9) irdük bir nice Ḳuḳnûs ḳuşları bizümle hem-râh olup kendü ‘âlemleri sevdâsından geḳüp ḳanadlu (10) ḳanadın açışup bizümle uçışup gelüp bu rub‘-ı meskûn ‘âlemlerine irişduk velâkin Sîmurḡ küh-ı Elbürz (11) ḳullesinde ḳaldı zîrâ ki yalıñuz idi işi yoḡudı ḳulle-i Elbürzde yavruladı ammâ ki yavrusınuñ (12) ḳanadları

⁶³² Metinde şeklinde yazılmıştır.

yitüp bitmedi zīrā ki bu rub‘-ı meskūn hevāsına mizācı muğāyir geldi varup Sīmurğ daḡı (13) kendü ‘ālemin bulımadı yavrusın daḡı terk kılımadı ol sebebden kūh-ı Elbürz kullesinde vaṭan (14) tıtdı ammā ki Qıqnūs bir nice biñ qıqnūs ile gelüp Hind diyārına düşdiler ve ol ki (15) Qıqnūsıların re’isidür āb-ı ḡayrısı Hindūstān (16) diyārında vaṭan tıtdı her birisi biñer yıl ‘ömr sürdi ‘ömr-i āḡirinde bir yıl ögirdi ḡin-i mevtiden (17) gönline ölüm ḡavfı düşüp çör çöp degşürüp ḡammām ḡubbesi gibi veyāḡūz bir ṭaḡ mişāli (18) bir yüce ḡaya kullesinde bir ‘aḡim yuva yaparlar daḡı bir yumurda yumurdlarlar çün yumurda zūrıla ki (19) mevzi‘ inden ṭaşra çıkar olacagın bilüp diḡkat ile bir āḡ ider āḡ ile yüreginden bir āteş ḡopar ‘alevi (20) aḡzından ṭaşra çıkar yuvasını ve kendüyi bile yaḡar tā ḡattā ol yumurda od ıssısından şaḡḡ olur (21) içinden bir yavru çıkar Ḥaḡ Te‘ālā yaḡmur viri bir ol odı söyündürür ol yavruyu gören hevādaḡı [84a] (1) ḡuşlar ḡayātde olan cins-i Qıqnūsıların aña et cinsinden leş ü baş ḡurd u ḡuş şikār idüp (2) getürüp önüne dökerler yir ol Qıqnūs yidi yıla dek perr ü bāl bitürüp bir ḡara ṭaḡ gibi (3) ḡuş olup ḡara bulut gibi ḡanad açup uçup şikār için berr ü baḡrı geḡer

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(4) Dürimesi bu durur Qıqnūsıñ aña şehriyār

Özgesin Allāḡ bilür yokdur aña şekk āşḡār

Böyle diyüp şeh Süleymān Ḥazretine ol Hümā

(5) Sāḡin oldı vir şalavāt Muşṭafāya bi-şümār

Neşr Ḥaḡim ḡavlince Hümā Qıqnūsıñ ve Sīmurḡıñ ḡaḡḡında böyle diyicek (6) yine Süleymān Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām su’āl itdi kim yā Hümā ḡub dirsın Sīmurḡdan ve Qıqnūsdan (7) ḡaḡiyyelerini şorup bilüp işitmişüzdür didiḡüñ gibidür ammā ki bu senünle gelen Hümāların ḡālleri (8) neye vardı ve daḡı senün küre-i nesim atyārına re’is oldıḡuña sebep ne düşdi cevāb virüp (9) eyitdi ki yā nebiyya’llāḡ benümle rub‘-ı meskūn ‘ālemine gelen Hümā ḡuşları biş biñ dört yüz miḡdārı Hümā idi (10) benden ḡayrı cemī‘si rub‘-ı meskūn ‘ālemin beḡenmediler yine kendü ‘ālemlerin dilediler ammā ki ser-(11) cümlesi irkek dişilü idi pes bunlar süflīyi ḡabül ḡılmayup çiftlü çiftile

kanad açışup uçışup felek (12) yüzini geçirüp ‘ālemlü ‘ālememüz bulayduķ ola mı diyüp cehd idüp uçmağı küre-i nesīm geçmegi ‘ādet (13) idindiler ‘ākıbet yol bulmayıcaķ bu küre-i nesīm murğānlarını gördük ki envā‘ i cins ile şaf şaf (14) küre-i nesīmde tırurlar Allāhı dillü dilince zıkr iderler vaķtī ki birisi tesbīhin yañılsa kanadcuķlarınıñ (15) ferri qalmaz küre-i nesīmden aşāğa düşer vaķtī ki küre-i nesīmden çıkar hevā-yı laṭīfden taşra düşicek (16) deñizden çıķmış balıķ gibi helāk olur zīrā kim dirliği şuyıladur nite kim yir cānavarlarınıñ (17) ḥayvānuñ ve insānuñ hevā-yı mekşūfiledür vaķtī ki deryāya atsalar helāk olur ve illā ki (18) isti‘ māl itmiş ve yüzine balıķ kuruşāğın niķābın itmiş baķrī gerekdur ki yidi sā‘ at deñiz dibinde (19) eglene olmaya yoksa helāk olur ve bir daķı çünki küre-i nesīm murğānların ki gördük anlarıñ daķı (20) bizüm cinsimüze şebīhi var yir yüzine inmezler ayakları yok kuş gibi konmazlar illā ki dişisi irkeginüñ (21) arķasında yumurdlar daķı yavru çıkarur vaķt olur ki ğalīz şehāb üstinde yumurdlarlar [84b] (1) ve yavru çıkarur pes bizüm Hümā cinsi daķı anlarıñ gibi dişisi irkegi üzerinde yumurdlar oldılar tevālüdleri (2) ve tenāsülleri karışdı daķı bunlar olmayınca hīç bir Hümānuñ gölgesi yir yüzine inmedi ammā şol kadar (3) var ki rub‘-[1] meşkünda ba‘zı yirler ki var Hümā ‘ālemine şebīhdur Süleymān Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām didi ki ol ne yirdür cevāb (4) virüp Hümā didi ki ol memleketüñ adına Şā‘ ün dirler ve bir daķı yā Süleymānu’z-zamān Mağrib cezīrelerinin alçaķ yirleri (5) ve ba‘zı maķāmları bağlu bağçelü bizüm memleketümüne beñzer pes hevā-yı fenāda yir alçağın gözedüp faşl-ı bahārda (6) ve eyyām-ı nev-rüzde gāh gāh ol yirleri seyrān iderler ve daķı yine maķāmlu maķāmına gelürler (7) ve ol yirüñ ḥalkı Hümāyı göricek baş açup Allāhdan isterler ki gölgesi üzerlerine düşe Ḥaķ Te‘ālā devlet (8) vire ammā Hümā kuşları daķı ol remzi bilürler bulutlu gün olmayınca ol diyāra inmezler pervāz urmazlar (9) ve eger uçarken gün toğsa kendüler kendüyi saķınurlar nā-gāh bir mażlūm üzerine gölgemüz düşse diyü

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(10) Yā Süleymān iy emīr-i ins ü cinn ü şeh-i cihān

Ol Hümālar ḥālī bu ki eyledüm bir bir beyān

Devlet anuñ üstine düşer Hümānuñ gölgesi

(11) Şek degül ki milke sultân kıla anı müste‘ân

Nesr Hâkîm kavlince Hümâ kuşu Hümâlar aḥvâlinden tevâlüd ü tenâsülinden (12) ma‘îşetinden bu vech ile ḥaber viricek Süleymân peygâmbere ‘aleyhi’s-selâm taḥsîn kılup yine (13) su’âl itdi kim iy re’îs-i Hümâ ve iy murğ-ı reh-nümâ Hümâların ḥâlini beyân itdün ammâ anı daḥı (14) taḥrîr kııl ki seni küre-i murğân kendülere re’îs idindüğine ḥikmet nedür diyicek cevâb (15) virdi ki yâ nebîyya ‘illâh bu nesneyi benden su’âl itme ol vaḳt ki devlet ile küre-i nesîme çıkasın (16) ve cemî‘ küre-i nesîm murğânın da‘vet kılasın ol vaḳtin anlardan teftîş idesin ki ben za‘îf (17) Hümâyı neden re’îs idindiler ḥuşûşâ kim cinsleri daḥı degülem zîrâ ki şimdi taḥrîr idersem (18) vaḳt ola ki inanmayasın ve hem melik ḥâlin ri‘âyâdan şormaḳ gerek ki ef‘âlinden aḥvâlinden (19) ‘adlinden bedelinden umûr aḥvâlinden ḥaber vireler diyüp Hümâ sözi ḳatı‘ idüp eyitdi ki

Nazm

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(20) Nice söz var söylemekden dimemek yigdür anı

K’imtiḥânsuz kimse inanmaz ger faḳîr u yâ ḡanî

Naḳliye ḥucceṭ gerek ‘aḳliye daḥı imtiḥân

(21) Tâ ki câhil cehl ucından dimeye kâzîb seni

Der-Beyân-ı ‘Azamet-i Taḥt-ı Süleymân Âmeden-i-Be-Şehr-i Nabak⁶³³

[85a] (1) Hâkîm kavlince Hümâ böyle diyüp sözi ḳatı‘ idicek Süleymân Ḥazreti ‘aleyhi’s-selâm diledigim Hümâyâ ilḥâḥ (2) idüp tekrâr şora ammâ müvekkel-i bâd sem‘i Süleymâna ḥaber virdi ki yâ Süleymân ḥükm-i sultânî emr-i (3) Yezdânî birle yîl taḥtuñı Tüdemûr şehrinden kim götürdi uş Nabak şehrine getürdi ne buyurursın (4) taḥtuñı şehr şahrâsına indüreyim mi âb-ı revân kenârına ḳondurayım mı diyicek Süleymân ‘aleyhi’s (5) selâm eyitdi ḳondur Naḡmaḡâ’îl müvekkel-i bâda buyurdi Süleymânun taḥtını yir yüzine indüre ḳondura andan (6) Süleymân ‘aleyhi’s-selâm

⁶³³ Süleymân’ın tahtının büyüklüğü ve onun Nabak şehrine getirilmesi.

nübüvvet tahtı üzerinde cemî‘ evliyâ vü enbiyâ birle ayak üzre kalkup dağı hevâ-yı (7) fenâdan aşğa yir yüzine bakup Nabak şehrin gördiler nite gördiler kim bir beriyyelik içinde kaşaba şekillü (8) bir küççük şehir ammâ ki çevresinde hurmâ vü zeytün mübâlağa çoklık ve şehir dağı gâyet şinlik içi (9) tolu mâ-halak-Allâh Benî Âdem bağ u bağçelerinde ‘âşık u ma‘şuk yimekte içmekde rakibler miñnet u elemle (10) geçmekde begleri ‘Arabî atlara süvâr olup şehir şahrâsını seyrân itmekde ammâ Süleymân tahtını (11) her birisi uşağı vü irisi yüce yirlere çıkup gözlediler bir tarafda begleri yigleri erkân-ı devlet (12) â‘yân-ı memleket ile atlar arkasına gelüp ni‘ met-i nüzul yarağın görüp hâzırlığıla turup gözedürler ki (13) taht-ı Süleymân yir yüzine ine kona karşılayup piş-keşlerin çeküp Süleymânın mübarek elin öpeler ve andan (14) gayrı şehir halkı mañbûbları ve mañlûbları nev-cüvânları hûb u hûbânları birbirinün boynına (15) kolın şalup serv-i yik-pâ gibi ayağın turdılar bülbül-i güyâ-şifat dile gelüp birbirine Süleymânın tahtın göster (16) diler zarîfleri lañiflerine haber virmege başladılar ve mañbûba kız oğlanlar zühre-şifat perî-hey’et (17) başdan ayağa pür-zînet olup köşklü köşkine çıkup manzaralardan baş çıkarup gögis açup zülfeyn-i (18) müşg-efşânın etrâfına saçup birbirine gamiz idüp tanizle taht-ı Süleymânîye bakışdılar her birinün ‘âşık-ı üftâdesi görüp (19) nazargâhlu nazargâhına ağışdılar ma‘şuklu ma‘şukının dîdârın görüp ney gibi nâlân olup (20) def mişâl sine kaçışdılar anca kim bu taraftan yıl taht-ı Süleymânı görüp Nabak şehrinün şahrâsını (21) üç kez devr itdürüp dördüncide mağrib cânibinde âb-ı revân kenârına yıl taht-ı Süleymânı [85b] (1) indürdi kondurdi andan Süleymân Hâzreti ‘aleyhi’s-selâm biñ bir ümmet re’îslerine ins u cin meliklerine (2) dîv ü ‘ifrît ser-henglerine perî-peykerlerine icâzet virdi cinsi cinsile serîr-i Süleymânîden (3) şahrâya indiler mertebelü mertebesince kondılar nite

Nazm

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

Diñle imdi nice konar Şeh Süleymân leşkeri

(4) Şerh ideyin güş iderseñ iy cihânın serveri

Leşkerinün aşlı birle konduğın söyleyeyin

Lîk virgil hûş şalavât Ahmede añ peygâmberi

(5) Der-Beyān-ı ‘Azamet-i Taht-ı Süleymān Ve ‘Asker-i Süleymānī Ki Taht-ı Rā İhāta Mī-Koned Gird-ā-Gird⁶³⁴

(6) Lokmān-ı Hākīm kavlince evvel Süleymānuñ ‘aleyhi’s-selām dört biñ dört yüz kırk dört altun (7) direkler üzere yeşil atlasdan dīvān-ḥānesin kurdılar ve yitmiş yirde altun çubuklu kızıl (8) altunlu kadife örtilü biñer başlu otaqların kurdılar ve andan sonra yitmiş kubbelü maṭbah-ı (9) Süleymānī çadırın kurdılar ve andan biñ pāre kızıl altun tahtadan bir ḥarpüşte mescid çatdılar (10) ve andan sonra kiremid yirine üzerine kızıl altundan kerpüçler kodılar kerpüç üzere yidi dürlü kıymetī taşlar (11) tezyīn idüp iki tarafına mescidüñ üzerine döşediler iki kanad kapusın elmāsdan itdiler ve çār-sūlarını (12) kızıl yāḳūt-ı rummānīden ve yeşil zebercedden ve fīrūzedden düzmişler idi ve daḥı (13) mihrābını yeşil yāḳūtdan düzmişler idi her yāḳūt el ayası miḳdārı üstādlar şan‘ at ile (14) birbirine şokşurlardı cümle yek-pāre görünürdi ve yidi yirde şeb-çırāk aşarlardı kandile (15) ammā kim her birisi cüşsede şütür murğ beyzāsından ziyāde ve daḥı ol mihrābuñ sağ tarafında kızıl yāḳūt-ı (16) rummānīden bir raḥle тұrurdi üzerinde Tevrāt-ı Mūsā var idi ve daḥı mihrābuñ şol tarafında (17) pīrūzedden raḥle üzerinde Zebūr-ı Dāvūd тұrurdi ve Nāşen peygāmber ‘aleyhi’s-selām ol mescidde (18) imāmlık eylerdi ve Kāz peygāmber ‘aleyhi’s-selām ezān okurdi ve Evyāşer peygāmber ‘aleyhi’s-selām (19) mu‘ arrif idi ve Süleymān peygāmber ‘aleyhi’s-selām ḥaṭīb idi ve Āşaf bin Berḥiyā āzīneden āzīneye çıkup (20) va‘z iderdi ve daḥı ol mescidüñ sağ tarafında yeşil zebercedden birbirine şokşurma yidi qademe member (21) var idi iki tarafında tarabuzın var idi muşabbak müseddes muḳaṭṭa‘ hezār-ender-hezār girihler şad-ender-şad [86a] (1) dā‘ireler ve heşt-ender-heşt biri biri içinde güller ve rümī ve sīlūmī yapraklar çizilmiş ser-(2) cümlesi kızıl altundan düzilmiş idi ve andan sonra bu minberüñ kubbesi sekiz ‘amūd üzerine тұrurdi (3) ‘amūduñ birisi yek-pāre lāciverd taşından idi ikinci ‘amūdı yeşil zebercedden üçüncü ‘amūdı (4) şaru yāḳūtdan ve dördüncü ‘amūdı la‘l-i aḥmerden ve beşinci ‘amūdı elmāsdan ve altıncı ‘amūdı (5) aḳ billūrdan yedinci ‘amūdı dehencden ve sekizinci ‘amūdı pīrūzedden her birisi yek-pāre perīler (6) sultānı ḳal‘ ayı gevher-nigīnden Süleymāna tuḥfe getürmiş idi ve bir daḥı bu sekiz ‘amūd üzerine minberüñ (7) kubbesi heşt ḥāne merkez üzerine düvāzdeh ḥānelü bir kubbe işlenmiş idi ser-cümlesi yek-pāre aḳ şimden (8) velī yir yir girihler envā‘ yapraklar ve yidi dürlü kıymetī taşdan toplar düzmişlerdi nüh-ender-nüh (9) birbiri içinde küller qazup taḥrīr ü tezhīb idüp yazmışlar idi ve kubbe üzerinde bir gevher-i

⁶³⁴ Süleymān’ın tahtının büyüklüğü ve tahtın her tarafını ihāta eden Süleymān’ın askerleri hakkında.

şeb-cırāk konmuş idi (10) kim şu'lesinden mihr u mäh āyīnesi tonmuş idi ve andan sonra minberinüñ her kademesi bir dürlü ma' denden idi (11) nite evvelki kademe ak ruḥāmī gümüşden ve ikinci kademe kızıl altundan ve üçüncü kademe yerekan taşından (12) ve dördüncü kademe yeşil yeşimden ve beşinci kademe şaru ' aḳīḳden ve altıncı kademe kızıl mercāndan (13) yedinci kademe yidi dürlü me'ādinden ve andan sonra kapuları seng-i şemsden ki maşrık cānibinde (14) olur güneş her burca ki gelse ol burcuñ renginde görünür ve kapusu üstinde lāciverd taşında (15) altun ḥall ile yazılmışdı ki Lā ilāhe illa 'llāhu melikü 'l-ḥakku 'l-mübīn Muḥammedün resūlu 'llāhu şādiḳu 'l-vā'idü 'l-emīn⁶³⁵(16) andan sonra bu mescidüñ içine yidi sekiz yüz miḳdārı kişi şıḡardı başdan başa deve (17) yüñinden bir kalı tokımışdılar idi yidi yüz yirde seccādesi var idi her seccādenüñ miḥrābı resmi var idi (18) ammā ki miḥrāb yirinde İsmā'īl⁶³⁶ peygāmbere için gelen ḳurbān postı konmuş idi ve daḡı miḥrābuñ iki tarafında (19) iki yeşil 'alem var idi şaḡındaḡı Hızruñ şolındaḡı İlyās peygāmbereüñ 'aleyhimü's-selām vaḳtī ki (20) Benī İsrā'īl enbiyāsından veyāḡūz evliyāsından birisinin Hızr nebīyi veyā İlyās peygāmbere 'aleyhimi's-selām (21) görmek murād idinse 'alemi dibinde gelüp iki rek'at namāz ḳılup ḡacet dilese dergāh-ı Ḥaḳda [86b] (1) müstecāb olup gelüp ol kişiyeye görünürler idi ḡaceti neyse bitürürler idi ve daḡı ol mescidüñ kapusu (2) önünde tokşan tokuz altun taḡtalardan bir ḳubbe daḡı çatmışlar idi ve Dāvūd peygāmbereüñ 'aleyhi's-selām (3) zencirin aşmışlar idi kaçan ki iki da'vici gelse ḡaḳḳını inkār idenüñ ḡaşma şāhidi bulunmasa and virmelü olsa müdde'ī (4) daḡı Tavrāta Zebūra and içmelü olsa emr-i Süleymān bu idi kim zencir-i Dāvūda el uzadurdu eger şādiḳ ise (5) eli irişürdi eger kāzib ise zencir yukarı çekilür idi ol mu'cize Dāvūduñ idi kim atasından Süleymān nebīye (6) yādgār ḳalmış idi ammā mu'cize-i Süleymān bu idi ki Ḥazret-i Süleymān 'aleyhi's-selām iki aḳ taş ḳodı billūr (7) gibi yidi kademe arasınüñ özünü var idi vaḳtī ki bir kişi toḡru olsa yidi kademeyi başup geçerdı (8) ve eger ki 'illeti olsa ol iki taş ayaḡın şıḳardı muḳırr olmasa ḡalāş olmaz idi pes zencir ile ol (9) iki taş ol ḳubbede turlardı bekçileri var idi gözlerler idi ve andan sonra Allāhuñ emrile ol mescid (10) kapusunda iki firişte iki cānibde ḡazır turlardı enbiyā gözlerinde 'ayān ümerā vüzerā gözlerinde nihān (11) bir şaḡında turlardı ādem şeklinde ve illā ki dört ḳanadlı firişte ellerinde birer oddan ḳılıç tutarlar idi (12) vaḳtī ki münkirlerden ve müşriklerden ol mescide girmek taleb itseler ḳudret

⁶³⁵ Apaḳık gerçeḡin sahibi Allah'tan başka İlāh yoktur. Emin ve sözünün eri olan Muhammed Allah'ın Resūlüdür.

⁶³⁶ Metinde şeklinde yazılmıştır.

tīgıla çalup gevdelerin (13) od tutup yanardı derdine hîç dermân bulunmayup kül olup cānların çıkardı ol kapunuñ sağ (14) tarafında tūran firişte adına Hirāṭīl-i melek dirler ve şol tarafında tūran firištenüñ adına Merāhīl-i (15) melek dirler ve andan soñra iki tekvīn cinnī kim birinüñ adına Merākūş-ı tekvīn ve birinüñ adına Tamṭirākūş-ı tekvīn (16) dirler idi ikisi daḥı ejderhā şeklinde birisi sağ tarafda ve birisi şol tarafda mescid-i Süleymānīyi ihāta kılup (17) başlarını kapu cānibinden yaña kapudan yidi qādem ırāq ve ikisinüñ başları daḥı yidi arış birbirinden ırāq (18) kuşadup yaturlar idi vaḳtī ki müşriklerden münāfıklardan mescide girmek dileseler zehr saçup helāk (19) iderler idi yāḥūz egreyüp baş qaldurup bir hareket iderler idi ki anlaruñ vehminden münāfıklar (20) dā'ireye uğramazlar idi ve bir daḥı ol mescid evliyālar enbiyālar mescidi yidi velākin anuñ ardında kırk arış (21) miqdārı ırāqda bir kızıl altun direk üzerinde biñ bir ḥazīnelü bir çadır kırarlar idi ki ol [87a] (1) çadırı cān kavmi meliki Rūḥ-şāh-ı cindī getürmiş idi bir 'aceb tašnīfı var idi ki qat' ā diller anı (2) şerḥ itse olmazdı evvel bu ki çaduruñ rengi yeşil atlasa beñzerdi velākin atlas degül (3) incelikde atlasdan ḥarīrter yeşil yāḳūta beñzer şeffāf ve bir daḥı 'aceb bu kim qat' ā hîç yivī yok (4) biñ pāreyidi vaḳtī kim dūrerler idi cemī' si bir şandūga şıgardı ammā ki kırk arşun kızıl altun (5) direk üstine kırarlardı biñ bir ḥazīnesinüñ biñ bir yirde ebrīşim mişālinde ṭanāb qulpı var idi biñ bir (6) mihter yapışup biñ bir yirden çeküp biñ bir ḥazīnesin kim rāst idüp toḡruldurlar idi daḥı mihterler (7) ellerin çeküp yanlarından giderler idi ve bir 'aceb daḥı bu kim ol kırk arış kızıl altun 'amūduñ üzerinde (8) degirmen tūcı mişālī ucu ser-tiz bir mīl qonurdu ve ol mīlūñ üzerinde biñ bir köşelü kızıl altundan (9) bir çarḥ-ı felek düzülmüş idi kim ol felek rāst ol mīl üzerinde qonılmış idi ve ol biñ bir köşelü (10) felek üzerine bu biñ bir qubbelü çadırı kim kırarlar idi ṭanābları ve miḥleri yoḡudı ammā ki tecirleri yirine (11) kenārında ve dā'iresinde serā-perde aşılmış gibi der-i dīvārı var idi ser-cümlesinden 'aceb bu kim ol (12) çadır ḥalk gözüne biñ bir ḥazīnelü serā-perde ile bir altun direk üzerine ki tūrurdu ve çarḥ urup dā'im (13) dönerdi ammā ki ma' nide ḥalk gözinden nihān ervāḥ gözinde 'ayān kırk cinnī diregin tūtarlar idi (14) ve biñ nefer ervāḥlar daḥı biñ bir ṭanābına yapışup tūtarlar idi ve zemzemeyle bu tesbīḥi okırlar idi ki (15) Rabbenā ve lā tuḥammilnā mā lā taḳatelenā bihi va' fū ' annā vaḡfir lenā verḥamnā ente mevlānā fen şurnā 'ale'l-kavmi'l kafirīn⁶³⁷ (16) diyüp

⁶³⁷ Kur'an-ı Kerīm, Bakara sûresi, 2/286: "Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar. Onun kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararınadır. (Şöyle diyerek dua ediniz): 'Ey Rabbimiz! Unutur, ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma! Ey Rabbimiz! Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme! Bizi affet, bizi bağışla, bize acı! Sen bizim Mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et.'"

oqırlar idi anuñ ki gözleri açuğ idi hāle muṭṭali‘ olurlar idi ve anlar ki ehl-i dünyādur (17) ervāhı göremezlerdi bu çadırı kendüden döner diyüp bu tesbīhi işidüp hayrete varup ‘ibret (18) alurlar idi nice müşrikler anı görüp imāna gelüp müslümān olurlarlar idi ol mescidde namāz edā itmege (19) heves iderler idi zīrā kim ervāh u cinnī ‘afārīt u perī her biri ikişer kısmındur nitekim bundan evvel ki cildler (20) yirlü yirinde zıkr idüp turur kim cin iki kısmındur bir tã’ifesi ervāhdandür anlaruñ ğıdāsı buḥūrdur (21) ve tesbīhleri nefesidür ve bunlar tekvīnlerdür ki melā’ikeye hizmet iderler tevālūd ve tenāsül [87b] (1) ve ekl ü şurb anlarda yokdur ve bir cinsi daḥı ekl ü şurb iderler anlaruñ kāmētleri daḥı kūtāhdur ekşeri (2) zālīm u müşrik gümrāhdur ammā ol ervāh kısmından olanı enbiyādan ve evliyādan ğayrı kimse görmezler (3) velākin bu gümrāhları Süleymān zamānında zāhir āşkāra yürürlerdi kim gerekse görürlerdi ammā ki ol (4) çadırı döndüren cinnīler ervāhdan idi Rūḥ-şāh-ı cinnūñ a‘vānlarından idi ki ser-cümlesinüñ (5) re’īsi İsrā’īl-i tekvīn idi ve andan soñra ol mescidüñ imāmı Loḳmān-ı Ḥakīm idi ve mū’ezzini (6) Rec‘ āyi Zāhid idi ve mu‘arrefi Şādiḳ-ı Kuḥun idi ve ḥatībi Bedrasūn peygāmber idi ammā ḥuṭbeyi Süleymān (7) adına oḳurdı ve bir ‘aceb daḥı bu ki ol biñ bir ḥazīnelü mu‘allaḳ turup çarḥ uran çadırıñ altında (8) on iki biñ kişi namāza tururdi eger ziyāde ḥalḳ gelse güneş ıssı olsa Süleymānuñ emrile perīler (9) kanad yayup çadırıñ çevresinde namāz kılanlaruñ üzerine perde kılurlar idi vaḳtī ki namāzı tamām itseler (10) perīler daḥı uçup maḳāmlu maḳāmına giderlerdi pes bu zıkr olan mescid-i zerrīn ve cāmī‘-i bārgāh (11) şol vaḳtın Süleymān peygāmberüñ ‘aleyhi’s-selām ḥayl ü ḥaşeminle ṭabl u ‘aleminle taḥtını yil ki yir ile gök (12) arasında götürürdi bir menzile ki yitürürdi çünki taḥtı yir yüzine indürürdi biñ bir ümmet re’īsleri (13) cinslü cinsini serīr-i Süleymāniden alup ki indürürdi kullu kılına varup ḳondurırdı (14) def‘ī sekiz biñ sekiz yüz seksen sekiz mihterler kırk biñ cinn ile bu zıkr olan otaḳları serā-perde (15) leri ve bārgāhları ve mescidleri cin kuvvetile mihterler ṭarfetü’l-‘ayn içinde ḳurarlardı daḥı tamām (16) idüp Ḥazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām ḥaber iderlerdi ḥink-i İshāḳa bismi’llāh diyüp serīr ayağında (17) binerdi andan gelüp devletile otağı bārgāhında inerdi vaḳtī kim ol yirden göçer olsa (18) cemī‘ isin degşürüp ḥazīneye şalarlardı

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Añla iy Şāh zıll-ı İzid āl-i ‘Oşmān tācdār

(19) Gör ne a‘zam pādşāh idi Şeh Süleymān kām̄kār

Var kıyās it ol em̄rūñ olmış iken çākeri

İns ü cinn u vaḥş u ṭayr u dīv u ğül u mūr u mār

(20) Baḥr u berde biñ bir ümmet emrine fermān iken

Taḥtını gökde götürürken debūr-ı rūzgār

Tācın āḥir bāda virüp ḥātemin aldı felek

(21) Cismi sīne girüp oldu ḥāke yeksān ol ğubār

Çün cihān ḳalmaz Süleymāna ḳala mı saña pes

‘Āḳil iseñ ‘adl ü dādı pīşe ḳılğıl şehriyār

[88a] (1) Ādemī gider cihāndan ḳalur ademlīğı anuñ

Şeh gider ‘adli ḳalur yā ḳulmı ḳor ol āşkār

Zulm-i Daḥḥāk añılcaḳ la‘net ider cümle ḥalḳ

(2) ‘Adl-i Kisrī yād olıncaḳ alkış ider ḥalḳ iy yār

Ad Ḥalīl ismi gerek kim añılcaḳ öğ ile

Dimezem Nīmṛūd adın kim söge igen bī-şümār

(3) Zūlm ucından yıḳılır milk-i ‘Acem eyle naḳar

‘Adl ile ma‘mūr idüpdür milk-i Rūmī baḥtyār

Devr-i Sultân Bāyezīdūñ ‘aşrıdur eyyām-ı hūb

(4) K’oldı rāḥat devletinde ger şıḡār u ger kibār

Ḥaḡ Te‘ālā pādşāhuñ devletin itsün ziyād

Kim zamān bunuñ zamānidur ḡalkı ider iftiḡār

(5) Neyden özge kimse nālān görmedi bir şeyde ḡıç

Meyden özge daḡı kimse şirret itmez gül-‘izār

Bedeli⁶³⁸ birle cümle müflis devletinde oldı ḡanī

(6) Yok durur Firdevsiden ‘āciz zelīl u ḡör u zār

Dürr-i cevher sözlerinüñ kıymetin bilmez melik

Ol cihetden zer yüzümdür çeşm-i yaşum şimvār

(7) Ḥaḡ Te‘ālādan dilerem ide inşāf ol emīr

K’ide himmet vire ni‘met çekmeyevüz ıztırār

Diñle imdi bu Süleymān-nāmesinden ḡōş beyān

(8) Vir şalavāt Aḡmede ammā ki ide rahmet Kirdḡār

Neşr Ḥakīm ḡavlince ḡaçan ki Süleymān peyḡāmbere ‘aleyhi’s-selām Nabaḡ şehrine

(9) kondı ḡaber daḡı geldi ki Sām-süvār pehlevān diyüp Hindüstān şahını ve Sindüstān

melikini ḡadem ü (10) ḡaşem ile ṭabl u ‘alem ile ‘ālī-ḡazretüñe göndermiş ol

memleket-i Sindüstānı feth idüp kendüye döndermiş (11) geli yorur diyüp Kündek-i

dīv ḡaber virdi Süleymān peyḡāmbere ‘aleyhi’s-selām işidüp Āşaf bin Berḡıyāya eyitdi

⁶³⁸ Metinde şeklinde yazılmıştır.

(12) bize bu şehirde otırmak düşdi tertib üzerine biñ bir dürlü mañlûkātuñ ‘askerini
 kondur ‘azamet ile konsunlar (13) tā ki gelen pādşāhlar Hāḡ Te‘ālā ben za‘īf kulna
 ne vech ile saltanat virdüğini görsünler diyüp (14) emr idecek Āsaf bin Berhıyā dañı
 evvel insān meliklerine ‘Arab ‘Acem sultānlarına Mısır Şām beglerine (15) haber virdi
 ki ‘askerlü ‘askerñüzi ‘ādet üzerine kullı kuluñuza konduruñ anlar dañı bārgāhlu (16)
 bārgāhın otañlu otağın tutup leşkerlü leşkerin kondurdılar nite evvel Süleymān-ı nebī
 bārgāhın on (17) iki biñ Benī İsrā’ilden mu‘cizatı zāhir olmış yitmiş kez Mekkeyi
 ziyaret kılmış enbiyā ihāta itdi (18) yirlü yirine seccāde bırağup gündüzin şā’im giceler
 şubha dek ‘ibādete kâ’im tırdılar ve andan soñra on iki (19) biñ vilāyete kadem başmış
 evliyā ve etkıyā ve aşfiyā enbiyāları ihāta kılup zıkr-i Hāḡka meşğul olup (20) tırdılar
 ve andan soñra on iki biñ hükemā ‘ulemā vüzerā ihāta kılup oturdılar her birisinüñ
 (21) kafasında a‘vānları ayağın tırdılar ve andan soñra on dört biñ dünyā pādşāhları
 [88b] (1) bār-ı büngāhların qurup kıble cānibine Mısır Sultānı Celāle’d-dīn kondı
 ‘Arabı ‘Urabā çerisinle (2) anuñ alt yanına ‘Amālika Sultānı Sührāb Şāh kondı Şām
 u Şemiķā ve Efrenc leşker ile anuñ altın yanına (3) ‘Acem Sultānı Keykāvūs Şāh kondı
 İrān serverlerle ve teşriķ cānibine Efrāsiyāb-ı Türk kondı (4) Tūrān mübārizlerle ve
 anuñ altın yanında Süleymānuñ qayın atası Tubba‘ bin Aşdağ kondı qayşer-i Rūm ve
 (5) Yūnān şāhı Rūm dil-āverler ile ve andan soñra şimāl cānibinde Ĥorāşān pādşāhı
 Cumhūr Şāh ile Benī Aşfer (6) meligi Bilād-ı Aşferi kondı Ĥorāşān dil-āverler ile ve
 Aşfer çerisile ve andan soñra mağrib cānibine (7) Endelūs meligi Ĥüsrev Şāh kondı
 Mağrib-zemīn leşkerile ve andan soñra cenūb cānibine Ĥabeş meliki (8) kondı Yemen
 Tā’if beglerle sa‘īd iqlīmi diñler ile fi’l-cümle kışşayı dırāz kılmayalum kırk sekiz
 kerre yüz bin (9) ādemī-zād beglerle İrān Tūrān yiglerle Benī İsrā’ilüñ on iki sebtñuñ
 dilirlerle taht-ı Süleymānı (10) ihāta idüp kondılar

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Qaplayup taht-ı Süleymānī ādemī-zād leşkeri

İtdi ihāta bağlayuban bañr ü berr u kişveri

(11) At süheyli er gırıvi gümledüp gerdün-ı çarñı

Toz ayakdan çıkdı tıtdı gökde şems-i hāveri

Neṣr Hākīm kavlince yigirmi biş (12) fersah yiri âdemî-zâd leşkeri tıtdı ve andan soñra yigirmi biş fersah yiri dağı cinn ü perî dīv ü ‘ifrîr (13) gül çerisi tıtdı nite kıble cānibi tarafına cān kavmi meliki Rūh-şāh-ı cindî kondı cān kavmi (14) ‘askerile ve şark cānibine perîler sultānı Hümāyūn-ı Şāh-ı perri kōndı perî ‘askerile ve teşrîk ile (15) şimāl mā-beyninden yaña cinniler re’îsi Elhenc-i cinnî kōndı cin çerisinle ve Semendūn-ı Hezār yek-dest ile (16) ve Qahqahā-yi Şeyir Ser-i Pîl-mest ile ve şimāl cānibine Rec’ ec’ e’-i ehremen kōndı şeyātîn zūrriyyātıla ve şimāl (17) mağrib mā-beyninde yaña ‘afārîr-i serdār-ı Qantaḥār-ı ‘ifrîr kōndı ‘afārîr-i kabāyihı çerisile (18) ve mağrib cānibine gül-ı beyābānî ser-hengi Ekber Melā’în kōndı ve mağribile cenūb mā-beyninde (19) biñ bir dürlü ümmetüñ cābirleri kâhirleri cinsi cinsile anlar kōndılar ve cenūb cānibine yırtıcı (20) cānavarlar ser neferi Seb’-i Esed kōndı sibā’ çerisile ve cenūb ile kıble mā-beyninde ḥaşerāt (21) ve hevāmmden düriyen mulḥ u mūr u zübāb kōndı pes söz dırāz kılmayalum şehr-i Nabak şahrāsında [89a] (1) Süleymān ‘askeri biñ bir ümmet çerisi bu vech ile kōnıcağ elli fersah miqdārı yiri Süleymān ‘askeri (2) ihāta itdi dağı Süleymān Hāzreti ‘aleyhi’s-selām yüksek yire çıkup leşkerin temāşā kıldı gördi ki (3) elli fersah yiri ins u cin dīv u perî gül u ‘ifrîr leşkeri tıtmış ve andan soñra gök yüzine bağı gördi ki (4) kuş kanadından gök yüzi gözikmez Allāha çok şükür idüp ḥamd itdi dağı secde-i şükürden baş (5) kaldırdı gördi ki cān kavmi ser-hengi Rūh-şāh-ı cind ol pîr-i ‘azîz Süleymāna selāma geldi dağı selām (6) virüp eyitdi yā Dāvūd oğı Süleymān yüksek yire çıkup naḥar itdigüñden beñzer ki ‘askerinüñ çoklığın (7) görürsin belki salṭanatum memleketüm artdı diyü sevinürsin Süleymān eyitdi ne’ am leşkerüm çoklığın (8) gördüm Rabbüme secde-i şükür kıldım didi Rūh-şāh-ı cind eyitdi yā Süleymān Rabbüñe secde-i şükür (9) kıldıguña lā dimezem ḥūb varursın ammā ki dağı kaçan Süleymān olursın ki Süleymānlık salṭanatı tamām (10) kırk kısımdur henüz ol kırk kısımdan saña dördi naşib olmışdur Süleymān didi kim nite Rūh-şāh-ı (11) cind eyitdi evvel kısım bu ki nübüvvet ḥātemi elüñe girdi ikinci bu ki serîrüñ yıl götürdi üçünci (12) kısım bu kim on sekiz biñ ‘ālemüñ birisi ki rub’-[ı] meskūn ‘āleminüñ içindeki âdemî-zâd cinsidür anuñ (13) dağı ba’ zı tābi’ oldı ve ba’ zı dağı olmadı dördünci kısım perî cinsi dīv u gül ‘afārîr u cinnîdür (14) anlaruñ dağı ekşeri tābi’ olmadı degül ki atyār cinsi bu kırk kısımdan ḥāricidür yā Süleymān (15) otuz altı kısım dağı müyesser olmayıcağ Süleymānlık müyesser olmaz ki ol otuz altı kısmuñ on iki kısmı (16) deryādaki şulardaki maḥlūqātdur ki on iki şıñfdur bir şıñf balıkdur ikinci şıñfı tinnîndür (17) yırtıcı aşı üçünci deñiz mālikleri cinsi dördünci şadefe ve şāh-mühreye beñzer inşā’a’llāhu Te’ālā (18) gözün ile görüp inanasın ve on

şınfı dahı yir yüzinde yürüyen dürlü ümmetdür ki bir şınfı yigirmi dört (19) dürlü maḥlûḳâtdur ki kūh-ı Elbürzde olurlar ikinci şınfı insān üçüncü şınfı şeyāṭīn neslidür (20) dördüncü şınfı sibā‘ ve behāyim ve ḥaşerāt mişālī zıkrī ḥācet degül ve üçüncü kısım dahı on (21) iki kısımdu didüñ altı kısım altı kat yir altında olan maḥlûḳâtdur ve altı kısımduñ dahı üç [89b] (1) kısım rub‘-ı meskūn ‘āleminde hevā-yı fenāda küre-i nesimde olan kuşlardur ki yire inmezler re‘īsleri Hümādur (2) ve ikinci kısım baḥr-ı Küfûfda birinci kat gök altında olan maḥlûḳâtdur ve üçüncü şınfı Kāf (3) taḡlarında olan maḥlûḳâtdur dördüncü küre-i nārda olan baḥr-ı Āteşde olan maḥlûḳâtdur ve beşinci (4) şınfı şāh-ı mārān ‘askeri yılanlar ve evrenler ve ejdehālardur altıncı şınfı Ye‘cūcu ve Me‘cūc (5) dur ki kırudan anlardan çok ve arslandan az maḥlûḳ yokdur ve deñizde balıḳdan çok ve deñiz (6) mālīkinden az maḥlûḳ yokdur ammā ki on sekiz biñ ‘ālem ki vardur her birinde bu rub‘-ı meskūn ‘āleminde (7) olan maḥlûḳça maḥlûḳ vardur hep sen Süleymāna çāker olacaḳdur pes sen kaçan Süleymān olursın

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(8) Sen seni şanma Süleymānsın mükemmel salṭanat

Kim muḳarrer artma durur genc ü ḥalk u memleket

Böyle diyüp Şeh Süleymān Ḥazretine ol milk

(9) Sākin oldu vir şalavāt varsa sende ma‘rifet

Kışsa-i Rüstem-i Tehemten⁶³⁹

Hakīm kavlince Ḥazret-i (10) Süleymān Rūḥ-şāh-ı cind ile kelimātde bu ‘ibret sözleri diñleyüp ḥayretde ammā ki (11) bizüm kışsamuz ez-ān cānib Ġazbān-ı Kūhiye geldi nite çünkü Ġazbān gelüp ol şahrāya (12) kondı od yaḳdurup karşına secde kılup turup oddan isti‘ānet dileyüp çeşm ü (13) gūş oldu andan ol yollar urucu yitmiş iki milletüñ düşmeni şeyṭān-ı racīm yitişi gelüp (14) ‘ilm ile od içine girdi her demkileyin didi kim iy sulṭān-ı kūhistān ben ma‘būduñ saña (15) küsdüm sebep bu kim evvel iy Ġazbān baña karşı ya‘nī oda karşı çok çok şarāb içerdüñiz (16) birbirüñize karşı cimā‘ kıldıñuz nā-ḥaḳḳ kanlar iderdüñiz küfürler söyleşürdüñiz şimdiki ḥalde (17) bu didüklerimi itmez oldıñız ben dahı ḡayet kaḳıdum kaşd kıldum ki sizleri ḳahr kılam

⁶³⁹ Rüstem-i Tehemten’in hikāyesi.

yine (18) kıyamadum esirgedüm düşmen elinden kırtardum yine ol didigüm işleri benüm kıatında idecek (19) olursañız sizlere yine yardım kıluram didi Hākīm kıavline Ğazbān-ı Kūhī bu sözleri (20) od söyler şanup yine baş urup kūhistān beglerine geldi eydür iy dil-āverler (21) ma‘būdum rāst söyler bu didüklerini çok zamāndur ma‘būdumuz kıatında kıldığımız yokdur velī [90a] (1) itmek gerekdür andan kūhistān begleri Ğazbānuñ güyegüleri eyitleri iy server-i kūhistān (2) bu didügün işleri dün u gün işleyelüm ma‘būduña karşı dek bize yardım kılsun didiler yine (3) Ğazbān oda karşı yüz yire urup eyitdi iy ma‘būdum her ne iş kim saña hoş gele biz anı kılalum (4) didi şeytān dağı yine od içinden eyitdi iy Ğazbān-ı Şāh eger didigüm eşleri idicek olursañuz (5) ben dağı sizleri düşmen üzere ğālib kılayım didi Hākīm kıavline Ğazbān oddan gelen haberi rāst (6) şanup dönüp beglerine eydür çünkü ma‘būdumuz bizlerden ancılayın işler ister idelüm diyüp Ğazbān-ı gümrāh (7) buyurdi hamir getürdiler odı çevre alup oturdılar bezm kıurup hamirler içüp birbirine karşı (8) zinālar itdiler nā-hakķ yire kıanlar kılup küfirler sözleşdiler bunlar bunda ez-ān cānib ol taraftan (9) Rüstem-i Tehemten ol pehlevān-ı zemīnū’z-zamān yigirmi dört biñ āhen-pūş er ile yüz yigirmi (10) server ile gelüp irdi nite önlerince Cürmīn-i Kūhī kıulağuz alup giderken Rüstem-i Tehemtene (11) karşıusunda bir mu‘teber tağ gösterdi eyitdi Ğazbānuñ evi ulusu bu görinen kūh etegindedür (12) didi Rüstem dağı ol kūhı görüp ser-firāzlığın ‘acebleyüp eydür iy selātinler bunca zamāndur (13) kim cihān serāyın seyr kıluruz hiç buncılayın ser-bülend tağ görmedük andan Cürmīn-i (14) Kūhī eyitdi iy pehlevānū’z-zamān kūhistān diyārı ve bu cezīrenūñ vūs‘ati altı aylık yoldur (15) bu cezīrenūñ içinde iki mu‘teber kıulle vardır biri budur didi çeri dağı gelüp irdi andan (16) Rüstem eyitdi iy serverler uş Ğazbān Şāhı süre arkasın virüp tıracak yurdına getürdük (17) diñ imdi tedbīr idün ki nice bulışıruz didi andan Zelzāl eyitdi iy pehlevān şimdi (18) geregi budur ki at diñlene er öglene birkaç server göndürevüz tağ etegin kāşifleye (19) aña göre biz dağı iş kılavuz didi andan Rüstem-i Dāstān ol sözi ma‘kūl görüp buyurdi (20) iki server dinç cenāblar binüp gıtdiler Rüstem-i Dāstān ol pehlevān-ı cihān bir murğizāra kıondı (21) kıonması dağı bu kim atlu atın tıutup oturdılar kıurbān azuğından yidiler ol yañadan Rüstem [90b] (1) kāşifleri dağı gıceye karşı tağ etegine irdiler tıurup göz yirinde gözlediler gördiler kim Ğazbān-ı (2) Kūhī çerisile tağ eteginde yatur bildiler kim kūha kııkmamış kūh eteginde yaturlar Rüsteme haberi (3) virelüm diyüp biri tıurup düşmen gözledi birisi varup Rüstem-i Tehemtene haberi iletmege gıtdi gıcenün (4) bir baķşı geçe Rüsteme yitdi gördüğün haberi virdi Rüstem ol haberi işidüp ğāyet şād olup (5) dersü atlara süvār oldılar gıtdiler tā kim Ğazbān-ı

Kūhīyi başa düşeler ol tarafından Ġazbān-ı (6) Kūhī dahı beglerle yidiler içdiler tā şabāha degin tağ tarafından dahı Ġazbān-ı Kūhīnuñ ‘avrat (7) ları gördiler kim Ġazbān Şāh deryāleyin çerile gidüp sehel er ile gelüp tağ etegine (8) kondı Ġazbān hātūnları ādem gönderdiler haber bilmege varan gelmedi bir dahı gönderdiler (9) ol dahı gelmedi bu kez Ġazbān ‘avratı kıızı Mihri Bānūya eydür iy nigār yūri sūvār ol (10) atanuñ haberin bil gelüp bize haber vir didi andan Ġazbān kıızı Mihri Bānū dahı sāz u seleb ārāmīde (11) kılup āhen-pūş olup rahşına sūvār oldu altı yüz kıızlar dahı cebe vū cevşen geyüp pīle⁶⁴⁰ bindi dört (12) biñ geyimlü atı kiçimlü dil-āverler Mihri Bānū birle kūhden inüp atası Ġazbāna gitdi ol (13) tarafından Ġazbān Şāh dahı beglerle ve güyegülerile yidiler içdiler anca kim şabāh oldu (14) Hākīm kavlince ol tarafından Rüstem-i Dāstān dahı yigirmi dört biñ er ile süre kūh etegine (15) irdi gördi kim karārda yüz elli biñ karası var kūh eteginde konmuş velī leşker ortasında (16) bir ‘acā’ib mu‘teber oda yanmış ‘alevi hevā yüzinde mevc urur andan Rüstem-i Dāstān eyitdi iy serverler yine (17) Ġazbān-ı Kūhī katında ne hōş çeri vardur didi andan Zelzāl eyitdi iy pehlevān senūñ himmetūñde (18) Hāzret-i Süleymān mu‘cizātında Hāk Te‘ālā ‘ināyetinde bu kadar çerinūñ ne çeriligi olsun şınup kaçmış (19) çeridür kılıç çekicek yine tağılur didi Zelzāl şöyle diyicek Cebbār-ı A‘zam eydür iy Zelzāl rāst (20) dirsın şıngun çeri kılca tırmaz velī şöyle bil kim bu tıran çeri cezīre-i Kūhistānuñ atı (21) yigi eri yigidür ölüm eridür ad u şan gözler gayret yolına cān u baş oynar dil-āverleridür ve bir dahı [91a] (1) bu kim evleri üzere tırmışdur qarıncaları Qahramān siñekleri Nerrīmāndur bizümle gayret (2) hamiyyet cengin kılurlar iy Zelzāl kūhistānīlerūñ cengleri bunda avları üzere olsa (3) gerekdür didi Cebbār-ı A‘zam şöyle diyicek Zelzāl-i Ekber eydür iy server söz budur kim didūñ (4) andan Zūpīn eydür dil-āverler yürūñ siz on biñ er ile tağdan yaña çerinūñ sağıñ al (5) tā kim kaçup tağa düşmeyeler ve yine Rüstem-i Dāstān eyitdi iy Hāmān Bī-Āmān yūri on biñ (6) er ile sen tağıñ sol yanın alup tıruñ didi Rüstem şöyle diyicek Hāmān Bī-Āmān dahı on (7) biñ āhen-pūş er alup gitdi andan Rüstem-i Dāstān dahı yigirmi biñ er ile kīş ü kurban kaçup (8) na‘ra haykırup tīg u bürrān ‘uryān kılup Ġazbān yatduğı yire gitdiler ol tarafından Ġazbān-ı Kūhī dahı (9) güyegülerile ol gice şabāha dek yiyüp içüp otururken anı gördiler kim yigirmi dört biñ kılıç kınından (10) çıkmış yigirmi dört biñ er rahş sürüp ‘uqāb mişāl uçup gelür Ġazbān Şāh anı görüp (11) cān başına şıçrayup revān

⁶⁴⁰ Metinde şeklinde yazılmıştır.

yirinden tūrup cebe vū cevşen geydi anı görüp Siyāh-Şīr Gūr-ı Şimāl (12) Kūhī begleri Ġāzbān Şāh katına geldiler yüz yigirmi biñ er dersü süvār olup gelen Süleymān (13) çerisin gözleyüp tūrdılar gördiler kim gelüp iren çeri az çeridür andan Ġāzbān-ı Kūhī güyegülerine eydür (14) iy dil-āver düşmen çerisi ardımızdan irdi velī devlet yardım kıldı ki bu deñlüce çeri irdi (15) didi andan Siyāh-Şīr eyitdi sultān-ı kūhistān bu gelen çeriye az görüp bundan ġāfil (16) olma kim bu gelen Rüstemüñ leşkerinüñ cümle varlığıdur cümlesi baş u cān ele alup der-pāyımız (17) sürüpdür didi Siyāh-Şīr şöyle diyicek andan Ġāzbān-ı Kūhī eydür iy dil-āver rāst söylersin (18) bu çeri güzide çeridür ne kadar az görünürse biz bunlarca biş on varuz bunlardan ne ġāfillik gerek (19) yürüñ bunları dersü kılıçdan geçürelüm diyüp kūhīler yüz yigirmi biñ ġayretlü er rahş sürüp (20) düşmene karşı gitdiler ol cānibden Rüstem-i Dāstān dañı gördi kim Ġāzbān Şāh kūhīler ile dersü (21) seyf yalıncağ kılıp sürdi cenge gelür Rüstem-i Dāstān dañı buyurdi ‘ ulemā sekīneyi başları [91b] (1) üzerine götürüp gelmiş gelecek peygāamberlerüñ ervāhına şalavāt getürüp tekbīr idüp gitdiler leşker (2) öñünce Rüstem-i Dāstān dañı bir zinde rahşa süvār olup yigirmi dört biñ er ile yigirmi yidi server ile (3) ol pehlevān-ı cihān seyf yalıncağ kılıp na‘ ralar haykırup gitdiler sīl-i ‘arīmleyim gürleyü gümlüyü birbirine (4) irüp yitdiler qarışdılar karışdılar kılıç semā‘ ine tūrdılar ciş-i kūhistān Rüstem çerisin araya aldılar iki (5) tarafından tūndar eri gördiler kim Rüstem çerisi kūhīler içinde belürmez oldu şanki bir bardağ (6) deryāya düşdi anı görüp Rüstemüñ tūndar tūran eri yigirmi biñ āhen-püş dil-āver iki koldan sürüp (7) irdiler kendüleri kūhistān çerisine urdılar şaf u alaylar bozdılar sancakları yirinden irdiler sürdiler (8) Rüstem üzere irüp gördiler Rüstem-i Dāstān ol pehlevān-ı cihān bir ‘uqāb mişāl rahşa süvār olup (9) tīg-ı bürrān ‘uryān kılıp her kime kim tūş gelür cebe vū cevşen ile tā eyere dek iki pāre kılurdi bir nücüm sā‘ at (10) bir ‘azīm ceng kıldılar kim zemīn ü zamān çarñ-ı āsmān at ayağından inledi er ġirīvinden kubble-i felek (11) gümlledi cebe vū cevşen çağşamasından kiş ü kurban çağşamasından ok şifildüsinden seyf şipüldesinden (12) gürz-i ġirān güpüldüsinden kalkan şakıldusından vuñuş u tūyūr mūr u mār mesnedinde belinledi Hākīm (13) kavlince Rüstem-i Tehemten ol cengde at sürüp seyf urup alayları tağıdup cevlan kıldı (14) kendüye kimse muqābil olmadı gözüne tūş gelen kūhīleri ‘uqāblayın süre varup pūşt-i (15) pā urup rahşıla yire şalardı anı görüp Rüstem-i Dāstān kendünüñ dil-āverliğine ġarre olup kendüyü (16) ol dem içre süre bir servere irdi kaşd kıldı kim ol serveri seyf birle çalup rahş ile iki pāre (17) kıla velī bir kılın kesemedi vehm aldı yine tekrār bir kūhiya dañı irdi anı dañı çaldı anı dañı (18) kesemedi ma‘ a’ l-kışşa kırk dil-āver çaldı

kırkınıñ dañı bir kılın kesemedi anı görüp ğāyet vehm (19) alup rahşı sürüp ceng içinden çıkup bir tarafa gitdi Rüstemi görüp Bürzīn-i Cihān-sūz (20) Rüstemiñ ardın sürdi Rüstem dañı ceng içinden bir yüksek yire çıkup tırdı der-pāyınca Bürzīn-i (21) Cihān-sūz dañı gelüp irdi Rüstem-i Dāstānı vehmnāk gördi andan eyitdi iy pehlevān-ı [92a] (1) cihān çeriyi koyup niçün gitdün bu araya neye geldün Rüstem eyitdi iy dil-āver cengden çıkdugum (2) bu ki kırk server çaldum kılcum birinün bir kılın kesmedi bu hāle vehm alup bunda geldüm didi andan (3) Bürzīn eyitdi bir söz diyeyüm ‘ālī-hāzretüne katī gelmesün didi Rüstem eyitdi söyle Bürzīn eyitdi (4) iy Rüstem kılcum kesmediginün remzi bu ola kim erligüne serverligüne beñzer ki bu dem ğarre olduñ kuvveti (5) nuşreti senden bildün Bürzīn-i Cihān-sūz şöyle diyicek Rüstem söyleyince Ğāzbān-ı Kūhīnuñ kızı (6) Mihri Bānū dañı kūhdan indi altı yüz kız oğlan dil-āverler ile dört biñ āhen-pūş güzide server ile (7) atası Ğāzbānı görmege gelürdi anı gördi kim tağ dibinde bir ‘acā’ib ceng tırmış kim görenler vehm alır (8) Mihri Bānū anı görüp lālāsı Ahlāfa şordı lālāsı eyitdi iy Bānū-yı A‘zam beñzer ki atañı düşmen (9) şıyup ardın süre gelüpdür ceng ide tıururlar Mihri Bānū lālāsından ol haberi işidicek şöyle (10) ğazaba geldi kim tamarlarında kanı kurudı andan ol Bānū-yı a‘zama na‘ra haykırup altı yüz kız oğlan (11) dil-āver ile dört biñ güzide server ile kış ü kurban kaķışup na‘ralar haykırışup rahş-ı rahşānlar sürüşüp (12) gitdiler Rüstem ile Bürzīn-i Cihān-sūz anı görüp at sürüp cenge geldiler Mihri Bānū dañı (13) sıl-i ‘arīmleyn süre irdi kendiyü düşmene urdı Hākīm kavlince Rüstem çerisin şıyup girüsine (14) sürdi delim erenler kırdı Rüstem-i Dāstān anı görüp bir kez ra‘duvār na‘ra haykırup sedd-i İskender (15) gibi turup katına gelenleri iki pāre kılurdu anı görüp Bürzīn-i Cihān-sūz ve Güderz-i Kīne-sāz (16) ve Zerrīn-i Şaf-şiken ve Gürkīn-i Qal‘a-güşāy ve Zelzāl-i Ekber ve Cebbār-ı A‘zam gördiler kim Rüstem-i (17) Dāstān düşmen çerisile yalñuz haykırup ceng ider giderken gine dönüp düşmene ğayret kılın (18) urdılar kūhistān çerisin dönderüp girüsine sürdiler bu aralıkda Mihri Bānū atası Ğāzbān Şāha (19) bulışdı hāl ü hātır şorışdı andan Ğāzbān eydür iy Mihri Bānū düşmen bizi şıdı uş (20) ardımızdan kova irdi didi andan Mihri Bānū eydür iy ata sizi şıyan bu azkine çeri midür didi (21) andan Ğāzbān eyitdi iy Mihri Bānū sen bunuñ azlığın görürsin içinde bir dil-āver server vardur ki [92b] (1) aña hiç kimesne muķābil olmaz Qahramān-ı Kātīl görse kan kaşanur Efrāsiyāb görse yılan kuşanur didi andan Mihri Bānū (2) eyitdi iy ata benüm yanumda server añmak baña ğāyet ‘ār gelür didi andan Ğāzbān-ı Kūhī eyitdi iy Mihri Bānū (3) iy ciger-güşem sen seni server şanursın düşmene bulış göre Rüstem çerisinde ne serverler yigāne mübāriz (4) erler vardur ve hem Rüstemiñ çarb

u harbini gör didi Mihri Bānū yine kaçınup eydür iy ata bu azkine çeriye baña kırdurmak (5) istersin diyüp Mihri Bānū on biñ dil-āver ile Rüstem çerisine rahşı sürüp gitdi ol tarafından Rüstem-i cihān (6) ol pehlevānū'z-zamān gördi kim kūhistān çerisinden on biñ miqdārı dil-āver rahş sürüp gelür velī cümlesinūñ (7) önünce bir server gelür sührāblardan nişān virür anı görüp Rüstem-i Dāstān dağı yigirmi dört biñ (8) er ile gelen düşmeni karşıladı birbirine irişüp qarşup qatışdı Mihri Bānūya Zerrīn-i Şaf-şiken bulışup Ahlāf Zelzāl-i (9) Ekber ile bulışup bir nücūm sâ'at ceng kılışdılar Rüstem-i Dāstān Mihri Bānū birle gelen kūhīler çerisin şıyup (10) atası üstine dökdiler ol tarafından Ğāzbān gördi kim kızı Mihri Bānūyı Rüstem-i Dāstān şıyup gelür (11) anı görüp yüz yigirmi biñ kūhī serverlerine qol şalup her birni adlu ad ile ögüp cenge kırandurdi (12) anlar dağı na'ralar haykırup Mihri Bānūyı qarşulayup ğayret hamiyyet cengine tırdılar yüz yigirmi biñ (13) er ile Rüstem çerisi qarışup qatışup bir 'acā'ib ceng itdiler kim gözler görmiş degül Hākīm qavlince Ğāzbān Şāh ile (14) ol gün Rüstem-i Dāstān kaş kararınca ceng kıldılar Rüstem-i Dāstān ol pehlevānū'z-zamān kanķı tarafa yürise (15) ol tarafı girüye sürerdi bir yanını kūhīler şırdı ol tarafa varurdi bir tarafın yine şırlardı (16) ol hālile Rüstem çerisin süre kıra bir dırahtistāna getürdiler Rüstem-i Dāstān arķasın mişeye virüp tırdılar (17) ol gice kūhistānīler Rüstem çerisinūñ dört yanın bağlayup şabāha dek atlu atın tutup tırdılar (18) anca kim şabāh irdi göz gözi gördi andan yüz otuz biñ er ile Ğāzbān biñ dört yüz oğlanı (19) iki dil-āver güyegüsini yanına alup Rüstemi gözleyüp tırdılar Rüstem-i Dāstān dağı yigirmi dört biñ er ile (20) arķasın mişeye virüp tırdı andan Rüstem-i Dāstān rahş sürüp serverlere mübārız mihterlere (21) istimālet virdi her birini ögüp kıvandurdi ol tarafından Ğāzbān-ı Kūhī dağı begler ile şöyle ittifāk [93a] (1) itdiler kim birkaç güzide dil-āverler Rüstem-i Dāstānūñ üzerine düşüp helāk iderler andan kūhistān dilīrlерinden (2) Kārcāl Qaḥṭāḥān Kedyūn Siyāh-Şīr Gūr-ı Şimāl bu biş nefer pehlevān iki biñ āhen-pūş er göz yirine çıkup Rüstemi (3) gözedüp tırdılar ol tarafından Rüstem çerisi dağı düşmen rahşı sürdügin göricek yigirmi dört (4) biñ er yitmiş dil-āver dersü seyf'uryān kılup sürüp düşmen çerisin qarşuladılar sīl gibi çağlayu biribirne (5) irüp qarışup qatışup cenge tırdılar bu cānibden Rüstemi gözleşüp tıran kūhī dil-āverleri gördiler kim Rüstem (6) çerisi cenge tırdı velī bir mu'teber alay er tındar tırdı anı görüp Siyāh-Şīr eydür iy dil-āverler şol (7) tındar tıran er ile Rüstem biledür zīrā ki ol gelicek alaylar bozar diyüp Siyāh-Şīr-i Kūhī Mihri Bānū Ahlāf (8) Qaḥṭāḥān-ı Kūhī Kedyūn-ı Kūhī Kārcāl-ı Kūhī Gūr-ı Şimāl-i Kūhī bu pehlevānlar iki biñ āhen-pūş güzide er ile (9) Rüstemi gözleyüp gitdiler ol tarafından Rüstem dağı altı güzide server

altı yüz āhen-pūş er ile tūndar tūrmış idi (10) anı gördi kim bir alay er önlerince birkaç server raḥşī sürüp tīg-ı bürrān ‘uryān kılup sürüp kendüye (11) gelürler Rüstem eydür iy dil-āverler bu gelenler nedür andan Zūpīn eydür iy pehlevānū ’z-zamān bu gelenler (12) kūhistānūn güzīde serverleridür seni isteyü kırılmağa gelürler didi Zūpīn şöyle diyicek ol ḥaberi (13) Rüstem-i Dāstān ol pehlevān-ı zemīnū ’z-zamān anı işidüp bir kerre eyle na‘ra ḥaykırdı kim işidenlerūn zehresi (14) çāk oldı raḥşī sürüp gelen düşmen çerisine karşı gitdi anı görüp dil-āverler daḥı her birisi (15) gürz-i girān başı üzere şalup tīg-ı bürrān ‘uryān kılup Rüstemūn sağ u solınca gitdiler sīl-i ‘arīmleyin (16) sağlayı irdi karışup katişup cenge tūrdı bunlar cengde ol taraftan cīş-i Rüstem yüz kırk biñ (17) āhen-pūş dil-āver gelüp yitişdi bu taraftan Ġazbān-ı Kūhī anı gördi kim yüz kırk biñ er yüz kırk (18) sultānī alay olmuş kırk dört altun başlu sancaḥ götürmüş at āhūsına er ışığına şems şu‘lesi (19) tūkınmış fersaḥ-be-fersaḥ yollar şa‘şa‘aya müstaḡraḥ olmuş sīl-i ‘arīmleyin sürüp gelür Ġazbān-ı Kūhī (20) anı göricek vehm alup şöyle ḥaykırdı kim cān başına şıçradı andan na‘ra urup on biñ er ile (21) raḥşī sürüp cenge tūrap oḡlanlarına ve güyegülerine gelen çeriyi bildürdi ol taraftan Süleymānīler [93b] (1) daḥı irdiler gördiler kim yüz otuz biñ kūhī çerisi yigirmi dört biñ Süleymānī çeriyi araya alup ceng iderler (2) gördiler kim Rüstem-i Dāstān mest-i ejderhālayın kanḫı tarafa kim raḥş sürer ol taraḫı tārūmār ider (3) anı görüp kıvanup yüz kırk biñ er kiş ü ḫurban ḫaḫup na‘ralar ḥaykırup dersü kılıç yalıncaḥ kılup (4) sīl-i ‘arīmleyin sağlayı irüp kūhistān çerisine kılıç urdılar düşmen daḥı iren çeriyi göricek iş (5) ne olacaḡın bilüp ḡayret ḥamiyyet kıldılar nām u nāmūsı çün cenge tūrdılar

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(6) Kūhī Ġazbān birle Rüstem itdi ḡāyet anda ceng

Ḳorḫudan burcına siñdi gökde Merriḡ oldı denk

Na‘radan beliñledi yirden tūrup Aşḫāb-ı Kehf

(7) Şuya tinnīn taḡa arslan taşa ḫaçdı peleng

Kıışsa-i Süleymân Ve Der-Beyân-ı Suhan-ı Hikmet-Âmîz ve Kelime-i 'İbretü'llâh⁶⁴¹

(8) Hâkîm kavlince Rüstem-i Tehemten Ğazbân-ı Kûhî birle cengde ammâ ki bizüm kıışsamuz ez-ân cânib Süleymân peygâmbere geldi nite (9) ol zamân ki kendü 'askerini görüp tamâm begendüginleyin Rûh-şâh-ı cind sen kaçan Süleymân olursın (10) kırk kısımdan henüz dağı dördine mâlik olduñ diyicek Süleymân 'aleyhi's-selâm hayrete vardı Hâk (11) Te'âlânun 'azametine tekrâr secde-i şükür kılup kendüye virdügi memleketün saltanat ululığına (12) Rûh-şâh-ı cindün böyle didüğine Süleymân-ı nebî Allâh Te'âlâ korkusından berg-i hazân gibi ditredi eyle kim 'aklı (13) zâ'il olup seccâde üzerine düşdi Rûh-şâh-ı cind anı görüp Süleymânun koltuğına girüp kaldurup yüzine (14) gül-âb saçup dağı Süleymânun 'aklı başına gelicek gözin açup eyitdi ki yâ Rûh-şâh-ı cind ben beni (15) Süleymân oldum şanurdum bu kadar maḥlûkât baña muṭî' olduğına ğâyet havf iderdüm ki nâ-gâh bir gün (16) göñlüme gurûr gele günâhkâr olam dirdüm bu senün didigün maḥlûkât envâ' mevcûdât ve elvân ümmet (17) ve dürlü dürlü millet çerendeden perendeden baña tâbi' olıcağ ben kendüm 'acabâ zabt idebilem mi bu didigün (18) ğâyet ululıg ancak diyicek Rûh-şâh cevâb virüp didi kim yâ nebîyya'llâh Hâk Te'âlâ selîmliğı ve ḥalîmliğı (19) 'âlem-i ezelde saña muḥadder kılmayınca taḳdîrinde bu 'azîm saltanat-ı Süleymânîyi muḥadder kılmamışdur ammâ ki (20) saña bir naṣîhatum var qabûl eyle bu rub'-ı meskûn 'âleminün içindeki biñ bir ümmetdür bañrı vü eger berri (21) eger çerende ve ger perende pes biñ bir köşelü ruḳ'a-i 'adli ki düzdürdün her gün ol ruḳ'a-i 'âdil [94a] (1) bisâtinun üzerinde yuvmağ gerek zîrâ ki beglerden murâd olan 'adl ü dâddur ve bir dağı yâ nebîyya'llâh (2) yile şöyle ḥükm eyle ki bir mazlûm âh idüp çağırsa elbette ol şavtı sem'una irişdüre aña göre (3) dâd u istâd idesin ve üçünci dilegüm budur ki eglenüp yorımayasın Quds-i Mübâreke varasın andan Mekkeye (4) varup ziyâret kılavuz dağı Nîl ırmağı kenârınca taḥtuñı yil götürüp gitsün kûh-ı Billûra varalum Billûr tağı (5) eteginden on iki 'ayn çıkar birisi bu rub'-ı meskûn 'âlemine gelüp akar ki İskenderiye önünden Dimyât kenârından (6) bañr-ı Mağribe koyılır ki ammâ Billûr tağından çıkan bundan ğayrı 'ayınların ayakları her birisi kûh-ı Billûrdan öte (7) rub'-ı meskûn gibi bir 'âleme akar varup ol on bir 'âlemleri seyr idelüm ve andan sonra kûh-ı Elbürze varalum kûh-ı (8) Elbürze bir 'azîm ulu tağdur ki tûl-ı 'arzı yidi yıllıḳ yoldur yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḥlûkât (9) andadur andan ğayrı ol kadar cânavarlar vardur ki nihâyeti yokdur ve

⁶⁴¹ Süleymân'ın hikâyesi ve onun hikmetli sözleri ve Allah'ı ibret almayı nasihat eden kelimeleri hakkında.

yine kūh-ı Elbürzüñ eteginde insān cinsinden (10) çok melekler vardır devletile sen Süleymān varınca cümlesin zabt idersin andan kūh-ı Elbürzüñ cānib-i şimālisinde (11) ki baħr-ı Zulumāt vardır zīrā ki kūh-ı Elbürz yidi yıllık yol yukaru yirden yüsekdür güneşe hā'il olduğu sebebden (12) yidi yıllık yo baħr-ı Zulumātdur andan öte baħr-ı 'Ummāndur Qāfa varınca yine güneş tokınur baħr-ı Zulumātda daħı çok (13) dīvler 'ifritler cinnīler gül u beyābānīler ve envā' dürlü maħlūqāt ziyādedur ve la'1 ü cevāhir ve me'ādin ḥadden (14) aşadur ve āb-ı ḥayātı daħı isterseñ anda bulıvirevüz ve daħı baħr-ı Zulumātdan taħtuñı yıl götürsün kūh-ı (15) Elbürzüñ yukarusı ki qar deryāsıdur anda āteşī cinnīler vardır anlarıñ bir ulusu vardır ki adına (16) Berrāk-ı cinnī dirler on iki burc şeklinde on iki başı vardır anuñ bigi yavuz cinnīdür ki yüz yigirmi üç biñ tokuz yüz (17) tokısan tokuz Süleymāna muṭī' olmamışdur Allāhu Te'ālā anı ve a'vānlarını cehennem āteşinden yaratdı Sürḥ-ı (18) Bād-ı cinnī ki üzerüne gelmişdür anlarıñ birisidi ve illā ki bundan biñ derece kuvvetlü ve şecā'atlüdür (19) gövdesi külḥān tomruğı gibi yanar ağzından çıkan āteş kadar cehennem kapısından od çıkmaz (20) hiç yirde ol rāḥat olmaz illā ki Qāfuñ yā kūh-ı Elbürzüñ kulesinde qar deryası içinde gezmek ile (21) şöyle kim yā Süleymān ibn Dāvūd bi-ḥaqq-ı Allāhu bī-zevāl u ma'būd kūh-ı Elbürzüñ kulesi yidi yıllık yol yüsekdür [94b] (1) üç yıllık yolını qar iḥāṭa itmişdür her gün qar yağmağdadur anda cānlu eḥad yokdur illā ki bir dürlü kavm vardır timsāh (2) şeklinde gıdāsı anuñ kandur ve ölümü ıssısındanur güneş kim kāritse buz gibi erir olur güneş ḥōz ol (3) yire te'şīr idemez ammā ki anlarıñ helākına sebep ol āteşī cinnīlerdür ki anlarıñ cismi qardan daħı (4) şovukdur vaḳtī kim qar yağsa ol qardan yiseler semirürler kaçan qar yağmasa eski yağın qarı yiseler aruklarlar (5) vaḳtī ki tedric kuşu nesīm yilinden semirüp bād-ı şimāl yilinden ten-dürüst olup öyle yili esicek arıqlayup kıble (6) yili esicek ḥasta olduğu gibidür pes yā Süleymān ol cānavarları ol āteşī cinnileri getirürler daħı çevre (7) yüreklerine ururlar ḥarāretleri biraz defī' olmağ için zīrā ki ol cinnīler ḥarāretlerinden ol qar deryāsın (8) dā'im kim gezerler her ne yire kim qadem başsalar yā dem çeküp uçsalar qar deryāsından bir kuleye varup geçseler (9) ol qar deryası anlarıñ cism-i ıssılığından ān u vaḳt içinde şu olup eriyüp akar andan sonra ol (10) cinnīler ağzından çıkan āteş ḥōz her ne yire ki uğrasa eğer qardur ve ger şudur eğer buzdur eğer taş u ağaç (11) toprağdur ser-cümlesin ḥarḳ idüp yakarlar yā Süleymān-ı nebī Allāhu Te'ālā saña fırsat vire ol cinnīler ki (12) ala getüresin hiç kaçā cihānda saña ḥaşm bulunmaya sen cemi'isine gālib düşesin ve andan daħı (13) kūh-ı Elbürzüñ cānibi teşrīkından yaña geçelüm ki anda Ye'cūcu ve Me'cūc vilāyeti vardır ikisi

birbirine (14) ‘āṣīdur Me’cūc müdevverdūr ve Ye’cūc mürebbe’dür tüyi kiçi tūsine beñzer ve kulaqları anuñ gibi uzundur kim (15) birin örtinūr birin döşenūr kām̄eti yidişer arışdur ‘Arab arşınla ve Me’cūc müdevverdūr ve ‘uryāndur (16) kām̄eti daħı üç arışdur Ye’cūcden kuvvetlūdūr ve bunlaruñ şan’atı şikārdur ve yaraqları daħı ol (17) vilāyetde bir ağaç biter demürden berkdūr ve huşūsā ki dimişķi demür kılıç gibi egilūr ol ağaçdan oķ (18) yay düzerler ve ejderhā derisinden kiriş daķarlar ve şan’atları oķ atmaķdūr ve demür ma’denin (19) bülürler şol ķadar ki oķa demren daķarlar ğayrı nesne bilmezler ve ol ağaçlaruñ büyüġin yay ve küççüġin (20) oķ iderler ve daħı yā nebīyya’llāh ‘ömürleri biñ olmayınca ve biñ oġlı kızı olmayınca ölmezler ölmek yokdūr (21) eceli müsemmasıla ammā ki meger cengde ve şikārda ecel-i ķazā yitişe diyicek Süleymān peygāmb̄er ‘aleyhi’s- selām [95a] (1) su’āl itdi ki bu Ye’cūc u Me’cūc çoklık t̄ā’ifedūr bunlara kim ġarīm olur kim cengde bunlara (2) elem irgüre Rūh-şāh-ı cind cevāb virdi kim yā nebīyya’llāh bu Ye’cūc iķlīm̄inūñ şarkīsından yaña Allāh Te’ālā (3) ejderhālar yaratmışdūr bu rub’-[1] meskūn ‘āleminde deñizinde ne ķadar tinn̄in yaradursa ve taşlarında ne ķadar (4) ejderhā dūridūrse ve şıġın geyiġinden ne ķadar yidi başlu yıl ķanadlu⁶⁴² evren toġurdursa kırķ ġün (5) yirinde turgırdursa tamām hadd-i kemāl bulıncaķ insāna zarar gelmesün diyü firıştelere yā bulutlara emr iden (6) yirinden kayup götürürler ol ejdehālar şafına getirūr zīrā kim bu Ye’cūc memleketinūñ şarkīsından (7) yañası ejdehālardur yidi aylık yola dek ķat ķat seddi olup turlar anlaruñ ġidāsı Ye’cūcdur (8) şol ķadar çoklıkdūr ki nışf gelūr ejdehālarla ceng ider gözlerin urup kör kılup ve ağzından (9) oķıla urup cigergāhın gözleyüp baġrın yararlar anuñ gibi ‘aẓīm ejdehāları oķlu kirpiye döndürürler (10) öldürüp etin yirler aġusı anlara kār eylemez et kısmından yidükleri ejdehā ve evren tinn̄in etleridūr ammā ki (11) ejderler Ye’cūc halkını cenge varur ġoricik aġızların açup birbirinūñ üzerine yatup ķadd ü (12) kām̄etlerin kemer gibi kılup kuyruķların ‘akreb gibi çevürüp ķafāsına diküp çenber kılup (13) ķurşak ķabardup yil yudup biribirin öġirdüp ķarşularında ġördükleri Ye’cūcları (14) deme çeküp yudarlar şol ķadar ki ķarınları toyar mecālleri ķalmayup ferāġat iderler ‘akābince (15) gelen Ye’cūc ejdehālaruñ üstine çıkup ceng iderler birķaçın öldürüp alup giderler (16) ve daħı yā Süleymān Ye’cūcuñ bir şınfı daħı baħr-ı Muħīta ġarķ olurlar zīrā ki Kāf (17) taġı anlaruñ vilāyetine yaķıncaķdūr her seħer ki ġüneş dördünci ķat felekden tūlū’ ider (18) ġüneş şu’lesile Kāf taġları zāhir olur ol kıymetī taşlar şeffāfı deryā-yı Muħīṭ (19) içinde nūr

⁶⁴²Metinde şeklinde yazılmıştır.

gibi mevc urup birinci kat felege ađar pes Ye'cüc halkı āf tağın ki görürler (20) soyunup şuya girürler deñizde yüzerler āf tağına giceye dek olamı diyü deñize ğark olurlar (21) kırıldığlarına bakmazlar tā giceye dek alışurlar ölülerine ağlamak veyā cengden uşanmak veyā [95b] (1) düşmenden dönmek bilmezler gündüzün hālleri bu gice olıcağ yirler içinde inleri vardur yirlü yirinde (2) inlü ininde girüp yaturlar eger ejdehā etin bulamasalar ğıdāları toprağdur toprak yirler ve dağı yā Süleymān (3) Me'cüc dağı iki şıfıdır anlarıñ dağı iki yanı iki seddür bir yanı ar deryāsıdır ki kūh-ı Elbürzüñ (4) ullesidür anuñ arını geçüp ol tağı aşmak için gice vü gündüz ol arı küriyüp yol düzedüp (5) alışurlar yine tūfān olup ar yağar Me'cüc 'uryān tā'ife şovığa dutmayup helāk olurlar ba'zı (6) açup gelüp inine girürler ve bir şıfı dağı mağribden yaña seddi ara uşlar yaratmışdır Allāhu Te'ālā her (7) birisi eyle büyükdür ki fıl ü kergedanı pencesile götürse ölür Hā Te'ālā anlarıñ ğıdāsın Me'cüc ılmışdır (8) inerler aparlar ğıdā idinürler

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Dā'imā murgān ile Ye'cüc iderler atı ceng

(9) Kim görüp arh-[1] felekde Merrih zār u deng

Diñle imdi bu 'acā'ib dāstāna bir meşel

Saña senden şerh ideyin diñle verse 'aql-ı heng

(10) Der-Beyān-ı Temřilāt-ı Dāstān-ı Māzi⁶⁴³

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Cān u dilden tutar iseñ baña ğuş

Saña senden naql ideyin cāna hōř

(11) 'Aqluñ ol Ye'cüca beñzer fi'l-meşel

⁶⁴³ Geçmişi anlatan hikāyelerin temsillerle beyanı.

Rūhuñ ol Me'cūca beñdeş mā-ḥaşal

Ḥabs olupdur çār-ı 'unşur içre pes

(12) Fi'l-ḥaḳīka murğ cāndur ten ḳafes

Ḥabs idüpdür cismi çār-ı ümmehāt

Cehd idegör bulasın andan necāt

(13) Bir daḥı var ḥōş meşel ḳılam beyān

Kūh-ı Elbürz oldı cismüñ bī-gümān

Anda vardur dīv u cinnī hem melek

(14) Andadur Ye'cūc iden insi helek

Sende daḥı hem-çünān aña bedel

Var durur maḥlūk-ı küñ itme 'ilel

(15) Nefs-i emmāre durur Ye'cūc pes

Zālim u şırrır u mülḥid bed naḥas

Māl-ı genc-i 'ālemi ejder durur

(16) Māl-ı māra teşbīh iden er durur

Ḥayra ḥarc olmaz ise māl mār olur

Ḥāk içinde sinlesi anuñ ṭār olur

(17) Ol ara kuşlar miřāli hem-nefes

Nefse uymadur hevā ile heves

Bar-ı  Ummānu miřāli daı hem

(18) Gl sevdāsi durur p  kem

Berf-i au kibr  k ile ased

Kim bulardur ab iinde atı sed

(19) Yecca olan mvekkel -melek

Başda  alu mişlidr gl felek

Cehd idegr  ala nefes rā ola

(20) a atında dileg hep tām ola

ıl riyāzet birle mmin nefsi sen

Tā ki cānu bula cennet yā asen

(21) Nefse  alu eger telin ide

Esfel iken menzil  illin ide

Terk idben kibr  bul u şehveti

[96a] (1) aa lāř ile eyle āati

Hem- Yecc oldu nefs aşlı bed

Bul u şehvet  kibr  kndr aa sed

(2) Nefsi ıslāh it ki ola hūyı melek

Kim ola cevlengehi farkı felek

Mesken iken seng-i hārā hāk-i ferş

(3) Mesken ola nüh felekden yüce ‘arş

Nuşhını Firdevsinüñ tutup tamām

Mesken eyle cānuña dārü’s-selām

(4) Naḥvı şarfı okıyup bilmekse şarf

Efdal ol nefsüñ bil okı men ‘araf⁶⁴⁴

Kendü nefsin bilmeyen kāmıl degül

(5) Kimdir aña gevden u cāhil degül

Der-Beyān-ı Meclis-i Āḫir⁶⁴⁵

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Ḥamd-i bī-ḥadd ol Ḥuzāya bī-kıyās

(6) Çār-ı ‘unşurdan yaratdı cin ü nās

İy dikenden gül viren faşl-ı bahār

Ḥāke altun senge la‘l-i ābdār

⁶⁴⁴ “Nefsini bilen, Rabbini bilir.”

⁶⁴⁵ Son meclisin beyanı hakkında.

(7) Bādı ‘İsā kıldı ola mürde H̱ay

H̱ākı Mūsā kıldı ola çübı H̱ay

Nev-‘ arūsı şubḥa virür zer tutıḳ

(8) Endelūsi leyle virür sīm ufıḳ

Eyledi Firdevsiyi gūyā tamām

Söyleye emlaḥ ḥadīş aḥsen kelām

(9) Çün ‘ināyet itdi ol Ḳayyūm u H̱aḳ

H̱ıfz idüp taḥḳıḳ-i ‘ilm aldum sebaḳ

Bu Süleymān-nāmesin inşā ḳılup

(10) Naẓm u neşrin söyleyüp imlā ḳılup

Oldı üç yüz yidi meclis uş tamām

Altmış iki cild içinde iy hümām

(11) H̱aḳ virürse ger ecelden mühleti

Kim bulam ‘ömr ü zamān u vüs‘ ati

Bāḳısında meclisüñ diyem tamām

(12) Kim işidüp sözlerümi ḥāş u ‘ām

Fātīḥayla umaram yād ideler

Ol du‘ āla rūḥumı şād ideler

(13) Kim ide hayr du‘ā kılup kerem

Hak mekânın eylesün bâğ-ı İrem

İy Huzā‘ izz ü celālün haqqı çün

(14) Kudret-i şun‘ı kemālün haqqı çün

Cürmini Firdevsinün‘afv it tamām

Kim didün lâ taķneṭü⁶⁴⁶ emlah kelām

(15) Kul haṭā ider‘afvı Mevlā anı

Mücrimem saña şıgındum yā Ğanī

Ger dilerseñ‘avf ide cürmün İlāh

(16) Vir şalavāt Muştafāya gāh gāh

Süleymān-nāmenün Üç Yüz Sekizinci Meclisinün Zikrindedür⁶⁴⁷

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(17) Yāre yār olmak taşavvur olmadı ağıārsuz

Çok naşīḥat itdüm ammā yāre itmez kār söz

Bülbül-i dil seyr idelden bu cihān gülzārını

(18) Bulmadı bī-dağ-ı lāle görmedi gül hārsuz

⁶⁴⁶ Kur’an-ı Kerīm, Zümer sūresi, 39/53: “De ki: ‘Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.’”

⁶⁴⁷ Süleymān-nāme’nin üç yüz sekizinci bölümünde zikredilenler.

Serv-ḳaddin la‘le-ḥaddin nice teşbīh iden

Bu ḥacerdür bī-melāḥat ol şecerdür bārsuz

(19) Turre-i ‘anber-būyuñ gön̄lümde penhān itdügüm

Bu melek teşhīr olunmaz nāfe- i Tātārsuz

Cān cemālūñ şem‘ine pervāne olaldan āh ki dil

(20) Çün semender nār-ı ‘ışḳa yandı olmaz nārsuz

Def‘i idüp zūlfūñ niḳābın gün ruḥuñ göster didüm

Didi şems olmaz bulutsuz genc-i Ḳārūn mārsuz

(21) İy şanem Firdevsi sensüz istemez Firdevs-i ḥuld

Kim cinān olur cehennem ‘āşıḳa dīzārsuz

Ḥazretüñdür Şeh Süleymān men süḥadān mūr-ı kem

[96b] (1) İstimā‘ it gör nedür emlaḥ kelām eş‘ārsuz

Bu Süleymān-nāmesinden gūş idüp aḥsen süḥan

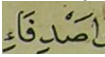
Vir şalavāt Aḥmede daḥı işit şümārsuz

(2) Ḳaḏiyye-i Ye‘cüc ve Me‘cüc⁶⁴⁸

Lokmān-ı Ḥakīm ḳavlince aşḥāb-ı taḥḳīḳ ve erbāb-ı telfīḳ⁶⁴⁹ evliyā-yı deḳāyık (3) ve aşdīḳā⁶⁵⁰-yı ḥaḳāyık ve Eflātūn-ı Yūnānī naḳlince fırḳa-i ḥükemā ve ṭarīḳa-i nüdemā

⁶⁴⁸ Yecüc ve Mecüc’ün durumu (hükmü).

⁶⁴⁹ Metinde şeklinde yazılmıştır.

⁶⁵⁰ Metinde şeklinde yazılmıştır.

bu kitâbdan ol vech ile (4) şahîh hikâyet kılp eydürler ki kaçan ki Rûh-şâh-ı cind Ye'cüc ile murğân cengini ki Süleymâna söyledi işidüp (5) ta' accüb eyledi yine su'âl idüp didi kim bu Ye'cücün Me'cücün seddi ne vech iledür Rûh-şâh-ı cind cevâb (6) virüp didi kim yâ nebîyya'llâh bundan evvel zıkr itdük ki ol kara kuşlar Ye'cüclara hamle idicek ekşerin ok ile (7) urup düşürüp etlerin yiyüp gıdâ idinürler pes Ye'cüc u Me'cüc dört seddi ki vardur şark cānibine ejdehâlar (8) ve cenûb cānibine deryâ-yı 'Ummân ve şimâl cānibine qar deryâsı ve mağrib cānibine kara kuşlar seddi olmışdur pes (9) yâ Süleymân himmet it ki Ye'cüca ve Me'cüca dağı varasın ol 'âşî halkı kırup gâzâ idesin ki 'âlemde (10) ancılayın 'âşî halk yokdur ve andan soñra baħr-ı Muħîṭ ile âteş deryâsı vardur aña varalum ol deryâda Hâk (11) Te'âlâ âteşî maħlûk yaratmışdur envâ' dürlü ba' zısı behâyim şeklindedür envâ' ile çerende gibi ot yirine köz kömür (12) yir ve ba' zısı uçar kuş şeklindedür kanad açup uçarlar gıdâları âteşün 'alevidür ammâ ki baħr-ı (13) âteşden taşra çıksalar ölürler ve bir dağı 'aceb bu ki baħr-ı Muħîṭ ile baħr-ı âteş insân menziline yidi yıllık yol (14) ola ki kûh-ı Elbürzüñ etegine vâki' olmışdur baħr-ı Muħîṭ kenârın şarkdan yaña tutmışdur ağaçlu tağdur (15) tutışup yanar gâh olur ki bir kütildü kıpar ki zehremüz çâk olur hevâdan bakup görivüz ki bir tağ gibi kaya (16) üzerinde hâr ü hâşâkı şecerâtı üzerinde üzerinde yanup od kendüye kâr idüp taş pâre pâre rîze rîze olup (17) düşer eyle yanku virür ki zehremüz çâk olur ve bir 'aceb dağı bu kim ol baħr-ı Âteşün bir kenârı ki baħr-ı (18) Muħîṭ odı gârka virüp söyündürür illâ ki muttaşıl oldığı arada baħr-ı Âteş kaynadup felege bir buħâr çıkar (19) ki ol buħârdan hevâyî cinniler 'ifritler ser-cümlesi gıdâlanurlar ol baħr-ı Âteş halkı dağı yâ Süleymân seyir (20) eylegil andan kül 'âlemine gidelüm ki kül 'âlemi bir 'âlemdür ki yidi yıllık yol kül 'âlemidür eyle kül ki yıl esüp (21) tozdukça yir ile gök arasın kül tutardı ve ol kül 'âleminde dağı bir nice dürlü maħlûk var ba' zısını behâyim [97a] (1) şeklinde gıdâsı kül ba' zısı atyâr-hey'et ve ba' zısı mekes u zübâb-şifat kanad açup kül üzerinde (2) uçarlar anlaruñ dağı gıdâsı kül velî sizden evvel gelen Süleymân-ı Hâfî ve Süleymân-ı Cafî ve Süleymân-ı Hâkim (3) cinnî bu zıkr olan Süleymânlar muḳaddem gelen Süleymân bin Cân zamânında ki 'âlem-i kâ'inâtı anuñla seyr idüp (4) gezdük kırk sekiz yıl tamâm yıl taht-ı Süleymânı götürmek ile yir ile gök arasında geçüp gitmek ile ve Cân (5) kavmıla ben za'îf Ruħ-şâh-ı cind dem çeküp uçmağ ile bunca 'âlemleri ki seyrân itdük illâ ki dört (6) yirde gâyet muşîbet çekdük birisi kül 'âleminde ikinci cezîre-i Tinninde üçünci 'âlem-i zulûmâtdadur dördüncü (7) Zerre tağında Süleymân bin Cānuñ hâtemin elinden aldıkları yirde ki Süleymānlık elinden gitdi

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

(8) Çün Süleymân ibn-i Cānuñ hâtemin aldı melek

Düşdi nahse tâli'î vü ' aksine döndi felek

Kim cihân hâli budur her kime virse murād

(9) Tâc u tahtın elden alup ider âhîr ol helek

Qıssa-i Süleymân İbn-i Cân Ki 'Acâ'ib Ve Ğarâ'ib-i Qıssa-est⁶⁵¹

(10) Hâkîm kavlince Cân kavmi re'îsi Rûh-şâh-ı cind bu vech ile haber viricek 'acâ'ib ğarâ'ib söz söyleyecek (11) Süleymâna 'acâ'ib gelüp hayrete varup 'ibret alup su'âl itdi kim yâ Rûh-ı şâh-ı cind ne ğarâ'ib sözler söyledüñ (12) bu zıkr itdügüñ 'âlemleri ne zamânda gördüñ ve kimüñ ile seyr itdüñ ve dağı Süleymân ibn Cân zamânında ve dört (13) 'uqaba gördük kırk sekiz yıl anuñ ile seyrân kılduk dırsın imdi baña taqrîr kıl ki bu kırk sekiz yıl (14) seyrüñ içinde 'âlem-i kâ'inâtda ne gördüñ diyüp su'âl idicek Rûh-şâh-ı cind eyitdi yâ nebîyya'llâh ben bu (15) rub'-[1] meskûn 'âlemini ve Qâf 'âlemlerini ser-cümlesin Süleymân bin Cân ile gördüm diyüp haber viricek yine (16) Süleymân bin Dâvûd eyitdi yâ Rûh-şâh-ı cind ol Süleymân bin Cân rûhı çün kül 'âleminde ne 'ağaba (17) çekdüñ ve andan soñra kanķı 'âleme varduñ ve Qâf 'âlemlerin nice seyr itdüñ tâ Zerre tağına varup (18) Süleymân bin Cānuñ hâtemi elinden gidinceye dek müddet-i saltanatın ve ser-güzeştin tamām idinceye dek (19) cemî' gördigüñi beyân eyle işidelüm aña göre biz dağı iş idelüm diyicek Rûh-şâh-ı cind cevâb virüp didi kim (20) yâ Süleymân ibnü Dâvûd bi-haķķ-ı Sübhân u Ma'bûd cemî' gördigüm şerh itmek kaçan ola tafşîl birle ammâ (21) mücmelinden beyân eyleyeyim diyüp dağı Süleymân 'aleyhi's-selâm bir zerrîn kürsî üzerinde geçüp oturdu [97b] (1) ve bir cevherî şandal getürdiler Rûh-şâh-ı cindi dağı naazarına karşı karar itdi ins ü cin ser-hengleri dîv ü 'ifrît (2) melikleri dağı bir mîl miķdârı yirden dîvân tutup ihâta itdiler andan Rûh-şâh-ı cindi faşîh-lisân (3) şîrîn-zübân birle dile gelüp eyitdi ki yâ Süleymân ibn Dâvûd çünki Süleymân bin Cānuñ tahtını yıl götürdi (4) gitdi baħr-ı Âteş ile birinci kat gök arasından geçüp giderdi ve Cân kavmi dağı dem çeküp

⁶⁵¹ Süleymân ibnü Cân'ın acayip ve garip hikâyesi.

melâ'ike-i (5) müvekkilün birle uçardı ammâ ki ser-cümlesi Allâhu Te'âlânun vahdâniyyetin dile alup evrâd okıyup ağız (6) açardı baħr-ı Âteşün yalınları gâh olurdu ki taħt-ı Süleymâna irerdi perendeden çerendeden serîr kenârından (7) vâkı' olandan âteş 'alevi yakardı ol baħr-ı Âteşün envâ' dürlü maħlûkâtına kim nazâr iderdük daħı görürdük (8) tağ u taş deryâyı âteş tutup yakar taşları ol yanar oduñ ħarkına tākāt getürmeyüp pâre pâre (9) olup rîzesi felege çıkardı ve her maħlûk ki içinde yürürdi şanasın ki külhân tomruğıdur ki (10) od tutuşup taş yanardı vaqtî ki nefesin taşra virse 'alevi gevdesin büriyüp tutardı ve nefesin (11) içerü virse burunlarından düttün çıkup külhân duĥânı gibi felek yüzün bürürdi her birisi bir (12) bir şüretde ve çünkim deryâyı Âteşi geldük daħı kül 'âlemine irdük bu kül 'âleminün aşlı bu ki bu baħr-ı (13) Âteş yidi yıllık yol miqdârı yiri zamân ile yağa yağa kül eylemiş tağ taşın ap bağ un gibi eylemiş bir yanı (14) baħr-ı Muħîṭ bir yanı baħr-ı kül ve baħr-ı külüñ ġarbdan yanı baħr-ı âteş ve şarğdan yañası yanup kül (15) olur çünki taħt-ı Süleymân kül 'âlemine uğradı daħı tahtı götüren dört dürlü yiller esmesinden (16) küli tozudı yir ile gök arasın kül tozu tutdı serîr üzere otıran çerendenün ve serîr kenârında (17) uçan perendenün gözlerine kül girüp birbirin görmez oldılar dillü dilince Ĥâlîka niyâz idüp 'âciz (18) kaldılar yıl esmezse taħt-ı Süleymân götürülmez eger yıl eserse kül tozar âdemün gözi görmez olur nice maħlûkât (19) kül tozup geñzine gitdi nefesin alımayup helâk oldılar Süleymân bin Câna diri kalanları şikâyet (20) itdiler ervâħdan ve Cân kavminden ġayrı nefsanî maħlûkâtun helâk olıcağ nâ-çâr olup (21) Süleymân Ĥazreti yile emr itdi tahtı âhesteliğ ile kül 'âlemi üzerine indürdi bir kül tağı üzere [98a] (1) kondurdu ve yillere ħükm itdi esmez oldılar tâ ki kül biraz ötürişdi nâ-gâh anı gördük ki kül 'âleminden gevde (2) ħarınca şeklinde ol maħlûk çıkdı ki nihâyeti yok bir 'aceb daħı bu kim her birisinin büyükligi arslanca (3) ola ve andan soñra neheng şeklinde kırğar ayaklu ejderhâ kıyruqlu bir ħorğunç cânavarlar daħı çıkdı kim anlarun (4) daħı ħadd ü nihâneti yok ve bir 'aceb daħı bu ki gevdeleri balıq pulına beñzer pullu ħat'â kılcı kesmez ok (5) batmaz serîrün üstindeki ħalka hücum idüp yürüdiler anı görüp Süleymân serîr üzerindeki biñ bir (6) ümmet daħı yarağa girüp ceng itdiler velî varduğınca bunlar çoğaldu erdi üredi kül 'âlemine tozudup (7) ħarçaşdurdılar segirdişdüklerinden kül tozı gök yüzine çıkdı serîr üzerinde turan biñ bir (8) ümmetün gözlerine girdi velî bu kül 'âleminden çıkan cânavarlarun ħiç gözleri yok gözsüz seyik gibi ol (9) maħlûkun ħoqusın alup ceng itdiler bir tarafından anlarun cengi bir taraftan Süleymân ħalkınun gözlerine (10) kül gitdügi

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Eyle çok geldi kül maḥlûkı ğāyet yüz-be-yüz

Kim Süleymān leşkerinüñ birine uşdı biñ yüz

(11) Şeh Süleymānuñ çerisin şıdı bunlar 'ākıbet

Kül tozından kör olupdı ne ki varsa yüzde göz

Neşr Çünkim yā Süleymān ibn-i (12) Dāvūd Süleymān ibn Cān çerisinüñ şıduğın göricek ve ḥalkınuñ gözleri külden kör oldıgın bilicek (13) Cān kavminüñ 'ulemāsi etkiyāsı evliyāsıla Ḥaḳḳa münācāt idüp niyāz kıldı Allāh Te'ālā dergāhında du'āsı müstecāb (14) olup birinci kat gök firisteleri gelüp taḥt-ı Süleymānı ḳaldurup ol 'adūları kırup ṭağıdup ṭarfetü'l-aynı (15) içinde taḥt-ı Süleymānı seririle biñ bir ümmetile helāk olmayan milletile ol yidi yıllık kül 'ālemin geçürüp (16) şaḥrā-yı Heyhāta iletdiler ki bu şaḥrā-yı Heyhāt baḥr-ı Muḥiṭ kenārıdur şarkından yaña vāḳi' olmışdur kül 'āleminüñ (17) anuñ gibi 'azīm şaḥrādur ki nice Süleymānlar anda yol iz azıdup ḥadd ü kenār bulmamışdur 'ākıbet 'acze (18) varup melā'ike çıkarmışdur

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Bir 'aceb şaḥrā durur Heyhāt-ı şaḥrā bī-ḳarār

(19) Kim Süleymān taḥtı yille yürüyüp bulmaz kenār

Bir yanı baḥr-ı Muḥiṭ bir yanı Elbürz-i kūh

Bir ṭarafdur rub'-[1] meskūn 'ālemī iy şehriyār

(20) Dāstān-ı Saḳḳā ve Ahvāl-i MüflisĠani⁶⁵²

⁶⁵² Saka'nın hikāyesi ve iflās etmiş zenginin durumu.

Hakīm kavlince Rūh-şāh-ı cindī Süleymān bin Cānuñ kışşasın (21) bu araya getürince Hāzret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām fikre varup salṭanat-ı Süleymānīnūñ ‘azāmetin ve ḥalāyık-ı [98b] (1) ‘ālemūñ keşretin fikr idüp ‘aqlın yitüricek Rūh-şāh-ı cindī dahı gördi kim eger kim on sekiz biñ ‘ālemūñ (2) maḥlūkātı şerhine meşgūl olursa muḳaddem gelen Süleymānlar zamānında gördügi ‘acā’ib maḥlūkātı ve ğarā’ib (3) mevcūdātı tamām kūnhī birle şerḥ iderse Süleymān Hāzreti bu cüz’ice salṭanatdan bī-zār olur bir dahı bu kim (4) şekke varup gümān iltüp ğam-güsārı dil-efkār olur pes Rūh-şāh-ı cindān efḍal gördü kim sükūt ide (5) zīrā kim tamām salṭanat-ı Süleymānīyi zikr itmek ṭavīldür deftere şıgmaz

Nazm

Fā’ilātün/ Fā’ilātün/ Fā’ilātün/ Fā’ilün

Ol sebebden bu Süleymān-nāmesin Firdevsi pes

(6) Üç yüz altmış altı cilde yazmağa itdi heves

Līk şeh ṭoksan ṭokuz olsun didi cümle kitāb

Ol sebebden ketim idüben āḥir itdüm böyle kes

(7) **Neşr** Hakīm kavlince Rūh-şāh-ı cind ḥāmūş olıcaḳ nā-gehān anı gördiler kim Nabaḳ şehrinde bir pīr-i saḳḳā (8) var idi şöyle ki ‘ömri müflislik ile geḫmiş idi adına Saḳḳā-yı Ḥāmidī dirler idi ‘ayāl-bend ü müflis derviş idi (9) Süleymān Hāzretini tenhā görüp gönlinde eyitdi varayın Hāzret-i Süleymānı cerri ideyin ola kim baña in’ām ü (10) iḥsān ide diyüp sürüp Süleymān Hāzretine geldi ḥācibler redd itmek istedi saḳḳā-yı pīr āvāz-ı (11) bülendī çağırup eyitdi ki iy emīr-i ins ü cin zıll-ı Ma’būd iy Süleymān bin Dāvūd dergāhuña şeyli’llāha geldüm (12) pīr ü müflis ü dermāndeyem baña iḥsān eyle diyüp temelluḳ tevażzu’ itdi Hāzret-i Süleymān saḳḳānuñ āvāzın işidüp (13) pīrligin görüp raḥim eyleyüp eyitdi ki gel yā pīr seni kimse redd itmesün diyüp ḥāciblere emr (14) itdi naẓarına getürdiler su’āl itdi ki yā pīr-i ‘azīz kaç yaşundasın eyitdi ki yā nebīyya’llāh atañ Dāvūd (15) peygāmbere ‘aleyhi’s-selām dünyāya geldükde ben şerī’at emrine girüp ṭurudum ve ‘ömrümi kırk dörd (16) yaşına ırgürmişdüm ammā ki ol vaḳtten berü bilemezem ne ḳadar oldı diyüp ḥaber viricek Süleymān (17) Hāzreti ḥükemāya emr itdi ḥisāb itdiler Dāvūd peygāmbere ‘aleyhi’s-

selām mevlūdinden vefātına (18) yüz yıl tutup müddet-i saltanatdan daḥı sekiz yıl geçmiş yüz sekizde kırk dört yılı daḥı taḥsīm itdiler (19) yüz elli iki yıl ‘ömr oldu bu yüz elli iki içinde henüz daḥı zinde saḥḳā şöyle ki arḳasına bir meṣḳ (20) şuyı alur getürür Nabaḳ şehrinüñ ḥalkına şu ulaṣdurup yitürür anuñ gibi müflis ki başında ‘imāmesi (21) ve egninde libāsı pāre pāre köhne ve yalın ayak Ḥazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām saḥḳānuñ ‘ömr-i ṭavīlini [99a] (1) ‘acebleyüp eyitdi ne ‘acebdür ki sizüñ ḥālīñüz ‘ömrüñüz ṭavīl olur ve bizüm bigi ḥalīflerüñ ḳaṣīr olur (2) didi saḥḳā-yı pīr cevāb virüp didi kim yā nebīyya’llāh benüm bildigüm budur ki sizüñ rızḳıñuz işbu meṣḳden (3) şu dökildügi gibi gelür ve ammā ki bizüm rızḳımız küpden şu ṭamlar gibi gelür ol sebebden bizüm ‘ömrümüz (4) ṭavīl sizüñ ‘ömrüñüz ḳaṣīrdur diyüp cevāb viricek Süleymān Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām eyitdi ki yā saḥḳā-yı (5) pīr ne ‘aceb söz söyledüñ şimdi ben saña ‘atā buyurup ḡanī ḳılsam ömrünüñ āḥire irer ḳaṣīr mi olur (6) pīr eyitdi ne‘ am zīrā ki bir kiṣiye muḳadder olan rızḳ ve taḳdīr olan nefesi az az alsa virse yāḥūz bir (7) uğırdan nefes alsa virse ol taḳdīr olan ḥazīneye el ursa yise içse ṭaḡıtsa çüritse ḥiç ana nafaḳa (8) ḳalmasa lāzımdur ki anuñ ‘ömrī āḥire ire zīrā ki taḳdīr olan rızḳını yidi düketdi ammā ki tedric ile (9) yise ol muḳadder olan rızḳı tamām düketmeyince yiyecek degül zīrā ki yā Süleymān ben bu nesneyi andan tecribe (10) ḳıldum ki Hindüstān ser-ḥaddinde Ādem-i Şaḳī mezārında riyāzet çekici dem-keşler olur ki gice ile gündüzde (11) ādemoḡlanı yigirmi dört biñ nefes alup virse gerekdür her nefes zamānı bir sā‘ atdür ve her nefesde (12) ecelden iki kerre ḳorḳu vardur alına virilmeye ve çıḳa vü girmeye pes gice ile gündüzde kırk sekiz kerre ecelden (13) ḳorḳu vardur pes bunuñ gibi dünyāda kiṣi ne rāḥat ola ki kırk sekiz biñ kerre gice ile gündüzde ecel (14) ḳorḳusın çekesin ḥaṣūṣā ki nefsüñ ölecegin daḥı taḥḳīḳ bilesin ve daḥı yā nebīyya’llāh ol dem-keşler bu ḥāle (15) muṭṭalī‘ olup sīn-i bülūḡiyetinde oḡlancuḳlarına ta‘līm iderler gice ile gündüzde iki biñ miḳḍārı nefes (16) almaḡı ve yidi dirhem arpa ḳurşın yemigi ol nefeslerin az alup virdükleri çün anlara dem-keş dirler idi (17) ve şol söz ki menfi‘ atı yok aḡız açup söylemezler luḡat ḥurūfī maḥreci çün ki nefes almaḳ lāzım gelür (18) ekṣer işaretilerdür sözleri ve Ḥaḳ Te‘ālāyı göñülünden zıḳr iderler ziyāde mühimmiş iş olsa ol (19) vaḳtın söylerler veyā yazu ile ḥaber virürler ol cihetden görürüz ki anlaruñ ‘ömrī ṭavīl olur andan soñra (20) envā‘ ne‘ āyim mīve yimezler ve eydürler ki maraz andan ḥāṣıl olur görmez misin behāyimi eger vuḥūṣ eger tıyūrdur bunlaruñ (21) nafaḳası muḡāyir olmaduḳları ecelden ḥastalıkları daḥı azdur diyü zānn iderler egerçi kim ol dem-keşler [99b] (1) sözlerine i‘timād itmezüm velīkin imtiḥān itdüm gördüm başuma geldi diyüp cevāb viricek Süleymān (2) ‘aleyhi’s-

selām ta‘accüb kılup eyitdi ki yā Saḳḳā-yı Hāmidī bizüm zannımızda budur ki eger mün‘im ve ger müflis (3) Allāhu Te‘ālā muḳadder itdü ki ‘ömri sürse gerekdür ‘āḳıbet ‘ömri āḫire irse gerek ve ammā ki senüñ sözün (4) daḫı imtiḥān idelüm tecrube kılalum ki rüzgār-dīde pīrlar sözi daḫı güzāf olmaz tecrube itmek evlādur (5) diyüp saḳḳānuñ sözünü müstaḥsen görüp ‘acebleyüp ‘aṭalar buyurdi biñ kıızıl altun virdi yūsufi ki her bir altun (6) yidi mişḳāl senbūse şeklinde yidi pīr -i saḳḳā du‘ālar kılup alup gitdi meger ki anuñ bir saḳḳā daḫı (7) yoldaşı var idi adına Sa‘īd eydürler ki Hābeşden idi henüz cüvān idi ammā ki faṣīḥ-lisān şīrīn-zübān idi (8) gördi ki Süleymān Hāzreti Saḳḳā-yı Hāmidīye çok in‘ām ve iḥsān kıldı gāyetde ḥased iltüp diledi ki (9) varup Süleymān Hāzretinden bu daḫı in‘ām taleb ide andan sürüp nazārına gelüp şey‘enlillāh itdi ve bu (10) medḫi okıdı

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

İy kerem kanı mürivvet ma‘deni kanı seḫā

Bir faḳīrem pūla muḥtāc eyle himmet kıl ‘aṭā

(11) İns ü cinnüñ mālīkisin sā‘ile virgil murād

Kıl kerem virgil direm tā alasin ḫayr du‘ā

Neṣr Hākīm ḳavlince Hāzret-i (12) Süleymān Saḳḳā-yı Sa‘īdün feṣāḫatin ve melāḫatin müstaḥsen görüp bir altun zerrīn kürsī üzerinde oturmış idi (13) andan ḳalkup bir ağaç ābanūs kürsī üzerinde oturup emr itdi bu zerrīn kürsīyi Sa‘īd-i Saḳḳāya virdiler (14) andan Süleymān su‘āl itdi ki yā Sa‘īd ne yirden geldün cevāb virdi ki Hābeşden yine şordı ki dünyā (15) lıkda neye ḳudretün irer cevāb virdi ki ḫabbeye ḳādir degülem her ne ki tıtdum ise işüm rāst gelmedi (16) Süleymān eyitdi bu zerrīn kürsī saña yiter var sermāye idin saḳḳālīḳ zaḫmetin terk it zīrā ki bu saña (17) tācirlik daḫı itseñ kifāyet ider ölince kimseye muḥtāc olmazsın diyicek saḳḳā daḫı şād olup (18) Süleymānuñ devām-ı devletine ve eyyām-ı rif‘atine şenā kılup eyitdi

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Didi şāhā devletile tā haşr ol pāydār

(19) Bu nübüvvet tahtı üzre ‘ izzet ile ol ber-çarār

Gök yüzinde yil götürüp tahtuñı çāker ola

İns ü cinn ü vaḥş u ṭayr u dīv ü ğül u mūr u mār

(20) Neşr Hākīm kavlince saḳḳā daḥı kürsīyi alup gitdi varup bāzāra iletdi dellāle virdi (21) diledi kim şata her mubaşşır kim nazar kıldı bu altun degüldür illā ki ḥāş birincdür ve ba‘ zı eyitdi bu kürsīyi [100a] (1) bu kürsīyi Süleymān Ḥazretine cinnīler getürmişdür ca‘ līdür ḥālīş degüldür kim bilür nenüñ ma‘ denindendür şüretā (2) altuna beñzer ve ba‘ zı daḥı eyitdi bu kürsīnün taş yüzinden altun kaplamışlardır ammā içi nice (3) ma‘ dendür kimse bilmez şarunu ḥās midür yāḥūz altun midur ve ba‘ zı eyitdi eger bu kürsī kıızıl (4) altunmıssaydı Süleymān Ḥazreti bu saḳḳāya niçün vireydi ammā bir muşanna‘ işdür taş altun (5) içi ğayrı ma‘ dendür zīrā ki çok görürüz yūsufī kıızıl altunı daḥı ḳallāblar üzrine altun kaplayup (6) içini sürp iderler imiş bu ḥōz bir kürsīdür ser-cümlesi yüz vaḳıyye var eger bu şāfī altun (7) olaydı buña kimse behā yetürmezdi illā ki şāfī altun degüldür diyüp kürsīyi ayağa urdılar yüz tengeye (8) çıkdı ki her tenge dört dirhem gümişdür saḳḳā şatup akçeyi yanına alup işine gitdi kendü zu‘ m-(9) fāsıdince bu ki kürsī şāfī kıızıl altun degüldür ca‘ līdür behāsına şatdı Ahī Melih bāzārda (10) kürsī niceye şatılduğın görüp gelüp Süleymāna haber virdi Ḥazret-i Süleymān ‘ aleyhi ‘s-selām (11) ta‘ accüb itdi ol kürsīyi alanı kığırtıdı yüz tenge fā ‘ide virdi almağ içün ammā ki bu kürsīyi (12) alan bir ribā-ḥōr idi be-ġāyet mün‘ im u ‘ ayyār u tarrār idi gördi ki Ḥazret-i Süleymān bu ḳadar fā ‘ide (13) virdi bildi ki kürsī şāfī kıızıl altundur yine virmeyüp odasına iltüp kürsīyi pāre pāre itdi (14) potaya koyup sızırup söbüge idüp mezāda koyup şatdı genc-i Ḳārūn ḥāşıl itdi ol saḳḳā (15) az zamānda iki yüz tengeyi evinde uğrıya aldurdı yine aç u müflis u mendebūr ḳaldı ol pīr-i saḳḳā ki (16) Ḥazret-i Süleymān aña çok māl virüp mün‘ im kılmış idi ol daḥı birkaç ay geçmedin vefāt itdi (17) Ḥazret-i Süleymān bu saḳḳāların ḥālın ta‘ accüb itdi andan dönüp Loḳmān-ı Hākīme eyitdi yā Hākīm (18) ol saḳḳā-yı pīre ki bunca māl virdük ğanī kılduk ve ‘ ömrinden teftiş eyledük gördük ki gerçek (19) söyledi çünkü rızkı şu tulumı ağzından gelür gibi geldi ki ‘ ömri ḳaşır olmuş Loḳmān-ı Hākīm (20) cevāb virdi yā Süleymān Ḥaḳ Tebareke ve Te‘ ālā her mevlūd içün bir miḳdār sa‘ ādet kıldı dünyāda (21) anı daḥı iki bölük kıldı bir bölüğün ‘ ömri ṭavīl kıldı ve bir bölüğün

refâhiyyetile ğanî kıldı pes [100b] (1) az olur kim mevlûdûn ‘ömri tavîl olur dirliği refâhiyyeti az olur pes bu sebebdan az olur kim dirliği (2) refâhiyyeti ziyâde olur ammâ kim ‘ömri kaşîr olur biz bu dünyâ hâlkının kimini görüz kim ni‘ meti çok ‘ömri az ve kimini (3) görürüz kim ni‘ meti az velî ‘ömri uzun olur zîrâ ki yâ nebîyya ‘llâh eger ‘ömri eger devlet ikisi dağı Allâh Te‘âlânun (4) emrinden taşra degüldür ol Hâllâk-ı ‘âlem ve Rezzâk-ı Benî Âdem her kişiye ne ki taqdîr itdise ol olısar (5) ve dağı her insâna sa‘âdetden ve ni‘ metden ki naşîb kıldı anı iki bölük eyledi bir bölüğün dünyâda (6) ve bir bölüğün âhiretde kıldı nitekim Hâk Te‘âlâ kelâmında buyurdu ve kullü şey’in ‘indehu bi-mikdârin⁶⁵³ (7) ve dağı eyitdi kim ve mâ nunezziluhu illâ bi-ğaderin ma‘lûmin⁶⁵⁴ pes ol mikdâr dünyâda insâna ni‘ met olur ol (8) mikdâr âhiretde eksilür bu ma‘nice kim Hâk Te‘âlâ ezhebteum tayyibâtikum fî-hayâtikümü’d-dunyâ vestema‘tum bihâ⁶⁵⁵ (9) didi ve dağı eyitdi ki men kâne yürîdu ħarşe’l-âhireti nezidlehu fî ħarşihî ve men kâne yürîdu ħarşe’d-dunyâ nu’tihî min-hâ ve mâ-lehu fî’l-âhireti min-naşîbin⁶⁵⁶ (10) didüğü kavli birle (11) işâret eyledi ki vebteğı fîmâ âteke ‘llâhu’d-dârü’l âhirete ve lâ-tensâ naşîbeke mine’d-dunyâ ve ahsene kemâ ahsene ‘llâhu ileyke⁶⁵⁷ (12) didükleri bizüm didüklerimizün ħaĳĳâatine delâlet ider zîrâ anlar bildiler kim (13) âhiretde naşîbi ol taqdîm eyledüğü mikdârdur zîrâ Hâk Te‘âlâ ve mâ tuğaddimü li-enfusikum min-ğayrin tecidühü ‘inde ‘llâhî⁶⁵⁸ (14) didi pes yâ Süleymân ol dünyâda mütelezziz olup mütenn‘im olanlar ħâllerine (15) mağrûr olmaz zîrâ ol dünyâ ni‘ metleri anlardan zâ’il olur fuğarâdan olurlar ve eşkıyâdan olurlar (16) nitekim Allâhu Te‘âlâ buyurur ve seya‘lemu ‘llezîne zalemû eyye munğalebin yenğalibüne⁶⁵⁹ didi tehdîd ve rahîd (17) kifâyet ider ve dağı yâ nebîyya ‘llâh ol bir

⁶⁵³ Kur’an-ı Kerîm, Ra’d sûresi, 13/8: “Allah, her dişinin neye gebe olduğunu, rahimlerin artırdığı şeyi ve eksilttiği şeyi bilir. Her şey O’nun katında bir ölçü iledir.”

⁶⁵⁴ Kur’an-ı Kerîm, Hicr sûresi, 15/21: “Hiçbir şey yoktur ki hazineleri yanımızda olmasın. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz.”

⁶⁵⁵ Kur’an-ı Kerîm, Ahkâf sûresi, 46/20: “İnkâr edenler ateşe sunuldukları gün, (onlara şöyle denir) ‘Dünyadaki hayatınızda güzelliklerinizi bitirdiniz, onların zevkini sürdünüz. Bugün ise yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamanızdan ve yoldan çıkmanızdan dolayı, alçaltıcı bir azapla cezalandırılacaksınız.’”

⁶⁵⁶ Kur’an-ı Kerîm, Şûrâ sûresi, 42/20: “Kim âhiret kazancını isterse, onun kazancını artırırız. Kim de dünya kazancını isterse, ona da istediğinden veririz, fakat onun ahirette hiçbir payı yoktur.”

⁶⁵⁷ Kur’an-ı Kerîm, Kasas sûresi, 28/77: “Allah’ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah’ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez.”

⁶⁵⁸ Kur’an-ı Kerîm, Bakara sûresi, 2/110: “Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin. Kendiniz için her ne iyilik işlemiş olursanız, Allah katında onu bulursunuz. Şüphesiz Allah, bütün yaptıklarınızı görür.”

⁶⁵⁹ Kur’an-ı Kerîm, Şu‘arâ sûresi, 26/227: “Ancak iman edip salih amel işleyen, Allah’ı çok anan ve haksızlığa uğratıldıktan sonra öğlerini alanlar başka. Zulmedenler hangi âkıbete uğrayacaklarını göreceklerdir.”

saḳḳā ki zerrīn kürsī virmişdiñüz ol daḥı hem-çünān taḳdīru 'llāhda (18) yoḡudı ki bu altun kürsīyi şatup behāsın alup tamām ḡanī ola idi

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Böyle diyüp anda Loḳmān Şāha virdi şaḥīḥ cevāb

(19) Şeh Süleymān ḡuş idüben aldı ' ibret bī-ḥisāb

Diñle imdi bu Süleymān-nāmesinden ḥōş ḡaber

Līk vir Aḥmed u Muḡammed çün şalavāt bul şevāb

(20) Der-Beyān-ı Āmeden-i Tāvus-ı Kudsi 'Aleyhi 's-selām⁶⁶⁰

Ḥaḳīm ḳavlince ḳaçan kim Loḳmān-ı Ḥaḳīm Süleymāna ḥikmet (21) yüzinden cevāb ki virdi Süleymān işidüp istiḥsān ḳılduḳdan soñra anı ḡördi ki [101a] (1) Tāvus-ı Kudsi Peyk-i Celīl ya' nī ki Ḥazret-i Cebrā' il ' aleyhi 's-selām Süleymān ' aynında ' ayān ḡayrı maḥlūk (2) ḡözinde nihān gelüp Ḥaḳdan selām virüp eyitdi ki yā nebīyya 'llāh Ḥaḳ Te' ālā eydür ol pīr-i saḳḳā ki gelüp (3) ' ömri uzunlḡın müflisliginden ṭutduḡı ecilden ve ḡanīlerüñ ' ömri ḳaşır olur diduḡı sebebden vaḳtī ki (4) ' ömri āḡire irdise ḡanīlḡ ile ' ömr sürmedin vefāt itdi kendinüñ sözünü eceli taşdıḳ (5) itdi ammā ki devlet sa' ādetdür ve eger ki ' ömr-i ' azīze eyyām-ı mühletdür benüm taḳdīrümdeñ taşra (6) iş yokdur vaktī ki bir kimsenenüñ eceli yakın gelse bir nefes daḥı ḡayāt bulmaḳ mümkün degüldür (7) nitekim Bārī Te' ālā buyurur izā cā' e ecoluhum fe-lā yeste ' ḡirüne sā' aten ve-lā yestakdimüne⁶⁶¹ ve daḥı yā (8) nebīyya 'llāh ol bir saḳḳāya ki Ḥaḳ Tebareke ve Te' ālā devlet ve sa' ādet bitmemek ister sen diledüñ ki bir zerrīn (9) kürsī virüp anı ḡanī ḳılasın çünki kürsīyi alup ki mezād itdürdi ḳudret-i Ḥaḳla mubaşşırlaruñ (10) ḡöñli ḡözi bağlandı şöyle ki ḥiç birsi anuñ ḡālīş altunduḡın bilimedi ve ol gelüp ḡasīs ribā- (11) ḡōra ki dünyā-perest olup āḡiretin unutmışdur ve dā' im ' ibādet ḳılup benden du' ā diler ve saḳḳā (12) ḡaḳḳa şu ulaşıdurur dā' im imān baylḡın ṭaleb ḳılur pes revā ḡörmedüm ki Ḳārūn gibi mālā ḡariş (13) olup māl anı azdurup

⁶⁶⁰ Tāvus-ı Kudsi aleyhisselâmın gelmesi üzerine.

⁶⁶¹ Kur'an-ı Kerim, A'râf sûresi, 7/34: "Her milletin belli bir eceli vardır. Onların eceli geldi mi, ne bir an geri kalabilirler, ne de öne geçebilirler."

gümrāh ide bunca zamāndan berü ‘ibādet kılduğı hebā-yi menşūr olup iblīs-i (14) pür-
telbīs gibi tebāh ola pes ol iki yüz tengeye ki altun kürsī şatdı idi evine iltüp penāh
itmiş idi (15) aña uğrı havāle kılup elinden aldurdum ol ribā-hjör-ı māl-pereste ol
kürsīyi naşīb itdüm (16) zīrā ki benüm taqđırümde buyıdı ki ol saqqā müflislik ile ‘ömr
sürüp qanā‘at kıla riyāzet (17) çeküp baña tā‘at kıla āhıretde aña rahmet kılup cennet
virem ve ol ribā-hjör kim dünyāda gānī kıldum (18) āhıretde dünyā-perest oldığı
ecilden zelīl u hjör bir dirhem altun yirine biñ ‘azāb kılup (19) cehennemde cānına
şiddet kılam kı bī-hisāb ola dünyā mālī iki kıkımdur bir kıkımsı helāldür nitekim (20)
helāluhā hisābu⁶⁶² mücebince hisāb virse gerekdür ve ikinci kıkımsı harāmdur anuñ
sāhibi (21) ‘azābın çekse gerekdür ve harāmuha ‘azābun⁶⁶³ mücebince zīrā ki her kışı
hayr eger şerr itdügin [101b] (1) bulacaqdur aña göre dergāhda yā sa‘id yā şaķī
olacaqdur fe-men ya‘mel mişķāle zerratin hayrān yerah (2) ve men ya‘mel mişķale
zerratin şerren yerah⁶⁶⁴buyurmışdur

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Bu durur taqđır-i Hāķ kıldum ‘ayān

(3) Emr-i Hāķla tapuña kıldum beyān

N’ola zūr-bāz itse ‘arz-ı kuvvetin

Yimez illā ol naşīb u kısmetin

(4) Zūr u zerle bulsa ādem salţanat

Tācir u zūr-bāz tutardı memleket

Ne ki yazdı başa ezel ceff’el-ķalem

(5) Şek getürme olısdur pīş u kem

⁶⁶² Helālleri hesaptır.

⁶⁶³ Haramları ise gazaptır.

⁶⁶⁴ Kur’an-ı Kerīm, Zilzāl sūresi, 99/7-8: “Artık kim zerre ağırlıgınca bir hayır işlerse, onun mükāfatını görecektir. Kim de zerre ağırlıgınca bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir.”

Ger Ğanî yazdısa olasin sen ğanî

Yazsa müflis ħōz olasin yā denî

(6) Cidd u cehdūñ nef i yok itme taleb

Kim virür saña naşībūñ Haq Çalab

Böyle diyüp oldı ħudsi pes ħamūş

(7) Vir şalavāt daħı tūtğıl söze gūş

Ƙışsa-i Sām-Süvār-ı Pehlevān ve Ƙaziyye-i Şāh-ı Maqlān⁶⁶⁵

Haĳim ĳavlince (8) Süleymān Hażreti Cebrā' ilūñ sözün işidüp āmennā vü şaddaĳnā⁶⁶⁶ dimekte ammā ki bizüm ĳışşamuz yine (9) cāzūya geldi nite Maqlān-ı Hindū cāzūya böyle diyicek cāzū Maqlān-ı Hindūnuñ sözlerin (10) ğāyet begendi andan eyitdi iy mīr-i Hindūstān her ne ki didūñ rāst söyledūñ sen nice dirseñ (11) Sām-süvārı eyle idelüm Maqlān eyitdi iyi şāh-ı sāħirān buyur dīvān tursun Sām-süvārı (12) siyāsete getürsünler söyledelüm devlete lāyık ve sa' ādete muvāfık neyse eyle ĳılalum didi pes cādū buyurdı (13) dīvān tırdı üç yüz yitmiş biş biñ Hindūstān serverleri kim otırdı kim tırdı andan Sām- (14) süvārdan alınan meclis āletleriñ ortaya getürdiler dört yüz ĳırĳ dört sīm-sāĳ sāĳīler la' lin (15) şurāħīler ele alup tırdılar andan bülbul u ĳumrī nevālu zühre sāzlu sāzendeler sāzlu sāzın (16) ele alup ĳatār ile meclis yüzinde oturdılar andan cāzū eyitdi iy mīr-i Hindūstān oĳlanlarıñı (17) gönder Sām-süvārı refīĳlerle getürsünler didi andan Maqlān-ı Hind daħı emr itdi o oĳlanları (18) altı biñ āhen-pūş er ile varup Sām-süvārı getüreler ol yañadan Sām- süvār daħı ĳayd u ĳafesde (19) dil-şikeste otururken ĳulaĳına bir 'aceb at süheyli girdi kim yalıñuz bir atlu Süleymān şalābetlü (20) Dāvūd şevketlü yeşil libās giymiş aĳ 'amāme şarınup eline bir yeşil şetfe alup sürüp kendüye (21) gelür Sām-süvār anı göricek içi taşı beşāret ile tıldı ĳafesden anı gözleyüp tırdı ol [102a] (1) boz atlu daħı süre gelüp yaĳın iricek raħşından inüp şetfesin yire şancup atın ĳaza ĳoyup ĳafes (2) öñüne gelüp Sām-süvāra

⁶⁶⁵ Pehlivan Sām-süvarın hikāyesi ve Maqlān Şah'ın hükmü (durumu).

⁶⁶⁶ İnandık ve takdir ettik.

selām virdi Sām-süvār daḥı ‘aleyk alup baş qodı andan eyitdi (3) iy Sām-süvār beşāret olsun saña kim kayd u bendüñ kenāra irdi Ḥaḳ Te‘ālā saña feraḥ virdi (4) baḥtuñ perākendeliḡin ‘ināyetile durdı velī öñüñde bir kısuñ var şöyle kim hem cānuña hem ĩmānuña (5) qaşd kılarlar olmasun kim cān qorqusıla ĩmānuña ḥalel irgüresin iy server ecelsüz kimse ölmez (6) er gerekdür kim i‘tikādı dürüst ola süst olmaya didi daḥı ol ‘Arab şekillü muḥteşem kişı atına (7) süvār olup şetfesin eline alup kıble tarafına yüz tutup gitdi velī Sām-süvārı kayd u kafesde şād u (8) ḥurrem itdi andan Dermāyūs Ḥaḳīm eyitdi yā pehlevān yanuñda kimsene görünmez yine kimüñ ile söyleşürsin (9) Sām daḥı boz atlu gelüp gitdüḡini Dermāyūs Ḥaḳīme didi Ḥaḳīm şād u ḥurrem olup ḥiç ġamı qalmadı (10) andan eyitdi iy server

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Bil ki ġā’ibden gelendür Ḥıẓr ḥāzır ol Ḥaḳīm

Kim beşāret itdi Sāmı kıtarur diyü Kerīm

(11) Bildi taḥḳıḳ cādūdan yoḳ anlara hergiz elem

Ne zafer bulur çalışup anlara dīv ü racīm

Neşr Ḥaḳīm qavlince Dermāyūs (12) Ḥaḳīm Sām-süvāra beşāret ḥaberin kim virdi anı gördiler kim Maḳlān-ı Hindünüñ oġlanları altı (13) biñ cebelü er ile gelüp Sām-süvārı cemī‘ dutsaḳlar ile alup cādū siyāsetine gitdiler pes Sām-süvār (14) begler pehlevānlarla bilidiler kim kendüleri siyāsete iltürler bu ḥālī yakın bilicek begler pehlevān (15) lar melikler ölüm qorqusından āşkāra aġlaşdılar ġayret idüp ancalar deründen ciger taġlaşdılar ancalar (16) birbirile ḥelālleşdiler ancalar daḥı şaşup düşdiler anca kim cāzū ile Maḳlān-ı Hindünüñ siyāsetine (17) vardılar Sām-süvār gördi kim bir ‘acā’ib ictimā‘ insān turmış ādem ġulūsı felekleri gümledür (18) ol ictimā‘ ortasında kendinüñ biñ iki yüz tañāblu sīm-sikkelü bārgāhını qurmuşlar göricek (19) Sām-süvārıñ ġayret odı cigerin taġladı bebr u peleng gibi egreyüp gümredi Sām-süvārı demür (20) kafesile cellādlar vehm alup Sām-süvārı qoyup baş şalışup Sām-süvārıñ ḥālını taġlaşdılar (21) serzenīş idüp dediler kim görüñ bu bī-ḥaberi kim demür kafesile siyāsete giderken daḥı qaḳıyup ḥareket [102b] (1) ider didiler andan Sām-

süvārı alup ol mu‘teber dīvān içine girdiler kendüyi taht önüne getirüp Cābir-i (2) Cādū kıatına Sām-süvārı siyāsete turgurdılar kıafāsıla şağ u şol pehlevānların ve hükemāların ve serverlerin (3) ve şehzādelerin kıayd u bend ile siyāsete turgurdılar Hākīm kıavlince Dermāyūs Hākīm Sām-süvārı gördi kim felek (4) nikbeti rüzgār şiddeti düşmen hücumeti tahtından sürüp seririn ğayrı servere virmiş kendü eli ayağı (5) bend ile tahtuñ önünde tırur Dermāyūs Hākīm bu hikmeti görüp ğayret ile kıazāya rızā virüp tırdı (6) andan ol üç yüz altmış biñ Hindüstān serverleri Sām-süvāra dağı bilen gelen hükemālara ve selāṭīn-i (7) serverlere göz diküp tırdılar gördiler kim Sām-süvārı Kıahramān-ı Kıātil şevkıtlü Nerrīmān heybetlü Efrāsiyāb (8) kıāmetlü bir pehlevāndür ki şağa şola ğāh ğāh nazar ider şöyle gözi tıuş olan sipāhī vehminden kıan kıaşanurlar (9) andan Sām-süvār dağı kıarşısına nazar itdi gördi kim kendü tahtı üzerinde iki zışt-likā otırmış kim hīç (10) āferindenüñ gözi anlaruñ yüzine kıakmasun

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Gördü çıkmış iki mülhid tahtına

(11) Hākīm olmış milk ü māl u rahtına

Pehlevān ağlayup itdi çok figān

Yirinüben rüz-i tālī‘ bahtına

(12) Neşr Hākīm kıavlince Sām-süvār ol pehlevān-ı rüzgār gördi ki kendünün tahtı üzere şeytān-ı (13) bī-dīn ile cāzū-yı la‘īn otırmış Sām-süvāranı görüp acıyup nefsine inşāf virdi (14) gönünden eyitdi ki çünkü Hāk Sühbāne vü Te‘ālā baña zūr u kıuvvet virdi pehlevān-ı Süleymān oldum (15) Horāşānı ve Bedehşānı ve Kışı Bahreyni ve Sindüstān gibi memleketleri fetḥ idüp bunca māl u ğanīmet (16) alup anca taht-nişīn şāhları tahtından aşāğa şalmış idüm üç yüz yıldan ziyādedür ki ‘ālemde (17) şāhib-kırānam felek dağı bu bendi baña itmedi gözüme kıarşu pehlevānuluğum kıürsīsine geçüp baña (18) ta‘addī kıılup hüküm itmedi kim bilür ne ğünāh işledüm Hāk Te‘ālā anuñ çün baña bu muşībeti kııldı ki nefsüme (19) inşāf virem müyesser kııldığı milk ü mālūñ kıadrini bilem diyicek Hākīm ‘İbrī dilince eyitdi ki yā Sām (20) iy pehlevān kıızıl geyen Cābir-i Cāzūdur kıara geyen ol merdūd u maḥrūm şeytān-ı la‘īn durur (21) gelüp

buña vezîr olupdur bu fitne dîvânın bu la'î'n kılupdur cāzûya yardım idüpdür ve ger nî yâ pehlevân [103a] (1) bu taşrada cem' olan çeri cihānuñ ferîdleridür yâ Sām-süvâr iy pehlevân-ı rûzgâr bunları (2) görüp ölümünden korğa ecel ırmeyince er ölmez yaş dükenmeyince ecel peymānesi tölmez iy cüvân- (3) baht bu siyâset kim tırmuşızdur nice cān ola ki bundan yacanmaya velî merdānelik ve pehlevānlık (4) buncılayın siyâsetde seçilür diyüp dağı Dermāyūs Hākīm dağı cāzû-yı la'î'n ve iblīs-i pür-teblīs (5) gözleyüp tırdı ol taraftan dağı Cābir-[i] Cāzû Sāmı ve pehlevānları siyâsetde göricek fırsatına (6) ve ruḥşatına ğarre olup göñlinde eyitdi bugün bunlara bir iş kılam ki kimseye kılmaya ve bencileyin (7) cāzûlar sulṭānına karşı gelmeye diyüp dizi üzerine geldi

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

(8) Kendüzin cāzû görüben itdi hışm u kibr ü kîn

Kaşd ider ki öldürüp Sāmı kıla ḥāk içre sin

Bilmez anı viriserdür işbu yolda kendü baş

(9) K'emr-i Hākdan taşra nesne yokdur iy bārīk-i bîn

Nesr Hākīm kavlince Cābir-i la'î'n dizi üzre gelüp Maqlān (10) Şāha eydür iy mîr-i Hindüstān senüñle kavlimüz şöyle idi kim sen beni ma'būd bilesin baña secde (11) kılasın bende Sām-süvārı tutup senüñ elüñe virem uş tutup elüñe virdüm göreyin Sām-süvārı (12) nice yitürirsın andan Maqlān-ı Hindü yirinden tırup kibr u kîn ile şalnu gelüp cāzû öñünde (13) baş koyup andan Sām-süvāruñ yanına gelüp el kılıç kabzasına urup andan eyitdi yâ Sām-süvār (14) hiç beni bilür misin ben kimem Sām eyitdi yok bilmezem Maqlān eyitdi Hindüstān şāhıyam (15) şol taht üzerinde oturan cāzûlar sulṭānidur benüm ma'būdumdur yanında otıran devlet-i (16) devletimdür bunlara secde kıldum ki seni tutup elüme virdiler ben dağı seni yitürem nice ki (17) sen nice şāhlar yitürdüñ defter ü dîvānların cihān serāyından götürdüñ didi andan eyitdi (18) yâ Sām saña bu demde luṭf u iḥsān işleyeyin şuçuñı bağışlayayın cān u göñülde gel (19) cāzûlar sulṭānına kul ol andan şoñra ḥaber gönder bu cem' olan leşker varsun diyārly (20) diyārına gitsün ve dağı bunca şāhlardan alduguñ ḥazīneleri kanda gömdüñ âdem

gönder (21) getürsünler bunlardan sonra ma' bûdum cāzûya secde kıl sen daḥı kayd u kafesden āzād ol [103b] (1) yok mı dirsın buyururam her pāreḥi kulaḡuḥca iderler didi andan ol sözler Sām-süvāra katı gelüp (2) hîç tınmadı Maḡlān-ı Hindû yine söyledi Sām-süvār yine tınmadı pes Maḡlān-ı Hindû ḡazaba gelüp (3) kaḡıdı cellādlarına buyurdi Sām-süvārı kafesden çıkarup kum döküp naṭıḡ şalup Sām-süvārı (4) getürdiler cümle dutḡunlaruḥ her birine birer cellād ḡavāle olup seyfi müheyyā kılup tûrdılar andan Sāmı (5) üzere tûran ḡûn-rîz cellādlar eyitdi şāh-ı Hindûstān ḡûkmûḥ cārî kılıcuḥ keskûn kesilen (6) baş yine bitmez ne buyurursın Sāmı yitüreyin mi didi andan Maḡlān-ı Hindû eyitdi iy Sām-süvāra (7) bir dem emān vir kendüyi dirsün fikir itsün görsün ki ölmekden dirlik eyüdü her ḡālile (8) didi andan Sām-süvār kendüyi dirüp sağ sol baḡınup kendüye bir destḡir gözlerken Ḥızr nebî 'aleyhi 's- selām (9) gördi sağ kolında atına binmiş bir şaf önün alup tûrmuş barmaḡ aḡzına urmuş Sām-süvārı gözlemiş tûrur (10) Sām-süvār görince yüz tûtup işāret kılınca Ḥızr 'aleyhi 's-selām baş şalup eyitdi iy cûvān-baḡt (11) olmasun kim bu la'ınler sözine uyasın toḡru yolu koyup şapasın Ḥaḡ Te'ālā seni cümle belādan (12) kurtarur diyüp Ḥızr tûrduḡı yirden ḡayb olup gitdi andan Sām-süvār daḡı kendüyi diyüp (13) göḥlinden ölüm ḡavfin sürüp Allāḡa şıḡınup tûrdı andan şeyṭān-ı la'ın cāzûya eydür (14) iy cāzûlar sultānı mîr-i Hindûstān neye küyer düşmene meyl ider ölemi didi cāzû eyitdi (15) iy mîr-i Hindûstān di imdi fursatı fevt eyleme fursat dā'imā fursat ele girmez diyüp bunlar Sām- (16) süvārı yitürmekde baḡşe düşdiler bunlar bunda taşradan daḡı Sām-süvāruḥ çerisi server-i selāṭin (17) leri hep Cālīnûs Ḥakīm ḡatına geldiler kişlü kişinden yidişer oḡ alup Cālīnûs eline virdiler (18) Cālīnûs daḡı oḡlara ism-i a'zam yazup selāṭinlere virdi andan selāṭin daḡı at sürüp (19) leşkerlü leşkerine vardılar on iki kez yüz biḥ er düşmen çerisin çevre alup Cālīnûs Ḥakīm sancāḡın (20) gözleyüp tûrdılar tā kim Cālīnûs Ḥakīm yûriye bunlar daḡı tûş tûşa yûriyüş kılalar andan Cālīnûs (21) daḡı kişinden yidi Sîmurḡ yileklü elmās demrenlü oḡ çıkarup yidişer yirde oḡlarına ism-i a'zam [104a] (1) yazup yidi servere virüp yüz Ḥaḡ Te'ālāya tûtup eyitdi

Nazm

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

Didi yā Rab ḡazretüḥdür ol eḡad

(2) Destḡir olup kula viren meded

Ḳıl ‘ināyet ḥaşmı idevüz biz helāk

Siḥrgāhından ola yüzi pāk

(3) Ḳoma yā Rab bend içinde sünniye

Mü’mine itme ḥavāle cinniye

Feth-i nuşret vir şıyavuz sāḥiri

(4) Bilesince cümle Hindī kāfiri

Ḥācetümüz bu durur Rabb ’ül-enām

Ḥaşm elinden ḳurtıla ol mīr-i Sām

(5) Böyle diyüp çok du‘ā ḳıldı Ḥakīm

Vir şalavāt gör ola dīv ü racīm

Neşr Ḥakīm kavlince Cālīnūs (6) Ḥakīm kim bu münācātı itdi riḳḳat-ı sīl-ābın şehlä gözlerinden silüp cān fidā ḳılup elinde ism-i a‘zam (7) yazılı okı kirişe şalup şaştı ḳabzaya rāst ḳılup yidi server ile süre varup cāzūnuñ (8) siḥr ile düzülmüş burc u bārūsına atdı ol yidi ok ism-i a‘zam berekātında mancınıḳ taşınlayın tokındı (9) şöyle kim tıraḳası Ḳāf u Ḳulzūme irdi bünyādına dek siḥr bātıl oldu anı görüp tekbīr getürüp Sām- (10) süvāruñ ḥaş kulları rahşın sürüp bozduḳları siḥr tuşına gitdiler böyle olıcaḳ Süleymānīler (11) yigirmi dört taraftan gördiler kim Cālīnūs yürüdi andan on iki sebtuñ begleri Kīş ü Baḥreyn melikleri (12) Gürcistān serverleri at sürüp ism-i a‘zam yazılı okları cāzūnuñ siḥrine atdılar ‘ināyetinde (13) tuş tuşa atup cāzūnuñ siḥrin bozdılar ol siḥrle düzülmüş şırçadan bārūyı öñlerinden (14) irdiler cīş-i Sām-süvār ol fethi göricek ol on iki kez yüz biñ er kişi ḳurban ḳaḳup ḡırīv (15) ḳılup zemīn ü zamān çarḫ-ı āsmān inledi vü gümledi meskeninden vuḥūş u tuyūr mār u mūr belinledi (16) andan deryā-yı cūşān mişāl mevc urup cīş-i Hinde at şalup gitdiler ol taraftan daḫı şeytān (17) ve Cābir-i Cādū ve Maḳlān-ı Hindū Sām-süvārı çekişürken leşker ḡırīvin işidüp (18) gelüp baḳışdılar gördiler kim cāzūnuñ siḥrin yigirmi dört yirden bozmuşlar

yigirmi dört taraftan (19) âdem deryâsı mevc urmuş sağlayı sürmüş dersü kılıç
yalınca kılup elmâs şu'lesinden gün (20) toğmuş âhûya ışığa cebe vü cevşene güneş
toķınup elmâs deryâsı gibi kûh-ı Elbürzden aşmış gelür (21) cādū-yı la'în anı göricek
eyle korkdı kim bilüsi şaşdı nidüp neyledügin bilmez oldu andan [104b] (1) şeytân-ı
la'în eyitdi iy devletüm ne 'aceb hâl oldu nidelüm yardımüñ demidür didi şeytân dahı
(2) ol hül u heybeti hum u hücumeti göricek şöyle kaçıldı kim yaradılaldan berü
ancılâyın kaçıduğı yoğudı (3) andan racım ol gâzab ile eyitdi iy pelid bunca zamândur
saña direm Sām-süvârı yitür aradan gāvğâyı (4) götür fâriğ ol otur sözümi tutmazsın
gör hâliñü neye irdi imdi bu dem mecâl virme Sām- (5) süvârı depele bu cümle hum u
hücüm Sām-süvârüñ devletidür Sām-süvâr ölicecek devleti gider çerisi (6) tağılur
sözümi tut Sāmı depele ve ger nî ben devlet aradan çıkaram düşmen senüñ külüñgüñe
(7) şavurur diyüp racım sâkin oldu andan cādū-yı la'în ol sözleri işidüp yirinden tırdı
kim (8) gelüp kendü eline Sāmı öldüre velikin Hind beglerinüñ 'âkıl u ümerâsından
ve vüzerâsından cāzûya (9) naşihat kılup didiler kim iy server-i sâhîrân ve mihter-i
kâfirân Sām elüñde zebün her kaçan dileseñ (10) depelersin kanı yir yüzine sepelersin
ammâ ki her işüñ soñın şanmak gerekdür diyicek sâhîr kaçıyup (11) eydür soñı nedür
cevâb virdiler ki Sāmıñ evvel leşkerini şıyup tağıtmaq gerek ve andan soñra (12) ta'yîn
Süleymân dahı üstüñe gelecekdür senüñle ceng ü cidâl kılacaqdur anuñ dahı cevâbını
yaraqla

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

(13) Gâfil olma ol Süleymân Hâzretinden key saķın

Kim cihân halkı kâmusı çâkeri 'ilme'l-yakîn

'Âkıl ol ki her bir işüñ soñını gözleye pes

(14) Olmaz işi işlemeye ki ola elemdem ol emîn

Kışsa-i Kâhîr Bin Sām-Süvâr ve Kâziyye-i Hümâyûn Şâh ve Âmeden-i İşân Be-Cânib-i Hind ve Helâk Şoden-i Cādū Be-Dest-i Kâhîr⁶⁶⁷

⁶⁶⁷ Kâhîr bin Sām-süvârın hikâyesi ve Hümâyûn Şâh'ın durumu (hükmü) ve onların Hind taraflarına gelişi ve cadının Kâhîr tarafından helâk edilmesi.

(15) Hākīm kavlince Cābir-i Cāzū Sām- (16) süvārı depelemek kaçdında ammā ki bizüm kıışsamuz ez-ān cānib Qāhir bin Sām-süvāra geldi ol gice ki (17) Süleymān-ı nebī hażreti huzūrında dedesi Hümāyūn-ı Şāh perihān ağzından atası Sām-süvāruñ (18) cāzū-yı Cābir elinde Hindüstān ser-haddinde habs idügin kim işitdi ğazabından kağan arslan (19) gibi gümredi vü egredi şöyle ki şadāsından tās-ı felek cıñ cıñ ötüp cıñladı dağı yirinden tırup (20) Hażret-i Süleymānuñ nazārına vardı bu taraftan Süleymān peygāamber dağı Hażret-i Cebrā'ilullāh 'aleyhi's-selām (21) halvetde cān şöhetin idüp dağı Rūh-ı Kudsi icāzet alup hizmet-i Haqqā gidüp Süleymān [105a] (1) Hażreti dağı şubh olunca namāz kıldı şubh namāzın dağı zamānında olan peygāamberler ile edā idüp namāz u niyāzdan (2) fāriğ olup nübüvvet tahtı üzerine çıkup karar idicek bu taraftan Qāhir bin Sām dīvān-ı Süleymāniye (3) varup Sām kürsisine oturmayup taht-ı pāye baş koyup devletine du'ā kılup eyitdi ki yā emīre'l-ins ü (4) ve'l-cān yā Süleymānū'z-zamān 'ālī-hażretüñden temennām budur ki baña icāzet viresin varup atam (5) Sām-süvārı bendden halāş idem ve cāzūnuñ başın kesüp kanın yire dökem şerrinden ol memleketi (6) pāk idem ammā baña şol himmeti eyle ki cāzūnuñ sihri baña kār eylemeye ve dağı bir cin ser-hengine hüküm (7) eyle ki beni götüre tarfetü'l-'ayn içinde şubh olunca anda yitüre diyüp temenni kılıcağ Hażret-i Süleymān (8) dağı Āşaf bin Berhiyāya hüküm itdi pehlevānuñ otuz altı pāre ceng āletin getürdüp kılıcınıñ (9) balçağına ve yayınıñ tuncına ve kalkanınıñ göbegine çuçalınıñ gögsine ve ışığınuñ başına ve oklarınıñ (10) peykānına sihr ibtāl itmek çün ism-i a'zam yazdılar ve andan sonra Tevrātdan Zebūrdan ism-i a'zam istihrāc (11) idüp Qāhir bin Sām-süvāra ta'līm itdiler cāzū-yı la'īn göricek üzerine okıya fermānı kılmaya ve andan (12) sonra Hażret-i Süleymān el götürüp hazır olan enbiyā āmin diyüp cāzūnuñ helākı Qāhir (13) elinde olmasına hayr du'ā kıldılar dağı Süleymān Hażreti eyitdi yā Qāhir bin Sām Hindüstān leşkerine (14) ve altı kez yüz biñ cāzū leşkerine seni yalnız göndermek müstaşsen degüldür ammā perīler sultānı (15) Hümāyūn Şāh ki ceddüñdür cā'izdür ki bileñce bir nice biñ perī ser-hengler ile bileñce varup saña (16) yoldaşlık kıllalar diyüp naşihāt kılıcağ Qāhir bin Sām eyitdi yā nebīyya'llāh baña yardımcı Allāh yiter hemān himmet (17) yoldaş koşup beni bir ser-heng-i cinniye emr it cādūnuñ ser vaktine iletsün ammā be-şartı an ki (18) hiç kimse refīk olmaya tā ki ben yalnız erlig ile ad çıkaram ve kimsenüñ baña yardımı gerekmez Allāhdan (19) ğayrı diyüp yoldaş istemiyecek Süleymān Hażreti Qāhir bin Sām-süvāruñ pehlevānlığına āferin itdi (20) dağı cin ser-henglerinden Tahtağuş-ı tekvinı kıgırup eyitdi yā ser-heng-i cinnī sencileyin kuvvetlü ve şecā'atlü (21) cin az vardur senden dilerem ki Qāhir bin Sām-

süvârı yat ile yarağ ile tamām âlet-i ceng ile [105b] (1) götürsin cādūnuñ ser vaktine yitüresin ve Kāhir ne hüküm iderse emrine muṭī⁶⁶⁸ münkād olasın diyüp (2) ısmarladı Taḫṭākūş-ı cinnî dahı emr-i Süleymānîye muṭī⁶⁶⁸ olup hemān-dem Kāhir bin Sām-süvârı ol pehlevān-ı (3) rûzgārı dergāh-ı Süleymānîden alup taşra çıķup andan Kāhir ceng âletlerin geyüp tonanup otuz (4) altı pāre ceng âletine müstağrak olup dahı rahş-ı ābîyi getürüp üzerine süvār olup süñüsin eline alup (5) ve toķuz yüz toķsan toķuz batman pūlād gürzini omzına urup sedd-i İskender gibi ol deñizden çıķmış aşķar (6) hey⁶⁶⁸etlü pīl kuvvetlü kergedan ser atına süvār olup üzerinde oturdu andan Taḫṭākūş-ı tekvin ağız (7) açup dem çeküp atıla Kāhir bin Sām-süvârı kucaķlayup ve cemī⁶⁶⁸ esbābıla ol gice⁶⁶⁸ uķāb gibi yirinden (8) götürdi hevāya kaldurup birinci ķat felege yakın yitürdi dahı⁶⁶⁸ azm-i Hindūstān kılup gitdi şubḥ olunca (9) gelüp ol yire yitdi

Nazm

Fā⁶⁶⁸ilātün/ Fā⁶⁶⁸ilātün/ Fā⁶⁶⁸ilātün/ Fā⁶⁶⁸ilün

Şubḥ-dem ki Taḫṭākūş götürdi gitdi Kāhiri

Eyle uçdı gökde cinnî kim geçerdı şarşarı

(10) Gökyüzinden yir yüzini seyr idüben pehlevān

Hakķa nāliş ider idi ki öldüreydi sāhiri

Kışşā-i İlyāv Şāh ve Hakīm-i Cālīnūs⁶⁶⁸

(11) Hakīm ķavlince çünkim İlyāv Şāh ile on iki sebṭuñ pehlevānları Īrān Tūrān (12) serverleri Kīş ü Baḥreyn mübārizleri ol gün aḥşāma dek ceng itdiler şöyle ki cādū çerisi gözlerine (13) vāsi⁶⁶⁸ cihānı teng itdiler dahı bir yire cem⁶⁶⁸ olup dānişdılar eyitdiler bunca zamāndur ki sāhirler ile (14) ceng iderüz ammā ki bugün ġāyet sustalduķ kolumuzun kuvveti kalmadı ṭālī⁶⁶⁸ vü devlet yārī⁶⁶⁸ kılmağı hayf (15) eger ki Hāzret-i Süleymāndan bize yardım gelmezse diyüp İlyāv Şāh ile Benī Īsrā⁶⁶⁸’ıl begleri zārī⁶⁶⁸ kılup (16) ağlaşmağa başladılar hezimet odına cān u ciger tağlaşmağa başladılar

Nazm

⁶⁶⁸ İlyāv Şāh ve Hakīm Cālīnūs’un hikāyesi.

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Ceng idüben bulmıyacak sâhire anlar zafer

(17) Yağdılar cümle hezimet odına cân u ciger

Diñle imdi hâllerin kim n'olisardur iy hümâm

Şerh idem virseñ şalavât yâd idüp peygâmbéri

(18) Der-Beyân-ı Helâk Şoden-i Cādū Be-Dest-i Kâhir Bin Sām-Süvâr⁶⁶⁹

Hakīm kavlince bunlar bunda ceng (19) itmekde sâhire zafer bulmaduklarına gönüllerin teng itmekde ammâ ki bizüm kıışşamuz ez-ân cânib Kâhire (20) geldi ki Tahtâküş-ı tekvîn ol pehlevânı yirle gök ortasında götürüp giderdi hevâdan (21) yir yüzini pehlevân seyr iderdi gün kubbe-i felege dikilince cāzûlar ceng itdügi araya geldiler irdiler [106a] (1) ammâ cāzû-yı şeytân-ı la'înle tahtgâhında oturmuşlar idi leşkerüñ gırivîn görüp Sām-süvârı (2) karşısına götürüp helâk itmege za' za' a' i cāzûya buyurmuşdı ki tîğ-ı 'uryân elinde Dermâyūs (3) Hakīm ile Sām-süvâr eli bağılu cigeri tağılu siyâset meydânında diz çöküp tırmışlar idi tevekkül (4) Allâha kılup gönülden niyâz idüp yalvarurlardı racīm-i la'în cāzûya igvâ virüp Sām-süvârı vezîr ile (5) ta' cîl öldür diyüp dimâğına kuru sevdâ virüp ve Hindüstân meligi Maqlân Şâh-ı Hindü cāzûya (6) karşı ayağın tıururlardı bu taraftan Kâhir bin Sām-süvâr ol pehlevân-ı rûzgâr bunlaruñ ceng (7) itdügi yire yitdi gök yüzinden yir yüzine nazar itdi gördi kim Süleymân leşkeri Sām-süvâr refîkleri (8) Hind çerisinle muqâbil mu'ârız olup ceng ü cidâlda aheng u kıtâlda andan şark cânibine nazar şaldı (9) gördi ki âteşden bir havlı çekilmiş âteş 'alevi felege çıkmış ve bu nârdan havlınuñ vasaatında sâhireler (10) cem' olmuşlar bir fertüt 'acûze zerrîn taht üzerinde oturur ve yanında bir rû-siyâh cehennem odından bir kıt'a (11) hışm-ı 'ifrît şeklinde yig-çeşmi sağ tarafında oturmuş ve şol tarafında bir Hindü meliki esved-i zerrîn (12) tâc geyüp oturur kafâsında haddi yok Hind serverleri ayağın tıururlar ammâ ki qarşularında bir (13) pehlevân yanında bir 'azîz pîr ikisinüñ dahı elleri bağılu nedâmet odında cigerleri tağılu siyâset (14) meydânında diz çöküp tıurur cellâd-ı mel' unlar kafâlarında kılıç çeküp tırmışlar ellerin seyf-i (15) bürrâna urmışlar Kâhir bin Sām bildi kim bu oturan 'acûze cāzûdur ve ol

⁶⁶⁹ Cadının Kâhir bin Sām-süvâr tarafından öldürülmesi.

diz çeküp siyâsetde (16) tûran atası Sām-süvârdur ve Hind leşkerile ceng iden çîş-i Süleymândur andan dönüp kendüyi (17) getüren Taḫtaḫüş-ı cinnîye meşveret kılup eyitdi ki tâ tekvîn-i cinnîyân düşmen yirine geldüñ atam (18) Sām-süvârı daḫı gördüñ Sām-süvârüñ siyâsetde zecrete ve sâhîrüñ refâhiyyetde mahzene muṭṭali‘ (19) olup irdüñ eyle olsa ne tekbîr idersin beni yir yüzine indür evvel Hind ‘askerin kırayın andan (20) Sām-süvârı ḫalâş idüp cāzûyı helâk ideyin diyicek Taḫtaḫüş-ı tekvîn eyitdi yâ Kâhir bin Sām-süvâr (21) sen Hindüstân çerisinle ceng iderken şeyṭân-ı la‘îñ senüñ geldüğüñ def‘î bilür cādûya ziyâde igvâ kıılır [106b] (1) Sām-süvâr sâhîr elinde helâk olur andan soñra ya Hindüstân çerisin kırmışsın ya cāzûyı öldürmüşsün (2) ne fâ‘ide hûnerüñ budur ki evvel cāzûyı helâk idüp Sāmı ḫalâş eyle cāzû ölicecek cemî‘ itdügi (3) siḥr daḫı bâṭıl olur andan soñra bildiğüñ gibi düşmeni kılıçdan geçüresin diyicek Taḫtaḫüş-ı tekvînüñ (4) sözüni Kâhir bin Sām-süvâr müstaḥsen görüp eyitdi ḫûb didüñ gel imdi beni cāzû yanına ilet tâ kim (5) ol mel‘ûnı helâk idem diyicek Taḫtaḫüş-ı tekvîn eyitdi yâ pehlevân şimdi ben seni cāzû katına (6) ilticek siḥr ider saña bir zarar gelür veyâḫûz ḫakınç ile Sām-süvârı helâk itdürür velâkin (7) bir tedbîr itdüm eger râst gelürse andan ğayrı dermân yokdur Kâhir eyitdi nedür söyle görelüm (8) Taḫtaḫüş eyitdi kırk sikizlü katı yayuñdan yidi yileklü demür ayaklu ecel okın atıcak ne ḫadar uzak (9) yirde nişân urursın Kâhir eyitdi on iki biñ adım yire ok iltüp tûrurın ki bir fersaḥdur tekvîn eyitdi (10) eyle olsa lâzım geldi ki ben seni hevâ yüzinde ḫara bulutlar arasında yir ile gök yöresinde Cābir-i (11) Cādûya ḫarşu tutam muḫâbil tûrup ism-i a‘zam yazılmış Süleymân virdügi ok ile cādûya depereden aşağı (12) atup urasın depesinden mıḫlayup cānın cehenneme viresin andan def‘î seni Sām yanına indürem (13) bendin çezüp ḫalâş idüp iki göz bile cenge giresin sâhîr leşkerini kırup kılıçdan geçürüp (14) kırasuz diyüp naşîḫat viricek Kâhir tekvînüñ sözün ğâyet begendi hemân-dem kiş ağzından (15) Süleymân peygâmbir ‘aleyhi’s-selâm kendü elile virdügi Sîmurğ yileklü la‘lin tudaḫlu billür eñeklü (16) okını eline aldı ve andan soñra kergedan şâḫından düzülmüş kırk siñirlü ejderhâ postlu (17) kirişlü gümüş ḫabzalı kızıl altun efşânlu katı yasın eline aldı Taḫtaḫüş-ı tekvîn daḫı Kâhir (18) bin Sām-süvârı cāzûya muḫâbil hevâ yüzinde muḫâbil tutdı cāzû-yı mel‘ûn ve racîm-i bî-dîn (19) ḫiç bunlardan ğâfil Sām-süvârı yitürmek ḫaşdında ve racîm-i la‘îñ igvâsıla Sāmı öldür mecâl (20) virme diyüp cellâda ḫükm idicek Şafvân bin ‘Afvân daḫı cāzû birle inandurmuş idi kılıcın (21) tayanup ḫarşusunda ayağın tûrmış idi bir yâr-ı refîḫ bulunmazdı ki ittifâḫ idüp cāzû-yı la‘îñ öldüreler [107a] (1) Sāmı ḫalâş idüp ḫalduralar Sām-süvâr daḫı Dermâyûs Ḥakîm ile elleri cigerleri ḫahr (2) odıla taḫlu siyâset

meydânında diz çöküp turlardı gönülden Hâlîka niyâz idüp yalvarur (3) lardı ve münâcât idüp eyitdiler ki İlâhî seyyidu ve mevlâyı pādşâhlar pādşâhı ‘izzüñ celâlüñ (4) haqqı çün ‘azamet-i hürmetüñ haqqı çün âhîr ‘ömrümde beni bu cāzû elinde helâk itdürme bu mel‘ûna (5) fırsat ve nuşret virme

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Böyle diyüp Haqq’a itdi pehlevân bî-hadd niyâz

Diñle imdi nice olur taqdîr-i Haq ol kârsâz

(6) Vir şalavât cân u dilden ol Muhammed Aḥmede

Söze girüp tâ ki bu Firdevs kıla kışsa âğâz

Neşr Hâkîm kavlince Sām-süvâr ile (7) Hâkîm Dermâyûs bu vech ile münâcât itmekde iken ez-îñ cânib pehlevân-ı Kâhîr ol erlig ile ad çıkarmaqda (8) mâhir idi yileklü elmâs peykânlu ism-i a‘zam yazılı peykânında mühr-i Süleymân kazılı oḡın saḡ (9) elile alup gez kirişe koyup kabza râst tutup ol pûlâddan katîyesin kuvvet idüp çekdi tâ kim (10) gez kulaḡa demren dırnaḡa idüp hevâ yüzinden aşāḡa nazar kılup daḡı cāzûnuñ göḡsin gözetdi (11) yidi kerre ism-i a‘zam oḡıyup sîne-i sâḡirî nişân dutup bismi ‘llâh diyüp atdı Merriḡ felek (12) görüp taḡsînler itdi cāzû-yı la‘îni göḡsinde mıḡlayup cânın cehenneme gönderüp helâk itdi (13) racîm-i la‘îñ felege baḡup Kâhîr bin Sām-süvârı görüp bilüp korkusından kaçup yidi kat yir (14) altına girüp gitdi cāzû ölüp siḡr hep bozulup Hind Şâhı Maḡlân ol kâfir-i bî-dîn bî-îmân (15) cāzûya gökden gelüp oḡ tokındıḡın görüp cân başına şıçrayup def‘i kılıç çekdiḡim Sām-süvârı (16) depere çala hemân-dem felek yüzinden Kâhîr ra‘duvâr bir na‘ra urdı kim yirler gökler şarşıldı kaḡıyup (17) yıldırım gibi şaḡıyup eyitdi yâ mel‘ûn-ı Hindî elüñi çek Sām-süvârdan ki vardum saña şimdi diyince (18) Taḡtaḡuş-ı tekvîn daḡı Kâhîri yir yüzine indürdi Sām-süvârüñ katına ḡondurdi ez-îñ cânib (19) Sām-süvâr daḡı na‘ra-i Kâhîrî işidüp cāzûya oḡ tokındıḡın görüp ta‘accüb kılup felek yüzine (20) baḡınca gözi Kâhire tuş geldi bildi kim bu işi iden Kâhîrdür oḡlum gelüp beni bendden ḡurtarmaḡ (21) adı olmasun diyü zûr kılup yidi kat zencîrlerin kırup kafesi uşadup çıkup mest-i [107b] (1) ejderhâlayın gerinüp sünüp Şafvân bin ‘Afvân anı görüp cellâdlara kılıç urup kırdı

dağı getirüp (2) kılıcın kalkanın Sām-süvār eline virdi cāzū öldi sihr bozıldı fırsat senūn oldı diyüp (3) kademinde baş koyup yüz yire sürdi ve kendüzi bir cellāduñ kılıcın dağı aldı andan pehlevān (4) bir kez eyle na‘ra haykırdı kim feleklere melekler ‘aleyke ‘aynu’llāh⁶⁷⁰ diyüp çağrıdılar bu (5) aralıkda Qāhir bin Sām dağı yir yüzine indi atından inüp gelüp atası Sām-süvār önünde baş (6) koyup elin öpdı dağı ‘izzet ile kendü atına Sām-süvārı bindürdi kendüsi Şafvān bin (7) ‘Afvān ile yayan cenge girdiler cādūnuñ sāhirlerin şol kadar kırdılar ki sāhire kanından yir yüzü (8) ‘ummāna döndi Hind-i Şāh-ı Maqlān şāh-ı mel‘ūn cāzūnuñ öldüğün ve Sām-süvārūñ hālāş olduğın (9) görüp varca pehlevānlarını yanında cem‘ eyleyüp atlu atına süvār olup cān u baş ele alup (10) her biri cenge tırdı ellü elinden geldükçe kılıç şalup ceng itdiler ve sāhirler dağı cāzū (11) ölüp sihr bozılduğın göricek ba‘zısı perrān olup kaçdılar ve ba‘zısı cenge tırup savaş itdiler (12) ve ammā ki Qāhir bin Sām bir taraftan Sām-süvār dağı cāzū çerisin ol kadar kırdılar ki rub‘ī (13) dağı kalmadı ve ez-īn cānib ol taraftan dağı on iki sebtūñ begler ile İlyāv Şāh ve Cālīnūs (14) Hākīm dağı cāzūnuñ öldüğün ve Sām-süvār hālāş olduğın göricek ve Qāhir Süleymān (15) tarafından yardıma geldüğün bilicek anlar dağa şāz olup yüzlerin yire sürüp Allāha şükürler kıldılar (16) ve Qāhire alkış virdiler dağı Hind çerisine qarılıp katılıp cenge tırdılar tā aḥşām olup kaş (17) kararınca ceng itdiler

Nazm

Fā‘ilātūn/ Fā‘ilātūn/ Fā‘ilātūn/ Fā‘ilūn

Eyle kırdı sāhiri anda Qāhir birle Sām

Hūn-ı cāzūdan felekler bağladı gökde gamām

(18) At na‘lından tağ u yazı didilü ben penbeveş

Sīnesinle itdi mesken cān felek ucın maḳām

Neşr: Hākīm kavlince ol (19) gün aḥşāma dek oğlu Qāhir ile Sām-süvār yidi başlu evren gibi ve Qāhir mest-i ejdehālayın ādem (20) kanların içüp her kime ki tuş oldılsa kılıç ile çalup iki biçüp ‘aẓīm ceng itdiler tā ki Süleymānīler (21) Hind çerisinle sāhir leşkerin şol kadar kırdılar ki atu ādem leşinden yirde ayak başacak yir bulunmadılar

⁶⁷⁰ Allah’ın nazarı üzerindedir.

[108a] (1) tozdan ve an buarından gzler grmez oldu anca ki vat-i am irdi shirn erisn yzi (2) dndi kpl kpine svr olup adılar cn urtarup memleket-i Bbile gediler Ha Sbhnehu (3) ve Te al ol altı kez yz bi cz erisini uaını ve irisini ol adar hezmet virdi ki yzde (4) yarısı bide birisi almadı bir ‘ac’ib ırun oldu ki devr-i demden t ol devr-i Sma dein ancılayın (5) kimse ceng-i ıran grmemi idi amm ki Sleymn erisi ve Sm olı hir Hind erisine muayyed olmayup (6) shirlere ılı koyup ırdılar anların ara yire ardılar andan Maln-ı Hind aa gelp bir ara ta (7) var idi arasın ol taa virp trdı r u n-r lm eri olup azaya rız virp trdı (8) bu aralıda aam daı gelp irdi Sleymn leker ve Sm erisi evvel shir cz ordusın (9) yamaladılar bi ziyde melik-zde ızlarını buldılar ki cz elinde esr olmilar idi an hzmet (10) ılurlardı ve andan ora la l  cevhirden ve sm u zerden hsrevn kpler iinde ol adar buldılar ki (11) hdd  kıyası yok Maln hu olı Micder Hn fırsat bulup aup Sm-svra geldi Sm (12) daı olı hir ile cz erisin ırup anların ara yire diler andan Maln ordusın yamaya (13) urdılar daı dvn-hnesine gelp indiler tatına gep kondılar bu yaadan İlyv h ile on iki (14) sebtn begleri ve K  Bareyn yigleri ve Sstn serverleri ve Kbilistn dil-everleri ve Sindstn (15) t-zenleri ser-cmlesi gelp Sm-svr nnde ba koyup mbrek elin pdiler dmen elinden (16) hal olduına o krler ıldılar ve andan ora hir ile gridiler adem getrdk y pehlevn (17) diyp hl  hır oridılar andan cengde ttılan Malnun iki olıla beglerin getrdiler (18) Sm-svr buyurdu cem’sin habs itdiler amm ki Micder hn-ı Hind ayaıla gelmegin Smı (19) hl at geyrp yidrp irp h grdi

Nazm

F iltn/ F iltn/ F iltn/ F iln

İtdi ‘izzet ıldı hrmet hire Sm-svr

(20) Didi alsun sencileyin benden olan ydgr

Sence yokdur ‘lem ire benden artu pehlevn

Her hatardan hazret ki beklesn perverdgr

(21) **Ḳıṣṣa-i Maḳlān-ı Hindî**⁶⁷¹

Hakīm kavlince Sām-süvār ol gün ol gice cemî^c pehlevānları serverlerle [108b] (1) dil-āverlerle düşmen şınduḡı şükrāneye ol gice şubḥa dek^c ıyş u nüş itdiler bu taraıdan Maḳlān-ı Hindū daḡı (2) üç yüz yitmiş biñ Hindüstān çerisinden kırılan kırılup taḡılan taḡılup yüz kırk biñ ölüm eri ḳalup (3) arḳasın ol yüce taḡa virüp gice içinde bir yire gelüp Hindüstān dil-āverile tanışdılar iş soñın (4) şanışdılar^c āḳıbet olinca ceng itmegi maşlaḡat görüp alay bağlayup cenge ḡāzır tırdılar bu taraıdan Sām- (5) süvār daḡı ol gice şubḥa dek^c ıyş ḳılup şabāḡ tırup Ḥālīḳa^c ibādet ḳılup cebe vü cevşen geyüp oḡlı Ḳāḡir ile (6) süvār olup on biş kez yüz biñ sipāḡile Süleymānī^c alem çeküp gıtdiler düşmene yıtdiler andan Sām- (7) süvār gördi kim düşmen bir taḡa arḳa virmiş tırmış anı görüp serverlere gösterdi eyitdi bu düşmen çerisidür (8) taḡılup gitmemiş didi buyurdi ser-keşlerle ol taḡı çevre ḳuşatdılar andan Sām-süvār yürüdi (9) çāvūşlar alaylar düzüp toḡru taḡa yürüdiler ol taraıdan daḡı Maḳlān şāḡ-ı Hindū sekiz (10) oḡlı yüz kırk biñ ölüm erile tırup taḡ eteginden düşmen çerisin gözlediler anı gördiler kim Sām-(11) süvāruñ ol deñiz gibi çerisi cūşa gelüp mevc urup şaf u alaylar bağlayup tırdı andan ḡırīv (12) ḳılup kendülerden yaña yürüdi andan şāḡ-ı Hindüstān eyitdi iy dil-āverler beñzer ki Sām-süvār (13) ceng yüzinde helāk oldu çerisi henüz bizüm ḳatımuıdadur diyü anuñ içün bizlere gelürler didi andan (14) ḳiçi oḡlı Micder-i Tīḡ-zen eyitdi iy sultān ata bu gelen çeri ḡiç şāḡı gitmiş çeriye beñzemez beñzeri (15) oldur ki Sām-süvārı bendden ḡalāş itmişler uş gelür didi Micder-i Tīḡ-zen şöyle diyicek şāḡ-ı (16) Hindūñ ḡöñline ḳorḳu düşdi bilüsi şaşdı andan yine Micder-i Tīḡ-zen eyitdi iy ata n’oldıñ (17) sen seni şöyle taḡıdırsın sen ḳal^c amuz olupıtır biz düşmen ile ḡayret cengin ḳılalum diyüp ḡāmūş (18) olıcaḳ Maḳlān-ı Hindū eyitdi iy ciger-ḡuşem Micder Şāḡ bilürin ki kahramānlara ḳılıçla ḳarşu varmaḳ (19) ḳavlıñden gelür velī Sām-süvār ḡürbüz pehlevāndur yigregi budur ki bu deryā gibi çeri gelüp çevremüz (20) bağlamadıñ baş ḳurtaravuz diyüp oḡlanlarıñ dördin öñüne dördin ardına şalup yüz kırk (21) dört biñ eri çeküp Hind yolın tıutup gitdi Sām-süvār daḡı Maḳlān-ı Hindūñ ḳaçduḡın [109a] (1) göricek ḳiş ü ḳurban ḳaḳup raḡşın sürüp ardına düşdi düşmen gidüp ol ḳovdı kırk biñ er ile (2) ardından irdi düşmen daḡı varan çeriye az görüp azlıḡına tama^c ḳılup revān Maḳlān-ı Hindū diyüp (3) sıl gibi Sām-süvār leşkerine

⁶⁷¹ Maḳlān-ı Hindî’nin hikāyesi.

karılıp katılıp birbirine bir ceng-i ‘azīm tırdı ki dilile takrîr ve (4) kalem birle taḥrîr
olınmaz nite

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Hem-çü ‘Azrā’îl alurdu cânlar iki pehlevân

(5) Kim leş ü baş tutdı ḥākî gök yüzün ervāḥ-ı cân

Ḳan şızup yirden geçüp sîle verüp baḥr-ı Muḥîṭ

Merriḥ ol cengi görüp tîğın atar ister emân

(6) Neṣr Ḥakīm ḳavlince Maḳlân Şāḥ ile Sām-süvâr ol gün giceye dek ceng itdiler Ḥaḳ
Te‘ālâ (7) iznile yine Maḳlân-ı Şāḥı Sām-süvâr şıyup bir fersaḥ yir sürdiler delim ceng
erin kırdılar Maḳlân-ı Hindü (8) kaçup Sām-süvâr bir şu üzerine ḳonup yatdı çevre
ḳaravul koyup zaḥmluları bağlayup ölenleri ağlayup (9) şabāḥ olunca ārām kıldılar tā
kim şabāḥ irdi Sāmın düşmen çerisi ḳova giden çerisi gelüp irdi Sām naḳar (10) idüp
gördi Şeft-i Yānūs-ı Gürcî gelüp delim tutsaḳları geyürüp Sām-süvâra ‘arz kıldılar
sekiz (11) serveri eli baḒlu cigeri taḒlu Sām ḳarşusına siyâsete turgurdılar Sām-süvâr
daḒı naḳar kılup gördi (12) sekiz âdem ejderhâsı andan Sām-süvâr eyitdi iy server-i
Gürcistân bunlar kimlerdür Şeft-i Yānūs eyitdi (13) iy server düşmen ardın sürdüñ
irdüñ devletüñde bunları ele getürdüñ iki nev-cüvân gösterdi (14) eyitdi bunlar Maḳlân
Şāḥ oğlanlarıdur bu altı dil-âver daḒı her birisi bir diyâr sultânıdur diyüp du‘â kıldı
(15) Sām daḒı ol dil-âverleri görüp Şeft-i Yānūs-ı Gürcîye taḥsîn kılup ḥil‘at-ı ḥāş
geyürdi daḒı dönüp (16) oḒlı Ḳāhire ve Süleymân peygâmbere ‘ammusı İlyāv Şāḥa ve
‘Arabu ‘Urabâ beglerine Ḥorâşânı Kîş ü Baḥreyn yiglerine (17) eyitdi yâ pehlevânlar
Maḳlân-ı Hindü ele girmede ammâ ki oğlanları elimüzdediñ imdi nitmek gerekdür
diyicek (18) evvel oḒlı Ḳāhir pehlevân dizi üzere gelüp ḥışm ile eyitdi ki

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Didi kürk ü peççe olur yine kürk

(19) Bunları öldür geymesün kaftān u kürk

Yaramaza eylük itmek yok durur

Hayrı az u şerri haşmuñ çokdur

(20) Mürvet idüp kılma bez-bahta kerem

K'olmaz ağı ağacı Beytü 'l-Haram

Şehd ile itsek zaķūma terbiyet

(21) Virmeye lezzet bulunmaz menfi'at

Tiz tutuban eyle bunları helāk

Şerlerinden eyle yir yüzini pāk

[109b] (1) Böyle diyüp Qāhir itdi çok gāzab

Diñle imdi kışsa nedür luţf-ı Rab

Neşr Hākīm kavlince Qāhir (2) bin Sām-süvār ol melik-zādeler haķķında böyle diyicek Süleymān peygāmbereñ 'ammusı oğlu İlyāv Şāh (3) ol hālīm 'ādil pādşāh nażar kılup gördi ki ol melik-zādeleri Qāhir sözile Sām-süvār helāk (4) ider pes dizi üzerine kaķkup naşihat virüp eyitdi ki yā pehlevān-ı Süleymān er işi keremdür huşuşā ki (5) 'ālī-hazretüñ erenler içinde muhteremdür zebün öldürmek mürivvet degüldür huşuşā melikler zādeler (6) kanın dökmek devlete lāyık olmaz nite

Nazm

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

Düşmenüñ Maķlān-ı Şāhdur bu zamān

(7) Ki uydı cāzū sözine itdi kırān

Dīn ü ĩmāndan çıkuban ol la' ĩn

İtdi secde iblise ol yā emīn

(8) Erlik ol ki anı ala götüre

Qanını döküp vücūdın yitüre

Yoḥsa bunlar itmedi ġāyet günāh

(9) K'idesin sen ḥıṣm ile ṣimdi tebāh

Ḥabse ṣalup bunları eylevü bend

Ṭut sözüüm ki tā olasın sūdmend

(10) Aduña lāyık budur pes pehlevān

Ki viresin bunlara bu dem emān

Böyle diyüp Şāh-ı İlyāv ol zamān

(11) Vir ṣalavāt Muṣṭafāya rāygān

Neṣr Ḥakīm kavlince İlyāv Şāh şöyle diyicek Eṣ' iyā peygāmbere⁶⁷² ol (12) pāk-ı dīn u muṭahhar dile gelüp eyitdi yā pehlevān-ı cihān İlyāv Şāh sözin ṭutmaq gerek kibr ü kīni ġöñülden (13) terk idüp ḥıṣm u ġāṣab çerisin ṭaġıtmāq gerek efḍali budur ki bu melik-zādeleri ḥabse ṣalasın kim bular (14) bī-günāhdur ve ataların ele getürmek gerek ki zālīm u ġümrāhdur zīrā ki şeyṭān-ı la' ĩne secde zālīm bī-dīn u (15) bī-rāhdur

Nazm

⁶⁷² Metinde şeklinde yazılmıştır.

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Bunları öldürmeyüp eylevü habs

Cehd idelüm haşma ire dest-res

(16) Alma mazlûm âhın itme şāha güç

K'itdügüñ qalmaz yanuña bil şoñ uc

N'ola ger Sām olasin yā şîr u ner

(17) Sîneñi sinüñde mūrān çün başar

Dîv ü cin olsun perî yāhūz beşer

İtdüğini bulısardur hayr u şer

(18) Yavuza eylük gerek budur kerem

Yoḥsa idilür eylüge eylük direm

Bir daḥı budur naşîḥat ser-firāz

(19) Mār-ı muḡlāndan idegör ihtirāz

Mār-ı beçe öldürünce pehlevān

Ejderinden ḡāfil olma her zamān

(20) Od biraḡup yaḡma arslan mişesin

İde gör bebr u peleng endişesin

Çün yaḡasın taḡda aru inini

(21) Kaç ki saña tutısardur yönini

Oğ degüldür tüfege tutma siper

Yoksa peykân cânuña kılur güzer

[110a] (1) Kim didi bebrün enüğini yitür

Çünkü tağda añrayup arslan yatur

Tut naşîhat pehlevân eyle kabûl

(2) Bunları öldürmegil olup fuzûl

Böyle diyüp Eş‘iyâ ol Hâk resûl

Çün naşîhat virdi Sām itdi kabûl

(3) Diñle imdi bir kışşa nedür bâ-şafâ

Vir şalāvāt sen be-cân-ı Muşafâ

Der-Beyân-ı Ahkâm-ı Tâli‘ Mevlūd ve Burc-ı ‘Akreb⁶⁷³

(4) Hâkîm kavlince Sām-süvâr bunda Maqlân Şāhuñ iki oğlını tutup hâbse şalup (5) bend itmekde ammâ ki bizüm kışşamuz ez-ân cânib Süleymân Hâzretine geldi nite kaçan kim Kâhir bin Sām-süvâr (6) icâzet-i Süleymân ile atası Sām-süvâra kim gitdi Kâhiri gönderüp şād u hurrem olup andan ol şādılığ ile (7) Süleymân peygâmbere ‘aleyhi’s-selâm ‘azametile saltanatıla dîvân kurdı ins u cin vahş u tuyûr u mûr u mâr çerende vü (8) perende ol dîvânda hâzır idi ve müvekkilûn ervâh dahı nâzır idi pes Süleymân Hâzreti bu vech ile (9) dîvân tutup tururken meger kim İlyâ bin Yâhûnâsen şikârgâha gitmiş idi atdan düşüp nîm-ten olup (10) dili ağır tutulup huddâmları taht-ı revân ile otağına getürdiler andan gelüp Süleymân peygâmbere ‘aleyhi’s-selâm (11)

⁶⁷³ Şansın hükümleri ve akreb burcunun doğuşu.

hālını ‘arż itdiler Süleymān dağı dört biñ dört yüz kırk dört hükemā efḍalī Loḳmān bin ‘Āda (12) ol ḥakīm u ṭabīb ü ḥāzık üstāde ḥükmi itdi varup nabẓın tutup bildi kim cin fi‘lidür andan ṭālī‘īn (13) dağı tutup gelüp ḥaber virdi didi ki yā nebīyya ‘llāh İlyā bin Yāḥūnāsene cinden zarar ırmış nīm-ten olmuş (14) ṭālī‘īn dağı tutdum bildüm ki ṭālī‘ī ‘aḳrebdür ve yıldızı Merriḥdür pes aña çāre budur ki nübüvvet (15) ḥātemüñ altıncı ismin okıyup müvekkeli-i burc-[1]‘aḳrebi da‘vet kılasın tekvīnin getüre ve tekvīnine ḥükmi (16) idesin ol fi‘il ırgüren cinnīyi tutup dergāhuña getüre diyicek Süleymān ‘aleyhi ‘s-selām yirinden turup (17) kıbleye müteveccih olup iki rek‘at namāz kılup dağı nübüvvet ḥāteminüñ üzerinde yed-i ḳudret ile meşṭūr olan (18) on iki baḥş-ı ismi ‘llāhuñ altıncı baḥşın okıyup müvekkeli-i burc-ı ‘aḳrebi da‘vet itdi Allāhuñ emri Süleymānuñ (19) mu‘cizātı birle ‘aḳreb burcına müvekkeli olan melek-i a‘zam Süleymān ‘aynında ‘ayān bāḳī ḥalāyık gözlerinden nihān (20) nazarına ḥāzır olup ḳadd-i ḥamīde kılup selām virdi

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Şeh Süleymān Ḥazretine ol melek virdi selām

(21) Didi şāhā yāri çün olsun senün Rabbü ‘l-enām

Tā ḳiyāmet devlet ile bulıban ‘izzet u şeref

Āḥiretde mesken olsun cennet u dārü ‘s-selām

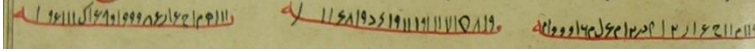
[110b] (1) Der-Beyān-ı Müvekkeli-i Hey‘et Burc-ı ‘Aḳreb ve Aḥvāl-i ü⁶⁷⁴

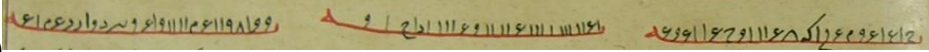
Ḥakīm ḳavlince müvekkeli-i burc-ı ‘aḳreb bu vech ile ‘izzet kılup (2) selām viricek Süleymān ‘aleyke alup nazar kılup gördi ki bir ‘aceb heybetlü ‘ibretü ‘llāh melek-i a‘zam (3) durur ki dört başı var ādem-hey‘āt ve ammā ki her başında üç yüzi var ve her yüzinde üç gözi var ḳalan (4) a‘zāsı yırlı yirinde ve sekiz ‘aẓım ḳanadı var ve dört eli var ādem eli gibi ve dört ḳanadıla cemī‘ (5) a‘zāsın bürümüş dört ḳanadın dağı iki ṭarafından ḳavs-ı ḳūzah gibi kemer kemere kılup turur ve dört elinüñ (6) birisinde āteşden ḥılḳat olmuş tiğ-ı bürrān tutar ve bir elinde bir ṭās tutar āteşi içinde ‘aḳreb

⁶⁷⁴ İlm-i heyete inanma, akreb burcu ve onun halleri hakkında.

şeklinde (7) âteş var ‘alevi yandukça âteş şeklin gösterür iki şol ellerin yanlarında tutar ammâ ki sağ ellerinüñ birinde (8) bir zerrîn levha ve birinde bir nûrânî hâtem tutar üzerlerinde yed-i kudret ile yazılmış kazılmış esmâ’ullâh var ve bir (9) ‘aceb dağı bu kim melek-i a‘ zâmuñ başlarında nûrânî tâcları var nûrları gün gibi ‘âleme şu‘le virür (10) ve bir ‘aceb dağı bu kim bu ‘azîm melegüñ ayakları âdem ayağına beñzer na‘lin geyer velîkin iki ayaklarınuñ na‘linleri (11) ‘akrebe beñzer âteşi ‘alevi ‘âleme pertâv urur andan Süleymân bin Dâvûd ‘aleyhi’s-selâm su’âl idüp (12) didi kim yâ melek-i a‘zam mübârek ismüñ nedür ve neye müvekkelsin ve bu elleründe tutduğıñ levhuñ ve hâtemüñ esmâ’ (13) ullâhuñ havâşı nedür ve şol elleründe götürdüğüñ seyf-i bürrânî âteşi tîğ neye gerek âteşile âteşdân içindeki (14) ‘akreb şekil neye dâldur diyüp su’âl idicek cevâb virdi ki yâ nebîyya’llâh ben kemîne ‘akreb (15) burcınuñ izn-i Hâk ile müvekkelim aduma Şarşâ’îli melek dirler ammâ ki kerrûbiyün arasında lağabum (16) Hirķâ’îldur ve tekvînler içinde ismüm Kıyûmedür ve dağı yâ nebîyya’llâh benüm hükümünde sekiz kerre yüz biñ melâ’ike (17) vardur eyle melâ’ike ki her birisi sekiz kerre yüz biñ melâ’ike-i müvekkilüne hüküm iderler ki her müvekkelün taht-ı hükminde (18) sekiz kez yüz biñ tekvîn vardur ve her tekvînün emrinde sekiz kez yüz biñ cin cemâ’atine hüküm ider re’îs-i maḥkûmı vardur ki (19) ser-cümlesi ‘akreb burcına tâbi‘ müvekkel ve re’îs-i tekvîn ü cinnîyândur ve dağı yâ nebîyya’llâh sağ elümdeki götürdüğü levh-i (20) zerrîn üzerinde ki tılsımât-ı ism-i a‘zam berekâtında ve hâtem-i esmâ’ullâh havâşı şerefinde cemî‘i zıkr olan melâ’ike-i (21) müvekkilün ve dağı tekvînler ve re’îs-i cinnîyân hükümüne maḥkûm olmuşlardur ve dağı şol ellerimdeki götürdüğü [111a] (1) âteşdân içindeki âteşi ‘akreb ‘akreb burcına mensûb müvekkel olduğuma dâldur ve dağı tîğ-i âteşi (2) götürdüğü bu kim emrûme itâ‘at itmeyen tekvînlerden ve re’îslerden ‘ak u ‘âşî olanlardan darb urup yakup (3) helâk iderem ve dağı yâ nebîyya’llâh her kim bu levhîmuñ tılsımâtını kamer ‘akreb burcında iken tâli‘ ihtiyâr kılup (4) sâ‘at-i Merriḥde hûn-ı şîr ile veyâ hûn-ı peleng ile veyâ şaru beñsüz hurûs kanıla yazup misk ü gül-âb birle (5) ezüp kendüde götürse hergiz düşmen aña zafer bulmaya ve dağı eger ki bu levh-i tâli‘ ihtiyâr kılup pâdşâhlar (6) ‘alemi peykere rakam itse yazdursa çizdürse ammâ ki yazarken Merriḥ buḥûrın virse ve sâ‘at-i Merriḥde yazsa (7) hergiz ol pâdşâh hezîmet görmeye düşmen üzerine manşûr muzaffer ola

Tılsımāt-ı Levh İnest⁶⁷⁵

(8)

(9)

(10)

ve lā-havle ve lā-kuvvete illā billāhi ʾl-ʿaliyyū ʾl-ʿazīm⁶⁷⁶ (11) ve daḥı yā nebīyya ʾllāh her kim bu elümde olan nūrānī ḥātemüñ üzerinde yed-i kudret ile yazılup kazılan eşkāl-i (12) ḥātemi kamer ʿakreb burcında iken sāʿat-i Merriḥde yazup Merriḥ buḥūrın virüp daḥı kıızıl ʿaḳīḳ üzerine (13) veyā pülād ḥātem kaşına raḳam idüp getürse cemīʿ ḥalkı ʿālem içinde muḥterem ve muʿazzez ola ve daḥı cihānda (14) oluncaya dek yoḥsullıḳ görmeye ve düşmen aña zafer bulmaya

Ḥātem İnest⁶⁷⁷

Nazm

Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilün

(15) Böyle diyüp anda Şarşāʾıl melek

Oldı sākin ḥākim-i ʿakreb felek

Diñle imdi ʿacāʾib şaḥ haber

(16) Vir şalavāt Aḥmede ammā bul dilek

Fī-Zıkr-i ʿÖmr-i Müvekkil-i Burc-ı ʿAkreb⁶⁷⁸

Ḥakīm ḳavlince (17) Şarşāʾıl melek müvekkil-i burc-ı ʿakreb-i felek bu vech ile cevāb viricek Süleymān peygāmbere ʿaleyhiʾs-selām (18) suʾāl itdi ki bize ʿömrüñüñ atvālinden ve cihānuñ aḥvālinden ḥaber vir diyicek cevāb virdi ki (19) yā Süleymān benüm ʿömrüm ṭavīldur ne miḳdār idügin bilmezem Allāh bilür zīrā ki Ḥallāḳ-ı ʿālem

⁶⁷⁵ Büyünün halleri şunlardır.

⁶⁷⁶ Güç ve kuvvet sadece yüce ve büyük olan Allah'ın yardımıyla elde edilir.

⁶⁷⁷ Mühür budur.

⁶⁷⁸ Akrep burcu müvekkilin ömrü kakkında.

vāḥid ü lem-yezeldür⁶⁷⁹ (20) sulṭān-ı bî-bedeldür lafz-ı künden ki ‘ālemi yaratdı ay u güneşi kim dūrūtdı on iki burcı ki feleklerde (21) zeyn itdi bizüm emşālimüz müvekkel burūcları ve tekvīnleri ol vaḳtın yaratdı pes ibtidāyi ‘ālemūñ [111b] (1) ḥilḳatın Allāhdan ğayrı kimse bilmez ammā bu ḳadar var ki maġrib cānibinde küre-i nārdan yitmiş biñ yılda (2) bir kerre burc-ı ‘aḳreb şeklinde āteş peydā olup rub‘-ı meskūna iner ve şark cānibinde daḥı burc-ı esed (3) şeklinde küre-i nārdan āteş inüp bu rub‘-ı meskūn ‘ālemi içine düşüp deryāları ḳaynadup yaḳup (4) soyundurdugın ve ḳuru yirde olan maḥlūḳatı cemi‘ yaḳup göyündirüp helāk itdüklerin yitmiş biñ kerre gördüm (5) andan ğayrı nişān bilmezem edeb ile sākin oldı

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(6) Çün müvekkel sözün işitdi Süleymān tācver

‘Ömr-i eṭvālinden aldı ‘ibret anuñ ol naḳar

Diñle cān u dilden bir ‘acā’ib ḳıssa-i ḥūb

(7) Līk virgil ḥoş şalavāt Muştafāya mā-ḥazar

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Māzī⁶⁸⁰

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

‘Aḳluñı başa dirüp eyle cemi‘

(8) Saña senden şerḥ ideyin tūt semi‘

Bu vücūduñ mişlidür ‘ālem hemān

K’inse dinür ‘ālem ekber her zamān

(9) Her ne kim var ‘ālem içre mā-ḥaşal

⁶⁷⁹ Âlemlerin yaratıcısı tektir. Ezele kadar tek olarak kalacaktır.

⁶⁸⁰ Geçmiş anlatan hikâyelerin temsillerle beyanı.

Sende dāhı vardur aña hem bedel

Şeh Süleymān rūḥ olur aña ‘ayān

(10) ‘Askeri rūḥuñ kuvāsi hem cihān

‘Aql-ı küldür o nübüvvet ḥātemi

Kim ‘aqldur zabṭ iden bu ‘ālemi

(11) ‘Aql ile rūḥuñ iderse ittifāk

Cinn ü iblīs itmeye kaṭ‘ā nifāk

Nefs-i emmāre durur cinnī daḥı

(12) Cehd idegör ola ol sunnī daḥı

Ger müsülmān idesin nefsüñ tamām

Cānuña cennet ola āḥir maḳām

(13) Ḥaḳ-şinās olmaḳ budur iy pür-hüner

Nefsi çāker eyle ‘aqla itmeye żarr

Ḳıl ḳanā‘at nefse virme sen murād

(14) K’ol durur ‘ālemde pes ekber cihād

Heft-ser-ejder durur nefsüñ yaḳın

Vir riyāzet gūş-mālin pes hemīn

(15) Kim ƙanā‘ at birle nefsi ola zebūn

Çāker ola ħūkmūñe iy reh-nümūn

Nefes kāfirdür müsūlmān idegör

(16) Ĥaƙƙa ƭālib ehl-i ĩmān idegör

Buĥl u ŧehvet kibr ü kini eyle terk

Ĥaƙ rızāsın ƭutup eyle Ĥaƙƙı berk

(17) Mā-sivāyı terk iden bulur ĩlāh

Mā u menden geç ki ola ol Ĥaƙ-penāh

Der-Beyān-ı Meclis-i Āĥir⁶⁸¹

Fā‘ilātūn/ Fā‘ilātūn/ Fā‘ilūn

(18) ŧŭkr-i bī-ĥadd ol Ĥuzāya her zamān

K’itdi baĥŧiŧ ‘aƙl u fehmi u dīl ü cān

Ĥāk iken gŭyā ƙılup virdi maƙāl

(19) K’eyledüm te’līfi diyüp ĥōŧ-risāl

Neŧrini didüm müseccē‘ cümle ĥūb

Naƣmını didüm muŧanna‘ cümle ĥūb

(20) Çün ‘ināyet ƙıldısa Rabbü’l-enām

Oldı üç yüz hem sekiz meclis tamām

⁶⁸¹ Son meclisin beyanı hakkında.

Ger   mrden bulur isem ben em  n

(21) B  k  sında s  yleyem   r  n- zeb  n

L  k sizden bu durur ma    d pes

F  ti  hayla y  d idesin her nefes

[112a] (1) R    umuz    n kim ider   ayr du     

H  k Te     l     acetin   lsun rev  

Yazana o  ıyana dinleyene

(2)   l du     lar ma   n  sin a  layana

  l du      ki sa  na da  ı   lalar

K  itd  gin bulur ki  i   ayr ile   err

(3) Ger  i ins  n ismid  r    num be  er

G  h   ayrda olur ol g  h   be  er

  dem ol ki   erri terk ide tam  m

(4)   ayra d  ri  e m  d  m     ub   u    m

  y yaradan mihr u m  h u n  h felek

V  ey d  riden ins u cin r   -ı melek

(5)   y siyeh    ke viren   b-ı   ay  t

Bitüren sebz ü kâmiş viren nebât

İy dikenden gül viren kândan güher

(6) İy şadefden çıkarar cevher durur

Nūr-ı Aḥmed ḥürmeti çün yâ İlāh

‘ Afv kıl Firdevsi itdi çok günāh

(7) Süleymān-nāmenüñ Üç Yüz Tokuzuncu Meclisinüñ Zikrindedür⁶⁸²

Gazel

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(8) O perî-çehre kadem izinde kim var bâkî eşer

Çeşmüme ḥāk-i rehin kuḥl itmege var Ḥaḳ nazar

Leblerüñdür āb-ı hayvān o Hızır-sebz-i kenār

(9) Yāḥū sebzüñ tūṭidur la‘ lüñ şunar kand ü şeker

Alnuñ ol bedr-i kamer ki aydan aya olmaz hilāl

Şems-i ruḡsāruñ münevver görmesün naḳş u zarar

(10) Ḳalbüme çeşmüñ ḥayālî düşse didem nem kapar

Baḥr-ı Ḳulzüm tācirine dürr-fişān itmek diler

İy perî-peyker hezār aḥsen cemālüñ şevkine

(11) Zülf-i çinüñ Çin-i naḳkāş itmeye taşvîr-i ter

⁶⁸² Süleymān-nāmenin üç yüz dokuzuncu bölümünde zikredilenler.

Ṭübī-ḳaddūñ var iken men serve meyl itmezem

Cennet-i kūyuñ var iken ḥulde kim ider nazār

(12) Jeng-i ğamdan göñlini Firdevsinūñ pāk itmege

Sākiyā gül-ġun meyi şun kim melālî def' i ider

Mey didügüm ma' rifet sākî şeyyād oldı bil

(13) Bu ma' arif şerbetinden nūş idendür pür-hüner

Söz güher ağzı şadefdür söyleyende Cevherî

Güşe şalup dürr-i şehvār işid imdi şah ḥaber

(14) **Der-Beyān-ı 'Acā'ibhā Goften-i Müvekkil-i Burc-ı 'Aḳreb Be-Ḥazret-i Süleymān 'Aleyhi's-selām**⁶⁸³

(15) Loḳmān-ı Ḥakīm ḳavlince 'āḳılān-ı sūḥan ve nāḳılān-ı gühin şöyle şahih rivāyet iderler ki ve Eflātūn-ı Yūnānî (16) naḳlince kāmīlān-ı sūḥan-perver ve fāzılān-ı pür-hüner ancılayın şah ḥikāyet iderler ki ḳaçan ki 'aḳreb burcınıñ (17) müvekkil-i Şarşā'ıl melek kendinūñ 'ömr-i atvālinden bu vech ile ḥaber viricek Süleymān peygāMBER 'aley (18) hi's-selām ğāyet ta'accüb ḳılup eyitdi ki yā Şarşā'ıl melek bunca 'ömr-i tavāl içinde cihān serāyında (19) 'ālem-i 'ulvīde 'acā'ib ne gördüñ ḥaber vir diñleyüm diyicek cevāb virdi ki yā nebīyyu'llāh 'ālem-i 'ulvīde (20) 'acā'ib çok gördüm ammā ki baña bir nesne 'aceb geldi Süleymān didi ki nite cevāb virdi ki yā nebīyya'llāh Ḥaḳ (21) Te'ālā 'arş-ı 'azīm yaratdı ğāyet ulu şöyle kim yidi ḳat yirler ve yidi ḳat gökler ve yidi ḳat [112b] (1) ve yidi ḳat Ḳāf taġları 'arş-ı 'azīmūñ yitmiş kez yüz biñ ḳā'imesi var ser-cümlesi bir ḳā'imesince ola (2) yā olmaya pes bu 'azamet ile 'arş-ı 'azīmi ki Ḥaḳ Te'ālā yaratdı daḥı 'arş kendüyi gördi evc-i (3) 'azametine ğarre oldı Ḥaḳ Te'ālāya ma'lūm olup ol Ḥallāḳ-ı 'ālem Ḳahhār-ı lā-yezāldur ve Cebbār-ı bī-zevāldür (4) diledi ki 'arş-ı 'azīme kendü miḳdārın bildüre bir ejderhā

⁶⁸³ Akreb burcuna inananların acayip sözleri ve Hazreti Süleymān aleyhisselāma söylenen acayip sözler.

yaratdı hışm u ahrınıu alevi barından (5) anuu gibi azım ejdehā ki yidi kerre arş-
 1 azımı uşadup arın iine aldı ve başı yidi at yirden (6) aşaa okizden balıdan ve
 balıı gtren deryādan ve deryāyı derūnına alan ızıl yāūtī adeden (7) ve adei
 gtren kre-i nārdan ve kre-i nārı gtren bād-ı şarşardan ve şarşarı harekete getren
 (8) ol ejderhānu tesbī-i nefesidr ki ol ejderhānu azında yidi abaa-yı cehennem
 vardur  cehennem (9) şa arafında  dişleri ovuları arasındadır ve  cehennem
 daı şol arafında dişlerin ovuları (10) arasındadır ammā ki esfel-i sāfilīn ol azım
 ejderhānu dili altındadır bu zıkr olan cehennemlerin (11) azameti şol adardur ki
 her birin bir apusı vardur tl-ı arş elli bi yıllı yoldur ve her bir apusını işgin
 (12) grdk yirde yitmiş bi a vardur oddan ve her bir ada yitmiş bi dere vardur
 oddan ve her derede (13) yitmiş kez yz bi serāy vardur oddan ve her bir serāyda
 yitmiş kez yz bi ucerāt vardur āteřden ve her bir ucerātta (14) yitmiş kez yz bi
 kerre yz bi azāb vardur biribirinden atırak āřiler in ve daı yā nebiyyu llāh ol
 ejderhānu (15) azını şa arafındaı diş ovularındaı  cehennemlerin adları
 birin adı Lazādur Yecc Mecc (16) in ilkat olmişdur ve birin adı
 uamedr chdlar in ilkat olmişdur ve nci cehennem adı Hāviyedr (17)
 kāfirler in ilkat olmişdur ve şol arafında dişleri ovularında olan  cehennem
 adları birin (18) adı Caīmr řeytān in ilkat olmişdur ve ikincin adı Sairdr
 mnafıklar in ilkat (19) olmişdur ve ncin adı Saardur bī-namāzlar in ve
 yidinci cehennem ki dili altındadır esfel-i sāfilīn ol (20) cehennem deresindedr yā
 nebiyya llāh ol ejderhānu ululıından azametinden hi bir şey aber virmedi (21)
 kerrbiyn fıkr idemedi ammā ki bir at yidinci at gk fıriştelerinden řalřayāil-i
 melek cevāb [113a] (1) cevāb virdi ki bir vatın Allāh Teālānu emrile izmet zere
 cenneti cehennemi grmee vardu cehennem (2) mvekkelinde suāl itdm ki yidi
 abaa cehennemi azına alan ejderhānu azametinin knh ile tamām (3) bilr misn
 didm cevāb virdi ki ejderhānu azametinin bilmek anda ola yidi abaa cehennem ki
 (4) altısı şa şol dişleri ovularındadır ve yedincisi ki iki dişleri arasındadır esfel-i
 sāfilīn deresi (5) ol cehennem iindedr bir at ol esfel-i deresin azında āteřden
 yitmiş bi ulle bir a var idi ve ol au her ullesinde (6) yitmiş bi ucerāt vardur
 oddan ve her ucerātta yitmiş bi āřiye azāb olurdu yanar nā-gāh bir gn (7) bir
 āřin diline bu geldi kim yā afīyyel-elāf necinnā mimmā neāf⁶⁸⁴ arş-ı azım
 ayaındaı muallā tran (8) yeşil udret andīlin iindeki nr-ı Muammed aı

⁶⁸⁴ Ey gizlilerin gizlisi bizi tm korktuumuz şeylerden kurtar.

çün oddan bu ‘aşîlere necât virüp bir küh-ı âteşi (9) zîr u zeber it diyüp nâz u niyâz itdiyse Hâk Te‘âlâ ol bî-çârelerüñ günâhın ‘afv kılpup âhîr zamân (10) peygâmbîri Muhammedüñ ol habîb-i şamedüñ şalla’llâhu ‘aleyhi vesellem nûr-ı ‘azâmetin yâd itdüğü çün cemî‘ (11) ‘aşîlerüñ günâhın ‘afv kılpup zebânîlere emr itdüm cehennemden ve ejderhâ ağzından çıkarup dördünci kat (12) gökdeki cennet kapısına iltüp Rıdvâna teslîm eyledük Tesnîm şuyıla yuyup Selsebîl ırmağında pāk (13) idüp izn-i Hâk ile uçmağa koydılar Muhammedüñ nûr-ı ‘izzeti şerefine cemî‘ tamu mâlikler ile secdeye varup (14) eytdük ki ilâhî seyyidü mevlâyı bizi habîbüñ Muhammedüñ şefâ‘atinden mahrûm eyleme diyüp niyâz idince (15) anı gördük ki ol yitmiş biñ kulleli âteşi tağ yirinden kopup göçüp esfel-i sâfilîn deresinüñ uçurumına (16) uçup zîr u zeber olup gitdi çatıldısı ve kütüldüsi yidi kat tabağa-yı cehennemi zelzeleye (17) bundan ‘aceb dağı bu ki yitmiş biñ yılda bir kerre bu ejderhâ-yı ‘azîm Allâh Te‘âlâyı tesbîh (18) idüp ‘azâmet-i celâl-i ceberûtine⁶⁸⁵ mest ü hayrân olup yâ Hayyu yâ ‘azîm diyüp şiddet ile nefesin (19) taşra virür nefesi şiddetinden cehennem ‘alevinde ‘azâb olan ‘aşîleri ve cehennem içinde ‘azâb (20) içün ‘afârîti ve aķârîbi ve tennînleri ser-cümlesin ağzından taşra çıkarur andan sonra (21) rub‘-ı meskûn ‘âlemî yılları hisâbınca ay u güneş on iki burûcları seyir itdüğü ‘aded-i sâl [113b] (1) yidi yıl miķdârı geçdükden sonra yâ Hayy u Bâķî yâ ‘azîm Allâh diyüp nefesin içeri çeker nefesi (2) şiddeti derünü birle yidi tabağa-yı cehennem ‘aleville çıkan maḥlûkât ne kim var ise yirlü yirine varup karar (3) ider pes bu taķdîrce ol esfel-i sâfilîn deresinüñ ağzında göçüp zîr u zeber olan yitmiş biñ kulleli (4) küh-ı Cebeli âteşüñ ki esfel-i sâfilîn deresine şol bir ‘azîm kıyu içre taş atsak yanķu virüp (5) dibine dek nice giderse ol tağ dağı esfel-i sâfilîne yuvarlanup gitdüğü âvâzesi kesilmedi yitmiş biñ (6) kerre dağı ejderhâ nefesile her yitmiş biñ yılda bir kerre âteş-i cehennem cûş itdüğünü görmeyince ol (7) tağın âvâzesi kesilmedi pes ‘ilme’l-yaķîn ‘ayne’l-yaķîn bildük ki esfel-i sâfilîn deresi kuyusunüñ (8) derinliğı yitmiş biñ kerre yıllık yol imiş ki henüz aña hem-tâ yidi tabağa-yı cehennem ol ejderhâ-yı (9) ‘azîmüñ ba‘zı dişleri kıvığında ba‘zı iki dili arasındadır pes ol ‘azîm ejderhânüñ tamâm ululığın (10) biz neden fikr idevüz

Nazm

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

⁶⁸⁵ Celâlinin büyüklüğünün acımasızlığına.

Şalşayā'ıl ol zamān ki böyle virdi şah haber

Hep melā'ik 'ibret alup oldu vālih nāmuver

(11) Kārgāh-ı fıtrata sen yā Süleymān kıl nazar

Kim neler hilkat idüpdür Hālīk a'zam mā-ḥazar

'Arş-ı a'zam kuşdan şu'banı gör ki pādşāh

(12) Kim ne a'zam yaradupdur anı Allāh mu'teber

Bundan aḥceb daḥı nesne görmemişem āşkār

'Ālem-i'ulvīde gerçi 'acā'ib daḥı var

(13) Böyle diyüp olsun sākin anda Şalşā'ıl melek

Sende virgil ḥōş şalavāt Muştafāya tācver

Der-Beyān-ı Hey'et-i Burc-ı 'Akrab Be-Nakl-i Müvekkil-i Melek⁶⁸⁶

(14) Hākīm kavlince kaçan kim 'akreb burcunuñ müvekkil-i Şalşā'ıl melek 'arş-ı 'azīm (15) kuşadan ejderhānuñ ululığından ve 'azametinden ve ol 'āşī nūr-ı Muḥammedī yād itmek ile Hāzret-i Muḥammed şerefine (16) 'aleyhü's-şalavatu ves-selām bunca 'āşīler nār-ı cehennemden āzād olup uçmağa girdüğünü işidüp Süleymān Hāzreti (17) rūhu Muḥammede şalavāt getürüp daḥı yine su'āl itdi kim yā Şalşā'ıl melek haber vir baña kim burc-ı 'akreb hey'atı (18) ne vech iledür Hāk Te'ālā anı ne şifatda hilkat itdi hükemādan işüdirüz ki 'akreb şeklindedür dirler diyicek (19) cevāb virüp didi kim yā nebīyya'llāh ḥāşā ki gökde 'akreb ola yā ḥamel yā esed yā sereṭān ola (20) zīrā ki gökler melā'ike-i rūḥāniyyūn yiridür ḥayvānāt menzili degüldür ammā ki yā nebīyya'llāh Hāk Te'ālā yidi (21) kat gökleri ki yaratdı yıldızlar ile bezedi kandīller gibi nitekim yā Süleymān mü'minler [114a] (1) gönlin bezedi ma'rifet çerāğı nūrıla ve müridler gönlin bezedi ḥavf u recā nūrıla ve muḥibler (2) gönlin bezedi şevk

⁶⁸⁶ Meleklerden nakille akreb burcunun etkileri.

nûrıla ve zâhidler gönlin bezedi tevbe nûrıla ve dağı yâ Süleymân şöyle (3) bil kim yıldızların aşlı üç dürlüdür Süleymân didi ki nite müvekkel-i burc-ı ‘aķreb eydür yâ nebîyya’llâh (4) yıldızlar üç dürlüdür didigümün aşlı budur ki ba’zı yıldızlar ‘arş-ı ‘azîm gün kürelerinde kudret (5) silselesile kândîl gibi asılıp turlurlar ve ba’zısını emr-i Hâķa melâ’ike elinde tutar şem’idân gibi ve ikinci (6) şımf yıldızlar dünyâ göğinde kudret zencîrile asılıp turlur kânâdîlveş ve ba’zı dağı firişteler (7) ellerinde tutarlar micmer u âteşdân gibi ve dağı üçüncü şımf yıldızlar bu hevâda mu’allaķ turlurlar Hâķ Te’âlâ (8) her bir gögi bir yıldız ile bezemiş durur evvel ki gögi ay ile bezedi ikinci gögi ‘Uţârid ile bezedi üçüncü (9) gögi Zühre ile bezedi dördüncü gögi güneş ile bezedi beşinci gögi Merrih ile bezedi altıncı gögi Müşterîle (10) bezedi yedinci gögi Zühâl ile bezedi ve dağı yâ nebîyya’llâh bunuñ emşâli mü’minlerin göñline göre yarattı (11) Süleymân didi ki nite Şalşâ’il-i melek cevâb virdi ki yâ nebîyya’llâh Allâh Te’âlâ yidi ķat gökleri (12) mü’minlerin göñline göre yarattı didigüm budur kim Hâķ Te’âlâ mü’minün göñlin dağı yidi ķat yarattı (13) evvel ki ķatına şadr dirler anı İslâm ile bezedi nite kim kelâmında buyurur ki ķavluhu Te’âlâ fe-men yeşrah şadrahu li’l-İslâm⁶⁸⁷ (14) ikinci ķatına ķalb dirler anı imân ile bezedi ķavluhu Te’âlâ ule’ike ketebe fî-ķulûbihimu’l-îmâne⁶⁸⁸ (15) üçüncü perdesine şegâf⁶⁸⁹ dirler anı halkuñ birbirile şefâ’atile sevgüsile (16) bezedi ķavluhu Te’âlâ ķad şegâfehâ ħabben⁶⁹⁰ dördüncü ķatına fu’âd dirler anı Hâķ Te’âlâ dîzârıla bezedi (17) ķavluhu Te’âlâ mâ kezebe’l-fu’âdü mâ-râ’e⁶⁹¹ beşinci hıyyatü’l-ķalb dirler anı Allâh Te’âlâ kendü muhabbeti (18) sevgüsile bezedi ķavluhu Te’âlâ inn’allâhe yuĥibbu’l mütetâhhirîn⁶⁹² altıncı ķatına sevdâ dirler ol (19) ‘âlimler yiridür ķavluhu Te’âlâ ve ‘allemnâhu min ledünnâ

⁶⁸⁷ Kur’an-ı Kerîm, En’âm sûresi, 6/125: “Allah, her kimi doğruya erdirmek isterse, onun göğsünü İslâm’a açar. Kimi de saptırmak isterse, onun da göğsünü göğre çıkıyormuşçasına daraltır sıkır. Allah, inanmayanlara azap (ve sıkıntıyı) işte böyle verir.”

⁶⁸⁸ Kur’an-ı Kerîm, Mücâdele sûresi, 58/22: “Allah’a ve ahiret gününe iman eden hiçbir topluluğun, babaları, oğulları, kardeşleri yahut kendi soy-sopları olsalar bile, Allah’a ve peygamberine düşman olan kimselere sevgi beslediğini göremezsin. İşte Allah onların kalplerine imanı yazmış ve onları kendi katından bir ruh ile desteklemiştir. Onları, içlerinden ırmaklar akan ve içlerinde ebedî kalacakları cennetlere sokacaktır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah’tan razı olmuşlardır. İşte onlar, Allah’ın tarafında olanlardır. İyi bilin ki, Allah’ın tarafında olanlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.”

⁶⁸⁹ Metinde şeklinde yazılmıştır.

⁶⁹⁰ Kur’an-ı Kerîm, Yûsuf sûresi, 12/30: “Şehirde birtakım kadınlar, ‘Aziz’in karısı, (hizmetçisi olan) delikanlısından murad almak istemiş. Ona olan aşkı yüreğine işlemiş. Şüphesiz biz onu açık bir sapıklık içinde görüyoruz” dediler.”

⁶⁹¹ Kur’an-ı Kerîm, Necm sûresi, 53/11, “Kalp, (gözün) gördüğünü yalanlamadı.”

⁶⁹² Kur’an-ı Kerîm, Bakara sûresi, 2/222: “Sana kadınların ay hâlini sorarlar. De ki: ‘O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay hâlinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah’ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever.”

‘ilmen⁶⁹³yidinci katına behcetü’l-ıkalb dirler (20) ol Hakkıñ nazargâhıdur ma‘den-i tecelliyât yâ Süleymân bu muqaddimeyi zıkr itdügümüzden (21) maqşūd garaż oldur kim Hakk Te‘âlâ gökleri yıldızlar ile zeyn itmışdür birer şekillüdür [114b] (1) ba‘zısı mu‘allaq tırur seyirdedir ba‘zısın melâ’ike götürür devirdedir ve ba‘zısı dağı kudret silsilesile (2) kanādîl-i câmi‘ gibi aşılmışdur sâkindür devri yok pes ‘akreb burcı dağı bir nice yıldızdur ki cemi‘ olmışdur (3) şekline baqsak hey’et-i kejdüm gibidür yidiger yıldız demmine beñzer ve bir nice yıldızñ devri dağı ağzına (4) gevdesine beñzer ne ân ki ‘akreb ola ammâ ki cümle-i burc-ı ‘akrebüñ yıldızları hey’etde şekli kejdüm gösterdüğü için (5) raşad bağlayanlar anıñ şeklinden ‘akrebdur şandılar gözleri nûrı yitişmedüğü çün bilmediler ırakdağı tağa nazar (6) kılsak lâciverd renginde görünür yakın varıcak şekli zâhir olur pes gök yüzine dağı nazar iderler gözün nûrı (7) yitişmedüğü ecilden göze gök görünür pes bir kimesne ki gögi bu ‘azamet ile göremeye burc-ı ‘akrebi nice fark ide bile (8)

Nazm

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

Böyle diyüp ol müvekkel burc-ı ‘akreb bî-gümân

Sâkin oldı şâh huzûrında edeble pes hemân

(9) Diñle Loqmân naqlini de qavl İdris pes üzre pes

Lîk virgil hoş şalavât Ahmede ez-dîl ü cân

Der-Beyân-ı Burc-ı ‘Akreb Be-Qavl-i Hükemâ⁶⁹⁴

(10) Hakîm qavlince müvekkel-i burc-ı ‘akreb Şalşâ’îl melek yıldızlar haqqında böyle diyicek bu vech ile şaḥîḥ haber (11) viricek Süleymân peygâmbere ‘aleyhi’s-selâm ‘ilmine taḥsîn idüp dağı hüküm itdi ki vere tevkîni getüre İlyâ (12) bin Yâḥûnâşene zarar irgüren cinnîyi bulup getirüp siyâset kıla Şalşâ’îl dağı emr-i Süleymânîye me’mûr (13) olup itâ‘at itdi tevkîni getürmege gitdi andan Süleymân-ı nebî Loqmân-ı Hakîme ‘aleyhimü’s-selâm su’âl (14) itdi ki yâ ḥaḳîmü’z-zamân haber vir baña kim

⁶⁹³ Kur’an-ı Kerîm, Kehf sûresi, 18/65: “Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş, kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.”

⁶⁹⁴ Hükemânın (âlimlerin) sözlerine göre akreb burcu.

hükemā kavlince ‘aķreb burcınıñ sıfat-ı hey’atı nicedür ne vech iledür (15) cevāb virdi ki yā nebīyya’llāh hükemā-yı Hind ve nücūmiyān-ı Sind eydürler ki ‘aķreb burcı şābitdür ābīdür ve dışıdır (16) ve yili şimālīdür müstaķīmü’t-ţulū’ dur ağır yüzlüdür muţālī’i çoķdur burc-ı ‘aķreb Mekke vü Medīnenüñ ve (17) Mıřırūñ ve Yemenüñ ve Hicāzuñ ve Remlenüñ ve Kavmıřuñ ve şa’id iķlīmīnūñ ŗālī’idür ve daķı İdrīs-nāmede (18) gelür kim bu burcda iki yıldız vardur birisine ķalb-i ‘aķreb dirler cünübīdür ve birisine birisine tālī’i loķmatü’l-‘aķreb dirler (19) ve daķı yā Süleymān burc-ı ‘aķreb sekizinci burcdur şekli ve vaż’i cemī’ hey’atı ķuyruķı nış-dārı küllī vaż’i muţlak (20) ‘aķrebe beñzer ve daķı burc-ı ‘aķreb ğāyet ‘aķīm burcdur şöyle ki ululıķı řerķ beyāna gelmez ammā naķl-i (21) İdrīs bu ki ‘aķreb burcınıñ nış-dārı bu yir yüzine düşse tamāmet rüy-ı zemīnī ve baķr-ı ‘Ummānī muğārib u [115a] (1) meřārık altında ķalayıcı

Nazm

Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilün

Burc-ı ‘aķreb ğāyet a’zam burc olur ańla ‘ayān

Naķl-i İdrīs ol ki itdüm ģazretüñe men beyān

(2) Böyle diyüp pes edeble sākin oldı ol Hāķīm

Līk sākin olma bu dem vir řalavāt řādmān

Der-Beyān-ı Ahķām-ı Şemsiyye Be-ķavl-i Hükemā⁶⁹⁵

(3) Hāķīm kavlince Loķmān-ı Hāķīm ‘aķreb burcınıñ vaż’ ın beyān idicek Süleymān yine su’āl itdi ki (4) yā Hāķīm ģaber vir bańa kim ğüneř on iki burc-ı felek-i edvārıla devr itdüķi taķdīrce mīzān burcında ‘aķreb (5) burcına taķvīl itse ğöklere ve yirlere bir ‘alāmet vāķi’ olsa ķūsūf ve ģusūf ve zelzele gibi ser-cümlesi (6) yigirmi biř nev’ idür ol ģādiře her biri neye delālet ider beyān eyle diyicek cevāb virdi ki yā nebīyya’llāh (7) āftāb kaçan ki ‘aķreb burcına gelse Hāķ Te’ālānuñ emri birle ‘arř-ı ‘aķīm ayaĝında kerrübīler arasından (8) bir melek-i müvekkel gelüp āftāba nāzır olur ki anuñ ģükminde sekiz kez yüz biñ firişte vardur ki her birinüñ (9) ķabzında sekiz yüz biñ tekvīne ģüküm ider müvekkel-i melā’ike me’mūrıdur ğüneř ķavs burcına duķıl (10)

⁶⁹⁵ Hükemānın (ālimlerin) sözlerine ğöre ğüneşin etkileri.

idinceye dek âftāba emr-i Hâk ile nâzır olur eyüden ve yavuzdan bu ‘âlem-i kâ’inātuñ içine müvekkeleri (11) ve tekvinleri te’şirât gösterürler ol melek-i a‘zametüñ üç başı vardır ve altı eli vardır adına (12) Tahmā‘ā‘ā‘il dirler ‘âlem anuñ taşarrufındadır güneş ‘akreb burcın devr idinceye dek kutbü’l-aqtābuñ (13) a‘vānı olur ve dağı yā nebiyya’llāh āftāb ‘akreb burcınuñ teşrīnü’l-evvel ayının altıncı güninde (14) girür diyicek Süleymān su’āl itdi ki teşrīnü’l-evvel ayı ne dimekdür ‘Arab ayları adına beñzemez (15) Hākīm cevāb virdi ki yā Süleymān bu zıkr itdügüm ay rüz-nāmeye tābi‘ aylardandır ki on iki ayı (16) hükemā-yı Hind taķsīm idüp Süryānī dilince bir ad virmişlerdür Süleymān didi ki nite Hākīm cevāb (17) virdi ki yā nebiyya’llāh naql-i hükemā budur ki orta güz ayına Süryān dilince teşrīnü’l-evvel dirler (18) otuz bir gündür ve Rūmīler dilince uhtūrīs dirler bu ayda kan almak ve ot içmek ve cimā‘ itmek ve ekşiler (19) yimek eyüdüdür ammā Süryānīler kavlinde haķīkat yılbaşı budur zīrā ki eski yiñi cümle yaraķ olacaķ (20) vaķtdür ammā Rūm evinüñ müsülmānları yılbaşı nev-rūzdur dirler pes her yıl on iki aydur bir yılı (21) dört baķş itsek üçer ay olur dört faşıl olur üç ay yazdur üç ay yaydur [115b] (1) üç ay güzdür ve üç ay kışdur kaçan kim evvel bahār olsa cemī‘ eşyā harekete gelür nitekim ölü diriler (2) gibi yılbaşı nev-rūzdandır dirler pes ‘Arab yılı muħarremden şayarlar ez-īn sebab ki Muħammed Muṣṭafā şallāhu (3) ‘aleyhi vesellem Medīneye ol ayda hicret itdi andan berü tārīḥ uruldı pes muħarrem yılbaşı olmasına (4) sebab oldur ammā Rūmīler ḥisābınca sebtūrīsīdür kim aña Süryān dilince ilel dirler ilel güz ayıdur (5) pes Rūmīler bu aya anuñ içün yılbaşıdur dirler ki Ādem peygāmbere ‘aleyhi’s-selām bu ayda vücūda geldi ve (6) ‘āleme bünyād bu ayda uruldı ve cemī‘ eşyāyı Hāk Te‘ālā Ādemden şordı Ādem dağı cevāb virdi (7) ve cemī‘ firīsteler anda ḥayrete düşdiler ol sebebden yılbaşıdur dirler ve bir dağı Firenkler yılbaşı yanardur (8) dirler anuñ içün kim ‘İsā ‘aleyhi’s-selām bunda belürdi velī Yahūdiler iki dürlüdür didiler her yılı (9) iki faşıl idüp yayı yazdan güzı kışdan tutup altı ay yaz ve altı ay kış olur didiler pes eyle olsa (10) yılbaşı nev-rūzdur dirler ve bir dağı yılbaşı teşrīnü’l-evveldür dirler bu ayuñ evvel günü ve ikinci günü (11) naḥīsdur ve hem ‘avā toğar ve furu‘ü’l-muḥaddem tolinur ve beşinci gün simāk toğar reşā tolinur ve çok yirlerde (12) gün toğusu eser ve ‘īdü’l-ķamer olur ve Ķuds içinde çok nişānlar belürür āşkāra olur birisioldur ki (13) Beytü’l-Muḥaddisde ne ķadar şem‘ var ise gökden bir od gelüp yandurur key ulu gündür ve onuncı gün (14) İbrāhīm-i Ḥalīl İsmā‘īl ķurbān eylemege çıķdı Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selām İbrāhīme ķurbān getürdi ve on (15) birinci gün ıztırāb vāķi‘ olur her deñiz bulanur eger yılbaşı nev-rūzdan olursa kış ilk güz ayından (16) ḥisāb olur gerçi bunlar birbirine muḥālīfdür

belki muvāfaqat hemān şöyledür ki ortaya güz ve nev-rüz (17) kışdandır ve ilk güz ortaya yaz yaydandır ve on beşinci gün kesilen ağaç hergiz çürimez (18) ve kırt yimez ve dürlü dürlü yiller eser ve on altıncı günün sā' ati on bir olur ve gice sā' ati on üç (19) olur ammā güneş 'akreb burcına gelür ve dördüncü gökden toğar seyrān ider ve her yılda bir burcda (20) bir ay tırur on iki tamām tılanur ve ol gün begüm Nīl eksilür Mışır halkı anda cem' olurlar ve yigirmi (21) birinci gün ekinlerin ekmege başlarlar yigirmi toktuzında ğafer toğar şartın tılnur zübān [116a] (1) toğar catıyn tılnur otuzuncı gün cümle kıarınca yire girür ve kıarlağuc ve devlingic ve kıara kıuş ve kıartal gider (2) ammā eger bu ayuñ evveli yigşenbih günine gelse bal u yağ çok ola vuñuş u tıyür kıoyun şıgır ve behāyim (3) dilleri çoğ ola velikin yay günü kıatı ıssı ola eger ki düşenbih güne gelse yağmur çok yağa ve yay ayı (4) ıssılar ola ekine ve yimişe āfet irişe ve kıovan oñmaya ammā bāğ u büstān ve balık eyü ola ve için (5) ğastalık ve elem delim ola eger sıhşenbe günine gelse kış kıatı ola ve öksirük zükām ve uvacuk ğastalık (6) vebā ola kim tabībler ve ğakīmler 'āciz kıalalar ve yağmur kıar çok yağa ve eger çehārşenbe güne gelse (7) kış yumşak ola ve elem çok ola ve yağmur çok yağa ve yay ayında ıssı az ola ve hevā ğoş ola ve yimiş (8) ökiş ola ve erenler elemi delim ola eger pencşenbe günine gelse elem çok ola ve kış yumşak ola ve bal (9) ve yimişler eyü ola ve sıtma ve şayruluk çok ola ve cum' a günine gelse cümle ekin āleti ve üzüm eyü (10) ola ve ğasatlık çok olup oğlancuklar şayruluğı ve periler elemi delim ola ve eger şenbe günine (11) gelse kış kıatı ola ve kıuraklık olup kıar buz delim ola ve dürlü dürlü sıtmalar ve yiller çok ola velikin (12) ekin tereke oñat ola uvacuk oğlancuklar çok kıırıla **Faşı-ı evvel** işbu ayda gün tıtılsa (13) pādşāhlar ve begler düşmenleri zebün kııllalar Ħabeşiler ve Bābil ilinde kıızlık ve kıahtlık ola ve eminsüzlik (14) yıl ola ve çekirge delim ola ve üç ay yaz aylarında yağmur yağmaya **İkinci faşıl** eger işbu (15) ayda gün ağıllansa şehirlerde ve illerde teşvīş ve uruş delim ola ol sebebden ürkilik olup (16) uğriler ve ğarāmiler bāzırgānlara ve yol erenlerine delim zahmet ideler **Üçinci faşıl** eger (17) bu ayda ay tıtılsa mağrib ilinde ve Bābil ilinde kıahtlık ola illerde düşmān kıopa ve maşırık mağrib (18) diyārında ādemiler ve periler birbirile şavaş idüp kıan dökme delim ve mağrib ilinde (19) bir ulu kışi kıopa pādşāhlık isteye **Dördüncü faşıl** eger bu ayda ay ağıllansa (20) 'azīm đarb u teşvīş ve eminsüzlik ve fitne ve ğarāmī uğrı yılı ola **Beşinci faşıl** (21) eger işbu ayda yiñi ay çalk kıoyın görinse yir delim deprene ve ādemiler renc u miñnet içinde ola [116b] (1) eger ucı kıaldırarak olsa yimişsüz ağaçlar delim kıırıya ve yimiş ağaçları kıuvvetlene yimiş ve ekin ve ot (2) eyü ola **Altıncı faşıl** Yā Süleymān eger bu ayda kıuyruklu yıldız toğsa ādemlere ve ilkılara uğrı (3) ola ve mağrib ilinde

fitne ve şavaş kıatı ola **Yidinci faşıl** eger bu ayda yılduz kıatı (4) dökilse ol döküldiği yirde fitne vü kıan delim ola **Sekizinci faşıl** eger bu ayda (5) elegüm sağma mağribden öte görinse şulh u şalāh ve emīnlik ola ve pādşāhlar ra‘iyyetine ‘adl kılalar (6) ammā kāfir-i Efrenc ve Ahvān ilinde şavaş fitne ve ürkilik delim ola ve eger maşrıkdan öte görinse (7) teşriķ diyārında şavaş u fitne delim ola ve ılkı delim kıırıla ve Bābil ilinde bir ulu pādşāh helāk ola (8) **Tokuzinci faşıl** eger işbu ayda maşrıkdapa görinse ħarb u ceng ve yavuzlık delim ola (9) ve arada çoğı helāk ve ammā ekşeri Bābil ilinde ola ve ılkı delim kıırıla eger mağrib dapa görinse (10) mağrib pādşāhı helāk ola ve her kıanda kıulı kıymeti var ise beglerinden fermān ve ħürmet bulalar (11) **Onuncu faşıl** eger işbu ayda maşrıkdan yaña gök kıızarsa fitne vü kıan delim ola (12) ve il helāk ola ve eger mağribden yaña kıızarsa ni‘met ve ucuzlık ve emīnlik ola eger ay iner iken (13) olsa ħiç ħadd ü kıyāsı olmaya **Onbirinci faşıl** eger bu ayda yir ü gök arasında bir ‘aceb (14) nesne görinse yimiş helāk ola pādşāhlar ve begler ra‘iyyetlere güc ve belā kılalar ve bāzırğānlara (15) ziyān ola **On ikinci faşıl** eger işbu ayda hevāda cānavar gibi bir nesne görinse (16) bir ulu pādşāh helāk ola il tıracaķ yir bulmayalar ve cemī‘-i bāzırğānlar ve ħalāyık ve yurt (17) erenleri tıracaķ yir bulmayalar ot ve ekin kıt ola kıızlık ve sükellik ‘azīm ola **On üçüncü (18) faşıl** eger bu ayda gök gürlense ay evvelinde yā dördinde bir ulu kışı helāk ola (19) eger bişinde yā altısında yā yidisinde bir ulu pādşāh kıahr ile helāk ve ekin biçin ve cümle yimiş eyü ola (20) eger sekizinde gürlense ħalk renc u miĥnet içinde ola eger on bişinde gürlense kıamusı ħayr ve emīmlik (21) ve ucuzlık şalāh ve yağmurlu ve ni‘metlü yıl ola **On dördüncü faşıl** eger işbu ayda [117a] (1) ıldırım delim şakısa maşrıķ pādşāhları mağrib diyārı bī-kār ola uğrīlerden ve ħarāmīlerden (2) delim zaĥmet ve ziyān ola ve bu yıl içinde delim yir deprene **On bişinci faşıl** eger işbu ayda (3) etgün düşse sükellik ölüm ve kıayğı ve feryād delim ola ve uğrīden ve ħarāmīden ve yavuz zālimlerden (4) çok ziyān zaĥmet dege **On altıncı faşıl** eger bu ayda yağmur kıt yağsa ırmaķlar ve bınarlar (5) aşşılı ve kıazançlı ola ve yüklü ‘avratlar geñezlik ile toğuralar velākin balık ökiş ola **On yidinci (6) faşıl** eger işbu ayda tolu yağsa elem delim ola ve mülĥidler Bābil pādşāhına kıaşd kılalar (7) velākin zafer bulmayalar ve pādşāh kıamusın helāk ide **On sekizinci faşıl** eger işbu (8) ayda toprak yağsa ve yıl kıızıl toz getürse adlu şanlı delim kışiler gide ammā taĥıl ucuz ola pādşāh (9) lardan ve beglerden ra‘iyyete eylük ve ‘adl u inşāf ola eger bu ayda kıurbağa yā soğılcan yağsa buğday (10) ve arpa delim ola ucuzlık ve ni‘met bol ola ammā kıar baĥūr yılı ola ve ol yağduğı yirde pādşāhlar ra‘iyyetine (11) zūlm ve güc ve ħayf kılalar ve sükellik delim ola **On tokuzinci faşıl** eger işbu bu ayda kıatı toz kıopsa

(12) şehirden taşrağı kavim birbirile şavaş kıllalar bir ulu kişi helāk ola ve şular şoğıla ve yağmur (13) yağmaya ve il içinde fitne ve kayğu delim ola **Yigirminci faşıl** eger işbu ayda busarıķ (14) olsa kızlık ve kaçıt delim ola ve ne kim yirde biterse cümlesi helāk ve telef ola **Yigirmi ikinci (15) faşıl** eger işbu ayda yıl katı esse bir ulu pādşāh ya bir ulu beg helāk (16) ola delim kıan dökile ve delim sükelik ola ılkı delim kıırıla ammā arpa buğday bol ola (17) **Yigirmi üçünci faşıl** eger bu ayda gök gümlese begler ve pādşāhlar arasında (18) şavaş u fitne ve yalan haberler delim ola halk arasında ürkilik ve teşvış çok ola (19) ve bāzırgānlar ve yol erenleri ‘azīm ziyān göreler **Yigirmi dördünci faşıl** (20) eger bu ayda yir gümlese kayğu ve endişe delim ola hiç kimse kendü kazancından sevinmek (21) olmaya kış katı ola velākin arpa ve buğday ve ot delim çok ola ve yimiş dahı bol ola ammā [117b] (1) beglerden bir ulu beg helāk ola ve eger gice içinde deprense kızlık ve kaçılık ve sükelik delim ola (2) ve koyun kıırıla şavaş ve fitne delim ola ve Bābil pādşāhı şavaş u ceng ide arada çok helāklık (3) olup ‘azīm fesād ola

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Yā Süleymān ibn-i Dāvūd iy emīr ü şehriyār

Naķl-i Hermes ya‘ nī İdrīs ol ki didüm āşkār

(4) Özgesin Allāh bilür ki Hāķ durur ‘allām-ı ğayb

Hāzretine cümle ma‘lūm añla penhān-sır ki var

Ender-Şıfat-ı Ahkām-ı Mevlūd ve Be-Hüküm-i Āftāb u Māhtāb⁶⁹⁶

(5) Hāķīm kıavlince kaçan kim Loķmān bin ‘Ād ol Hāķīm üstād ahkām-ı şemsiyyeyi tamām (6) taķrīr birle ta‘bīr kıılcaķ Süleymān peygāmbere ‘aleyhi’s-selām ‘ilmine taķsīn kıılup andan su’āl itdim yā hāķīmü’z-zamān (7) haber vir baña kim ba‘zı kimsenün tālī‘ī ‘akreb yıldızı Merrih olur ammā ki anda ol ahvāl-i (8) Merrih bulunmaz tefāvūt oldığına sebep nedür cevāb virdi ki yā nebīyya’llāh ol mevlūd ki ana rahminde (9) ne vāķtin vücūda gelse kıamer kıanķı burūcda vāķi‘ olsa aña tābi‘ olur

⁶⁹⁶ Güneşin aydınlatmasının ve güneş ve ay ışığının durumuna göre doğuşun hükümlerinin vasıfları hakkında.

Süleymān didi ki nite cevāb virdi ki (10) yā nebīyya 'llāh kaçan kim āftāb ki neyyir-i a' zāmdur mizān burcından ' aķreb burcına duĥul itse zamān bir levne (11) daĥı döner başlar günün baylığı gider muĥālif yiller esmege yüz tutar şovuk nişānesi daĥı belürür (12) giyāhların varcası dirilür ve bulutlar hevā yüzinden oynamāğa başlar ve daĥı ĥalāyık içinde ma' āş (13) artar zālimler mazlūmları incitmege başlar gönül ırlığı beyne 'n-nās ziyāde olur ādemoĥlanlarının (14) şādılığında melāletī artuĥ olur ve gönül ırlığından nitdüĥini bilmez olur ve daĥı yā Süleymān (15) güneş ' aķreb burcında iken ana raĥminden vücūda gelen mevlūd ĥāyet zālīm u ķahhār cebbār u sitemķār olur (16) şöyle ki ĥalk-ı ' ālem anuñ elinden feryād idici ola ser-ķeşānlar anuñ yavuz ' ameli ucından ĥavf u (17) ĥaţar içinde ola ve bir daĥı bu ki ĥāyet ķorkunç şūret ve ' acīb hey 'et Merriĥ şavlet ola elinde ayağında (18) yā gözinde yavuzında bir nişānı ola acı dillü yavuz fi' illü dil-āzār ola ammā ki māl u genci (19) çok ola illā kimseneye ĥayr degmeye in' ām iĥsān n'eydüĥini bilmeye dünyā-perest ola āĥiret ķaydın (20) yimeye oĥlı kıızı daĥı ĥāyet maĥbūb maĥbūbe ola ammā ki üremeye ' ömrleri kem ola zīrā ki oĥlı (21) kıızı oĥlı başına yalan andı çok içüp kāzib olduĥı ecilden zarar oĥlına kızına deĥe

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

[118a] (1) ' Ahd u peymān beklemege ol pelid u nā-be-ķār

Ol cihetden ĥalk içinde ola ĥūr-i şermesār

Hem-çü ' aķreb dillü soķar ĥalkı dā'im ol ' anid

(2) Naķl-i İdrīs ol ki didüm ĥazretüñe āşkār

Neşr Ve daĥı yā nebīyya 'llāh eger ki ķamer daĥı ' aķreb burcında iken vücūda (3) gelse uzun boylu gök gözlü veyā gök elā gözlü ķaba saķallu yüzinde nişānlu ĥunī vu cebbār ķopa ve eger (4) ķamer ķavs burcında iken vücūda gelse bārik-miyān şirīn-zebān ĥüb-āvāzlu sāz-beñizlü (5) ve yüzi beñlü ķopa ve eger ķamer cedyü burcında iken vücūda gelse cüst ü çāpük ' aķl u zirek (6) ve ammā ki tekebbür ü ĥöd-bīn kīne-sāz olmaya çok işler işleyici ser-firāz ķopa ve ger ķamer delvi burcında iken (7) vücūda gelse delālet ider ki siyāh-çerde ķalbi feraĥnāk ola ammā ki nefis-i emmāresi ĥālib seyr ü (8) sefere

ṭālib ola deryā seferinden naşīblü bāğ u bāğçeden rüzlu ola ammā ki sāķī-i dehr elinden (9) gāh zehir gāh şeker nūş ide ve eger kâmer ḥūt burcında iken vücūda gelse ‘ākıl u hünermend kopa (10) velākin seyr ü seferden uşanmaz dünyānuñ mālın cem‘ iderse daḥı kânmaz ṭam‘ adār kopa ve şıfatı daḥı mülâḥḥam (11) mücessem yüzi etlü sözi ṭatlu ola ve eger ki kâmer şevri burcında iken vücūda gelse ‘ömri gāyet az (12) şeci‘ u tiğ-zen kuvvet heybet issi şaf-şiken kopa ba‘zı zirā‘at ehli ve ba‘zı ‘avān a‘vānlarından (13) şecā‘at ehli kopa eger ki kâmer cevzā burcında iken vücūda gelse uzun boylu ṭūbī-kādd (14) ve şīrīn-zübān u lāle-ḥadd ġarīb dost bāğ u bāğçe dikmekden naşīblü cüst ü çābük ola (15) ve eger ki kâmer sereṭān burcında iken vücūda gelse çatuk kaşlu boyuñ başlu müdevver yüzlü ṭatlu (16) sözlü seyr ü sefer idici ola ammā ‘ahd u peymān bilmez kâzib ola ve eger kâmer esed burcında iken (17) vücūda gelse miyān-kādd şeci‘ ve şīrīn-zübān faşīḥ ve server-i selāṭīnler kâtında makbul u muḥterem (18) erlikde Dāstān-ı Zāl-i Rüstem kopa ve eger kâmer sünbile burcında iken vücūda gelse kāmīl u zū-fünūn-ı (19) ‘ālem kopa veyāḥūz bir fende māhir ammā ki ekşeri ḥūnī vü cābir kopa ve eger kâmer mīzān burcında iken (20) vücūda gelse yā mühendis u bennā mubaşşır u dānā kopa ve her neye kim el şunsa mīzānsuz veznini bile ve ḥelāli (21) ḥarāmı daḥı gāyet fark kıla ammā oğıldan kızdān ṭālī‘ī kem kavm ü kabīle derdinden gözleri pür-nem [118b] (1) ola ṭālī‘ī baḥtı daḥı ber-karār olmaya

Nāzm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Döndüğince çarḥ-ı ser-keş nüh felek devr-i sipihr

(2) Gāh şekker şuna aña gāh vire mühlik zehr

Gül gibi bir dem gülerse dōke yaşlar çün gül-āb

Hışm u kavmi daḥı görüp kılmaya şefkat mihr

(3) **Der-Beyān-ı Kışsa-i Rüstem-i Dāstān**⁶⁹⁷

Ḥakīm kavlince Süleymān ‘aleyhi’s-selām Loḳmān-ı Ḥakīm birle (4) kelimātda ‘akreb burcınıñ aḥḳām-ı şemsiyyesin dimekte ammā ki bizüm kışşamuz yine Rüstem-

⁶⁹⁷ Rüstem-i Dāstān’ın hikāyesinin beyanı.

i Dāstāna geldi (5) nite Rüstem-i Dāstān ol pehlevān-ı cihān üç gün üç gice kūhīler ile ceng eyledi at ölüsinden (6) leş ü başdan başacak yir kalmadı at yoşudı er yoruldu iki cānibden güzīde serverler uruldu (7) birbirine bulışup tolaşup sürişdiler kūhistān çerisin Rüstem çerisi yidi kez şıyup dırahtistāna getürdi (8) yidi kez cīş-i Rüstemi kūhistānīler şıyup girüsine sekizinci dönişde Ġāzbān Şāh ile Rüstemüñ (9) pehlevānı Zūpīn bulışdı birbirine yitmiş gürz uruşdı yitmiş birinci gürzde Zūpīn gürz-i girān (10) baş üzere şalup ‘uqāb mişāl süre gelüp Ġāzbān-ı kūhīye irdi farkına gürz havāle (11) kıldı Ġāzbān Şāh seng-i āsiyāb mişāl kalkan muqābil kıldı Zūpīn bir gürz eyle urdu ki (12) kalkan-ı perrān tağılup gürz inüp Ġāzbān Şāhuñ pülād ışığın başına gömdi depesi dört (13) şakķ oldu Ġāzbān na‘ra hayķırup at boynına düşdi kim gide Zūpīn kaşd kıldı kim Ġāzbāna ire (14) bir gürz daķı ura bu taraftan Ġāzbānuñ Halkālūn adlu oğlu gördi kim bir dil-āver atasına gürz (15) urup rahşı boynına düşürdi Halkālūn daķı rahşı sürüp Zūpīnūñ kafāsından irdi (16) gāfil iken tiğ-i bürrān şalup Zūpīni çaldı Hākīm kavlince server başını kılıç uğurından şavdı (17) velī kılıç yalmanı ejderhā dili gibi irdi Zūpīnūñ kafāsında dört barmaķ miķdārı zaķmı (18) urdu Zūpīn daķı na‘ra hayķırup kalkan yağrınına şalup at boynına şarmışdı Cebbār-ı A‘zam (19) anı görüp na‘ra hayķırup ğurunbiş kılup kergededen sürüp irdi bezir-ķāne sütūnınlayın (20) bir siyāh sūñü şundu Halkālūnı urup rahşı önüne şaldı Halkālūn tūrınca Cebbār-ı (21) A‘zam sūñü ile eyine eyle urdu kim yüzi üzere yıķdı revān rahşından inüp Halkālūnuñ [119a] (1) kılın kafāsında baēladı Halkālūn düşiceķ Ġāzbān zaķmnāk kaçdı kūhīler leşkerin Süleymānīler (2) şıdılar kūhīler yüz taēa tutup kaçdılar cīş-i Rüstem şınan leşkeri gereēi gibi kırdılar ķodılar ser-keşi (3) kırup emān dileyen ālūdesin şoydılar ķoyı virdiler andan Rüstem anı görüp nuşret viren Allāha (4) delim şükrler kılup dönüp bārgāhına gelüp oturdı selātin-i serverler gelüp yir yir oturdılar (5) anı gördiler kim Cebbār-ı A‘zam Zūpīn geldiler zaķmı velī kollarında bir server var baēlu bile getürdiler (6) Rüstem buyurdu Zūpīnūñ zaķmın baēladılar Rüstem kafāsında Zūpīn daķı ğayret kılup oturdı (7) andan Cebbār-ı A‘zam Ġāzbān oēlı Halkālūnı Rüsteme ‘arz itdi Rüstem eyitdi iy server bu ne (8) kişidür didi Cebbār-ı A‘zam eyitdi iy pehlevān ceng içinde Zūpīn bir güzüz pehlevān ana gürz urup (9) at boynına şaldı bu server daķı süre idüp tiğ urup Zūpīn zaķmnāk kıldı ben bende (10) buña sūñü urup yıķup baēladum Allāh ‘ināyetinde Süleymān-ı nebī mu‘cizātında senūñ himmetūñde diyüp Rüsteme (11) du‘ā kıldı andan Rüstem eydür iy Cebbār-ı A‘zam şor bu servere Zūpīn ile ceng idüp zaķmnāk (12) giden serveri bilür mi kimdür Cebbār-ı A‘zam daķı kūhīler dilince şordı andan Halkālūn eydür (13) iy server kūhistān sulţanı Ġāzbān

Şāhdur ben daḥī Ġazbānuñ oğlu Halkālūnam didi (14) Rüstem Ġazbān Şāhı zaḥmnāk işidüp şād oldı andan dönüp Zūpīne şordı ki iy (15) server neyledüñ di ḥaber vir andan Zūpīn eyitdi iy pehlevān senüñ himmetüñde Ġazbāna (16) eyle gürz urmadum ki yine kılka kim bile kanda düşüpdür imdi kūhīler bulup kūha alup gitmedin (17) bulmak gereksüz didi andan Rüstem eydür iy Cebbār-ı A‘zam yūri ceng yirine varuñ (18) Halkālūnı bile ilet Ġazbān-ı Kūhīyi bulayduñuz olamı didi Rüstem böyle diyicek Zelzāl-i Ekberi (19) Bürzīn-i Cihān-sūzı ve Güderz-i Kīne-sāzı bular dört server olup gitdiler Ġazbān Şāhı (20) teftiş itdiler andan Rüstemüñ serverleri kūhistān çerisin süre getirüp taḡa atlandurdılar (21) ancalar atın bıraḡup yayan olup tır u kemān eline alup şarp yirlere gitdiler baş u cān [119b] (1) kırtarmak için ve bir daḥı Ḥakīm kavlince ceng evvelinde Ġazbān Şāh kızı Mihri Bānū ie Zerrīn-i (2) Şaf-şiken ve lālāsı Ahlāf ile Gürkīn-i Şaf-şiken buluşup ikisi ikisile ceng āḥirine dek birbirin (3) elden kımayup katı ceng kıldılar elde kalkanları tığ-ı bürrān birle ḥıyār-mānendi toḡraşdılar cebe vü (4) cevşeni rīşteleyin biçişdiler birbirine delim zaḥmlar urışdılar aḥbār içinde şöyledür kim Mihri Bānūyı (5) Zerrīn-i Şaf-şiken zebūn kıldı andan Mihri Bānū ḥīle itdi n’itdi eydür cemālūmden niķāb (6) götüreyin bu server göricek şaşsun bī-hōş olup düşsün daḥı buña fırsat bulayım diyüp (7) daḥı Mihri Bānū el şunup cemālinden niķābın giderdi bedri aya beñzer cemālin Zerrīn-i Şaf-şikene (8) ‘arz itdi şanasın ḥammām içinde bedr-i dūcāce berķ urdı Zerrīn-i Şaf-şiken tığ-ı bürrān (9) ‘uryān kılup raḥş sürüp gelürken anı gördi kim kendü ile ceng iden şeh-süvār bir şüret (10) gösterdi kim hīç gözler görmiş degül Ḥakīm kavlince Zerrīn-i Şaf-şiken Mihri Bānūnuñ cemāl-i kemālin (11) göricek bildi kim kızdur kendüye ḥīle ider elem irgürmek için ḥüsnini ‘arz ider kim cān-şikār (12) itmek çün Zerrīn-i Şaf-şiken bu remzi görüp tuyup kalkan yüzine alup kol tığ-ı bürrāna urup (13) raḥşı Mihri Bānū üzerine sürdi Mihri Bānū gördi ki Zerrīn-i Şaf-şiken ḥüsne aldanur ḥarīf (14) degül sürüp gelür Mihri Bānū daḥı el kılıca urup kalkan kola alup Zerrīn-i Şaf-şikene karşı (15) at sürdi yil gibi birbirine irdiler Mihri Bānū kılıç urup Zerrīnün kalkanın kesüp uyluḡında (16) dört barmaḡ zaḥm urdı Zerrīn-i Şaf-şiken daḥı çaldı Mihri Bānūnuñ kalkanın kesüp (17) ḥıyār gibi iki pāre kıldı Mihri Bānū kendüyi kılıç önünden uğırladı seyf inüp Mihri Bānūnuñ (18) raḥşı gerdānın kesdi önüne şaldı Mihri Bānū atdan yıkıldı tūrınca Zerrīn-i Şaf-şiken (19) gine yitişdi Mihri Bānū dizi üzere gelüp el kılıç kabzasına urup Zerrīn daḥı yil gibi irdi (20) Mihri Bānū daḥı karşıdan çaldı Zerrīn raḥşınıñ iki ön ayaḡın düdük gibi kesdi Zerrīn-i Şaf- (21) şiken daḥı raḥşıla düşdi yine turup yayan birbirile ‘azīm ceng itdiler anca kim Mihri Bānū [120a] (1) zebūn oldı bu ḥalde Ġazbān Şāh güyegüleri

Keylālūs ve Keytārūs delim at yigi er yigile kaçarken (2) irdiler gördiler kim bir ay şüretlū kız bir server ile ceng iderler velī atları helāk olmuş piyāde ceng (3) iderler ol hālī görüp kūhīler üzerlerine at sürdiler Gürkīn-i Qal‘ a-güşāy Ahlāf ile ceng iderken (4) anı gördi kim Zerrīn-i Şaf-şiken üzerine delim dil-āver at sürdi Gürkīn-i Qal‘ a-güşāy dağı haşmın koyup (5) at sürüp Zerrīn-i Şaf-şiken üzerine gitdi irüp anı atlandurdı Zerrīn-i Şaf-şiken süvār olup (6) tiğ-i bürrān ‘uryān kılup Gürkīn-i Qal‘ a-güşāy birle arķalaşup cenge tırdılar bu taraftan dağı Süleymānīler (7) irişdiler kimler Gūderiz-i Kīne-sāz Bürzīn-i Cihān-süz Zelzāl-i Ekber ve Cebbār-ı A‘zam delim dil-āverleriyle irdiler (8) gördiler kim Zerrīn-i Şaf-şiken Gürkīn-i Qal‘ a-güşāy delim kūhī dil-āverleri arasına düşmiş ceng iderler anı (9) görüp sīli gibi irişüp cenge tırdılar bir nücūm sā‘at ceng kıldılar bu aralıkda Mihri Bānū lālāsı (10) birle yüz tutup tağa gitdiler velī Gūderiz-i Kīne-sāz Keylālūsı raşşından yıķup baēladı ve Keytārūsı (11) Zelzāl-i Ekber tutup baēladı andan kūhīler kaçup tağa gitdiler ciş-i Rüstem ahtarmalar kumāşlar kul (12) karavaşlarıyla döndiler andan Gürkīn-i Qal‘ a-güşāy Zerrīn-i Şaf-şikenı zaḥmnāk alup Rüstem katına getürdi (13) andan Rüstem eyitdi iy server zaḥmı kimden yidūñ andan Zerrīn-i Şaf-şiken eyitdi iy pehlevān-ı cihān bugün (14) ceng evvelinden āhirine dek bir ‘acā’ib kız birle ceng kıldum at arķasına bineli ancılayın dil-āver ile (15) bulışdığım yokdur ve bir dağı iy pehlevān-ı cihān ol kız yüzün açup baña ḥüsnnin ‘arz itdi şöyle (16) şüretdür kim kāfir görse imāna gelür didüēi dem anı gördiler kim Gūderz-i Kīne-sāz ve Zelzāl-i (17) Ekber Keylālūsı ve Keytārūsı qolı baēlu ve cigeri taēlu Rüstem-i Tehemten nazarına getürdiler karşı siyāsete (18) tırgurdılar du‘ā kılup didiler kim iy pehlevān hemīşe düşmen qolı baēlu cigeri taēlu karşıña tırsun (19) didiler Rüstem-i Dāstān dağı nazar kıldı gördi kim ḥōş şalābetlū serverler bildigim serīr-nişīn beglerdür (20) andan didi kim iy Zelzāl-i Ekber bu serverler ne kişilerdür şor görelüm didi andan Zelzāl-i Ekber (21) eyitdi iy pehlevān bu serverler Ġazbān Şāhuñ güyegüleridür didi Zelzāl-i Ekber şöyle diyicek [120b] (1) andan dönüp Rüstem-i Dāstān eyitdi iy ḥakīmler bu dem bu serverleri n’idelüm ki Süleymān-i nebī devletine lāyık (2) ve bizüm adumuza şanumuza muvāfiķ ola didi Rüstem-i Dāstān ol pehlevān-ı zemīnū’z-zamān şöyle diyicek (3) Bercīs Ḥakīm eyitdi iy cihān serāyınıñ pehlevānı işbu serverler Ġazbān Şāhuñ güyegüleridür (4) ve senūñ düşmenlerūñdür zīrā kim saña karşı gelüp kılıç çeküp ğavēālar kılup başuña kaşd kıldılar imdi (5) gereēi budur kim sen dağı bunları ḥarca sür tāt u taḥtuñ zīneti budur nite

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

(6) Hâk Te'ālâ çünki virdi fursatı

Düşmenüñ üstine bulduñ nuşreti

Tiğ uruban bunları eyle helâk

(7) Tâ haşmdan çekmeyesin nikbeti

Eski düşmen olmayısar tâze dost

Yâhu⁶⁹⁸ şeytân bulısdur rahmeti

(8) Neşr Hâkîm kavlince Bercîs Hâkîm şöyle diyicek andan Berhemîn Hâkîm eyitdi iy
pehlevân-ı Süleymânü 'z- zamân (9) gerçi kim düşmânı helâk itmek vardur velî devlete
lâyık budur kim

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

(10) Devlete lâyıķ budur iy pehlevân

Haşma mühlet vir dilerse ger emân

Eylüğe eylük durur şâhum ' ivaz

(11) Yavuza itmek durur eylügeni farz

At ki bir kez sürçe kesme ayığın

Yakma çâker düşmenüñ sen otağın

⁶⁹⁸ Metinde şeklinde yazılmıştır.

(12) N'ola düşmen itse ezel ceng ü cedel

Dost olunca ' ahdı gözler m̄a-ḥaṣal

Luṭf idüben bunlara virgil em̄an

(13) Devletüñde bulalar ' ömr-i zam̄an

Böyle diyüp oldu s̄akin ol Ḥakīm

Vir ṣalavāt Muṣṭafāya sen delim

(14) Nesr Ḥakīm kavlince Rüstem-i Dāstān gördi kim Keylālūs ve Keytārūs ḥaḳḳında ḥakīmler devlete (15) lāyık ve sa' ādete muvāfiḳ sözler söylediler andan Rüstem eyitdi iy Ḥakīmler sizler güvāḥ oluñ kim (16) Süleymān nebī başı çün helāk itmeyeyim didi andan ol iki dil-āver Rüstemden ol merḥamet sözün (17) işidüp añladılar bildiler kim Rüstem-i Dāstān ṣāḥib-sa' ādet ehl-i mürivvet vüçüddur revān (18) kayd u bende тұrurken ḳadlerin ḥamīde ḳılup eyitdiler iy pehlevān-ı cihān ' ālī-ḥazretüñ (19) biz bendelerüñ ḳanın bağışlayup luṭf u iḥsān işleyüp bizleri āzād idicek bizler daḥı er oğlanları yüz (20) erlik ṭariḳin miḳdārımızca bilürüz cān u baṣ ile yoluña ṭuralum rikābuñca yüriyüp ḥaṣmuña (21) ḳılıç uralum didiler Rüstem-i Dāstān daḥı ol dil-āverlerden bu sözleri işidüp buyurdı [121a] (1) ol dil-āverlerüñ kayd u bendin giderdiler iki ḥāṣ ḥil' at getirüp gönderdiler Rüstem-i Dāstān (2) ol pehlevānları Bürzīn-i Cihān-sūza işmarladı ol taraḑdan kūhistān leṣkeri daḥı (3) şınıcaḳ Ğazbān oğlanları daḥı kūh-ı Güherhāya çıkup evlerine gelüp cem' oldılar ṭoḳsan biñ (4) er dirilüp evlerin bekleyüp ṭurdılar ölenler içün ḳavm ü ḳabīle el yüze tutup aḑlaṣdılar ḳoyun ḳuzu gibi (5) meleşdiler nevḥa ṣadāsı hevā yüzinde mevc urdı zamān zamāndan ṣoñra kūhistānuñ uluları (6) ḥōṣ ḥulūları Ğazbān Ṣāḥ oğlanlarına naṣīḥat virdiler didiler kim iy ṣāḥ-zādeler olan oldu (7) ölen öldi ṣimdiden girü olacaḑı gözlemek gerek meḑāzā bizi ṣıyan çeri gelüp bunda (8) çıkā ḡāfil olmamaḑ gerekdür didiler kūhistān begleri ṣöyle diyicek Ğazbān Ṣāḥ oğlanları (9) eyitdi Süleymān kendü ' aḑametile gelürse daḥı çıkamaya Rüstem kimdür didiler Ğazbān-zādeler (10) ṣöyle didü ki Lehrüz vezīre ḥōṣ gelmedi niçün anuñ içün kim Ğazbān Ṣāḥ oğlanları Rüstemden (11) bir ṭabanca yidiler kim dest-i iḥdāṣ ancılayın dāḥı kimseye urmamışdı gine Rüstemi begenmezler andan (12) Lehrüz vezīr eyitdi iy melik-zādeler sizler Rüstemi

begenmeyü begenmeyü gördiñüz mi Rüstem (13) kendüyi sizlere nice begendürdi
imdi iy şehzâdeler Rüstem çok diyâra varup serverlerin (14) kendüye bende itmişdür
gelüp cezîre-i Kūhistāna girüp Ġazbān Şāha tabanca urmışdur imdi (15) ol pehlevān
bu tağa çıkmak kavlinden gelür Rüstem yaman yağıdur andan ġāfil olmamak gerekdür
(16) andan ġāfil olan kendü elile kendü eñsesine sili urur didi buğur Ġazbān-ı Kūhī
(17) oğlanları dağı Lehrüz vezîr sözine i' timād idüp kendüleri dirüp tırdılar fıkır (18)
kıldılar ol deryāleyin çerileri tağılmış başı berāberi qarındaşları kılıç yüzinden
düşmişler Ġazbān (19) gibi melik atadan çıkmışdılar ol melik-zâdeler kendüleri ol
hâlde göricek Rüstemüñ (20) ne kişi oldığın bilüp ġāyet hâzer itdiler Hākīm kavlınce
Ġazbān oğlanları eyitdiler iy [121b] (1) Lehrüz vezîr ne kim sen dirsın bizler anı
idelüm didiler andan Lehrüz eyitdi şimdi geregi budur kim (2) tıravuz tağılmışımızu
direvüz atañuzdan dağı haber bilevüz beley ki düşmedi ola diyince Ġazbān (3) kıızı
Mihri Bānū lālāsı birle çıka geldi Ġazbān oğlanları kıız qarındaşların görüp görüşüp (4)
hāl ü hâtır şoruşdılar didiler kim iy Mihri Bānū atamız Ġazbān Şāh nice oldı Mihri
Bānū atası (5) zağmı yiyüp rahşı boynına düşüp gitdügin Halkālūnı bir dil-āver giriftār
itdügin Gūrişmāl kılıç (6) yüzinde düşdügin Keylālūs ve Keytārūs giriftār oldığın
haber virdi Ġazbān (7) oğlanları ataları haberin işidicek Ġazbānuñ iki oğlanları cān-
feşān şîr-keşān dört (8) yüz āhen-püş kūhī alup ataların isteyü gitdiler ol cānibden
Rüstem Ġazbān Şāhı isteyü gönderdügi (9) dil-āverler der-yāft iderken gördiler kim
bir pūlād-püş server rahşından düşüp bî-ğaber yatur atı (10) issin koyup gitmemiş üstün
almış tıurur anı göricek Zelzāl-i Ekber serverile rahşı sürüp irdiler (11) andan ol yatan
serverüñ üzerinde tıuran rahşı varan serverleri göricek ayak yire kaçup kulağ (12) kıpup
süheyli urup Zelzāla qarşu yürüdi ceng kıldı ıssı üzerine varmağa komadı buğur tıuş
(13) tıuşa dil-āverler irüp kemend atup ol atı tıutdılar ol düşüp yatan serverüñ üzerine
(14) vardılar gördiler kim otuz dört arış kadlu bir server kafāsında zağmı yimiş pūlād
ışık inmiş (15) depesine oturmuş bî-hüş olup yatur Halkālūnı getürüp gösterdiler
kimdür diyü şordılar Halkālūn (16) dağı yatan serveri göricek ağladı eyitdi iy dil-
āverler bu yatan atamdur katı zağm yimiş (17) didi revān serverler rahşılardan indiler
gördiler Ġazbān Şāh henüz diri revān rahşına şarup (18) alup Rüsteme gitdiler Rüstem-
i Dāstān dağı dīvān kıurup otururken serverler Ġazbānı rahşından (19) çözince Zelzāl-
i Ekber dīvān içine girüp baş kıoyup eydür iy pehlevān-ı zemīn müjde olsun (20)
Ġazbān Şāhı bulduğ velī şöyle bî-ğōz kim cihāndan bî-ğaber didi Rüstem-i Dāstān ol
(21) pehlevān-ı cihān bu beşāreti işidüp kendü egninden iklīm harācı diger hil' āti
Zelzāla [122a] (1) virdi andan ol serverler Ġazbān Şāhı Rüstem hıuzūrına getürdiler ol

Şāh-ı Rüstem öñünde (2) yaturdılar andan Rüstem Ğazbān Şāha yatduğı yirden nazar şalup gördi kim felek ol melike bir (3) iş itmiş kim gözin açup kendü hālını bilmez Hākīm kavlince Rüstem Ğazbānuñ bu hālın göricek (4) evvel kendü vaktine şükr itdi andan dönüp hükemāya eyitdi iy hākīmler gördiñüz mi ol (5) kuvvetine ğarre olup devletine tekye kılan Ğazbānı felek nikbeti rüzgār şiddeti düşmen hücumeti (6) ne tabanca urmuş şöyle kim kendüyi yitürmiş didi Rüstem şöyle diyicek Bercīs-i Hākīm eyitdi (7) bir kendü özin bilmez kişi sencileyin şāhib-kırāna ‘āk ‘āşī olan bī-ğaberleruñ hālī budur didi (8) Hākīm kavlince Rüstem-i Dāstān eyitdi iy hākīm sen rāst söylersin Ğazbān her ne buldıysa bilmezliginden (9) buldı velī erlige lāyık budur ki bunuñ suçunu bağışlayup buña tīmār-daşlık idevüz diyüp Rüstem (10) buyurdi Berhemin Hākīm yirinden tırup Ğazbān Şāhuñ zaḥmını hōş kemend idüp şardı (11) andan Rüstem ‘Erķāna eydür iy server el kayın atañ Ğazbān Şāhı oğlanlarınıñ katına ilet (12) bunları şakla hōş-dil olup kıızı Mihri Bānūyı saña ḥelālīga virürse hōş ve illā virmezse (13) Süleymān peygāMBER başı çün saña güç ile alı virem ve bir daḥı Ğazbān olacak olursa dünyā zaḥmetinden (14) kurtıla didi Rüstem şöyle diyicek ‘Erķān daḥı baş koyup Halkālūnı ve Ğazbānı alup (15) bārgāhına gitdi yitdi Ğazbān oğlanları Keymurān ve Keymūr daḥı ataların ol hālde (16) görüp kayd u bend içinde ağlaşdılar bu yaña Rüstem ol gice yiyüp içüp yatdı şabāḥ yitdi (17) andan Rüstem buyurdi kırk dört biñ er bindi iki bölük oldu taḡuñ iki tarafında (18) segirdime gitdiler il gün gördüklerin urdılar andan gelüp yidi gün örü oldılar at u er (19) zaḥmı key oldu bir gün Rüstem-i Dāstān buyurdi beşāret meclisin kurdılar biñ dört yüz ser- (20) dīhler gelüp bādyalar urdılar dersü yāḳūt-ı revān birle pür kıldılar biñ dört yüz kırk (21) dört serv-i ḥirāmān ḥüb-rū misk ü bū sīm-sāḳ-ı sākīler la‘lin peymāneleri pür kılup [122b] (1) seyyāreleyin yürüyüp yemīn u yesār selāṭīn-i serverlere mīr u mübāriz mehterlere kıf u menķūr şunup (2) sāzende ve güyendeler daḥı şaffıla oturup çeng ü kānūn u erģanūnı ve ‘n-nālī deynūnı ele alup gūş-māl (3) virüp sāza gelüp ahenglerin çenglerin birbirine düzüp çaldılar andan bülbul u kumrī nevālu güyendeler (4) tūṭī-i turrācleyin dil açışup ötüşdiler Hākīm kavlince Rüstem-i Tehemten bu vech ile meclis kırıup (5) ‘ıyş u nūş itmekde ‘alā-raḡm-ı rüzgār ol cānibden Ğazbān Şāhuñ zaḥmı key olup kendüyi dirüp (6) kayd u bendde yatur gördi çevre baḳup oğlanların görüp hālīñüz nedür diyüp şordı ulu oğlu (7) Halkālūn daḥı hāl-i ḥikāyeti evvelün min āḡirihi haber virdi āḡirinde eydür iy ata seni bī-ḥōd (8) Rüstem katına ilettiler luṭf idüp kıymadı seni şol tıran servere ışmarladı diyüp ‘Erķānı gösterdi (9) Ğazbān Şāh ‘Erķānı gördü ki dem bildi kim kendünüñ kızın dileyen ḥarīfdür bir zamān fikre (10) vardı gördi kim Rüstem-i cihān

kendüye kıymamış mürivvet kılup öldürmemiş gönline Rüstemüñ muhabbeti (11) düşüp didi kim zihî pehlevân kim düşmen ele girmiş harca sürmemiş fikrin şuña tutdı kim Rüstem (12) kabûl kılursa aña kemer-beste bende ola andan dönüp ‘Erķāna eydür iy dil-āver Rüsteme bende (13) olsavuz ‘aceb kabûl kıla mı ‘Erķān dahı gelüp Rüsteme ‘arz kıldı andan Rüstem eydür (14) iy ‘Erķān senüñ hâtırın çün Ğazbānuñ suçından geçdüm var getir hil‘ atlayalum didi (15) ‘Erķān dahı Rüstem önünde baş koyup varup Ğazbān Şāhı üç oğlıyla Rüstem (16) huzūrına getürdi nazarına yitürdi şöyle kim siyāset naṭ‘ını döşeyüp Tağtağa-ı Tarrār (17) yalın kılıç elinde hancer-i elmās bilinde kırk dört kan içici cellādıla Ğazbān Şāhuñ (18) çevresin alup tırdılar el kılıç kabzasına urdılar Rüstem dahı nazar kılup Ğazbān-ı (19) Kūhīyi gördi kim kırk dört arış qadd ü kāmēt Kāhramān-ı Kātil şalābet Nerrīmān hey’et bir pehlevāndur (20) ki Merriḥ-i felek kılıcından emān isteye bebr u peleng postı gibi cevşeni çuqalı yir yir qandan (21) ineñ olmış qağan arslan iken haşm eline girüp zebūn inek olmış andan Rüstem [123a] (1) eyitdi yā pehlevān siyāset meydānında kendüñi nice görürsin Dāvūd şerī‘atına girüp Süleymāna ĩmān (2) getürüp babama çāker olur mısın ki kılıcumdan emān ‘ömrden zamān bulasın veyāḥūd ser-keşlik ile erenler (3) meydānında baş mı virürsin diyicek cevāb virüp Ğazbān eyitdi ki

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(4) Didi yā Rüstem virürseñ mühleti

Ger ecelden bulur isem vüs‘ati

Şeh Süleymān dīnine girüp hemān

(5) Hālık u Yezdāna kılam tã‘ati

‘Ömrüm oldıkça saña yā pehlevān

Dostuñ olup dā’im idem hürmeti

(6) Benden üstün pehlevān gördüm seni

Ḥaḳ saña yüz bince virmiş kuvveti

Lāyık oldur saña ḳullıḳ ıdevüz

(7) Emrüne dā'im ḳılup itā' ati

Böyle diyüp terk ider ' işyān ğazab

Umuban Rüstem özinden şefḳati

(8) Diñle imdi ḳışsa nedür yār-ı cān

Vir şalavāt Muştafāya key ḳatı

Der-Beyān-ı Aḥkām-ı 'Aḳreb Ve Ṭālī'-i Merdān Be-Ḳavl-i İdrīs 'Aleyhi's-selām⁶⁹⁹

(9) Ḥakīm ḳavlince Rüstemden Ğazbān emān dilemekde ammā ki bizüm ḳışşamuz ez-
ān cānib (10) Süleymān Ḥazretine geldi nite ol zamān ki Loḳmān-ı Ḥakīm ḳamer u
şems on iki burcı devr itdü ki taḳdīrce ana raḥminden (11) vucūda gelen mevlūduñ
ṭālī' in beyān itdise Süleymān peygāمبر 'aleyhi's-selām Ḥakīmūñ 'ilmine taḥsīn (12)
ḳılup hil' at-ı ḥāş geyürdi daḥı yine su'āl itdi ki ḥaber vir baña ki yā Ḥakīm ṭālī' i 'aḳreb
olanuñ (13) ve yılduzı Merriḥ olanuñ cihān serāyında devlet vü baḥt ü sa'ādeti vü ser-
güzeşti ve ma'īşeti ibtidā-yi (14) 'ömrinden āḥirine dek ne vech ile geḥse gerek
ḥükemā ḳavlince beyān it diyicek Loḳmān cevāb virüp eyitdi ki (15) yā nebīyya'llāh
naḳl-i İdrīs budur ki ğaybı ḥōz Allāh bilür ammā ki aḥkām-ı ṭālī' i Merriḥ budur ki bir
ḳişinūñ ṭālī' i (16) 'aḳreb olsa yılduzı Merriḥdür irkekdür ammā dişi ṭālī' lü olur velākin
ḳuvvetlü ṭālī' dür fetḥ u nuşret (17) issi olur velī bu ḳadar var ki irkek ṭālī' lüler arasında
sitāresi biraz alçağıraḳ olur şöyle ki (18) irkek ṭālī' lü kimse ile nān u nemek yise
ḥaḳḳın bilmeyeler ve ne ḳadar ki eylük itse 'ivaż anlardan yaramazlık ola (19)
ğaybetinde dāstānlar düzeler eger çi zāhirā dostlık yüzün göstereler ve ammā ki bāṭın
yüzinde 'adāvet (20) ḥuşūmet eksük itmeyeler zīrā ki irkek ṭālī' lü dişi ṭālī' lüle
barışmaz olur şöyle ki 'aḳreb-şıfat (21) anı dil zaḥmıla incitmege belki helāk itmege
fırşat gözleyeler ve illā ki şāḥib-ṭālī' ki Merriḥ yılduzludur [123b] (1) ḥiç anlardan

⁶⁹⁹ İdrīs aleyhisselāmın anlatımıyla insanların talihi ve akreb burcunun girmesinin hükümlerinin beyanı hakkında.

ğam çekmeye ki zafer bulamayalar cemî'î huşemâ üstine şâhib-ţâli' ve muzaffer ola ve kankı pādşahuñ (2) ki ţâli'î Merriḥ olsa veyā Merriḥ sâ' atinde vücūda gelse veyā âftāb 'akreb burcında iken veyā kamer burc-ı 'akrebe (3) muḳārin iken vücūda gelse cemî'î a' dā üzerine ğālib ola ve ne kadar leşker çeküp huşemâ ile muḳābil mu' arız olup (4) ceng itse düşmeni hezimet olup şâhib-ţâli' nuşret bula ammā be-şartı an ki kendüzinde da' veti Merriḥ götüre (5) ki Şümüsü'l-Ma' arifde mestürdür ve gerekdür ki Haḳ Te'ālā adların kendü ile bile götüre ve 'azimetsüz (6) olmaya ki dilden gözden mazarrat degmeye ve daḥı yā nebīyyu'llāh ṭâli'î Merriḥ olan kimesne tiz nefes ola velikin (7) gönlinde kın tutmaya ğāyet şeci' ola şöyle heybetinden düşmenleri berg-i hazān gibi ditreye her ki (8) 'adāvet itse muzaffer düşmeye maġlūb ola ve daḥı Merriḥ ṭâli' lü kimsene kendü bilince iş işleye kimse (9) sözün tutar olmaya ve hiç kimseden daḥı korkmaya ve daḥı yā nebīyya'llāh bu ṭâli' lü kişiler ile gerek er (10) olsun ve gerekise 'avrat olsun her kim ki olursa anuñ ile tuz etmek yise ve dostlık kılsa yā şatu (11) bāzār eyleye yā kullıġ eylese yarar ola zīrā kim 'akreb dişidür ve maġribidür şuya ta'alluḳ tutar (12) Merriḥuñ evidür müşterinüñ vebālidür giceye ta'alluḳ tutar rengi şaruya kumral olur āvāzı (13) sākin ve nerm olur her kankı kişinüñ ṭâli'î 'akreb olsa 'alāmeti orta boylu āḳ tenlü şaruşın (14) yā kumral şaḳallu ola ve gök gözlü yā elā gözlü ve yumşak tenlü ola ḥaşmnāk ve her işde şabrsuz (15) ve tizcek ḳaḳır ve girü tizcek geçer ola yüzinde ayaġında yā gövdesinde beñi yā belürmez zahmı var ola dişi (16) ve şaḳalı seyrek ola ve yimek içmek ve gülüp oynamak sever ola ḥōş ḥulū ve 'ālimleri sever ola ve ādemler (17) eyü şanucı ola ve dem-sāz ve her nesneyi unutsaġu ola ve ḳatı ḳaḳıcı ola zīrā bu ṭâli' lü kişi dişi ṭâli' lü beglere (18) ve şubaşılara ve nāyyibler ve ḳaşşāblar ve cerrāḥlar ve ḳan dökici kişiler ve kūy ehli ekinciler ve ḳadīm evler (19) issilerine ve şan' atında ḳalıcılara ve ağır dezzāḥlu kişilere ve bunlara tābi' ve ta'alluḳ olan dişi ṭâli' lü kişilere (20) mensūbdur ve eger bunlaruñ bigi dişi ṭâli' lü kişililer ile ve bu kişilerin dişi ṭâli' lü 'avratlarıyla tuz etmek (21) yise dostlık eyleye yā şatu bāzār yā kullıġ eyleye bu ṭâli' lü kişiye yarar ola ve ammā irkek [124a] (1) ṭâli' lü 'işretci ḥātūnlardan ve ḥādimlerden ve lehv-i tarab ehl-i ḳalıcılardan ve ġarīb ġurbet ehli (2) kişilerden ve muḥanneşlerden ve tıfl-ı oġlanlardan ve köse şekil seyrek şaḳallu kişilerden ve şan' at (3) işlemekte ġarīb bāzırgānlardan ve bu kişilere tābi' ve ta'alluḳ olan irkek ṭâli' lü kişilerden ve bu (4) kişilerin irkek ṭâli' lü 'avratlarından bu ṭâli' lü kişi şaḳına kim fi' il ve mekri ziyān irişmeye (5) eger dilerse bunlaruñ gibi kişiler ile dostlık eyleye meger ki nesne tütüzmek ve nesne yazdurmaġ ile (6) yarar ola ve illā ki eger nesne tütüzmeseler aşlā yaramaya ḥazer itmek gerekdür ve daḥı bu ṭâli' lü kişiler

(7) kuyulardan kuyular yöresinden ve ulu şulardan ve atdan ve irkek cânlu nesneden şaķına kim bu t̄alilü (8) kişinüñ cinn̄isi ve perr̄isi kuyulardan ve kuyular yöresinden anlaruñ cânavarlarda eksük olmaz dā'im görünür (9) pes gerek kim anlaruñ gibi yire murdār dökme ve şu döküp bevl eylemeye ve yaramaz iş işlemeye ve anlaruñ gibi (10) yirlerde yatup uyumaya ve ol şüretlū cânavarları olur olmaz vaktde dökme ve kıvmaya kim (11) vehm ile kırkılı düşler görmek ve düşünde belinlemek ve şayıklamak ve ağız başmak ve uyurken dişin (12) hırçılhatmak ve 'aqlın yavı kılmak ve unıtsağı olmak ve dili tutilmak ve düşdügi yirde ve döşeginde (13) bilmez iken şu dökme ve gevdesi ditreme ve yağrını ve ayağı tutilmak ve dişlerin birbirine urmak (14) ve kiçi gibi yā geyik gibi ögirmek ve gice gündüz uyhu uyumamak ve gözlerine dürlü dürlü hayāllar (15) görünmek ve el ayak tutmamak ve ağız göz egilmek bunlar dükelesi cinn̄iler ve perr̄iler fi' ilinden olur (16) pes gerek kim bu t̄ali' lü kişi anlaruñ gibi yirlerden şaķına ve arı temiz tuta kim anlaruñ gibi hasta (17) lıqlardan ve anlaruñ gibi fi' illerden ırak ve em̄in ola ve eger bu t̄ali' lü kişiyel ol hāllerden (18) bir hāl olsa gerek kim bir kıyun kırbān ideler kıanı birle üç biti yazalar ve başı altında ayu tūsin (19) ve tavşan tūsin kıoyalar ve bir bitisin üç gün şu ile içeler ve birin dağı gevdesine tütüzdüre ve birin dağı (20) dā'im kendüde bile götüre ve bir biti dağı yazalar şu kıuyusına birağalar tā kim anlaruñ gibi hastalıklardan [124b] (1) ve anlaruñ gibi fi' illerden ve anlaruñ gibi hāllerden ırak ve em̄in ola ve dağı t̄ali' lü kişi cem̄i' 'ömrinde (2) iki yıl üç ay yıldızı alçak ve küççük olur şöyle kim aşışāmin görünür yatsu olmadın girü batar (3) gider ve hem bu t̄ali' lü kişi on iki yıl üç ay içinde fikirden ve hisābdan ve melüllükdan ve işi (4) güci bağlanmakdan ve gönül kıaralığından kıurtulmaz her ne deñlü kim gülse oynasa gönül kıarañulığı gitmeye (5) ve ol vaktlerde her kimüñ ile tuz etmek yise ve dostlık eylese soñra anı düşmān göreler ve halkuñ (6) gönlinde gözinden birazcuk taşarak düşer gibi ola veli gine soñra dükelisi andan utanur ola (7) zīrā kim yıldızı yükselse ve büyüse ve ulalsa gerekdür ve her ne dürlü makşıudları var ise eline gire (8) ve dağı bu t̄ali' lü kişi birkaç dürlü 'avrat ile tuz etmek yise ve dostlık eylese gerekdür ammā ki birinden (9) ol dişi yıldızlu buğday eñlü kıaşı gözi kıara ve açuk gönüllü ve 'işretci ve 'işret sevici 'avrat ola (10) belki sāz tuta veyāhūz sāz āvāzın sever 'avrat ola ve bu t̄alilü kişiel ol aşıl 'avratdan (11) çok fā'ide göre veli soñra birkaç gün aralarında melüllıcağ ve küsü gibi nesne ola bir iki dil (12) bilür ve iki adluya lağablu irkek yıldızlu 'avrat yā er ucından ammā girü soñra gāyetde (13) barışup eyü olalar ve dost olalar belki kabin dağı ola şunuñ gibi yakın nesne ve dağı bu (14) t̄ali' lü kişinüñ dirliği 'akrebdür eger kıaplan yıllarında toğsa uzun uzak dirlik bula şöyle kim

(15) oğlunuñ oğlı oğlancuqların göre ve şusuzlığa katlanmaz ola ve yaşından çok dürlü
(16) işler kuru ve bühtānlar ve kōnşularıla veyā tūz etmek yidügi kişiler ile geçürür ola
iki ‘avratdan (17) süd emmiş ola ve iki adağ adamış ve oruc günlerinden kırk gün oruc
yimiş ola eger Hāk (18) yolına bir adağ virse üç gün oruc tutsa her ne dürlü dilegi var
ise Hāk Te‘ālādan dilese (19) dilegi qabūl ola mālī evi qavsıdır tavşan yıllarında māl
çok cem‘ ider ola ve dükeli nesnelerden (20) tavşan yılında rüzlu ola velī ayruq yıllarda
ol kadar olmaya qarındaşı evi cedydür neheng yıllarında (21) qarındaşları ola
qarındaşlarından az nesne dege ve eger qarındaşları olmasa ayruq yıllarda bir yād
[125a] (1) kişiden hayr çok göre atası anası milk ü maqāmı evi delvidür yılan yıllarında
ol ki atasından anasından (2) kaldı bekā olmaya ve eger yılan yıllarında milk ü maqām
tutsa öñi maşrıqdan yaña ola yol üsti ya şu (3) geçer yir ola ve maħalle başı inişlüce
ve yoqışluca ola ya ulu çayır ya iki yanı soqağ olsa bu tālī‘ lü kişiyē (4) yarar ola oğlı
kızı evi hūtdur at yıllarında olsa āhīr ömrinde iken rüzlu ola ve hayrların (5) çok göre
ve çok oğlı kızı ola hastalığı evi hameldür koyun yıllarında hasta olsa hastalığı
mekirden (6) ve cinnīden ve belürmez sancu gibiden ola ve ayruq yıllarda hasta olsa
başu ve süksün ağrısın ve sıtma fi‘il (7) gibi olur ola eger ta‘āmlarda ıssı ve ter nesne
yise yarar ola ve otlarda helīle ve belīle emlec ve zencebīl (8) ve havlincān bu dükelin
dögeler bal ile ma‘cūn ideler yā süd ile qaynadalar üç tañla aç qarnına yiye yāhūz içē
(9) dükeli hastalıklarına ve ‘illetlerine nāfi‘ ola ‘avratı kābin evi şevrdür maymūn
yıllarında ‘avrat alsa dört (10) dört kābin geçüre ammā şöñrağısından fā‘ide göre ve
dağı bu tālī‘ lü kişi ‘avrat alsa gerek kim toprağa (11) ta‘alluq tutar ola zīrā kim kendüsi
şuya ta‘alluq tutar ola nefesi yavaş ve söze ivici ola ve tabī‘ atı (12) dağı ıssı ve yaş ola
ve toprağa ta‘alluq olan ‘avratuñ nefesi alçaq ve kendü yavaş ve sākīn olur ve (13)
tabī‘ atı dağı şovuk ve kuru olur pes şu ile toprak gāyet barışçı olur tabī‘ atları mu‘tedil
(14) düşer ve eger şu tālī‘ lü kişi toprak tālī‘ lü ‘avrat alsa gerek kim birbirile sevişeler
birbirinüñ (15) sözinden taşra olmaya ve birbirinüñ gönüllerin qatī gözleyeler ve
dirlikleri tatlu ve gökçek ola (16) şöyle kim cemī‘ halk anlaruñ dirlüğine köseyeler ve
hasret geçeler zīrā kim ev barq idinmek ve oğul kız (17) issi olmak ve kul halāyık
idinmek ve düzen kuşan idinmek ve ululara girüp çıkmak ve yimek içmek (18) ve
hōşlıq sürmek kōnşularıla ve cemī‘ halkıla eyü dirilmek ve birbirine qademi yaramak
ve oğllar (19) everüp kızlar çıkarmak ve ulu dirnekler eylemek ve bu tālī‘ lü kişi toprak
tālī‘ lü ‘avrat alsa (20) bu dükeline irer bulur ola ve eger şu tālī‘ lü kişi yıl tālī‘ lü ‘avrat
alsa gerek kim aralarında (21) gāh şavaşmak ve gāh barışmak ola zīrā kim yile ta‘alluq
olan ‘avratuñ nefsi kakır olaya tizlik eylese pes şuyıla [125b] (1) yılūñ barışması yakın

olur bu t̃ali' lü kiři yıl t̃ali' lü ' avrat alsa ikisin birbirile barışdurması (2) geñez ola kim bir sehel ' ilāc itseler barışur olalar eger bu t̃ali' lü kiři od t̃ali' lü ' avrat alsa (3) gerek kim birbirile ašlā barışmayalar dā'imā çekiřmeleri vü dōgiřmeleri eksük olmaya z̃irā kim řu ile (4) od birbirile gāyet dūřmen olurlar ve řabī' atları dađı barışmaz olur pes bu ikisi birbirile hīç řať' ā (5) barışmak her ne kim ' ilāc itseler nesne tütüzmek gibi ve nusřa yazdurmak gibi hīç bularuñ aralarında (6) yaramaya velī řavařları ve çekiřleri tā olincaya dek dađı biter artuķ ola meger kim biri biri ola (7) andan ayrılanasalar gāvġādan emīn olalar ölümi evi cevzādur řuř yıllarında bu t̃ali' lü kiři dōrt dūrlü (8) ölümden řurtulsa gerekdür bir kez gāyet řasta olup řurtulsa gerek ve bir kez dađı atdan (9) ve řudan řorķup řurtulsa gerek ve bir kez dađı yıl fi' ilinden ya nesne çıkarmak zařmetinden birķaç ġün (10) ayaġı aķřaya ġirü tizcek ġōř ola ve āġir ġirü ölümi ' alāmeti řuř yıllarında demürden ya řandan (11) ya ' avrat öcinden ola pes řuř yılında anlaruñ gibi řastalıklardan ve andan gibi nesnelerden ve bireġü ile (12) çekiřmekden ve ġünāh işlemekden řaķınmak gerek ve istiġfāra tevbeye ġelüp řadaķa virmek gerek (13) bu t̃ali' lü řiřileruñ ölümi řuř yıllarında olsa gerekdür eger ol yıllardan ġeçse hīç řayd yimeye (14) kim ölümi ayruķ yıllarda olmaz ola seferī evi sereťāndur it yıllarında řankı řarafa sefer itse (15) ya uzak yire ġitse saġ u selāmet varup ġele her ne dūrlü maķřudı var ise řāřıl ola (16) ve çok dūrlü ařřılar ve fā'ide ve māllar ve ni' metler eline ġirüp saġ selāmet ġirü vaťanına ġele (17) ve eger ayruķ yıl sefer itse ne eyü ne yatlu ola işi ġüci evi ve begleri evi eseddür ġūk yıllarında (18) pādřāhlar işin ve ulu begler işin işlese ya řullık eylese yā řatu bāźār eylese yarar ola ve ammā ayruķ (19) yıllarda yoġsullar ile bāźār eylese ve yoġsullar ile varup ġelse ve yoġsullar ile yise içse yarar ola (20) ümīzi evi sūnbiledür řıçan yıllarında ümīzi řasret ġörmek ve milk ü maķām tutmak ve bireġü (21) řatında nesne řaleb itmek ve řatu bāźār itmek ve evlenmek olsa bu dūkelin řıçan yılında irer ve bulur [126a] (1) ola ve dūřmeni evi mizāndur ökiz yıllarında bu t̃ali' lü kiřinuñ bir bölük řavim dūřmenleri ola ve çok (2) řased ideler ve çok dūriřeler kim bir belāya uġradalar velī Tañrı řaķlar olalar artuķ dūřmenleri yine (3) kendü ġiřmindan řavmindan ola ya řuz etmek yidüġi kiřilerden ola bu t̃ali' lü kiři ökiz yıllarında (4) dūřmenlerden ve kimse ile çekiřmekden ve ġünāhlu iş işlemekden gāyet řaķınmak gerekdür (5) z̃irā kim ol dūřmen olan kiřiler ayruķ yıllarda zafer bulmazlar ise ol ökiz yılları (6) içinde elbette zafer bulsalar gerekdür bir fi' il ve bir mekir irüřdürseler gerekdür pes bu t̃ali' lü (7) kiři ol dūřmenlerden ötirü nesne tütüzmek ve nesne yazdurup dā'im kendüde bile ġötürmek gerekdür kim (8) ol yıllar içinde bu t̃ali' lü kiři dūřmenleri řerrinden ve dilinden řurtıla

emîn ola ve daḥı (9) ṭonlarda bu ṭālī' lü kiṣiye şaru veyā yeşil renk ṭon geyse yarar ola ve günlerde siḥşenbih (10) gün yarar ola yimek içmek ve iki ṭon geymek ve ata binmek ve kan almak ve sefere gitmek ve da' vī (11) itmek kâḏīler ve begler önüne varmak ve nesne uğırlatmak ya yavu kılmaq ya elinden güç ile aldurmak ya (12) kul ḥalāyık taçurmak ya şatu bāzār eylemek bu dükeline bu ṭālī' lü kiṣiye siḥşenbih gün yarar ola zīrā kim (13) siḥşenbih gün bu ṭālī' lü kiṣinüñ bir ziyānı olur elbette Ḥaḳ Te' ālā fermānı birle tizcek girü eline girür (14) eger ol ziyān olan nesne eline girmezse Ḥaḳ Te' ālā yüz ol kadar nesne vire kim ol ziyān olmış (15) nesnesin hīç añmaya ammā āzīne gün ḥazer ide şaḳına kim nesne uğırlatmaqdan ve yavu kılmaqdan ve elinden (16) güç ile aldurmaqdan ve kâḏīler önüne varmaqdan ve begler ve pādşāhlar ve ulular katına varmaqdan (17) ve kul ḥalāyık kaçurmaqdan ve şavaşmaqdan ve günāh işlemekden şaḳına kim ol gün ziyān olan nesne (18) eline girmeye meger kim dişi ṭālī' lü kiṣiler sebebinden eline girür ola ve eger ayruḳ günlerde nesne (19) yitürmiş veyā elinden aldurmuş olsa giç ve zaḥmet ile ḥāşıl ola ve daḥı aylarda şa' bān ayı mübārek (20) ola māl taleb itmek ve 'amel tutmak ve ev yapmak ve evlenmek ve kul ḥalāyık şatun almak ve ḥayırlu (21) ḥācetler dilemek ve eyü dirneklere eylemek ve eger burcı var ise burcdan kurtulmak yarar ola [126b] (1) zīrā kim bu ṭālī' lü kiṣinüñ azacuḳ borcuḡazı yā ortaklucaḡı olsa gerekdür pes şa' bān ayında (2) bu dükeli söyleşmek ve ulaşmak ve barışmak bitirüşmek bu ṭālī' lü kiṣiye yarar ola zīrā kim (3) bu ṭālī' lü kiṣilere kaplan yılı yarar ola kaçan kim yıldızı ol yıllara varsa otuz beş yıla dek (4) büyüse ve yücelse gerekdür eger kul olsa yā birgüye kullık kılsa ya bir yıldızı barışmaduḡı (5) kiṣile bile olur olsa ol kaplan yıllarında gerek kim andan ayırtlana ve ırāḳ düşe ve önüñ (6) soñında māl̄lara ve ni' metlere ve şādılıqlara ve sevinmeklere ve geymeklere ve binmeklere yimeklere ve içmeklere (7) ve kullar qaravaşlar idinmekler ve baḡışlamaklara ve ḥükm̄lere ve buyruḳlara ve ḥayırlu dirneklere ve artmaḳlıḡa (8) ve düşmen başmaḡa irişecekdür her ne deñlü kim zaḥmet ve meşakḳat çekdise evvel on ol kadar āḥir (9) 'ömrinde eylükler ve rāḥatlar ve ni' metler ve māl̄lar ve rızḳlar eline girecekdür ve daḥı yiñi ay görse (10) altun yüzine baksa yā gök yüzine baksa ol ay çıkınça aña mübārek ola ve ılıḳlarda dişi ve şaru (11) renklü ılıḳı tutsa yarar ola ve eger bir ulu katında ḥāceti olsa vara şol yanında tura (12) söyleye ḥāceti revā ola eger bu ṭālī' lü kiṣi ādem fi' iline yā 'avrat mekrine uğrasa kim anuñ (13) ucundan işi güci ve erligi baḡlansa ve kendüzi ḡuşşalu ve teşvīşlü olsa ve ta' āmdan ve şādılıḳdan (14) gönül gözi götürilse şöyle kim ḥātırına hīç bir dürlü nesne yaramaya gerek kim aña yidi dürlü biti yazalar (15) üç günde birisin şu ile içe ve ikisin daḥı düşenbih ve

pençşebih gün şabr lebān zeker daḥı kara (16) günlük ve uşak kızıl kiçi yūñi birle
kendüzine tütüzdüre ve birin ḥamām ḥazīnesinde üç ṭās (17) yā yidi ṭās şu alalar daḥı
kimse ol şudan dōkinmezden öñdin ol bitiyi içine bırağalar (18) anuñ ile yuna ve birin
daḥı dā'im kendüde bile götüre anlaruñ gibi ḥāllerden ve anlaruñ gibi (19) mekirlerden
kurtıla her ne iş kim tutarsa ilerü vara ve daḥı bu ṭālī' lü kişinüñ andan toğup (20) āḥir
'ömrine degin üç dürlü ölümü qorḥusı vardur evvel iki yaşında andan geçse toquz (21)
yaşında andan daḥı geçse otuz biş yaşında ölümü qorḥısı vardur eger bu dūkelinden
geçse [127a] (1) seksen yıl yidi ay on gün 'ömri ola inşā'a'llāhu Te'ālā daḥı yigregın
Allāh bilür andan (2) artuq kimse bilmez

Nazm

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

Naql-i İdrīs ol ki taqrīr eyledüm

Aşlı birle ḥükm ta'bīr eyledüm

(3) Özgesin Allāh bilür iy şeh cihān

Kim yaratdı ḥalk-ı 'ālem ol çehān

'Ālimü'l-ğayb ol Ḥuzādur bī-gümān

(4) Cümle ma'lūm aña zāhir ger nihān

'Ālim ol ki 'ilm anuñdur yok gümān

Lā-vezīr u lā-naẓīr u lā-mekān

(5) Söyledü kim söz durur gerçi naql

Bu 'ilmden bu kadar bildi 'aql

'Aklı ḥilqat eyleyen Ḥālık 'azīm

(6) Özgesini ol bilür k'oldur 'alim

Böyle diyüp anda Loḳmān ibn 'Ād

Oldı sākin vir şalavāt ḥōş-nihād

(7) Der-Beyān-ı Tekvīn-i Burc-ı 'Aḳreb Āmeden-i Be-Ḥazret-i Süleymān 'Aleyhi's-selām⁷⁰⁰

(8) Ḥakīm ḳavlince Loḳmān-ı Ḥakīm 'aleyhi's-selām ṭālī'ī 'aḳreb olan merdān ḥaḳḳında şöyle diyicek (9) Süleymān peygāmbere 'alehi's-selām taḥsīn-i belīg buyurıncı nā-gehān burc-ı 'aḳreb müvekkel-i Şalşā'ıl (10) melek tekvīnin getürüp Süleymāna 'arz itdi tekvīn Süleymān Ḥazretine ḳarşu yüz serīre sürüp (11) baş ḳaldurup selām virdi Süleymān nebī 'aleyk aldı naẓar ḳılup gördi kim bir 'aceb- hey'et tekvīn (12) şöyle kim üç başı var bir başı ejderhā-ser bir başı 'aḳreb ve bir başı 'Anḳā-şifat ve dört (13) eli dört ayağı var gevdesi muṭlaḳ evrene beñzer ve dört ḳanadları var evren ḳanadları (14) gibi ve ḳuyruğı var ejderhā-ser ammā iki eli var ādem eli gibi bir elinde āteşden ḥilḳat (15) olmuş ḥātem tutar ve ikinci elile bir 'amūd tutar 'aḳreb-ser ve yine sağ ellerinüñ birisinde levḥ-i (16) zerrīn tutar ve birinde nāme-i menşūr tutar daḫı menşūr ile levḥuñ üzerinde yed-i ḳudret ile meşṭūr (17) olmuş ismu'llāh-i a'zam var andan Süleymān peygāmbere 'aleyhi's-selām su'āl itdi kim yā tekvīn (18) ismüñ nedür ve nenüñ tekvīninin ve bu elleründe tutduḡuñ nāme-i levḥuñ üzerindeki yed-i ḳudret ile (19) meşṭūr olmuş esmā'ullāhuñ ḥavāşı nedür ve bu elünde tutduḡuñ ḥātemüñ ḥavāşı nedür ve bu (20) 'aḳreb 'amūd daḫı neye gerekdür diyüp Süleymān 'aleyhi's-selām su'āl idicek tekvīn daḫı cevāb (21) virüp didi kim yā emīre'l-cinnin ve'l-ins benüm adum Bāb-ı ḥablarīddür 'aḳreb burcı müvekkelinüñ tekvīniyem [127b] (1) ve bu āteşī 'aḳreb-ser 'amūd kim elümde getürürem baña aḳ u 'āşī olan tekvīnlerüñ ve cinnī re'īslerünüñ (2) ser-keşlerin urup yaḳup helāk itmek içün götürürem zīrā ki benüm ḥükmümde sekiz kez yüz biñ (3) tekvīn vardur eyle tekvīn kim her birinüñ ḳabzında sekiz kerre yüz biñ cin cemā'atinüñ re'īsleri (4) vardur ki ser-cümlesi 'aḳreb burcına mensüb cinnīler ulusıdur ve daḫı yā Süleymān sağ elümdeki (5) nūrānī ḥātemüñ üzerindeki yed-i ḳudret ile meşṭūr olan esmā'ullāhuñ ḥavāşı berekātında (6) bunca yüz biñ tekvīnlere ve cinnīlere ḥükm eylerem ve her kimse ki ḳamer 'aḳreb

⁷⁰⁰ Akreb burcunun oluşması ve Hz. Süleymān aleyhisselāma gelmesi hakkında.

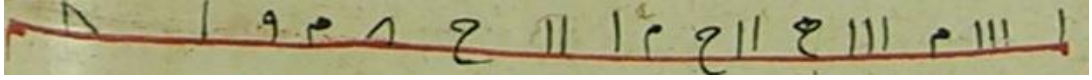
burcında iken Merriḥ (7) sā' atinde bu ḥātemi pūlād kaşlu yüzüñ üzerine kazup kendü ile götürse kaṭ' ā düşmenden ve hiç (8) bir cānludan aña zarar irişmeye ve pādşāhlar götürse sekiz biñ er ile sekiz kez yüz biñ ere muḳābil daḥı (9) olursa hezīmet olmaya manşūr muẓaffer düşse ve hiç āfet-i semāviden aña hiç zarar ziyān ırmeye

(10) Ḥātim İnest⁷⁰¹

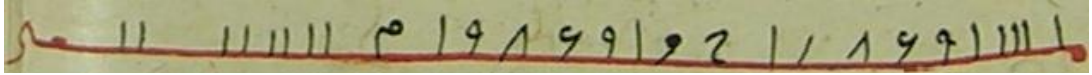

ammā be-şarṭ-ı ān ki yazarken ve çizirken Merriḥ (11) buḥūrın vire ṭāli' iḥtiyār ide ve daḥı yā nebīyya'llāh her kim bu levḥ-i zerrinüm içindeki ṭılsımātı yazup (12) misk ü za'ifārını gül-āb ile 'aḳreb demile yā arslan sırtlan demmile Merriḥ sā' atinde (13) ḳāmer 'aḳreb burcında iken Hindū kāgıda yazup kāfūra mūma ḳaplayup ṭahāret ile pākılık ile i'tikād ile (14) götürse hergiz devlet-i kemāline noḳşān ırmeye māl u 'izzet u iḳbālu var doğınca teraḳḳī bula (15) düşmenleri maḳhūr u zelīl dostları 'izz u şeref birle muḥterem ola çün İbrāhīm-i Ḥalīl

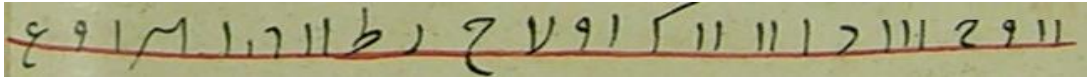
(16) Ṭılsımāt-ı Levḥ İnest⁷⁰²

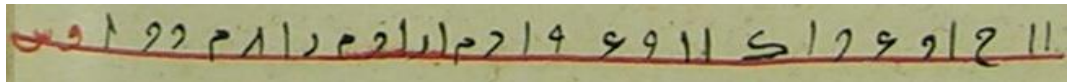
(17)ve daḥı yā Süleymān-nāme-i menşūrum içindeki

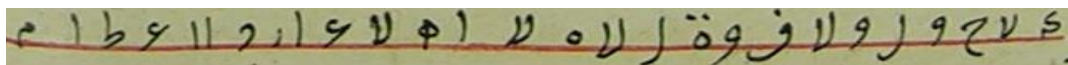
(18) dōrtlü dürlü ed' iyyā ve ṭılsımāt ḥavāşı

(19) ṭāli' i' aḳreb ve yılduzı Merriḥ olan kişiye

(20) zarar irgörseler anuñ dermānı bu nāme-i

⁷⁰¹ Mühür budur.

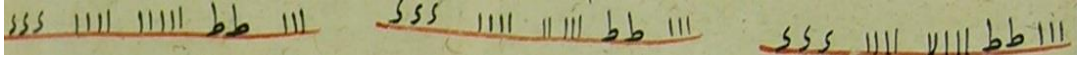
⁷⁰² Levhin (yaratılışın) sırrı budur.

(21) menşür içindeki ed‘iyyeler birledür kim şerāyiṭi üzerine ‘ilāc ideler eger kim itmeyeler yā helāk olur [128a] (1) yā mecnūn-ı ebedī qalır diyicek yine Süleymān peygāamber ‘aleyhi ‘s-selām su’āl itdi ki yā tekvī-i (2) müvekkel-i ‘aḳreb ḥaber vir baña ki ol marīza bu ‘ilāc ile ne vech ile ‘ilāc itmek gerek kim (3) bi-izni ‘llāhi Te‘ālā rāst gele cevāb virdi ki yā nebīyya ‘llāh anuñ dermānı budur ki evvel (4) ḳurt yağıla yā esed yā peleng yā neheng yā siyāh beñsüz çetük yağıla yağlayup üç gün (5) tura dördünci gün ḳamer ‘aḳreb burcına duḥūl itdügi vaḳtın sā‘at-i Merriḥde kibleye ḳarşu (6) aḳar çeşme şuyundan yidi muşḥaf ağırı tırtup şu alup tıutulmaduḳ ḳaba ḳoyup daḥı dört (7) yol ortasında marīz ol şudan pākılık ile ṭahāret idüp daḥı ḡusūl kıla daḥı bu menşurum (8) içindeki dört dürlü du‘ā ve ṭılsimāt ki yed-i ḳudret ile meşṭürdür birisi içecek birisi yunacaḳ biri (9) dütüzecek ve birin daḥı yazup başda götüreceḳ du‘ādur pes bu zıkr olan bitileri ṭālī (10) ihtiyār ḳılup ḳamer ile bañsuz ḳoyun ḳoçun veyā yegsüz kızıl ḥurūs veyā bañsuz kızıl gügercin tıutulmaduḳ (11) bıçaḡ ile kurbān ḳılup cigeri ve yüregi ḳanın alup misk ü gül-āb u za‘ifrān ile mülemma‘ ḳılup ḳamer (12) ‘aḳreb burcında iken Merriḥ sā‘atinde yazup Merriḥ buḥūrın virüp andan yunacaḳ bitiyi sürḥ-ḳadeh (13) içinde çeşme şuyundan ezüp ḡusūlden şoñra başına ḳoya ve andan marīzuñ maḳāmındaḡı işig (14) yonḳasıla Merriḥ buḥūrı ile dütüzecek bitiyi yaḳup kendüye tıtsü vire ve daḥı içecek bitiyi tıutulmaduḳ (15) sürḥi ḳadeḥ içine ol şuyun baḳıyyesinden alup ḳoyup toḳuz güne dek ol şudan içe (16) tā kim ol marīz bu ed‘iyye-i ṭılsimāt ve ismu ‘llāh-ı a‘zam berekātında tızcek şıḥḥat bula andan şoñra (17) başında götüreceḳ du‘āyı kāfūrī mūm ile ḳaplayup başında götüre Allāh faḳlıla derdine dermān (18) yitişe ve andan şoñra nite kim ol du‘ā başındadır aña cinden zarar gelmeye götüreceḡi budur (19) Bismi ‘llāhi ‘r-raḥmāni ‘r-raḥīm ḳulnā yā nā rukūnī berden ve selāmen ‘alā İbrāhīme ve erādū bihi keyden (20) fe-ce‘alnā humu ‘l-āḥserīne⁷⁰³el-‘azīzu el-‘azīzu el-‘azīzu be-nūrike ‘azīzi ve bi-esmā’ike ‘azīzi bi-ḥaḳḳı (21) ‘izzetike ve bi-ḥaḳḳı enbiyā’ike yā kāfīū ‘l-mühimmāti aḡsinā yā ḡıyāşe ‘l-müsteḡişin yā emāne ‘l-ḥā’ifine⁷⁰⁴[128b] (1) yā Lā ilāhe illā ente sübhāneke innī kuntü mine’z-

⁷⁰³ Kur’an-ı Kerīm, Enbiyā sūresi, 21/69-70: “Ey ateş! İbrahim’e karşı serin ve esenlik ol dedik. Ona böyle bir tuzak kurmak istediler. Fakat biz onları en çok zarar edenler durumuna düşürdük.”

⁷⁰⁴ Ve onu canımızı fedā edecek kadar sevdik. Biz onları sonsuza dek aziz nurunun ışığıyla aziz kıldık. Ve isimlerini yücelttik. Yüceliḡin hürmetine ve peygamberlerinin yüceliḡi hürmetin ey her şeye yeten ey yardımcılarının yardımcısı bize yardım et ey güçsüzlerin sığınaḡı.

zālīmīne⁷⁰⁵ bi-raḥmetike yā erḥame'r-rāḥīmīne⁷⁰⁶ iḥcecegi budur (2) fe-seyekfīkehumi 'llāhu ve hüve's-semī'ü'l-'alīm⁷⁰⁷ innehu min Süleymāne ve innehu bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm ellā ta' lū 'aleyye ve'tūnī müslimīne⁷⁰⁸ (3) sübhāne'llezi saḥḥara le-nā hazā ve mā künnā muḥrinīne⁷⁰⁹ yunacağı budur sübhānellezi saḥḥara le-nā ve mā künnā muḥrinīne⁷¹⁰ bi'llāhi'l-ḥayyu'l-ḳayyūm yā zü'l-celāl ve'l-ikrām⁷¹¹ (4) tütizecegi budur (5)

(6) billāhi'l-'aliyyü'l-'aẓīm⁷¹² Ḥakīm ḳavlince ḳaçan kim bu zıkr olan ed' iyyā vü tılsımātı kim tekvīn-i müvekkel-i burc-ı 'aḳreb (7) ki beyān itdi andan Süleymān peygāmbere 'aleyhi's-selām Loḳmān-ı Ḥakīme emr itdi te'līf etdügi mevlūd (8) kitābına ser-cümlesin yazup raḳam itdi

Nazm

Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

Şeh Süleymān itdi Loḳmān ḥazretine çün ḥükm

(9) Cümlesin yazdı kitāba ol Ḥakīm itdi rakam

Dinle imdi bir 'acā'ib ḥüb ra' nā ḥōş haber

⁷⁰⁵ Kur'an-ı Kerim, Enbiyâ sûresi, 21/87: "Zünnûn'u da hatırla. Hani öfkelenerek (halkından ayrılıp) gitmişti de kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Derken karanlıklar içinde, 'Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum' diye dua etti."

⁷⁰⁶ Bana rahmet eyle merhametlilerin merhametlisi.

⁷⁰⁷ Kur'an-ı Kerim, Bakara sûresi, 2/137: "Eğer onlar böyle sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse, gerçekten doğru yolu bulmuş olurlar; yüz çevirirlerse onlar elbette derin bir ayrılığa düşmüş olurlar. Allah, onlara karşı seni koruyacaktır. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."

⁷⁰⁸ Kur'an-ı Kerim, Neml sûresi, 27/30-31, "Mektup, Süleymân'dan gelmiştir. O, 'Bismillâhirrahmânirrahim' diye başlamakta ve içinde 'Bana karşı büyüklük taslamayın ve teslimiyet göstererek bana gelin' denilmektedir."

⁷⁰⁹ Kur'an-ı Kerim, Zührûf sûresi, 43/13: "O, bütün çiftleri yaratan, üzerlerine kurulasınız, sonra da, kurulduğunuzda, Rabbinizin nimetini hatırlayasınız ve bunu hizmetinize veren Allah'ın şanı yücedir. Bunlara bizim gücümüz yetmezdi."

⁷¹⁰ Kur'an-ı Kerim, Zührûf sûresi, 43/13: "O, bütün çiftleri yaratan, üzerlerine kurulasınız, sonra da, kurulduğunuzda, Rabbinizin nimetini hatırlayasınız ve bunu hizmetinize veren Allah'ın şanı yücedir. Bunlara bizim gücümüz yetmezdi."

⁷¹¹ Vallahi Allah ezel ve ebeddir ve celâl ve ikrâm sahibidir.

⁷¹² Yüce ve büyük olan Allah için.

Vir şalavāt Muştafāya līk sende pīş u kem

(10) Der-Beyān-ı ‘Acā’ib-hā-yı Goften-i Tekvīn⁷¹³

Hakīm kavlince yine Süleymān ‘aleyhi’s-selām su’āl itdi ki (11) yā tekvīn-i burc-ı ‘aḳreb veyā Bāb-ı ḥablerīd baña ‘ömrinüñ atvālinden ve cihānuñ aḥvālinden ḥaber (12) vir diyicek cevāb viridi ki yā nebīyya’llāh rub‘-ı meskūn ‘ālemine yitmiş biñ yılda bir kerre küre-i nārdan (13) ‘aḳreb şeklinde od düşer şöyle kim maḡarīb u meşārıķı dersü ol nār yaḳar ve deñizleri ḳaynadup (14) tütünü felege çıkar hīç maḥlūkāt ḳalmaz biñ bir ümmetüñ baḥr u berde nesli munḳaṭı‘ olup kesilür (15) daḡı yidi yılda şoñra Allāh Te‘ālā deryā-yı Muḥīte emr ider ya‘nī yidi ḳat yiri götüren deryānuñ (16) ser-çeşmesi ‘arş-ı ‘aẓīm ayaḡı altından çıkar rub‘-ı meskūn ‘ālemini yayḳar cihān yine cennet (17) şıfatın baḡlar Allāhu Te‘ālā Celle Celāluhu ‘amme nevāluhu ki Ḥallāḳ u Ḳādir ve Rezzāḳ u Ḥāzır⁷¹⁴bu cihān (18) milkine yine bir dürlü maḥlūkāt getürüp biñ bir ümem dürüdüp cihān milkin yine ma‘mūr (19) idüp ābādān itdügin yitmiş biñ kerre gördüm ve her yitmiş biñ yılda ve her yidi biñ yılda ‘ālem-i kā’inātı (20) ma‘mūr u ābād u geh ḥarāb itdügin ser-cümle ḥalḳı turāb oldıḡın yitmiş biñ kerre gördüm

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(21) Çünki Bāb-ı ḥablerīd anda virür böyle ḥaber

Şeh Süleymān gūş idüben aldı ‘ibret nāmuver

Didi gördi ki nice çoḳdan devr idermiş bu felek

[129a] (1) Gör ki şāhāne çehāndan seyr idermiş şems ḳamer

Bu cihānuñ Ḥaḳdan artuḳ kimse bilmez evvelin

Gerçi tāriḡ ehli söyler dürlü dürlü çoḳ ḥaber

⁷¹³ Yaratılış için söylenmiş acaip sözler hakkında.

⁷¹⁴ Allah Celle Celaluh her şeyi yaratmaya gücü yetendir ve O, yaratılan herkese rızık verir.

(2) İy nice biñ şeh Süleymān geldi bunda şöyle bil

Kim götürdi tahtın anuñ gökde yil şām u şehir

Çok Sikender şaldı zulmet baħrına şems-i felek

(3) Nice kayşer dār idüpdür dāra çarħ eyle nazār

Ḳanı Sultān Ḥān Muḥammed āl-i ‘Oṣmān Şeh Murād

Ḳanı Sultān-ı Muştafā Ḥāḳān-ı Cem iy nāmuver

(4) Ḥāke yeksān oldu yatur cümle ‘uryān yirde āh

Nice aña beñzer daħı ḥāke şalupdur pā vü ser

Ḥāl-i ‘ālem bu durur ‘ārif bilür yoħdur gümān

(5) Kim cihān bir köprüdür her kim gelürse tiz geçer

‘Ārif iseñ ‘ālem içre gör ğanīmet ‘ömrüñi

Yi yidür mālunı ħoma vāriş eyle ḥazer

(6) Pendini Firdevsinüñ cāndan tutup şehriyār

Lik virgil ḥoş şalavāt Muştafāya mā-ḥazar

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāstān-ı Māzi⁷¹⁵

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(7) Güş-i hūşı baña tut iy nāmuver

Saña senden tā ki virem ḥoş ḥaber

⁷¹⁵ Geçmiş i anlatan hikâyelerin temsillerle beyanı.

Naḥv u taṣrīf okımaḳdan mā-ḥaṣal

(8) Kendü nefsüñ bilmek efḍal mu‘ teber

Şāh Süleymān rūḥ olur ḥātem ‘ aḳıl

Tābi‘ī anlar kuvāsı mā-ḥazar

(9) ‘ Aḳıl ile zabṭ olur cümle ‘ ilm

‘ Aḳıl ile müşkil olur ḥal pür-hüner

‘ Aḳıl ile bilindi cümle müşkilāt

(10) ‘ Aḳıl ile bilindi Allāh dādger

Ger ‘ aḳıldan özge nesne oladı

Evvel anı yaradurdu Ḥaḳ ki var

(11) ‘ Aḳıl-ı küldür ḥātem aña bî-gümān

O nübüvvet taḥṭı göñlüñ al ‘ iber

Çün Süleymān taḥṭı yok dilde qarār

(12) On sekiz biñ ‘ ālemi seyrān ider

Bu vücūduñdur Süleymān qaşrı hem

K’anda durur dīv ü cin her cānavar

(13) Sende durur dīv ü‘ ifrīt ü perī

Sendedür çarh-ı felek şems u kamer

Nefs-i emmāre durur ‘ifrīt ü dīv

(14) Nefs-i levvāme perīdūr tācver

Çün Süleymān nefsi çāker eylegil

K’ejdehādur añla nefsüñ heft-ser

(15) Var riyāzet birle kıl anı zebūn

K’acılığ ile ‘acz olur şīr-i ner

Buḥl u şehvetdūr kuvāsı kibr ile

(16) Cehd idüben kendüzüñden kes gider

Ki kuvāla tutmaya kuvvet ol nefis

Ser-nigūn olup olur fermān-ber

(17) Nefsi mü’min eyleyendūr müttakī

İtmeyen mülhīd şibih⁷¹⁶ mervān-ı ḥar

Ḳurb-ı Ḥaḳḳa bulasarsın dest-res

(18) Nefsüñi mü’min iderseñ sen eger

Nefsi mü’min eyleyen dil pāk ider

⁷¹⁶ Metinde şeklinde yazılmıştır.

Rūhına cennet olur āhır maḳar

(19) Țut sözün Firdevsinüñ şāhib-kemāl

Kim sözidür la‘l ü yāḳūt u güher

Der-Beyān-ı Meclis-i Āhır⁷¹⁷

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(20) Şükr ü minnet ol Huzāya her zamān

Lā-şerīk u lem-yezeldür bī-gümān

Ḳara topraḳdan bitürür aḳ şeker

(21) Ḳatı taşdan bitürür la‘l ü güher

Ḳādir ol ki her ne k’ister var ider

Ferşi alçaḳ ‘arşı yücedār ider

[129b] (1) Luṭf idüp Firdevsiyi gūyā ḳılup

Hōş muşannıf eyledi dānā ḳılup

Bu Süleymān-nāmesin ḳıldı mezīd

(2) K’eyledüm te‘līf oḳur Hān Bāyezīd

Hāḳ Te‘ālā devletin itsün ziyād

Şer‘ icrā ḳılup ider ‘adl ü dād

⁷¹⁷ Son meclisin beyanı hakkında.

(3) Himmet ile söylenüpdür bu kitāb

Devletinde ekmel oğur bāb u bāb

Devletinde bulıban ʿ izzet ü kām

(4) Eyledüm üç yüz toğuz meclis tamām

Ger ecelden bulur isem ben ʿ ömr

Nuṭṭa gelem hem-çünān Zeyd ü ʿ Amr

(5) Bāḳısında meclisüñ kılām tamām

Kim okuyup şākir ola ḥāş u ʿ ām

Kim Süleymān-nāme mişli bir kitāb

(6) Ḥalk-ı Rūmuñ görmemişdür kāmıyāb

Biñ bir ümmet vaşfını ider beyān

Yitmiş iki millet kıılır ʿ ayān

(7) On sekiz biñ ʿ ālemüñde ekşerin

Şerḥ ider tafşıl birle yir yirin

Müstemiʿ den bu durur cānum murād

(8) Eyleye Firdevsiyi ḥayr ile yād

Fātiḥayla bu faḳīri kim aña

Ḥaḳ Teʿ ālā rahmet eylesün aña

(9) İy Huzā İncil ü Tivrātun haqqı

Muşhaf u âyet-i Kur'ânun haqqı

‘Arş-ı a‘zam hürmeti çün yâ İlâh

(10) ‘Avf kı l itdüm egerçi men günâh

Çün didük lâ takneû⁷¹⁸ Rabbü ‘l-enâm

Cürmümüz ‘afv eyle olavuz şâd u kâm

(11) Ger dilerseñ rahmet ide ol Huzā

Vir şalavât sen be-cân-ı Muşafā

Süleymân-nâmenün Üç Yüz Onuncı Meclisinün Zikrindedür⁷¹⁹

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

(12) Māha alnuñ beñzedem zülfüñi burc-ı ‘aķrebe

Şems-i ruhsāruñ haķı beñzetdi eşküm kevkebe

(13) İy Hızır-şüret n’idem şunmaz lebün cāna hayāt

Göze göz çarh bārī hāķimi bir maşrapa⁷²⁰

Dīni yok aġyārı nice beñzedem ben kāfire

(14) Zīre zu‘m-ı fāsıdince kāfir aķreb mezhebe

⁷¹⁸ Kur’an-ı Kerim, Zümer sûresi, 39/53: “De ki: ‘Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.’”

⁷¹⁹ Süleymân-nâme’nin üç yüz onuncu bölümünde zikredilenler.

⁷²⁰ Bu mısırda vezin kusurludur.

Ger tarīk-i ʿışka göñlüm olduñ ise sen revān
Meh rikābuñ ola ħinküñ çarĥ-ı aʿzam mevkibe

(15) Kaʿbe-i kūyuñ ħarīmin dil tavāf itmek diler
Merve ħaĥķı zīra yokdur anca ʿālī-mertebe

Ķaşlaruñ yayına ħurbān olduĥum budur menüm
(16) Kim şehādetden muʿazzam cān iremez mansıba

Laʿlüne ħasret durur Firdevsi rūĥı teşne-leb
Cānı şīrīn itdi teslīm irmeyüp şīrīn-lebe

(17) Söyle imdi bu Süleymān-nāmeden emlaĥ kelām
Kim ħadīş aĥsen sözüñe ħalk-ı ʿālem tālībe

Ne Süleymān mişli sulţān geldi milk-i ʿāleme
(18) Ne Süleymān-nāme mişli geldi nüşā mektebe

Ķo ħased itsün ħasūd incinme işidüp dostum
Cilf-i cāhil ādetidür āhla geçmek mansıba

(19) Vir şalavāt raĥmına şat cevheriye söz dirün
Söz güher aĥzı şadefdür ehl-i ʿirfān rāĥıba

(20) Der-Beyân-ı Mu‘ cizât-ı Süleymân-ı Hafî (21) Şerh Kerden-i Hâblerid-i Tekvîn
Be-Hâzret-i Süleymân Bin Dâvûd ‘Aleyhi’s-selâm⁷²¹

Lokmân bin ‘Âd ol hâkîm ü üstâd ol fażl u hōş-nihâd kavlince ve Eflâtûn-ı Yûnânî [130a] (1) ol yitmiş iki dilûn tercümânı tabîb-i hâzık ‘andelîb-i daķâyık naķlince şarrâfân-ı cevâhir-i zârâfat ve tavâfân-ı a‘râf-ı (2) feşâhat bu Süleymân-nâme-i Kebîrden târîh-i eşâh-ı dil-pezîrden ol vech ile emlah rivâyet ve saķîh (3) hikâyet kılup eydürler ki kaçan ki ‘akreb müvekkeli tekvîn-i hâblarîd Hâzret-i Süleymân ‘aleyhi’s (4) selâm nazarına gelüp izn-i Hâķ ile muṭî‘ olup kendinûn ‘ömr-i tavîlinden bu vech ile haber viricek (5) Süleymân ta‘accüb kılup yine şordı ki bunca ‘ömr-i tavîl içinde ‘acâ’ib ne gördün cevâb virdi yâ Süleymân (6) ‘âlem-i süflîde çok ‘acâ’ib gördüm velî bir nesne baña ğâyet ‘aceb geldi Süleymân didi kim nite cevâb (7) virdi ki yâ nebîyya’llâh bir gün Süleymân-ı Hafînûn hayl u haşem ile tabl u ‘âlem ile yil taķtını felekde götürüp (8) maġârib ü meşârîķa yitürürken ‘âlem-i kâ’inâtı seyr iderken nâgehân şark cānibinde Hindûstān (9) ser-haddinde bir bölük kavim var idi ki müşriklerden idi pes ol cemâ‘ atı Süleymân bin Hafî (10) Allāhuñ emrile dîne da‘vet itdi eytdiler bize Rabbünnden haber vir diñleyelüm ve cennet ü cehennem (11) neydüğün zıkr eyle bilelüm aña göre biz daķı ‘amel kılalum diyicek Süleymân bin Hafî daķı Allāh Te‘âlānuñ (12) vaḥdāniyyetinden haber virüp eyitdi ki Allāh Te‘âlā şunuñ gibi Pādşāhdur ki kün demekden on sekiz (13) biñ ‘âlemi yaratdı ve berr ü baķride biñ bir dürlü ümmeti düşütdi toķuz ķat felekleri dönderüp ay u güneşi (14) yürütdi ve Rezzāķ-ı ‘âlem ol bî-zevāl Allāhdur ki size rızķ rûzî kıldı yirsiz içersiz (15) pes bu nedendür ki sizi yaradanı ve rızķ vireni koyup oda taparsız gelün baña imān getirün (16) Allāhuñ vaḥdāniyyetine iķrār idün tā ki cehennem odından ḥalāş olasız Süleymân bin Hafî eyle (17) diyicek eytdiler cehennem ne nesnedür bize haber vir ki bizi anuñ ile korķudursın didiler Süleymân bin (18) Hafî daķı cevâb virüp didi kim yâ kavim çünki Allāh Te‘âlā yidi ķat gökleri kim yaratdı yidi ķat (19) yirleri daķı düşütdi yidinci ķat yirde tamuyı zemherîr gibi şarşar gibi yaz olıcaķ cehennem (20) odı yir yirin yanar Allāh Te‘âlāya zārîlık kılup eydür ki tarlıġandum odum birbirini yidi andan Allāh Te‘âlā eydür (21) ki nefes ur sâkin olsun ‘alevi aġızdan taşra çıķsun pes cehennem ‘alevin içet nefesin taşra [130b] (1) çıkarur yazın ıssı olduġı andandur ol cehennem sizcileyin ‘aşîler için ḥilķat oldu diyicek ol (2) müşrikler ta‘nı yüzinden tebessüm

⁷²¹ Süleymân-ı Hafî’nin gizli sırları hakkında ve Hablarid’in Hazreti Süleymân bin Dâvûd aleyhisselâma şerh etmesi.

kılup eyitdiler yâ Süleymân bin Hıfî cehennem yidi tabakadur her (3) tabaķasında bir kapusı vardur dırsın pes bu taķdırece cehennem cânlu degül ki nefesin taşra (4) vire ‘alev-i âteşini süre diyicek Süleymân bin Hıfî cevâb virüp didi kim yâ müşrikân-ı ‘âşiyân (5) bu yidi tabaķa-yı cehennem ki vardur bir ejderhânun ağzındadır ancılayın ejderhâ ki anuñ ululıģın (6) Allâh Te‘âlâdan ğayrı kimse bilmez ‘arş-ı ‘azîmi kuşadup karın içine almışdur başı aķ incüdendür (7) gövdesi kıızıl altun gibidür iki gözleri kıızıl yâķût rengindedür envâ‘ cevâhirden kırķ biñ (8) kanadı vardur kanadlarınıñ her yönünde bir firîşte vardur kâ‘im ve ellerinde ol firîştelerün (9) âteşden ģarbeler vardur ba‘zınuñ cevâhirden ser-cümlesi Allâh Te‘âlâya zıkr iderler tesbîh ve taķdîs (10) iderler kaçan kim ol ‘azîm ejderhâ ağzın açsa gökler ıldurar şimşek gibi eger bu yılana (11) ilhâm olunmasa ki tesbîhinde telaţţuf gösterüp mecmû‘ ģalâyıķ küllî oğunup helâk olaydı pes (12) bu zıkr itdügüm ejderün yidi tabaķa-yı cehennem dışı kovığında ba‘zı ba‘zısı dağı iki dilinün orta yirindedür (13) ‘azîm cehennem ki yidi kapusı vardur nite kim Allâh Te‘âlâ kelâmında buyurur ki le-hâ seb‘atu ebvâbin li-küllî bâbın minhum cüz‘ün maķsûmun⁷²² (14) ve her kapunuñ arası yidi yüz biñ yıllık yoldur ve her kapunuñ işiği (15) üstinde yitmiş biñ tağ var oddan ve her tağda yitmiş biñ dere vardur ve her derede yitmiş biñ (16) şehir vardur oddan ve her şehirde yitmiş biñ ev vardur ve her evde yitmiş biñ dürlü ‘azâb vardur (17) ‘âşîler için zencîr buķaĖu demürlerden ve zehr-i zaķķûmlardan ve ıssı şulardan ve dağı her evün önünde (18) ağaçlar var oddan dikenleri süñü gibi anları ihâta itmişdür ejderhâlar anlarun gibi ejderhâlar ki (19) birisi bu rub‘-ı meskûn ‘âlemine çıkısa cemî‘ vilâyetiñüz kıavmini dem çeküp yuda yidi

Nazm

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

(20) Ancılayın ejderhâdur her biri

Dem çekerse yuda bağr ile berri

Çün cehennem vaşfını idüp beyân

⁷²² Kur’an-ı Kerîm, Hicr sûresi, 15/44: “Onun yedi kapısı vardır ve her kapıya onlardan bir grup ayrılmıştır.”

(21) Böyle dise ol Hâkuñ peygâmbri

Ḳahḳaha ile müşrikân gülüşdiler

Ṭa‘ n idüp gâyet ziyâde her biri

[131a] (1) Didiler kim bu cehennem ne ulu

‘ Aqlımız kılmaz ḳabûl ol aḥberi

Didigüñ gibi cihânda ejderhâ

(2) Kim görüpdür diye bize serseri

Diñle nedür ol Süleymân bin Ḥafî

Lîk ḥoş virgil şalâvat yol arı

(3) **Der-Beyân-ı Mu‘ cizât-ı Süleymân Bin Ḥafî ‘ Aleyhi ‘s-selâm**⁷²³

Hakîm kavlince müşrikân böyle (4) diyüp ‘arş-ı ‘azîmi ihâta iden ejderhânun ‘azametini ve cehennemün ululuḡına ve Ḥaḳḳun kudretine (5) daḥı cehennem ṭabaḳasında olan ejderhâların heybetine inanmayup inkâr idicek Süleymân bin Ḥafîye gâyet (6) güç gelüp yirinde ṭurup pâk ṭahâret idüp âb-dest alup iki rek‘at namâz kılup Ḥaḳ (7) Ṭe‘âlâ münâcât idüp eyitdi ki ilâhî seyyid ü mevlâyı ‘azamet-i nûruñ ḥaḳḳı çün dilerem ki ol (8) cehennem ṭabaḳasında olan ejderhânun birisin ḥükm idesin zebânîler alup bunda getüre dem (9) çeküp bu ‘aşıleri yuda şerlerin ‘âleminde götüre ḥalâş olan bileler kim bu kuluñ Süleymân-ı Ḥafî (10) sözinde kâzib degüldür şâdıkdur diyüp münâcât idicek ol ḳâḍiye ‘l-ḥacât (11) du‘âsın müstecâb idüp ṭamu mâlikine emr itdi dördüncü ṭabaḳa-yı cehennemden bir ‘azîm ejderhâyı (12) çıkarup ân u vaḳt içinde Süleymân bin Ḥafî nazarında Hindüstân ser-ḥaddinde ḥâzır (13) itdiler bu cânibden anı gördiler kim şark tarafından bir ‘azîm heybetlü kuvvetlü şecâ‘atlü (14) şalâbetlü mehâbetlü ejderhâ belürdi başı felek-i ‘ayyukda bulutlardan yukaru ve gövdesinün

⁷²³ Süleymân bin Hafî’nin mûcizeleri hakkında.

(15) tül-ı ‘arzına göz nûrı yitişmez ejderhānuñ ağızından çıkan âteş ‘âlemi tutdı ‘âlem külhān (16) ocağında döndi kızdı cihān maḥlûkı yir yirin fenāya varmağa yüz tutdı andan Süleymān-ı (17) Ḥafī bildi kim ḥāceti maḥbûl oldu kendüye imān getüren maḥlûk ile serîr üzerine çıkup nübüvvet (18) tahtında oturdı yil taht-ı Süleymānı ḥadem ü ḥaşem ile götürdi yirle gök arasında turgurdu (19) daḥı yir yüzine Süleymān nazar şalup ol ejderhā ol ḳavm-i ‘āşīye neyler görelüm diyüp (20) teferrüce turdılar nazar urdılar gördiler kim ol ‘aẓīm ejderhā cehennem ḳapısı gibi ağız ki açdı (21) daḥı zehrini dem-i âteş ile ol ḳavmüñ üstine saçdı hemān-dem memleket üzerine od düşüp [131b] (1) tutuşdı ol ḳavm-i ‘āşī ol ḥālī görüp neye uğraduḳların bilüp el-emān el-emān yā Süleymān-ı (2) zamānı diyüp çağrısdılar Süleymān işitmedi amma ‘āşīler ol ḳadar feryād itdiler ki ol (3) Kerīm Allāh ki Raḥmani’r-Raḥīmdür Allāhu Raḥīm Pādşāh ki anuñ luḫfı delimdür ejderhāya emr itdi ki (4) ol ḥalkı memleketile ağızına ala ammā ki yutmaya ve nefesin daḥı içerü çekmeye ki şiddet-i (5) nefesile taşraya itmeye sâkin olup tura ḥiç cünbiş itmeye pes ejderhā daḥı ol (6) ḳavim oğlu ile kıızı ile tavār u rûzı ile deme çeküp ağızına aldı daḥı yönüni Süleymān bin Ḥafīden (7) yaña dönüp selām virdi Süleymān daḥı ‘aleyk aldı andan eyitdi yā Süleymān bin Ḥafī münā (8) cātuñ yirine geldi Allāhu Te‘ālā bu emri saña ḥavāle ḳıldı dilerseñ bunları yudup helāk (9) ideyim ve isterseñ ağızundan yine yir yüzine atup helāk itmeyeyim diyicek Süleymān bin Ḥafī eyitdi (10) şabr eyle emān vir helāk itme ağızuñda tursun yutmayı gör diyüp müvekkel-i bâda buyurdu (11) yil taht-ı Süleymānı götürdi ol ejderhā yutduḳı memleket tamām kırk gün gezdi gördi (12) nite her yire ki vardı nazar urdı şehirler ve serāylar ve köşkler yirlü yirinde tertīb ü erkānı (13) müzeyyen her birinde hemān maḥlûḳatı gitmiş tavar u rûz ile bâḳī esbāb milk ü māl yirlü yirinde (14) ve illā ki rûz u tavar ve ‘āşīlerden ne kim var cânlu ḥalāyık ser-cümle münāfık bir eksüksiz deme (15) çeküp ağızına almış pes bu kırk gün içinde yil ḳuvvetile seyr idüp ol ejderhānuñ ağızına (16) alup deme çekdüḳı ‘āşī maḥlûḳātuñ kūh u deştin ancaḳ görebildi pes kırk birinci gün olıcaḳ Süleymān-ı (17) Ḥafī müvekkel-i bâda ḥükm itdi yil taht-ı Süleymānı götürüp yirle gök arasında gitdi nīm- (18) çāşt vaḳtī olıcaḳ ejderhā önüne yitdi gördi kim ejderhā bükilmiş ü dürilmiş (19) dehşet derine ḡarḳ olmuş bildi ki ejderhā emr-i Ḥaḳ mücebince nefesin iletmedüḳı cihetden (20) ağızında ḥalāyık helāk olmasun içün bükölüp derleyüpdür pes işāret itdi Süleymān (21) ejderhā nice yüz biñ ‘āşīyi ki ağızına almış idi yine ağızından yir yüzine şaldı ya‘nī cehennem [132a] (1) ḳapısı gibi ağız ki açdı ol ḥalk-ı ‘āşī Ḥaḳḳuñ ḳudreti birle ḥiç birisi uşaḳı vü irisi helāk olmadılar Allāhuñ (2) emri birle ol ‘aẓīm ejderhā ki ağız ki açdı bal arusu uḳıl

çıkardur gibi zūr olup çıktılar Süleymān-ı (3) Hāfīye īmān götürüp eyitdiler ki Lā ilāhe illa 'llāh Süleymān Hāfī emīnu 'llāh⁷²⁴didiler Allāh Te'ālānuñ fermānı birle (4) Süleymān-ı Hāfīnūñ mu'cizātı birle ol kavm-i 'āṣī müsülmān olup mekānlu mekānına şehirlü şehrine gitdiler (5) varup muḳīm olup Hāḳḳa 'ibādet itdiler

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Her biri olup müsülmān ol zamān

(6) İşlü işine vardu gitdi pes hemān

Līk kırk gün çekdi zaḥmet ejdehā

Kim nefes alup virmez idi ol şehā

(7) Çekdi kırk gün anda ḥalḳ eyle 'azāb

Ol cihetden Hāḳ Süleymāna ḥiṭāb

İtdi niçün böyle te'ḥīr eyledüñ

(8) Hāḳḳa ṣiddet vire taḳṣīr eyledüñ

Tāc u taḥtın aldı elinden müste'ān

Kırk gün anı manşıbından bī-gümān

(9) 'Azl idüben virdi yine tāc u taḥt

Tevbe itdi itdügine nīk-baḥt

İtdügi çün ol Süleymān az günāh

⁷²⁴ Allah birdir Süleymān Allah'ın emin olduğı ve sırları öğrettiğidir.

(10) İtdi tehdîd aña ol dem Hâk İlâh

Yâ Süleymân sende kılma hîç haṭâ

Gerçi kılur ‘afv anı âḥir Huzâ

(11) Cehd idegör itmeyesin sen günâh

Raḥmetüñ ide ziyâde ol İlâh

Bundan a‘ceb görmedüm dünyâda pes

(12) Bunca ḥalkı yutdı ejder bir nefes

Gerçi gördüm çok ‘acâ’ib bî-‘aded

Lîk bunca görmedüm bilür eḥad

(13) Böyle diyüp anda tekvîn ol zamân

Oldı ḥāmûş şâh önünde pes hemân

Diñle imdi kışşa nedür bu zamân

(14) Vir şalavât Muştafâya şâzmân

Dāstān-ı Sām-Süvār ve Qāziyye-i Pehlevān-ı Rūzgār⁷²⁵

(15) Hākīm kavlince tekvîn-i burc-ı ‘akreb Ḥazret-i Süleymāna Süleymân bin Ḥafîden rivāyet itmekde ammâ ki bizüm (16) kışşamuz yine Sām-süvâra geldi nite çünkim ol zamân Maḳlân Şâh oğlanları çün ḥakîmler bu vech ile (17) naşîḥat kim itdiler Sām-süvâr daḥı fikr itdi gördi kim ḥakîmleriñ didügi devlete lâyıḳdur velî (18) Dermâyūs Hākīm eyitdi yâ pehlevân Maḳlân Şâh oğlanların şaḳlasunlar velî ḥirāşân içün bir (19) kaçın dâr itsünler didi eyle eyitdiler andan Sām-süvâr eyitdi olan oldı diñ şimden girü

⁷²⁵ Sām-süvârın hikâyesi ve devrin pehlivanların hükmü (durumu).

(20) nitmek gerekdür tã kim Süleymân-ı nebînüñ devletine lâıyık ve bizüm ad u şanımuza muvâfık ola andan Cãliyüs (21) eyitdi bizlere şimdi geregi budur ki at u er yigin urup Maqlân Şâhuñ ardın sürevüz dâd u [132b] (1) istâd idevüz ve ger nî bu ğayret-i firâk bizleri hâk itdi Maqlân-ı Hindünüñ ardın sürmek (2) gerekdür diyüp her biri bir söz söyledi âhirinde Cãliyüs Hâkîm eydür çoñ Maqlân gitsün (3) tahtgâhına varsun bizler dağı çeri ile yiye içe kona güce varalum andan Sãm buyurdı on (4) biş kez yüz biñ erden altmış biñ güzide er üründileyüp yitmiş serveri çeriye baş diküp gönderdi ol (5) tarafından Maqlân-ı Hindü altı dil-âver oğlu ile kaçça gelüp tahtgâhına yakın irdi andan taht (6) gâhında koyup gitdüğü iki oğluna haber oldu nüzül ni‘ met alup atalarına karşı gitdiler (7) zîrâ ki atalarınıñ ol fethin işitmişlerdi Maqlân Sãm-süvârı tutıcağ kendüye müte‘allik illere (8) müjde göndermiş idi andan Maqlân oğlanları atalarına irdiler gördiler kim atalarınıñ ol deryâ gibi (9) çerisi tağılmış azacuk âdemile geldi geleni dağı kimi şoyğun kimi yaralu andan Maqlân oğlanları ataların (10) eyle göricek şordılar Maqlân dağı olan hâli haber virdi dört oğlu dağı tutulduğun çerisi (11) kırılduğun kendü nâm u nâmûsı yüz şuyını yire saçup kaçduğun añup ağladı andan oğlları (12) hâtırın tesellî kılup şehre gelüp tahtına yitürdiler andan Maqlân eyitdi iy dil-âverler gâfil (13) olmak düşmen ardımız sürer andan Micder-i Hindü eyitdi iy şâh-ı Hindüstân Sãm-süvârüñ (14) bizden ol kadar cânı korkmışdur ki biñ yıl ‘ömri olsa senüñ aduñı añmaya didi Maqlân Şâh (15) ol sözi işidüp emîn oldu andan ol tarafından dağı Sãm-süvâr çalışı dağı Terihtân birle (16) gelüp irdi gözciler çeri tozın görüp gelüp Maqlân Şâha didiler Maqlân dağı toz haberin (17) işidüp cân başına sıçrayup yirinden turup eyitdi iy Micder-i Şâh gelen tozu gör gelen Sãm-süvâr midür (18) yoğsa çalış mıdur andan Micder-i Tîğ-zen kırk âhen-püş dil-âver ile süvâr olup gitdi toza yakîn (19) gelicek bir depe üzerine çıkup bakdı gelen tozu gözledi toz içinden bir çeri peydâ oldu kim (20) cebe vü cevşene ğarğ olmuş andan Micder-i Tîğ-zen ol pehlevân diledi kim karşı varup ol (21) kırk refîki birle ol ‘ummân bigi çeriye kendüyi ura ammâ hâşları koymayup âteşi Maqlân-ı [133a] (1) Hindü katına geldiler gelen çeriye haber virdiler andan Maqlân ol haberi işidüp kararı kalmayup (2) ehl-i ‘ayâlin ve hazînesin alup sekiz oğlu önüne şalup ‘azm-i Tağurgur diyârına kılup gitdi (3) Maqlân kaçıcak Tümentün şehrinüñ kavmi dağı kapuları bağlayup hışâr yarağın kılup gelen (4) düşmen çerisin gözleyüp tırdılar ol cânibden dağı Sãm-süvâr çalışı şehir-i Tümentün üzerine (5) irüp yüz altmış biñ er şaf bağlayup şehir kavmile bir ceng-i ‘azîm kıldılar kim Kahramân-ı Kâtil (6) görse kan kaşanurdı âhir şehri aldılar yağmaya meşğül oldılar Maqlânı bulmayup şordılar şehir (7) kavmi eyitdiler şâh-ı Hind Tağurgur vilâyetine

gitdi didiler serverler daħı ol ħālī bilüp şehirde (8) kırk biñ güzide er koyup bākī leşker ile Maqlān Şāhuñ ardın sürüp gitdiler ‘azmi Tağargur kılup (9) gitdiler ol cānibden Sām-süvār daħı yiye içe kona göçe göçe on gün yürüyüp on birinci gün (10) bir yüce tağa irdiler Sām-süvār ol tağı göricek yürüñ varıcağ ol tağı görüñ şuyı (11) var ise konalum didi andan birkaç dil-āverler at sürüp tağrağına geldiler gördiler mu‘teber (12) şu aķup inmiş çevresi çayır çemen hōş ağaçlar bitmiş serverler ol maķāmı şöyle müşerref göricek (13) Sām-süvār içün bārgāh yirin gözlerken anı gördiler kim şu kenārından ağaçlar dibinden birkaç kişiler (14) yüz tağa tutup kaçdılar serverler daħı ol kaçanları görüp at sürüp irüp birkaçın tutup (15) Sām-süvāra getürdiler Sām-süvār daħı gelüp kondı serverler ol tutılan kavmi Sām-süvār (16) nazarına getürdiler Sām-süvār daħı nazar kılup gördi bir ‘acā’ib şekl-i kavim tenleri ‘üryān velī (17) pür-mū şöyle ki kiçiye beñzer ve daħı saçları sakalları şöyle uzamış kim yüzlerin gözlerin bürümüş (18) elleri ayakları dırnakları daħı kuş kaynağı gibi olmuş andan Sām-süvār Cāliyūs Ĥakīme eyitdi (19) di bu kavme dillerince şor ne kavimdür bilelüm didi Cāliyūs Ĥakīm daħı ol kavmi söyledüp (20) dillerin bilüp eyitdi iy Sām-süvār bu kavim daħı bir kabīle imiş bu tağda olurlar imiş evķāt (21) gelüp bu şu kenārında yimiş yirler imiş

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Ĥālīķuñ bu ĥalka göre bī-‘adeddur ĥilķati

[133b] (1) Ķudretī gör birbirine beñzemez ĥiç şüreti

Kārgāh-ı fıtrata eyle nazar k’iy pehlevān

Saña Ĥaķķuñ zāhir ola ĥikmeti vü ķudreti

(2) Neşr Ĥakīm kavlince Sām-süvār ol pehlevān-ı rüzgār ĥakīmlerden bu naşīĥat sözlerin işidüp (3) cān u gönülden kabül idüp ol kavmi yine āzād idüp ol gün ol gice anda ‘ıyş u nüş idüp (4) ‘ale’s-şabāĥ güc kılup gitdiler el-ķışşa Hind diyārına yitdiler Sām buyurdı hep leşker yağmaya (5) yürüyüp gitdiler anca kim şehir-i Tümentüne yitdiler gördiler kim Süleymānīler ol şehri şöyle ĥarāb (6) eylemişler kim biñ yıllık

ḥarābe dönmiş andan şehri temāşa idüp Sām-süvār pehlevān gelüp (7) bārgāha indi
 dīvān tūrdı server-i selāṭīnler geldi andan Sām-süvār Bād-pāya (8) eyitdi Maqlānı
 Şāhuñ ol tūtilan oğılları getür didi Bād-pāy daḥı buyurdı peykler varup (9) Maqlān
 Şāhuñ oğılların getürdiler Sām-süvār naẓarına yitürdiler andan Sām eyitdi iy Maqlān-
 (10) zādeler Cābir-i Cādūnuñ mekānı ẓandadur Bihrüz eyitdi iy pehlevān-ı cihān kūh-
 ı Bābil dirler anda (11) olur velī anuñ şākirdleri vardur ğayrı kimesnesi yoẓdur andan
 Sām eyitdi iy ol kūh bilür misin (12) ẓandadur Bihrüz eyitdi bilürem atam ile varup
 görüp tūrur men didi andan Sām-süvār buyurdı (13) çeriden dört biñ güzīde er seẓdiler
 serverlerden daḥı kırķ server urdılar velī şöyle server ki (14) her biri bir diyāruñ dil-
 āveri Bihrüz ẓulağız ẓılup yidi gün becid sürüp sekizinci gün giceye (15) bir tağ
 etegine yitdiler andan Maqlān oğlu Bihrüz eyitdi iy serverler uş bu tağlar Cābir-i (16)
 Cāzūnuñ mekānıdur ol la‘īn bunda sākin olur didi andan Sām-süvār buyurdı (17) çeri
 tağ dibine ẓondı andan Sām-süvār serverleriyle dānişdılar tā kim cādūnuñ mekānına ne
 vech ile (18) varalar andan Cāliyūs Ḥakīm eyitdi iy pehlevān Cābir-i Cādūnuñ ẓaçup
 gelen şākirdleri şimdi (19) bundadur anlara ğāfil varmayalum serverlerüñ sāz u
 seleblerine ism-i a‘ ẓam yazalum cāzūlar yine (20) siḥr ẓılursa anuñ ile bozalum diyüp
 Cāliyūs kırķ serverüñ cebe vü cevşine başında ışığana ẓalẓan (21) ları göbegine
 ẓılıçları yüzine süñüleri diline gürzleri serine okları peykānına yayları ẓabzasına
 [134a] (1) ibtāl siḥrler yazup yaraẓların düzdiler andan Sām-süvār dört biñ āhen-pūş
 er ile dersü (2) atlara süvār olup tağ yolın tūtup gitdiler velī şöyle gitdiler kim gün
 toğduğı dem cāzūnuñ (3) mekānın başa düşdiler gördiler kim ol tağuñ ẓak depesinde
 bir muḥkem ẓal‘a velī şöyle ẓal‘a ki (4) ẓullesi evc-i āsmāna irmiş Sām-süvār ol
 pehlevān-ı rüzġār ol ẓal‘ayı göricek ẓılıç yalıncaẓ ẓılup tekbīr (5) götürüp diline ism-
 i a‘ ẓam alup raḥşı cādū yurdına sürdi ẓafāsınca kırķ server dört (6) biñ er dersü ẓılıç
 yalıncaẓ ẓılup kiş ü ẓurban ẓaçup ẓal‘aya yūriyiş ẓıldılar ol cānibden daḥı Cābir-i (7)
 Cādū ẓal‘asında şākirdleri ẓaçā gelüp Cābir nice depelendüğin ‘avratına ḥaber
 virürken anı gördiler kim (8) dört biñ āhen-pūş er Tarḥistān birle süre gelüp ẓal‘aya
 irdiler cādū ‘avratı ol ḥāli göricek (9) cān başına şıçrayup cādūnuñ şākirdlerine eyitdi
 bunlar kimlerdür kim böyle heybetlü gelür didi (10) şākirdler eyitdi Sām-süvār
 dinen⁷²⁶ pehlevāndur erüñ bunuñ ucından baş yitürdi didiler cādū ‘avratı (11) bu ḥaberi
 işidicek var bilüsi şaşdı belā arusu başına uşdı kendüleri dirüp siḥr idince (12) Sām ile
 kırķ server dört biñ āhen-pūş er daḥı irdiler Bād-pāy revān ẓapuya neft urdı (13)

⁷²⁶ Metinde şeklinde yazılmıştır.

cāzūlar daḥı süre ƣal‘a ƣapusunda irüp siḥrler ƣılup Sām-süvār ile serverlere ƣarşu urdılar (14) serverler daḥı ism-i a‘zam yazılı oƣları tuş tuşa atup cādūları helāk itdiler cāzūlar (15) ok siḥr itdiler illā ism-i a‘zam berekātında oñmadı pes Sām-süvār ol pehlevān-ı rüzgār ra‘duvār (16) na‘ra ḥayķırup ire gelüp ƣapuya bir gürz urdı aķ bināsındañ zīr u zeber oldu yıķıldı serverler (17) girüp irkek dişi bulduķları ƣan sīl gibi aķdı andan serverler ƣal‘a içinde bir ‘acā’ib (18) ƣaşra irdiler baķup gördiler kim Cābir-i Cādūnuñ iki yüz şākirdi ƣaşrı ƣapusına cemi‘ olmışlar (19) bir ‘acā’ib ḥüb-şüretlü ‘avratı araya alup tıururlar Sām-süvār işāret ķıldı serverler (20) ol iki yüz cādūyı şöyle ķırdılar kim bir diri ƣalmadı

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

ƣalmadı sāḥir diri oldu velī cümle helāk

(21) Siḥrgāhından cihān ḥalkı arındı oldu pāk

Dīv ü şeytān ol ḥasedden ğamġin oldu her biri

Āḥ u feryād eyleyüp ķıldı yaķasın cümle çāk

[134b] (1) Neşr Ḥakīm ƣavlince cāzūları ƣaşır ƣapusunda ķırup revān ƣaşra girdiler cādū-yı la‘īnün ‘avratın (2) gördiler bir maḥbūbetü ’z-zamāndur ki gözler görmiş degül Sām-süvār ol ḥātūnı göricek ilerü (3) varup tıurdu ‘avrat daḥı birƣaķ ḥādimlerile ilerü gelüp Sām ƣademinde baş ķoyup emān (4) diledi Sām daḥı emān virdi andan Sām-süvār eyitdi iy Bād-ı pāy şor gör bu ‘avrat (5) kimüñdür Bād-pāy daḥı şordı ‘avrat eyitdi Cābir-i Cāzūnuñ ‘avratıyam Bād-pāy eyitdi (6) iy ḥātūn Cābir gibi sende cāzūlık bilür misin didi ‘avrat eyitdi iy server ben cādū nesli (7) degülem bende miķdārumca bir mu‘teber ķişi ķızıyam cādū ƣapup beni bunda getürmişdür yigirmi dōrt yıldur (8) atamdā anamdan aıruyam diyüp ḥayāḥay aġladı andan Sām-süvār eyitdi iy ḥaṭun aġlama (9) cādū depelendi uş sen daḥı ķurtıldıñ seni bir servere virelüm didi ḥaṭun Sām ƣademinde (10) baş ķoyup du‘ā ķıldı andan Sām İ‘tişāma eyitdi iy server tiġ-zen Cābir-i Cādūnuñ (11) ‘avratı daḥı senüñ olsun didi İ‘tişām daḥı baş ķoyup ol ḥaṭunı ƣabūl itdi (12) andan cādūnuñ ne ƣadar māl u genci var ise aldılar ol ƣal‘ayı bünyādına dek yıķdılar ol gice (13) anda yatup şabāḥ güç ķılup şehre geldiler andan Sām-süvār

Maqlān Şāh oğlu Bihrūzī āzād (14) idüp hāş hil‘at geyürüp serverler şafında yir gösterdiler oturdı andan Sām-süvār buyurdı (15) bezmi kurdılar üç gün anda ‘ıyş u nūş idüp dördüncü gün Maqlān oğlu Bihrūzī kulağuz kılup (16) Maqlān ardın sürüp gitdiler bunlara gitmekde ol cānibden daḥı Maqlān-ı Şāh-ı Hindū sekiz oğlu (17) yigirmi dört biñ ölüm erile kaçā gelüp Tağargur vilāyetinüñ ser-ḥaddine geldiler Maqlān Şāh kiçi oğlu (18) Micder-i Tīğ-zen gönderdi ol zamān Tağargur ilinüñ bir sultānı var idi adına Tanḫūr dirlerdi (19) yidi dil-āver qarındaşları var idi gāyet pehlevānları qarındaşlarıyla oturup ‘ıyş (20) iderken Micder-i Tīğ-zen vardı bilişüp soruşdılar andan Micder eydür iy şāh-ı Tağargur (21) atam sizleri görmege gelür ne buyurursuz didi Tanḫūr Şāh fikre vardı eyitdi Maqlān-ı Hindū [135a] (1) beni nice görmege gelür velī bir ḥāl vardır gāfil olmamak gerekdür diyüp eyitdi iy Micder bizler şöyle (2) işitdük ki atañ Sām-süvār üzerine gitdi didiler ol söz rāst degül midür didi Micder daḥı (3) ‘ārlanup sözi rāst söylemeyüp eyitdi iy şāh rāst buyurursın atam yaraḫ kılmış idi kim Sām- (4) süvār üzre gide idi ḥaberimüz işidüp dönüp kaçmış atam daḥı çeriye tağıdup sözlere iştiyāk (5) idüp geli yorur tā kim sizlerünle birkaç gün yiye içe ḥōş geçe didi Tanḫūr Şāhuñ (6) gümānī daḥı ziyāde oldu el altından çeri cemi‘ itdürdi dört günde delim dil-āverler cem‘ oldu (7) pes Tanḫūr Şāh qarındaşların alup Maqlān Şāha bulışdı çerilerin turgurup ol iki (8) şāh birbiriyle irişüp görüşdiler piş-keşleşdiler andan Tanḫūr Şāh Maqlān Şāhı alup ordusına (9) getürdi Tanḫūr Şāh ‘aḫil kişidi Maqlānuñ gelişinde vezne urdı gördi kim çok atda (10) erde zaḥm var ve daḥı evi ehl-i ‘ayālī bile Tanḫūr Şāh ol ḥālī göricek bildi kim Maqlān Şāh (11) düşmenden kaçup gelmiş pes Tanḫūr Şāh Maqlān ḫorḫusın koyup Maqlānı şıyan ḫorḫusına düşdi (12) fikrinde eyitdi āh eger Sām-süvār Maqlānı ḫova bunda gelüp memleketüm içine girürse (13) iş iş üzerine olur diyüp gāyet endişelendi andan Maqlān Şāhı okundurup mihmān (14) kıldı bunlar bunda ol cānibden daḥı Sām-süvāruñ çalışı yüz kırk biñ er Maqlān Şāh (15) ardın kim sürmişler idi üçüncü gün ‘ale’s-şabāḥ leşker önünce Gürcistān meliki Şeft-i Yānūs (16) Gürcistān selāṭin-i serverlerle bir şuya irdiler gördiler kim şu kenārında birkaç kişiler gelenleri (17) görüp yüz kaçmağa tıtdılar serverler anı görüp yıl yügürişlü raḥşılarıyla irüp birkaçın tıtdılar (18) andan şāh-ı Gürcistān eyitdi iy ḫavm ne kişilersiz eyitdiler Tağargurılaruz Şeft-i Yānūs eyitdi (19) şāhiñuz Tanḫūr kandadur eyitdiler şāh-ı Hind geldi fülān şu üzre ḫonmuşlardur didiler andan (20) Gürcistān meliki eyitdi yā ḫavm kulağuz olup bizleri ol ḫavm üzerlerine ilterseñüz sizlere ni‘ met (21) ve hil‘at virelüm didiler ol ḫavm daḥı rāzı oldılar gice anda yatup yarın gicesi ol [135b] (1) ḫavmi kulağuz kılup tiraḫtān birle gitdiler ol taraftan Maqlān Şāh ile Tanḫūr Şāh daḥı yiyüp

içmekde bu taraftan (2) Süleymānīler dağı bir şahrā irdiler gördiler kim çoklık ulus var kulağuzlara şorup bildiler kim Tanķūr-ı Şāh (3) ulusıdur andan yüz kırk biñ er atdan inüp at gicimleyüp er cebelenüp süvār oldılar andan Mekke (4) Sultānı Celāle'd-dīn cümle serverlere ısmarladı kim düşmen şıncaķ mālā gence muķayyed olmayalar düşmeni (5) ele getüreler andan Hāķ Te'ālāya şıgınuş yüz kırk biñ āhen-puş er düşmene gitdiler sīl-i 'arīmleyin süre (6) Tanķūr ulusunuñ içine girdiler anlar dağı gelenleri görüp gelişinden bildiler kim yad yağıdur atına ire (7) bilen bindi iren hāyhūy kıla Tanķūr Şāha gitdi çeri āvāzası cihānı tutdı haber (8) Tanķūr Şāha irdi Tanķūr Şāha görüñ diyince karındaşları revān yirlerinden turup süvār (9) olup görinen çeriye gitdiler çīş-i Sām-süvārı görüp girü dönüp gelüp Maķlān Şāha ve Tanķūr (10) Şāha didiler andan Maķlān Şāh oğlu Micdere eyitdi iy ciger-güşem bu çeri ne çeridür görseñ (11) didi andan Micder-i Tīg-zen eyitdi

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Bu gelen Sām-süvāruñ 'askeridür bī-gümān

(12) Tāc u tahtuñ aldı elüñden beglerüñi itdi fān

Şimdi kaçdı bu ki kesüp başuñı ala cānuñ

Halkuñı kırup geçüre ol kılıçdan bu zamān

(13) Hāķīm kavlince çünkim Maķlān Şāh oğlından bu haberi işidicek cān başına şıçradı revān yirinden (14) turup cebe vü cevşen geyüp hāzır olup turdı Tanķūr Maķlān Şāhı ol hālde göricek eyitdi (15) iy şāh-ı Hindüstān bu çeri ne çeridür kim korkudan sen seni yitürdüñ andan Maķlān şāh-ı Hindü (16) eydür iy şāh-ı Tağargur gerçi senden sırrumuzu gizledük 'ār itdük velī şöyle bil kim gāfil iken cāzū ile (17) varup Sām-süvārı tutduķ Sām habisinde iken cādüyı depeleyüp bizi şıdılar Sām-süvārı (18) kırtardılar kaçā tahtgāhuma geldüm ardumca geldiler uş kaçā bunda saña geldüm bunda dağı geldiler iy (19) Tanķūr Şāh gāfil olma ki bu gelen çeri yaman yağıdur gayret demidür ki bize yardım idesiz didi (20) Maķlān böyle diyicek Tanķūr gayrete gelüp eyitdi iy şāh-ı Hindüstān Sām-süvār gelmek (21) degül Süleymān nebī dağı gelürse buña Tağurgur ili dirler bunda gelen sağ çıķduğı yokdur sen gözle ki [136a]

(1) Sāma neylerin diyüp şāh-ı Tağargur qarındaşlarına buyurdi hāzır bulınan altmış biñ çeri ile süvār oldılar (2) Maqlān dağı sekiz oğlu yigirmi dört biñ ölüm eri ile sancağ götürüp sīl-i ‘arīmleyin süre çadırdan (3) çıkup Süleymānīlere qarşu yürüdiler ol tarafından Süleymānīler dağı yüz kırk biñ er ile gelüp irdiler Tanķūr (4) Şāh ve Maqlān-ı Hindū bakup gördiler kim yüz kırk biñ kılıç kınından çıkmış yüz kırk biñ ‘uqāb kanad açmış (5) at ayağından yirler iñlemiş felekler gümlemiş cebe vü cevşen kīş ü kurban çağşasmış āhūya ışığa güneş (6) tokunmuş şu‘ lelenmiş tirahtān birle mevc urup gelür Tanķūr-ı Tağargurī ve Maqlān-ı Hindū ol ağır çeriyi (7) göricek bir kıldan Tanķūr ve bir kıldan Maqlān-ı Hindū ğırīv kılup kılıç yalıncağ kılup Sām-süvār çerisine (8) qarşu at sürüp gitdiler sīlivār birbirine irişüp qarışup qatışup bir cengi aşup kıldılar kim zemīn ü (9) zamān inledi

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Tiğ odından başda beni kaynadup kopdı buhār

Yağdı yağmur oldu kanlar ğarka vardı hep bihār

(10) Şındı kılıç süñü arşun egnine anda oğ olup

Biçdi ecel hayyātı tonları kim geyen cān virür iy yār

Neşr Hākīm kavlince Tanķūr Şāh-ı (11) Tağargurī ve Maqlān-ı Hindū gördiler kim ğayret ile fırsat ele girmedi andan Tanķūr eyitdi iy mīr-i Hindūstān (12) şu başdan aşdı çāresi odur kim bir muhkem kal‘ a vardur aña gidüvüz diyüp Tanķūr Maqlān Şāhı alup (13) tabl u ‘alemi hayl u haşemi yirinde koyup ‘azm kal‘ a’i Şā‘ūr kılup gitdiler anlar gidicek Süleymānīler dağı kalan çerilerin (14) tağıdup hazīnelerin yağma kıldılar Tanķūr Maqlān kaçıcak evlerin ‘avratların koyup gitdiler pes Mekke (15) Sultānı Celāle’d-dīn gördi kim ol iki şāh haremlemin koyup gitmişler andan sultān-ı Mekke İ‘tişāma (16) eyitdi iy server yūri ol ki meliklerūñ evlerini haremlemin bir yire cem‘ it tā kim anlarūñ ehl-i ‘ayālına kimse (17) kol şunmaya zīrā kim şāhlar haremine kol şundurmak devletine lāyık ve sa‘ ādetine muvāfık degüldür Melik-i Celāle’d-dīn (18) şöyle diyicek İ‘tişām dağı at sürüp ol yüz kırk biñ yağmacı içine girüp Tanķūruñ ve Maqlānuñ (19) ehlini dirüp cemi‘ kılup üzerine karındaşını müvekkel koyup selātinler

katına geldi andan selâtin-i serverleri (20) düşmen yurdunda konup dîvân tutdılar andan
 sonra anı gördiler kim Behrâm dört gürbüz pehlevânî şahlar (21) dîvânına getürdi kayd
 u bend ile siyâsete turgurdu andan Mekke Sultânı Celâle'd-dîn şordı kim [136b] (1) iy
 server bunlar kimlerdür Behrâm eyitdi dördi dağı Maqlân-ı Hindünuñ oğullarıdur
 buyurdu anları (2) berk idüp üzerlerine müvekkel kodılar andan zaıımluları bağlayup
 ölenleri ağlayup rezmgâhdan kırğun leş ü başı (3) bir yire cemi' kılup defn kıldılar pes
 Celâle'd-dîn eyitdi bizüm maqşûdumuz Maqlân-ı Hindûdur ammâ ele girmede (4)
 kıanda gitdüğü dağı bilinmedi didi andan Gürcistân meliki Şeft-i Yânûs eyitdi iy sultân-
 ı Mekke bu gice (5) bunda ârâm kılalum at diñlendürüp er öğlendürelüm yarın Hâk
 Te'âlâ 'ömr virür Maqlân-ı Hindüyi (6) izleyevüz Allâh 'inâyetinde Süleymân
 peygâmbere 'aleyhi's-selâm mu' cizâtında senüñ himmetünde kıanda gide didi ol (7) söz
 ile ârâm kıldılar şabâh olıcağ kâşifler kaçanların izin bulup at argunun er yorgunun
 anda (8) koyup yüz biñ güzide er ile Maqlân-ı şah Hindünuñ ardın sürüp gitdiler ol
 yañadan dağı Maqlân-ı Hindü (9) Tanğûr-ı Tağargurî kaçâ gelüp kal'a-i Şâ'ûra girüp
 dört biñ er ile qarâr itdiler andan Tanğûr eyitdi (10) iy mîr-i Hindüstân şimden girü biñ
 Sâm dağı gelürse derdimüz yokdur diyüp oturdılar ol gün ol (11) gice ârâm kıldılar
 andan bu taraıdan dağı ceyş-i Sâm-süvâr gelüp irdi kal'ayı göricek ser-leşkerler (12)
 dağı leşkeri yaşadılar sancağ u 'alem götürüp yüz biñ er kırk dört sultân-ı alay olup
 toğrı (13) kal'aya gitdiler kal'adan Tanğûr-ı Tağargurî ve Maqlân-ı Hindü Hind dil-
 âverleriyle ve Tağargur mübârizleriyle (14) ceng yirlerin alup tırdılar Sâm-süvâr çerisi
 dağı kal'aya irüp bir taraıdan Mekke sultânı Celâle'd-dîn (15) bir taraıdan Gürcistân
 meliki Şefti Yânûs bir kıoldan İ'tişâm-ı Erdebîlî kal'a'yı çevre alup (16) gice vü
 gündüz ceng itdiler ol taraıdan dağı pehlevân-ı cihân ve server-i Süleymânî 'aleyhi's-
 selâm toğuz (17) yürüyüp onuncı gün gelüp Tağargur vilâyetine girdiler

Nazm

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

Çekdi leşker girdi milke pehlevân Sâm-süvâr

(18) Kıurdu otağı tıtdı dîvân itdi 'ıyş u bî-şümâr

Koyalum Sâm-süvârı bunda 'işret eylesün

Lîk virgil sen şalavât Muştafâya şad hezâr

(19) Ender-Şıfat-ı Tâli'-i 'Akrab Be-Şavl-i İdris 'Aleyhi's-selâm⁷²⁷

Hakīm kavlince pehlevân-ı Sām- (20) süvâr ol yigâne-i rûzgâr Tağargur vilâyetine girüp gâh şikâr kılup kebâb yimekte ve gâh 'ıyş u nûş (21) idüp şems-i tal'at sâkî elinden şarâb-ı erguvânî nûş şadâ-yı ney gûş itmede ammâ ki bizüm kışşamız yine [137a] (1) ez-ân cânib Hazret-i Süleymâna geldi nite kaçan ki müvekkel-i burc-ı 'akreb tekvin-i Bâb-ı hablarîd (2) 'ömrünüñ atvâlinde haber viricek Süleymân anuñ 'ömr-i tavîline ta'accüb idüp dahı didügi nüshaları zıkr (3) olan kurbân kanıla yazup çizüp İlyâ bin Yâhûnâşene 'ilâc itdiler şıhhat buldı meger kim İlyânun bir (4) bir qarındaş kıızı var idi gâyet cemîle kâmile di gâyet hüsendar oldığı ecilden Benî İsrâ'îlün (5) on iki sebti içinde melik-zâdeler her ne kim var ise İlyâ bin Yâhûnâşenden dilerler idi hîç kimseneye (6) varmağa rızâ göstermez idi ki mebdâ dirlik olmaya diyü havf iderdi pes bu kızuñ adına Mâh-ı Âferîd (7) okırlar idi İlyâ bin Yâhûnâşene çok mâl virüp mâl kuvvetiyle Loqmân-ı Hakîmi evine da'vet itdi (8) ni' met-i nüzûl bişürüp pâdşâhına ziyâfet kılup Hakîmi ağırlayup yidürüp içürüp serâ-perde ardında Hakîme (9) niyâz kılup didi kim yâ Loqmân-ı veyâ server-i hükemâ-yı 'âlî-hazretünden temennâmuz budur ki te'lîf itdügün Tâli'î Mevlûd (10) kitâbına nazar kılup İdris peygâmbere hükmince 'amel idüp benüm tâli' ümi tutarsın göresin ki ne yıldızlı (11) ere varmak gerek kim ve neden ihtirâz etmek gerek kim tâ ki cihânda baht u devlet u dirlik bulam ve ibtidâ-yı (12) 'ömründen tâ âhir olıncaya dek başuma ne hâl gelecek ve 'ömrüm ne vech ile geçecekdi diyü su'âl idicek (13) Hakîm dahı İdris-nâmeden istihrâc itdügi Tâli'î Mevlûd kitâbına nazar kılup tâli' in tutup bilüp (14) cevâb virüp didi kim yâ Mâh-ı Âferîd senün tâli' ün İdris peygâmbere 'aleyhi's-selâm kavlince şahîh nakl (15) budur ki bilgil ki senün yıldızun adı Merrih ve tâli' ün 'akrebdür sen dışisin ammâ yıldızun irkek (16) yıldız ve tâli' ün dişi tâli' idür ve 'akreb kıyruğı örü dimek olur ve senün tâli' ün 'akreb düşmişdür (17) eyü yıldızun ve eyü tâli' ün var illâ şöyledür kim irkek tâli' lü kişiler arasında gerek [er] olsun gerek (18) 'avrat olsun sitâreñ azacuk ve alçağ ırakdur her ne deñlü kim irkek tâli' lü kişilere eylük itseñ ve tuz (19) etmek yidürseñ ve hayırlı işler işleseñ hîç ol irkek tâli' lü kişiler senün eylügünü bilmeyeler ve arduñca (20) önünce çok yaramaz sözler söyleyeler ve itmedügün işleri itdi diyici olalar ve senün haqquñda dâ'im yaramaz (21) sözler söyler olalar gerçi saña dostlık şüretin göstereler ve illâ kim gönülden sevmez olalar zîrâ kim [137b] (1) irkek tâli' dişi tâli' ile barışmaz olur ve ardınca bu tâli' ilü hâtunuñ gaybetin çok söyler olalar

⁷²⁷ İdris aleyhisselâmın sözlerine göre akreb burcunun uğrunun işaretleri hakkında.

nitekim (2) ‘akrebi her ankı kişi görse vurmak ve öldürmek ardınca olurlar ol resme seni dağı irkek alı‘l  (3) kişiler göricek becid arduca mes vi söyleyüp ‘aleyh ne aşd iderler amm  sen hi ayd yimeyesin z r  kim (4) yıldızu gürbüz ve  rmetl  ve heybetlü yıldızdur her ne kim saa yavuz şansalar şora ayaklarına olaşacakdur sen (5) hi ayd yimeyesin ve ill  dilden gözden ötüri Tarı adların g t rse yarar ola ve ‘az met s z olamaya kim (6) dilden gözden maşarrat irişmeye eger bu alı‘l   t n dişi alı‘l  kişiler ile gerek er gerek ‘avrat (7) olsun uz etmek ise dostlık eylese ya ullık eylese yarar ola z r  kim ‘akreb dişidür ve mağrib d r (8) şuya ta‘allu utar rengi şarudur ya amer   l olur  v z  s kin ve nerm olur her ankı  t n  (9) alı‘  ‘avrat olsa ‘al meti orta boylu ve a tenl  ve iri yüzlü ve ışımn k ve her işde şabr u söz (10) ola ve tizcek akır ve girü t zcek geer ola g lmek oynamak ve yimek imek sever ola ve  ş  l  ola (11) ve yüzinde ve ayağında ya gevdesinde bei ya bel rmezce zam yiri ola ve ‘ limleri sever ola ve  dem lere ey  (12) şanıcı ola ve hem dem-söz ola ve ill  unutsağı ola ve kendü atı akıcı ola z r  kim bu alı‘l  (13)  t n dişi alı‘l  begler ‘avratlarına ve şubaşılar ‘avratlarına ve aşş b ve cerr hlar ve an d kici (14) kişiler ‘avratlarına ve köy ehli ekinciler ‘avratlarına ad m evler işleri ‘avratlarına ve şan‘atda (15) alıcılar ve ağır dezg hlu kişiler ‘avratlarına ve bunlara t bi‘ ve ta‘allu olan kişiler ‘avratlarına ya bu ‘avrat (16) ların dişi er gibilerile bu t li‘l   t n uz etmek yise ya dostlık eylese ya ullık eylese yarar ola (17) ve amm  irkek alı‘l  ‘işretci  t nlardan ve  dimlerden ve alıcı ‘avratlarından ve bunlara t bi‘ olan (18) irkek alı‘l  kişiler ‘avratlarından ve bu ‘avratlar n irkek alı‘l  erleri gibiden bu alı‘l  (19)  t n şaına kim fi‘il ve mekri ve ziy n irişmeye ve eger dilese bunların gibi kişilerle dostlık eyleye (20) meger kim nesne itdürmek ile ve nesne yazdurmağ ile yarar ola ve ill  nesne yazdurup itd rmese aşl  (21) yaramaya  zer itmek gerekdür ve dağı bu alı‘l   t na uyulardan ve uyular yöresinden ve ulu şulardan [138a] (1) ve irkek c nlu nesnelerden şaına kim bu alı‘l   t n  cinn si ve perr si anlar n gibi uyularda ve anlar n gibi (2) c navarlarda olur ill  pes gerek kim anlar n gibi yirlerde ve anlar n gibi şularda şu dökmeye ve murd r nesne (3) eylemeye ve yaramaz iş işlemeye ve yatup uyumaya ve ol şüretlü c navarları olur olmaz vat n dökmeye ve ovmaya (4) kim zarar gelmeye ve dağı orılı düşler görmek ve d şinde belilemek ve ağır başmak ve uyurken şayıqlamak ve (5) dişlerin ışıldadmak ve d şinde ağılamak ya at  g lmek ve ‘al n yav qlamak ve oduğı nesneyi unitmak del  gibi (6) y  utalu olmak ve asta olup dili utulmak ve gevdesi ağır olmak ve ağız g z egilmek ve eli ayağı utmamak (7) ve oğı kızı olmamak ve

olanı dağı tırmamak ve tıranı dağı şayrucağı olmak ve mırcağı olmak ve dili (8) tutulmak ve düşdüğü yerde ve döşeginde bilmez iken şu dökmek ve şıtma gibi gevdesi ditremek ve boğazı ayağı (9) tutulmak ve dişlerin birbirine urmak kiçi gibi ya inek gibi ögirmek ve gice vü gündüz uyku uyumamak (10) ve gözlerine dürlü dürlü hayaller görünmek velī bu dükelişi cinniler ve perriler fi' lindendür illā pes gerek kim (11) anlaruñ gibi hastalıklardan bu t̄ali' lü hātūn kişi şakına ve kendüyi arı ve temiz tuta kim anlaruñ gibi (12) cānavarlardan ve anlaruñ gibi fi' illerden ırak ve emīn ola ve eger bu t̄ali' lü hātūn ol hāl (13) lerden bir hāl olsa gerek kim bir koyun kırbān ideler kanıla üç biti yazalar ve başı altında ayı tūsin (14) ve toñız tūsin koyalar ve bir bitisin üç gün şuyıla içe ve birin dağı gevdesine dütüzdüre ve birin dağı (15) dā'im kendüde bile götüre ve bir biti dağı yazalar şu kıyusına birağalar tā kim anlaruñ gibi hastalıklardan (16) ve anlaruñ gibi fi' illerden ve anlaruñ gibi hāllerden ırak ve emīn ola ve eger oğlu kız için Ummı (17) Şıbyān du' āsın yazdurup götürse cümle elemenden emīn ola hāmīle olup oğlancuğ dünyāya getürdüğü (18) vaktin ol oğlancuğ boynına bağlaya cinden ve periden ve hastalıklardan ve dükeli nesnelerden emīn ola (19) ve dağı gerek kim bu t̄ali' lü hātūn kişi kırk günde bir kez yā ayuñ ilk çehārşenbih günü hāmāmā vara (20) bir kırnayı şu ile tıldura ve içine ism-i a' zām du' āsın ol birağa ve ol kırnadan kırk tās şu dökine (21) ve hāmāmādan çıkduğı vaktin evine vara şabr lebān dağı kara günlük ve uşak çadırı ve kızıl [138b] (1) kiçi yūñi ve bir 'azā'im dağı yazdurup bu zikri olanlar ile kendüye dütüzdüre tā kim sağlık ve esenlik bula kendü (2) üzerine ve oğlu kıızı üzerine dīvler ve periler fi' linden ve ādemler mekrinden emīn ola ve dağı bu t̄a (3) li' lü hātūnuñ cemī' ' ömrinde iki yıl üç ay yıldızı küçücük ve alçağ olur şöyle kim aḥşāmın (4) görünür yatsu olmadın girü batır gider ve hem bu t̄ali' lü hātūn ol iki yıl üç ay içinde fikrinden (5) ve guşşadan teşvīşden ve melūllikden ve işi güci bağlanmağdan ve gönül karañulığından kırtulmaz (6) ola her ne deñlü kim gülse oynasa lākin gönül karañulığı gitmez ola ol vaktde her kimüñ ile tuz etmek (7) yise ve dostlık eylese soñra anı düşmān gibi göreler ve halkuñ gönlinden gözinden biraz (8) taşrarak düşer gibi ola ve illā soñra yine dükelişi andan utanalar zīrā kim yıldızı büyüse ve yükselse (9) gerekdür ve her ne dürlü maḥşūdları var ise hāşıl ola ve dağı bu t̄ali' lü birkaç er kişile tuz (10) etmek yise ve dostlık eylese gerekdür ve ammā birinden kim ol dişi yıldızlı ola ve kara yağız yaşşı yağrınlu (11) ve sözi gökçek ola ' işretci ola nesne çalar veyā çalgı sever kişi ola andan çok dürlü fā'ideler görse (12) gerekdür ve illā soñra aralarına melūllicek ve bir şovuk haber düşse gerekdür bir irkek yıldızlı ' avrat (13) sebebinden veyā irkek ādem sebebinden soñra yine gāyet dost

olacaktır belki kâbin dahı olur (14) ve illâ kuyu yöresinde ve bınarlar yöresinde ve akârşu kırañlarında oturup başın taramaya ve başın (15) evden taşra çıkarmaya cinnîlerden ve perîlerden ziyân irişmeye ve dahı bu tâlî' lü hâtûnuñ dirliği evi (16) 'akrebdür eger kaplan yıllarında toğmış olsa uzun uzak dirlik bula şöyle kim ve oğlını (17) oğlunuñ oğlancuıklarına irişe ve şusuz katlanmaz ola ve başından çok işler ve kuru bühtânlar (18) geçe ve konşusıla yâhûz bir gayrı kişile alış viriş sebebinden haylice süz u gavğâcuğ geçüre ve soñra (19) girü üstün ola ve bir adağı var ola ve üç gün yâ dahı artuğ eksük oruc borcu ola Tañrı (20) yolına bir adağ virse yâ biş gün oruc tutsa her ne dürlü dilegi ve maşşudı var ise Hâk katında (21) revâ ola mālî evi kavsdur tavşan yıllarında çok māl cemi' ide ve dükeli nesnelerden [139a] (1) tavşan yıllarında rüzlu ola ve illâ ayruğ yıllarda ol kadar olmaya karındaşları evi cedydür neheng (2) yıllarında karındaşları olsa karındaşlarından az nesne dege ve karındaşları olmasa ayruğ (3) yıllarda bir yad kişiden çok hayr göre atası anası evi delvidür yılan yıllarında ol kim atasından (4) kaldı bekā olmaya eger yılan yıllarında milk ü maşâm tutsa yoni maşrıktan yaña ola ve yol (5) üsti ola ve su geçer yir ola ve maşalle başı ola inişlice ve yokuşlıca ola yâ çayır çemen (6) iki yanı soşak yir ola eger bu zıkr olınan gibi maşâm olsa bu tâlî' lü hâtün kişiyeye yarar ola (7) oğlu kıızı evi hütür eger at yıllarında oğlu kıızı olsa âhîr 'ömrine dek rüzlu (8) ola ve hayrların çok göre ve artuğ oğlancuıkları olmasa ve oğlu kıızı olmasa olanı dahı tırmasa (9) cinnîler ve 'avratlar fi' linden ola zîrâ kim oğlancuğ dünyâyaya geldüğü vaktin olan oğlancuğuñ (10) ilk yuduıkları şudan almış ola hammâna varduğı vaktin dökdüğü şudan almış ola (11) fi' il ve mekri itmiş olalar ol sebebden oğla kıızı hasret ola eger bu tâlî' lü oğlu kıızı tırmağ içün nesne itmek (12) istese gerekdür kim bir şaruşın gök gözlü ak tenlü 'avratdan ya 'avrat yıldızlu erden sebep bula (13) oğlu kıızı pâydar ola hastalığı evi hameldur koyun yıllarında hasta olsa hastalığı cinnî mekrinden (14) ve belürmezce sancu gibiden ola eger ayruğ yıllarda hasta olsa baş u süksün ağrısı ve sıtma gibiden (15) olur ola eger ta' âmlarda ıssı tez nesne yise yarar ola ve otlarda helîle ve belîle vü lâh ve (16) zencebîl ve hülincân bu dükelin dögeler bal ile ma' cün eyleyeler ya süd ile kaynadalar aç karnına üç tañla içe (17) dükeli hastalıklarına ve 'illetlerine nâfi' ola kâbini evi şevridür maymûn yıllarında er alsa dört (18) kâbin geçüre ammâ soñrağısından çok fâ'ide göre ve dahı bu tâlî' lü hâtünü er alsa gerek kim (19) toprağa ta' alluğ tutar ere vara zîrâ kim kendüsi şuya ta' alluğ tutar nefesi yavaş ve sözi iti olur ve tabî' atı (20) ıssı ve yaş olur ve toprağa ta' alluğ olan erüñ nefesi alçak ve kendüye yavaş ve sâkin olur ve tabî' atı (21) şovuk ve kuru olur pes şuyıla toprak gâyet barışıcı olur ve tabî' atları dahı

mu‘ tedilveş olur [139b] (1) eger şu t̃ali‘ lü h̃ātūnı toprak t̃ali‘ lü er alsa gerek kim ikisi birile g̃āyet barışıcı olup birbirinüñ (2) sözinden taşra olmayalar ve birbirinüñ gönüllerin katı gözler olalar ve halk-ı ‘ālem anlaruñ dirliğine (3) taḥassür ideler z̃irā kim ev barḳ idinmek ve kul ḥalāyık idinmek ve oğlı kızı issi olmak ve ululara girüp (4) çıkmak ve yimek içmek ve ḥōşlık sürmek ve ḳonşularıla ve cemī‘ ḥalkıla eyü dirilmek ve biri birine ḳademi (5) yaramak ve ulu dirnekler eylemek bu t̃ali‘ lü h̃ātūnı toprak t̃ali‘ lü er alsa bu dükeline irer bulur (6) eger bu t̃ali‘ lü h̃ātūnı yıl t̃ali‘ lü er alsa gerek kim aralarında gāḥ savaşmak ve gāḥ barışmak ola (7) z̃irā kim yile ta‘alluḳ olan eriñ ne ḳadar ḳaḳır olsa t̃izlik eylese pes şu ile yılün barışması yakın (8) olur bir sehelce ‘ilāc itseler t̃izcek birbirile barışur ve eger bu t̃ali‘ lü h̃ātūnı od t̃ali‘ lü er (9) alsa gerek kim aṣlā birbirile barışmayalar dā’im çekişmeleri ve döğişmeleri eksük olamaya z̃irā kim şu od ile (10) birbiriyle g̃āyet düşmen olur ve ṭabī’atları daḫı birbiriyle barışmaz olur pes bu ikisi bir yire düşse gerekdür kim (11) birbiriyle hergiz barışmayalar her nedeñlü ki ‘ilāc itseler nesne itdürmek ve nesne yazdurmak gibi ḥiç bularuñ (12) arasında yaramaya ve illā savaşları ve çekişleri tā olıncaya dek eksük olmaya daḫı biter artuḳ ola (13) illā meger kim biri biri öle ya birbirinden ayırtlaşalar andan emīn olalar ölümü eviyi cevzādur ḳuş (14) yıllarında bu t̃ali‘ lü h̃ātūn dört dürlü ölümdeḡ ḳurtulsa gerekdür ve bir kez daḫı atdan ve şudan ḳorḳup (15) ḳurtulsa gerekdür bir kez daḫı yıl fi‘linden ya nesne çıkarmak zaḥmetinden birḳaç gün ayaḡa aḳşayup (16) girü t̃iz olup ölümden ḳurtulsa gerekdür ve āḫir girü ölümü ‘alāmeti ḳuş yıllarında demürden (17) yā ḳandan yā ‘avrat öcinden ola pes ḳuş yıllarında anlaruñ gibi ḥastalıklardan ve anlaruñ gibi (18) nesnelerden biregüyile çekişmekden ve günāḥ işlemekden ṣaḳınmak gerekdür ve istiḡfār u tevbeye gelüp (19) şadaḳa virmek gerekdür yā ḥayr itmek gerekdür z̃irā bu t̃ali‘ lü h̃ātūnuñ ölümü ḳuş yıllarında (20) olsa gerekdür ve eger ol yıllardan geḳse ḥiç ḳayd yimeye kim ölümü ayruḳ yıllarda olmaz seferi (21) evi seretāndur it yıllarında sefer itse mübāḥdur ne eyü ne yatlu ola ve eger it yıllarında [140a] (1) sefere gitmiş kimsesi var ise her ne ṭaraḑa gitmiş olsa saḡ u selāmet vara her ne dürlü maḳşūdı ve murādı var ise (2) ḥāşıl ola ve çok dürlü aṣşılar ve fā’ideler ve mālḻar ve ni‘metler eline girüp saḡ u selāmet girü vaṭanına (3) gele ve eger ayruḳ yıllarda sefer itmiş olsa gün toḡusunda yaña gitmiş olsa ol sefer yaraya ve eger ayruḳ (4) yaña gitmiş olsa artuḳ zaḥmet çeküp sehel nesne ile gele işi güci evi ve begleri evi eseddür toñız (5) yıllarında ulu ḥātūnlar işin işlese yā varış geliş itse yarar ola ve ammā ayruḳ yıllarda yoksullar ile (6) ya begler ile varış geliş yimek içmek itse yarar ola ümīzi evi sünbiledür sıçan yıllarında ümīzi (7) ḥasret görmek ve milk ü maḳām ṭutmak ve

biregü katında nesne taleb itmek ve evlenmek olsa bu dükeline (8) sıçan yıllarında irer ve bulur ola düşmeni evi mizāndur ökiz yıllarında bu t̄ālī' lü hātūnuñ bir bölük (9) kavm düşmānı ola çok hased ideler ve çok durişeler kim anı bir belāya ve uğradalar ve illā Tañrı Te' ālā şaqlar (10) ola ve artuğ düşmenleri kendü hışımlarından ya tuz etmek yidügi kişilerden ola ökiz yıllarında (11) bu t̄ālī' lü hātūn çekişmekden ve günāh işlemekden şaķına zīrā kim ol düşmen olan kişiler ayruğ (12) yıllarda zafer bulmazlar ise ökiz yılları içinde elbette bulsalar gerekdür bir fi' le ya mekre iriştür (13) seler gerekdür pes bu t̄ālī' lü hātūn gerekdür kim ol düşmenlerden ötirü nesne yazdurup dā'im kendüde (14) bile götürmek gerekdür kim ol yıllar içinde bu t̄ālī' lü hātūn ol düşmenler şerrinden ve dilinden (15) kurtıla emīn ola ve daħı t̄onlarda bu t̄ālī' lü hātūn şaru reng t̄on geyüp kehrübār kaşlu yüzük (16) götürse yarar ola günlerde sihşenbih gün yarar ola yimek içmek ve yiñi t̄on geymek ve ata (17) binmek ve kan aldurmak ve da' vā itmek ve k̄ādīlar begler öñüne varmak ve nesne uğırlatmak ve yavu (18) kılmaq ya elinden güç ile nesne aldurmak ya kul hālāyık kaçurmak bu dükeline sihşenbih bu t̄ālī' lü kişiye (19) yarar ola zīrā kim sihşenbih bu t̄ālī' lü hātūn bir ziyānı olsa elbette t̄izcek girü eline girür (20) eger ol ziyān olan nesnesi ele girmezse Tañrı Te' ālā anuñ 'ivażı yüz ol kadar nesne vire ki (21) ol ziyān olmuş nesneyi h̄iç añmaya ve ammā āz̄ine gün h̄azer ide şaķına kim nesne uğurlatmaqdan [140b] (1) ve yavu kılmaqdan ve elinden güç ile nesne aldurmaqdan ve da' vī itmekden ve k̄ādīlar begler öñüne varmaqdan (2) ve şavaşdan ve günāh işlemekden ol gün şaķına kim ziyān olan nesne eline girmeyecekdür meger kim dişi (3) t̄ālī' lü kişiler sebebinden girü eline girür ola ve eger ayruğ günlerde nesne yitürmiş ve aldurmuş olsa (4) zahmet çekmek ile h̄aşıl ola ve daħı aylarda şa' bān ayı mübārek ola māl taleb itmek ve 'amel (5) tutmak ve ev yapmak ve kul hālāyık şatun almak ve hayrlu h̄ācetler dilemek ve eyü dirnekler eylemek ve eger (6) borcı var ise borcından kurtılmaq yarar ola zīrā kim bu t̄ālī' lü hātūnuñ azacuğ borcuğuzı olsa (7) gerekdür pes şa' bān ayında bu dükeline söyleşmek ve alışmak ve barışmak ve bitirüşmek bu t̄ālī' lü hātūna (8) yarar ola ve daħı yıllarda kaplan yılı yarar ola zīrā kim kaçan ki yılduzı ol yıllara var ise otuz biş (9) yıla degin ulalsa ve büyüse ve yücelse gerekdür ve eger kul alsa ya kullık eyleye ya yılduzı alışmadığı (10) kişiyle bile olur olsa kaplan yılları içinde gerek kim andan ayırtlana ve ırak düşe ve anuñ (11) soñında māl̄lar ve ni' metler ve şāz̄ilikler ve sevinmekler ve geymekler ve bağışlamaklar kul karavaş idinmekler (12) ve hükümler ve buyruklar ve hayırlu dernekler ve düşmen basmaklıklara irişecekdür her ne denlü kim evvel zahmet (13) ve meşakķat çekdise on ol kadar āhir 'ömrinde eylükler ve rāhatlar ve ni' metler

ve rızıklar eline girecekdür (14) ve dahı yîni gördügi vaqtî altun yüzüne baksa ol ay çıkınca aña mübârek ola ve ılkılarda dişî (15) ve şaru ılkı tutsa yarar ola eger bir ulu katında hâceti olsa vara sağ yanında tura söyleye (16) hâceti revâ ola eger bu ṯalî' lü hātūn bir fi' le ve bir mekre uğrasa kim ne yürür sağ ne yatur (17) şayru gibi olsa ve göṉlū dā'im fikirden ve teşvîşden kırtulsa beñzi şarusı gitmese (18) ve yidügi siñmese ve hātırî nesne dilese gözi kıararmaķ ve başı çekzinmek gibi olsa gerek kim yidi (19) bitî yazdurup ve degirmen çarķından şı alup kıaynadalar ayuñ ilk sihşenbih günü hālvet (20) yirde ol şuyıla yuyalar ve kendüzine şabr lebān zeker yağı ve kıara günlük ve uşak çadır (21) ve kıızıl kiçi yūñiyle ve 'azîmet bitisin bile tütüzdüreler ve bitî dahı dā'im kendüde bile götüre [141a] (1) ṯa kim ol fi' ilden ve mekriden ve işi güci bağlanmaķdan ve bunlaruñ gibi hastalıklardan ırak ve emîn ola (2) ve dahı her ne kim iş tatarsa ilerü vara ve dahı bu ṯalî' lü hātūnuñ andan toğup āhîr 'ömrine varıncaya dek (3) üç dürlü ölümi kıorķusı vardur evvel iki yaşında andan geçse toķuz yaşında andan geçse otuz biş (4) yaşında ölümi kıorķusı vardur ve eger bu dükelinde geçse seksen yıl yidi ay ve (5) on gün 'ömrî ola inşā'a 'llāhu Te'ālā dahı yigregin Allāh bilür lā ya' lemü el-ğaybe illa 'llāh⁷²⁸

Nazm

Fā' ilātūn/ Fā' ilātūn/ Fā' ilūn

(6) Ṯalî'î 'aķreb olan hātūnı pes

'Ömrî böyle süriserdür her nefes

Naķl-i İdrîs pes eyledür kim oldı şerh

(7) Rāstın edüp eylemişem kızbi tarh

Bu kitābum birle iderseñ ger 'amel

Görmeyesin 'ömrüñ içre hiç hāl

⁷²⁸ Kur'an-ı Kerîm, Neml sûresi, 27/65: "De ki: 'Göktekiler ve yerdekiler gaybı bilemezler, ancak Allah bilir. Onlar öldükten sonra ne zaman diriltileceklerinin de farkında değildirlir.'"

(8) Anuñ içün te'lif oldı bu kitāb

Kim 'amel kılan kişi her kāmıyāb

'Ālem içre görmeye nokşān zar

(9) Düşmeninden itmeye havf u hatar

Böyle diyüp anda Loqmān ibn-i 'Ād

Sākin oldı vir şalavāt hōş-nihād

(10) Der-Beyān-ı Tekvīn-i Burc-ı 'Akrēb Āverden-i Re'īs-i Cinnī Be-Dergāh-ı Süleymān-ı Nebī 'Aleyhi 's-selām⁷²⁹

(11) Hākīm kavlince Loqmān-ı Hākīm Māh-ı Āferidenüñ ahkām-ı tālī' in ki bu vech ile beyān itdi (12) andan bī-hadd mālın alup gelüp Süleymān dergāhına gitdi bizüm kışşamuz ez-īn cānib (13) Süleymān Hāzretine gelüp yitdi nite ol zamān ki tekvīn-i burc-ı 'akreb ol 'āşī cinnīyi ki (14) re'īsīyle bulup getürmege gitmişdi anı gördiler ki nā-gehā[n] tekvīn burcın re'īsın alup Süleymān (15) nazarına getürdi serire qarşu yüz sürüp eyitdi ki yā nebīyya 'llāh ol 'āşī cinnīyi bulmadum (16) velākin re'īsın bulup nazaruña getürdüm hüküm idüp buña buldurduñ diyecek Süleymān peygāMBER (17) 'alehyi 's-selām nazar kılup gördi bu 'aceb şekl-i cinnī nazarında tırur yidi başlu evren gibi (18) heft-ser ve ammā ki qadd ü qālibde beşer-hey'et fīl-pā iki ayaklu iki eli var elinde āteşi (19) 'akreb-ser 'amūd tutar ve bir elinde dağı micmer tutar āteşi 'alevi odi felege çıkar kıuyruğı (20) ejderhā-ser ammā ki anuñ gibi heybetlü cinnīdür ki nefesin yidi ağızından kim içeri çeküp burunlarından (21) çıkan dütün etrāf-ı 'ālemi tutar tuman içinde qalmış ulu tağ gibi görünür ve ammā şiddet ile [141b] (1) ağızından taşra nefes virse āteşi 'alevi külhān ocağından yanan tomruk gibi bürür āteş içinde (2) görünmez olur Süleymān peygāMBER ol cin re'īsın gāyet 'azametde görüp su'āl itdi ki yā re'īs-i (3) cinnīyān senüñ aduñ nedür ve mekānıñuz cemā' atıñüzle qankı yirde olur ve dağı ādem oğlanına ne vech ile (4) zarar ırgürüsüz diyicek cevāb virdi ki yā nebīyya 'llāh benüm adum Yahūdā bin Bū'l-beşerdür 'akreb burcına (5) mensüb cinnilere re'īsem benüm hükümümde nice yüz biñ cin re'īsleri vardur qankısı ki baña

⁷²⁹ Akreb burcunun oluşması, cinler reisinin Süleymān aleyhisselāmın dergāhına getirilmesi.

‘āşīlik itse (6) elümdeki āteşdān ‘alevinden üzerine od saçup yakup helāk iderem yāhūz bu elümdeki (7) ‘akreb-ser ‘amūd ile yakup helāk iderem diyicek Süleymān peygāamber ‘aleyhi’s-selām yine su’āl (8) itdi kim Yahūdā bin Bū’l-beşerdür ādemoğlanlarına zarar irgürmege sebep nedür ve ne vech ile zarar (9) irgürürsin diyicek cevāb virüp didi kim yā emīre’l-insi ve’l-cin ma’lūmuñdur ki ins ile cin arasında (10) ādem hilkat olaldan berü ve cin kavmi sürilüp yirine bu rub‘-ı meskūn ‘ālemine insān gelüp tütaldan (11) cinni elinden yirlerin alaldan bu kažiyye olaldan ins ü cin arasında ‘adāvet-i bākī vü ebedī vardır (12) ve bir dağı bu ki ādemī-zād gelüp meclisimüz başarılar veyāhūz üzerümüze yaramaz iş iderler lā-būd bizüm dağı onlara (13) bir fi’ilümüz irer hasta ve za’if kıluruz mecālī kalmaz eger şöyle ki tekvin-nāmesindeki ed’iyye ve tılısmān ile (14) şerāyiği mücebince ‘amel olunmasa helāk olur ol dağı yā emīre’l-insi ve’l-cinni bizüm maķāmımız (15) furunlarda ve ıssı yirlerde ve hāmmām hāzīnelerinde ve külhānlarda ve ocaķ kenārlarında ve ılıcalarda (16) ve kibrīt nuḥās me’ādininde ve billūr me’ādininde ve çaķmaķ taşı olduğı yirlerde ve demür kürelerinde (17) oluruz ve her kimse ki bizüm cemā’atımız üzerine uğraya veyāhūz bir şıfatıla gezüp ābā vü ecdādımız (18) yurdını seyr iderken ādemī-zāddan bir kişi eger irkek eger dişi üzerümüze uğrayup bizi incitse (19) yā taş u ağaץ çomaķ atup helākımuza kaşd itse lā-cerem aña bir fi’il irgürürüz yilümüzle (20) çarparuz gevdesinüñ sūñüklerinüñ dermānı⁷³⁰ kalmaz ve iki ayakları tütölür ve gevdesi ditrer şol (21) sıtma tütmiş gibi ‘alāmeti ola ve ba’zısı dağı ki ādemī-zāddan bizi incitse yā nīm-ten kıluruz yāhūz [142a] (1) boğazın şıķup ağzın köpüklendürüp ‘aqlın alup mecnūn iderüz diyicek Süleymān-ı nebī Ḥazreti (2) yine su’āl itdi ki Yahūdā bin Bū’l-beşer ol cinnīyi ‘āşī bege tiz tütup getür aña bir iş edeyim (3) tā kim benüm zamānumda ādemoğlanına cin tā’ifesi ziyān ve zarar irgürmeyeler belki ‘ahd-nāmem mücebince (4) isterem ki benden soñra dağı tā devr-i kıyāmete dek hiç insāna cin zarar irgürmeye mādām ki (5) ol kimse ṭahāret ile Allāh adın götürmiş ola ve ‘ahd-nāmem götüre kaţ’ ā aña zarar irgüren cinnī (6) helāk ola ve hem Yahūdā bin Bū’l-beşer senüñ dağı cemā’atüñi ol ‘āşī cinnīle bile getür yoksa (7) seni helāk iderem diyüp Süleymān Ḥazreti hışm itdi

Nazm

⁷³⁰ Metinde şeklinde yazılmıştır.

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Böyle diyüp itdi hüküm Şeh Süleymân Hâzreti

(8) Ol re'îs cinnî işidüp itdi havf key qatı

Diñle imdi kışşa nedür vir şalavât Ahmede

Tâ ki rûz-ı mahşer içre kıla saña şefkati

(9) **Der-Beyân-ı Cinnî-i 'Âşî Âmeden-i Be-Dergâh-ı Süleymân 'Aleyhi's-selâm**⁷³¹

Hakîm kavlince Süleymân (10) Hâzreti bu vech ile hüküm idüp müvekkel-i melek-i 'akreb Şarşâ'îli ve tekvîn-i Bâb-ı hablerîdi (11) bile koşdı varup gitdiler ol cinnî-i 'âşîyi bulup muhkem kayd u bend itdiler dağı Yahūdâ bin Bû'l-beşer (12) cemâ' atile ve nice biñ cin cemâ' atlerle 'akreb burcına mensüb olanları alup Süleymân (13) nazarına getürdiler 'arz itdiler andan müvekkel-i burc-ı 'akreb Şarşâ'îl melek ol cinnî-i 'âşîyi (14) serîr önüne iltüp eyitdi yâ emîre'l-ins ve'l-cinnin İlyâ bin Yâhünâşen zarar irgüren cinnî-i (15) 'âşî budur ki ben ile getürdük ve cin cemâ' atinden dağı burc-ı 'akrebe mensüb olanlardan (16) nicesin dergâha alup geldük diyüp 'arz idicek Süleymân nazar kılup gördi ki bir nice biñ (17) cin cemâ' atinüñ içinde bir cinnî-i 'âşînüñ gerdenine pelheng dağup siyâset meydânında turgurdılar (18) cemî' endâmı timsâha beñzer velî ayakları deve kuşu ayağı gibi ancılayın heybetlü ki yüzine bağan (19) âdem dehşet ider ağzından çıkan âteş buğârı vücûdın dersü bürür vaqtî ki nefesin içeri alsa (20) şekil zâhir olur görünür kaçan ki nefesin taşra virse a'zâsını nefesi şiddetünün âteşi bürür 'Arab (21) ocağı içinde qalmış kütük gibi görünür andan Süleymân su'âl idüp eyitdi ki yâ cinnî-i 'âşî [142b] (1) aduñ nedür ve mekânüñ nenüñ gibi yirdedür ve niçün benden havf itmeyüp İlyâ bin Yâhünâşene zarar irgürdüñ (2) ol cinnî cevâb virdi ki yâ emîre'l-cinnin ve'l-insi benüm adum ve turağum dağı ıssı yirlerde ve âteş (3) yanan maqâmlarda ve hammâmlar hazînelerinde oluruz pes bu İlyâ bin Yâhünâşen ılıcaya girdi gûsûl eyledi (4) ben dağı hazîne kapusunda otururken gelüp üzerüme oturdı nefsüme güç gelüp yilüm ile çarpdum (5) fi'il irgürdüm marîz düşürdüm ve ammâ ki yâ nebîyya'llâh bilmedüm ki senüñ hâşlaruñdandur eger bilseydüm (6) kaç' â ziyân irgürmeyeydüm diyüp eyitdi ki

⁷³¹ Âşî cinin Süleymân aleyhisselâmın dergâhına gelmesinin beyanı.

Nazm

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

İy emîr-i ins ü cinn-i kāmran

(7) Tevbe olsun itmeyem inse ziyān

O nübüvvet hātemi çün vir emān

Yā Süleymān el-emān u el-emān

(8) Der-Beyān-ı 'Ahd-Kerden-i Süleymān⁷³²

Hakīm kavlince ol cinnî tevbe kılp emān dileyicek cinnîler sulţanı (9) Elhenc-i cinnî ve Cān kavmi meliki Rūh-şāh-ı cind 'aķreb burc-ı müvekkel-i Şarşā'il-i melek ve tekvīn-i (10) Bāb-ı hablerīd ayak üstine kalkup Süleymān Hazretinden dilek itdiler ki ol cinnîyi siyāset (11) kılmaya günāhın 'afv ide Süleymān 'aleyhi's-selām eyitdi lā v'Allāhi dilegünüz kabūl olmaz illā ki (12) ğayrı burūca müte'allik ve mizān burcına mensūb cinnîler gibi Allāhı bir bilüp benüm nübüvvetüme ikrār kılmayınca (13) ve benümle 'ahd kılp ismu'llāh-ı a'zam ile 'ahd-nāmem götüren şavm u şalāta kâ'im olan ādemî-zāde (14) zarar ırgürmemeye 'ahd kılmayınca diyicek anlar dağı rızā virdiler ki imān getirüp 'ahd ideler andan (15) sonra Yahūdā bin Bū'l-beşer ve dağı ol cinnî-i 'aşı Menţūh cinnî hāzır olan cin re'islerle (16) barmağ götürüp imān getirüp eyitdiler ki Lā ilāhe illa'llāh Dāvūde halīfetu'llāh ve Süleymān emīnu'llāh⁷³³ (17) imān getiricek andan Süleymān peygāMBER NAZARINDA bu 'ahd-nāme mücebince 'ahd itdiler ki inse (18) zarar itmeyeler be-şart-ı ān ki bu 'ahd-nāme-i Süleymānîyi kamer 'aķreb burcında iken (19) sā'at-i Merriḥde misk ü gül-āb u za'iferān ile yazup çizüp kāfūrī mūma (20) kaplayup pāk tahāret ile başında götürse hergiz cinden aña zarar ve ziyān gelmeye (21) şol cinnîlerden ki 'aķreb burcında mensūbdur

'Ahd-nāme-i Süleymān 'Aleyhi's-selām İnest⁷³⁴

⁷³² Süleymān'ın antlaşması hakkında.

⁷³³ Allah birdir. Dāvūd O'nun halifesi, Süleymān da O'nun emin olduğu kişidir.

⁷³⁴ Süleymān aleyhisselāmın antlaşma metni şöyledir.

[143a] (1) İnnehu min Süleymāne ve innehu bismi 'llāhi 'r-raḥmāni 'r-raḥīm ellā te'ālū ve ve'tūnī müslimīne hazā kitab- 'ahd-i Süleymāne bin (2) Dāvūde ile 'l-cinnin ve 'ş-şeyāṭīnin ellezīne kānū bi 'l-'aynı burç-ı 'akrabūn ve kāle Süleymāne bin Dāvūde yā ma'şere 'l-cinnin ve 'ş-şeyāṭīnin (3) te'ālū urīdu min-kūm en te'āhede ve em'ā ve taḥlefū bi-'izzetillāhi ve sulṭānietihi ve ceberūtihi ve esme 'ī 'l-'izāmi ve kelimātihi 't-tāmmeti 'alā en-lā-yetezurrū (4) vāhiden min-benī ādeme ve benāt-i ḥavvā'i ve en-lā-tusībū eşyā 'en mine 'l-meḡāyibi min-ba' dī hazā 'l-yevmi ilā 'l-āḫiri felemmā semi' ūhu bin Süleymāne bin Dāvūde (5) ḳālū semi' nā ve eṭa' nā li-hazā 'l-mülk 'il-musallaṭi 'aleynā ve 'āhidū ve ḥalefū 'alā en-lā-yezurrū vāhiden min-benī ādeme ve benāt-i ḥavvā'i fe-ḳālū (6) levḥālefe vāhiden minnā li-hazā 'l-'ahdi 'llezī aḥdedu 'aleynā Süleymān bin Dāvūde nāhiduhu ve tehlikūhu ev taḥabūhu ilā inḳirāzi ed-dünyā fe-ḳāle Süleymān li-ru'esā' ihim (7) el-mensūbetun ilā ṭālī' i burcu 'l-'akrebi ve tekvīni 'l-cinnī yelkūşu tekvīni ebālīs-i cinnī ihfezū hazā 'l-'ahdi fe-levḥālīfe vāhiden min-etbā' akūm (8) li-hazā 'l-'ahdi 'ākabūhu bi-mā ḳultūm fe-ḳālū yā emīre 'l-insi ve 'l-cinnī bi-ḥürmetihi hazā 'l-ḥātīmi ellezī seḥḥarna Allāhu bihi li-emrike ve ḥükmiğe te'ākābehüm 'ıḳāben şedīden⁷³⁵ (9)

Nazm

'Ahd-nāme bu durur anla 'ayān

Özgesin Allāh bilür yokdur gümān

Diñle imdi ḳışşa nedür zıkr idem

Līk virgil ḥoş şalavāt şādmān

⁷³⁵ O Süleymān'dandır ve o yüce ve bizi Müslüman yaratan Allah'tandır. Bu kitap Süleymān b. Dāvūd zamanında akreb burcunun başlangıcı vaktindeki cinler ve şeytan hakkındadır. Süleymān b. Dāvūd ey eski cinler ve şeytan gelin sizden bir şey istiyorum. Bana Allah'ın yüceliği, sultanlığı, her hükmün üzerinde olması, isminin yüceliğinin mükemmelliği, Âdem'in oğullarından ve Havvā'nın kızlarından herhangi birine zarar vermeyeceği, bu günden âhir zamana kadar gaybdan kötü bir şey gelmeyeceğine iman konusunda ihtilâf etmeyeceğiniz ve sözünüzden dönmeyeceğiniz konusunda söz verin dedi. Onlar Süleymān b. Dāvūd'un bu sözünü işitince biz söylediklerini işittik, âdemoğluna ve Havvā'nın kızlarından birine ondan zarar gelecek bir şey olmayacağına da inandık dediler. Onlar içimizde Süleymān b. Dāvūd'un bu ahdine dünyanın sonuna kadar içimizden bir kişi bile bu ahde ihtilâf etmeyecek dediler. Süleymān, onların ileri gelenlerine tâbi olanlara akreb burcu doğana kadar cinlerin tamamının bu ahdi koruyacaklarını bu zamana kadar onlara tâbi olanlardan birin bile bu ahde ihtilâf etmeyeceğini söyledi. Çünkü bu ahid söylediğim gibi onların âkıbetidir. Onlar ya insin ve cinnin emiri Allah'ın sana vahyettiği bu sonuç hürmetine senin emrin ve hükmünü takip etmeyenler için korkunç bir son mu var dediler?

(10) Der-Beyān-ı Habs-Şoden-i Cinnīyān-ı ‘Āşīyān⁷³⁶

Hakīm kavlince cin re’islerinüñ ve tekvînlerinüñ (11) ‘ākılleri ‘akreb burcına mensüb mü’minleri Süleymān peygāmber ile ‘ahdleşüp imān getüricek (12) ve bu ‘ahd-nāmeyi levh-i zerrīn üzerine nakş idüp tīg ile kazdurup tekvîn-i burc-ı ‘akreb alup hıfz (13) itdi Süleymāndan emān bulduklarına şād oldılar ve Loḳmān-ı Hakīm dahı te’līf itdügi Tālī‘ī Mevlūd (14) kitābına yazup raḳam itdi ki vaḳt-i hācetde mü’minlere şifā içün gerek ola ve andan şoñra ‘akreb (15) burcına ta‘alluḳ cin re’islerinüñ ser-keşlerinden ba’zısı ki Herniş-i cinnī ve Dey‘vüc-ı cinnī bunuñ emşālī (16) cin re’isleri ser-keşlik kılup imāna gelmeyüp eyitdiler ki ibtidā-yi cin hilḳat olaldan ve Ādem-i (17) Şafī yaradılup cennetden iḥrāc olunup bu rub‘-ı meskūn ‘ālemine gelelden hiç bir vech ile ins ü (18) cin arasında ‘adāvet eksük degüldür eyle olsa biz bu yolda ser-keşlik ile cān virmege rāzıyuz (19) ḥāk-i süflī aşlına ādem nesline çāker olmazuz Süleymān ile ‘ahd kılmazuz diyince Süleymān gāyet (20) ḡazaba gelüp ḳaḳıdı ve yıldırım gibi şaḳıdı istedi kim cemī‘isine siyāset pes Kiflīze ve Miflīze (21) ḥükm itdi baḳır ḳumḳumalar getürdiler ve andan Süleymān buyurdi Dāser ve Taḳtaḳūş-ı tekvîn (22) ol cinnīleri tutup emr-i Süleymānī mücebince ḳumḳumaya ḳoydılar dahı ḳaṭr çeşmesine [143b] (1) tutup aḡzın nuḥas ile tılı itdiler andan Süleymān peygāmber ‘aleyhi’s-selām nübüvvet ḥātemile her bir ḳumḳumanuñ (2) aḡzına mühr urup tekvînlere virüp götürdiler varup baḥr-ı Aḳyānūsa atdılar dahı cinniler Süleymānuñ (3) ḥışmın görüp cemī‘isi heybet alup feryād itdiler

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Dīv ü cinnī hem perī ‘ifrīt u ḡül

(4) Çaḡrışup ḳarçaşdı çün zenbūr uḡul

Çaḡrışup feryād idüben her biri

İster emān nevḥa kılup serserī

⁷³⁶ Āsî cinlerin hapsedilmesi hakkında.

(5) Her biri dir yā Süleymān el-emān

Tevbe tevbe inse itmeyem ziyān

‘Ahd-nāmen mücebince ‘ahd idem

(6) İnse żarri itmemege cehd idem

Böyle diyüp itdi feryād her biri

Vir şalavāt şāzī kıl peygāmberi

(7) Der-Beyān-ı Ahkām-ı Tālī‘-i Mīzān⁷³⁷

Hakīm kavline çünkü ‘akreb burcına cinnīler imāna gelüp ‘ahd (8) idicek Süleymān peygāmbere anlara icāzet virdi gitdiler ve ba‘zı hizmetinde olup emre itā‘at (9) itdiler andan Süleymān peygāmbere ‘aleyhi’s-selām Lokmān-ı Hakīme su’āl kılup didi kim haber baña bir kimsenün (10) tālī‘ī ‘akreb ve yıldızı Merriḥ olsa cihān serāyında anuñ şıfatı ve hey’eti ve ma‘işeti nenün (11) gibi ola ve nenün gibi yirde maḳām tuta ve ne dürlü ṭon geye ve nice ḥātem götüre ve yıllarda yılı ve aylarda (12) ayı ve günlerde günü ne gün ola didi cevāb virdi ki yā nebīyya’llāh naql-i İdrīs budur ki (13) her kimün ki tālī‘ī ‘akreb ve yıldızı Merriḥ olsa delālet ider ol kişi uzun boylu ve büyük (14) başlu küççük kulaḳlu ve küççük kıızıl gözlü ve kıumral saçlu ve uzun barmaḳlu ve geyik adımlu (15) ḥışmnāk Ḳāhir Cābir kopa ve ekşeri kāzib ola ve temerrüd ve ehl-i fesād ola ve ba‘zı ‘avān a‘vānı (16) bir emīrün ser-firāzı tiğ-zeni kīne-sāzı ola ammā ki ba‘zısı yā segbān yā ‘ases yā şayyād (17) veyā ḥūn-ḥör cellād ola ve ba‘zısı daḫı edeb-i erkān ile büyüüp ehl-i sülūk daḫı olursa ḥışm (18) tizliğini kıomaya egerçi gönlinde kibr ü kīn kıutmaya velākin nefis-i emmāre ārzūsın gönlinden terk (19) itmeye ekşeri bu tā’ifenün yā ekābir u kāmyāb veyā şayd u şikār sevici kaşşāb veyā dil (20) ola ve ammā kuvvetlü ve şecā‘atlü kimse minnetin dil-āver ola ve daḫı ṭonlarda kıızıl ṭon geyse (21) mübārek ola ve ğarb cānibine sefer kılsa saḡlıḡılı vara gele ve ḥıltlarda şafrāyī mizāc ola [144a] (1) il işin işlemek yā ekābire hizmet etmek yaraya ve daḫı pülād yüzük götüre üzerinde ri ve zād (2) ḥarfı yazılmış ola mübārekdür ve daḫı aylarda cemāziye’l-evvel ayı mübārekdür ve yıllarda daḫı sāl-ı (3) gūsfend

⁷³⁷ Terāzi burcunun hükümleri hakkında.

mübârekdür diyicek Süleymân peygâmbir yine su'âl itdi ki yâ Hâkîm haber vir baña kim sâl-ı (4) gûsfend nicedür ve aḥkâmı nedür cevâb virdi ki yâ nebîyya 'llâh ḥükemâ-yı muteḳaddimîn on iki burûclar (5) 'adedince yılı on iki kısmet itmişlerdür her birisine bir ism virmişler ve her bir yılıñ bir aḥkâmı vardır (6) ve her biri bir burca ta'alluḳdur eyle olsa 'aḳreb burcına ta'alluḳ sâl-ı gûsfenddür kaçan ki sâl-ı (7) gûsfend olsa delîldür ki yimiş eyü şular kuvvetlü ve kış uzun gele velîkin ıssıdan (8) ekine noḳşân irişe ve ol yıllar içinde inîlü ve şayrılık ve ölüm delim ola ḥalâyık ḥayr (9) işlere gönül virmeyeler ve bu yıl yağı ziyâde ola memlektelerde kıran ökiş ola ve daḥı bu yıl toğan (10) oḡlan naḳḳâş veyâ bir hünerde şâhib-kemâl ola ve ıssı yüzlü ve toḡur sözlü ve eyü şâhici ve şâfî (11) gönüllü ḥulḳılı kılınçlı ola ve eger ki bu sâl-ı gûsfendüñ yılı başında toḡsa delâlet ider kim (12) ol oḡlan hünermend mu'eddeb ḳopa ve eger bu yılıñ ortasında toḡsa delâlet ider kim düşmeni (13) dostı fark ḳılcı hünermend ü ehl-i 'ayâli oḡlı kıızı çok 'ayâl-bend ola ammâ ki dirliği az (14) ola eger bu yılıñ âhîrinde toḡsa cahil ü şirrîr câbir ü müzevvîr ḳâhîr u dillîr ḳopa hîç bir hünerden (15) ḥazḳı olmaya illâ ki cengi aşup idici ḳopa

Nazm

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

Ṭâli'î 'aḳreb olan şöyle ki var

(16) Aşlı bu ki şerḥin itdüm şehriyâr

Câbir ü müdbir bir ola vü kîne-sâz

Ḥûnı vü ḳahhâr u ḡâyet ser-firâz

(17) Ḳan döküp baş kesmek ola şan'atı

Ol cihetden ḳıla begler raḡbeti

Düşmeninden itmez ola hîç ḥazer

(18) Kimesneye çâker olmaz mâ-ḥazar

Ceng içinde Zāl-i Dāstān olur ol

Erlig ile çok merātib bulur ol

(19) Hışm idicek t̄ālī' ī Merriḥ emīr

Ḳan ḳaşanur heybetinden ḥaşm-ı dīr

Rüstem olur erlig ile kāmyāb

(20) Ḳarşu t̄urmaz cengine Efrāsiyāb

Degme kimse aña muḳābil olımaz

Ḥaşmı andan intiḳāmın alımaz

(21) T̄ālī' ī Merriḥ olan her ser-firāz

Ḳılıc ile bula ' izz ü cāh u sāz

Erlig ile çıkarup ' ālemde ad

[144b] (1) İde taḥsīn t̄iğına biliş ü yād

Pādşāh ḳatında ola ol muḥterem

Erligin görüp ḳıla aña kerem

(2) Erlig ile ḳazanur ' ālemde ism

Ceng güninde pula şaymaz cān ism

Ne kiçi dīr ḳılıç urur ne ulu

(3) Ḳılıç ile olıardur baḥtılı

Bir sehel söz söylemeñ kaçır bu şār

Heybetinden Merriḥüñ özi şaşar

(4) Erliḡ ile gerçi olur ser-firāz

Līk tutmaz gönül içre kīne-sāz

Merriḥinüñ aşlı bu ki oldı şerḥ

(5) Rāstın eydüp itmişemdür kızb ü tarḥ

Naql-i İdrīs ol ki itdüm men beyān

Özgesin Allāh bilür yoḡdur gümān

(6) Böyle diyüp oldı ḡāmūş ol Ḥakīm

Vir şalavāt Muştafāya yā nedim

Der-Beyān-ı Temşīlāt-ı Dāstān-ı Māzī⁷³⁸

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

(7) Bu Süleymān-nāmeden şāḥib-kemāl

Zāhirinden diñledüñ nedür maḡāl

Bāṭınından daḡı diñle remzini

(8) Saña senden şerḥ ider bir ḡōş-mişāl

Ten cihān milk-i Süleymān tende cān

⁷³⁸ Geçmiş i anlatan hikâyelerin temsillerle beyanı.

‘Akl olur Loḳmān-ı ekber ḥōṣ-ḥıṣāl

(9) Nefs-i emmāre durur tekvīn-i cin

Dīve beñzer pūr-ğazabdur bed-fi‘āl

Şuḥf-ı İlāhī Şāh Süleymān ḥātemi

(10) Oḳıyup āyātı kıl dīve nikāl

Dīv-i nefsi eylemek budur zebūn

Hīç murādın vırme bulmaya ekāl

(11) Kıl ḳanā‘at birle ‘aciz anı sen

Vir riyāzet birle aña gūṣ-māl

Nefsini yinmekdedür erlik tamām

(12) Nefsi çāker eylemekdür hem kemāl

Çün Süleymān nefs-i dīvi çāker it

K’emrüne me’mūr ola hem-çün nemāl

(13) Buḡl u şehvetdür ḳuvāsı nefsinüñ

Terkin ur ki çekmeyesin infi‘āl

Hāḳḳa ṭā‘at eyle kıl şāliḥ ‘amel

(14) Kes ḥarāmdan sen ṭam‘a iste ḥelāl

Ḥaḳḳa lâyıḳ eyle ṭā' at kıḷ niyāz

Tā ki senden rāzı ola Zü'l-celāl

(15) Nefsi mü'min kıḷ tuta ḥūy-ı melek

Ḳudsī bigi Ḥaḳḳa bula ittisal

‘Ömri zāyī’ itme nefsün bile gör

(16) Bilneseñ Zeyd ü ‘Amrveş itme ḳāl

Ṭut sözün Firdevsinün şal gūşıña

Şāfī altun oldı sözüm itme ḳāl

(17) Söz güher ağzı şadef ğavvāş fikir

Baḥr-ı ṭab‘umdan çıkar dūr gūşe şal

Ender-Du‘ā-yı Firdevsī Der-Ḥatm-i Kitāb⁷³⁹

(18) İlähī sen ol Kerīm Pādşāhsın ki luṭfuña ğāyet yoḳ ğaffārü ’z-zünüb şehinşāhsın ki keremüne nihāyet (19) yoḳ bu mūr-ı za‘īfün ne ḳudreti ola ki Süleymānlıġuña lâyıḳ ḥızmet ide bile İlähī sen ol ‘azīzsin ki (20) ‘izzetüne fenā yoḳ Ḥayy u Bāḳī lemyezelsin ki evvellüne ibtidā ve āḥirüne intihā yoḳ bu yirmeninün ne pāklıġı [145a] (1) ola ki ḥazreti-i ‘izzete lâyıḳ ṭā' at ide bile İlähī nūr-ı Muḥammed ḥürmeti çün ve levḥ-i a‘zam ‘izzeti çün (2) bu Süleymān-nāmenün itmāmını Firdevsī-i ḥaḳīre ve faḳīre müyesser it İlähī on sekiz biñ ‘ālem ve melā’ike-i (3) muḳarrebīn-i a‘zam ḥürmeti çün cürmümi ‘afv idüben cennet-i Firdevsi muḳadder it

Nazm

Fā’ilātün/ Fā’ilātün/ Fā’ilātün/ Fā’ilün

⁷³⁹ Firdevsî'nin kitabın tamamlanması ile ilgili duâsı.

(4) Çok ḥaṭā itdüm ḥaṭā estağfiru 'llāhi 'l-‘ aẓīm

Tevbe yā Rab Rabbenā estağfiru 'llāhi 'l-‘ aẓīm

Her ne ki itdüm baña benden nefsüme uydum n'idem

(5) Derdüme eyle devā estağfiru 'llāhi 'l-‘ aẓīm

Nefsüme oldum zebün itdüm fesād ekşer n'idem

Lütf idüp eyle ‘aṭā estağfiru 'llāhi 'l-‘ aẓīm

(6) Çün didüñ lā taḳneṭü⁷⁴⁰ mücrimlerüñ tıtdı ümīd

Eylegil ‘ahde-vefā estağfiru 'llāhi 'l-‘ aẓīm

Ḳul günāh itse ne var Mevlāsı ider cürmini ‘afv

(7) Derde Ğufrān vir şifā estağfiru 'llāhi 'l-‘ aẓīm

Tevbe ider Firdevsī dā'im aındıgunca cürmini

Tevbe yā Rab reh-nümā estağfiru 'llāhi 'l-‘ aẓīm

(8) **Der-Du‘ā’-yı Pādşāhi 'l-İslām Ve 'l-Müslimīn⁷⁴¹**

(9) Ḥamd-ı bī-ḥadd ol ḥazrete sezāvārdur ki her zerre-i mevcūd ve her dāḥil-i dā'ire-i vücūd vücüb-ı vücūdına (10) delīl-i ḳaṭi' dūr şükr-i bī-‘ad şol cenāba nişārdür ki tertīb-i mümkināt ve nizām-ı mevcūdāt ol (11) cenābuñ vaḥdāniyyeti zātına burhān-ı sātı' dur ol lem-yezel baḥşende-i baḥşāyiger Allāhuñ ‘avn-ı ‘ināyetīdür ki (12) bu Süleymān-nāme-i Kebīrūñ tārīḥ-i eṣaḥ-ı dil-peẓirūñ taşnīfini Firdevsī-i ḥaḳīre müyesser itdi ve altmış ikinci (13) cildüñ itmāmını ve üç yüz onuncı meclisinüñ āḫirini dimeklik muḳadder itdi kim dillerde mezkūr ve (14) illerde meşhūr ma' rüfdur istimā' iden bilür

⁷⁴⁰ Kur'an-ı Kerīm, Zümer sūresi, 39/53: “De ki: ‘Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”

⁷⁴¹ İslāmın ve Müslümanların padişahının duāsı hakkında.

şol kim şāhib-kemāl ü munşifdir ammā ki hāsīdūñ (15) ğayretinden cigeri pür-hün-
h̄ārdur kim çü ehl-i kemālūñ kemāline kaçan mu‘ terifdūr min-ba‘ d (16) inşā’a’llāhu
Te‘ālā zıll-ı Sübhānuñ āl-i ‘Osmānun Süleymān-ı zamānuñ İskender-i devrānuñ
aṭāle’llāhu (17) ‘ömrehu devām-ı devletinde ve eyyām-ı rif‘atında ümīz varam ki
‘ömrden emān ve ecelden zamān bulursam altmış (18) üçünci cildin daḡı te’līf neşrini
aḡsen ḡadīş nazmını emlaḡ kelām söyleyüp āḡir kılavuz (19) tā kim ol zıll-ı İzidūñ
ya‘nī Sulṭān Bāyezīdūñ nām-ı nīgūsı bu Süleymān-nāme birle ‘ālemde yādgār (20)
olup tā kıyāmet ins ü cān ortasında tāriḡ-i rūzgār qala müstemi‘ olanlar ḡayr du‘ā
kılalar

Nazm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

[145b] (1) Zıll-ı İzid āl-i ‘Osmān ol emīre’l-mü’mīnin
Şāh-ı Sulṭān Bāyezīd ol pūşt-i millet sedd-i dīn

Zulmeti zulmi cihāndan def‘ idüpdür ‘adl ile

(2) Nitekim itdi ḡalālet def‘i ḡayrū’l-mürselīn

Beglerinūñ kemteri İskender-i Dārā-Ḳubād

Bendesinūñ aḡḡarı Behrām-ı Şeh ḡāḡān-ı Çīn

(3) Ger nüfūsı yā ṭabāyī‘ o zemīn ü bu zamān

Himmetinūñ hem-rehīdūr ni‘metine her-rehīn

‘İlm-i vaḡtī iḡre āteş luṭf-ı vaḡtī iḡre āb

(4) Mihr ü ḡāki iksīr anuñ şarşar velī ṭutar sekin

Hendeseyle itmez ‘Uṭārid bezl ile luṭfin ḡesāb

Burc-ı mīzān ṭartsa olmaz itdügi iḡsān dirhemīn

(5) Göñlidür pāk u muşaffā bī-buḥl bī-kibriyā
Çün melek rūḥ-ı revāndur ḳudsīveş Rūḥu'l-Emīn

Anca kim faşl-ı ḥazān irüp döker bergini gül
(6) Anca kim berf ile pür olur zamān ile zemīn

Bāğ-ı ʿālemde irmesün gül ʿömrüñe dest-i ḥazān
Her ḥaṭardan saklasun Allāhu Rabbü'l-ʿālemīn

(7) Āmīn yā Muʿīn

(8) Bi-ḥürmet-i Muḥammedi'l-emīn

(9) Temme

SONUÇ

Fâtih Sultan Mehmed, II. Bâyezid ve Yavuz Sultan Selâm dönemlerinde yaşayan Firdevsî, bu padişahlar devrinde yazdığı Süleymân-nâme adlı eseri ile tanınmıştır. Firdevsî, Süleymân-nâme-i Kebîr adıyla da bilenen eserini yazmak için ömrünün elli altmış yılını harcamıştır.

Bütün dinî, tarihî, destânî hikâyeleri bir araya toplayan; aynı zamanda geometri, astroloji, binicilik, satranç, savaş taktikleri, hekimlik gibi çeşitli alanlarda da geniş bilgi veren Süleymân-nâme-i Kebîr oldukça hacimli bir eserdir. Firdevsî eserini yazarken Şeh-nâme, Binbir Gece Masalları, Mantıku't-Tayr ve İskender-nâme gibi şark eserlerinden konu ve örnek almış, Kur'ân-ı Kerîm'den ve Kitab-ı Mukaddes'ten de yararlanmıştır.

Süleymân-nâme-i Kebîr, manzum ve mensur karışık yazılmış hacimli bir eserdir. Mensur kısımların tekrarı ya da özeti mâhiyetinde olan manzum kısımlarda Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaların kullanım oranı oldukça fazladır. Genellikle mensur kısımların dili, manzum kısımlara nazaran daha sadedir. Ancak bazı hikâye girişlerinde ve cilt sonlarındaki duâ bölümlerinde Arapça ve Farsça tamlama ve kelimelerin bolca kullanıldığı görülmekte; bu da dili daha ağır ve sanatlı yapmaktadır. Mensur kısımlarda yer yer Dede Korkut'taki Türkçeyi hatırlatan sade bir dil de kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Süleymân-nâme'de Arapça ve Farsça kelimeler başta olmak üzere Soğdça, Moğolca, Yunanca gibi farklı dillerden pek çok kelime kullanılmıştır. Ama Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerin çokluğu dikkat çekmektedir. Bu durum hem Firdevsî'nin kelime dağarcığının ne kadar kapsamlı hem de eserin kelime çeşitliliği açısından ne kadar zengin olduğunu göstermektedir.

Firdevsî-i Rûmî eserinde yer yer sanatlı bir dil kullanmakla berâber eserin genelinde oldukça sade bir dil kullanmış, anlatıma güç katmak için atasözleri, deyim ve tasvirlerle yer vermiştir. Deyimler atasözlerine nazaran daha sık kullanılmıştır. Atasözleri bazen doğrudan doğruya, bazen de onları çağrıştıracak şekilde verilmiştir.

Süleymân-nâme'de âyet ve hadisler de tam ve kısmî iktibaslar ya da telmih yoluyla başvurulmuştur. Bazı âyet ve hadislerin eserin farklı yerlerinde aynen tekrar edildiği görülmektedir. Firdevsî, âyet ve hadisleri bahsi geçen konuları delillendirmek ve

anlatımına güç katmak için kullanmış; bazen âyet ve hadislerin Türkçe açıklamalarına da yer vermiştir.

Eserin nesir kısımlarında secili üslûp oldukça yaygındır. Bu da yazarın ahenge verdiği önemi göstermektedir.

Eserde “ki, kim” bağlaçlarıyla birbirine bağlanan cümleler sık sık kullanılmıştır.

Firdevsî, başta telmih, iktibas, mübâlağa olmak üzere edebi sanatları sıkça kullanmıştır. Bununla birlikte Firdevsî, mensur kısımlarda teşbih ve tasvirlerle de fazlaca yer vermiştir.

Süleymân-nâme'nin 61 ve 62. Ciltlerindeki vezin kusurları daha çok ünlü fazlalığından kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı çalışmada pek çok kelime vezin gereği k'ide, k'ola, n'ola şeklinde yazılmıştır.

Süleymân-nâme'nin 61 ve 62. Ciltlerinin imlâ ve yazımında bir birlik söz konusu değildir. Bir özel isim, tamlama ya da kelime aynı sayfada ya da bir başka sayfada farklı harekelenmiş olarak görülebilmektedir.

Eserin gerek manzum gerekse mensur kısımlarında geçen pek çok Türkçe kelimenin ünlülerinin yazımında bir istikrar yoktur.

Eserin 61 ve 62. Ciltlerindeki pek çok manzum ve mensur kısımda Allah'ın ad ve sıfatları işlenmiştir. Eserde Allah, İslâmî görüşlere uygun olarak ele alınmış, Allah'ın vasıfları delillerle sıralanmış, varlıklar kendi lisanlarıyla Allah'ı anmışlardır. Allah'a, yapılan hataların, işlenen günahların affedilmesi için pek çok kez dilek dilenip duâlar edilmiştir. Edilen bu duâlar çoğu kez Allah tarafından kabul edilip günahlar affedilirken bazen de işlenen günahlar cezalandırılmıştır.

Süleymân-nâme'de dört büyük meleğin yanı sıra pek çok melek adı geçmektedir. Bunlardan bazıları yalnızca adlarıyla anılırken bazıları da ad ve görevleriyle birlikte anılmışlardır.

Süleymân-nâme'de dört kutsal kitabın adı da zikredilmiştir. Eserde en çok Tevrat ve Zebûr anılırken, İncil yalnızca bir yerde Tevrat'la birlikte anılmıştır.

Süleymân-nâme daha çok dinî konuları ihtivâ eden bir eser olduğu için peygamberlere çokça yer verilmiştir. Peygamberlerin bazıları kıssaları ve mucizeleri dolayısıyla anılırken bazılarının sadece adları anılmıştır.

Eserde Osmanlı hükümdarlarından II. Bâyezid'i öven pek çok ifâde kullanılmış; Fâtih Sultan Mehmed, II. Murad, Cem Sultan ve Sultan Mustafa zamanlarının geçiciliği dolayısıyla anılmışlardır.

Osmanlı sahası dışında adları anılan Sultan Mahmud, Sebük Tekin gibi padişahlar dönemin padişahının benzetileni olarak söz konusu edilmişlerdir.

Eserde gökyüzü; şekli, rengi, yüksekliği, katmanları, dönmesi, cefâ etmesi dolayısıyla çeşitli benzetmelere konu edilmiştir.

Süleymân-nâme'de hayvanlar Hz. Süleymân'ın hizmetinde olup onun emirlerini yerine getirmiştir. Pek çok hayvan Allah'ı lisanlarınca zikretmeleri; at, gergedan, fil gibi hayvanlar savaşta binek hayvanı olmaları; aslan, kaplan gibi güçlü hayvanlar ise kahramanlar için benzetme unsuru olmaları dolayısıyla anılmıştır.

Süleymân-name'de kuşlar Hz. Süleymân'ın emrinde olup ihtiyaç duyulduğunda ona hizmet etmiştir. Hz. Süleymân tahtıyla bir yerden başka bir yere seyahat etmek istediğinde kuşlar da ona eşlik etmiş; Hz. Süleymân'ın tahtına güneş dokunmasın diye kanatlarıyla gökyüzünü kaplayarak gölgelik yapmıştır.

Eserde âyetlerden de iktibaslar yaparak bitkilerin nasıl yaratıldığıyla ilgili açıklamalar da bulunmaktadır. Ağaç gölge vermesi, servi ve Tûbâ gibi ağaçlar sevgilinin boyu için benzetilen olmaları, söğüt ağacı ise akarsu kenarında bulunması dolayısı ile söz konusu edilmiştir.

Eserde gül ve lâle başta olmak üzere “nesteren, yâsemen, nergîs, sûsen, şakâyık” gibi çiçekler baharın gelmesiyle her yeri süslemeleri dolayısıyla zikredilmiş; genellikle lâle kırmızı rengi bakımından yanağa teşbih edilirken gül, açılıp solması, bülbül ile olan münâsebeti dolayısıyla anılmıştır.

Süleymân-nâme türü, Türk edebiyatının çok yaygın olmayan bir türüdür. Üzerinde çalışılan 61 ve 62. Ciltlerle bu türün hem Türk edebiyatı câmiasına tanıtılmasına hem de eserin bütün ciltlerinin çalışılıp gün yüzüne çıkarılması çabasına az da olsa katkıda bulunmaya gayret gösterilmiştir. Ayrıca bu çalışmayla Türk dili, edebiyatı ve diğer alanlarda araştırma yapacaklara katkı sağlamak amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

Aclûnî, *Keşfü'l- Hâfâ*, I. Cilt, Hadis no: 2532.

Adam, Baki, “Tevrât” *DİA*, XLI. Cilt, 2012, s. 40-45.

Ahmed Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, MEB Yayınları, İstanbul, 1986.

Ahmed, Asuman Akay, “Firdevsî-i Rûmî’nin Süleymânnâme-i Kebîr’indeki Deyimler”, *Turkish Studies*, S. 9, 2014, (Erişim) <http://turkishstudies.net>. 13. 09. 2018, s. 103-122.

Akay, Asuman, *Firdevsî Süleymân-nâme (44. cilt), Metin ve Fiiler Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990.

Aksoy, Mustafa, *Uzun Firdevsî’nin Süleymân-nâmesi’ndeki Destan Unsurları I. Cilt, (Giriş-İnceleme)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2000.

Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I Atasözleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1988.

Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2 Deyimler Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1988.

Aksu, Rabia, *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2016.

Alper, Kadir, “Türk Edebiyatında Süleymân-nâmeler”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/7, Summer 2014, s. 151.

Alper, Ömer Mahir, “İbn-i Sînâ” *DİA*, XX. Cilt, 1999, s. 319-322.

And, Metin, *Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası*, (5. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015.

Ankaralı, Ufuk Kemal, *Şeyhülislâm Yahyâ Divanı'nda Türkçe Deyimler ve Atasözleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Girne Amerikan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Girne, 2013.

Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, (Erişim) <http://www.tdk.gov.tr>.

Aycan, İrfan, “Mervân” *DİA*, XXIX. Cilt, 2004, s. 225-227.

Aydın, Cengiz, Aydın, Gülseren, “Batlamyus” *DİA*, V. Cilt, 1992, s. 196-199.

Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük 1 A-G*, (4. Baskı), Kubbealtı, İstanbul, 2011, s. 196.

Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük 3 O-Z*, (4. Baskı), Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 3530.

Babinger, Frans, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982.

Babür, Yusuf, *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr (6-7. Ciltler/İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan, 2013.

Banarlı, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I*, MEB Devlet Kitapları, İstanbul, 1971.

Batıslam, Dilek, “Tokatlı Ebûbekir Kânî’in Münşeâtında ‘Üslûp’ Yerine Kullanılan Kelimeler”, *TÜBAR (Türklük Bilimi Araştırmaları)*, S. 33, 2013, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/tubar>, 15 Haziran 2017, s. 45-60.

Beyanî, Mustafa Bin Carullah, *Tezkiretü’ş-Şuarâ*, haz. İbrahim Kutluk, TTK Yayınları, Ankara, 1997.

Biçer, Bekir, *Firdevsî-i Rûmî ve Tarihçiliği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2005.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *500 Hadisi Şerif Tercümesi ve İzahı*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1974.

Biltekin, Halit, “Şeyhî” *DİA*, XXXIX. Cilt, 2000, s. 80.

Bolay, Süleyman Hayri, “Âdem” *DİA*, I. Cilt, 1998, s. 363.

Bozkurt, Nebi, “Hurma” *DİA*, XVIII. Cilt, 1998, s. 391-393.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, II. Cilt, haz. Fikri Yavuz, İsmail Özen, Meral Yayınevi, İstanbul, 1972.

Canım, Rıdvan, *Divan Edebiyatında Türler*, (3. Baskı), Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, (3. Baskı), Otto Yayınları, Ankara, 2014.

Ceylan, Ömür, *Kuşlar Dîvânı Osmanlı Şiir Kuşları*, (4. Baskı), Kapı Yayınları, İstanbul, 2015.

Ceylan, Ömür, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, (2. Baskı), Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000.

Çağrııcı, Mustafa, “Kanaat” *DİA*, XXIX. Cilt, 2000, s. 289-290.

Çatıkkaş, M. Ata, “Türk Firdevsî’si ve Süleymânâme-i Kebîr”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 25, Ağustos 1983, s. 169-178.

Çavuşoğlu, Mehmed, *Necati Bey Divanı’nın Tahlili*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011.

Çoban, Ahmet, *Edebiyatta Üslûp Üzerine*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (18. Baskı), Aydın Kitabevi, Ankara, 2001.

Dinî Kavramlar Sözlüğü, haz. İsmail Karagöz, DİB Yayınları, Ankara, 2015, s. 380-381.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an-ı Kerim Meâli, haz. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, (19. Baskı), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010.

Durusoy, Ali, “Vahdet” *DİA*, XLII. Cilt, 2012, s. 430-431.

Düzenli, Mesut Bayram, Akgül, Ahmet, “Senâyi’nin Süleymaniyye Adlı Eseri”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 21, 2018, s. 148.

(Erişim) <http://www.yazmalar.gov.tr> , 13 Haziran 2017.

Ekşioğlu, Serap, *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme Cilt 11 (Dil İncelemesi-Metin-Dizin)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2018.

Erbaş, Ali, “Melek” *DİA*, XXIX. Cilt, 2004, s. 37-39.

Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, haz. M. Faruk NOYAN, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1999.

Eyüboğlu, E. Kemal, *Onüçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler 1-2*, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul, 1973.

F. Steingass, *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, (3. Baskı), Çağrı Yayınları, İstanbul, 2000.

Firdevsî-i Rûmî, *Kutb-nâme*, haz. İbrahim Olgun, İsmet Parmaksızoglu, (2.Baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

Firdevsî-i Rûmî, *Kalem İle Kılıcın Münâzarası Münâzara-i Seyf ü Kalem*, haz. Ahmet Tanyıldız, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2017.

Firdevsî-i Rûmî, *Süleymân-nâme-i Kebîr*, haz. M. Atâ Çatıkkaş, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2009.

Firdevsî-i Rûmî, *Şatranç-nâme-i Kebîr İnceleme-Metin-Dizin*, haz. M. Atâ Çatıkkaş, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.

Gelibolulu Mustafâ Âlî, *Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, haz. Mustafa İsen, AKM Yayınları, Ankara, 1994.

Genç, Gülnaz, *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (25 ve 26. Ciltler), Giriş-Metin-Sözlük*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995.

Genç, Muhammet Sait, *Divanu Lüğati't-Türk'te Geçen Deyimler ve Bu Deyimlerin Günümüzdeki Karşılıkları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2014.

Gökdoğan, Melek Dosay, “Pisagor” *DİA*, XXXIV. Cilt, 2007, s. 292-293.

Gökyay, Orhan Şaik, “Dede Korkut” *DİA*, IX. Cilt, 1994, s. 77-80.

Harman, Ömer Faruk, “On Emir” *DİA*, XXXIII. Cilt, 2007, s. 347-350.

Harman, Ömer Faruk, “Yûşa” *DİA*, XLIV. Cilt, 2013, s. 43-45.

Jafaroma, İlhama, *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr'i (63. Cilt), İnceleme-Metin-Dizin*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2010.

Kahraman, Âlim, “Üslûp (Türk Edebiyatı)” *DİA*, XLII. Cilt, 2012, s. 387-388.

Kanar, Mehmet, *Arapça Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul, 2009.

Kanar, Mehmet, *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul, 2011.

Kanar, Mehmet, *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Derin Yayınları, İstanbul, 2005.

Kanar, Mehmet, *Farsça Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul, 2008.

Kanar, Mehmet, “Nizâmî-i Gencevî ” *DİA*, XXXIII. Cilt, 1996, s. 183.

Karahan, Abdülkadir, “Enverî” *DİA*, XI. Cilt, 1995, s. 268.

Kavalcı, Osman, *Dîvan Şiirindeki Na'tlarda Dinî ve Tasavvufî Unsurlar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1992.

Kaya, Bayram Ali, “Atasözleri ve Deyimlerin Dîvân Şiirinde Kullanımı ile Dîvânların Bu Söz Varlıklarımız Bakımından Önemi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 6, 2011, s. 11-54.

Kaya, Bayram Ali, “Azmi-zâde Hâletî Dîvânı’nda Atasözleri ve Deyimler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 11, Şubat 1999, s. 149-168.

Kaya, Hasan, “Emrî Divanı’nda Deyimler”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 6, 2011, s. 68-129.

Kılıç, Hulûsi “Cevherî” *DİA*, VII. Cilt, 1993, s. 459.

Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü’ş-Şuarâ*, haz. İbrahim Kutluk, 2. Cilt, TTK Yayınları, Ankara, 1981.

Kocatürk, Vasfi Mahir, *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi, Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi*, Edebiyat Yayınları, Ankara, 1964.

Köksal, M. Asım, *Peygamberler Tarihi I-II*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2014.

Köprülü, Orhan F., “Firdevsî, Uzun” *DİA*, XIII. Cilt, 1996, s. 127-129.

Kurnaz, Cemal, *Hayâlî Bey Divanı’nın Tahlili*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara, 2012.

Külcü, Recep, “Türklerin Kültür Mirası Olarak ‘12 Hayvanlı Türk Takvimi’”, *Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, C. 1. S. 1, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr>. 19 Şubat 2018. s. 1-5.

Lâtîfî, *Tezkiretü’ş-Şu‘arâ ve Tabsıratü’n Nuzamâ*, haz. Rıdvan Canım, AKM Yayınları, Ankara, 2000.

Levend, Agâh Sırrı, *Divan Edebiyatı Kelimeler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Dergâh Yayınları, Ankara, 2015.

Nâcî, Muallim, *Lügat-i Nâcî*, haz. Ahmet Kartal, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2009.

Onay, Ahmet Talât, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü-Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, haz. Cemâl Kurnaz, H Yayınları, İstanbul, 2009.

Özer, Zeynep, *Divan Şiirinde Burçlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2015.

Pala, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, (18. Baskı), Kapı Yayınları, İstanbul, 2009.

Parlatır, İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara, 2006, s. 428.

Püsküllüoğlu, Ali, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Arkadaş Yayınları, Ankara, 1995.

Sami, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2007.

Sefercioğlu, Nejat, *Nev'î Divanı'nın Tahlîli*, (2. Baskı), Akçağ Yayınları, Ankara, 2001.

Serdaroğlu, Ahmet, *Mevzuât-ı Aliyyü'l- Kâri Tercemesi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1996.

Şahin, M. Süreyya, "Cennet" *DİA*, VII Cilt, 1993, s. 374-376.

Şahin, M. Süreyya, "Cin" *DİA*, VIII. Cilt, 1993, s. 5-8.

Şentürk, Ahmet Atillâ, "Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyare ve Sabiteler (Burçlar)", *Türk Dünyası Araştırmaları*, nr. 90, Haziran 1994, s. 131-180.

Şentürk, Ahmet Atillâ, *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, (3. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.

Şentürk, Ahmet Atillâ, *Üniversiteler İçin Klasik Türk Edebiyatı Tarihi*, (3. Baskı), Dergâh Yayınları, Ankara, 2006.

Tanyeri, M. Ali, *Örneklerle Divan Şiirinde Deyimler*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.

Tevrat, çev. Hakkı Demirel, (2. Baskı), Müjde Yayıncılık, İstanbul, 1996.

Timurtaş, Faruk, *Eski Türkiye Türkçesi*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2012.

Tolasa, Harun, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, (2. Baskı), Akçağ Yayınları, Ankara, 2001.

Topaloğlu, Bekir, "Cehennem" *DİA*, VII. Cilt, 1993, s. 227-233.

Toprak, Süleyman, “Haşır” *DİA*, XVI. Cilt, 1997, s. 416-417.

Tökel, Dursun Ali, *Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi*, (2. Baskı), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016.

Tümer, Günay, “Âhir Zaman” *DİA*, I. Cilt, 1998, s. 542-543.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, (10. Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara, 2005, s. 2062.

Uludağ, Süleyman, “Ârif” *DİA*, III. Cilt, 1991, s. 361-362.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001.

Uludağ, Süleyman, ”Nefis” *DİA*, XXXI. Cilt, 2006, s. 526-529.

Uzun, Mustafa, “BURÇ” *DİA*, VI. Cilt, 1992, s. 424-426.

Ünver, İsmail, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Türkoloji Dergisi*, XI. Cilt, S. 1, 1993, s. 51-89.

Üstüner Ahat, *Karahanlı ve Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinde Deyimler, Atasözleri ve Kısa Hikâyeler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 1989.

Üstüner, Kaplan, *Divan Şiirinde Tasavvuf (14.-15. Yüzyıllar)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

Vanlı, Murat, *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr (8.-9. Ciltler) (İnceleme-Metin)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan, 2012.

Yıldırım, Hafsanur, “Divan Şailerine Göre Burçlar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8. Cilt, S. 41, Aralık 2015, (Erişim) [www. sosyalarastirmalar.com](http://www.sosyalarastirmalar.com), 15 Mayıs 2019, s. 340-353.

Yıldırım, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2008.

Zavotçu, Gencay, *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü, (Kişiler-Hayvanlar-Bitkiler-Tabiat Güçleri Kişileştirilmiş Varlık ve Kavramlar)*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2013.

DİZİN

A

Acir Yāhū bin Şādık, 347
 Ādem, 191, 202, 205, 210, 214, 235, 247, 268,
 276, 280, 301, 302, 309, 319, 321, 341,
 346, 366, 389, 390, 395, 399, 403, 427,
 458, 461, 490, 499, 558
 Ādem-i Şafī, 202, 206, 210, 214, 247, 276,
 319, 321, 389, 399, 458
 Aḥī Melih, 354, 460
 Aḥlāf, 441, 506
 Aḥmed, 196, 228, 261, 301, 368, 372, 378,
 384, 420, 462, 491
 Aḥmedī, 130, 408
 Ahvān, 501
 Alī, 310
 Āşaf, 206, 223, 224, 232, 244, 311, 346, 387,
 428, 433, 471
 Āşaf bin Berḥiyā, 206, 223, 232, 244, 311,
 346, 387, 428, 433, 471
 Aşḥāb-ı Kehf, 442
 Ata Korkud, 382
 Atāyī, 129, 408
 Āyās, 380, 421

B

Bābil, 254, 500, 540
 Bābil-i Hindū, 255
 Bād-pāy, 292, 363, 372, 540, 541
 Bād-pāy-ı Medenī, 292, 365
 bāğ-ı İrem, 283, 420, 451
 Baḥreyn, 253, 369, 469, 472, 477, 479
 baḥr-ı Akyānūs, 558
 baḥr-ı Āteş, 286, 436, 453, 454
 baḥr-ı Çin ü Māçin, 413
 baḥr-ı Kefūf, 351
 Baḥr-ı Qulzüm, 491
 baḥr-ı Mağrib, 402, 410, 413, 421, 443
 baḥr-ı Mezmūm, 333
 baḥr-ı Muḥit, 291, 360, 445, 453, 455, 456,
 479
 baḥr-ı Nebtaş, 412
 Baḥr-ı ‘Ummān, 219, 256, 410, 448
 baḥr-ı Siyāh, 412
 baḥr-ı Zulumāt, 285, 315, 415, 444
 Bānū-yı A‘zam, 440
 Başra, 308, 310
 Batlamiyūs Ḥakīm, 201, 347
 Bāyezīd, 230, 379, 380, 528, 566
 Bebr-i Kūhī, 254
 Bedeḥşān, 363, 369

Bedrasūn, 431
 Behrām re’īs, 409, 410, 412, 413, 415
 Benī Aşfer, 201, 347, 434
 Benī Şeyḥ Baḥdī, 243
 Bercīs Ḥakīm, 337, 507
 Berhemīn Ḥakīm, 508, 511
 Beytu ‘llāh, 314, 316, 317
 Beytü ‘l-Ḥaram, 480
 Beytü ‘l-Ma‘mūr, 207, 214
 Beytü ‘l-Mukaddis, 399, 499
 Bihrüz, 335, 540
 Bilād-ı Aşferī, 201, 434
 Billūr tağı, 443
 Bū Bekr, 228
 Bū Cehl, 381
 Bürzīn, 250, 328, 332, 440, 506, 509
 Bürzīn-i Cihān-süz, 250, 328, 332, 440, 506,
 509
 Bürzīn-i Şaf-şiken, 251

C

Cābir, 277, 283, 292, 294, 296, 364, 368, 374,
 466, 467, 469, 471, 474, 540, 541, 559, 560
 Cābir-i Cādū, 469, 540, 541
 Cābir-i Cāzū, 277, 292, 294, 296, 364, 374,
 466, 471, 541
 Cālīnūs Ḥakīm, 365, 468
 Cāliyūs Ḥakīm, 292, 295, 374, 376, 538, 540
 Cāmasb-ı Ekber, 201, 347
 Cebbār-ı A‘zam, 250, 255, 332, 335, 438, 505
 Celāle’d-dīn, 201, 236, 292, 347, 434, 543,
 544
 Cem, 313, 380, 525
 Cemşīd, 198
 cennet, 228, 301, 337, 362, 418, 421, 448,
 463, 484, 488, 494, 524, 528, 532, 564
 Cennet-i Firdevsi, 229
 Cevherī, 340, 492
 Cevheriyye, 414, 415
 Cevheriyye adası, 415, 416
 cezīre-i Cevheriyye, 414, 415
 Cezīre-i Ḥālidīyān, 410
 cezīre-i Kūhistān, 438, 510
 cezīre-i Tinnīn, 453
 Cimşīd, 220
 Cumhūr Şāh, 434
 Cürmīn-i Kūhī, 437

Ç

Çākerī, 129, 408
 Çin, 203, 348, 370, 413, 491, 566

Çin ü Mâçin, 348, 370, 413

D

Dahhāk, 432
Dārā, 296, 566
Dārā-Ḳubād, 566
dārü 's-selām, 228, 301, 449, 484
Dāvūd, 202, 205, 214, 223, 233, 238, 244,
249, 252, 263, 330, 332, 346, 351, 354,
363, 367, 370, 381, 388, 394, 395, 397,
404, 409, 412, 413, 421, 428, 435, 444,
454, 456, 457, 464, 485, 502, 512, 532
Dermāyūs Ḥakīm, 297, 365, 465, 466, 467,
474, 537
deryā-yı Akyanūs, 370
deryā-yı Hind, 412
deryā-yı Mağrib, 252, 286, 359, 414
deryā-yı Muḥit, 360, 445, 524
deryā-yı 'Ummān, 253, 283, 391, 453
deryā-yı Zulumāt, 412
Devḥa, 311
Dimyāt, 443

E

Edhem, 380
Edünyā, 249, 252, 409, 410, 412, 413, 415,
416, 417, 421
Edünyā bin Dāvūd, 249, 252, 409, 412, 413,
421
Eflātūn, 205, 232, 263, 283, 306, 354, 386,
421, 452, 492, 532
Eflātūn-ı Yünānī, 205, 263, 354, 386, 421,
452, 492, 532
Efrāsiyāb, 201, 236, 347, 434, 440, 466, 561
Efrāsiyāb-ı Türk, 434
Elbürz, 412, 424, 444, 447, 456
El-Ḥānem, 409
El'azar-ı Naḥkumūn, 409
emīnu 'llāh, 223, 536, 556
Endelūs, 201, 347, 362, 402, 434
Erkân, 511, 512
esfel-i sāfilīn, 493
Eş' iyā, 251, 481, 483
Eşyū' bin Bulkiyā, 409
Evyāşer, 206, 221, 233, 244, 311, 346, 387,
409, 428
Evyāşer bin Çarūpā, 409
Eyyüb, 309, 367

F

Fārūk, 197
Ferāmezd, 251
Ferīdūn, 380
Ferruḥ, 198
Feylesūf-ı Ekber, 347

Feylesūf-ı Kebīr, 201
Feysāgūris-i Tevhīdī, 201, 347
Firdevsi, 200, 204, 226, 229, 304, 339, 353,
379, 380, 386, 402, 405, 420, 421, 450,
452, 457, 491, 528, 529, 531, 564
Firdevsī, 129, 199, 263, 326, 378, 408, 564,
565
Furḳān, 302

G

Ġazbān, 249, 250, 254, 263, 328, 331, 332,
334, 337, 338, 345, 436, 442, 443, 505,
509, 513
Ġazbān-ı Beçe, 253
Ġazbān-ı Büzürg, 249, 250
Ġiv-i Tīg-zen, 251
Gūr-ı Şimāl, 439
Gūr-ı Şimāl-i Kūhī, 441
Güderz, 251, 330, 332, 440, 506
Güderz-i Tīg-ı endāz, 251
Gül-Çehre, 236
Gürcistān, 469, 479, 542, 545
Gürkīn-i Ḳal' a-güşāy, 440, 507
Gürkīn-i Şaf-şiken, 506

H

Ḥabeş, 434
Ḥaleb, 245
Ḥalīl, 202, 206, 217, 367, 399, 404, 408, 432,
499, 521
ḥalīlu 'llāh, 395
Ḥalīlū 'r-raḥmān, 371
Halḳalūn, 505, 510
Hāmān Bī-Āmān, 251, 438
Ḥarfil-i Zāhid, 347
Hārūn, 346
Ḥasan, 197
Hāşim, 301
Ḥātem, 198, 218, 262, 380, 383, 486
Ḥavvā, 276, 301, 309, 366, 403
Ḥaydar, 197, 382
Hermes, 502
Heyhāt, 237, 456
Ḥitā, 348, 378
Ḥızır, 262, 386, 491, 530
Ḥızır, 200, 271, 282, 364, 387, 429, 465, 468
Hind, 294, 296, 298, 368, 369, 373, 424, 464,
470, 473, 475, 476, 478, 479, 498, 499,
538, 539, 542, 545
Hindüstān, 291, 292, 294, 296, 365, 370, 374,
414, 424, 433, 458, 464, 466, 467, 471,
473, 478, 532, 534, 538, 543, 544
Ḥorāşān, 434
Ḥoten, 348
Hūd, 367, 384, 404

Ḥurşid, 205, 211, 212, 350
Ḥurşid, 212, 213, 220, 232
Ḥüseyn, 197
Ḥüsrev, 201, 303, 347, 414, 434
Ḥüsrev-i Şirin, 303
Hüveysa' bin Yese', 347

I

Ildırım, 197, 200, 262, 379, 400
İsfahānī, 348, 385
Izzi, 385

İ

İbrāhīm, 202, 214, 395, 399, 401, 499, 521
İbrāhīm Ḥalīl, 202, 214, 399
İbrāhīm-i Ḥalīl, 499, 521
İdrīs, 345, 347, 366, 399, 404, 497, 498, 502, 503, 513, 519, 546, 552, 559, 562
İdrīs-nāme, 498, 546
İlyā bin Yāḥūnāsen, 483, 546, 555
İlyās, 200, 262, 364, 387, 429
İlyāv, 364, 369, 374, 472, 476, 477, 479, 480, 481
İncīl, 530
İ' tişām, 541, 544
İ' tişām-ı Erdebilī, 545

I

İrān, 363, 434, 472

İ

İşhāk, 197, 220, 348
İskender, 201, 238, 283, 286, 291, 329, 348, 379, 412, 440, 472, 566
İskender-i Kübrā, 412
İskender-i Rūmī, 412
İskender-i Şuḡrā, 412
İskenderiye, 443
İsmā' il, 429, 499
İsrā' il, 244, 405, 429, 472

I

İşān, 312, 409, 470

İ

İşmüyīl, 232

K

Ḳābil, 321
Ḳābilistān, 477
Ḳābistān, 363

Ḳāf, 195, 201, 206, 219, 282, 286, 289, 306, 351, 360, 388, 396, 398, 402, 413, 423, 436, 445, 454, 469, 492
Ḳāhir, 201, 254, 348, 363, 372, 373, 374, 470, 471, 473, 475, 476, 478, 479, 480, 483, 559
Ḳāhir bin Sām, 372, 471, 473, 475, 483
Ḳāhir bin Sām-süvār, 372, 471, 473, 475, 483
Ḳahrahā, 252
Ḳahramān, 201, 250, 254, 330, 332, 348, 438, 466, 512, 538
Ḳahramān-ı Ḳātil, 201, 250, 332, 440, 466, 512, 538
Ḳaḥṭahān, 252, 254, 441
Ḳaḥṭahān-ı Kūhī, 252, 441
Ḳal' a-i ' Anberiyye, 214
Ḳal' a'-i Keyvānī, 252
Ḳal' a'-i Keyvāniye, 252
Ḳal' a'-i Şā'ūr, 544
Ḳānūn-ı Şifā, 217
Ka' be, 303, 420, 531
Ka' be-i kūy, 420, 531
Kārcāl, 334, 441
Kārcāl-ı Kūhī, 441
Ḳārūn, 198, 251, 277, 281, 283, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 364, 402, 406, 407, 409, 452, 460, 462
Ḳārūn-ı Pīl-ten, 251, 277, 282, 283, 285, 286, 287, 289, 290, 364, 402, 406, 409
Ḳayṭakūn, 249, 250
Ḳayṭās-ı Aḳvās, 364
Ḳāz, 206, 220, 233, 244, 311, 346, 387, 428
Kedyūn, 253, 441
Kedyūn-ı Kūhī, 254, 441
Kelām-ı Ḳadīm, 308, 397
Kelīm, 302, 401
kelīmu 'llāh, 395
Kerkīn, 255, 332
Kerkīn-i Ḳal' a-güşāy, 255, 332
Keykāvūs, 201, 347, 434
Keylālūs, 507, 509
Keytārūs, 507, 509
Keyyūs, 349, 392
Kisrī, 196, 349, 380, 432
Kīş, 369, 469, 472, 477, 479
Kitāb-ı Kerīm, 207, 308, 397
Ḳorḳud, 382, 384
Ḳoştanṭin Boḡazı, 412
Ḳubbe-i Hermān, 221, 236, 286
Ḳuds, 239, 259, 311, 314, 399, 443, 499
Ḳuds-i Mübārek, 311, 314, 399, 443
kūh-ı Bābil, 540
kūh-ı Billūr, 443
kūh-ı Elbürz, 250, 423, 436, 443, 453, 470
kūh-ı Güherhā, 509
kūh-ı Ḳāf, 360
Ḳurān-ı Ḥaḳ, 280

Kührem, 293, 295
Kührem-i ‘Ādī, 293, 295

L

Lehrüz, 335, 510
Loḳmān, 205, 211, 221, 224, 232, 237, 242,
243, 244, 245, 263, 283, 306, 346, 354,
372, 386, 387, 402, 421, 428, 452, 460,
462, 484, 492, 497, 498, 502, 505, 513,
520, 523, 532, 546, 553, 558, 559, 563
Loḳmān ibn ‘Ād, 205, 520
Loḳmān ibn-i ‘Ād, 232, 242, 553
Loḳmān-ı Hākīm, 211, 221, 232, 237, 242,
244, 245, 347, 372, 386, 387, 402, 428,
452, 460, 492, 497, 498, 505, 513, 520,
523, 546, 553, 558, 559
Lūt, 317

M

Macdar-ı Tîğ-zen, 292, 296
Māçīn, 348
Mağrib, 359, 402, 410, 413, 414, 425, 434
Māh-ı Āferīd, 546, 553
Maḥmūd, 196, 199, 228, 364, 368, 380, 383,
384, 421
Maḳlān, 291, 292, 294, 295, 368, 374, 464,
465, 467, 469, 473, 475, 477, 478, 479,
480, 483, 537, 540, 542, 543, 544
Maḳlān-ı Hind, 291, 292, 294, 296, 368, 374,
464, 465, 467, 469, 477, 478, 479, 538,
542, 544
Maḳlān-ı Hindū, 291, 292, 294, 296, 368, 374,
464, 465, 467, 469, 477, 478, 479, 538,
542, 544
Maşşūr, 204
Mecnūn, 203
Medīne, 399
Mekke, 248, 310, 320, 399, 498, 543, 544
Me‘cūc, 436, 444, 453, 493
Merve, 211, 531
Meryem, 274, 309
Mışır, 201, 236, 292, 303, 347, 434, 500
Micder, 477, 478, 538, 542
Micder-i Hindū, 538
Micder-i Tîğ-zen, 478, 538, 542
Mihrāc-ı Zāhid, 347
Mihri Bānū, 438, 506, 510
Muḥammed, 196, 197, 205, 207, 263, 309,
357, 363, 378, 379, 389, 395, 399, 405,
419, 462, 475, 493, 495, 499, 525, 564
Mūsā, 206, 237, 253, 309, 314, 346, 354, 358,
367, 395, 401, 404, 428, 450
Muştafā, 208, 399, 409, 483, 499, 525, 530
Müntecel, 253

N

Nabaḳ, 345, 351, 353, 388, 390, 426, 433,
435, 457
Nāḳūr-ı Bey-ğū, 251
Nāşen, 206, 233, 244, 311, 346, 387, 428
Necī, 256
necīyu ‘llāh, 395
Nemrūd, 291, 381, 408
Nerrīmān, 201, 254, 281, 348, 466, 512
Nīl, 443, 500
Nīmūd, 432
Nizāmī, 130, 228, 304, 305, 408
Nügürunen, 252
Nūh, 247, 256, 285, 309, 343, 351, 367, 395

O

Oğuz Han, 382
Oşmān, 197, 228, 384, 431, 525, 566

Ö

Ömer, 228

P

Pihuşāfet bin Aḥī Lūd, 235
Pīl-ten, 251, 277, 282, 283, 285, 286, 287,
288, 289, 290, 364, 402, 403, 406, 407, 409

R

Raḥū bin Elyād, 409
Rec‘āyi Zāhid, 431
resūlu ‘llāh, 395
rub‘-ı meskūn, 205, 210, 234, 246, 347, 388,
398, 423, 424, 436, 443, 487, 494, 524,
533, 554, 558
Ruc‘ā-yi Zāhid, 281
Rūḥa, 205, 311
Rūḥī, 345
rūḥu ‘llāh, 395
Rūm, 201, 347, 434, 499
Rūs-ı Aḥzer, 412
Rüstem, 216, 249, 250, 254, 263, 277, 328,
330, 332, 333, 336, 338, 345, 364, 382,
409, 436, 437, 442, 443, 504, 505, 509,
512, 513, 561
Rüstem-i Dāstān, 216, 251, 254, 328, 330,
332, 334, 345, 437, 504, 505, 509
Rüstem-i Tehtemten, 249, 250, 255, 263, 328,
436, 437, 443, 507, 511

S

Şadık-ı Kuḥun, 431
şafīyyu ‘llāh, 395
Şafvān bin ‘Afvān, 474, 475

Sakḳā-yı Hāmīdī, 457
 Sakḳā-yı Saʿīd, 459
 Şāliḥ, 309, 341, 348, 404
 Sām, 201, 252, 277, 278, 279, 281, 283, 287,
 288, 291, 292, 294, 296, 297, 298, 299,
 306, 347, 363, 366, 368, 369, 372, 373,
 374, 375, 377, 386, 433, 464, 465, 466,
 467, 469, 470, 471, 473, 475, 476, 477,
 478, 479, 480, 482, 483, 537, 539, 541,
 543, 545, 546
 Sām-süvār, 252, 277, 278, 281, 287, 288, 291,
 292, 294, 296, 297, 298, 306, 348, 363,
 366, 368, 369, 372, 373, 374, 375, 386,
 433, 464, 465, 466, 467, 469, 471, 473,
 475, 476, 477, 478, 479, 480, 483, 537,
 539, 541, 543, 545
 Sāʿūn, 425
 Sāʿūr, 544
 Selsebīl, 494
 Semʿī bin Aʿlāy, 235
 Şiddīk, 197, 228
 Sikender, 198, 345, 408, 411, 525
 Sind, 368, 369, 498
 Sindüstān, 281, 363, 369, 433, 466, 477
 Sīstān, 253, 363, 369, 477
 Siyāh-Şīr, 329, 331, 334, 439
 Siyāh-Şīr-i Kūhī, 329, 441
 Sultān Ḥān Muḥammed, 525
 Sührāb Şāh, 201, 347, 434
 Süleymān, 198, 200, 201, 202, 203, 204, 205,
 206, 209, 211, 213, 218, 219, 220, 223,
 224, 229, 231, 232, 237, 238, 240, 241,
 243, 244, 245, 247, 249, 252, 255, 261,
 262, 263, 267, 268, 270, 274, 275, 276,
 277, 281, 288, 292, 294, 296, 301, 305,
 306, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 316,
 319, 322, 326, 328, 334, 336, 340, 342,
 343, 344, 345, 349, 350, 351, 352, 353,
 356, 361, 362, 363, 366, 368, 369, 370,
 371, 372, 374, 378, 379, 381, 385, 386,
 387, 388, 391, 392, 393, 395, 397, 400,
 402, 404, 407, 420, 421, 422, 423, 424,
 425, 426, 427, 428, 432, 433, 435, 436,
 443, 450, 451, 452, 453, 454, 456, 457,
 459, 460, 462, 464, 466, 470, 471, 473,
 475, 477, 479, 480, 483, 484, 486, 487,
 488, 491, 492, 495, 497, 498, 502, 505,
 509, 512, 513, 520, 521, 522, 523, 524,
 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532,
 534, 536, 537, 543, 545, 546, 553, 555,
 556, 557, 558, 559, 562, 563, 564, 565
 Süleymān bin Cān, 453, 454, 457
 Süleymān bin Ḥafī, 532, 534, 537
 Süleymān ibn Dāvūd, 205, 444, 454
 Süleymān ibn-i Cān, 454
 Süleymān-ı Caf, 453

Süleymān-ı Ḥafī, 453, 532, 534
 Süleymān-nāme, 200, 203, 219, 223, 229, 231,
 261, 262, 263, 301, 305, 306, 326, 340,
 344, 345, 352, 353, 378, 379, 385, 420,
 421, 433, 450, 451, 452, 457, 462, 491,
 521, 528, 529, 530, 531, 532, 562, 564, 565
 Süleymān-nāme-i Kebīr, 326, 379, 532, 565
 Süleymānū ʿz-zamān, 245, 425, 471

Ş

Şām, 347, 434
 Şeddād, 201, 347
 Şefīʿü'l-müznibīn, 196
 Şeft-i Yānūs, 479, 542, 545
 Şeft-i Yānūs-ı Gürci, 479
 Şeh Murād, 525
 Şehinşāh, 382, 384
 şehr-i Nabaḳ, 435
 şehr-i Tüdemür, 234, 326
 şehr-i Tümentün, 538, 539
 Şemikā, 434
 Şeyḥī, 130, 408
 Şīt, 395, 404
 Şümüsü ʿl-Maʿārif, 514

T

Tanḳūr, 542, 543, 544
 Tarḥīstān, 540
 Tedmür, 205
 Tedmür, 224, 235, 237, 277, 306, 311, 346,
 350, 353
 Tehemten, 250, 255, 263, 328, 329, 330, 333,
 436, 439, 443, 507, 511
 Temliḥā bin Bulḳıyā, 410, 412
 Tesnīm, 494
 Tevrāt, 217, 223, 302, 309, 314, 322, 347,
 358, 369, 398, 404, 428
 Tubbaʿ bin Aşdağ, 236, 434
 Tüdemür, 205, 211, 213, 220, 237, 238, 311,
 326, 345, 350, 351, 353, 365, 426
 Tūrān, 201, 347, 363, 434, 472
 Tümentün, 538
 Tağtağa, 332, 333, 512
 Tağtağa-ı Tarrār, 512
 Tālīʿi Mevlūd, 546, 558
 Tāmu, 318
 Tāʿif, 320, 434
 Tarabulūs, 222, 359
 Tūr, 358, 404

Ü

Ürdün, 353

V

Veylū, 286, 316

Y

Ya‘kūb, 203, 309, 367, 385

Yemen, 434

Ye‘cūc, 445, 446, 447, 448, 453, 493

Yūsuf, 203, 309, 316, 317, 385, 404, 420

Yūṣa‘ ibn Nūn, 367

Z

Zāhid-i Asma‘ī, 350, 355, 357, 363, 387

Zāhid-i Fenāyi, 232

Zāl, 249, 250, 277, 281, 283, 285, 286, 287,
288, 289, 290, 334, 337, 348, 364, 402,
403, 406, 407, 409, 504, 561

Zāl-i Dāstān, 252, 277, 281, 283, 285, 286,
288, 289, 290, 334, 364, 402, 403, 406,
407, 409, 561

Zebūr, 217, 223, 314, 347, 369, 395, 397, 428

Zelzāl, 249, 250, 329, 331, 332, 335, 409, 437,
506, 510

Zelzāl-i Ekber, 249, 251, 329, 331, 332, 335,
409, 438, 507, 510

Zerre, 396, 397, 398, 453, 454

Zerre tağı, 396, 397, 398, 453, 454

Zerrīn-i Şaf-şiken, 328, 440, 506

Zeyd ü ‘Amr, 390, 529, 564

Zūpīn, 329, 332, 438, 505

Zūpīn-i Cihān-gīr, 329, 332

Zū‘l-Mennān-ı Ḥamīrī, 412

